NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

FAUSKE BIBLIOTEK

Innstilling til ny ekteskapslov del II

NOU 1987: 30

NOU

Norges offentlige utredninger
1987

Seriens redaksjon:
FORVALTNINGSTJENESTENE
STATENS TRYKNINGSKONTOR

---

1. Tsjernobyl-ulykken.
   Sosialdepartementet
2. Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk.
   Miljøverndepartementet
3. Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsoppgaver og organisasjon.
   Kommunal- og arbeidsdepartementet
4. Standardisert erstatning til barn.
   Justis- og politidepartementet
5. Nytt økonomisk styringssystem for Norges Statsbaner.
   Samferdselsdepartementet
6. Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987.
   Forbruker- og administrasjonsdepartementet
7. Mammografiscreening i Norge.
   Sosialdepartementet
8. Masseundersøkelse for kreft i livmorhalsen.
   Sosialdepartementet

9 A. Arbeidstidsreformer.
   Kommunal- og arbeidsdepartementet

9 B. Vedlegg til Arbeidstidsutvalgets utredning.
   Kommunal- og arbeidsdepartementet

10. Internkontroll i en samlet strategi for arbeidsmiljø og sikkerhet.
    Kommunal- og arbeidsdepartementet
11. Promillekjøring.
    Justis- og politidepartementet
12. Revisjon av forpaktningsloven.
    Landbruksdepartementet
13. Tiltak mot kjernekraftulykker. Forslag til nasjonale og internasjonale tiltak.
    Miljøverndepartementet
14. Eiendomsmegling.
    Finans- og tolldepartementet
15. Redusert bemanning på skip.
    Departementet for handel og skipsfart
16. Fotografiretten.
    Justis- og politidepartementet
17. Sikkerhetspolitiske utredninger.
    Utenriksdepartementet
18. Forenkling av rettsregler og rettslig regulering.
    Forbruker- og administrasjonsdepartementet
19. Norsk Havneplan.
    Fiskeridepartementet
20. Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter.

    Doaibmaplána sámi nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái.
    Kirke- og undervisningsdepartementet
21. Samordning av lover om arealdisponering.
    Miljøverndepartementet
22. Hjelpestønad og hjemmehjelp.
    Sosialdepartementet
23. Retningslinjer for prioriteringer innen norsk helsetjeneste.
    Sosialdepartementet
24. Lov om avtaler om skadeforsikring.
    Justis- og politidepartementet
25. Sykehustjenester i Norge.
    Sosialdepartementet
26. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987.
    Forbruker- og administrasjonsdepartementet
27. Politiets rolle i samfunnet.
    Justis- og politidepartementet
28. Billedkunst m.v.
    Justis- og politidepartementet
29. Omorganisering av Havforskningsinstituttet.
    Fiskeridepartementet
30. Innstilling til ny ekteskapslov del II.
    Justis- og politidepartementet

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1987: 30

Innstilling til ny ekteskapslov del II

Fra ekteskapslovutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 25. juni 1971.

Avgitt til Justis- og politidepartementet i juni 1987.

Nasjonalbiblioteket
Depotbiblioteket

UNIVERSITETSFORLAGET A/S

OSLO – BERGEN – STAVANGER – TROMSØ

ISN 0333-2306
ISBN 82-00-71087-4

Reklametrykk Grafisk A.s, Bergen 1987

Til
Justisdepartementet

Ekteskapslovutvalget fremlegger med dette innstilling til ny ekteskapslov Del II.

Del II inneholder forslag til nye lovregler om formuesforholdet mellom ektefeller, herunder om deling av formuen ved ekteskapets oppløsning m.v. Innstillingen inneholder videre forslag til nye lovregler om bidrag til ektefelle etter separasjon, skilsmisse eller samlivets opphør ellers.

Utvalget avga i august 1985 innstilling til ny ekteskapslov Del I (NOU 1986:2). Del I inneholder forslag til nye lovregler om inngåelse og oppløsning av ekteskap. Det er utvalgets forutsetning at de regler som foreslås i Del I og i Del II, samlet skal inngå i en ny ekteskapslov til avløsning av lov av 31. mai 1918 nr. 2 om inngåelse og oppløsning av ekteskap og lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold. Del II inneholder videre enkelte forslag til endringer blant annet i lov av 21. februar 1930 om skifte. Innstillingen inneholder enkelte dissenser og særuttalelser.

Ekteskapslovutvalget har med Del II til ny ekteskapslov avsluttet sitt arbeid.

Oslo, juni 1987

Peter Lødrup

Erik Grønseth *Vera Holmøy* *John Lillestøl*

Ingebjørg Roll-Matthiesen *Signe Marie Stray Ryssdal*

Dagny Torsnes *Olav Totland* *Torild Lien Utvik*

Jørgen Brunsvig

INNHOLD

		Side
I.	**SAMMENDRAG AV INNSTILLINGEN**	9
II.	**UTVALGETS OPPNEVNELSE, MANDAT OG ARBEID**	11
1.	**Utvalgets sammensetning**	11
2.	**Utvalgets mandat**	11
3.	**Utviklingen av det nordiske samarbeid**	12
4.	**Innstillinger fra utvalget**	12
III.	**INNLEDNING**	14
1.	**Hva lovreglene omfatter, Forholdet i noen andre land**	14
2.	**Faktiske opplysninger – statistikk**	15
2.1.	Oppløsning av ekteskap – separasjon og skilsmisse	15
2.2.	Kvinners utdannelse og yrkesaktivitet	16
2.3.	Omsorgs- og husarbeid	17
2.4.	Inntekter	17
3.	**Behovet for reformer**	17
3.1.	Utviklingen i samfunnsforhold, familiemønster m.v. siden 1927	17
3.2.	Kritikken mot gjeldende lovregler	18
3.3.	Noen generelle synspunkter – likestilling – selvstendighet eller fellesskap	19
3.3.1.	Prinsippene i gjeldende lov	19
3.3.2.	Synspunkter i debatten	20
3.3.3.	Utvalgets generelle synspunkter på likestillings- og fellesskapsproblematikken	21
IV.	**UNDERHOLD OG BIDRAG**	24
1.	**Oversikt over gjeldende rett**	24
1.1.	Ektefellelovens regler om underholdsplikt under samlivet og arbeidsdelingen mellom ektefeller	24
1.2.	Ekteskapslovens regler om bidragsplikt ved separasjon og skilsmisse	24
1.2.1.	Oversikt	24
1.2.2.	Prinsipiell endring av bidragsreglene i 1937	25
1.2.3.	Reglene i ekteskapslovens § 56, jfr.	
1.2.4.	§ 57	25
	Nærmere om bidragsvurderingen	26
1.2.5.	Offentlige trygder og stønader	27
1.2.6.	Revisjon av bidrag	29
1.3.	Saksbehandlingsregler	29
1.4.	Innkreving av bidrag	30
1.5.	Underhold og bidrag i praksis	30
1.5.1.	Under samlivet	30
1.5.2.	Bidrag etter samlivsbrudd, separasjon og skilsmisse	30
2.	**Bør ektefeller ha underholdsplikt overfor hverandre?**	31
2.1.	Ekteskap og forsørgelse	31
2.2.	Kritikken av ekteskapet som «forsørgerinstitusjon» m.v.	31
2.3.	Utvalgets syn	32
3.	**Flertallets forslag til bestemmelser om underholdsplikt under samlivet**	34
3.1.	Ektefellers faktiske fellesskap av økonomisk og annen art	34
3.2.	Arbeidsdeling mellom ektefeller	34
3.3.	Nærmere om de prinsipper flertallet bygger på	34
4.	**Utvalgets forslag til lovregler om bidragsplikt etter samlivsbrudd, separasjon og skilsmisse**	35
4.1.	Samlivsbrudd uten separasjon eller skilsmisse	35
4.2.	Begrunnelsen for bidragsplikt	35
4.3.	Nærmere om bidragsplikt etter separasjon og skilsmisse	36
4.3.1.	Utvalgets syn	36
4.3.2.	Vilkårene for bidragsplikt	36
4.3.3.	Bidragets størrelse og varighet	37
V.	**FORMUESFORHOLDET MELLOM EKTEFELLER**	39
1.	**Innledning**	39
1.1.	Hva reglene om formuesforholdet omfatter – problemene	39
1.2.	Sammenhengen med andre offentlige ordninger av betydning for ektefellenes økonomi	39
1.3.	Forholdet til arveretten	39
1.4.	Den praktiske betydning av reglene	40
2.	**Historikk**	40
2.1.	Utviklingen frem til loven om ektefellers formuesforhold av 1927	40
2.2.	Loven om ektefellers formuesforhold av 1927. m.m.	41
2.3.	Utviklingen etter loven av 1927	43
3.	**Oversikt over gjeldende rett**	44
3.1.	Generelt om de enkelte ordninger	44
3.2.	Formuesfellesskap	44
3.2.1.	Hovedreglene	44
3.2.2.	Unntak fra prinsippet om fri rådighet for den enkelte ektefelle	44

Side

3.2.3. Unntak fra likedelingsregelen 45
3.2.4. Ektefellenes rettigheter til de enkelte eiendeler i felleseiet ved skifteoppgjøret 45
3.2.5. Felleseieordningens betydning for gjenlevende ektefelles stilling 46
3.3. Særeie 46
3.4. Ektepakt om at særeie skal behandles som felleseie ved førstavdødes død 47
3.5. Ektepakt om at gjenlevende ektefelle skal ha rett til å sitte i uskiftet bo med særeie 47
3.6. Særlig om sameie 47
3.7. Generelt om betydningen av forskjellen mellom de ulike ordninger .. 48
4. Fremmed rett 49
4.1. Oversikt 49
4.2. Tyskland 49
4.3. Frankrike 50
4.4. England 50
4.5. USA 51
5. Utvalgets standpunkt til noen hovedspørsmål 51
5.1. Er det behov for særlige regler om formuesforholdet mellom ektefeller? 51
5.2. To ytterpunkter for lovgivningen om ektefellers økonomiske forhold 52
5.3. De hovedprinsipper utvalget tar utgangspunkt i 53
5.4. Terminologi – felleseie og særeie 54
6. Nærmere om rådighetsspørsmålene 56
6.1. Innledning 56
6.2. Det grunnleggende prinsipp 56
6.3. Begrensninger i den enkeltes rett til å råde over sine eiendeler 56
6.3.1. Generelle begrensninger 56
6.3.2. Begrensninger i rådigheten over spesielle eiendeler 58
6.3.2.1. Hvilke eiendeler rådighetsbegrensningene bør gjelde for 58
6.3.2.2. Bør det være forskjellige regler alt ettersom eiendommen skal være gjenstand for deling eller ikke (særeie)? 61
6.3.2.3. Adgangen til å fravike lovens regler om rådighetsbegrensninger 61
6.3.3. Hvilke disposisjoner kravet om samtykke gjelder for 62
6.3.4. Bør en offentlig myndighet kunne gi samtykke når ektefellen nekter? 62
7. Særlig om sameie 63
7.1. Innledning 63
7.2. Hvordan sameie oppstår – gjeldende rett 63
7.2.1. Sameie basert på alminnelige formuerettslige prinsipper 63
7.2.2. Arbeid i hjemmet 64
7.2.3. Andelen i sameiet 66
7.3. Praksis i de øvrige nordiske land og utvalgenes syn i disse land 67
7.4. Utvalgets vurderinger 69
7.4.1. Betydningen av sameie – regler som kan lede til det samme resultat 69
7.4.2. Utvalgets prinsipielle syn 70
7.4.3. Nærmere om avgrensningen av sameieregelen 71
7.4.3.1. Hvilke eiendeler bør en sameieregel omfatte? 71
7.4.3.2. Reell sameieregel – sameie som oppløsningsregel 71
7.4.3.3. Sameieregelens innhold 73

Side

7.5. Kreditorenes forhold til eiendeler som er sameie mellom ektefellene ... 74
7.5.1. Utgangspunktet 74
7.5.2. Ektefellesamtykke til pantsettelse ... 74
7.5.3. Særlig om tvangssalg av sameiegjenstander 74
8. Delingsreglene når ekteskapet oppløses 76
8.1. Oversikt over problemene 76
8.2. Den grunnleggende delingsregel 76
8.3. Unntak fra likedelingen – avgrensningen gjennom skjevdelingsregler 77
8.3.1. Innledning 77
8.3.2. Kortvarige ekteskap – de svenske og finske regler 78
8.3.3. Utvalgets syn 78
8.3.3.1. Utgangspunktet 78
8.3.3.2. Hvilke midler en skjevdelingsregel bør omfatte 79
8.3.3.3. Delvis skjevdeling 80
8.3.3.4. Særlig om kortvarige ekteskap 80
8.3.3.5. De nærmere vilkår for skjevdeling ... 80
8.3.3.6. Flertallets syn 81
8.3.3.7. Mindretallets syn 85
8.3.3.8. Gjenlevende ektefelles stilling 88
8.4. Unntak fra likedelingen – vederlagsregler 88
8.4.1. Gjeldende vederlagsregler 88
8.4.2. Behovet for vederlagsregler i dag 89
8.5. Unntak fra likedelingen – forloddskrav 89
8.5.1. Innledning 89
8.5.2. Gjeldende forloddsregler 90
8.5.3. Behovet for forloddsregler – utvalgets standpunkt 90
8.6. Uttak til dekning av gjeld 90
8.6.1. Gjeldende rett 90
8.6.2. Utvalgets forslag 91
9. Forholdet til ektefellenes kreditorer 92
9.1. Utgangspunkt og hovedprinsipp ... 92
9.2. Regler som gir en ektefelle rett til å forplikte den annen 92
9.3. Kreditorenes behov for beskyttelse mot gaver og gavelignende disposisjoner mellom ektefellene 93
9.3.1. Oversikt – problemene 93
9.3.2. Nærmere om gaver og avtaler om endringer i formuesforholdet – avkall på lodd 93
10. Avtaler mellom ektefeller om oppgjøret ved ekteskapets opphør m.v. 95
10.1. Innledning 95
10.2. Utvalgets vurderinger m.h.t. grensene for avtalefriheten 96
10.3. Gyldigheten av avtaler om formuesordningen 97
10.4. Avgrensning mot andre typer avtaler 98
11. Offentlig og privat skifte 98

VI. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER FOR DET OFFENTLIGE 100

VII. BEMERKNINGER TIL DE ENKELTE PARAGRAFER 101

VIII. UTKAST TIL LOV OM EKTESKAP 165

Vedlegg.
Særuttalelse fra medlemmet Grønseth 184

LITTERATUR SITERT VED FORFATTERNAVN:

Andersen; Andersen, Ernst: Familieret, København 1964.
Arnholm og Lødrup; Arnholm, Carl Jacob og Lødrup, Peter: Familieretten, 2. utg. Oslo 1979.
Augdahl; Augdahl, Per: Skifteloven, Oslo 1974.
Backer; Backer, Inge Lorange: Barneloven, Oslo 1982.
Christensen; Christensen, Pål: Bruk av ektepakten i praksis, Institutt for privatretts stensilserie nr. 54, Oslo 1977.
Dahl I; Dahl, Tove Stang: Ekteskapet, den moderne husmannskontrakten. Noen kvinnerettslige problemstillinger, i Kvinnekunnskap, Støren og Wetlesen (red.) s. 99-118, Oslo 1978.
Dahl II; Dahl, Tove Stang (red.): Kvinnerett I og II, 1985.
Danielsen og Hornslet; Danielsen, Svend og Hornslet, Mogens: Lov om ægteskabets retsvirkninger, 2. utg. København 1986.
Danielsen, Hornslet og Knutsen; Danielsen, Svend, Hornslet, Mogens og Knutsen, Knud: Ægteskabslovskommentaren, 2. utg. København 1984.
Graversen; Graversen, Jørgen (red.): Familieret, 2. udg., Århus 1986.
Holmøy; Holmøy, Vera: Ekteskapslovgivningen, Lütken og Platous kommentarutgave, tredje utgave ved Vera Holmøy, Oslo 1971.
Lødrup; Lødrup, Peter: Materiell skifterett 7. utg., Oslo 1986.
Thue I; Thue, Helge: Hans ekteskap og hennes, Oslo 1978.
Thue II; Thue, Helge: Samliv og sameie, Oslo 1983.

ANDRE FORKORTELSER:

Bet. 3	- Betænkning nr. 3 fra det danske ekteskapsutvalg: formueordningen, København 1974
Bet. 8	- Betænkning nr. 8 fra det danske ekteskapsutvalg: - samliv uden ægteskab 1, København 1980
Bet. 9	- Betænkning nr. 9 fra det danske ekteskapsutvalg: forsørgelsesplikt (m.v.), København 1983
BGB	- Bürgerliches Gesetzbuch: den vesttyske lovbok
E	- lov av 31. mai 1918 nr. 2 om indgaaelse og opløsning av egteskap
Ef	- lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold
GB	- giftermålsbalken; den tidligere svenske lov om ekteskap m.v.
Innst. del I	- NOU 1986:2 Innstilling til ny ekteskapslov del I
Innst. II	- Innstilling II fra utvalget til revisjon av ekteskapslovgivningen (om endringer i lov av 31. mai 1918 om indgaaelse og opløsning av egteskap m.v.), avgitt 1964
Innst. IV	- Innstilling IV fra utvalget til revisjon av ekteskapslovgivningen (om endringer i lov av 20. mai 1927 ektefellers formuesforhold) avgitt 1964
Lagrådsremissen	- svensk Lagrådsremiss med förslag til äktenskapsbalk, Stockholm 1985
LoR	- Lov og Rett
NJA	- Nytt Juridiskt Arkiv
NOU	- Norges offentlige utredninger
Ot. prp.	- Odelstingsproposisjon
RG	- Rettens Gang
Rt.	- Norsk Retstidende
S	– lov av 21. februar 1930 om skifte
SOU	- Statens Offentliga Utredningar (Sverige)
Sv prp	- den svenske proposition til äktenskapsbalk m.v., 1986/87:1
TfR	- Tidsskrift for Rettsvitenskap
UfR	- Ugeskrift for Retsvæsen (Danmark)
Utkast 1918	- Utkast til lov om egtefællers formuesforhold, av de norske delegerte ved det skandinaviske familieretsarbeide, avgitt 1918
ÆL	- den danske lov nr 256 av 4. juni 1969 om indgåelse og opløsning av ægteskab
ÆR	- den danske lov nr. 56 av 18. mars 1925 om ægteskabets retsvirkninger
ÄB	- den svenske äktenskapsbalk
ÄL	- den finske äktenskapslag av 13. juni 1929 (234/29)

I. Sammendrag av innstillingen

Innstillingen gjelder reglene om det økonomiske forhold mellom ektefeller, herunder reglene om deling og om bidrag ved separasjon og skilsmisse m.v.

De regler som foreslås, vil avløse de tilsvarende regler i lov av 31. mai 1918 nr. 2 om indgaaelse og opløsning av egteskap, reglene i lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold og de materielle regler om skifte av ektefellers formue i lov av 21. februar 1930 om skifte. Det er utvalgets forutsetning at de lovregler som foreslås i denne innstilling, skal inngå som del av en ny samlet ekteskapslov sammen med de nye lovregler om inngåelse og oppløsning av ekteskap som utvalget har foreslått i innstilling til ny ekteskapslov del I (NOU 1986:2).

Utvalget mener at lovreglene på området vil bli mer oversiktlige når de samles i en lov. Utvalget har videre såvidt mulig søkt å gjøre loven enklere å forstå. Begrepsbruken er endret i forhold til gjeldende lovgivning. I gjeldende lovgivning er det et grunnleggende skille mellom felleseie (formuesfellesskap) og særeie. Skillet har imidlertid i det vesentlige bare praktisk betydning når det gjelder spørsmålet om midlene skal være gjenstand for deling ved separasjon eller skilsmisse m.v. Begrepet felleseie er sterkt misvisende og blir ofte oppfattet dithen at ektefellene eier og råder over formuen i fellesskap. I innstillingen er derfor begrepet felleseie (formuesfellesskap) ikke benyttet.

Utvalgets lovforslag bygger i stor utstrekning på gjeldende rett. I det nordiske samarbeid har det vært enighet om at grunnprinsippene i gjeldende formuesordning ikke bør endres.

Etter gjeldende lov er utgangspunktet at hver ektefelle råder over det han eller hun har ervervet. Dette prinsipp foreslås fortsatt lagt til grunn.

I praksis har man i stigende utstrekning anerkjent sameie mellom ektefeller. I de senere år er det lagt til grunn at også en hjemmearbeidende ektefelle som ikke selv har pengeinntekter, blir sameier, først og fremst i den felles bolig. Utvalget mener man bør bygge på den rettsoppfatning som har utviklet seg. For at loven skal gi et dekkende uttrykk for eiendomsforholdene, foreslås en uttrykkelig regel om at det ektefellene erverver sammen, blir sameie, og at det ved vurderingen av eiendomsforholdet til felles bolig og innbo også skal legges vekt på arbeid i hjemmet.

Etter lovforslaget vil hovedregelen fortsatt være at det skal skje en *likedeling* av hver av ektefellenes formue etter fradrag av gjeld ved ekteskapets opphør. Utvalget foreslår imidlertid en utvidelse av adgangen til å kreve *skjevdeling*, dvs. at midler blir holdt utenfor deling uten at det følger av avtale mellom ektefellene, bestemmelse av giver eller arvelater, eller av at eiendelene etter sin art er av personlig karakter. Et flertall foreslår at en ektefelle i utgangspunktet skal kunne kreve at verdien av formue som klart kan føres tilbake til midler ektefellen hadde da ekteskapet ble inngått eller senere har ervervet ved arv eller gave blir holdt utenfor delingen. Et mindretall mener at retten til skjevdeling fortsatt skal være et unntak som skal bero på en konkret rimelighetsvurdering. Hele utvalget mener at det i særlige tilfelle skal være adgang til å holde midler ervervet ved ektefellens egen innsats m.v. under ekteskapet utenfor delingen. Utvalget foreslår videre at det skal være adgang til delvis skjevdeling. Tilsvarende regler finnes ikke i gjeldende rett.

Etter gjeldende rett kan en ektefelle ved skifte gjøre fradrag for hele sin gjeld før noe går til deling med den annen ektefelle, med unntak av enkelte særlige gjeldsposter. Utvalget foreslår at en ektefelle som også har særeie, eller som holder midler utenfor delingen i medhold av skjevdelingsregelen, bare kan gjøre fradrag for en forholdsmessig del av sin gjeld i den del av formuen som ellers skal deles.

Det foreslås en rekke mindre endringer i reglene om delingsoppgjøret ved separasjon, skilsmisse, opphør av ekteskapet som følge av en ektefelles død m.v. Blant annet foreslås at samme *skjæringstidspunkt* skal gjelde for den formue og den gjeld som omfattes av oppgjøret. Gjeldende rett er her komplisert, og dels uklar. Utvalget går også inn for nærmere regler om det tidspunkt som skal legges til grunn ved *verdsettelsen* av eiendeler som en ektefelle overtar ved delingen. Dette er regler av stor praktisk betydning.

Utvalget foreslår også at en avtale om unn-

tak fra deling – *særeie* – kan *lempes* dersom den medfører at en ektefelle blir urimelig dårlig stillet ved ekteskapets opphør.

Utvalget foreslår opprettholdt reglene om ektefellenes gjensidige *underholdsplikt* under ekteskapet. Reglene om *bidrag* ved separasjon, skilsmisse eller samlivets opphør ellers foreslås imidlertid vesentlig endret. Bidraget skal i tilfelle som hovedregel fastsettes for en begrenset tid på inntil 3 år. Etter gjeldende rett bortfaller retten til bidrag hvis den berettigede gifter seg på nytt. Utvalgets flertall foreslår at tilsvarende skal gjelde hvis den berettigede etablerer et fast samboforhold.

Retten til *ektefellepensjon* til fraskilt ektefelle fra andre pensjonsordninger enn folketrygden, foreslås begrenset.

II. Utvalgets oppnevnelse, mandat og arbeid

1. UTVALGETS SAMMENSETNING

Ekteskapslovutvalget ble oppnevnt ved kongelig resolusjon av 25. juni 1971.

Av utvalgets medlemmer er fire blitt fritatt for vervet og erstattet av nye medlemmer. Frem til 10. september 1985 var høyesterettsdommer Lilly Bølviken formann for utvalget, og hun har nedlagt et betydelig arbeid også når det gjelder de spørsmål som tas opp i denne innstillingen.

Ved avgivelsen av denne innstilling har utvalget hatt følgende sammensetning:

Professor dr. juris Peter Lødrup, formann
Professor Erik Grønseth
Høyesterettsdommer Vera Holmøy
Skolesjef John Lillestøl
Advokat Ingebjørg Roll-Matthiesen
Fylkesmann Signe Marie Stray Ryssdal
Lege Dagny Torsnes
Tidligere stortingsrepresentant, sogneprest Olav Totland
Kontorleder Torild Lien Utvik

Utvalgets sekretær har skiftet. I flere år arbeidet utvalget uten sekretær. Siden august 1985 har førstekonsulent Jørgen Brunsvig vært utvalgets sekretær.

2. UTVALGETS MANDAT

Utvalget ble oppnevnt som ledd i det nordiske arbeid med revisjon av ekteskapslovgivningen, som tok til i 1969. Samme år ble det oppnevnt utvalg i Sverige og Danmark. I 1970 ble det nedsatt et ekteskapslovutvalg i Finland. Det norske utvalg ble oppnevnt i 1971. Et par år deretter ble det oppnevnt et lovutvalg i Island.

I det norske utvalgs mandat er det ikke gitt uttrykk for prinsipielle vurderinger med hensyn til innholdet av en ny lovgivning. I foredraget til oppnevningsresolusjonen uttaler Justisdepartementet:

«Justisdepartementet har tidligere antatt at det hos oss for tiden neppe er vesentlig behov for en total revisjon av ekteskapslovgivningen. Man har videre antatt at flere av de reformspørsmål som er tatt opp i den svenske komites direktiver, f.t. ikke er aktuelle hos oss. Da spørsmålet om et nordisk samarbeid om det nå forestående revisjonsarbeid kom opp, innskrenket man seg derfor til å oppnevne en kontaktmann som har fått i oppdrag å følge det nordiske samarbeid om revisjon av familieretten, og vurdere om det på enkelte områder er grunnlag for en revisjon også for Norges vedkommende. Hensikten har videre vært at man skulle ta opp spørsmålet om en utvidet norsk representasjon i det nordiske samarbeid dersom man fant at det burde bli tale om mer omfattende lovendringer også i Norge.

I Nordisk Råd ble det i 1969 framsatt et medlemsforslag om å tilrå regjeringene i de nordiske land å tilstrebe en fortsatt ensartethet i landenes ekteskapslovgivning ved at revisjonsarbeidet fant sted i nært samarbeid «och med enhetlighetens bevarande». Ekteskapslovgivningen var et hovedemne på Nordisk Råds sesjon i februar 1971, hvor en del prinsipielle synspunkter var gjenstand for alminnelig debatt. Medlemsforslaget er nå under behandling i Juridisk utvalg.

Av hensyn til den vekt som man generelt bør legge på det nordiske samarbeid, og til den betydning det har at man på et så vidt sentralt og viktig område som familieretten søker å bevare den etablerte rettsenhet, er Justisdepartementet kommet til at man bør delta mer aktivt i det nordiske samarbeid på dette område. For at det nordiske samarbeid skal bli mest mulig effektivt, bør det også fra norsk side nedsettes en komite som i likhet med komiteene i de andre nordiske land får som mandat å utrede og eventuelt utarbeide utkast til prinsipielle endringer i ekteskapslovgivningen m.m. Komiteen bør ha nært samarbeid med de oppnevnte komiteer i Danmark, Finland og Sverige. Justisdepartementet legger vekt på at man på denne måte vil få det beste grunnlag for å gjøre sin innflytelse gjeldende under det revisjonsarbeid som pågår i de andre nordiske land, samtidig som man sikrer seg at de aktuelle reformforslag i disse land blir grundig overveid og vurdert også hos oss. Justisdepartementet vil ikke foreslå noen direktiver med hensyn til hvilke generelle vurderingsnormer som den norske komite bør bygge på eller antyde hvilke endringer i rettsreglene som kan komme på tale. Etter omstendighetene finner man imidlertid grunn til å framheve at beslutningen om å delta aktivt i det nordiske samarbeid ved en komite ikke innebærer at man slutter seg til de vurderinger som er kommet til uttrykk i direktivene for den svenske komite.

Komiteen bør først og fremst vurdere endringer på de områder som i norsk rett er dekket ved loven av 1918 om inngåelse og oppløsning av ekteskap og loven av 1927 om ektefellers formuesforhold. Komiteen bør imidlertid også vurdere endringer i annen familierettslig lovgivning i den utstrekning den under hensyn til det nordiske samarbeid og de aktuelle revisjonsbehov hos oss finner grunn til det. Den svenske komites mandat omfatter også enkelte spørsmål av spesiell arverettslig natur. Da arvelovgivningen hos oss f.t. er gjenstand for en egen revisjon, bør den komite som nå oppnevnes ikke ta opp disse spørsmål. Man vil imidlertid peke på at

man under arvelovrevisjonen har vurdert enkelte spørsmål om endringer i formuesordningen mellom ektefeller av særlig betydning for gjenlevende ektefelle (spørsmålet om modifikasjoner i særeieordningen). Det standpunkt som man på dette punkt har tatt under arvelovrevisjonen, er delvis motivert av hensyn til rettssituasjonen i de andre nordiske land. I samband med en mer omfattende revisjon av formuesordningen i nordisk samarbeid må også dens betydning for gjenlevende ektefelle vurderes.

Komiteene i de andre nordiske land vil visstnok overveie om det på en del områder bør gis lovregler av betydning for mer varige samlivsforhold utenfor ekteskap. Komiteen bør da vurdere om tilsvarende regler bør gis hos oss.

Det forutsettes at komiteen i tilfelle vil utarbeide lovutkast med motiver.»

3. UTVIKLINGEN AV DET NORDISKE SAMARBEID

Det har i de år utvalgene har vært i arbeid, vært holdt en rekke møter med representanter for samtlige nordiske land. Under disse møter har ekteskapslovgivningen og eventuelle regler for ugifte samboende vært drøftet med sikte på mest mulig ensartet nordisk lovgivning. Etter at det i Sverige i 1973 var gitt nye lovregler om inngåelse og oppløsning av ekteskap, har det nordiske samarbeid vært konsentrert om de økonomiske rettsvirkningene.

Drøftelsene ble foreløpig avsluttet i 1980. Etter at det svenske utvalg i juni 1981 avga sin avsluttende innstilling, ble de nordiske drøftelser gjenopptatt, men da på departementsplan. Fra norsk side har imidlertid ekteskapslovutvalgets formann og et eller to av de øvrige medlemmer vært representert. Det siste møte ble holdt i oktober 1986.

Foreløpig er resultatet av revisjonsarbeidet i de andre nordiske land:

Det *danske* utvalg ga i årene 1973-1983 en rekke delbetenkninger om forskjellige områder av ekteskapslovgivningen og om ugifte samboendes forhold. Disse betenkninger har karakter av prinsippbetenkninger, avgitt med sikte på prinsipielle drøftelser, de er ikke endelige utvalgsinnstillinger i tradisjonell forstand. Utvalget har avsluttet sitt arbeid uten at det er fremsatt noe samlet og endelig forslag til nye lovregler.

I *Finland* ble i 1972 gitt en delbetenkning I om inngåelse og oppløsning av ekteskap (komitebetenkning 1972:A 21), og i 1976 en betenkning om formuesreglene (komitebetenkning 1976:29). I 1980 ble oppnevnt et nytt utvalg, Äktenskapskommissionen, som i 1983 fremla forslag til endring av reglene for inngåelse og oppløsning av ekteskap og enkelte andre bestemmelser (komitebetenkning 1983:20).

Loven om endring av reglene om inngåelse og oppløsning av ekteskap, om megling i familiespørsmål og om enkelte endringer i bestemmelsene om ektefellers økonomiske forhold ble vedtatt 16. april 1987. De nye finske reglene vil tre i kraft 1. januar 1988.

Det *islandske* utvalg har foreløpig ikke avgitt innstilling.

Det *svenske* utvalg ga i Familj och äktenskap 1, SOU 1972:41, innstilling til nye lovregler for inngåelse og oppløsning av ekteskap. Innstillingen ble fulgt opp med nye lovregler i 1973. I 1977 ga utvalget en innstilling om underhold til barn og fraskilte, SOU 1977:37, som likeledes førte til endring i lovreglene. I SOU 1981:85 ga så utvalget en samlet innstilling til ny ekteskapslov. I innstillingen er ekteskapets økonomiske rettsvirkninger vurdert, mens de tidligere vedtatte lovregler om inngåelse og oppløsning og om underhold er tatt inn i lovforslaget uten vesentlige endringer.

På grunnlag av denne innstilling og lagrådsremiss av februar 1985, ble det i juni 1986 framlagt proposisjon til ny äktenskapsbalk m.m. (Regeringens proposition 1986/87:1). Loven ble vedtatt våren 1987 og vil tre i kraft fra 1. januar 1988.

4. INNSTILLINGER FRA UTVALGET

Det norske utvalg ga i desember 1972 en innstilling om opphevelse av lysingsordningen, en innstilling som ble fulgt opp med endringer i reglene ved lov av 18. mai 1973 nr. 24. I NOU 1980:50 ga utvalget en særinnstilling om samliv uten vigsel med forslag til enkelte lovregler for slike forhold. Innstillingen har hittil bare ført til endringer i loven om borettslag, jfr. endringslov av 5. juni 1981 nr. 47.

Det videre arbeid med utvalgets innstilling av 1980 er foreløpig stilt i bero inntil det såkalte «Husstandsfellesskapsutvalget», nedsatt ved kongelig resolusjon av 18. oktober 1985, har sluttført sitt arbeid.

I NOU 1986:2, Innstilling til ny ekteskapslov del I fremla utvalget forslag til nye regler om inngåelse og oppløsning av ekteskap.

Den foreliggende innstilling – Innstilling til ny ekteskapslov del II – inneholder forslag til nye regler om ekteskapets rettsvirkninger, herunder om underholdsplikten og om ektefellers formuesforhold. Innstillingene inneholder forslag til regler som skal avløse ekteskapsloven av 1918, lov om ektefellers for-

muesforhold av 1927 samt enkelte regler i skifteloven av 1930.

Utvalget forutsetter at de regler som er foreslått i delinnstilling I og II samlet skal utgjøre en eventuell ny ekteskapslov. De lovregler som er foreslått i delinnstilling I, er derfor tatt med i lovutkastet i den foreliggende innstilling.

III. Innledning

1. HVA LOVREGLENE OMFATTER. FORHOLDET I NOEN ANDRE LAND

Ekteskapslovgivningen regulerer forholdet mellom ektefellene, i noen grad også forholdet til deres kreditorer og avtaleparter. En rekke regler av offentligrettslig karakter som knytter rettsvirkninger til at en person er gift (eller har vært gift), faller utenfor dette utvalgs mandat og arbeidsområde. Utover den virkning disse regler indirekte kan få for de regler som bør gjelde mellom ektefeller, vil de derfor ikke bli berørt i innstillingen. Utvalgets medlem *Grønseth* reserverer seg noe når det gjelder denne avgrensning av utvalgets mandat, jfr. særuttalelsen i vedlegg 1 til innstillingen.

De lovregler utvalgets flertall – alle unntatt *Grønseth* – foreslår om rettsvirkninger av ekteskapet, er begrenset til deres økonomiske forhold, for så vidt i tråd med gjeldende lov. Flertallet foreslår ikke regler som direkte regulerer det personlige forhold mellom ektefellene.

I gjeldende dansk og svensk lovgivning har man regler som direkte gjelder partenes personlige forhold. Den danske ektefellelov bestemmer i § 1 at «Mand og hustru skal være hinanden til støtte og i fællesskab varetage familiens tarv.» I Sverige bestemte tidligere GB 5 kap. 1 § at ektefellene skulle vise hverandre «trohet och bistånd». I ÄB 1 kap 2 § er dette nå endret til at «Makar skall visa varandra lojalitet och hänsyn. De skall gemensamt vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa».

I proposisjonen til endringer i den finske ekteskapslov av 1986 heter det i 1. kap. 2 § bl.a.: «Makarna är sinsemellan likställda. De bör i äktenskapet visa varandra förtroende och i samråd verka för familjens bästa»

Ser man på rettsforholdene utenfor Norden, har man en rekke eksempler på en mer omfattende regulering av partenes personlige forhold, foruten bestemmelser om ekteskapets formål m.v.

Helt frem til 1938 bestemte således den franske Code Civil (art. 213) at ektemannen var forpliktet til å beskytte hustruen, som på sin side skyldte ham sin lydighet – da ble regelen endret til at ektemannen var familiens overhode. Den någjeldende regel ble innført i 1970. Det heter der at ektefellene sammen skal sørge for familien åndelig og materielt.[1]) Denne likestilling ble innført tross sterk motstand. Det ble anført at hvis ikke ektemannen lenger ble ansett som familiens overhode, ville antallet skilsmisser øke og ekteskapsinstitusjonen som sådan bli svekket.

I Vest-Tyskland er ekteskapet og familien spesielt nevnt i grunnloven, hvor det heter at disse institusjoner nyter spesiell beskyttelse av staten. Også likestillingen mellom kjønnene er grunnlovfestet. Likevel bestemte BGB art. 1356 helt frem til 1976 at det var hustruen som førte husholdningen på eget ansvar, og at hun bare hadde adgang til å ta arbeid utenfor hjemmet i det omfang det var forenlig med hennes plikter som husmor. Etter endringene i 1976 bestemmer nå art. 1356 at ektefellene tar seg av husholdningen i gjensidig forståelse – hvis husholdningen er overlatt en av ektefellene, føres den på dennes ansvar.[2]) Det heter videre i loven at ekteskapet er et virkelig livsfellesskap hvor det er en konsultasjonsplikt om yrkesvalg og arbeidssted, og at valg og utøvelse av yrke skal skje under hensyn til ektefellens interesser.[3])

Også valget av bopel og plikten til å bo sammen har vært gjenstand for lovregulering i Frankrike og Vest-Tyskland. Fra å bestemme at det var ektemannen som avgjorde hvor familien skulle bo, ble Code Civil i 1970 endret til at ektefellene hadde plikt til å bo sammen på det sted de ble enige om å ha sin bolig, men med rett for mannen til å få det avgjørende ord hvis de ikke ble enige. Etter flere endringer i løpet av 1970-årene, bestemmer nå Code Civil art. 215 at de i fellesskap skal avgjøre hvor de skal bo, men at de også kan ha forskjellige boliger uten at det i seg selv strider mot plikten de har til et livsfellesskap. En lignende utvikling har funnet sted i Vest-Tyskland, hvor mannens lovfestede rett

---

[1]) «Les époux assurent ensemble la direction morale et materielle de la famille».

[2]) «Die Ehegatten regeln die Haushaltsführung im gegenseitigen Einvernehmen. Ist die Haushaltsführung einem der Ehegatten überlassen, so leitet dieser den Haushalt in eigener Verantwortung.»

[3]) «Beide Ehegatten sind berechtiget, erwerbstätig zu sein. Bei der Wahl und Ausübung einer Erwerbstätigkeit haben sie auf die Belange des anderen Ehegatten und der Familie die gebotene Rücksicht zu nehmen».

til å bestemme familiens bolig ble opphevet i 1957.

I engelsk og amerikansk rett har ikke lovgiveren grepet inn med slike regler som vi finner i tysk og fransk rett. Men også i disse land har reglenes innhold – basert på common law – vist den samme utviklingstendens i retning av likestilling mellom ektefellene. Da disse regler ikke er lovfestet, men har utviklet seg i rettspraksis, vil det føre for langt å gi en nærmere redegjørelse for dem her.

I Øst-Europa inneholder familierettslovgivningen også regler om familien og dens forhold til staten, og regler om statens oppgaver overfor familiene.

Utvalget er selvsagt ikke uenig i de tanker som er kommet til uttrykk i de øvrige nordiske land, eller i den likestilling på det personlige område som er kommet til uttrykk i nyere utenlandsk lovgivning. Norsk ekteskapslovgivning har imidlertid ikke tidligere hatt lovregler av denne karakter. Utvalgets flertall – alle unntatt *Grønseth* – vil heller ikke foreslå slike regler.

Det har spesielt vært hevdet at det bør tas inn i loven regler med sikte på å fremme større likestilling mellom mann og kvinne i ekteskapet. Utvalgets flertall ser det som et selvsagt utgangspunkt for lovgivningen at ektefellene er likestilte. Som utvalget kommer tilbake til, vil det imidlertid være delte meninger om hva likestilling reelt innebærer, og hvilke regler som er egnet til å sikre eller fremme likestilling. Det er etter flertallets syn ikke hensiktsmessig å lovregulere det *personlige* forhold mellom ektefellene, hverken med det nevnte likestillingsformål eller andre formål for øye.

En del av ekteskapslovgivningens regler kan for øvrig sies indirekte å innebære en regulering av ektefellenes personlige forhold under samlivet (ekteskapet). Det gjelder særlig separasjons- og skilsmissereglene. Ikke minst har de forskjellige skilsmissegrunnlag i gjeldende lov, f.eks. utroskapsbestemmelsen, gitt grunnlag for forestillinger om plikter på det personlige plan, idet krenkelse av disse «plikter» gir den annen ektefelle krav på skilsmisse.

Også reglene om det økonomiske forhold mellom ektefeller har perspektiver utover det rent økonomiske området. Dette kommer særlig frem i den generelle bestemmelse om ektefellenes felles ansvar for familiens underhold, jfr. den gjeldende lovs § 1 (smln. her utkastets § 6-4). Når underholdsplikten også kan oppfylles ved arbeid i hjemmet, er man inne på et område hvor det vanskelig kan skilles mellom ytelser av økonomisk og ikke-økonomisk karakter. Det samme gjelder foreldrenes ansvar og plikter overfor barna. Her er det forsørgelsesplikten som primært er av økonomisk karakter, mens foreldrenes plikt til å gi barna omsorg ligger på et annet plan. Foreldrenes ansvar overfor barna er imidlertid først og fremst regulert i barnelovgivningen.

Regler om ektefellenes personlige forhold overfor hverandre, vil eventuelt måtte gis et temmelig generelt innhold, og de ville neppe få noen vesentlig betydning hverken fra et ideelt eller praktisk synspunkt.

Medlemmet *Grønseth* har følgende bemerkninger til flertallets drøftelse av hva ektefelleloven bør omfatte:

Det verdimessige og normative grunnlag for hva utvalget anser rett og riktig i forholdet mellom ektefeller og deres forhold til samfunnet bør gis en noe nærmere drøftelse, både prinsipielt og i forhold til de faktisk rådende samfunnsforhold. (Blant annet trengs det en drøftelse av i hvilken forstand, hvis i det hele tatt, det er «et selvsagt utgangspunkt for lovgivningen at ektefellene er likestilte.»)

Etter dette medlems oppfatning bør en ny ektefellelov omfatte generelle bestemmelser (a) om hvorledes de personlige forhold mellom ektefellene helst bør og helst ikke bør være, og (b) om det samfunnsmessige fellesskaps ønskelige sosiale og økonomiske forpliktelser overfor ektefellene, ikke minst i deres egenskap av foreldre. En moderne ektefellelov bør således omfatte alminnelig retningsgivende bestemmelser for hvorledes trygde-, skatte-, inntekts- og arbeidsmarkedsordningene bør forholde seg til og være forpliktet overfor ekteskap og foreldreskap.

Som grunnlag for disse synspunkter mener medlemmet *Grønseth* at lovens motiver også bør omfatte en påpekning av de mest sentrale funksjoner som ekteskapet bør ha både for ektefellene selv, for mulige barn og for samfunnet. For en utdyping av ovennevnte synspunkter viser Grønseth til sin særruttalelse i vedlegg 1 til innstillingen.

2. FAKTISKE OPPLYSNINGER – STATISTIKK

2.1. Oppløsning av ekteskap – separasjon og skilsmisse.

Utvalget har i Innst. del I s. 13-15 redegjort for hyppigheten av ekteskapsinngåelser og av separasjoner og skilsmisser m.v. I det følgende vil derfor bare enkelte opplysninger bli gjengitt for å illustrere utviklingstendensene.

Antall skilsmisser er stadig stigende. Dette gjelder også relativt, i forhold til folkemengden. Mens det i perioden 1901-1905 gjennomsnittlig var 175 skilsmisser årlig, var tallet for perioden 1926-1930, 783 og for perioden 1951-1955, 2.086. I perioden 1971-1975 steg antallet til 4.630 pr. år i gjennomsnitt. I den følgende femårs-periode, 1976-1980 steg det gjennomsnittlige antall skilsmisser pr. år til 6.282. I 1985 var tallet på skilsmisser 8.090. Antall separasjoner var i 1985 10.193. Til sammenligning var det årlige gjennomsnitt i perioden 1961-1965 på 2.546 og i 1971-1975 på 6.004 separasjoner.

Av de ekteskap som ble oppløst ved skilsmisse i 1984, hadde 3406, dvs. nesten 43 prosent vart i mindre enn 10 år. Mange ekteskap blir følgelig oppløst etter relativt kort tid. Dette forhold har betydning for utformingen av reglene om skjevdeling, rett til bidrag og rett til ektefellepensjon.

Statistisk sentralbyrå har foretatt beregninger av sannsynligheten for skilsmisse for et tenkt kull av 25 år gamle gifte menn. Beregningen er foretatt på grunnlag av skilsmissemønsteret i 1981. Resultatet var at 30 prøsent av dem vil være skilt før de fyller 65 år.[4])

2.2. Kvinners utdannelse og yrkesaktivitet.

Stadig flere unge kvinner skaffer seg utdannelse. I 1984 holdt 75% av alle jenter i alderen 16-18 år på med videregående utdanning, mot 70% av guttene. I samme år var kvinneandelen blant elevene i den videregående skole på 50,8%. Kvinneandelen blant studenter varierte i 1984 fra 17,9% ved ingeniørhøyskoler til 88,1% ved helsefaghøyskoler. Ser en alle universiteter og høyskoler under ett, var kvinneandelen 49,6 %. Når det gjelder beståtte eksamener ved norske universiteter i 1984/85 var kvinneandelen på 49,9%, men andelen av avsluttende embetseksamener var en del lavere. Med hensyn til hva slags utdannelse yngre kvinner velger, kan nevnes at jenter i den videregående skole innenfor de yrkesfaglige studieretninger i stor utstrekning velger utdannelse i tradisjonelle kvinneyrker. I 1985 var 97,5% av elevene som valgte helse- og sosialfag jenter. I håndverks- og industrifag var tallet derimot bare 16,2%.

Yrkesaktiviteten blant kvinner er høy. I 1986 var 70,1% av alle kvinner mellom 25 og 65 år yrkesaktive, mens det tilsvarende tall for menn var 88,9%. Ved utgangen av 1986 deltok 65,2% av alle gifte kvinner i aldersgruppen 16-74 år i yrkeslivet. Til sammenligning kan nevnes at i 1980 var bare 54,1% av gifte kvinner i denne aldersgruppen i arbeid utenfor hjemmet.

Selv om sysselsettingen blant gifte kvinner øker, er mange innenfor denne gruppe bare i deltidsarbeid. Av arbeidsmarkedsstatistikken for 1985 fremgår at 54% av yrkesaktive gifte kvinner gjennomsnittlig arbeidet mindre enn 30 timer pr. uke eller var midlertidig fraværende fra arbeidsmarkedet (11%). Videre fremgår at bare 20,6% av alle de yrkesaktive gifte kvinner gjennomsnittlig arbeidet i 40 timer eller mer pr. uke. Jo eldre kvinnene er, desto mer tilbøyelige er de til å arbeide deltid. Andelen av sysselsatte kvinner som bare arbeider deltid øker også med antall barn under 16 år i husholdningen. Bare 21% av alle mødre – uansett ekteskapelig status – med barn under 6 år var heltidsansatte i 1986.

Mange gifte kvinner, både heltids- og deltidsarbeidende, har under livsløpet kortere eller lengre avbrudd i sin yrkesaktivitet; i første rekke i forbindelse med fødsler og omsorg for barn. Bortsett fra eventuell sykdom eller arbeidsløshet er menn derimot i uavbrutt yrkesaktivitet frem til pensjonsalderen. Dette gjelder uansett ekteskapelig status eller omsorg for barn.

Det er flere årsaker til at kvinner har en lavere yrkesaktivitet enn menn. For det første kan nevnes mangel på arbeidsplasser på bostedet. Den vesentligste årsak er imidlertid at det i stor grad er kvinnene som tilpasser sin yrkesaktivitet til omsorgsoppgaver i hjemmet. Levekårsundersøkelsen i 1983 viste at menn med barn under 7 år var en av de grupper som arbeidet mest overtid. Til sammenligning er det blant kvinner med barn under 7 år mange som ikke er yrkesaktive eller bare arbeider deltid. Den lavere yrkesaktivitet blant kvinner med barn under skolepliktig alder har også sammenheng med den lave barnehagedekning. Den gjennomsnittlige barnehagedekning for barn under 7 år var på landsbasis 28% ved utgangen av 1985. Videre kan nevnes at bare 46% av barn med barnehageplass hadde oppholdstid på over 30 timer pr. uke, mens 26% hadde 16-30 timers oppholdstid pr. uke. Generelt blant kvinner er det likevel blitt mer vanlig at de fortsetter yrkesaktiviteten også når de får barn. Dette gjelder særlig for kvinner med lengre utdannelse.

Økningen i gifte kvinners yrkesaktivitet er av betydning for vurderingen av bl.a. reglene om underholds- og bidragsplikt. Ved utformingen av reglene må det imidlertid også tas i betraktning at yrkesaktiviteten er relativt lav blant eldre gifte kvinner. Videre er det av

[4]) Opplysningene er hentet fra Statistisk Sentralbyrå og Innst. del I s. 14.

betydning at deltidsarbeid er utbredt blant gifte kvinner, at denne gruppe har en løsere tilknytning til arbeidslivet enn menn, og at det er forskjell i inntektsnivået for kvinner og menn, jfr. avsnitt III.2.4.[5])

2.3. Omsorgs- og husarbeid.

Undersøkelser av hvem som utfører omsorgs- og husarbeid og mengden av slikt arbeid kan gi materiale til vurderingen av blant annet reglene om underholdsplikt og reglene om sameierett i felles bolig og innbo på grunnlag av arbeid i hjemmet.

I 1972 var 49 prosent av alle de kvinner i alderen 16-66 år som var i husholdninger med to eller flere personer, hjemmearbeidende. I 1981 var tallet sunket til 36 prosent. Begrepet hjemmearbeidende omfatter i denne forbindelse personer som har inntektsgivende arbeid i 20 timer eller mindre pr. uke, og som oppgir at husarbeid er deres viktigste virksomhet. Innenfor denne gruppe av hjemmearbeidende har det vært en sterk nedgang i antall personer som har hjemmearbeid som heltidsbeskjeftigelse, fra 81 prosent i 1972 til 56 prosent i 1981.

Tidsnyttingsundersøkelser viser at kvinnene står for den vesentligste arbeidsinnsatsen i hjemmet. I 1980-81-undersøkelsen viste det seg at kvinner gjennomsnittlig utførte husholdsarbeid 4,8 timer pr. dag, mens gjennomsnittet for menn lå på 2,4 timer pr. dag. I 1971-72-undersøkelsen var forskjellene enda større, henholdsvis 5,9 timer for kvinner og 2,2 timer for menn pr. dag. Med husholdsarbeid forstås i disse tidsnyttingsundersøkelsene summen av husarbeid, vedlikeholdsarbeid, omsorgsarbeid, kjøp av varer og tjenester m.v. I tidsnyttingsundersøkelsen fra 1980-81 viste det seg at kvinner – uansett ekteskapelig status – utfører nesten 4 ganger så mye rent husarbeid som menn (kvinner 3,0 timer pr. dag, menn 0,8 timer).[6])

2.4. Inntekter.[7])

Inntekts- og formuesundersøkelser har vist at årlig gjennomsnittlig bruttoinntekt for personer over 17 år er svært ulik for kvinner og menn. I 1982 var gjennomsnittlig bruttoinntekt for menn kr. 102.517, for kvinner kr. 46.815. Når det gjelder gifte personer var forskjellen enda større. Årlig gjennomsnittlig bruttoinntekt for gifte menn var kr. 121.217. For gifte kvinner var tallet derimot bare kr. 42.591. Forskjellen i gjennomsnittlig bruttoinntekt mellom kjønnene har vært relativt stabil på tross av økningen i kvinners yrkesdeltagelse i de senere år.

Den vesentlige årsak til denne inntektsforskjell er at gjennomsnittlig arbeidstid utenfor hjemmet er høyere for menn enn for kvinner. Kvinner har mer deltidsarbeid, sesongarbeid og andre kortvarige jobber. En viss betydning har imidlertid også at lønnsinntekten pr. arbeidstime gjennomsnittlig er noe høyere for menn enn for kvinner.

Av Likestillingsrådets årsmelding for 1986 fremgår at kvinner fremdeles i en rekke yrker har lavere lønn enn menn. Det er videre fremdeles slik at kvinner for en stor del er sysselsatt i bransjer med lavt lønnsnivå. I industrien hadde kvinnene i 1985 en gjennomsnittslønn på 84,0% av mennenes lønn. For kvinnelige kontorfunksjonærer var gjennomsnittlig månedslønn 90-93 % av mannens. Det er enda svært få kvinner i høyere stillinger i næringslivet, mens antallet kvinner i høyere stillinger i offentlig administrasjon har vært jevnt økende.[8])

3. BEHOVET FOR REFORMER

3.1. Utviklingen i samfunnsforhold, familiemønster m.v. siden 1927.

En vurdering av reglene om det økonomiske forholdet mellom ektefeller er i dag naturlig av flere grunner. Det har i dette århundre funnet sted betydelige forandringer i familiemønsteret. Levealderen er økt sterkt, og antallet barn i den enkelte familie har sunket. Mens det gjennomsnittlige antall levendefødte barn som vil bli født av en kvinne som gjennomlever den fødedyktige periode, for tidsrommet 1961-65 var 2,9, var tallet for 1984 bare 1,6.

Selv om flertallet av ekteskap varer frem til en av ektefellenes død, er økningen i skilsmissefrekvensen betydelig. Ved begynnelsen av dette århundre lå antallet skilsmisser på et ubetydelig nivå.[9]) Denne utvikling har

[5]) Opplysningene i dette avsnitt er hentet fra Sosialt Utsyn 1983, s. 98 flg., Arbeidsmarkedsstatistikk 1985, begge utgitt av Statistisk Sentralbyrå, Likestillingsrådets melding for 1986, Mini-Fakta om Likestilling 1986, utgitt av Likestillingsrådet og *Gulbrandsen og Hoel*: Norske kvinners yrkesdeltakelse på 80-tallet, INAS 1986.

[6]) Opplysningene er hentet fra Sosialt utsyn 1983, utgitt av Statistisk sentralbyrå, 1983 s. 105 flg.

[7]) Avsnitt om «Verdien av omsorgs- og husarbeidet og dets kostnader» og om «Kostnadene ved stell og underhold av barn i ekteskap», er inntatt i Vedlegg 1.

[8]) Kilder: Statistisk årbok 1986 og Sosialt utstyn 1983, begge utgitt av Statistisk sentralbyrå og Likestillingsrådets Årsmelding for 1986.

[9]) Jfr. her om utviklingen avsnitt III.2.1 og Innst. del I s. 14.

medført at antallet ektefeller som tidligere har vært gift, har steget sterkt.[10]) Det er videre – særlig de siste 20 år – en klar tendens i retning av at også ekteskap som har vart lenge, blir oppløst ved skilsmisse. Ekteskapene er idag mindre stabile enn inntil for få tiår siden. Det blir derfor et sentralt spørsmål å vurdere hvilke følger denne utvikling bør få for reglenes utforming og innhold.

Videre er det grunn til å peke på utviklingen av kvinnens stilling. Gifte kvinners yrkesvirksomhet i arbeid utenfor hjemmet har øket betydelig, jfr. avsnitt III.2.2. Dette har i stor utstrekning skjedd som deltidsarbeid og i lavtlønnsyrker. Denne utvikling og den betydning den har for familiens situasjon, må stå sentralt når ekteskapslovgivningen skal utformes. I denne forbindelse er det også grunn til å nevne at det i enkelte sammenhenger har funnet sted en viss økonomisk oppvurdering av omsorgsfunksjonen og arbeid i hjemmet i de siste tiår. Dette har kommet til uttrykk på enkelte andre rettsområder. Som eksempel kan nevnes lønnsansiennitet i det offentlige også for arbeid i hjemmet (Fellesbestemmelser for ansatte i staten § 2 og en del lønnsplaner m.v.), erstatning for skade som reduserer evnen til å utføre dette arbeid (skadeserstatningsloven § 3-1 annet ledd om at med inntekt likestilles «verdien av arbeid i heimen») og arbeid i hjemmet som grunnlag for sameie i felles bolig (jfr. Rt. 1975 s. 220 og senere dommer).

Det er også grunn til å peke på den alminnelige velstandsutvikling som har funnet sted for de fleste lag av befolkningen, særlig i årene etter 1945. Utvalget finner ikke grunn til å gå inn på den økonomiske situasjon for de forskjellige grupper, men vil for sitt formål konstatere at det i flertallet av ekteskap i dag er til dels betydelige verdier utover vanlig innbo og løsøre. Særlig kan nevnes at ektefeller i større omfang enn før eier eller er medeier (andelseier) i sin egen bolig, og at denne ofte representerer en betydelig verdi. Samtidig er eierforhold og finansiering mer forskjelligartet enn før. Det pekes her på boligkooperasjonens sterke fremvekst og på de offentlige låne- og støtteordninger. Disse forhold tilsier at rettsreglene for boligen bør vurderes nærmere.

Videre setter utviklingen av pensjons- og trygdeordninger og andre offentlige overføringsordninger flere av de tradisjonelle familierettslige regler i et nytt lys.

Medlemmet *Grønseth* har i sin særuttalelse utdypet en del av de synspunkter som er nevnt i dette avsnitt. Han har på bakgrunn av den ramme han mener lovrevisjonen bør ha, lagt til grunn andre perspektiver på den enn flertallet. Hva spesielt angår utviklingen siden 1927 i forhold til behovet for reformer i ektefelleloven, peker han på at utviklingen også har hatt andre sider. Disse viser behov for reformer ut over hva utvalget som helhet er enig om. Skilsmissehyppigheten og dertil volden i ekteskapene, sped- og småbarnsmødrenes også fulltids yrkesaktivitet, fedrenes overtidsarbeid og manglende deltakelse i hus- og omsorgsarbeid, mangelen på barnehager, press-områdenes boligkostnader og det økonomiske og psykiske press øker behovet for en ektefellelov som forplikter samfunnet vesentlig sterkere økonomisk, ikke bare overfor eneforeldre, men også overfor ekteskap med barn. Boligkooperasjonene er inne i en omstillingsfase og de offentlige låne- og støtteordninger for boligsøkende er under oppløsning, mens skattemessig rentefradrag i liten grad kommer de dårligere stilte unge i etableringsfasen til gode.

Spesielt viser disse utviklinger behovet for en ektefellelov som forplikter trygde-, skatte-, bolig- og arbeidsmarkedsordningene til en langt sterkere «oppvurdering av omsorgsfunksjonen i hjemmet» enn hittil har vært tilfellet, uansett om den ivaretas av mødre, fedre eller av begge.

Ikke bare skilsmissehyppigheten, men også de senere års avdekking av den utbredte vold og tvang i ekteskap i alle samfunnslag tilsier en presisering i ektefelleloven av samfunnets forpliktelse til støtte- og hjelpetiltak på alle plan. Disse forhold peker også på ønskeligheten av generelle bestemmelser i ektefelleloven om de personlige forhold mellom ektefellene. – For forslag til lovtekster og for det syn på ekteskapet i forhold til familie og samfunn som ovenstående bemerkninger bygger på, se nærmere Grønseths særuttalelse i vedlegg 1.

3.2. Kritikken mot gjeldende lovregler.

De forhold som er påpekt ovenfor, betyr ikke at grunntrekkene i reglene om ektefellers formuesforhold nødvendigvis må endres. Disse reglene har i stor utstrekning vist seg å kunne tilpasses den utvikling vi har hatt. I den svenske innstilling om ny «Äktenskapsbalk» fremheves nettopp dette (SOU 1981 s. 98 flg.). Lovgivningen fra 1927 har etter utvalgets syn vist seg meget tilpasningsdyktig til de endrete forhold og holdninger som har gjort seg gjeldende siden den ble gitt. Inntil for relativt få år siden var det få

[10]) Jfr. her tallene i Innst. del I s. 15.

kritiske røster som hevet seg mot denne loven, og heller ikke i dag er det hos oss noen bred opinion rettet mot grunntrekkene i den. De utvalg som i 1960-årene på nordisk plan arbeidet med revisjon av ekteskapslovgivningen, fant ingen grunn til å foreslå forandringer av vesentlig prinsipiell betydning.

De senere år har debatten omkring en del prinsipielle sider ved familielovgivningen blusset opp, bl.a. på bakgrunn av de svenske direktiver som i 1969 ble utformet som basis for den svenske ekteskapslovkomites arbeid.[11]) Direktivene inneholdt dels prinsipielle uttalelser om lovgivningens verdinøytralitet overfor ulike samlivsformer, dels ble det gitt uttrykk for at de økonomiske virkninger av ekteskapet burde reduseres. I norsk debatt har særlig Helge J. *Thue* tatt opp de grunnleggende prinsipper ved formuesordningen. Han er bl.a. kritisk til regelen om likedeling av ektefellenes eiendeler ved ekteskapets oppløsning – særlig ut fra kvinnepolitiske perspektiver.[12]) Også fra kirkelig hold er det kommet innlegg i den familierettslige debatt.[13]) Det er særlig pekt på at det må bli en helt sentral oppgave å vurdere om ekteskapslovgivningen styrker eller svekker ekteskapets stilling som den livsvarige samlivsform mellom mann og kvinne. Norges Husmorforbunds familiemelding (1982) er også kritisk til sentrale regler i den gjeldende lov.

3.3. Noen generelle synspunkter – likestilling – selvstendighet eller fellesskap.

3.3.1. Prinsippene i gjeldende lov.

Likestilling og økonomisk selvstendighet i forholdet mellom ektefeller var uttalte hovedformål for det revisjonsarbeidet som førte frem til den gjeldende lov om ektefellers formuesforhold fra 1927. Den store reform i forhold til den tidligere lov av 1888 var nettopp at den gifte kvinne rettslig sett ble likestilt med mannen, og – i sammenheng med dette – at hun fikk en vesentlig mer selvstendig stilling.[14]) Prinsippet om økonomisk selvstendighet for den enkelte ektefelle krysses imidlertid av bestemmelser som innebærer et omfattende økonomisk fellesskap mellom ektefeller, også rettslig.

Den likestilling som er gjennomført ved ektefelleloven (og annen lovgivning som har tilknytning til denne), er en rettslig likestilling – ektefellene har etter loven de samme rettigheter og plikter. Likestilling i denne betydning innebærer ikke en faktisk økonomisk likestilling i den forstand at ektefellene eier like mye. Tvert imot ville en likestilling av sistnevnte art komme i strid med prinsippet om økonomisk selvstendighet i forholdet mellom ektefellene. Et mer vesentlig spørsmål er om ekteskapslovgivningen bidrar til likestilling i den forstand at ektefellene gis de samme muligheter for livsutfoldelse, bl.a. ved at omsorgsoppgaver i hjemmet utføres eller forutsettes utført bare av den ene ektefelle.

Prinsippet om ektefellenes innbyrdes økonomiske selvstendighet har i loven fått uttrykk ved at hver ektefelle i utgangspunktet råder over «sitt» (ektefellelovens § 12) og bare hefter for egen gjeld (ektefellelovens § 30).

Den selvstendige råderett er modifisert allerede ved reglene om underholdsplikt. Lovens første kapittel pålegger hver av ektefellene en underholdsplikt overfor familien. Bestemmelsene innebærer også at ektefellene har en gjensidig underholdsplikt overfor hverandre. Det bør imidlertid understrekes at en ektefelle som selv kan sørge for sitt underhold, ikke uten videre kan kreve underhold av den annen. Et vesentlig – og til dels omstridt – punkt er lovens bestemmelse om at underholdsplikten kan oppfylles både ved tilskudd av penger, med arbeid i hjemmet og på annen måte. Arbeid med stell av hus og omsorg for barn er således i loven likestilt med tilskudd av penger.

Under utarbeidelsen av loven tok man på forskjellige måter sikte på å sikre den hjemmearbeidende hustrus stilling. Man vurderte også om hun burde ha krav på overføringer av mannens inntekt utover hva som følger av underholdsplikten. I de delegertes innstilling s. 44 uttales om dette:

«Til forbedring av dette forhold har man set det forslag fremsat, at det ved lov skulde paalægges manden at avstaa en viss del av

---

[11]) Se om disse SOU 1981:85 s. 114 flg.

[12]) Se *Thue I og II*. En del prinsipielle synspunkter er også fremmet i hans artikkel Orden eller frihet – det etablerte syn, et utgangspunkt for en eksistensialistisk familierettsteori, Svensk Juristtidning 1981 s. 586 flg. Av annen litteratur av interesse kan nevnes *Grønseth*, Det offentliges økonomiske ansvar for barns underhold og stell – en forutsetning for likestilling, i Familie og kjønnsroller, Oslo 1976, *Dahl I* og *Hellum*, Penger og verdighet etter ektefellelovens § 1, og *Fastvold*, Kvinners arbeid og integritet i familien. Begge i *Dahl* II.

[13]) Se bl.a. I Gode og Onde Dager – ekteskapslovgivningen og den kristne etikk, Oslo 1979.

[14]) For så vidt angår gjennomføringen av prinsippet om likestilling, ses her bort fra noen få særbestemmelser til fordel for hustruen. Bestemmelsene hadde ikke stor praktisk betydning og ble opphevet ved lov av 22. mai 1970 nr. 30.

sin indtægt til hustruen, f.eks. 5 eller 10 pct. Vi har underkastet dette spørsmaal en indgaaende overveielse, men har fundet at maatte opgi at fremsætte noget forslag i denne retning. Bortset fra at det har vist sig at være forbundet med særlige vanskeligheter at finde en tilfredsstillende form for tanken og en for alle tilfælde passende begrænsning av en saadan regel, rammes denne efter vor mening av den avgjørende indvending, at den kunde fremkalde den for hustruen nedværdigende opfatning, at hun fik løn av manden for sin stilling som hustru. Den «løn», hun saaledes fik, vilde i mange tilfælde ikke kunne bli saa god som den, en husbestyrerinde eller tjenestepike kan opnaa. Og i de fleste tilfælde vilde det ikke i og for sig selv bedre hustruens stilling, om hun fik en «løn» paa denne maate. Ti regelmæssig er ikke mandens indtægter større, end at de helt ut gaar med til familiens underhold, og hvad hustruen den ene dag fik i »løn«, maatte hun den næste dag anvende i familiens tjeneste, idet hun pligter at yde sit forholdsmæssige bidrag til underholdet. Hvad man med det nævnte forslag har ment at oppnaa, er vistnok nærmest dette, at der skulde sikres hustruen, at der stilles til hendes forføining de midler, hun trænger for at kunne skjøtte den hende paahvilende del av omsorgen for familien, og at hun faar den samme frie stilling i forvaltningen av disse midler, som manden har med hensyn til sine midler. Denne tanke har ogsaa vi git vor tilslutning, men vi mener at den bør gjennemføres paa en anden maate end som en procentvis avstaaelse, saaledes at regelen ikke gir anledning til den for hustruen uheldig oppfatning, som en regel om «hustruløn «kan fremkalde.»

Også etter samlivsbrudd, separasjon og skilsmisse kan en ektefelle etter forholdene pålegges underholdsbidrag til den annen.[15]) Underholdsplikten er også bakgrunnen for at en ektefelle i noen grad kan forplikte den annen, først og fremst ved hva man kan kalle «dagliglivets rettshandler», jfr. lovens 2. kapittel.

Et annet unntak fra prinsippet om ektefellers innbyrdes økonomiske selvstendighet er de regler om begrensninger i en ektefelles råderett som er gitt for å ivareta den annens interesser (§§ 13-20 og § 24a). En ektefelle plikter å utøve råderetten over felleseie på en slik måte at han eller hun ikke utilbørlig utsetter det for å forringes til skade for den annen ektefelle. For så vidt angår overdragelse, pantsettelse og enkelte andre viktige disposisjoner over boligeiendom, leilighet, innbo m.v. må «eierektefellen» ha samtykke av den annen ektefelle.

Et klart uttrykk for det økonomiske fellesskap mellom ektefeller er videre reglene om delingen av felleseiet når det oppløses. Oppløsning av felleseie kan skje fordi en ektefelle dør, fordi ektefellene blir separert eller skilt, eller fordi de blir enige om deling.[16]) Hovedregelen er likedeling, men det er vesentlige unntak, se V.3.23.

Også andre lover enn loven om ektefellers formuesforhold inneholder bestemmelser som til dels har stor betydning når man skal vurdere i hvilken grad lovgivningen bygger på prinsippet om selvstendighet eller på økonomisk fellesskap i forholdet mellom ektefeller.

Av betydning er videre ulovfestede regler som knytter seg til hvem av ektefellene som «eier» eller «har bragt inn» forskjellige eiendeler i felleseiet. På grunn av det faktiske fellesskap som i alminnelighet er til stede mellom ektefeller, kan det være vanskelig å avgjøre slike spørsmål. Det kan i denne forbindelse være grunn til å peke på en øket tendens de siste par tiår til å legge vekt på ektefellenes reelle økonomiske innsats istedenfor «formelle» eierposisjoner, som f.eks. hvem som har tinglysingshjemmel, eller hvem som har inngått en kjøpekontrakt. I stedet er ektefellene i mange tilfelle blitt ansett å ha erverv et eiendeler i fellesskap slik at de er sameiere. Av stor interesse er rettspraksis fra de senere år som anerkjenner at en hjemmearbeidende hustrus innsats kan gi grunnlag for sameierett i felles bolig og innbo. Om disse spørsmål vises til avsnitt V.7.2.

Utvalget har foran gitt en summarisk oversikt over endel hovedregler i loven som har særlig betydning når det gjelder prinsipper om likestilling og om økonomisk selvstendighet eller fellesskap i forholdet mellom ektefeller. Debatten om ekteskapslovgivningen har i stor utstrekning tatt utgangspunkt i disse begreper. Utvalget vil understreke at ved en prinsipiell vurdering må lovgivningens regler ses i sammenheng. En slik vurdering kan heller ikke begrenses til enkelte hovedregler eller utgangspunkter.

3.3.2. *Synspunkter i debatten.*

Ekteskapslovgivningen har i de senere år vært kritisert for at den etter forholdene i dag i for stor grad bryter med prinsipper om likestilling og økonomisk selvstendighet i forholdet mellom ektefeller. Dette er klart uttalt i regjeringsdirektivene til det svenske lovutvalg.[17])

Også i den norske debatt har tilsvarende

[15]) Om innholdet av lovens regler om underholdsplikt vises til avsnitt IV.1.1 nedenfor.

[16]) En ektefelle kan på visse vilkår også ensidig kreve deling, men det er av mindre praktisk betydning.

[17]) Se nærmere Innst. del I s. 10.

synspunkter kommet til uttrykk. Kritikken er både omfattende og prinsipiell.[18])

Det har blant annet vært fremholdt at den likestilling mellom ektefellene som loven gir uttrykk for, er en rent formell likestilling; loven sikrer ikke en reell likestilling. Det er blitt anført at loven tvert imot bidrar til å fastlåse det eksisterende kjønnsrollemønster hvor kvinnen i stor utstrekning arbeider i hjemmet.[19]) Det har vært hevdet at (*Dahl* s. 15):

«Den gjensidige underholdsplikt forventes oppfylt ved at mannen bringer inntekt hjem fra arbeid ute, mens kvinnen, i alle fall periodevis, mottar privat pengeforsørgelse for arbeid hjemme. ... Det viktigste poeng her er at husmorforventningen som stilles til kvinner fra barnsben av, får rettskraft straks ekteskap er inngått ...»

Det har videre vært fremholdt at det tradisjonelle kjønnsrollemønster medfører at kvinnen blir underlegen i første rekke i forhold til mannen, men også i en videre sosial sammenheng. Et vesentlig utgangspunkt for denne kritikk er at økonomisk selvstendighet forutsetter egen inntekt. Økonomisk selvstendighet blir ansett også å ha betydning for den alminnelige sosiale posisjon. At loven ser arbeid i hjemmet som likeverdig med tilskudd av penger når det gjelder oppfyllelsen av ektefellenes gjensidige underholdsplikt, hevdes å dekke over de økonomiske og sosiale realiteter.

Fra annet hold er det blitt hevdet at lovens regler om at hver av ektefellene som utgangspunkt råder over sitt, er til fordel for den ektefelle som har inntekt eller høyest inntekt, ofte mannen. – Mot det syn at likedeling er en «belønning» for hustruens innsats i hjemmet reises flere innvendinger. Dør hun før mannen, får hun ingen fordel av likedelingen. Det er heller ingen sammenheng i at det er mannens økonomi som avgjør hvordan hennes arbeidsinnsats skal vurderes. Går mannen f.eks. konkurs, kommer hun særlig uheldig ut.

Det har videre vært fremholdt at loven må bygge på fellesskapet mellom ektefellene, og at det er positivt at loven har regler om forsørgeransvar mellom ektefeller og om likedeling ved oppløsning av ekteskapet. Samtidig hevdes det å være en svakhet at lovens rådighetsregler favoriserer den ektefelle som tjener penger i motsetning til den som arbeider i hjemmet[20]) Likestilling er, hevdes det,[21])

«ikke betinget av uavhengighet, men derimot av gjensidighet, og da ikke bare formell, men også reell. Gjensidighet som uttrykk for likeverdig samhørighet, tåler på sin side ikke ubegrenset uavhengighet, heller ikke på det viktige økonomiske området. Å gi «uavhengighet» rang foran samhørighet vil meget lett kunne bære kimen i seg til en reduksjon av ekteskapet i retning av individers «samboing». At det også vil ramme den tredje part, som alle ser ut til å ville beskytte, nemlig barna, burde ikke være vanskelig å se.»

3.3.3. Utvalgets generelle synspunkter på likestillings- og fellesskapsproblematikken.

Utvalget vil – selv om det kan synes unødvendig – likevel peke på at det i dag må anses som alment akseptert at de to ektefeller er *likeverdige*. Som rettesnor for løsningen av de lovgivningsspørsmål som er aktuelle, er det imidlertid ikke så mye som kan utledes av et slikt generelt syn. Det innebærer et krav til likestilling, men uenigheten vil melde seg allerede ved spørsmålet om hva likestilling innebærer, og om og i tilfelle hvordan en ved lovgivning kan fremme likestilling.

Under henvisning til den debatten som delvis er gjengitt i avsnitt 3.3.2 foran, vil utvalget understreke at ingen av de prinsipper som her settes opp mot hverandre – økonomisk selvstendighet og uavhengighet på den ene side, fellesskap på den annen – kan gjennomføres uavkortet i en lovgivning. Heller ikke de som forfekter økonomisk selvstendighet og uavhengighet synes å ta avstand fra at det faktiske økonomiske fellesskap også må få rettslige konsekvenser. Det vises i denne forbindelse også til den rettspraksis som har utviklet seg i forholdet mellom ugifte samboende. På dette område er det – på grunnlag av rimelighetssynspunkter og uten positiv lovhjemmel – blitt utviklet en rettspraksis som blant annet går ut på at partene i stor utstrekning har sameie, iallfall i felles bolig og innbo ervervet under samlivet. – På den annen side vil et rettslig økonomisk fellesskap i praksis føre til støtende resultater og upraktiske ordninger dersom det ikke gjennomføres med vesentlige reservasjoner.

For ordens skyld pekes på at begrepene

---

[18]) Se ovenfor avsnitt III.3.2 og nedenfor avsnitt IV.2.2.

[19]) Se bl.a. *Dahl*: Kvinners rett til penger i Dahl II bind II.

[20]) Om disse synspunkter kan bl.a. vises til Dahl II og artikkelsamlingen «I gode og onde dager. Ekteskapslovgivningen og den kristne etikk», utgitt av Kirkerådets utvalg for sosial-etiske spørsmål (1979). Se bl.a. s. 68-69 og s. 108-111.

[21]) Se artikkelsamlingen s. 110.

økonomisk selvstendighet og uavhengighet foran er brukt i nærmest samme betydning. I en rettslig fremstilling vil også motsetningene til de her nevnte begreper – økonomisk fellesskap og avhengighet – kunne brukes i tilnærmet samme betydning. I praksis vil det imidlertid kunne legges ulikt innhold i de respektive begreper, avhengig av om man ser på den faktiske eller rettslige situasjon. For eksempel anses en gift kvinne med egen arbeidsinntekt som økonomisk uavhengig, selv om hun rettslig sett kan ha et omfattende økonomisk fellesskap med sin ektefelle. En ektefelle uten egen inntekt kan bli ansett som økonomisk avhengig, uansett hvilken selvstendighet han eller hun etter lovgivningen har i forhold til sin ektefelle.

Grønseth ser derimot ingen motsetning mellom selvstendighet på den ene siden og fellesskap på den annen side. Han finner således heller ikke at økonomisk fellesskap og avhengighet kan brukes i samme betydning.

Utvalget har foran understreket at vurderingen av lovgivningen ikke kan begrenses til enkelte hovedregler og utgangspunkter. Også enkeltregler, som til dels har stor praktisk betydning, må tas i betraktning.

I hvilken grad loven innebærer eller fremmer en faktisk likestilling og økonomisk selvstendighet eller avhengighet (fellesskap), vil i stor utstrekning avhenge av ektefellenes økonomi og ervervsevne – eller ervervsmuligheter. Her er det store variasjoner. I alle de tilfelle hvor ektefellene – hver for seg eller sammen – ikke tjener vesentlig mer enn det som er nødvendig til det løpende underhold av familien, vil det ikke være plass for noen vesentlig selvstendighet når det gjelder å disponere den løpende inntekt. Men en ektefelle som selv har inntektsgivende arbeid, vil likevel ha en mer selvstendig stilling enn den som er avhengig av pengetilskudd fra den annen ektefelle. Hvor det vesentlige av det ektefellene eier er boligeiendom/leilighet og innbo i hjemmet, kan det heller ikke bli spørsmål om noen fri råderett for den ektefelle som er «eier». I noe mer romslige økonomiske forhold vil imidlertid den selvstendige råderett være en realitet.

Hvilke rettslige ordninger som innebærer likestilling eller økonomisk selvstendighet vil også kunne *oppfattes* forskjellig, avhengig av de enkelte ektefellers økonomi og ervervsevne/ervervsmuligheter. Den hustru som ikke har egne inntekter, men har sitt arbeid knyttet til hjem og barn – enten fordi ektefellene ser dette som den beste løsning, eller fordi det ikke er ervervsmuligheter for begge på stedet – vil neppe se det som utslag av likestilling dersom hun etter loven ikke skulle ha noen krav hverken på andel i mannens løpende inntekt eller det som spares opp. At hun reelt sett ikke er sikret likestilling ved de rettigheter loven gir henne, er dels et utslag av den realitet at det er begrenset hva som kan oppnås ved lovregler. Spørsmålet om likestilling og økonomisk selvstendighet stiller seg annerledes i tilfelle hvor det er tale om overføring av midler som går utover hva som med rimelighet kan begrunnes med en ektefelles innsats for familien.

De store variasjoner man finner i praksis tilsier at ektefellene fortsatt får en viss frihet til å velge formuesordning, iallfall med sikte på oppgjøret når den ene ektefelle dør, eller ved separasjon og skilsmisse. Loven må først og fremst inneholde regler om den formuesordning som skal gjelde når ektefellene ikke har avtalt noen annen ordning. Siktemålet må være at lovens formuesordning fører til resultater som er rimelige og rettferdige i det store antall tilfelle.

Etter utvalgets syn er det viktig at man så vidt mulig vurderer hvordan de enkelte regler vil virke i praksis. En slik nøktern analyse er etter utvalgets syn mer fruktbar enn en mer abstrakt diskusjon på grunnlag av generelle prinsipper som likestilling og økonomisk selvstendighet eller fellesskap/avhengighet. Utvalget håper også at en praktisk rettet vurdering i stor ustrekning vil gi grunnlag for enighet om de enkelte regler, selv om det kan være noe delte meninger om prinsipielle utgangspunkter.

Også en slik vurdering på grunnlag av lovens virkninger, reiser imidlertid også spørsmål om hvilke *prinsipielle målsettinger* loven bør ha. Dette er en omfattende og vanskelig vurdering. På bakgrunn av debatten om ekteskapslovgivningen er det bl.a. grunn til å reise spørsmål om målsettingen bør begrenses til å gi regler som umiddelbart kan virke rimelige og rettferdige, eller om loven også bør brukes som påvirkningsfaktor for å oppnå større reell likestilling og selvstendighet i forholdet mellom ektefeller.

Vil man bruke loven som en slik påvirkningsfaktor, må det vurderes i hvilken retning påvirkningen bør gå, hvilke forhold man vil påvirke, og hvilke midler man vil bruke. Debatten om ekteskapslovgivningen har i stor utstrekning tatt utgangspunkt i den familiesituasjon hvor den ene ektefelle, i alminnelighet kvinnen, helt eller i det vesentlige har sitt arbeid knyttet til hjem og barn. Det hevdes at en kvinne i denne situasjon reelt sett ikke er likestilt med mannen, at loven dekker over de økonomiske og sosiale realiteter ved å likestille arbeid i hjemmet med pengeinntekter, og at den til og med

bidrar til å låse fast det kjønnsrollemønster som går ut på at kvinnen arbeider i hjemmet.

Utvalgets flertall – alle unntatt *Grønseth* – vil i denne forbindelse peke på at den vesentligste del av denne kritikk imidlertid ikke er rettet mot ekteskapslovgivningen, men mot sosiologiske forhold – hvordan ekteskapet faktisk fungerer i samfunnsmessig henseende. Noe av kritikken er likevel rettet direkte mot lovgivningen.

Utvalget vil videre – med forbehold av Grønseth – fremheve at vi har hatt en utvikling i retning av at stadig flere gifte kvinner arbeider utenfor hjemmet. Det er idag neppe det samme grunnlag for å snakke om et fastlåst «kjønnsrollemønster» i denne sammenheng. Det er nok berettiget å hevde at denne utvikling har bidratt til en større reell selvstendighet for den gifte kvinne.

Det er likevel ikke alminnelig enighet om at det i alle tilfelle er den beste ordning at begge ektefeller har arbeid utenfor hjemmet, og en slik ordning er heller ikke noen erklært målsetting på andre områder hvor man kunne ha mulighet for å påvirke utviklingen. Etter utvalgets syn bør man være meget varsom med å bruke ekteskapslovgivningen som påvirkningsfaktor. Skulle man bruke ekteskapslovgivningen på denne måten, måtte man i tilfelle frata den gifte kvinne de rettigheter hun i dag har i forhold til mannens inntekter og oppsparte midler. Dette ville imidlertid få konsekvenser som i enkelte tilfelle kunne være så lite rettferdige at de ikke vil kunne godtas.

Det som her er sagt innebærer ikke at den utvikling vi har hatt i gifte kvinners erhvervssituasjon ikke bør få rettslig betydning. Også andre faktorer taler for at det i dag er grunnlag for en større rettslig selvstendighet i forholdet mellom ektefeller enn da loven ble gitt. Spesielt pekes på det økte antall skilsmisser også etter kortvarige ekteskap. Virkningen av disse forhold på lovgivningen må imidlertid vurderes i relasjon til de enkelte regler.

Hva angår utvalgets betrakninger ovenfor om grunnlaget for å snakke om et fastlagt kjønnsrollemønster og om gifte kvinners større selvstendighet, vil *Grønseth* bemerke at kjønnsrollemønsteret – og særlig mannsrollen – fortsatt i flere hovedsakelige henseender er svært fastlåst. Også de yrkesaktive gifte kvinner er for en stor del i deltidsarbeid, mange av dem bare få timer i uken, jfr. avsnitt III.2.2. Blant de fleste gifte kvinner med barn har, under de rådende arbeidsmarkeds- og barneforsørgelsesforhold, selv ikke de fulltids yrkesaktive grunnlag for noe annet enn en uhyre begrenset økonomisk selvstendighet i forhold til sin ektemann. Og svært mange har utsikter til bare en meget kummerlig slik selvstendighet i tilfelle skilsmisse, jfr. avsnittet om ikke gifte mødres inntekter og yrkesaktivitet i Vedlegg 1.

IV. Underhold og bidrag

1. OVERSIKT OVER GJELDENDE RETT

1.1. Ektefellelovens regler om underholdsplikt under samlivet og arbeidsdelingen mellom ektefeller.

Bestemmelser om underhold under ekteskapet mens samlivet består, er gitt i ektefellelovens §§ 1, 2 og 3.

Paragraf 1 første ledd fastslår lovens hovedregel: Begge ektefeller plikter etter evne å bidra til familiens underhold. Underhold er definert som «det som kreves til det felles hushold og oppfostringen av barnene samt til å tilfredsstille hver ektefelles særlige tarv». Plikten til å bidra til underholdet oppfylles «gjennem tilskudd av penger, gjennem virksomhet i hjemmet eller på annen måte». Etter bestemmelsen kan én ektefelle yte sitt bidrag ved pengetilskudd, den annen ved virksomhet i hjemmet. Eller begge kan bidra både ved tilskudd av penger og arbeid i hjemmet.

Lovens regel er ellers at hver ektefelle skal bidra «etter evne». Dette innebærer at den som evner mest, plikter å yte mest. Hvis en ektefelle ikke er i stand til å bidra overhodet, for eksempel på grunn av sykdom, vil underholdsplikten helt ut falle på den annen ektefelle.

Har begge ektefeller inntekter, er det lovens forutsetning at hver bruker av egne inntekter til å dekke sine personlige utgifter og sin andel av fellesutgiftene i den utstrekning inntektene strekker til. Etter hvor stor inntekt hver av ektefellene har, må det skje en overføring av kontante midler fra den ene til den annen. Dersom den ene ektefelle er hjemmearbeidende uten egen inntekt, må den annen ektefelle dekke alle direkte utgifter i forbindelse med det felles underhold.

De nærmere regler for overføring av pengemidler fra den ene ektefelle til den annen er gitt i ektefellelovens § 2.

En ektefelle som ikke har tilstrekkelige egne inntekter, kan for det første kreve tilskudd til dekning av sine personlige utgifter. Midler som en ektefelle mottar til dette formål, betraktes som om mottageren selv hadde ervervet dem, jfr. lovens rådighets- og ansvarsregler. Når det gjelder fellesutgifter, kan en ektefelle kreve tilskudd til dekning av «utgiftene ved de gjøremål som han ellers efter skikk og bruk og ektefellenes forhold har å utføre for familiens underhold». Enten det gjelder overføring til dekning av personlige behov eller til dekning av felles utgifter, kan mottakeren ikke kreve mer enn det «som efter ektefellenes kår og stilling må anses passende», ektefellelovens § 1 første ledd.

Det er presisert i loven at overføring av penger kan kreves «med passende beløp ad gangen», hvis ikke en annen ordning er påkrevet. Realiteten i denne bestemmelse er at en hjemmearbeidende ektefelle ikke skal behøve å finne seg i å bli avspist med mindre beløp etter hvert som utgiftene løper på. Den hjemmearbeidende skal være sikret en selvstendig forvaltning av så vel husholdningspenger som midler til dekning av egne behov.

En ektefelle som forsømmer sin underholdsplikt, kan pålegges å betale bestemte pengebidrag til den annen, ektefellelovens § 3. Bidraget fastsettes på samme måte som ved separasjon og skilsmisse, idet ekteskapslovens § 56 første, femte, sjette og syvende ledd samt § 59 er gitt tilsvarende anvendelse. Når samlivet består, blir imidlertid utmålingsregelen en annen enn ved separasjon og skilsmisse.

I ektefellelovens § 1 annet ledd er tatt inn en alminnelig bestemmelse om ektefellers opplysningsplikt når det gjelder forhold av betydning for vurderingen av deres økonomiske stilling og underholdsplikten. Opplysningsplikten gjaldt opprinnelig bare forhold av betydning for vurderingen av den gjensidige underholdsplikt. På dette punkt ble loven endret i 1970. Ektefeller har nå krav på alle opplysninger av betydning for vurderingen av deres økonomiske stilling generelt. Som ledd i dette fikk en ektefelle i 1970 også rett til å kreve opplysning om eller avskrift av den felles eller den annen ektefelles selvangivelse eller ligning.

1.2. Ekteskapslovens regler om bidragsplikt ved separasjon og skilsmisse.

1.2.1. Oversikt.

Ekteskapslovens § 56 gir regler for ektefellers bidragsplikt etter separasjon. Disse regler er i lovens § 57 gitt tilsvarende anvendelse ved skilsmisse. Regelen er at bidrag som er fastsatt i forbindelse med separasjon, også

løper etter skilsmissen med mindre annet bestemmes. Videre er det i ektefellelovens § 4 bestemt at ekteskapslovens § 56 og § 59 skal gis tilsvarende anvendelse ved faktisk separasjon – opphevelse av samlivet uten at det er skjedd ved dom eller bevilling. Bidragsfastsettelse i forbindelse med midlertidig separasjon etter tvistemålslovens § 426 må skje etter tilsvarende regler.

1.2.2. Prinsipiell endring av bidragsreglene i 1937.

Ved lov av 25. juni 1937 nr. 13 undergikk bidragsplikten etter ekteskapslovens §§ 56 og 57 en prinsipiell endring som er av en viss interesse også ved vurderingen av lovreglene i dag.

Loven av 1918 så det slik at ektefellers gjensidige underholdsplikt også gjaldt under separasjon, siden ekteskapet fortsatt består i separasjonstiden. Og etter ekteskapslovens § 56, slik den opprinnelig lød, pliktet en ektefelle å betale bidrag dersom den annen ektefelle ikke selv kunne skaffe seg tilstrekkelige midler til sitt underhold. Forsåvidt angår skilsmisse, var utgangspunktet det motsatte. Ekteskapet ble oppløst ved skilsmissen, og da falt også den gjensidige underholdsplikt bort. Hovedregelen var derfor at det ikke kunne kreves bidrag etter skilsmisse. Men det kunne ut fra billighetsbetraktninger bestemmes at det skulle betales bidrag til en fraskilt ektefelle som trengte det.

I Ot.prp. (1937) nr. 13, som lå til grunn for loven av 25. juni 1937, ble det uttalt at ekteskapslovens § 56 gikk for langt i å gi rett til bidrag etter separasjon, mens § 57 var for restriktiv når det gjaldt bidrag etter skilsmisse. Bakgrunnen for bestemmelsen i § 56 – at ekteskapet består i separasjonstiden – ble betegnet som en formell betraktning. Forsåvidt angår de nærmere vilkår for bidrag etter skilsmisse – det måtte foreligge «særskilte omstendigheter» – ble det uttalt at det ikke var rimelig å stille så strenge vilkår. Det ble pekt på den hjemmearbeidende hustrus vanskeligheter med å sørge for et passende underhold, vanskeligheter som ikke var noe særskilt hverken for separerte eller skilte kvinner.

Ved lovendringen i 1937 ble vilkårene for bidrag de samme etter separasjon som etter skilsmisse. En annen sak er at den faktiske situasjon kan være endret mellom separasjonen og skilsmissen. Samtidig fikk bidragsbestemmelsen i § 56 annet ledd den utforming den fremdeles har, bortsett fra tredje punktum i annet ledd om engangsbidrag, som ble tilføyd ved lovendringen i 1969.

1.2.3. Reglene i ekteskapslovens § 56, jfr. § 57.

Ektefellene kan selv treffe avtale om bidrag, jfr. ekteskapslovens § 59. Ved slik avtale kan det fastsettes om bidrag skal betales, størrelsen av bidraget og i tilfelle hvor lenge bidrag skal betales. Blir de ikke enige, kan bidrag kreves fastsatt etter reglene i ekteskapslovens § 56.

Vilkår for bidrag:

Ektefellers gjensidige underholdsplikt etter ektefellelovens §§ 1–3 gjelder under samlivet. Bidrag etter separasjon og skilsmisse er regulert i ekteskapslovens §§ 56 og 57. Det er bare når vilkårene i § 56 er tilstede, at en ektefelle etter separasjon kan kreve bidrag av den annen.

Hovedvilkåret for rett til bidrag er at «ektefellen trenger det fordi utsikten til selv å sørge for et passende underhold er blitt forringet som følge av ekteskapet eller omsorgen for barna», § 56 annet ledd.

Dersom ervervsevnen ikke er forringet av grunner som nevnt, kan bidrag bare tilkjennes dersom «særlige grunner» taler for det.

Forutsetningene for å tilkjenne bidrag er i alle tilfelle at «det er mulig» å pålegge det. Den som ikke er i stand til å forsørge seg selv, kan ikke pålegges å betale bidrag. I praksis legges det imidlertig ikke bare vekt på den bidragspliktiges faktiske inntekter, men også på vedkommendes inntektsmuligheter. Etter omstendighetene har det vært tatt i betraktning at en underholdspliktig ikke har tatt seg arbeid, eller unnlatt å ta arbeid som kunne ha gitt tilstrekkelige inntekter til også å betale bidrag. Et eksempel er Rt. 1975 s. 556, som går ganske langt i så henseende.

Den rett til bidrag som en ektefelle ellers ville ha, kan falle bort ut fra skyldbetraktninger, § 56 fjerde ledd. Etter denne bestemmelse kan i alle tilfelle bestemmes at bidrag ikke skal gis dersom separasjonen «hovedsakelig» skyldes «forgåelse eller dårlig forhold» fra den ektefelle som krever bidrag. Og også ellers kan det bestemmes at bidrag ikke skal gis dersom det finnes «urimelig å gi sådant bidrag».

Størrelsen av løpende bidrag:

Størrelsen av bidraget fastsettes på grunnlag av på den ene side behovet hos den som krever bidrag, på den annen side den bidragspliktiges evne til å betale, § 56 tredje ledd. Bidraget skal «så vidt mulig» sikre mottageren «et passende underhold». Hva som er passende, avhenger av «de tilvante økonomiske kår». Det skal tas hensyn til hva ekte-

fellen ellers har av inntekter og til hvor store inntekter ektefellen selv antas å kunne skaffe seg.

Løpende bidrag – engangsbidrag:

Hovedregelen er at det skal betales løpende bidrag. Men engangsbidrag kan bestemmes, alene eller i tillegg til løpende bidrag. Engangsbidrag kan bare tilkjennes hvor særlige grunner taler for det. Den bidragspliktige kan for eksempel ha formue, men små løpende inntekter. Eller den bidragsberettigede kan ha et særlig behov for penger den første tid.

Varigheten av bidrag:

Bidrag kan pålegges for et tidsrom av inntil 3 år før fremsettelsen av kravet på bidrag, § 56 femte ledd.

Bidragsplikten kan på den annen side gis for en begrenset tid fremover, slik at den skal løpe et bestemt antall måneder eller år, eller til et bestemt fremtidig tidspunkt. Dersom den bidragsberettigede skal gjennomgå utdannelse eller opplæring, kan for eksempel bidraget løpe til det tidspunkt da utdannelsen eller opplæringen normalt vil være avsluttet. I mangel av tidsbegrensning løper bidraget inntil videre, uten noen begrensning.

Bidrag fastsatt i forbindelse med separasjon løper, som nevnt, videre etter skilsmissen dersom annet ikke blir bestemt. Ved inngåelsen av nytt ekteskap, bortfaller imidlertid enhver bidragsplikt fra tidligere ektefelle, jfr. § 57 annet ledd. Og bidragsplikten opphører ikke på ny om det nye ekteskap blir oppløst.

Ellers kan en bidragsberettiget frivillig gi avkall på bidrag. Og den bidragspliktige kan kreve bidragsspørsmålet vurdert på ny, jfr. nedenfor under IV.1.2.6.

1.2.4. Nærmere om bidragsvurderingen.

Avgjørelsen av bidragsspørsmål vil bero på en samlet vurdering hvor forskjellige momenter vil spille inn, og hvor vurderingen av om bidrag skal gis, og vurderingen av bidragets størrelse vil gripe over i hverandre. I denne forbindelse vil en rekke momenter av forskjellig art og styrke kunne gjøre seg gjeldende: Begge ektefellers ervervsevne og -muligheter, den ene eller begge ektefellers omsorg for felles barn, ekteskapets varighet, begge ektefellers alder og helbredstilstand, arbeidsmulighetene på vedkommende sted, den eventuelt bidragspliktiges ansvar for ny familie m.v. Tidligere ektefelle har ikke fortrinn fremfor ny ektefelle. Avgjørende vil i alle tilfelle være hva som finnes rimelig og rettferdig ved en vurdering ut fra lovens forskjellige kriterier.

Redusert ervervsevne som følge av ekteskapet eller omsorgen for felles barn:

Har begge ektefeller under ekteskapet vært i fullt yrkesarbeid, vil det normalt ikke være grunnlag for bidrag ut fra kriteriet redusert ervervsevne. Det vil i disse tilfelle vanligvis ikke kunne sies at ervervsevnen er redusert som følge av ekteskapet eller omsorgen for barna. I det omvendte tilfelle – én ektefelle har under ekteskapet vært hjemmearbeidende – vil vilkåret for bidrag normalt være til stede for kortere eller lengre tid. Det er dette tidligere tradisjonelle familiemønster bidragsplikten fortrinnsvis tar sikte på. Har den ektefelle som krever bidrag deltidsarbeid, vil bidragsspørsmålet blant annet bero på deltidsinntektens størrelse og muligheten for å gå over til fulltidsbeskjeftigelse. Et kortvarig ekteskap vil som utgangspunkt ikke gi grunnlag for krav om bidrag. Men er det barn i ekteskapet som den som krever bidrag skal ha omsorgen for, vil betingelsene for bidrag kunne foreligge også om ekteskapet har vært kortvarig.

Særlig grunn til å tilkjenne bidrag:

Er en ektefelles ervervsevne dårlig uten at dette har sammenheng med forhold under ekteskapet eller omsorgen for barna, kreves – som nevnt – særlige grunner for at bidrag skal kunne pålegges.

I praksis har sykdom som ikke kan føres tilbake til forhold under ekteskapet, vært ansett som slik særlig grunn dersom ekteskapet har vært av noen varighet. Men her vil rett til trygd kunne gjøre behovet for eller rimeligheten av å pålegge bidrag mindre, jfr. i denne forbindelse dom i Rt. 1974 s. 342 og avsnitt IV.1.2.5 nedenfor. God økonomi hos den ektefelle som i tilfelle skal betale, har nok også etter omstendighetene vært ansett som særlig grunn for bidrag, spesielt hvis ekteskapet har vart en del år.

Et særeget tilfelle er omhandlet i Rt. 1964 s. 460. Ektefellene hadde tatt til seg to barn av hustruens søster. Mannen kunne etter skilsmisse ikke pålegges å betale bidrag til disse barn. Men ved fastsettelsen av bidrag til hustruen ble det tatt hensyn til at hun hadde omsorgen for søsterens barn. Ektefellene hadde i sin tid vært enige om å ta barna til seg, og omsorgen for dem reduserte hennes ervervsevne.

I noen tilfelle har ektefellene innrettet seg slik at den ene er i yrkesarbeid og helt eller delvis forsørger den annen under utdannelse

med sikte på at de senere skal bytte roller – den tidligere yrkesarbeidende skal utdanne seg når den annen ektefelle er kommet i inntektsgivende arbeid og kan overta forsørgelsen. Forstyrres denne utdannelsesplan ved et samlivsbrudd, kan det være grunnlag for av «særlige grunner» å pålegge den tidligere forsørgede ektefelle bidrag til den annen under dennes utdannelse. Selv om denne ektefelle skal fortsette sitt arbeid som før, kan det nok tenkes tilfelle hvor det vil være rimelig å pålegge en ektefelle som er blitt forsørget under utdannelse, et visst bidrag når de inntekter som utdannelsen betinger, begynner å løpe.

Synspunkter av liknende art er kommet til uttrykk i RG 1978 s. 450 (Eidsivating). Hustruen hadde under mange års ekteskap med ektefelle i utenriks tjeneste og bopel i utlandet ikke vært i inntektsgivende arbeid. Før ekteskapet hadde hun hatt sekretærarbeid. Med sikte på å bedre sine inntektsmuligheter gikk hun etter skilsmisse i gang med å skaffe seg høyere utdannelse. Mannen ble pålagt å betale bidrag ikke bare til de tre forholdsvis store barna hun skulle ha omsorgen for, men også til henne personlig, og med et ganske betydelig beløp pr. måned. Han hadde gode inntekter, men ny familie å forsørge. Om bidraget til den tidligere ektefelle uttaler lagmannsretten blant annet: «Hun har uten tvil bidradd til den høye posisjon og inntekt hennes fraskilte mann i dag har, og rimelighet taler derfor etter lagmannsrettens mening for at han nå gir henne den nødvendige støtte til å etablere seg trygt i arbeidslivet».

Skyldbetraktninger m.v.:

Etter eldre lovgivning spilte skyldbetraktninger en betydelig rolle. Også ekteskapslovens § 56 fjerde ledd ble tidligere anvendt en del i praksis, se f.eks. Rt. 1949 s. 266 der det ble gitt et mindre bidrag. I dag er denne bestemmelsen sjelden anvendt. Det erkjennes at det ikke er lett å plassere skylden for at et ekteskap blir oppløst.

Bestemmelsen om at det i alle tilfelle kan unnlates å pålegge bidrag dersom det finnes urimelig å pålegge det, har også liten selvstendig betydning. Rimelighet eller urimelighet vil inngå i den samlede vurdering som må skje på grunnlag av lovens kriterier forøvrig. I denne forbindelse er det grunn til å peke på at bestemmelsen i § 56 går ut på at bidrag «kan» tilkjennes.

Passende underhold etter tilvante økonomiske kår:

Størrelsen av bidraget må vurderes i forhold til ektefellenes levestandard. Men bestemmelsen om tilvante økonomiske kår kan neppe forstås slik at en ektefelle som på grunn av den annens gode økonomi er blitt vant til en spesiell høy levestandard, skal kunne kreve å beholde denne høye standard. En viss standardisering av bidragene vil finne sted her.

For øvrig vil situasjonen som oftest være at i den utstrekning de samme inntekter nå skal fordeles på to husholdninger, må som regel begge ektefellers levestandard reduseres. Det gjelder den bidragsberettigede så vel som den bidragspliktige.

Men her kan nok de skattemessige forhold endre bildet noe. Mens ekteskapet og samlivet består, vil en skatteyter med hjemmearbeidende ektefelle bli skattelagt i skatteklasse 2 med de inntekts- og skattefradrag og de gunstigere progresjonssatser som dette innebærer. Denne skattemessige fordel vil falle bort ved separasjon og skilsmisse. Hver ektefelle blir nå å skattelegge i skatteklasse 1. På den annen side får en bidragspliktig inntektsfradrag for betalt bidrag, som skattlegges på mottagerens hånd.

1.2.5. Offentlige trygder og stønader.

Ved avgjørelsen av om en ektefelle, eller tidligere ektefelle, skal pålegges bidrag etter ekteskapslovens §§ 56 eller 57, må det vurderes om den ektefelle som krever bidrag, selv har inntekter eller kan skaffe seg tilstrekkelige inntekter til å forsørge seg selv. Det må med andre ord skje en vurdering av behovet for bidrag.

Ved denne behovsvurdering må det også tas i betraktning inntekter som den bidragsberettigede har i form av offentlige eller private pensjoner, trygder eller offentlige stønader av forskjellig slag. Men spørsmålet er om det kan tas hensyn til slike offentlige stønader som nettopp tilstås på grunnlag av en konkret behovsvurdering.

Av særlig interesse i denne forbindelse er reglene for stønad til skilte og separerte forsørgere. Slike regler ble innført ved midlertidig lov av 17. desember 1971. Ved lov av 25. april 1980 nr. 9 ble reglene, med noen endringer, innarbeidet i folketrygdloven.

Innenfor folketrygden gjelder nå en felles stønadsordning for de enslige forsørgere som loven omfatter, det vil si gjenlevende ektefeller, skilte og separerte forsørgere og ugifte fedre og mødre. Formene for stønad er de samme, nemlig stønad til barnetilsyn, stønad til utdannelse eller opplæring, overgangsstønad samt stønad ved nedkomst. Vilkårene for å oppnå stønad er likeledes de samme for alle grupper. Forsåvidt angår overgangsstønad, som er stønad til livsopphold, er vilkåret at vedkommende far eller mor er midlertidig ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid enten på grunn av omsorg for barn eller fordi vedkommende først etter en om-

stillingstid og eventuelt utdannelsestid kan få høvelig arbeid, folketrygdlovens § 12 – 3, jfr. § 10 – 4. Stønadsnivået er også i utgangspunktet det samme, idet det tas utgangspunkt i en økonomisk minstestandard for alle grupper. Men en gjenlevende ektefelle har krav på en tilleggspensjon som de andre grupper ikke har. Den arbeidsgruppe som utredet disse trygdespørsmål, hadde foreslått at tilleggspensjon til gjenlevende ektefelle som forsørger mindreårige barn skulle bortfalle. Men dette var departementet ikke enig i, jfr. Ot.prp. (1979-80) nr. 4 s. 8 til 9. Lovreglene bygger på departementets syn.

Om forholdet mellom tidligere ektefelles bidrag og overgangsstønaden til skilt eller separert far eller mor, bestemmer folketrygdlovens § 12 – 3 fjerde ledd at det skal foretas en bruttoutbetaling av stønad fra folketrygden til forsørgeren, mot at folketrygden trer inn i den del av bidragsberettigedes/forsørgerens og barnas krav på bidrag som overstiger høyeste bidragsforskudd for hvert barn etter reglene i lov av 26. april 1957 nr. 4 om forskuttering av oppfostringsbidrag § 4.[22]) Dersom underholdsbidrag ikke er fastsatt, kan det settes som vilkår for rett til overgangsstønad at bidrag kreves fastsatt. Eventuelt kan det settes som vilkår at fastsatt bidrag blir forhøyet.

I forbindelse med bidragsplikten kan også nevnes lov om sosial omsorg av 5. juni 1964 § 3. Hvis den som mottar sosialhjelp, har krav på underholdsbidrag av ektefelle, blir ektefellen innen rammen av bidraget ansvarlig for den hjelp som ytes i form av lån eller garanti for lån til livets opphold. Dersom en bestemt underholdsplikt ikke er pålagt, kan fylkesmannen bestemme hvor stor del av lånet eller garantisummen den underholdspliktige skal være ansvarlig for.

De her nevnte regler for stønad til skilte og separerte ektefeller bygger med andre ord på at når det gjelder stønad til livets opphold, er i prinsippet den private bidragsplikt den primære. Det skal gjøres fradrag for underholdsbidrag dersom det ikke avtales at bidraget skal betales direkte til folketrygden, og det kan settes som vilkår for stønad at underholdsbidrag kreves fastsatt eller at løpende bidrag kreves forhøyd. Etter loven om sosial hjelp kan etter liknende regler den bidragspliktige bli ansvarlig for støtte som ytes den bidragsberettigede av det offentlige.

Den fulle konsekvens av et slikt syn burde være at spørsmålet om underholdsbidrag skal pålegges, og med hvilket beløp, skal vurderes uten hensyn til om den bidragsberettigede har eller kan regne med å få behovsprøvede stønader av denne art. Man kan imidlertid neppe si at det overhodet ikke skal tas hensyn til slike stønader.

Utvalget viser i denne forbindelse til to dommer, Rt. 1958 s. 1312 og Rt. 1959 s. 135. Det ble i disse dommer antatt at det ved vurderingen av om pålagte bidrag skulle nedsettes, kunne tas i betraktning at en nedsettelse ville føre til at den bidragsberettigede ville få krav på økt kommunal uføretrygd. Det uttales i 1959-dommen at situasjonen kan være slik at det foreligger momenter som sterkt trekker i retning av at mannens bidragsbyrde reduseres, og at det at en nedsettelse i tilfelle kan bli helt eller delvis kompensert ved forhøyelse av uføretrygden, da kan være et ytterligere argument for avgjørelse i den bidragspliktiges favør. Konkret ble nedsettelse foretatt i 1958-saken, men ikke i 1959-saken. Det dreiet seg den gang om behovsprøvet kommunal uføretrygd.

I en dom i Rt. 1974 s. 342, som også gjaldt nedsettelse av bidrag, er det likeledes gitt en del uttalelser av mer prinsipiell art. Det dreiet seg her om fraskilt hustru som mottok attføringsbidrag etter folketrygdloven, bostøtte og også sosialhjelp. Dessuten hadde hun som ufør særfradrag etter skattelovene slik at hun ikke betalte skatt. Hun hadde søkt om varig uføretrygd etter folketrygdloven. Fra mannens side ble særlig gjort gjeldende at når folketrygden og annen sosial støtte tok seg av hustruens økonomiske problemer, kunne underholdsbidrag ikke kreves av ham. Om dette uttaler førstvoterende i Høyesterett:

«Det må etter mitt skjønn være klart at de regler som ekteskapslovens § 56 annet og tredje ledd fastlegger, også må gjelde hvor den ektefelle som krever bidrag, mottar ytelser fra folketrygden eller får annen sosial støtte. Det blir fremdeles spørsmål om å avveie den ene ektefelles evne til å betale mot den annens trang og behov. At man under avveiningen i vårt tilfelle må ta i betraktning den trygdeytelse som fru A har krav på og det særfradrag i skatteligningen som en inntekt av denne art fører med seg, finner jeg klart. Men ytelser som hun ikke har krav på, og som hun i tilfelle får etter en konkret behovsprøving, kan man ikke uten videre regne som noen fast eller påregnelig inntekt på hennes hånd – om hun vil få eller ikke få slike ytelser vil nettopp kunne avhenge av underholdsbidragets størrelse.»

I det tilfelle som forelå, tok man i betraktning at hustruen enten ville få attføringsbidrag eller uføretrygd av folketrygden, men sosialstøtten som hun hadde i tillegg til attføringsbidraget, fant man i denne sammenheng ikke å kunne regne med. At hun ville få bostøtte, som ble gitt etter faste kriterier, og særfradraget ved beskatningen, tok man derimot hensyn til. Konkret kom 2 dommere til at bidraget burde nedsettes, mens flertallet – 3 dommere – ikke fant at det var grunn til nedsettelse.

Denne dom skiller mellom trygder som det skal tas hensyn til ved vurderingen av om en ektefelle skal pålegges bidrag og hvor stort bidrag, og slike stønader som man «ikke uten

[22]) Endret ved lov av 31. oktober 1980 nr. 50, jfr. Ot.prp. (1980-81) nr. 5 s. 1 sp. 2.

videre» kan regne med som fast og påregnelig inntekt på den bidragsberettigedes hånd. For øvrig har dette spørsmål sjelden vært behandlet av domstolene.

Trygder og stønader som skal komme i betraktning, er etter dommen attføringsbidrag og uføretrygd etter folketrygdloven. I samme kategori må komme alderspensjon og utdannelses- eller opplæringsstønad etter folketrygdloven. Fordeler det må tas hensyn til, er videre bostøtte og liknende stønader som gis etter faste kriterier, skattefradrag m.v.

Stønader som «ikke uten videre» skal komme i betraktning, er slike sosiale stønader som gis etter en økonomisk behovsprøving. Det vil gjelde overgangsstønad etter folketrygdloven og sosialhjelp etter lov om sosial omsorg.

I praksis har det ved den vurdering av hver ektefelles behov som bidragsfastsettelsen forutsetter vært vanskelig å se bort fra at den bidragsberettigede har eller kan regne med å få slik behovsprøvet offentlig stønad som det her dreier seg om. Antagelig må problemstillingen bli den som det ble gitt uttrykk for i dommen av 1959: Muligheten for sosial støtte kan bli et tilleggsmoment når det er spørsmål om å pålegge eller opprettholde bidrag. Den bidragspliktige kan ha lite å betale med. Dersom mulighet for støtte fra det offentlige foreligger, vil man ikke strekke bidragsplikten så langt som man ellers ville ha gjort av hensyn til en trengende ektefelle.

1.2.6. Revisjon av bidrag.

Et fastsatt bidrag – fastsatt av domstolene eller administrativt – kan endres etter krav fra en ektefelle dersom endrede forhold eller nye opplysninger gjør dette rimelig, ekteskapslovens § 56 sjette ledd. Med nye opplysninger siktes det til forhold som forelå, men som ikke var opplyst da avgjørelsen ble truffet.

Etter ekteskapslovens § 59 annet ledd første punktum kan avtale om blant annet bidrag helt eller delvis settes ut av kraft dersom den er «åpenbart ubillig» for den ene part. Bestemmelsen om åpenbar urimelighet tar sikte på forholdene da avtalen ble inngått. Forsåvidt angår bidragsavtaler har det likevel vært en tendens til å anvende § 59 annet ledd også på avtaler som ved den senere utvikling er blitt åpenbart urimelig for en part, jfr. bl.a. dommen i Rt. 1940 s. 169, hvor et bristende forutsetnings-synspunkt ble anvendt. Ved lovendringen i 1969 fikk ekteskapslovens § 59 et tillegg hvoretter avtale om underholdsbidrag, dog ikke engangsbidrag, kan endres dersom endrete forhold eller nye opplysninger gjør endring rimelig. Forsåvidt det foreligger endrete forhold eller opplysninger som ikke forelå på avtaletidspunktet, er altså revisjonsadgangen for løpende bidrag nå den samme enten bidraget er avtalt eller fastsatt av domstoler eller administrative myndigheter.

1.3. Saksbehandlingsregler.

For førstegangs fastsettelse av bidrag gjelder ved separasjon ekteskapslovens § 56 første ledd. Avgjørelsen skjer ved dom medmindre partene blir enige om å overlate avgjørelsen til fylkesmannen. Etter ekteskapslovens § 57 gjelder det samme for fastsettelse første gang av bidrag etter skilsmisse.

Når det gjelder endring av fastsatt bidrag, gir ekteskapslovens § 56 sjette ledd barnelovens regler for bidragsfastsettelse tilsvarende anvendelse, se barnelovens § 54 annet ledd, jfr. § 57 siste ledd. Barnelovens regler, som er de samme for endring som for førstegangs fastsettelse av bidrag, fremgår av § 54 annet og tredje ledd, som lyder:

«Dersom dei (foreldrene) ikkje vert samde, kan kvar av dei krevje at fylkesmannen tek avgjerd om tilskotet. Dette kan dei gjere jamvel om dei opphavleg har gjort avtale om tilskotet.

Spørsmålet skal likevel avgjerast av domstolane

a) når nokon av foreldra bed om at det vert gjort i samband med ekteskapssak eller rettssak om foreldreansvar, om kven barnet skal bu saman med eller om samværsrett,
b) når fylkesmannen viser partene til domstolane, fordi det er meir tenleg etter den karakter saka har.»

Disse regler gjelder altså for ektefellebidrag bare endring av bidrag, og bare endring av fastsatt bidrag. For avtalt bidrag må partene være enige om avgjørelsen skal treffes av fylkesmannen, jfr. ekteskapslovens § 59.

Både ved administrativ behandling og domstolsbehandling kan bidrag fastsettes midlertidig under saken, se barnelovens § 59 og ekteskapslovens §§ 56 og 57, jfr. også tvistemålslovens § 426. Ved midlertidig separasjon etter tvistemålslovens § 426, er det domstolene som fastsetter det midlertidige bidrag.

Når det gjelder barnebidrag pågår for tiden forsøk med standardisert fastsettelse av bidragene. Forsøksordningen innebærer at bidragene som hovedregel settes til en bestemt prosentsats av den bidragspliktiges bruttoinntekt. Avgjørelsesmyndigheten er lagt til bidragsfogden. Fylkesmannen er klageinstans. Formålet med ordningen er å forenkle saksbehandlingen og sikre at avgjørel-

sene blir truffet raskt. Det er videre antatt at ordningen vil lette mulighetene for å treffe avtale om bidrag. Det blir lettere å forutberegne hva en eventuell avgjørelse av offentlig myndighet vil gå ut på.[23])

1.4. Innkreving av bidrag.

Lov av 9. desember 1955 nr. 5 gir regler for innkreving av underholdsbidrag som påhviler noen etter ekteskapslovgivningen og barneloven.

Tvangsinnkrevingen skjer i tilfelle gjennom bidragsfogdene. Bidragsfogd på landet er som regel lensmannen, men også enkelte sosialsjefer eller kommunekasserere gjør tjeneste som bidragsfogd. I enkelte større bykommuner er det egne bidragsfogder.

Etter lovens § 3 skal bidragsfogden bare kreve inn underholdsbidrag til en ektefelle hvis det begjæres av bidragsmottageren. Bidragsfogden skal dog alltid innkreve bidraget hvis bidragsmottageren mottar overgangsstønad etter folketrygdlovens § 12-3, eller bidragsmottageren mottar bidragsforskudd etter reglene i lov av 26. april 1957 nr. 4 om forskuttering av underholdsbidrag til barn, innkrevingslovens § 4.

Bidraget kan bl.a. inndrives ved utpanting eller ved trekk i lønn eller andre løpende godtgjørelser, blant annet pensjons- og trygdeytelser, derunder også sykepenger.

I mange tilfelle ville den bidragspliktige ikke ha økonomisk evne til å betale pålagt bidrag. En begrensning i inndrivingsadgangen følges av innkrevingslovens § 11 første ledd om at bidragstrekk skal fastsettes slik at den bidragspliktige har så meget igjen av inntekten som han og hans husstand trenger til strengt nødvendig livsopphold.

1.5. Underhold og bidrag i praksis.

1.5.1. Under samlivet.

Under samlivet skjer ektefellenes bidrag til det felles underhold enten ved pengetilskudd eller ved arbeid i hjemmet eller begge deler.

Verdien av det ikke inntektsgivende, men likevel verdiskapende arbeid med hjem og barn, har vi ikke eksakte tall for. Men visse forsøk på vurderinger i forbindelse med nasjonalbudsjettet gir en pekepinn om hvilke verdier det alt i alt dreier seg om. Således ble for 1971 kvinners uregistrerte og ulønnede omsorgsarbeid for barn anslått til 17% av brutto nasjonalprodukt. Det samlede uregistrerte og ulønnede «egenarbeid», både menns og kvinners, ble anslått til 68% av brutto nasjonalprodukt. Se nærmere NOU 1979:38 s. 9 om tilleggspensjon og sykepenger til omsorgspersoner, se ytterligere Vedlegg 1.

1.5.2. Bidrag etter samlivsbrudd, separasjon og skilsmisse.

Av særlig interesse for vurderingen av bidragsplikt etter samlivsbrudd, separasjon og skilsmisse er hvorledes gjeldende bidragsregler i ekteskapslovens §§ 56 og 57, jfr. ektefelleslovens § 4, praktiseres. Er det forholdsvis vanlig at det tilkjennes bidrag i disse situasjoner? Eller er det mer sjelden at en ektefelle pålegges å betale bidrag til den annen når samlivet er brutt? Hvor store bidrag dreier det seg om? Og hvor lenge varer bidragsplikten?

Krav på bidrag etter ektefellelovens § 4 når samlivet er brutt uten at separasjon eller skilsmisse er krevd, fremmes sjelden for domstoler eller administrative myndigheter. Dersom ektefellene ikke blir enig om bidragsspørsmålet, vil den som krever bidrag regelmessig også kreve separasjon eller skilsmisse og fremme sitt bidragskrav i den forbindelse.

Når det gjelder bidrag til separert eller skilt ektefelle, har vi et par avgrensede undersøkelser som gir en viss veiledning både når det gjelder hyppigheten, størrelsen og varigheten av slike bidrag.

a. Undersøkelser foretatt av Justisdepartementet.

Justisdepartementet har, i samråd med ekteskapslovutvalget, gjennomført to mindre undersøkelser av forvaltningspraksis når det gjelder fastsettelse av bidrag til ektefelle etter separasjon. Den første undersøkelsen omfattet alle bidragssaker avgjort av fylkesmannen i Oslo og Akershus i 1973 og av fylkesmannen i Hordaland i tidsrommet 1. januar til 30. november 1973. Den andre undersøkelsen gjaldt alle avgjørelser i perioden 1. januar til 30. juni 1985 truffet av fylkesmennene i Østfold, Aust-Agder, Møre og Romsdal og Troms.

De to undersøkelsene viser en klar utvikling i praksis, idet den siste undersøkelsen viser et langt lavere tall av tilkjente bidrag enn den første.

Undersøkelsen fra 1973.

1973-undersøkelsen omfattet totalt 2 065 separasjonssaker. I 367 (17,8%) av sakene var det fremmet krav om ektefellebidrag. Bidrag ble innvilet i tilsammen 293 saker, dvs. i 14,1% av det totale antall separasjonssaker. Dette innebærer at krav om bidrag ble tatt til følge i 79,8% av de tilfelle bidrag ble krevet. Størrelsen av bidragene var varierende, men i flertallet av sakene var bidragene på mellom 100,- og 300,- kroner pr. måned.

[23]) Se Ot.prp. (1983-84) nr. 56 s. 2-3.

Bare i et lite antall tilfelle ble bidragsplikten gjort tidsbegrenset. I tilknytning til 1973-undersøkelsen ble videre alle bidragssaker avgjort av fylkesmannen i Oslo og Akershus i 1963 og 1969 undersøkt med henblikk på å finne ut i hvor lang tid bidrag faktisk ble betalt. Selv om bidragsplikten ikke er gjort tidsbegrenset ved fastsettelsen, vil bidragene i mange tilfelle falle bort etter en tid. Dette kan skje ved enighet mellom partene, ved at den bidragsberettigede inngår nytt ekteskap, eller ved at den bidragspliktige unnlater å betale uten at den bidragsberettigede forfølger saken. Undersøkelsen viste imidlertid at bortfall av bidrag bare rent unntaksvis ble registrert hos fylkesmannen.

Undersøkelsen fra 1985.

871 separasjonssaker inngikk i undersøkelsen av forvaltningspraksis i første halvår 1985. I 93 (10,7%) av sakene ble det reist krav om ektefellebidrag. Bidrag ble fastsatt i 31 saker, dvs. i 3,5% av det totale antall saker. Bidragskravet ble altså tatt til følge i 33,3% av de tilfelle bidrag ble krevet. Antall krav om bidrag må imidlertid ses på bakgrunn av at plikt til å betale underholdsbidrag kan følge av avtale mellom ektefellene eller av domstolsavgjørelse.

Når det gjelder størrelsen av de fastsatte bidrag kan nevnes at i 3 av de 31 sakene var bidraget på mindre enn 500,- kroner pr. måned, i 18 saker på mellom 500,- og 1 000,- kroner og i 5 saker på mellom 1 000,- og 2 000,- kroner. I de siste 5 sakene ble bidraget fastsatt til mellom 2 000,- og 3 000,- kroner pr. måned.

I samtlige saker der bidraget ble fastsatt, var hustruen den bidragsberettigede. Alle saker angikk løpende bidrag. Ikke i noen av sakene ble det fastsatt engangsbidrag.

b. *Eidsivating lagmannsretts praksis i 1975.*

En undersøkelse av Eidsivating lagmannsretts praksis i bidragssaker i 1975 er utgitt i Institutt for privatretts stensilserie som nr. 53.

Eidsivating lagmannsrett avgjorde i 1975 23 saker om bidrag til ektefelle etter separasjon og skilsmisse. Av et så vidt lavt antall saker kan det ikke trekkes vidtgående slutninger, men undersøkelsen gir likevel holdepunkter av interesse. Dertil kommer at bidragssaker for lagmannsretten har en noe annen karakter enn flertallet av bidragssaker.

Bidrag ble pålagt i 16 tilfelle (70%). I 8 av tilfellene ble bidragsplikten gjort tidsbegrenset, i inntil 3 år. I 7 tilfelle ble bidrag tilkjent uten noen tidsbegrensning. I ett tilfelle ble tilkjent engangsbidrag.

Hvor bidrag ble tilkjent, hadde bidragsberettigede omsorgen for barn i 11 av de 16 tilfellene. I 2 av de 5 sakene der bidrag ikke ble tilkjent, hadde den som krevde bidrag, omsorgen for barn. I begge grupper lå barnas gjennomsnittsalder på 8 – 9 år.

Ekteskapets gjennomsnittlige varighet var ca. 11 år i de tilfelle der bidrag ble tilkjent, og 12 1/2 år i de tilfelle der bidrag ikke ble tilkjent.

c. *Bidragenes betydning i praksis.*

Alle tre undersøkelsene viser at det sjelden tilkjennes bidrag som alene kan dekke bidragsmottakerens nødvendige utgifter. Det er intet grunnlag for den oppfatning at kvinner etter separasjon og skilsmisse kan leve godt på bidrag fra mannen, bortsett kanskje fra helt spesielle tilfelle. Bidragene har i praksis karakter av et tilskudd til de inntekter den bidragsberettigede kan skaffe seg på annen måte, fortrinnsvis gjennom yrkesarbeid. Det synes å være en tendens til å gjøre bidraget tidsbegrenset.

2. BØR EKTEFELLER HA UNDERHOLDSPLIKT OVERFOR HVERANDRE?

2.1. Ekteskap og forsørgelse.

Ektefellelovens § 1 fastslår den gjeldende lovs utgangspunkt for ektefellers underholdsplikt: De har sammen ansvaret for familiens underhold. Den underholdsplikt dette innebærer, gjelder begge ektefeller. De plikter, mann så vel som hustru, å bidra til underholdet. Og det underhold de plikter å bidra til, er familiens underhold.

Om det nærmere innhold av lovens regler om underholdsplikt vises til avsnitt IV.1.1. foran.

2.2. Kritikken av ekteskapet som «forsørgerinstitusjon» m.v.

Under de senere års samlivsdebatt er det reist kritikk mot ekteskapet som en «forsørgerinstitusjon».[24])

Bakgrunnen for denne kritikk er det tidligere tradisjonelle familiemønster med utearbeidende menn og hjemmearbeidende hustruer uten egen inntekt. Det hevdes at dette skaper en økonomisk avhengighet som ikke lar seg forene med reell likestilling mellom ektefellene. Mannen, som har pengeinntektene, får en maktposisjon. Hustruen, som er avhengig av å få penger av mannen, får en tilsvarende underlegen stilling. Det hjelper den hjemmearbeidende kvinne lite, anføres det, at hun rettslig sett er likestilt med mannen. Reelt likestilt kan kvinnene bare bli om de får egne inntekter og kan stå økonomisk på egne ben. At ektefellelovens § 1 anser virksomhet i hjemmet som likeverdig bidrag til det felles underhold, er etter disse kritikeres mening bare egnet til å tilsløre det faktiske forhold og fastlåse det eksisterende kjønnsrollemønster. Til dels har kritikken den form at det er måten § 1 utlegges på, som er tilslørende, jfr. også medlemmet *Grønseths* bemerkninger under vedlegg 1.

[24]) Se bl.a. *Thue I, Dahl I* og *Grenness* (red.), Hvis husmoren ikke fantes (1978).

På tilsvarende grunnlag reises kritikk mot bidragsplikten etter separasjon og skilsmisse. Det er, fremholdes det, den økonomiske avhengighet som det tidligere samliv skapte, som er begrunnelsen for denne bidragsplikt.

Reglene om underholdsplikt under ekteskapet er også blitt kritisert på et annet grunnlag. Det er blitt fremhevet at det kan føles nedverdigende for kvinner å være avhengig av mannens velvilje for å få de nødvendige midler stilt til disposisjon. Videre er det blitt kritisert at det ikke finnes effektive sanksjoner i tilfelle der plikten til å bidra med penger til det felles underhold ikke blir overholdt. Under ekteskapet er det lite praktisk å kreve bidragsplikten fastsatt av offentlig myndighet.

På denne bakgrunn blir det til dels hevdet at reglene om det felles underhold bør bygge på et fellesskapsprinsipp. Det bør være felles rådighet over den pengeinntekt som går til forsørgelsen av familien. Den hjemmearbeidende ektefelle vil da få en direkte og selvstendig rett til å disponere over den annen ektefelles lønnsinntekt. Dersom plikten til å stille penger til disposisjon for det felles underhold ikke blir overholdt, vil den hjemmearbeidende ektefelle derved direkte ha krav på å utta pengene i banken uten først å måtte be om midlene fra den annen ektefelle, eller eventuelt å kreve bidragsplikten fastsatt av offentlig myndighet.[25]) For medlemmet *Grønseths* videre synspunkter vedrørende kritikken av ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon m.v., se hans særuttalelse i vedlegg 1.

2.3. Utvalgets syn.

Utvalgets flertall – alle unntatt *Grønseth* – har dette syn på ektefellers underholdsplikt:

(a) Det er ikke tvilsomt at en hjemmearbeidende ektefelle bidrar til det felles underhold, selv om arbeidet med hjem og barn ikke gir kontante inntekter. Lovens regel om at arbeid i hjemmet er likestilt med pengebidrag til familiens underhold, og at den hjemmearbeidende har et krav på pengetilskudd fra den utearbeidende, må vurderes på denne bakgrunn.

Med hjemmearbeidende ektefelle tenkes i denne forbindelse fortrinnsvis på «rene» hjemmearbeidende ektefeller, ikke på ektefelle som tar del i drift av gårdsbruk eller annen felles næringsvirksomhet. I disse tilfelle bidrar ektefellene på samme måte til det felles underhold. Tilsvarende gjelder i noen grad ektefeller som er delvis utearbeidende.

Synspunktet «bidrag til familiens underhold» passer best på hjemmearbeidende ektefeller som har omsorgen for små barn. Alt etter barnas antall og alder vil arbeidet i hjemmet representere et like stort eller større bidrag til familiens underhold enn den utearbeidendes pengeinntekter. Er det ikke barn å ta hånd om, vil en hjemmearbeidendes bidrag vanligvis være av langt mindre betydning ut fra en økonomisk synsvinkel.

Under enhver omstendighet vil en hjemmearbeidende ektefelle bare unntaksvis i sin helhet være underholdt av den annen ektefelle. Slikt fullstendig underhold kan bare tenkes under sykdom eller uførhet hvor ingen innsats ytes til det felles underhold, og vedkommende heller ikke mottar trygd eller stønad.

For øvrig kan det være grunn til å peke på at ektefeller ofte har tilsyn med eller omsorg for gamle eller syke.

Flertallet vil også peke på den sammenheng det er mellom ektefellers underholdsplikt og den offentlige fordelingspolitikk som kommer til uttrykk blant annet i skatte- og trygdelovgivningen. Rettigheter og plikter etter disse regler er avhengig av om en person er gift eller ugift, og av om den gifte har hjemmearbeidende ektefelle uten egen inntekt.

(b) Flertallet vil ikke bestride at de hjemmearbeidende ektefeller i noen grad blir økonomisk avhengig, og at dette ikke lar seg forene med reell likestilling mellom ektefeller.

Men flertallet finner likevel at en karakteristikk av ekteskapet som en forsørgerinstitusjon er ensidig og overdreven.

Iallfall kan flertallet ikke se det som noe avgjørende argument mot lovens prinsipp om rettslig likestilling at denne ikke motsvares av en tilsvarende faktisk, økonomisk likestilling.

Lovens prinsipp er at arbeid i hjemmet er likestilt med pengebidrag til det felles underhold. Det kreves ikke at ektefellene skal bidra med økonomisk likeverdige ytelser til enhver tid. De bidrar begge til det felles underhold selv om ytelsene ikke er likeverdige i den forstand at de har like stor økonomisk verdi.

Rettslig sett innebærer også lovens likestillingsregel en realitet. Loven gir hjemmel for bestemte krav som den hjemmearbeidende kan gjøre gjeldende. Krav på pengetilskudd mens samlivet består, og krav – etter omstendighetene – på bidrag ved samlivsbrudd. I denne forbindelse er det også grunn til å peke på utviklingen i senere års rettspraksis i retning av å anse felles bolig anskaffet under

[25]) Se bl.a. *Hellum* i *Dahl II* bind II s. 54 flg.

samlivet som sameie mellom ektefellene, jfr. kapittel V.7.2.

Det har vært hevdet at de krav på pengeoverføringer under samlivet som reglene om underholdsbidrag gir en ektefelle, ikke har noen realitet når den annen ektefelle ikke vil betale. En rettslig inndriving av slike krav er neppe stort mer enn en teoretisk mulighet. Utvalget mener likevel at man av denne grunn ikke bør avstå fra å gi regler som prinsipielt er riktige. Det er ikke uvanlig at det gis regler i lovgivningen som ikke, eller bare i begrenset utstrekning, kan håndheves ved tvang. Reglene kan likevel ha en praktisk betydning, også som en påvirkningsfaktor. Det har vært foreslått at den hjemmearbeidende ektefelles stilling bør styrkes ved at hun (han), stedenfor å være avhengig av pengebidrag fra den annen, gis et direkte krav på (andel i) de midler som skal gå til underhold. Utvalget har forståelse for det prinsipielle syn som ligger bak dette forslag, men antar at den praktiske gjennomføring vil by på avgjørende betenkeligheter.

(c) Flertallet ser det videre slik at de underholdsreglene som gjelder under samlivet er tilpasset ikke bare den virkelighet som forelå da gjeldende lovgivning ble til, men et familiemønster som vi fremdeles i stor utstrekning har.

I denne forbindelse viser flertallet til det tallmateriale som er omhandlet under avsnitt III.2.2 om kvinners yrkesaktivitet.

Også ved vurderingen av underholdsplikten ektefellene imellom må det, slik utvalgets flertall ser det, tas hensyn til de hjemmearbeidende ektefeller, enten de er hjemme nødtvunget, av økonomiske eller andre grunner, eller fordi de finner det best og riktig når barna er små.

(d) Flertallet ser det ellers slik at det ikke bare er rent økonomiske betraktninger som begrunner gjeldende lovs regler om gjensidig underholdsplikt under ektefellers samliv, men også vurderinger av mer samfunnsmessig og ideell karakter. I det fellesskap som ekteskapet innebærer, bør ektefellene naturlig ha ansvar ikke bare for felles barn, men også for hverandre. Underholdsplikten må også ses på bakgrunn av den solidaritet som bør foreligge mellom ektefeller.

(e) Flertallet vil videre understreke at det ikke er reglene om underholdsplikt som bidrar til å låse fast det tradisjonelle kjønnsrollemønster. Vi har under gjeldende lovgivning hatt en utvikling i retning av at flere kvinner tar arbeid utenfor hjemmet, og denne utvikling må antas å ville fortsette. Ekteskapslovgivningens underholdsregler har neppe vært til hinder for eller på annen måte påvirket denne utvikling. Tvert om, loven har latt seg tilpasse skiftende forhold. Det pekes i denne forbindelse på den utvikling som har funnet sted i retning av bare å gi tidsbegrensede bidrag etter separasjon og skilsmisse.

Under enhver omstendighet er det etter flertallets mening ikke mulig å fremtvinge eller bidra til reell likestilling mellom ektefeller ved å oppheve underholds- og bidragsreglene. Det ville være å begynne i den gale enden. Først må de faktiske forhold legges til rette. Å frata den hjemmearbeidende ektefelle de rettigheter ekteskapslovgivningen i dag gir, ville være å prisgi ikke bare de eldre kvinner som har innrettet seg etter et vanlig familiemønster, men også dagens og fremtidens hjemmearbeidende ektefeller så lenge forholdene ikke er lagt bedre til rette for deres yrkesarbeid utenfor hjemmet.

(f) Etter dette blir det flertallets *konklusjon* at underholdsplikten ektefeller imellom ikke kan oppheves.

Flertallet ser det slik at det fellesskap som ekteskapet innebærer, i første rekke det økonomiske fellesskap som begge ektefeller bidrar til, fremdeles begrunner et felles ansvar for familiens underhold. At en ektefelle yter sitt bidrag helt eller delvis gjennom arbeid i hjemmet, bør sees under synsvinkelen arbeidsdeling mellom ektefeller. Dette syn på underholdsplikt under samlivet er nærmere utdypet i avsnitt IV.3.1 og IV.3.2 nedenfor.

Flertallet ser det videre slik at en bidragsplikt etter separasjon og skilsmisse er en konsekvens av det økonomiske fellesskap og den arbeidsdeling som ektefellene har praktisert under samlivet. Alt etter forholdene vil mange års arbeidsinnsats med hjem og barn gjøre det vanskelig, i noen tilfelle umulig, for den tidligere hjemmearbeidende å komme i inntektsgivende arbeid. I denne situasjon bør den annen ektefelle pålegges en viss plikt til å bidra til den tidligere hjemmearbeidendes underhold, iallfall i en overgangsperiode. Om dette vises til avsnitt IV.4.2 nedenfor.

Utvalgets medlem *Grønseth* bemerker:

Selv om jeg på flere enkeltvise punkter deler flertallets syn i forbindelse med hva det kaller «ektefellers underholdsplikt», er min mer helhetlige motivering avvikende fra flertallets. Spesielt kan jeg ikke se berettigelsen i et underholdsbegrep som går ut over det materielle livsgrunnlag og inkluderer også personlig stell og tjenester. En hjemmearbeidendes hus- og omsorgsarbeid kan ikke sies å inngå i underholdet av den annen ektefelle.

For mitt nærmere syn på dette og min analyse av ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon, se vedlegg 1.

3. FLERTALLETS FORSLAG TIL BESTEMMELSER OM UNDERHOLDSPLIKT UNDER SAMLIVET

3.1. Ektefellers faktiske fellesskap av økonomisk og annen art.

Mellom ektefeller vil det vanligvis være et ganske omfattende fellesskap – av økonomisk, praktisk og følelsesmessig art. Felles og personlige behov må dekkes og barnas tarv må ivaretas. Det trengs stadig en arbeidsinnsats i hjemmet. Når det er små barn i ekteskapet, kan denne arbeidsinnsats være meget betydelig.

Som presisert av utvalgets flertall under avsnitt IV.2.3, er det dette fellesskap mellom ektefellene som begrunner deres felles ansvar for familiens underhold, derunder en viss gjensidig underholdsplikt ektefellene imellom.

Det dreier seg, slik utvalgets flertall ser det, om en rekke oppgaver og gjøremål for å vareta begge ektefellers og barnas mange og forskjellige behov. Disse oppgaver og gjøremål må fordeles mellom ektefellene.

3.2. Arbeidsdeling mellom ektefeller.

Den arbeidsdeling som må finne sted, må – nødvendigvis – ektefellene selv bli enige om.

I mange tilfelle vil ektefellene ha liten reell valgmulighet med hensyn til hvem av dem som skal arbeide i hjemmet. Blant annet vil situasjonen i dagens samfunn ofte være at mannen er den av ektefellene som lettest kan skaffe de inntekter som er nødvendig for familien.

Det er stadig ikke uvanlig familiemønster at det er den kvinnelige part som har hjemmet som eneste eller viktigste arbeidsplass. Også i de tilfelle da kvinnen har eget yrkesarbeid, viser de foreliggende undersøkelser at det fremdeles er slik at husarbeid og omsorg for barna fortrinnsvis faller på henne, selv om hun er i fullt yrkesarbeid utenfor hjemmet, se avsnitt III.2.2 og III.2.3.

Til tross for det bilde de nevnte undersøkelser gir, må det antas at mannens arbeidsinnsats i hjemmet vil tilta i omfang. Det er videre grunn til å anta at et endret syn på ekteskap og samliv gjør seg gjeldende, særlig blant yngre mennesker. Det forekommer i dag at mannen er den av ektefellene som er hjemmearbeidende. Det kan her nevnes at også barnets far i dag kan få permisjon for å være hjemme en viss tid etter barnets fødsel jfr. lov om arbeidervern og arbeidsmiljø av 4. februar 1977 nr. 4 § 31. Etter § 33 A har han rett til fri ved barns eller barnepassers sykdom. Det forekommer også at begge ektefeller har deltidsarbeid og går sammen om arbeidet i hjemmet. Men dette hører til sjeldenhetene, blant annet er ikke arbeidslivet tilstrekkelig tilpasset småbarnforeldres spesielle behov.

Det faktum at gifte kvinner fremdeles i betydelig grad er hjemmearbeidende eller bare har yrkesarbeid på deltid, må etter flertallets oppfatning, nødvendigvis få konsekvenser for reglene om underhold og bidrag.

3.3. Nærmere om de prinsipper flertallets forslag bygger på.

Utgangspunktet og hovedprinsippet for ektefellers underholdsplikt må etter flertallets oppfatning bli det samme som etter gjeldende lov – at ektefellene sammen har ansvaret for familiens underhold, og at det av dette må følge en viss gjensidig underholdsplikt. At de sammen har ansvaret for familiens underhold må følge av det fellesskap som består mellom ektefeller, jfr. IV.3.1.

Utvalget har overveiet om det er nødvendig å lovfeste prinsippet om det felles ansvar. Alternativet er å se felles ansvar som et prinsipp som det må forutsettes at ektefeller selv praktiserer så langt det er naturlig grunnlag for det. Det kan vel også være tvilsomt hvilken realitet en lovfesting av et slikt prinsipp vil ha. Flertallet er imidlertid kommet til at det er naturlig at prinsippet lovfestes også i en ny lov. Tilsvarende regler er også foreslått i de andre nordiske komiteutkast.

Utvalgets *flertall* – alle unntatt *Grønseth* – finner det riktig at det som i gjeldende lov, understrekes at arbeid i hjemmet er bidrag til det felles underhold. Denne vurdering av arbeidsinnsats i hjemmet var et viktig ledd i gjeldende ektefellelovs regulering av ektefellers økonomiske forhold, og bestemmelsen har hatt stor betydning for rettsutviklingen. Det må vel kunne sies at prinsippet står sterkere i dag enn tidligere, jfr. i denne forbindelse bl.a. den foreliggende rettspraksis om sameie i felles bolig anskaffet under ekteskapet.

Motstykket til denne bestemmelse er den hjemmearbeidendes rett til tilskudd av penger fra den annen ektefelle. Også denne bestemmelse bør etter utvalgets mening – også Grønseth – tas med i en ny lov.

Endelig finner flertallet det naturlig at også den nye lov får bestemmelser om utmåling av pengebidrag hvor den hjemmearbeidende ektefelle ikke får de pengetilskudd som loven hjemler. Slike lovbestemmelser må nok

antas å få liten praktisk betydning da rettslige tvister om dette sjelden forekommer. Men den omstendighet at det finnes slike bestemmelser mot overtredelse av plikten til å yte pengetilskudd, kan ha en viss holdningsskapende virkning, og i særlige tilfelle også en viss preventiv betydning. Dessuten understreker de alvoret ved reglene.

Ekteskapslovutvalgets flertall mener således at prinsippene i ektefellelovens §§ 1 – 3 i det vesentlige bør fastholdes.

Om den nærmere utforming av bestemmelsene vises til utkastets § 6-4 og bemerkningene til denne paragraf.

Utvalgets medlem *Grønseth* bemerker:

Valg av midlertidige beskyttelsesregler for den svakere part i ekteskapet må vurderes ikke bare ut fra deres umiddelbare gevinst til kvinnene og innenfor den fortsatt bestående underlegenhets- og avhengighetsposisjon. Valget av lovregler må skje ut fra spørsmålet om den umiddelbare og ønskelige gevinst innenfor det rådende mannsdominerte kapitalistiske velferdsstat-system også gir bedre muligheter for en utvikling ut av dette systemet og over i en mer frihetlig, samfunnssolidarisk og kjærlighetsfremmende orden. Valg av beskyttelsesregler og ordvalg i denne forbindelse må ikke ytterligere sementere eller tilsløre hverken mødrenes økonomisk-sosiale avhengighet av ektemannen eller fedrenes avhengighet av en ektefelle som tar mesteparten av hus- og omsorgsarbeidet. Selv om flertallet nevner disse realiteter, kommer det likevel i skade for å tilsløre dem, når det dekreterer en helt formell rettslig likestilling (jfr. avsnitt IV.2.3 – pkt. B) som ikke motsvarer disse realiteter, og når det lar dagens tjeneste- og omsorgsytende hjemmearbeid betegnes som «underhold».

Det er ikke «dette fellesskap mellom ektefellene som begrunner deres» (ektefellenes) «felles ansvar for familiens underhold, derunder en viss gjensidig underholdsplikt ektefellene imellom», slik flertallet hevder (avsnitt IV.3.1). Det «felles underholdsansvar» har derimot sin umiddelbare årsak i henvisningen av det hovedsakelige økonomiske grunnlag for omsorgsarbeidet og for barnekostnadene for øvrig til ektefellenes lønns- eller næringsinntekter. Det «felles underholdsansvar» er m.a.o. primært begrunnet i det hovedsakelige private forsørgeransvar for barna og i menns dominans og privilegier i yrkes- og næringsliv og i trygdesystemet, – dvs. i kvinnenes marginale posisjon i både det yrkes- og næringsmessige og i det trygdemessige forsørgelsessystem.

Gitt de skisserte rådende patriarkalske og samfunnsøkonomiske realiteter, blir det imidlertid også for mindretallet nødvendig å gå med på en fortsatt midlertidig lovfesting av den mer-inntektshavendes (oftest mannens) plikt til et rimelig underhold av den minst-inntektshavende ektefelle (oftest kvinnen), og av barna. Det er da også rimelig å bli med på en lovfestet plikt for den mer eller mindre hjemmearbeidende kvinne til å ivareta en tilsvarende mer-del av et rimelig hus- og omsorgsarbeid, så langt både hun og mannen ikke er enig om å frita henne for dette gjennom hus- og barnestellhjelp. Mindretallet kan imidlertid ikke gå med på flertallets formuleringer om «felles ansvar», «sammen» for «familiens underhold» og «utgifter» i § 6-4's overskrift og første punktum.

4. UTVALGETS FORSLAG TIL LOVREGLER OM BIDRAGSPLIKT ETTER SAMLIVSBRUDD, SEPARASJON OG SKILSMISSE

4.1. Samlivsbrudd uten separasjon eller skilsmisse.

Reglene om bidragsplikt etter separasjon og skilsmisse, må – som i dag, jfr. ektefellelovens § 4 – gis tilsvarende anvendelse ved faktisk separasjon, dvs. samlivsbrudd uten at separasjon eller skilsmisse er krevd. Situasjonen for ektefeller som lever faktisk adskilt, er noenlunde parallell med den situasjon ektefeller er i etter rettslig separasjon og skilsmisse. De materielle regler for tilkjennelse av bidrag bør derfor være de samme.

4.2. Begrunnelsen for bidragsplikt.

Bakgrunnen for bidragsplikt etter samlivsbrudd, separasjon og skilsmisse er det tidligere tradisjonelle familiemønster med kvinner som helt eller delvis har hatt sitt arbeid i hjemmet. Men selve bidragsplikten kan ikke begrunnes på samme måte som den gjensidige underholdsplikt mens samlivet består.

Ved samlivsbrudd er det faktiske økonomiske fellesskap mellom ektefellene opphørt. Det er ikke lenger spørsmål om å bidra til et felles underhold. I flertallet av tilfelle vil det derfor ikke være grunnlag for bidragsplikt. Hver av ektefellene må etablere en selvstendig økonomi. Etter utvalgets oppfatning bør det imidlertid unntaksvis gis rett til bidrag. Bidragsplikt etter samlivsbrudd må ses på bakgrunn av det økonomiske behov som er oppstått som følge av den nye situasjon ektefellene er stilt overfor. Behovet for bidrag vil fortrinnsvis foreligge hos den ektefelle som har hatt hjemmet som sin arbeidsplass og nå må ut i arbeidslivet. Dette er

hovedbegrunnelsen for ekteskapslovens §§ 56 og 57. Og denne har fortsatt gyldighet. Bidragsplikten må i første rekke ses som en konsekvens av det økonomiske fellesskap og den arbeidsdeling ektefellene hadde under samlivet. Fraværet fra arbeidsmarkedet på grunn av omsorgen for hjem og barn vil ofte ha medført at den hjemmearbeidende ektefelles muligheter til å forsørge seg selv er blitt redusert. Den ektefelle som etter samlivsbrudd, separasjon eller skilsmisse må omstille sin tilværelse fra hjemmearbeid til yrkesaktivitet vil derfor kunne ha behov for bidrag i en overgangsperiode. Behov for bidrag vil også kunne oppstå som følge av at ektefellen skal ha den daglige omsorg for mindre barn, eller som følge av utgifter i forbindelse med etablering av ny bolig e.l. I tilfelle der ekteskapet har vart lenge og den hjemmearbeidende ektefelle vanskelig kan omstille seg til inntektsgivende arbeid, vil det kunne være behov for bidrag på en mer permanent basis og ikke bare i en overgangsperiode.

Utvalget vil videre fremheve at den hjemmearbeidende ektefelles innsats ofte vil ha gitt grunnlag for en økning av den annen ektefelles inntektsmuligheter. Også på denne bakgrunn synes det rimelig med en plikt til å betale bidrag i en periode etter at samlivet er opphørt.

I særlige tilfelle bør det være mulig å tilkjenne bidrag selv om den bidragsberettigedes ervervsevne ikke er blitt redusert som følge av ekteskapet. Det vil kunne virke urimelig om en ektefelle, som har vært avhengig av kontanttilskudd fra den annen ektefelle, brått skulle miste slike nødvendige tilskudd til sitt livsopphold. Særlige forhold som unntaksvis kan gi grunnlag for rett til bidrag er redusert ervervsevne som følge av alvorlig sykdom og stor forskjell i ektefellenes økonomiske forhold. Men dette bør være en snever unntaksregel.

Utvalget vil imidlertid presisere at hver av ektefellene må etablere en selvstendig økonomi etter samlivets opphør. Eventuell bidragsplikt bør normalt bare gjelde for en overgangsperiode.

Bortsett fra den «gjensidige underholdsterminologien» slutter *Grønseth* seg til flertallet vedrørende bidragsplikten, i den grad det samfunnsmessige fellesskap fortsatt forblir uvillig til å gi selv de mange økonomisk og boligmessig dårligstilte fraskilte foreldre hverken omsorgslønn eller full arbeidsledighets- eller syketrygd uavhengig av forutgående yrkesarbeid.

4.3. Nærmere om bidragsplikt etter separasjon og skilsmisse.

4.3.1. Utvalgets syn.

Gjeldende lov gir rett til underholdsbidrag på bestemte vilkår, jfr. ekteskapslovens §§ 56 og 57.

Utvalget finner det klart at retten til bidrag også etter en ny lov skal være begrenset til tilfelle der bestemte vilkår er oppfylt. Det forhold at rett til bidrag bare vil foreligge når bestemte vilkår er tilfredsstilt, bør fremgå av loven. På dette punkt kan loven kanskje tjene som instrument for en utvikling i retning av selvstendige og økonomisk uavhengige ektefeller. En rimelig bakgrunn for å understreke lovens prinsipp kan også være at gifte kvinners muligheter for yrkesarbeid utenfor hjemmet er andre i dag enn da gjeldende regler ble gitt.

Etter utvalgets oppfatning kan man imidlertid heller ikke i dagens samfunn komme utenom en viss bidragsplikt etter separasjon og skilsmisse.

4.3.2. Vilkårene for bidragsplikt.

I tråd med det prinsipielle utgangspunkt bør hovedvilkåret for bidragsplikt etter separasjon og skilsmisse være at en ektefelles utsikt til selv å sørge for et passende underhold er blitt svekket som følge av ekteskapet eller omsorgen for barna. Dette tilsvarer den gjeldende bestemmelse om bidragsplikt i ekteskapsloven § 56. Regelen inneholder selv begrunnelsen for bidragsplikten.

De tilsvarende bidragsbestemmelser i Sverige og Danmark er utformet som mer alminnelige rimelighetsbestemmelser om tilkjenning av bidrag på grunnlag av den ene ektefelles behov for bidrag og den annen ektefelles evne til å betale. Utvalget finner at det er grunn til å fastholde gjeldende norsk lov på dette punkt.

Ekteskapslovens § 56 annet ledd gir «når særlige grunner» taler for det, mulighet for å tilkjenne bidrag selv om det ikke er som følge av ekteskapet eller omsorgen for barna at ervervsevnen er forringet. Om anvendelsen av gjeldende lov på dette punkt vises til avsnitt IV.1.2.4.

Utvalget er kommet til at det er grunn til å beholde bestemmelsen om at bidrag kan tilkjennes når særlige grunner taler for det, selv om hovedvilkåret for bidrag – nedsettelse av ervervsevnen som følge av ekteskapet eller omsorgen for barna – ikke er til stede.

«Særlig grunn»-regelen har i første rekke vært anvendt når en ektefelle har vært syk eller ufør, uten at dette har hatt sammenheng

med forhold under ekteskapet eller omsorgen for barna.

Utvalget mener at slike omstendigheter fortsatt kan få betydning for vurderingen av om bidrag skal ytes. Utvalget vil imidlertid fremheve at i tilfelle der den ektefelle som krever bidrag har krav på uføretrygd, vil det i alminnelighet ikke være grunnlag for bidrag etter «særlig grunn»-regelen. Når vilkårene for å tilkjenne bidrag foreligger etter lovens hovedregel, går imidlertid retten til bidrag ikke tapt fordi vedkommende er blitt ufør og derfor har krav på uføretrygd. En hjemmearbeidende ektefelle vil ikke ha opptjent noen tilleggspensjon. I praksis kan det også være vanskelig å vurdere om redusert ervervsevne skyldes sykdom eller lengre fravær fra arbeidslivet av hensyn til familien. Det vises til Høyesterettsdom i Rt. 1987 s 467. For øvrig vises til motivene til § 16-1 tredje ledd.

Når det generelt gjelder forholdet mellom bidragsplikt og offentlige trygder og støtteordninger vises til avsnitt IV.1.2.5 med hensyn til praksis etter gjeldende rett. Utvalget vil peke på at hvis den som krever bidrag, har krav på trygd eller støtte fra det offentlige, må dette tas i betraktning ved avgjørelsen av om ektefellebidrag skal tilkjennes, og eventuelt hvor stort bidraget skal være. Dreier det seg om behovsprøvet trygd eller støtte, kan innvilgelse av eller mulighet for slik trygd eller støtte gjøre at man ikke vil strekke bidragsplikten så langt som man ellers ville ha gjort av hensyn til en ektefelle som trenger bidrag.

Utvalgets flertall – alle unntatt *Grønseth* – finner ikke grunn til å foreslå endringer når det gjelder forholdet mellom privat bidragsplikt og offentlige trygder og støtteordninger. Mindretallet – *Grønseth* – mener derimot at dette er et av de mest nærliggende områder for det samfunnsmessige fellesskap å begynne sin utvidelse av kvinners rettigheter i det trygdemessige forsørgelsessystem og en utbygging i retning av offentlig barnestelllønn.

Hele utvalget mener at den skyldpregede regel i ekteskapslovens § 56 fjerde ledd bør falle bort. Dette vil være i samsvar med det syn utvalget ellers har lagt til grunn når det gjelder betydningen av skyld i forbindelse med oppløsning av ekteskap.

Det kan heller ikke være grunn til å beholde bestemmelsen om at ileggelse av bidrag kan unnlates dersom det finnes urimelig å pålegge bidrag. Bidragsbestemmelsen er utformet som en «kan»-bestemmelse. Og heri ligger at det kan tas rimelighetsbetraktninger ved vurderingen.

4.3.3. Bidragets størrelse og varighet.

Utvalget mener at i dagens samfunn bør regelen være at bidrag skal være tidsbegrenset.

I denne forbindelse peker utvalget på den høye skilsmissefrekvens og de mange kortvarige ekteskap, se avsnitt III.2.1 foran. Etter kortvarige ekteskap kan det ikke være grunn til annet enn tidsbegrensede bidrag, om det overhodet skal ytes bidrag.

Det ligger etter utvalgets oppfatning også et riktig prinsipp i at bidraget gjøres tidsbegrenset. Etter separasjon og skilsmisse bør ektefellene ikke lenger ha krav mot hverandre. Dessuten kan den omstendighet at bidraget gis for en bestemt tid, skjerpe den bidragsberettigedes vilje til å søke å skaffe seg egen inntekt. Det synes videre å være best i samsvar med den utvikling som har funnet sted når det gjelder gifte kvinners yrkesdeltagelse, at en bidragsplikt etter separasjon eller skilsmisse gjøres tidsbegrenset. Domstolspraksis i bidragssaker synes – som tidligere nevnt – klart å gå i retning av tidsbegrensede bidrag som et riktig utgangspunkt.

For øvrig synes de prinsipper som i dag gjelder for utmålingen av bidraget, ekteskapslovens § 56 tredje ledd, i det vesentlige å måtte gjelde fortsatt. Utmålingen må foretas på grunnlag av en vurdering av begge parters situasjon, den ene ektefelles behov for bidrag, og den annen ektefelles evne til å betale. Bestemmelsen om at bidrag skal vurderes i forhold til «tilvante økonomiske kår» bør imidlertid etter utvalgets mening utgå. En ektefelle som på grunn av den annen ektefelles særlig gode økonomi har vennet seg til en levestandard utover det som kan sies å være en vanlig standard, bør ikke ha krav på å beholde denne standard. For øvrig er bidrag av slik størrelse lite realistisk. Det aktuelle er en reduksjon av levestandard for begge ektefeller. I praksis får bidrag fra separert eller fraskilt ektefelle karakteren av et støttebidrag, se nærmere avsnitt IV.1.5.2.

Ellers må utmåling av bidrag til ektefelle også sees i sammenheng med utmåling av barnebidrag. Barnebidragene vil redusere den bidragspliktiges evne til også å betale ektefellebidrag. I praksis vil plikt til å betale barnebidrag i en del tilfelle medføre at bidragspliktige ikke har økonomi til også å betale ektefellebidrag. Spørsmålet om man av hensyn til barnebidragene skal unnlate å ilegge ektefellebidrag, eller om ektefelle- og barnebidrag skal reduseres forholdsmessig, må avgjøres ved en konkret vurdering. Av betydning i denne forbindelse vil være på den ene side ektefellens behov for bidrag, på

den annen side barnas alder, blant annet om de er så store at bidrag til dem snart vil bortfalle.

Ved lov av 20. desember 1974 ble innført indeksregulering av barnebidrag. Indeksregulering av ektefellebidrag ble drøftet, men ikke innført. Når utvalget nå foreslår at ektefellebidrag som hovedregel skal være tidsbegrenset, er det enn mindre grunn til indeksregulering av slike bidrag. I det hele ville indeksregulering av ektefellebidrag, slik utvalget ser det, være prinsipielt uriktig. En ektefelle bør ikke kunne basere seg på varig, indeksregulert bidrag fra den tidligere ektefelle. Noe annet er at det kan tenkes individuell revisjon av bidrag også i retning av forhøyet bidrag. Men det vil bli i de sjeldne tilfelle.

Medlemmet *Grønseth* mener det er behov for en nedtrapping av mannens og foreldrenes forsørgerrolle, spesielt ved offentlig overtagelse av barnebidrag og bidrag til omsorgshavende eneforeldre, se nærmere *Grønseth:* Venter på far, i *T.S. Wetlesen* (red.): Når bånd brytes, 1981.

Ordningen med standardisert fastsettelse av barnebidrag, er etter utvalgets oppfatning ikke aktuell ved ektefellebidrag. Dette skyldes for det første at behovet for og varigheten av bidrag vil være svært varierende når det gjelder ektefellebidrag. Blant annet varierer bidragsberettigedes evne til selv å skaffe seg inntekter sterkt. En separert eller fraskilt ektefelle kan ikke ha noen forventning om å kunne opprettholde den levestandard vedkommende hadde under samlivet. Standardisert fastsettelse er lite egnet i slike tilfelle hvor det er svært skjønnsmessig om bidrag skal fastsettes, hvor stort bidraget eventuelt skal være, og hvor langvarig bidragsplikten skal være. På bakgrunn av det relativt lave antall krav, er heller ikke hensynet til arbeidsbelastningen ved administrasjonen og domstolene noe avgjørende argument for standardisert fastsettelse.

V. Formuesforholdet mellom ektefeller

1. INNLEDNING

1.1. Hva reglene om formuesforholdet omfatter – problemene.

Reglene om formuesforholdet mellom ektefeller regulerer den enkelte ektefelles rett til de eiendeler han eller hun har når ekteskapet inngås og senere erverver under samlivet. I hvilken utstrekning hensynet til den annen bør medføre begrensninger i en ektefelles rett til å råde over sitt, blir her et sentralt spørsmål. Reglene må videre gi svar på om og i hvilken utstrekning en ektefelles kreditorer også kan holde seg til den annen ektefelle for sitt krav. Selv om hovedregelen i dag er og fortsatt må være at en ektefelle ikke kan forplikte den annen økonomisk, blir det fortsatt et spørsmål om den bør være unntaksfri, og hvordan eventuelle unntak skal utformes.

Ved separasjon og skilsmisse eller når en ektefelle dør, må det i de fleste tilfelle skje et økonomisk oppgjør mellom ektefellene (evt. mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger eller mellom de to avdøde ektefellers arvinger). Formuesordningen mellom ektefellene regulerer hva som skal deles, i hvilket forhold en deling skal skje, og hvilke rettigheter ektefellene har til de enkelte eiendeler. Dette er regler som har stor betydning for ektefellenes (evt. arvingenes) økonomi og velferd i det hele. Reglene kan også ha stor betydning for deres barn.

I tilknytning til en lovregulering av formuesforholdet mellom ektefeller må det vurderes om ektefellene skal kunne avtale løsninger som avviker fra lovens regler, eller om en arvelater eller giver skal kunne gi pålegg om dette i tilknytning til en arv eller gave. Denne adgang kan være mer eller mindre begrenset. Et alternativ er at loven – slik som nå – direkte regulerer de alternative ordninger som kan avtales (påbys).

1.2. Sammenhengen med andre offentlige ordninger av betydning for ektefellers økonomi.

Ekteskapslovgivningen regulerer det økonomiske forhold ektefellene imellom. Disse privatrettslige regler må imidlertid ses i sammenheng med en rekke ordninger som er ledd i den alminnelige fordelingspolitikk, som trygde- og pensjonsordninger, forskjellige former for støtte til boligfinansiering, husleiestøtte, skatteregler, utbygging av barnehager o.l. Disse ordninger kan – alt etter forholdene – ha stor betydning for ektefellenes økonomi og levestandard.

De offentlige trygder og stønadsordninger reiser spørsmål som har betydning for vurderingen av formuesordningen, og som ikke har vært vurdert ved utformingen av gjeldende lov.

Utvalget vil her peke på at offentlige stønadsordninger på mange måter kan utviske forskjellen mellom hva hver av ektefellene har bragt inn i felleseiet (og forsåvidt også grensen mellom hver av ektefellenes særeie). Hva en ektefelle har tjent eller på annen måte bragt inn i felleseiet, har betydning for hva han eller hun råder over og hefter med overfor sine kreditorer. Det kan også få betydning for oppgjøret på et skifte. Et praktisk viktig eksempel er den offentlige boligsubsidiering. Som utgangspunkt må det være riktig å se denne som en støtte til familien og ikke til den enkelte ektefelle, som f.eks. står som låntaker i Husbanken. Dette synspunkt bør få betydning for de privatrettslige regler for forholdet mellom ektefellene. Den offentlige boligsubsidiering er et moment ved vurderingen av om det fellesskap i retten til bolig som følger av gjeldende lov, bør utbygges ytterligere ved regler om sameie, se nedenfor avsnitt V.7.4.

Et annet spørsmål som nevnes er om opptjente pensjonsrettigheter bør fordeles mellom ektefellene. Det vises i denne sammenheng til forslaget fra Norges Husmorforbund om fordeling av opptjente pensjonspoeng med sikte på å bedre den hjemmearbeidende ektefelles pensjonsrettslige stilling. Forslaget må imidlertid eventuelt vurderes i forbindelse med revisjonen av trygdelovgivningen.

Hva angår de privatrettslige regler om det økonomiske oppgjør ellers mellom ektefellene – likedelingsregelen, uttak av aktiva på skifte m.v., finner utvalget at de offentlige støtteordninger ikke kan få nevneverdig betydning for utformningen av ekteskapslovens regler.

1.3. Forholdet til arveretten.

Når en ektefelle dør, må den gjenlevendes

rettigheter etter formuesordningen mellom ektefellene vurderes i sammenheng med gjenlevendes rettigheter etter arvelovgivningen.

Sammenhengen kommer særlig klart frem i reglene om uskiftet bo. Retten for den gjenlevende ektefelle til å sitte i uskiftet bo følger av arveloven, men er som utgangspunkt begrenset til felleseie. Ektefellene har imidlertid adgang til å bestemme seg imellom at også midler som har vært særeie under ekteskapet, skal kunne overtas uskiftet.

For øvrig er å merke at retten til uskifte som hovedregel ikke gjelder overfor særkullsbarn.

Uansett om boet skal skiftes allerede ved førstavdødes død, fordi vilkårene for uskifte ikke er til stede, eller fordi gjenlevende ikke ønsker å overta boet uskiftet, får formuesordningen vesentlig betydning for delingsforholdet mellom lengstlevende ektefelle og førstavdødes arvinger. Tilsvarende gjelder for delingsforholdet mellom hver av ektefellenes arvinger. I denne forbindelse nevnes også den begrensning som livsarvingenes, herunder særkullsbarns, pliktdelsrett har for ektefellenes adgang til å tilgodese hverandre ved testament. Formuesordningen har vesentlig betydning for beregningen av pliktdelsarven.

1.4. Den praktiske betydning av reglene.

Reglene om formuesforholdet mellom ektefellene kan ha en helt sentral betydning for dem som er eller har vært gift. Sålenge samlivet består og forholdet mellom ektefellene er godt, spiller nok reglene i seg selv en underordnet rolle. At folk flest i dag synes lite orientert om reglenes innhold, illustrerer dette. Likevel er innholdet av de regler som skal gjelde under samlivet viktige både fra et prinsipielt og fra et praktisk synspunkt. Det overveiende flertall av norske kvinner merket neppe i praksis overgangen fra de regler som gjaldt efter loven av 1888, og de som fulgte av den nå gjeldende lov fra 1927. Men det prinsipp at kvinnen da selv fikk råderetten over sitt, var det likevel viktig å få slått fast.

På det mer praktiske plan er det særlig de regler som gjelder for oppgjøret etter en separasjon eller skilsmisse, som tiltrekker seg oppmerksomheten.

Reglene om oppgjøret etter separasjon eller skilsmisse har fått en stadig større anvendelse med den stigende skilsmissefrekvens. Videre har det økende antall tilfelle av gjengifte og barn fra tidligere ekteskap og utenfor ekteskap ført til at formuesordningen mellom ektefellene også har fått større praktisk betydning i dødsfallssituasjonen, se ovenfor under avsnitt V.1.3 om forholdet til arvereglene. Ved siden av endringene i familiemønsteret har også den alminnelige økonomiske utvikling ført til at reglene har fått øket betydning. Det er i dag langt flere som har verdier enn da vi fikk vår gjeldende formuesordning i 1927.

Ved en vurdering av reglenes innhold må det også tas hensyn til at et økonomisk oppgjør kan få forskjellig resultat avhengig av hva slags eiendeler ektefellene har. I denne forbindelse nevnes de stigende investeringer i egen bolig, som ofte stilles i en særstilling ved delingen.

I de situasjoner hvor reglene om formuesordningen får betydning, vil det ofte være klare interessemotsetninger mellom partene. Dette er situasjoner som nettopp kaller på rettsregler, og som setter særlige krav til reglenes innhold. Partene bør selv kunne vite hvilke rettigheter de har. Reglene må videre være egnet til løsning av tvister, både i tilfelle hvor partene, eventuelt med bistand av advokat, søker å komme fram til en ordning, og hvor tvisten bringes inn for domstolene. Selv om en skulle mene at en bestemt regel ideelt sett ville være å foretrekke, kan hensynet til regelens praktiske funksjon tilsi at den får et noe annet innhold. I denne forbindelse er det viktig å være oppmerksom på at det overveiende antall oppgjør etter en separasjon eller skilsmisse skjer i minnelighet («privat skifte»), ofte med bistand av advokater, jfr. avsnitt V.11.

Disse synspunkter har betydning ved valget mellom forholdsvis faste regler, som mer direkte angir løsningen av mulige tvistespørsmål, og regler som i større eller mindre grad lar løsningen bero på et skjønn om hva som er rimelig i det enkelte tilfelle.

2. HISTORIKK

2.1. Utviklingen frem til loven om ektefellers formuesforhold av 1927.

Etter våre eldste lover førte ikke ekteskapet uten videre til at ektefellenes formue smeltet sammen; hver av ektefellene eiet sin formue for seg, og ble dessuten eier av de gaver som ble utvekslet ved giftemålet. Men forvaltningen av begges formue tilkom mannen så lenge ekteskapet besto. Mannen fikk også inntektene av hustruens formue så lenge ekteskapet besto som et bidrag til den underholdsplikt han hadde. Enkelthetene i ordningen varierte en del i de forskjellige landskapslover.

Denne normalordning av formuesforholdet kunne forandres ved avtale, ved at partene enten ved giftemålet eller senere opprettet fællig (félag). Dette system fikk stadig større utbredelse. Magnus Lagabøters landslov sluttet seg i det vesentlige til de eldre lover på dette felt, men ga også regler for fælligforholdet. Etter hvert ble fælligforholdet den mest alminnelige ordning, og den utviklet seg etter hvert i retning av det formuesfellesskap som man hadde i Danmark og Sverige. Det var derfor neppe noen brå overgang som fant sted da Christian den 5.'s norske lov av 1687 innførte formuesfellesskapet som den normale formuesordning, dvs. lovboken ble antatt å forutsette formuesfellesskapet som den normale formuesordning. Lovboken inneholdt imidlertid også bestemmelser fra den eldre rett, og dette ga grunn til noe forskjellige oppfatninger av hva som var hovedgrunnlaget for formuesordningen i lovboken.

Loven av 29. juni 1888 om formuesforholdet mellom ektefeller bygget klart på formuesfellesskapet som den prinsipale formuesordning, selv om det heller ikke her ble fastsatt direkte i loven.

Loven var et resultat av langvarige reformbestrebelser, først og fremst for å bedre den gifte kvinnes stilling. Herunder ble det reist temmelig sterke krav om å innføre særeie som den prinsipale formuesordning. Spørsmålet ble forelagt kommunestyrene. Etter at flertallet av disse hadde uttalt seg for at formuesfellesskapet fortsatt skulle være ordningen når ikke noe annet uttrykkelig var vedtatt, ble reformen begrenset til å gi den gifte kvinne så stor selvstendighet som man på det daværende tidspunkt fant mulig innenfor formuesfellesskapets ramme. Loven erklærte uttrykkelig den gifte kvinne for myndig (den ugifte kvinne hadde oppnådd en viss myndighet i 1845 og myndighet på linje med mannen i 1863). For flertallet av gifte kvinner ble imidlertid dette uten praktisk betydning da hele fellesformuen fortsatt som hovedregel skulle forvaltes av mannen og også hefte for mannens gjeld. Bare til noen få disposisjoner krevdes hustruens samtykke. Den gifte kvinnes myndighet fikk sin betydning ved at hun fikk råderett over mulig særeie, og dessuten over hva som bevislig var ervervet ved selvstendig virksomhet. Videre fikk hustruen adgang til på visse vilkår å forlange formuesfellesskapet opphevet selv om ekteskapet ble opprettholdt.

Ved lov av 31. mai 1918 nr. 2 om inngåelse og oppløsning av ekteskap ble det innført en del regler om oppgjøret ved separasjon og ved oppløsning av ekteskap. Man skal særlig peke på lovens § 54 fjerde ledd som gir adgang til «når hertil finnes grunn» å fravike likedelingsregelen ved at hver av ektefellene forlodds uttar det han eller hun brakte inn da ekteskapet ble inngått og senere har ervervet ved arv eller gave eller ved overdragelse av særeiemidler; såkalt skjevdeling.[26])

2.2. Loven om ektefellers formuesforhold av 1927 m.m.

Loven av 1888 vakte sterk kritikk allerede da den kom. Det ble kritisert at lovens regler om særeie ga muligheter for å unndra kreditorene midler. Når det gjaldt lovens regler om den gifte kvinnes stilling, var det nok en utbredt oppfatning at disse ikke var i samsvar med den posisjon som kvinnen ellers hadde nådd frem til på forskjellige felter av rettslivet. Det ble likevel ikke offisielt reist noen reformkrav på dette område før en god tid etter at det var besluttet at den formuesrettslige lovgivning skulle tas opp til revisjon i skandinavisk samarbeid (1909).

De norske delegerte ved det skandinaviske familierettsarbeid fremla sin innstilling om lov om egtefællers formuesforhold 31. august 1918. Den etterfølgende lovgivning, først og fremst lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold, bygger i realiteten i hovedtrekk på denne innstilling. De delegertes utkast inneholdt også nærmere regler om deling av felleseie og nye regler om gjenlevende ektefelles rett til å sitte i uskiftet bo. Disse regler ble imidlertid ikke inntatt i loven om ektefellers formuesforhold, men i skifteloven av 21. februar 1930 og lov av 4. juli 1927 nr. 4 om uskiftet bo.

Dette lovverk, som i hovedtrekk fremdeles er gjeldende rett,[27]) må særlig ut fra sin tid vurderes som meget avansert. Det var preget av en moderne og praktisk innstilling til problemene. Det er påfallende å legge merke til at de viktigste spørsmål for det nå pågående reformarbeid også ble vurdert av de delegerte i innstillingen av 1918, og de delegertes vurderinger av spørsmålene er fortsatt av interesse. Også fra et formelt juridisk synspunkt ligger dette lovverk på et høyt nivå, dog må en nok si at oppdelingen av beslektede regler på forskjellige lover kan gjøre det noe vanskelig tilgjengelig. Denne innvending er blitt større ved at lovene er blitt endret såvidt mange ganger.

---

[26]) Regelen fikk sin endelige form etter et benkeforslag i Odelstinget. Justiskomiteen hadde foreslått en rett for den ene ektefelle til skifte etter denne regel ved utilbørlig forhold fra den annens side.

[27]) Loven om uskiftet bo av 1927 er nå opphevet og med en del modifikasjoner innarbeidet i arveloven av 3. mars 1972 nr. 5 kap. III.

Det skal her gis en redegjørelse for enkelte hovedsynspunkter i de delegertes innstilling.

Et hovedformål med reformen av 1927 var å oppnå større økonomisk likestilling mellom ektefellene. De delegerte fremhevet imidlertid at en her befinner seg på et felt av «særlig komplicert og ømtaalelig beskaffenhet». Foruten ektefellenes krav på selvstendighet og handlefrihet måtte en ha for øye den virkning de nye regler ville ha for familielivet. Også forretningslivets behov ble fremhevet, ikke alene av hensyn til forretningsstandens interesser, men også fordi forretningsmessig sett uheldige regler ville kunne virke til skade for ektefellene selv og familielivet. Videre ble fremhevet hensynet til de tilvante forestillinger; en ville unngå et fullstendig brudd med den alminnelige rettsoppfatning og søke tilknytning til den historiske utvikling som hadde ført til gjeldende regler. Endelig måtte ordningen være tilpasset de forskjellige samfunnsklasser, slik at de enkelte kunne velge en ordning som for dem var mest tilfredsstillende. Selv om reglene burde være elastiske og gi de enkelte muligheter for å velge den ordning som tilfredsstillet deres personlige ønsker, burde den på den annen side ikke være så «broget» at det ble vanskelig for den enkelte å få en klar oversikt over lovens innhold.

I de delegertes vurderinger av de ulike alternativer for en formuesordning er det bl.a. gitt uttrykk for følgende synspunkter:

Når det gjaldt en løsning basert på særeie som den prinsipale formuesordning, ble det bl.a. pekt på at avstemningen i kommunestyrene før loven av 1888 hadde vist at denne løsning ikke hadde tilslutning av flertallet i befolkningen. Utviklingen etter loven av 1888 hadde vist at særeie ikke hadde vunnet noen større tilslutning ad frivillighetens vei. En mente også at det senere var blitt den alminnelige oppfatning i vide kretser at en reform heller burde gå i retning av «en utvikling av formuesfellesskapet, som har dype røtter i folkets rettsbevissthet». Til fordel for formuesfellesskapet ble det mer generelt anført at ekteskapet ikke bare er et personlig forhold, men også et økonomisk fellesskap «hvis trivsel er avhengig av begge egtefællers indsats av evne og arbeide, og derfor bør det ogsaa medføre fællesskap i nydelsen av arbeidets frugter». Selv hvor mannen er «den eneste eller vesentlig erhvervende», var oppsparing i høy grad avhengig av «hustruens dygtighet, skjønsomhet og orden». Formuesfellesskapet tilfredsstilte derfor et behov for «den store mængde, mens særeiet kunne egne sig for tilfælde hvor begge egtefæller eier større formuer». Særlig mente man formuesfellesskapet passet for bondestanden, hvor både mann og hustru deltok i det produktive arbeid. Videre sikret også formuesfellesskapet bedre enn noe annet system hustruens behov ved oppløsning av ekteskapet. Endelig ble det anført at en felles forvaltning var den enkleste ordning overfor kreditorene, og derved også den ordning som var den gunstigste for ektefellenes kreditt. De delegerte fremhevet imidlertid også at det i mange tilfelle var plass for en særeieordning, særlig hvor begge ektefeller hadde noe større formue, og i mange tilfelle kunne det være plass for en ordning med delvis særeie.

De delegerte vurderte også en skisse til formuesordning som var fremlagt av den finske lagberedning i 1913 hvor et av alternativene gikk ut på et slags fellesskap i den formue som ektefellene hadde lagt opp under ekteskapet. Dette begrensete formuesfellesskap, eller ervervsfellesskap, hadde også hatt sine talsmenn hos oss før loven av 1888. De delegerte var oppmerksom på de prinsipielle grunner som talte for en slik ordning, men mente at det måtte utelukkes av praktiske grunner. Grensene mellom de ulike formuesmasser ville være vanskelig å trekke, og et fullt riktig skifteoppgjør ville være vanskelig å gjennomføre. I forholdet utad ville systemet kunne bli særlig komplisert på grunn av vanskelighetene med å trekke grensen mellom de enkelte ektefellers gjeld og fellesgjelden. Under behandlingen i Odelstinget av loven av 1888 var det blitt fremhevet at enker ville bli dårlig stillet under en slik ordning, og fra kvinnesakshold var det gjort gjeldende at et fellesskap bare i oppsparte inntekter ville stille hustruen dårligere enn etter tidligere rett. De delegertes konklusjon om denne ordning er kort og kategorisk: «Systemet mangler i det hele enkelhet og klarhet og praktisk anvendelighet og egner sig ikke til at optages i land, hvor det ikke tidligere er kjent. I Frankrige, hvor det ble optaget i Code Napoleon, har det vist sig som et teoretisk paafund og er opgit i praksis.»[28])

Samtidig som de delegerte gikk inn for en ordning basert på formuesfellesskap, var det et hovedpunkt i innstillingen at begge ektefeller måtte sikres en fri og selvstendig stilling. Dette gjaldt også forvaltningen av boets midler hvor ordningen etter loven av 1888

[28]) Utvalget vil imidlertid her bemerke at disse utsagn nok er noe misvisende, idet man i Frankrike beholdt grunntrekkene i dette systemet ved den revisjon av formuesordningen som fant sted ved lov av 13. juli 1965, se nedenfor V.4.4.3.

var blitt sterkt kritisert. Det prinsipielt nye ved de delegertes forslag var at det på dette punkt løsrev seg fra felleseiekonstruksjonen og lot hver av ektefellene ha rådigheten over hva han eller hun selv hadde brakt inn i boet. Videre skulle hver av ektefellene bare hefte for gjeld som han eller hun selv hadde pådratt seg. Fellesskapet kom etter denne ordning først og fremst til uttrykk ved oppløsningen, gjennom likedelingsregelen. Men også mens ekteskapet besto ga ordningen uttrykk for et interessefellesskap. Enkelte viktige disposisjoner måtte således den annen ektefelle samtykke i. Ved uforsvarlig eller illojal forvaltning av fellesboet fikk den annen ektefelle rett til å kreve skifte, og på skifte kunne vederlagskrav gjøres gjeldende. Endelig ble prinsippet om atskilt gjeldsansvar for hver av ektefellene modifisert med regler som på begrensede områder, først og fremst for «dagliglivets rettshandler», ga hver av ektefellene rett til å stifte gjeld på begge ektefellers ansvar. Endelig ble det innført en del særregler for å gardere kreditorene mot at en ektefelle foretok illojale overføringer til den annen ektefelles bodel.

De delegerte følte behov for å markere overgangen til den nye ordning ved å gi den et nytt navn, og foreslo betegnelsen «gifteeie» (i tråd med det svenske uttrykk «giftorätt»). I proposisjonen mente man imidlertid at det var grunnlag for å opprettholde uttrykket «felleseie» også om den nye ordning.

2.3. Utviklingen etter loven av 1927.

Ved *lov av 25. juni 1937 nr. 14* ble § 26 i loven om ektefellers formuesforhold endret slik at ektefellene – i tillegg til valget mellom særeie og felleseie – også fikk adgang til å velge et tredje alternativ: Særeie, men med bestemmelse om at når den ene ektefelle er død, skal det med hensyn til arv og skifte gjelde samme regler som om særeie ikke hadde vært opprettet. Etter denne ordning skal altså særeie opprettholdes under ekteskapet og ved skifte etter separasjon eller skilsmisse, men ved dødsfall skjer det en overgang til felleseie. Dette gir en gjenlevende ektefelle bl.a. både rett til boslodd og til å sitte i uskiftet bo.

Det arbeid med revisjon av ekteskapslovgivningen som ble tatt opp i slutten av 1950-årene, resulterte bare i få endringer i reglene om formuesordningen mellom ektefeller, jfr. *lov av 22. mai 1970 nr. 30 om endringer i loven av 1927 om ektefellers formuesforhold.* – Også det revisjonsarbeidet fant sted i nordisk samarbeid. Innen komiteene var det enighet om at det ikke var grunnlag for prinsipielle endringer i formuesordningen, heller ikke av likedelingsregelen ved skilsmisse, men at det dog burde gjennomføres en del mer begrensede endringer.[29]) Denne linje for revisjonsarbeidet var i samsvar med de synspunkter som hadde fått alminnelig tilslutning på det nordiske juristmøte i Oslo 1954.[30]) I Norge førte dette revisjonsarbeid fram til forannevnte endringslov. I Danmark og Sverige ble komiteinnstillingene ikke fulgt opp for så vidt angår endringene i formuesordningen, av hensyn til den mer prinsipielle revisjon som kort tid etter ble tatt opp i disse land. I Sverige ble det dog i 1973 gitt en lempningsregel som åpnet adgang til å fravike likedelingsregelen hvor den førte til åpenbart urimelige resultater (GB 13 kap. 12a §). Av de viktigste endringer som ble gjennomført i Norge, var kanskje at en ektefelle på skifte fikk visse begrensede rettigheter i den annen ektefelles særeie. Videre ble regelen om at hver av ektefellene hadde rett til å få utlagt på sin lodd de aktiva som de hadde brakt inn i felleseiet, en del modifisert, skiftelovens § 50.

Reglene om gjenlevende ektefelles stilling ble i Norge behandlet under revisjonen av arvelovgivningen, jfr. *arveloven av 3. mars 1972 nr. 5.* Arvelovkomiteen foreslo i sin innstilling av september 1962 en ganske vesentlig endring i særeieordningen. Nærmest som en videreføring av endringen fra 1937 hvoretter ektefellene ved ektepakt kan bestemme at særeie etter dødsfall skal behandles som felleseie, foreslo Arvelovkomiteen at dette skulle være lovens hovedregel for særeie. Hvis gjenlevende overtok særeie i uskiftet bo, skulle dog det senere skifte skje på grunnlag av verdiforholdet mellom ektefellenes særeiemidler. Men ektefellene skulle ved ektepakt kunne «kvalifisere» særeie slik at denne virkning ikke inntraff.[31]) Forslaget ble ikke tatt opp i proposisjonen, bl.a. av hensyn til de standpunkter som der ble tatt om gjenlevende ektefelles rettigheter for øvrig. Det ble også lagt vekt på den nordiske enhet. I proposisjonen foreslo man imidlertid en mer begrenset endring i formuesordningen: Som et alternativ til ektepakt om fullstendig særeie og ektepakt om at særeie fullt ut skal

[29]) Se den danske utvalgsbetenkning av 1965 om ekteskapets rettsvirkninger s. 18 og den svenske familierettskomiteens innstilling av 1964 s. 29.

[30]) Forhandlingene på det 20. nordiske juristmöte 1954 s. 169.

[31]) Arvelovkomiteens innstilling særlig s. 88-97 og utkast til endring i ektefellelovens § 26 og utkast til lov om arv § 25.

behandles som felleseie ved dødsfall, ble det foreslått at ektefellene ved ektepakt kan bestemme at lengstlevende skal ha rett til å sitte i uskiftet bo med særeie, men altså uten at det ved et senere skifte skulle skje noen likedeling av midlene. Senere skifte av det uskiftede bo skal i slike tilfelle skje på grunnlag av verdiforholdet mellom ektefellenes særeiemidler da uskifte tok til. Proposisjonens forslag med hensyn til særeieordningen ble lagt til grunn i loven.[32])

3. OVERSIKT OVER GJELDENDE RETT.

3.1. Generelt om de enkelte ordninger.

Som det vil fremgå av redegjørelsen under avsnitt V.2 for utviklingen av våre gjeldende regler, kan ektefeller i dag velge mellom følgende alternativer for formuesordning:

1. Felleseie.
2. Særeie (helt eller delvis).
3. Særeie, men med bestemmelse i ektepakt at når den ene ektefelle er død, skal det med hensyn til arv og skifte gjelde samme regler som om særeie ikke var opprettet.
4. Særeie, men med bestemmelse i ektepakt om at lengstlevende ektefelle skal ha rett til å sitte i uskiftet bo med særeie.

Loven bygger på en forutsetning om at disse alternativer for formuesordningen er uttømmende. Dette innebærer at ektefellene har valget mellom de ulike ordninger, men de kan ikke velge andre ordninger, og de kan ikke fravike lovens regler for den enkelte ordning. I forbindelse med et aktuelt skifteoppgjør kan det dog inngås avtaler om fordelingen, men en slik avtale er ikke ubetinget bindende for ektefellenes kreditorer, jfr. ektefellelovens § 37, og avtaler ved separasjon og skilsmisse kan kreves endret når de er åpenbart urimelige, jfr. ekteskapslovens § 59 annet ledd. Allerede valgmulighetene mellom de enkelte ordninger gir imidlertid ektefellene en temmelig vid avtalefrihet. Dessuten vil ektefellene ha adgang til å kombinere de ulike ordninger, f.eks. ved delvis felleseie og delvis særeie. For de mellomordninger som er nevnt under 3 og 4, kan det også bli spørsmål om andre variasjoner.[33])

[32]) Se særlig Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 86-93 og ektefellelovens § 26 annet ledd, annet punktum.

[33]) I praksis har det vært noe usikkert om ordningen som er nevnt under punkt 3, kan begrenses til den ene ektefelles formue, men under arvelovrevisjonen har en søkt klargjort at også denne ordningen kan begrenses til å gjelde en del av formuen, eller den ene ektefelles formue, se Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 93 og s. 207.

Enkelte av ektefellelovens regler vedrørende formuesordningen gjelder uten hensyn til hvilken formuesordning ektefellene har. Det gjelder lovens 2net kapitel. «Rettshandler som binder den annen ektefelle» og i det vesentlige også 6te kapitel. «Gaver og andre rettshandler mellom ektefeller». Ved de senere års lovendringer har det også vært en tendens til i noen grad å utjevne ulikheten mellom felleseie og særeie, se under avsnitt V.3.2 og V.3.3 nedenfor.

3.2. Formuesfellesskap.

3.2.1. Hovedreglene.

Formuesfellesskap er lovens prinsipale formuesordning, eller den legale ordning, dvs. det er den ordning som inntrer når partene ikke har inngått ektepakt om særeie (særeie kan unntaksvis også ha annet grunnlag). Det hver av ektefellene eier ved ekteskapets inngåelse eller senere erverver, blir felleseie, jfr. ektefellelovens § 11.

Felleseie er ingen treffende betegnelse så lenge ekteskapet består, eller helt presist: inntil felleseiet er delt. Lovens prinsipp er at hver av ektefellene råder over hva han eller hun har brakt inn i boet, både det som ble brakt inn da ekteskapet ble inngått, og senere ved arv, gaver eller på annen måte, jfr. § 12 første ledd. Som et naturlig motstykke til dette hefter hver av ektefellene bare for den gjeld som han eller hun selv har pådratt seg, jfr. § 30.

Felleseiekonstruksjonen passer egentlig bare for de regler som gjelder når ordningen opphører. Som hovedregel skal det da skje en likedeling av felleseiet, eller mer presist: av summen av ektefellenes rådighetsandeler, etter at man i hver av disse har gjort fradrag for gjeld, jfr. ektefellelovens § 12 annet ledd, og om gjennomføringen av oppgjøret, skiftelovens §§ 45–52 a.

3.2.2. Unntak fra prinsippet om fri rådighet for den enkelte ektefelle.

Også enkelte regler som gjelder mens formuesfellesskapet består, bygger på prinsippet om et økonomisk interessefellesskap. Etter ektefellelovens § 13 plikter en ektefelle å utøve rådigheten over felleseie på en slik måte at han ikke utilbørlig utsetter det for å bli forringet til skade for den annen ektefelle. Denne plikt er nærmere presisert ved §§ 18-20 som gir en ektefelle på visse vilkår krav på vederlag på skifte, og videre ved § 39 som gir en ektefelle rett til å kreve felleseie skiftet også mens ekteskapet består. Videre kommer interessefellesskapet til uttrykk i lovens

§§ 14-17, hvoretter en ektefelle som utgangspunkt må ha den annen ektefelles samtykke til visse disposisjoner over felles bolig, innbo og arbeidsredskap. Dette er praktisk viktige regler. Ved lov av 22. mai 1970 nr. 30 ble tilsvarende regler innført for særeie, jfr. § 24a.

3.2.3. Unntak fra likedelingsregelen.

Regelen om likedeling av felleseie har en del vesentlige unntak.

I ektefelleloven har man, foruten regler om vederlag på skifte som nevnt foran, også et unntak for «rettigheter som ikke kan overdras eller som i øvrig er av personlig art», jfr. § 11 annet ledd. Rettigheter som etter § 11 annet ledd uttas forlodds, omfattes ikke av delingen. Som eksempel kan nevnes forsikrings- og pensjonsrettigheter.

Ved skifte etter separasjon og skilsmisse kan en ektefelle tildeles visse rettigheter etter ekteskapslovens § 54 annet ledd, jfr. fjerde ledd og § 55. Det gjelder rett til med visse begrensninger å overta innbo og løsøre, uten å yte vederlag for den del av verdien som måtte overstige lodden. Videre kan en ektefelle gis rett til bruksrett til bolighus og til å tre inn i løpende husleiekontrakt. For så vidt angår de sistnevnte rettigheter, er det formelt ikke spørsmål om unntak fra likedelingsregelen, men reelt vil de ofte innebære et betydelig økonomisk privilegium for den ene ektefelle. Det samme gjelder skiftelovens regler om ektefellenes rett til å overta boets enkelte aktiva etter takst, jfr. nedenfor i avsnitt V.3.2.4.

Ved skifte etter omstøtelse gjelder et meget omfattende unntak fra likedelingsregelen. Etter ekteskapslovens § 37 kan hver av ektefellene da kreve at deling skal skje slik at hver av ektefellene forlodds uttar en så stor andel som svarer til hva han eller hun brakte inn ved ekteskapets inngåelse eller senere har brakt inn gjennom arv eller gave eller ved overdragelse av særeiemidler. Ved omstøtelse på grunn av slektskap eller bigami *skal* felleseiet *deles* på denne måten. Etter denne regel vil det som hovedregel bare bli spørsmål om likedeling for det som er lagt opp under ekteskapet.

Praktisk større betydning har det at reglene i ekteskapslovens § 37 også får anvendelse i enkelte andre tilfelle, jfr. ekteskapslovens §§ 40 og 54 tredje og fjerde ledd og ektefellelovens § 44 første ledd. Av disse bestemmelser er det den mer generelle bestemmelse i ekteskapslovens § 54 fjerde ledd som har størst praktisk interesse. Bestemmelsen går ut på at det ved separasjon og skilsmisse etter begjæring av den ene ektefelle kan bestemmes at boet skal skiftes etter reglene i § 37 «også ellers . . . når hertil finnes grunn.» Regelen gir hjemmel for å fravike likedelingsregelen i temmelig stor utstrekning, men det må, bl.a. på bakgrunn av rettspraksis, være riktig å anse den som en unntaksregel som bare kan brukes for å hindre klart urimelige utslag av likedelingsregelen. Regelen har sin spesielle berettigelse ved skifte etter kortvarige ekteskap. Det synes som om regelen har fått en øket anvendelse i de senere år, og den må avgjort tas i betraktning ved en prinsipiell vurdering av våre gjeldende skifteregler.

Regelen om erstatning og oppreisning etter omstøtelse og ved skilsmisse på grunn av grove krenkelser (ekteskapslovens §§ 38 og 55) virker også som unntak fra likedelingsregelen, og har nok i praksis også vært brukt for å avdempe urimeligheter som den kunne føre til. Reglene har iallfall i dag en meget liten praktisk betydning. Også bidrag som den ene ektefelle pålegges å betale den annen (ekteskapslovens §§ 56 og 57 første ledd) kan brukes som en justeringsfaktor. Sammenhengen mellom bidraget og skifteoppgjøret blir særlig tydelig når bidraget fastsettes til et engangsbidrag, hva det etter endringen i 1969 er uttrykkelig hjemmel for.

For fullstendighets skyld bør også nevnes det helt spesielle unntak fra likedelingsregelen i ektefellelovens § 44 annet ledd annet punktum.

3.2.4. Ektefellenes rettigheter til de enkelte eiendeler i felleseiet ved skifteoppgjøret.

I dette avsnitt skal det redegjøres for reglene om ektefellenes rett til å få utlagt på sin lodd de enkelte eiendeler i felleseiet, og deres rett til å kreve eiendelene solgt, eventuelt i strid med den annen ektefelles interesser. Disse regler kan ha stor praktisk betydning. Selv om det ikke har betydning for de verdiandeler som hver av ektefellene formelt har krav på, er det på det rene at en rett til å få utlagt et bestemt aktivum etter takst kan innebære en betydelig økonomisk fordel. Det vil på dette område også kunne være spørsmål om verdier av ikke-økonomisk karakter.

Reglene på dette område finnes i det vesentlige i skifteloven.

Forsåvidt angår skifte mellom ektefeller, bygget skifteloven opprinnelig på et strengt eneeiesynspunkt. Skiftelovens § 50 ga hver av ektefellene rett til å få utlagt etter takst hva han eller hun selv hadde brakt inn i boet, dvs. det som hørte til hans eller hennes rådighetsdel i felleseiet. Grensen mellom de for-

skjellige rådighetsdeler var ikke, og er i dag heller ikke i praksis særlig klar. Når det gjelder betydningen av en ektefelles arbeid i hjemmet, var den vanlige oppfatning tidligere at denne innsats alene ikke førte til at noe av felleseiet falt på dennes rådighetsdel. Denne temmelig skjematiske regel i skiftelovens § 50 ble i noen grad modifisert ved ekteskapslovens § 54 annet og fjerde ledd. Etter disse regler kunne innbo og en del annet løsøre innen visse grenser utlegges en ektefelle etter en rimelighetsvurdering. Videre kunne en ektefelle tildeles foruten rett til å tre inn i leieforhold, også bruksrett til bolighus.

Ved endringsloven av 22. mai 1970 nr. 30 ble skiftelovens § 50 noe oppmyket. Regelen om at hver av ektefellene har rett til å få utlagt på sin lodd hva han eller hun har brakt inn i boet, ble beholdt som hovedregelen. Men det ble for det første gjort den generelle reservasjon at regelen ikke gjelder når det «vil være åpenbart urimelig etter forholdene». Videre ble det i annet ledd skilt ut visse aktiva som kan utlegges en ektefelle når særlige grunner taler for det, uansett hvem som har brakt dem inn i boet. Det gjelder innbo og arbeidsredskap, andel eller aksje i boligselskap eller obligasjon, som rett til leie av bolig er knyttet til. Endelig ble det i tredje ledd gitt en særbestemmelse som ga adgang til å utlegge eiendeler til en ektefelle «dersom sterke grunner taler for det, og det ikke er rimelig grunn for den annen ektefelle til å motsette seg det». Eiendeler som ingen av ektefellene får rett til å få utlagt, kan hver av dem som hovedregel kreve solgt, jfr. skiftelovens § 51.

Forsåvidt angår skifte mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger var ordningen før arveloven av 3. mars 1972 nr. 5 at gjenlevende ektefelle hadde rett til å få utlagt etter takst alle de eiendeler i fellesboet som han eller hun ønsket, unntatt odelseiendom, jfr. skiftelovens § 63. På dette punkt bygget altså loven ganske sterkt på et felleseiesynspunkt. Ved de endringer som fant sted ved arveloven er gjenlevendes rett en del modifisert. Han eller hun har etter de nye regler for det første rett til å få utlagt eiendeler som han eller hun selv har brakt inn i felleseiet, jfr. skiftelovens § 63 første ledd. I paragrafens annet ledd skilles det ut visse eiendeler hvor utleggsretten ikke bygger på hvem av ektefellene som har brakt dem inn. Foruten de eiendeler som er satt i en særstilling ved separasjons- og skilsmisse, omfatter § 63 annet ledd også boligeiendom som har tjent som ektefellenes felles bolig. Eiendeler som er nevnt i denne bestemmelse, har en gjenlevende ektefelle rett til å få utlagt «når det ikke vil være åpenbart urimelig etter forholda».

3.2.5. Felleseieordningens betydning for gjenlevende ektefelles stilling.

Spørsmålet om ektefellene har felleseie eller særeie har stor betydning for gjenlevende ektefelles stilling. For det første har gjenlevende ektefelle ved et skifteoppgjør bare krav på boslodd når det er felleseie. Ikke mindre vesentlig er det at retten for gjenlevende ektefelle til å sitte i uskiftet bo i utgangspunktet er knyttet til felleseieordningen. Det samme gjelder gjenlevende ektefelles særrett i de mindre boer etter skiftelovens § 64 annet ledd. Også reglene om gjenlevende ektefelles rett til å få utlagt bestemte eiendeler på skifte er i ganske stor grad avhengig av om det er felleseie eller særeie, jfr. under avsnitt V.3.2.4 foran og avsnitt V.3.3 nedenfor.

Enkelte regler som er omtalt i avsnitt V.3.3 nedenfor, tar sikte på å gi gjenlevende ektefelle helt eller delvis samme rettigheter under særeie som under felleseie.

3.3. Særeie.

Hovedreglene om særeie er gitt i ektefellelovens fjerde kapittel. Særeie må ha et særskilt grunnlag. Det mest alminnelige er avtale mellom ektefellene, en avtale som må inngås i ektepakts form. For så vidt angår arve- eller gavemidler, kan særeie bero på bestemmelse av arvelater (ved testament) eller en giver. Slik bestemmelse kan også treffes for pliktdelsarv, arvelovens § 31. – Unntaksvis kan særeie bero direkte på lov.

Særeie som beror på avtale mellom ektefellene kan omfatte hele formuen eller en del av den. Formue som trer istedenfor særeie, er som utgangspunkt særeie, mens avkastning av særeie som utgangspunkt er felleseie, jfr. ektefellelovens § 24.

Etter ektefellelovens § 24 a som ble innført ved endringslov av 22. mai 1970 nr. 30, skal rådighetsinnskrenkningene i ektefellelovens §§ 14 og 15 (jfr. §§ 16 og 17) som hovedregel gjelde også særeie, men ektefellene kan bestemme ved ektepakt at de ikke skal gjelde. Når det gjelder innbo, er dessuten regelen for særeie begrenset til «vanlig innbo i hjemmet».

Når det gjelder oppgjøret ved separasjon eller skilsmisse, vil regler om bidrag og om erstatning og oppreisning også kunne tjene som en utjevningsordning i særeietilfelle. Reglene om erstatning og oppreisning har som nevnt liten betydning. Videre kan en ektefelle i visse tilfelle gjøre gjeldende spesielle krav mot den annen ektefelles særeie. Også på dette område er reglene utvidet ved

endringsloven av 22. mai 1970 nr. 30. Mens en ektefelle tidligere bare kunne kreve vederlag av den annens særeie når denne hadde forøket det ved felleseiemidler, er det ved den nye regel i ektefellelovens § 25 annet ledd åpnet videre adgang til å tilkjenne en ektefelle et beløp av den annens særeie. Vilkåret for dette er at særeiet er økt i verdi under ekteskapet, og at ektefellen i «vesentlig grad» har «medvirket til forøkelsen gjennom bidrag til familiens underhold, arbeid eller på annen måte». Kravet kan etter omstendighetene gå opp til halvdelen av verdiøkningen. Etter denne bestemmelse vil det også være adgang til å tilgodese en hjemmearbeidende ektefelle.

Etter endringslov av 22. mai 1970 nr. 30 og arveloven av 3. mars 1972 kan en ektefelle tilkjennes de samme rettigheter, og – mot utløsning – de samme aktiva av den annen ektefelles særeie som han eller hun kunne fått om de hadde hørt til dennes rådighetsdel av felleseie, se foran under V.3.2.4. Vilkårene er imidlertid noe strengere. For skifte etter separasjon og skilsmisse følger utleggsretten av ekteskapslovens § 55 a, som krever at «sterke grunner taler for det». På skifte etter dødsfall følger ektefellens rett til naturalutlegg av særeieeiendom av skiftelovens § 63 annet ledds siste punktum. Det er her tilstrekkelig at «særlige grunner taler for det».

3.4. Ektepakt om at særeie skal behandles som felleseie ved førstavdødes død.

Ordningen er regulert i ektefellelovens § 26 annet ledds første punktum, jfr. tredje og fjerde ledd. Den innebærer at formuen så lenge ekteskapet består og ved skifte etter separasjon og skilsmisse skal anses som særeie, mens den ved en ektefelles død skal anses som felleseie. Denne overgang til felleseie er fullstendig. Gjenlevende ektefelle kan således gjøre nøyaktig de samme rettigheter gjeldende i denne formuen som i felleseie ellers. Skal boet skiftes, kan gjenlevende kreve boslodd og de rettigheter som ellers følger av felleseieordningen. Han eller hun kan også kreve å sitte i uskiftet bo etter de regler som gjelder for felleseie. Også ved senere skifte av det uskiftete bo anses formuen som felleseie.

Ordningen gjelder som utgangspunkt uansett hvem av ektefellene som dør først, men den kan innskrenkes til det tilfelle at en bestemt av ektefellene skulle dø først. Den kan imidlertid ikke omfatte midler som er særeie på grunnlag av bestemmelse av giver eller arvelater.

3.5. Ektepakt om at gjenlevende ektefelle skal ha rett til å sitte i uskiftet bo med særeie.

Ordningen er hjemlet i ektefellelovens § 26 annet ledds annet punktum, jfr. tredje og fjerde ledd. En del særregler for uskifte på grunnlag av en slik ektepakt er gitt i arvelovens §§ 9 annet ledd, 14 tredje ledd, 17 første ledds tredje punktum og 26 annet ledd.

Denne ordningen modifiserer den ordning som er omtalt i punkt V.3.4. Den atskiller seg ved at det ikke skjer noen overgang av særeie til felleseie ved den ene ektefelles død. Gjenlevende ektefelle gis bare rett til en enkelt av de rettigheter som følger av felleseieordningen, nemlig retten til å sitte i uskiftet bo. Gjenlevende har bl.a. ikke rett til boslodd, hverken når skifte skjer umiddelbart etter dødsfallet eller når uskiftet opphører. Ved oppløsningen av uskifteboet skal deling som hovedregel skje på grunnlag av verdiforholdet mellom særeiemidlene da uskifte tok til, arvelovens § 26 annet ledd. Grunnen til at et uskiftebo blir skiftet, er i alminnelighet at lengstlevende ektefelle dør, eller at han eller hun skal gifte seg på nytt. Særlig i sistnevnte situasjon kan en ektefelle med mer betydelig formue ha et naturlig ønske om å sikre at hans eller hennes formue ikke skal «gå inn i det nye ekteskap», på bekostning av hans eller hennes egen slekt. Men også i andre tilfelle kan det gjøre seg gjeldende et naturlig ønske om å tilgodese gjenlevende ektefelle med en rett til å sitte i uskiftet bo, uten at dette skal føre til noen forrykkning av andelsforholdet ved skifte. På grunn av den spesielle skifteregel må det imidlertid skje en registrering og verdsetting av boet når uskifte tar til, jfr. arvelovens § 14 tredje ledd.

På samme måte som ordningen med fullstendig overgang fra særeie til felleseie ved den ene ektefelles død, kan også denne ordning begrenses til å gjelde når en bestemt av ektefellene dør først, og den kan ikke omfatte særeie som beror på bestemmelse av giver eller arvelater.

3.6. Særlig om sameie.

Uansett om ektefellene har felleseie eller særeie, kan det lett tenkes at en eller flere formuesgjenstander er sameie mellom dem. Sameie er et generelt tingsrettslig begrep for det forhold at to (eller flere) personer eier en ting sammen. Har ektefellene felleseie, vil den enkelte ektefelles andel av sameiet tilhøre ektefellens del av felleseiet; ved særeie vil andelen være en del av dette. Virkningen av

at en gjenstand er sameie mellom ektefellene, er at ingen av dem har noen fortrinnsrett til å disponere over den, eller noen særlig rett til å beholde tingen ved ekteskapets opphør.

I innstilligen om Samliv uten vigsel (NOU 1980:50) har utvalget drøftet spørsmålet om sameie i eiendeler mellom parter som lever eller har levet sammen uten å ha inngått ekteskap med hverandre (s. 19 flg.). Det ble der pekt på at alminnelige formuerettslige regler vil gjelde også mellom parter som lever sammen i et visst økonomisk fellesskap – har de ervervet en gjenstand med midler fra begge, vil denne normalt bli sameie mellom dem. Det kan også ha oppstått en sammenblanding av partenes eiendeler som gjør at sameie blir den eneste mulige løsning.

Slike forhold vil selvsagt også forekomme mellom ektefeller. Et praktisk viktig spørsmål er om den ene ektefelles – normalt hustruens – arbeid i hjemmet kan danne grunnlag for å anse henne som sameier til eiendeler som er ervervet for mannens inntekter, eller ved lån som han har tatt opp og som bare han er ansvarlig for. Etter motivene til ektefelleloven og i det vesentlige i rettspraksis frem til 1970-årene ble det tatt avstand fra å anse innsatsen i hjemmet som ervervsgrunnlag på denne måten – ektefelleloven bygget på det system at arbeidet i hjemmet fikk sin anerkjennelse ved at felleseiet ble delt likt ved ekteskapets opphør.[34])

Spørsmålet om å styrke den hjemmearbeidende kvinnes stilling ble tatt opp i forbindelse med endringene i ekteskapslovgivningen i 1970. Det ble bl.a. pekt på at gjeldende rett ikke tok hensyn til at en ektefelle kan ha ydet mer indirekte bidrag i forbindelsen med ervervet, «f.eks. ved arbeid i hjemmet».[35]) Høyesterett fastslo imidlertid i den grunnleggende dom i Rt. 1975 s. 220 at det ikke var noe prinsipielt i veien for at arbeid i hjemmet ble ansett som grunnlag for medeiendomsrett i bolig ervervet ved mannens innsats utenfor hjemmet. Saken gjaldt et bolighus som var anskaffet for mannens arbeidsinntekt og direkte innsats ellers under byggingen, se avsnitt V.7.2.2 nedenfor.[36]) Som grunnlag for å anse hustruen som medeier ble det presisert i dommen at det var hustruens stell av huset og tre små barn som hadde gjort det mulig for mannen å legge så meget arbeid i byggingen. Det ble videre vist til – og særlig her ligger det prinsipielle ved dommen – at når ektefellene praktiserte en slik arbeidsdeling, førte den med seg at hustruen var avskåret fra inntektsgivende arbeid og fra fysisk deltakelse i byggevirksomheten i særlig omfang. – Synspunktet er også anvendt hvor ektefellene har avtalt fullstendig særeie. Men da er det lagt til grunn at det må stilles noe større krav til innsatsen enn ved felleseie.[37]) Det må videre understrekes at det er en reell medeiendomsrett som etableres, idet den også får betydning overfor den annen ektefelles kreditorer.[38])

Det er her grunn til å peke på at i rent økonomisk henseende betyr sameie adskillig mer når ektefellene har særeie enn hvor de har felleseie. Ved felleseie skal jo verdiene deles likt uansett eierforholdene, mens ved særeie vil eiendelene – eller unntaksvis deres fulle verdi – tilfalle eieren.

Den rettspraksis vi har om betydningen av arbeidet i hjemmet som ervervsgrunnlag gjelder i det vesentlige eiendeler som brukes felles, først og fremst boligen. For næringsvirksomhet er det mye som tyder på at dette arbeidet ikke vil ha den samme betydning, se i denne retning Rt. 1977 s. 330 og NOU 1980:50 s. 20.

3.7. Generelt om betydningen av forskjellene mellom de ulike ordninger.

Diskusjonen om formuesordningen mellom ektefeller skjer ofte med utgangspunkt i begrepene «felleseie» og «særeie». Dette er også de grunnleggende begreper i lovgivningen, som dessuten gir adgang til visse «mellomformer». Begrepene sier i seg selv lite om de rettslige realiteter som dekkes av de forskjellige ordninger. Utvalget mener for sitt vedkommende at begrepene slik de er brukt i gjeldende lov er misvisende, se avsnitt V.5.4.

Felleseie innebærer som nevnt ikke at ektefellenes formue er «felles» i vanlig forstand. Fellesskapet blir først og fremst en realitet når det skal skje et oppgjør – når den ene eller begge ektefeller dør, eller ved separasjon eller skilsmisse. Da skal det som utgangspunkt skje en likedeling mellom ektefellene, i motsetning til hva som er tilfellet

---

[34]) Se Utkast 1918 s. 39-42, og Rt. 1959 s. 193 og Rt. 1963 s. 32. Jfr. også Rt. 1949 s. 9 og Rt. 1950 s. 55. Skulle hustruens krav om medeiendomsrett føre frem, måtte det foreligge en økonomisk innsats utover det å arbeide i hjemmet, jfr. f.eks. Rt. 1966 s. 874.

[35]) Innst. II s. 32-33.

[36]) I en rekke dommer er dette synspunkt senere blitt utdypet og avgrenset, se Rt. 1976 s. 694, Rt. 1977 s. 330, Rt. 1977 s. 553, Rt. 1977 s. 876, Rt. 1979 s. 1463, Rt. 1980 s. 1558, Rt. 1982 s. 666, Rt. 1982 s. 1269.

[37]) Rt. 1980 s. 1403.

[38]) Jfr. Rt. 1978 s. 871.

ved særeie, som ikke er gjenstand for noen deling. Også ved felleseie gjelder det imidlertid viktige unntak her. Av betydning er videre at gjenlevende ektefelle har en ubetinget rett til å sitte i uskiftet bo.

Også under ekteskapet består det et vesentlig økonomisk fellesskap mellom ektefeller gjennom reglene om underholdsplikt og de regler som begrenser en ektefelles rett til å råde over eiendeler som han eller hun har ervervet. Men med visse forbehold for rådighetsbegrensningene er det her spørsmål om regler som gjelder både ved felleseie og særeie. Rådighetsbegrensningene gjaldt opprinnelig bare felleseie. I 1970 ble i det vesentlige samme regler innført for disposisjoner over særeie, dog ikke den alminnelige regel om at en ektefelle ikke utilbørlig må forringe sin formue til skade for den annen. Ektefellene fikk dessuten adgang til å kvalifisere særeiet, ved uttrykkelig bestemmelse i ektepakt om at rådighetsbegrensningene ikke skulle gjelde. Det er således skjedd en vesentlig tilnærming mot felleseie. En slik tilnærming mellom de to ordninger er videre skjedd ved den praksis som er utviklet i retning av å anerkjenne sameie mellom ektefeller. Sameie er også blitt anerkjent mellom ektefeller som har særeie, selv om man kan gå ut fra at det ikke gjelder i like stor utstrekning.

Etter de gjeldende hovedregler for felleseie og særeie, vil valget av ordning først og fremst få betydning ved oppgjøret – ved dødsfall og etter separasjon og skilsmisse, men også her med de modifikasjoner som følger av lovens regel om skjevdeling av felleseiet m.v.

Som et annet moment i denne forbindelse pekes på at lovens regler om oppgjøret kan fravikes ved avtale, se avsnitt V.10.

4. FREMMED RETT

4.1. Oversikt

Reglene om formuesordningen mellom ektefeller er meget forskjellig utformet fra land til land. De er også kompliserte og vanskelige å trenge inn i. De betegnelser som brukes for å karakterisere de ulike lands normalordning og mulige alternativer, varierer og er i seg selv ikke særlig opplysende for rettsvirkningene av vedkommende ordning. Med disse forbehold skal utvalget skissere visse hovedlinjer i reglene i enkelte andre land.

Grunnprinsippene i formuesordningen mellom ektefeller er de samme i alle de fem *nordiske* land. Lovgivningen fra tiden under og like etter den første verdenskrig, ble til i nordisk samarbeid, og også senere endringer er blitt foretatt etter drøftelser på nordisk plan. Utvalget vil ved vurderingen av de enkelte regler trekke inn reglene i de andre nordiske land i den utstrekning de er egnet til å belyse utvalgets forslag, eller hvor det er avvikelser som det er naturlig å kommentere.

Nedenfor vil utvalget gi oversikt over reglene i Tyskland, Frankrike, England og USA.

4.2. Tyskland

Gjeldende tysk rett hviler på endringer i Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) fra 1. juli 1958. Lovens hovedregel er såkalt «Zugewinngemeinschaft» (BGB §§ 1363–1390). «Zugewinngemeinschaft» kan nærmest oversettes med «ervervsfellesskap ved opphør av formuesordningen».

Under ekteskapet er ektefellenes rett til å råde over sine eiendeler noe begrenset, uten at det betyr noe vesentlig i praksis. Reglene her er innviklede, men utgangspunktet etter BGB § 1365 er at en ektefelle ikke kan råde over hele sin formue («sein Vermögen im ganzen») uten samtykke av den annen ektefelle. Hvis samtykke nektes er disposisjonen ugyldig. Problemet er hva som ligger i begrepet «hele formuen». To teorier har utviklet seg her. Den ene («Gesamttheorie») går ut på at det bare er hvor ektefellen rådet over *hele* sin formue at den annens samtykke var nødvendig. Det ville medføre at samtykkereglene fikk liten praktisk betydning. En annen teori («Einzeltheorie»), som synes å være den som har fått gjennomslag ved domstolene, går ut på at samtykke bare kreves i tilfelle hvor en ektefelle råder over betydelige deler av sin formue. I rettspraksis synes man å bygge på at en ektefelle kan råde over inntil 70%-80% av sin formue uten at samtykke av den annen kreves. Den risiko godtroende tredjemann her kan komme i, er eliminert ved at han alltid vinner rett med mindre han visste at ektefellen rådet over mer enn han hadde adgang til. Bevisbyrden for at tredjemann visste dette, er lagt på den ektefelle hvis samtykke skulle vært innhentet. I praksis betyr disse regler at en ektefelle råder over egne eiendeler. Unntak gjelder for vanlig innbo (BGB § 1369).

Ved skilsmisse skal det skje en utjevning av ektefellenes formue («Zugewinnausgleich»), §§ 1372 flg. Denne utjevning skal imidlertid bare skje i verdier ervervet under ekteskapet; det er dette som ligger i uttrykket «Zugewinn». Det reelle innhold av utjevningskravet er at den ektefelle som har hatt et større erverv under ekteskapet enn den annen, skal gi halvparten av differansen

til den som har ervervet minst. Dette kalles «Zugewinnüberschuss». Oppgjøret er knyttet til den dag skilsmissedommen er rettskraftig. Aktiva takseres til omsetningsverdi. Det er nettoerverv det er tale om, idet gjeld skal trekkes fra. Det som holdes utenfor under oppgjøret er ektefellenes «Anfangsvermögen», BGB § 1374. Slik formue omfatter eiendeler og rettigheter ektefellene hadde da ekteskapet ble inngått, og arv eller gaver hver har mottatt under ekteskapet. Det er den ektefelle som hevder å ha en bestemt «Anfangsvermögen» som har bevisbyrden for dette, og denne er forholdsvis streng.

Det utjevningskravet den ene ektefelle får mot den annen på halvparten av differansen mellom hver ektefelles erverv under ekteskapet, er et rent pengekrav. Her er det imidlertid en sikkerhetsventil: Hvis det er åpenbart urimelig at den ene må yde noe til den annen, kan kravet settes ned, BGB § 1381. Det kan også bestemmes etter begjæring av den som skal yde, at ydelsen skal skje med bestemte eiendeler hvis det ikke er urimelig overfor den annen. Denne regelen blir imidlertid sjelden anvendt.

I tysk rett finnes det også en rekke vederlagskrav som kommer inn ved oppgjøret. Det den ene ektefelle får som vederlagskrav mot den annen, løses teknisk ved at det legges på den formue vedkommende har.

Ektefellene er gitt en vid frihet til å avtale ved ektepakt ordninger som avviker fra lovens normalordning, BGB § 1408. De kan opprette hva vi vil kalle fullstendig særeie – «Gütertrennung». Et alternative er også «Gütergemeinschaft», BGB § 1414. Dette er nærmest en felleseieordning med full likedeling.

Reglene om oppgjøret etter dødsfall er noe annerledes enn ved skilsmisse. Har ektefellene hatt «Zugewinngemeinschaft» og ikke avtalt noe om forholdet ved den enes død, får gjenlevende ektefelle halvparten av boet hvor der er livsarvinger, og minst 3/4 hvor der er andre legale arvinger. Ektefellene kan imidlertid ved ektepakt avtale «Fortgesetzte Gütergemeinschaft», BGB §§ 1483-1518. Dette er nærmest en parallell til vår uskifteordning.

4.3. Frankrike

Den franske lovgivning om ektefellers formuesforhold ble revidert ved lov av 13. juli 1965 og er inntatt i Code Civil art. 1400 flg.

Utgangspunktet er at dersom ektefellene ikke har avtalt noe annet, har de felleseie – «communauté» – art. 1400. Men dette felleseie omfatter etter art. 1401 bare erverv ektefellene har under ekteskapet («des acquets faits par les époux ensemble ou séparément durant le mariage»). Art. 1405 presiserer dette ved å bestemme at hver eier hva han eller hun hadde ved ekteskapets inngåelse eller under dette har mottatt ved arv eller gave («restent propres les biens dont les époux avaient la propriété ou la possession au jour de la célébration du mariage, par succession, donation ou legs»). Sprogbruken skyldes bl.a. at felleseiet er mer et sameie – derfor bestemmes det også at hver likevel eier alene f.eks. personlige ting m.v., art. 1404. Dette er særlig viktig for hustruen, idet over eiendeler som faller innenfor «la communauté» er det mannen som alene har råderetten, art. 1421. Dog kreves samtykke av hustruen til bl.a. disposisjoner over bolig, innbo og fast eiendom ellers. Eiendeler som faller utenfor dette felleseiet, råder eier-ektefellen fritt over.

Ved skilsmisse skal de eiendeler som omfattes av «la communauté» deles likt. For å redusere avgrensningsproblemene mot de verdier som ikke skal deles, oppstiller art. 1402 en bevisbyrderegel som innebærer at en eiendel tilhører felleseiet med mindre det motsatte bevises.

Ektefellene er gitt muligheten til ved ektepakt, «un contrat de mariage», å avtale andre ordninger enn «communauté». Ved særeie («séparation de biens») råder hver over sitt, art. 1536. Ved skilsmisse skjer det ingen deling av eiendelene.

Som alternativ til særeie kan det avtales «ervervsfellesskap» – «participation aux acquets», art. 1569. Dette har det til felles med særeie at hver av ektefellene under ekteskapet råder over sitt, og er følgelig for hustruens vesensforskjellig fra «communauté». Men ved skilsmisse, blir det i motsetning til ved særeie en likedeling av den netto verdistigning av den enkelte ektefelles formue som har funnet sted under ekteskapet («chacun des époux a le droit de participer pour la moitié en valeur aux acquets nets constatés dans le patrimoine de l'autre, et mesurés par la double éstimation de patrimoine originaire et du patrimoine final»). Etter art. 1570 er «patrimoine originaire» definert som hva ektefellene hadde da de giftet seg og senere har ervervet ved arv eller gave. I art. 1571 flg. er det gitt regler som løser en rekke enkeltspørsmål som kan oppstå ved delingen her.

4.4. England

I engelsk rett har det ikke utviklet seg noen terminologi når det gjelder formuesordingen mellom ektefeller. Det skyldes ganske enkelt

at ekteskapet i prinsippet ikke influerer på ektefellenes rett til å råde fritt over sitt. I norsk språkbruk er det naturlig å si at engelsk rett har *særeie* som den grunnleggende ordning. Men det hindrer naturligvis ikke at eiendeler kan være i sameie mellom ektefellene, hvis de er ervervet i fellesskap ved felles innsats. Hvor den ene ektefelle – normalt hustruen – ikke har et vesentlig erverv utenfor hjemmet, har domstolene i en viss utstrekning kommet henne til hjelp ved ulike sameiekonstruksjoner, bl.a. basert på hva *hensikten* var da eiendelen, normalt boligen og innbo, ble ervervet. Og da partene ofte ikke hadde noen hensikt med hensyn til eierforholdene i det hele tatt, blir det i mange tilfelle opp til dommeren på rent skjønnsmessig grunnlag å komme frem til resultatet.

Ved ekteskapets oppløsning ved skilsmisse, er utgangspunktet at hver beholder sitt. Men dette utgangspunkt brytes noe av de rettigheter en ektefelle – normalt hustruen – har på bidrag og rett til å få tilkjent noe av den annen ektefelles formue. Reglene her finnes bl.a. i Matrimonial Causes Act fra 1973, og vil i mange tilfelle medføre at den ene ektefelle ikke går helt uten verdier fra skilsmissen. I praksis har det således utviklet seg en klar tendens til å la hustruen – hvor det er felles barn – få halvparten av verdien av den felles bolig. Og da dette i flertallet av tilfellene er de dominerende verdier, blir resultatet i mange tilfelle nærmest en likedeling av eiendelene.

4.5. USA.

I USA har 42 stater i utgangspunktet det særeie-system («separate property») som engelsk rett bygger på, jfr. ovenfor 4.4. De øvrige 8 stater har felleseieordninger med ulikt innhold («community property»). I sistnevnte tilfelle er det vanlige at det bare er erverv under ekteskapet (unntatt erverv ved arv eller gave) som er gjenstand for likedeling ved ekteskapets opphør. Noen skarpe grenser er det dog ikke her, idet dommeren har en betydelig skjønnsmessig adgang til å fordele eiendelene «as he thinks fit».

Som i England har det konsekvente særeiesystem medført at domstolene gir den ene av ektefellene – normalt hustruen – en rekke rettigheter i den annens formue. I tillegg til bidrag, kan hustruen bli tilkjent verdier som under ekteskapet var mannens. Og det gjøres i de fleste stater med utgangspunkt i rene rimelighetsbetraktninger. Her er det betydelig uklarhet både når det gjelder hva dommeren kan legge vekt på, hvilke verdier han kan trekke inn, og hvor meget den annen ektefelle bør få. Hva som vil bli ansett for en «fair settlement», som i flere stater er skjønnstemaet, vil det selvsagt være delte meninger om. Utviklingen har gått i retning av en større utjevning («equitable distribution»), og det er derfor i dag vanskelig å se klare linjer. En god oversikt over rettsstillingen i de femti stater er gitt av *Freed and Walker* i Family Law Quarterly 1985 s. 369 flg., særlig s. 390 flg. Det som særlig særpreger amerikansk rett i dag, er det vide skjønn som er gitt domstolene i slike saker.

5. UTVALGETS STANDPUNKT TIL NOEN HOVEDSPØRSMÅL.

5.1. Er det behov for særlige regler om formuesforholdet mellom ektefeller?

Utvalget finner det lite tvilsomt at det fortsatt bør være en sentral lovgiveroppgave å utforme regler om ektefellers formuesforhold. Ekteskap velges av det store flertall av par som ønsker å gå inn i et varig samliv. Et slikt livsfellesskap – enten det varer til den enes død eller opphører ved at ekteskapet oppløses ved skilsmisse – skaper et økonomisk fellesskap og i mange tilfelle et økonomisk avhengighetsforhold.

Selv uten lovgivning på dette felt, ville det lett oppstå tvister mellom partene om eiendomsretten til de enkelte ting. Løsningen av disse tvister bør finnes i en lovgivning som er spesielt utformet med dette for øye, ikke i mer generelle rettsprinsipper med den uklarhet og usikkerhet for partene dette lett vil medføre.[39])

Ved utformingen av gjeldende lov om ektefellers formuesforhold ble det fremholdt at reglene også måtte utformes slik at de styrket ekteskapet og det fellesskap som ekteskapet burde være mellom to personer – reglene måtte bidra til å styrke ekteskapet som institusjon.[40]) Når f.eks. ordet formuesfellesskap ble valgt som betegnelse for lovens normalordning, var det bl.a. fordi det ga et naturlig og hensiktsmessig uttrykk for de fellesinteresser som ekteskapet førte med seg – fellesinteresser som det var et mål i seg selv å styrke.

Utvalget tar som utgangspunkt at reglene på dette område bør gis et innhold som de fleste aksepterer som rimelig og rettferdig.

---

[39]) I NOU 1980:50, tok utvalget det motsatte standpunkt når det gjelder faktiske samlivsforhold. Det ble antatt at det for slike forhold bare i meget begrenset utstrekning burde gis særlige lovregler. Men der kom avgrensningsproblemene sterkt inn i bildet, likesom det måtte tas hensyn til partenes eget ønske og hensikten med å velge denne samlivsform.

[40]) Se bl.a. Utkast 1918 s. 33 flg.

Reglene bør dessuten gis et så presist innhold at ektefellene i det enkelte tilfelle vet hva de har å innrette seg etter, og reglene bør være egnet til å løse de tvister som kan oppstå. Generelle prinsipper – selvstendighet og likestilling eller økonomisk fellesskap mellom ektefeller – vil i praksis ofte være lite veiledende med hensyn til hvilket innhold de konkrete rettsregler bør ha. Etter utvalgets syn er situasjonen at lovgivningen på dette område i stor utstrekning må bygge på et kompromiss mellom slike generelle formålssynspunkter, og at det også kan være delte meninger om hva slike generelle formålsbetraktninger innebærer i praksis. Utvalget understreker behovet for å vurdere de enkelte regler konkret, på grunnlag av de virkninger de må antas å få i praksis. Utvalget vil også understreke at en må være varsom med å bruke *ekteskapslovgivningen* som påvirkningsfaktor, enten det er med sikte på at gifte kvinner i større utstrekning bør få arbeid utenfor hjemmet, eller motsatt – at de bør stimuleres til å bruke sin arbeidskapasitet i hjemmet, se i denne forbindelse avsnitt III.3.3.3.

Det er i dag en kjensgjerning at mange velger å bo sammen uten å være gift. Motivasjonen for dette varierer nok adskillig. Utvalget mener at det er naturlig å utforme reglene om de økonomiske forhold mellom ektefeller slik at det iallfall ikke er *lovens regler* på dette felt som avholder partene fra å inngå ekteskap.

5.2. To ytterpunkter for lovgivningen om ektefellers økonomiske forhold.

Det kan tenkes to ytterpunkter for utformingen av formuesordningen. Det rene eneeie prinsipp: Hver ektefelle eier og råder over sine eiendeler og beholder sitt ved ekteskapets opphør. Eller det fullstendige sameie: Ektefellene eier sammen og råder i fellesskap over det hver av dem bringer inn i eller erverver under ekteskapet, likesom de deler likt ved ekteskapets opphør.

Det fullstendige sameie – ville som utgangspunkt innebære at ektefellene må være enige om alle disposisjoner, noe som ikke kan aksepteres som en *generell* ordning. Da en slik sameieordning ble vurdert – og forkastet – i forarbeidene til gjeldende lov, var det nettopp den felles disposisjonsrett som ble anført som et hovedargument mot den.[41]) I enklere forhold kan nok fullt sameie stille seg annerledes.

Videre ville et sameie i alt innebære en så uselvstendig stilling for den enkelte ektefelle og et slikt avhengighetsforhold ektefellene imellom, at prinsippet iallfall ikke kan legges til grunn som et utgangspunkt for en lovregulering. En konsekvens av en fullstendig sameieordning måtte også bli at ektefellene i stor utstrekning fikk felles ansvar for gjeld, noe som nok vil bli ansett enda mindre akseptabelt enn felles eiendoms- og disposisjonsrett. En fullstendig sameieordning med felles ansvar for ektefellenes gjeld, ville ikke minst for den gifte kvinne være et klart tilbakeskritt i forhold til gjeldende lov.

I det hele må det antas at en ordning med sameie i alt og felles gjeldsansvar ville føre til urimeligheter og lett skape konflikter ektefellene imellom. Man kan heller ikke se bort fra at den ville gi visse muligheter for at den ene ektefelle kunne utnytte den annen på en urimelig måte. Når det også i dag er tilhengere av en felles råderett ektefellene imellom, synes det som man ikke kan ha vurdert alle sider ved en slik ordning.

Det bør her nevnes at det mellom ektefeller vil utvikles et økonomisk og faktisk fellesskap som i større eller mindre utstrekning kan lede til sameie i enkelte eiendeler, først og fremst eiendeler som hører til det felles bruksområde, og da særlig den felles bolig. Utvalget viser her til den utvikling som har funnet sted i retning av sameie i felles bolig, og som det er redegjort for i avsnitt V.7.2. Ektefeller kan også blande sin økonomi på en slik måte at det må legges til grunn at de er sameiere i alt eller det meste av det de eier.

På den annen side kan heller ikke det annet ytterpunkt – *et helt ut ene-eie system* – aksepteres som lovens alminnelige ordning av formuesforholdet mellom ektefeller.

Fullt ut ene-eie vil være en enda mer ytterliggående ordning enn den som ektefeller i dag kan velge gjennom ektepakt om fullstendig særeie. I den forbindelse er det grunn til å peke på at særeie som lovens alminnelige ordning ble vurdert i motivene til gjeldende lov, men forkastet fordi det ville innebære en urettferdig ordning for de mange hjemmearbeidende hustruer uten egen inntekt.[42])

[41]) Se avsnitt V.2.2. Det ble antatt at eiendelene neppe kunne forvaltes på en samfunnsgavnlig måte av mer enn én ektefelle. Man har vel da fortrinnsvis tenkt på de tilfelle da en ektefelle driver privat forretnings- eller næringsvirksomhet. Fordi forarbeidene fortrinnsvis synes å ha privat forretnings- og næringsvirksomhet for øye, er det sagt at den gjeldende formueslovgivning er et utslag «af det liberale borgerskabs ægteskabssyn», se *Graversen* s. 203.

[42]) Se avsnitt V.3.2. Norske Kvinners Nasjonalråd, som var sterkt inne i bildet ved utformingen av lovens prinsipper, foreslo særeie som sitt subsidiære synspunkt. Prinsipalt foreslo rådet selvstendig råderett over egen formue og inntekt og en viss innbyrdes medbestemmelsesrett for visse disposisjoner, det som ble lovens normalordning.

Heller ikke i dag vil et fullt ut ene-eie system bli ansett som riktig og rettferdig. Ektefellenes muligheter for ervervsinntekter under ekteskapet er ikke de samme, særlig for den ektefelle som i større eller mindre utstrekning bruker sin arbeidskraft i hjemmet. Utvalget viser her til den kritikk som er kommet frem mot gjeldende lov, og bemerkningene til den, se ovenfor avsnitt III.3.2 og avsnitt III.3.3.2.

Tanken om fullstendig særeie som lovens alminnelige ordning var også fremme da det nå pågående reformarbeid begynte, og da ut fra det synspunkt at ektefellene burde være selvstendige og økonomisk uavhengige. Tanken ble imidlertid snart forlatt, og særeie som alminnelig ordning foreslås ikke i noen av de øvrige nordiske land. Heller ikke det norske utvalg kan gå inn for en slik ordning. Den vil nok passe for en del ektefeller, fortrinnsvis ektefeller med større formuer eller inntekter. Men den passer dårlig som en normalordning for ektefeller flest. For den hjemmearbeidende ektefelle som har reduserte muligheter for å skaffe seg egne inntekter, ville særeie faktisk sett bety det motsatte av likestilling. Dertil kommer problemene med en avgrensning mellom ektefellenes formue. Jo mer utbredt særeie blir, desto større press blir det for å slå fast at partene er sameiere – derved ville det bli et sterkt skjønnsmessig moment som avgjorde eierforholdene.

5.3. De hovedprinsipper utvalget tar utgangspunkt i.

Ved utformingen av reglene er det viktig å være oppmerksom på de forskjellige forhold hvor de får praktisk betydning:

1. Ektefellenes rådighet over eiendelene under ekteskapet.
2. Forholdet til ektefellenes kreditorer.
3. Delingsforholdet når ekteskapet opphører – ved separasjon/skilsmisse og ved død.
4. Fordelingen av de enkelte eiendeler – hvem av ektefellene skal ha rett til å overta dem på sin lodd eller løse dem ut?

Som gjeldende lov viser, er det ikke nødvendigvis de samme prinsipper som bør legges til grunn for rådigheten under ekteskapet som for delingen når ekteskapet opphører. Det kan også være grunn til å gi spesielle regler for visse eiendeler. Det gjelder først og fremst bolig og vanlig innbo som begge ektefeller i alminnelighet er knyttet til, og som har stor betydning for å kunne opprettholde hjemmet. På den annen side kan det være eiendeler og rettigheter som i særlig grad hører inn under den ene ektefelles personlige interessesfære.

Utvalget vil ta utgangspunkt i følgende vurderinger:

(1) Hver ektefelle *råder under ekteskapet, med de begrensninger som særskilt er fastsatt, over egne eiendeler*, utkastets § 6-1 første ledd. Egne eiendeler er det en ektefelle bringer inn når ekteskapet inngås, eller senere (ved eget arbeid, arv, gave m.v.). Dette er lovens utgangspunkt i dag, og det gjelder uansett om vedkommende eiendel er ektefellens særeie eller tilhører hans eller hennes rådighetsdel av felleseiet. Utvalget ser ingen grunn til noen endring i dette prinsipp i gjeldende lov, som på dette punkt i det vesentlige er i overensstemmelse med de lands rett som det er naturlig å sammenligne med.

Men som i gjeldende rett må utgangspunktet underkastes vesentlige begrensninger, først og fremst for disposisjoner over felles bolig og innbo.

Om dette se nærmere avsnitt V.6.

(2) Hver ektefelle *svarer som hovedregel bare for egen gjeld*, utkastets § 6-2, slik at kreditorene bare kan ta beslag i debitorektefellens eiendeler. Er en gjenstand sameie mellom ektefellene, er det den ideelle andel i sameiet som den enkelte ektefelles kreditorer kan beslaglegge. Dette er i samsvar med gjeldende lov, som utvalget mener må opprettholdes også på dette punkt. Men også her er det spørsmål om enkelte modifikasjoner.

Om dette se nærmere avsnitt V.9.

(3) For oppgjøret ved samlivets opphør, enten det skjer ved separasjon eller skilsmisse eller ved en ektefelles død, skal gjeldende lovs *likedelingsregel* fortsatt være *lovens utgangspunkt*, utkastets § 6-3. Likedeling innebærer at ved oppgjøret skal hver ektefelles formue etter fradrag av den gjeld ektefellen, har deles i to, slik at den enkelte av sin netto avgir halvparten til den annen. Er den ene ektefelles netto 400.000 (600.000 – 200.000), den annens netto 50.000 (150.000 – 100.000), avgir den første kr. 200.000 til den annen ektefelle, den annen kr. 25.000, slik at hver av dem etter oppgjøret har kr. 225.000. Har derimot den annen ektefelle større gjeld enn aktiva, vil oppgjøret bli som følger: Den ene ektefelles netto: 400.000 (600.000 – 200.000), den annens netto – 50.000 (150.000 – 200.000). Den første vil likevel avgi kr. 200.000, men ikke ha krav på å motta noe fra den annen.

Her er det imidlertid spørsmål om mange og til dels vesentlige unntak: Adgang til såkalt skjevdeling, adgang til å avtale andre ordninger, særregler for enkelte situasjoner eller særlige tilfelle, kompensasjonsregler m.v. Som utvalget har vært inne på, kan regle-

ne om delingen ved ekteskapets opphør utformes uavhengig av reglene om ektefellenes rådighet under ekteskapet, og uavhengig av kreditorenes beslagsrett. Nettopp når det gjelder likedelingsregelen og unntakene fra den, oppstår det mange og vanskelige spørsmål som det kan være delte meninger om løsningen av. Her vil utvalget foreslå forholdsvis betydelige endringer.

Om dette vises til avsnitt V.8.

(4) For *naturalutlegg på skifte* – adgangen til å ta ut bestemte eiendeler innenfor den verdi en ektefelle har krav på, eller mot utløsning til den annen – foreslår utvalget å beholde utgangspunktet i gjeldende skiftelov: Hver av ektefellene har rett til å beholde eiendeler som han eller hun fullt ut eller for det vesentlige har brakt inn i ekteskapet, jfr. skiftelovens § 50 første ledd, utkastets § 13-1. Men her må det, som i gjeldende lov, gjøres visse begrensninger.

Reglene om ektefellenes rett til de enkelte eiendeler er praktisk viktige. Særlig gjelder dette retten til felles bolig og vanlig innbo. Her foreslår utvalget en utvidet adgang til behovsprøving. For slike eiendeler bestemmer gjeldende skiftelovens § 50 annet ledd at de kan tilkjennes en ektefelle når «særlige grunner» taler for det, uten hensyn til om eiendelen er brakt inn av den annen ektefelle. Dette gjelder dog ikke selveierboliger – eneboliger, rekkehus, selveierleiligheter m.v. Uttaksretten til slike boliger reguleres i § 50 første ledd. Med den utvikling vi har hatt i retning av stadig flere selveierboliger, har dette hindret det man i mange tilfelle ville ha ansett som den rimeligste løsning. Dette er åpenbart bakgrunnen for den tidligere omtalte rettspraksis for sameie i felles bolig basert på arbeid i hjemmet.

Om de spørsmål som her er berørt, vises til motivene til §§ 13-1 flg.

(5) At en eiendel er *sameie* mellom ektefellene, får betydning for alle de fire punkter som her er nevnt. Men det oppstår da i praksis enkelte vanskelige spørsmål. Utvalget finner at disse spørsmål bare i begrenset utstrekning er egnet for lovregulering.

5.4. Terminologi – felleseie og særeie.

I gjeldende lovgivning er det et grunnleggende skille mellom *formuesfellesskap* og *særeie*, se ektefellelovens kap. 3 som har overskriften «Formuesfellesskap». Det ektefellene eier ved inngåelsen av ekteskapet eller senere erverver blir *felleseie*, medmindre det «på lovlig måte» er gjort til særeie, jfr. ektefellelovens § 11 første ledd.

Om ektefellene har felleseie eller særeie har liten betydning under ekteskapet. Uansett råder hver av dem over sitt, se ektefellelovens § 12, som uttrykker dette for felleseiets vedkommende. Noen tilsvarende bestemmelse for særeiets vedkommende oppstiller ikke loven – det ansees for selvsagt.

Regelen om at hver av ektefellene råder over sitt er undergitt visse begrensninger forsåvidt angår den felles bolig eller fast eiendom som felles ervervsvirke er knyttet til, se ektefellelovens § 14 og § 24 a for henholdsvis felleseie og særeie. For særeiets vedkommende er det her den forskjell at ektefellene ved ektepakt kan avtale at rådighetsinnskrenkningene ikke skal gjelde. Når det gjelder felleseie, er det i ektefellelovens § 13 oppstilt den regel at en ektefelle ikke må råde over felleseiet på en måte som «utilbørlig» forringer det til skade for den annen ektefelle – en regel som i praksis ikke betyr særlig meget.

Forskjellen mellom felleseie og særeie blir derimot vesentlig når ekteskapet oppheves ved den ene ektefelles død, eller dersom ektefellene blir separert eller skilt. Da skal felleseiets netto deles likt mellom ektefellene (eller den gjenlevende ektefelle og førstavdødes arvinger, medmindre gjenlevende kan sitte i uskiftet bo), mens hver beholder sitt særeie. Dette vil i praksis si at den vesentlige forskjell mellom felleseie og særeie er at felleseiet skal deles likt ved ekteskapets opphør, mens særeiet er unntatt fra denne deling.

Utvalget har vurdert om det er grunn til fortsatt å bruke begrepene felleseie og særeie. Utvalget finner det klart at begrepet felleseie (og formuesfellesskap) ikke bør brukes i en ny lov, men er kommet til at det er praktisk og hensiktsmessig i en viss utstrekning å bruke betegnelsen særeie for de midler som etter avtale mellom ektefellene eller bestemmelse av tredjemann ikke skal være gjenstand for deling ved ekteskapets opphør.

Utvalget legger særlig vekt på følgende betraktninger:

(1) Begrepet felleseie er misvisende. Det er hverken i gjeldende rett eller etter utvalgets forslag slik at midler som er felleseie, eies i fellesskap av ektefellene. Når hver av ektefellene – med visse unntak som i det vesentlige er felles for felleseie og særeie – har full rettslig adgang til å råde over sitt, er det ikke dekkende å si at eiendelene er felleseie mellom dem. Det kan lett lede til den misforståelse at ektefellene eier tingene i fellesskap og bare kan råde over dem sammen. En slik tilsløring av sentrale rettsregler i forholdet mellom ektefeller er uheldig, og har i praksis vist seg å føre til misforståelser, se nedenfor (3).

(2) Til tross for at gjeldende lov er fra 1927, blir innholdet av begrepet felleseie, også blant jurister, ofte misforstått. Fremdeles er det en utbredt oppfatning at ektefellene må ha særeie for at eiendeler skal være unntatt fra beslag av den annen ektefellens kreditorer.[43]) En gjennomgåelse av tinglyste ektepakter i Løsøreregisteret for tre måneder i 1985 og 1986 viser at det i opp mot 40% av tilfellene ble bestemt at boligen skulle være hustruens særeie. Det er neppe tvilsomt at dette i mange tilfelle skyldes en tro på at særeie er nødvendig for at boligen ikke skal kunne angripes av mannens kreditorer. Men dette ville også ha vært oppnådd ved at mannen hadde begrenset seg til helt eller delvis å overføre boligen til hustruen, uten samtidig å ha bestemt at den skal være særeie. Tilføyelsen om at boligen skal være særeie synes ofte ubegrunnet. Dette innebærer i praksis at hvor ekteskapet oppløses, vil denne misforståelsen av reglene om formuesordningen lede til at hustruen beholder boligen uten at mannen får halvparten av dens verdi. Når det samtidig bare i de færreste tilfelle bestemmes at eiendommen ved død skal behandles som om særeiet ikke var opprettet, eller at den gjenlevende kan sitte i uskiftet bo med særeie, må boligen ved hustruens død normalt skiftes mellom mannen og hennes arvinger. Etter utvalgets oppfatning vil en avskaffelse av begrepet felleseie sterkt bidra til at ektefellene, hvor eiendeler søkes vernet mot den ene ektefelles kreditorer, ikke blir unntatt fra deling, medmindre også dette uttrykkelig blir sagt. Men det vil det sjelden være grunn til.

(3) Det kan synes mindre hensiktsmessig med to forskjellige begreper for å betegne partenes eiendeler alt ettersom deres verdi skal deles eller ikke ved separasjon eller ekteskapets opphør. Å sette navn på eiendelene etter et slikt kriterium, vil lett lede til at forskjellen blir overdimensjonert og kan forlede til slutninger det ikke er grunnlag for. Når reglene under ekteskapet i det vesentlige er de samme uansett om eiendelene skal deles eller ikke ved ekteskapets opphør, blir det heller ikke av lovtekniske grunner nødvendig å beholde begrepene «felleseie» og «formuesfellesskap».

(4) Som det fremgår av fremstillingen ovenfor under avsnitt V.3.6, er det i dag alminnelig at eiendeler er sameie mellom ektefeller. Særlig gjelder dette bolig og vanlig innbo, men sameie kan også gjelde andre formuesgoder. Dette er en kjensgjerning som utvalget forutsetter også vil gjøre seg gjeldende i fremtiden. Men en terminologi som innebærer at ektefeller som har felleseie kan eie ting i sameie, og at sameie også er aktuelt ved særeie, medfører at sentrale sider ved formuesordningen begrepsmessig blir meget komplisert og vanskelig å forstå.

(5) Begrepene særeie og felleseie kan også skape problemer når det gjelder hva ektefellene ved ektepakt kan avtale med hensyn til delingen, se nærmere nedenfor avsnitt V.10.

Hvis begrepet felleseie går ut av loven, forsvinner det naturlige motstykke til særeie. Det kan virke noe kunstig å ha betegnelsen særeie på de eiendeler som etter avtale mellom ektefellene, eller bestemmelse av giver eller arvelater skal være unntatt fra deling, men ikke ha noen særskilt betegnelse for formuesforholdet når det gjelder de øvrige av ektefellenes eiendeler. Hvis lovgivningen fortsatt skal ha begrepet særeie, vil en del av de innvendinger mot den gjeldende terminologi til dels fortsatt være berettiget. Beholdes særeie som betegnelse, kan det f.eks. fortsatt være problemer når en ektefelle overfører eiendeler til den annen. Det vil fortsatt være fare for at de overføres til mottagerens særeie hvor disposisjonen utelukkende er motivert ut fra ønsket om å oppnå beskyttelse mot kreditorforfølgning. Uten særeiebegrepet ville i et slikt tilfelle eiendelen naturlig ha blitt overført fra den ene til den annen, uten noen tilføyelse om at verdien ikke skulle deles. Og videre: Hvor ektefellene i dag har felleseie, kan de ikke avtale at en ektefelle før delingen forlodds skal utta en gjenstand eller en bestemt sum penger, medmindre gjenstanden eller beløpet gjøres til særeie. Det mest naturlige er her at ektefellene bestemmer at X eller Y skal være unntatt fra deling. Dette vil gjøre avtalefriheten mer funksjonell enn den er i dag, og hindre at ektefellene (eller en av dem) går i en felle.

Utvalget har mot denne bakgrunn ikke brukt gjeldende lovs begrepsapparat. Utvalget tar utgangspunkt i at hver av ektefellene råder over sitt, uansett om midlene skal deles eller ikke ved separasjon, skilsmisse eller den ene ektefelles død. Det er derfor ikke i første omgang noe behov for å skyte inn koblingsbegrepene felleseie og særeie for å markere denne forskjell. Men utvalget har likevel følt et klart behov for en betegnelse på de midler som etter avtale mellom ektefel-

[43]) Vi har en lang rekke dommer hvor det klart fremgår at motivet bak en ektepakt om særeie, er ønsket om å beskytte midler mot kreditorforfølgning, se f.eks. Rt. 1982 s. 666. Når ekteskapet resulterer i skilsmisse, hevder den annen ektefelle ofte at det ikke var hensikten at ektepakten skulle legges til grunn for skifteoppgjøret mellom dem, se som et typisk eksempel Rt. 1956 s. 913.

lene eller bestemmelse av en giver eller arvelater ikke skal deles. Det er språklig tungt å gjennomføre en konsekvent bruk av formuleringen «eiendeler som er unntatt fra deling». Her har utvalget funnet det hensiktsmessig fortsatt å bruke ordet «særeie» i loven hvor det er behov for det. Også i daglig tale vil det være praktisk å bruke denne betegnelse på de eiendeler som etter avtale mellom ektefellene eller ved bestemmelse av en giver eller arvelater er unntatt fra deling. Utvalget har derfor i utkastet tildels brukt ordet særeie i disse tilfelle, og ikke foreslått endringer i andre lover hvor det i dag er i bruk. På den annen side vil utvalget gi uttrykk for at det må stå ektefellene (eller en giver eller arvelater) fritt om de vil bruke formuleringen «unntatt fra deling» eller «særeie» i det konkrete tilfelle.

Utvalget nevner at den danske Bet. nr. 3 s. 16 også anbefaler å avskaffe ordene felleseie og formuesfellesskap.

6. NÆRMERE OM RÅDIGHETSSPØRSMÅLENE.

6.1. Innledning.

Som nevnt under fremstillingen av gjeldende rett, er gjeldende lovs utgangspunkt at hver ektefelle under ekteskapet råder over sitt – det vil si hva han eller hun hadde før ekteskapet ble inngått og erverver under ekteskapet, ektefellelovens § 12. En del disposisjoner over felles bolig og innbo m.v. krever den annen ektefelles samtykke, se ektefellelovens §§ 14 flg. Disse regler gjelder i prinsippet uansett om ektefellene har felleseie (lever i formuesfellesskap) eller har særeie, se ektefellelovens § 24 a.

Hvor ektefellene har felleseie, blir det en tolkning av uttrykket «bragt inn i felleseiet», som avgjør hvem av ektefellene som råder over de enkelte eiendeler. Skillet mellom de to rådighetsdelene har også betydning i videre sammenheng. Som ved særeie, er det som en ektefelles kreditorer kan ta beslag i, begrenset til det vedkommende ektefelle eier, det vil si hans eller hennes rådighetsdel av felleseiet, jfr. ektefellelovens § 30. Under ekteskapet er det disse to forhold – selvstendig rådighet og adskilt ansvar overfor kreditorene – som er av særlig betydning. Dette er sentrale spørsmål. Grensen mellom de to rådighetsdeler er derfor både juridisk og faktisk viktig.[44])

[44]) For fullstendighetens skyld nevnes at det også ved ekteskapets opphør har betydning hvem som har bragt en gjenstand inn i felleseiet, idet denne ektefellen da i utgangspunktet har rett til å få den utlagt på sin lodd, jfr. skiftelovens § 50.

Grensen mellom de to rådighetsdeler innenfor felleseiet og grensen mellom ektefellenes eiendeler hvor det er særeie, har de senere år fått en noe annen betydning ved at felles bolig m.v. ofte anses som sameie mellom ektefellene. Den rettslige konstruksjon blir i slike tilfelle at hver ektefelles andel i sameiet tilhører denne ektefelles rådighetsdel av felleseiet eller hans eller hennes særeie, slik at så vel ektefellens rådighet som kreditorenes beslagsrett er knyttet til andelen.

I dette kapittel vil utvalget ta for seg de grunnleggende regler om rådighetsspørsmålene, herunder hvilke begrensninger i den enkeltes rett til å råde over sine eiendeler som loven bør stille opp. Et annet spørsmål er betydningen av at sameie mellom ektefeller er blitt meget vanlig. En nærmere lovgivningspolitisk vurdering av dette spørsmål vil bli gitt i avsnitt V.7.4.

6.2. Det grunnleggende prinsipp.

Utvalget finner det lite tvilsomt at man også i fremtiden må legge til grunn som lovens prinsipp at hver av ektefellene fritt råder over det de eier, dvs. det hver av dem hadde da ekteskapet ble inngått og under dette erverver ved arbeid, arv, gave, eller på annen måte. Utvalget vil likevel peke på at det også i de senere år har vært fremmet forslag om felles rådighet (disposisjonsrett). Se nærmere om disse spørsmål avsnitt III.3.3.2 foran.

Men det sier seg selv at prinsippet om den fri disposisjonsrett må underkastes visse begrensninger.

6.3. Begrensninger i den enkeltes rett til å råde over sine eiendeler.

6.3.1. Generelle begrensninger.

Hvor ektefellene har felleseie, oppstiller ektefellelovens § 13 en plikt for den enkelte ektefelle til å disponere over sine eiendeler på en slik måte at «han ikke utilbørlig utsetter det for å forringes til skade for den annen ektefelle.»

I ektefellelovens forarbeider er bestemmelsen begrunnet med en ektefelles plikt til å forvalte sin del av felleseiet med «begge egtefællers interesse for øie. Dette er en naturlig følge av det interesse- og tillidsforhold, hvorpaa hele gifteeiesystemet hviler».[45]) Slik lovens system er, må bestemmelsen ses i sammenheng med den interesse en ektefelle har i

[45]) Utkast 1918 s. 85-86.

at den annen ektefelle ikke forskusler sin del av felleseiet slik at det blir lite å dele med den annen ektefelle dersom det skal foretas et skifte av ektefellenes formue.

Ektefellelovens § 13 må videre ses i sammenheng med lovens §§ 18 og 39 nr. 1.

Etter ektefellelovens § 18 kan en ektefelle kreve vederlag på skifte dersom den annen ektefelle ved å vanskjøtte sine økonomiske anliggender eller ved misbruk av retten til å råde over felleseiet eller ved annen utilbørlig adferd vesentlig har forminsket felleseiet. Eventuelt kan vederlag kreves av den annen ektefelles særeiemidler.

Etter ektefellelovens § 39 nr. 1 kan en ektefelle kreve formuesfellesskapet opphevet dersom den annen ektefelle vesentlig har forminsket felleseiet på slik måte som nevnt i § 18, eller har utsatt det for å bli vesentlig forminsket. Hvis formuesfellesskapet oppheves på grunnlag av denne bestemmelse, kan så ektefellen kreve fellesboet skiftet med hjemmel i skiftelovens § 44 nr. 2, og deretter på skifte gjøre gjeldende vederlagskrav etter ektefellelovens § 18.

Ektefellelovens §§ 18 og 39 nr. 1 har sammenfallende formuleringer, som går noe videre enn formuleringen i § 13. Men i realiteten dekker nok de tre bestemmelser de samme forhold.

Den sentrale bestemmelse – den som trekker konsekvenser for ektefellenes økonomiske oppgjør av utilbørlige disposisjoner fra en ektefelles side – er ektefellelovens § 18. Denne bestemmelse står på egne ben. Den kan anvendes direkte på skifte uten hensyn til §§ 13 og 39 nr. 1. Den er videre en av flere vederlagsregler som loven har, og som må sees i sammenheng. Om dette viser utvalget til avsnitt V.8.4 hvor vederlagsreglene på skifte behandles. Som det fremgår av dette avsnitt, mener utvalget at vi fortsatt må ha visse vederlagsregler for at resultatet av et skifte ikke skal bli for urimelig. Men utvalget vil foreslå visse forenklinger.

Ektefellelovens § 39 nr. 1 er på sin side en av flere bestemmelser som gir en ektefelle en ensidig rett til å kreve formuesfellesskapet opphevet – den såkalte rett til under nærmere angitte omstendigheter å kreve bosondring med etterfølgende skifte mens ekteskapet består. Er ektefellene enige, kan de også oppnå det samme som bosondring mens ekteskapet består ved å opprette ektepakt om særeie. Den ensidige rett for en ektefelle til å kreve bosondring er lite brukt. Spesielt gjelder dette ektefellelovens § 39 nr. 1, som utvalget ikke kjenner noe eksempel på er anvendt i praksis. Når bosondring er lite brukt, skyldes nok dette særlig følgende forhold: Bestemmelsen ble i sin tid gitt til vern for den hjemmearbeidende hustru. Men da bosondring leder til at ektefellene for fremtiden får særeie, vil en hjemmearbeidende hustru uten egen inntekt eller større formue ikke være tjent med en bosondring. Utvalget vil med to unntak foreslå bosondringsbestemmelsene opphevet, se om den nærmere begrunnelse her motivene til § 12-1 nedenfor.

Spørsmålet for utvalget blir om det er grunn til også å oppheve gjeldende § 13 i ektefelleloven.

Ektefellelovens § 13 er nærmest en programerklæring om plikt for ektefellene til å ta vare på sitt gods av hensyn til den annen ektefelles interesser. Det er ikke knyttet rettsvirkninger direkte til § 13. De krav en ektefelle kan gjøre gjeldende, følger av ektefellelovens § 39 nr. 1 og § 18, hvis § 39 nr. 1 oppheves, bare av de bestemmelser som utvalget vil foreslå til avløsning av blant annet § 18.

Utvalgets flertall – alle unntatt *Totland* og *Lillestøl* – er kommet til at en bestemmelse som § 13 ikke bør tas med i en ny ekteskapslov.

Bestemmelsen er – som nevnt – nærmest en programerklæring, og det kan reises spørsmål om den harmonerer med det prinsipp om selvstendige og uavhengige ektefeller som iallfall i dag må være lovens klare utgangspunkt. En ting er at det når skifte skal skje – når hver ektefelle skal dele sin netto rådighetsdel med den annen – er grunn til å ta hensyn til at en ektefelle har vanskjøttet sin økonomi slik at det blir lite igjen å dele med den annen ektefelle. Noe annet er å oppstille et generelt prinsipp om plikt til å disponere av hensyn til den annen ektefelles interesser i en eventuell senere deling av felleseiet. Ektefellelovens § 13 er dessuten en sterkt skjønnspreget regel. Felleseiet må ikke «utilbørlig» utsettes for forringelse til skade for den annen ektefelle. Det kan være tvil om hvor langt bestemmelsen rekker. Dette siste legger dog utvalget mindre vekt på. Også de vederlagsregler utvalget foreslår, må bli av skjønnsmessig karakter. Men disse bestemmelser tar sikte på direkte anvendelse i konkrete situasjoner hvor det finnes rimelig å fravike likedelingsregelen.

Utvalgets flertall finner at en programerklæring som i gjeldende lovs § 13 ikke er nødvendig, likesom det er vanskelig å gi den en utformning som harmonerer med lovens generelle utgangspunkt – at hver ektefelle råder fritt over sitt. Det må gjøres visse begrensninger i den fri rådighet, men begrensningene bør etter utvalgets mening få uttrykk i mer presise regler om dette.

Flertallet er selvsagt enig i at gjeldende § 13 gir uttrykk for god moral. Ektefeller bør samarbeide, og en ektefelle bør ved sine økonomiske disposisjoner ta hensyn til den annen ektefelle, noe da også ektefeller normalt gjør. Hensynet til den annen ektefelle ligger ellers innebygd i de vederlagsregler som kan få anvendelse ved delingen. Mer vesentlig er antagelig den bestemmelse om felles ansvar for familiens underhold som utvalget foreslår i utkastets § 6-4, jfr. gjeldende lovs § 1, første ledd. Også i denne bestemmelse er innebygd en viss plikt for en ektefelle til å forvalte sin økonomi ut fra hensynet til den annen ektefelle. Denne underliggende plikt vil også omfatte særeie – eiendeler som ikke skal deles.

Utvalget finner at det ut fra nåtidens syn ikke vil være riktig å opprettholde ytterligere rettslige bånd av hensyn til ektefellers gjensidige underholdsplikt og av de særlige skifteregler som er nevnt.

Utvalgets mindretall – *Totland* og *Lillestøl* – er ikke enig i at § 13 bør sløyfes i en ny ekteskapslov. Bestemmelsen i denne paragraf trår ikke retten for en ektefelle til å råde fritt over det han eier for nær, men den forbyr misbruk av retten til å råde over egne eiendeler.

Det ligger i sakens natur at når et ekteskap er inngått, har en ektefelle hensyn å ta til den annen part også i økonomisk henseende. Det er dette § 13 fastslår. Paragrafen er ikke i strid med ekteskapslovens hovedsyn om hver enkelt ektefelles selvstendighet, men vel med et rendyrket uavhengighets-prinsipp. I så måte er det likhetspunkt mellom § 13 og ektefellers gjensidige underholdsplikt.

Mindretallet peker videre på at bestemmelsene i §§ 7-1 og 7-2 bare pålegger begrensninger i adgangen til å foreta rettslige disposisjoner. En ektefelle kan også ha behov for beskyttelse mot faktiske disposisjoner f.eks. at den felles bolig blir utsatt for skade p.g.a. svært mangelfullt vedlikehold. En slik beskyttelse kan være nødvendig også i tilfelle der boligen m.v. er særeie. At en eiendel er særeie kan imidlertid få betydning ved vurderingen av om det er tatt tilbørlig hensyn til den annen ektefelles interesser. Mindretallet foreslår derfor at følgende bestemmelse inntas som § 7-1 (foran de spesielle regler om den enkeltes rett til å disponere over sine eiendeler): Ektefeller plikter å ta tilbørlig hensyn til den annen ektefelles interesser når de råder over sine eiendeler.

6.3.2. Begrensninger i rådigheten over spesielle eiendeler.

Utgangspunktet er den frie rådighet, og at begrensninger i denne må ha sin særlige begrunnelse.

Utvalget finner det lite tvilsomt at det fortsatt må oppstilles krav om samtykke fra den annen ektefelle til disposisjoner over spesielle eiendeler, se avsnitt V.5.3 ovenfor. Selv om gjeldende regler om dette ble revidert så sent som ved lov av 22. mai 1970 nr. 30, vil utvalget foreslå endringer – begrensning av tidligere gjeldende regler – på enkelte punkter.

Avgrensningen av hvilke eiendeler rådighetsbegrensningene bør omfatte, må sees i sammenheng med hvilke disposisjoner som bør underkastes kravet om ektefellesamtykke. Jo større deler av formuen som omfattes, jo mer varsom må man være med hensyn til hvilke disposisjoner som skal kreve slikt samtykke.

6.3.2.1. Hvilke eiendeler rådighetsbegrensningene bør gjelde for. Etter gjeldende rett omfatter kravet til ektefellesamtykke «fast eiendom som er felleseie, når eiendommen tjener til felles bolig, eller når den annen ektefelles eller begges erhvervsvirke er knyttet til den», ektefellelovens § 14. Videre bestemmer § 15 at det samme gjelder for «løsøre, som er felleseie, når det hører til det felles innbo eller til den annen ektefelles nødvendige arbeidsredskap, eller det tjener til barnas personlige bruk». Også særeiemidler er i dag underkastet regler om ektefellesamtykke. Ved lov av 22. mai 1970 nr. 30 ble det tilføyet en § 24 a i ektefelleloven. Her bestemmes det at reglene « i §§ 14 og 15 ... får ... tilsvarende andvendelse på særeie ... For så vidt angår innbo som er særeie, gjelder reglene bare for vanlig innbo i hjemmet».

At det er behov for å beskytte *bolig og innbo* mot disposisjoner som den annen ektefelle er uenig i, er åpenbart. Det dreier seg her om det felles hjem. Gjeldende lovs §§ 14 – 15 går imidlertid lenger enn til å verne hjemmet. Og her vil utvalget foreslå visse begrensninger.

Ektefellelovens § 14, jfr. § 24 a, gjelder *fast eiendom* som tjener som ektefellenes felles bolig. Men bestemmelsen gjelder også fast eiendom som en eller begge ektefellers ervervsvirke er knyttet til. Denne siste begrensning i rådigheten bør etter utvalgets mening ikke opprettholdes.

En generell samtykkeregel som omfatter alle former for næringsvirksomhet, går meget langt. Næringsvirksomhet kan være av

mange slag, og være mer eller mindre omfattende. Ved disposisjoner over slik eiendom vil som oftest andre hensyn gjøre seg gjeldende enn når det gjelder disposisjoner over eiendom som tjener som bolig. Opptak av lån vil regelmessig være forretningsmessig fundert. Det samme vil gjelde salg, bortfeste eller stiftelse av bruksrettigheter i slik eiendom, for eksempel salg og bortfeste av deler av jord- og skogbrukseiendommer eller påhefte av begrensede bruksrettigheter i slik eiendom. Det er ellers ikke klart om gjeldende lovs samtykkeregel gjelder helt ut i slike tilfelle. Loven har vært tolket slik at samtykke bare er nødvendig hvor disposisjonen medfører at eiendommen ikke lenger kan tjene som grunnlag for vedkommende næringsvirksomhet.[46]) En slik innskrenkende tolkning er imidlertid ikke mulig for visse disposisjoner, som for eksempel pantsettelse, som er en meget vanlig disposisjon.

Driver den ene ektefelle næringsvirksomhet på en eiendom den annen ektefelle eier, vil det vel som oftest foreligge en leieavtale mellom ektefellene, skriftlig eller muntlig, slik at den annen ektefelle ikke uten videre kan disponere uten hensyn til den næringsvirksomhet som drives. Men her kan nok forholdene stille seg forskjellig, alt etter den bruk det dreier seg om, og hvor omfattende den er. Man må vel imidlertid kunne forutsette at ektefeller, om ekteskapet skal fortsette, vil kunne bli enige om en løsning av konflikter av denne art.

Hvor en ektefelle er, eller må betraktes som ansatt i virksomhet som den annen ektefelle driver på sin eiendom, kan utvalget heller ikke se at det bør gjelde en generell regel om ektefellesamtykke. Noe slikt krav gjelder ikke når ektefellene er ansatt i virksomhet andre driver på eiendommen.

Driver ektefellene virksomheten sammen, uten at den ene må betraktes som ansatt hos den annen, kan det tenkes at de også eier sammen den eiendom som virksomheten drives i. Men bortsett fra dette, vil i slike tilfelle den felles virksomhet være den fremtredende, ikke det at bare en av dem er eier av den faste eiendom. Her må i alle tilfelle ektefellene forhandle seg frem til en løsning om den felles virksomhet skal fortsette eller bringes til opphør.

Alt i alt ser utvalget det slik at det til næringsvirksomhet knytter seg så vidt spesielle problemer at en *generell* samtykkeregel på dette området går for langt. Selv om det her foreligger enkelte dommer – Rt. 1974 s. 856, RG 1950 s. 696, RG 1962 s. 683 – antar utvalget at bestemmelsen bør kunne sløyfes.

Når det gjelder lovens § 15 – som gjelder samtykke til disposisjoner over innbo – vil utvalget foreslå at kravet begrenses til å gjelde *vanlig innbo*, slik det nå er for særeie, jfr. ektefellelovens § 24 a. Spesielt kostbart innbo, for eksempel verdifulle kunstgjenstander, bør ikke være underlagt en samtykkeregel, uten hensyn til om verdiene skal deles eller ikke ved et senere oppgjør. Det kan være spørsmål om ikke slikt løsøre delvis også i dag faller utenfor det loven tar sikte på med «innbo». Forsåvidt angår kostbare kunstverker, kan anskaffelsen mer ha preg av kapitalplassering enn erverv av innbo til hjemmet.

Etter ektefellelovens § 15 må en ektefelle også ha samtykke av den annen til disposisjoner over løsøre som er dennes nødvendige arbeidsredskap. Det kan her være spørsmål om meget kostbart utstyr, og da vil et generelt krav om samtykke føre for langt. For øvrig antar utvalget at det som er anført om lovens § 14 på dette punkt, stort sett også har gyldighet for den tilsvarende samtykkeregel i § 15. Og utvalget vil ikke foreslå at denne del av § 15 blir tatt med i en ny ekteskapslov.

Endelig nevnes at ektefellelovens § 15 også krever samtykke fra den annen ektefelle til visse disposisjoner over løsøre som tjener barnas personlige bruk. Utvalget har vært i tvil om det fortsatt er behov for denne begrensning. De eiendeler det her siktes til, vil i de fleste tilfelle enten være barnas egne eiendeler eller inngå i det felles innbo. Utvalget er imidlertid kommet til at hensynet til barna taler for fortsatt å beholde denne begrensning i en ektefelles rådighetsrett.

Når det så gjelder spørsmålet om hvorledes en ny samtykkeregel for *bolig* bør utformes, er utvalget blitt stående ved en utforming etter mønster av skiftelovens § 63.

Skiftelovens § 63 gir regler for hvilke eiendeler som en gjenlevende ektefelle kan kreve utlagt til seg på skifte med førstavdødes arvinger. Ved lovendring av 3. mars 1972 ble retten for fast eiendom innbrakt av avdøde begrenset til «boligeiendom som har tjent som ektefellenes felles bolig, andel eller aksje i boligselskap eller obligasjon som ektefellenes rett til å leie felles bolig har vært knyttet til .... Har felles boligeiendom også vært brukt til ervervsvirksomhet eller andre formål, gjelder bestemmelsen i foregående punktum bare når eiendommens hovedsaklige formål har vært å tjene som ektefellenes felles bolig ...». I motivene for lovendringen heter det: «Begrensningen til boligeiendom som har hatt som hovedsaklig formål å

[46]) *Arnholm* og *Lødrup* s. 147.

tjene til ektefellenes felles bolig, forutsettes å innebære at eiendom som kan gi den vesentlige del av næringsgrunnlaget for en familie, overhodet ikke kommer inn under bestemmelsen.»[47]) I praksis betyr dette at blant annet gårdsbruk faller utenfor.

Utvalget antar at en samtykkeregel begrenset til boligeiendom som hovedsaklig tjener som ektefellenes felles bolig, gir en rimelig avgrensning. Om den nærmere utforming av en samtykkeregel etter dette mønster, vises til utkastets § 7-1.

Den ramme for rådighetsbegrensningene som er foreslått her, stemmer i det vesentlige overens med den nye svenske lov forsåvidt angår boligen.[48])

Forsåvidt angår regelen om samtykke til disposisjoner over vanlig *innbo*, vises til utkastets § 7-2. Den foreslåtte bestemmelse er i det vesentlige i overensstemmelse med den nye svenske lov, jfr. ÄB 7 kap. 4 § jfr. 5 §.

Utvalget har vurdert om det er grunn til på enkelte punkter å utvide arten av de eiendeler som skal undergis samtykkeregler. Det gjelder forsåvidt angår fast eiendom, fritidshus, og forsåvidt angår løsøregjenstander, biler og fritidsbåter. Hverken *fritidshus* eller *biler* og *fritidsbåter* var særlig utbredt i 1927 da gjeldende lov ble til, mens det i dag er ganske alminnelig at ektefeller har slike eiendeler.

Når det gjelder fritidsboliger, kan atskillig tale for at de bør være omfattet av de samme rådighetsbegrensninger som boligeiendommer. Fritidsboligen er ektefellene ofte like knyttet til som den faste bolig. Meget av ektefellenes tid kan være brukt til arbeid på hytte eller landsted. Hertil kommer at bruken av fritidsboligen kan være omfattende – ofte betraktes den av ektefellene som en bolig nr. 2. Betraktninger av denne karakter la det svenske utvalg avgjørende vekt på, og foreslo at bestemmelsen om ektefellesamtykke ved disposisjoner over boligen, også skulle gjelde fritidseiendom. I den nye loven har man inntatt det motsatte standpunkt, jfr. ÄB 7 kap 4 § siste ledd: «Till makars gemensamma bostad og bohag räknas inte egendom som används huvudsakligen för fritidsändamål».[49])

Utvalget finner – under noe tvil – at fritidseiendommer ikke bør omfattes av rådighetsbegrensningene. Det er et grunnleggende utgangspunkt i gjeldende rett, og må være det også i fremtiden, at hver av ektefellene har fri rådighet over sitt. En lovfestet rådighetsinnskrenkning vil være generell. Unntak fra dette bør ha tungtveiende grunner. Fritidseiendommer varierer sterkt, fra de enkleste hytter til mer kostbare landsteder. Bakgrunnen for ervervet og finansieringen varierer også sterkt – fra arv til kjøp eller egeninnsats av en eller begge ektefeller. Bruken kan variere fra en meget beskjeden bruk, kanskje vesentlig bruk av den ene ektefelle, til en bruk som nærmer seg karakteren av en bolig nr. 2. Ektefellene kan også ha flere fritidsboliger – hytte på fjellet og ved sjøen. Å kreve ektefellesamtykke til disposisjoner over alle arter fritidseiendommer, vil etter utvalgets mening føre for langt. Hertil kommer at utvalget mener at reglene om ektefellesamtykke skal gjelde uansett om eiendommen skal være gjenstand for deling ved ekteskapets opphør eller ikke. Dette er berettiget for en boligeiendoms vedkommende, men neppe for en fritidseiendom.

Utvalget vil også understreke at selv om fritidseiendommer ikke blir omfattet av samtykkereglene, kan enighet om disposisjonene være nødvendig fordi eiendommen er sameie mellom ektefellene, jfr. det som sies nedenfor om vilkårene for sameie etter vanlige formuesrettslige prinsipper. Fritidsboligen er ofte nettopp ervervet i fellesskap ved at begge bidrar til finansieringen, ved egeninnsats under byggingen og ved senere ut-

---

[47]) Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 126, jfr. nærmere *Lødrup* s. 166 flg.

[48]) I 7 kap 4 § heter det at «Med makars gemensamma bostad avses i denna balk

1. fast egendom som makarna eller någon av dem äger eller innehar med tomträtt, om det finns en byggnad på egendomen som är avsedd som makarnas gemensamma hem och egendomen innehas huvudsakligen för detta ändamål.

2. fast egendom som makarna eller någon av dem innehar med nyttjanderätt i förening med byggnad på egendomen som makarna eller någon av dem äger, om byggnaden är avsedd som makarnas gemensamma hem och egendomen innehas huvudsakligen för detta ändamål.

3. byggnad eller del av byggnad som makarna eller någon av dem innehar med hyresrätt, bostadsrätt eller annan liknande rätt, om byggnaden eller byggnadsdelen är avsedd som makarnas gemensamma hem och innehas huvudsakligen för detta ändamål.» Men den nye svenske loven opprettholder eldre retts krav om ektefellesamtykke også for annen fast eiendom som er «giftorättsgods, se 7 kap 5 §. Her heter det i tredje ledd: «En make får inte heller utan den andra makens samtycke avhända sig, låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom som inte utgör makernas gemensamma bostad, om egendomen är giftorättsgods.»

[49]) Noen stor praktisk betydning har imidlertid ikke dette, fordi ektefellesamtykke etter svensk rett for en rekke vesentlige disposisjoner gjelder *all* fast eiendom som er giftorättsgods, se forrige note.

bedringer. Dette vil nok i praksis fange opp flertallet av de situasjoner hvor det vil være rimelig at den ene ikke alene bør kunne disponere over eiendommen. Når fritidseiendommen er gjenstand for en mer omfattende bruk, langt utover vanlige ferier, vil den kunne bli å betrakte som en bolig nr. 2 for ektefellene. I så fall vil fritidsboligen kunne omfattes av rådighetsbegrensningen for bolig. Det er således antatt at skiftelovens § 63 om gjenlevende ektefelles rettigheter kan komme til anvendelse i tilfelle av denne art.[50])

Utvalget har også vurdert de tidligere svenske forslag om rådighetsbegrensninger for båter og biler, uten at man har funnet grunn til å foreslå generelle samtykkeregler for slike eiendeler. Under enhver omstendighet er samtykkeregler for båter og biler klart svakere fundert enn for fritidsboliger.

6.3.2.2. Bør det være forskjellige regler alt ettersom eiendommen skal være gjenstand for deling, eller ikke (særeie)? Frem til 1970 gjaldt rådighetsbegrensningene bare for bolig, innbo m.v. som var felleseie. I 1970 ble de utvidet til også å omfatte bolig og innbo m.v. som er særeie mellom ektefellene, ektefellelovens § 24a. Men det var ikke uten betenkeligheter at man gikk til denne utvidelse, se nærmere i Ot. prp. (1968-69) nr. 66 s. 13 flg. Rådighetsbegrensningene for særeieeiendeler ble derfor noe snevrere utformet enn ved felleseie – særlig kan nevnes at de bare gjelder for vanlig innbo, og at ektefellene ved ektepakt kan avtale at de ikke skal gjelde, noe som ikke er mulig ved felleseie.

Utvalget finner at det ikke er tilstrekkelig grunn til at det som hovedregel skal være forskjell i rådighetsinnskrenkningene alt ettersom eiendelene skal være gjenstand for deling eller ikke ved et senere oppgjør. Eiendeler som etter lovutkastet foreslås undergitt rådighetsbegrensninger, er eiendeler av grunnleggende betydning for begge ektefeller. Begge bør derfor være med på disposisjoner over dem, uansett hvordan oppgjøret ved en eventuell separasjon eller skilsmisse skal være. Også i denne forbindelse kan det tilføyes at i mange tilfelle vil ikke disse rådighetsbegrensninger få selvstendig betydning fordi bolig og innbo ofte vil være i sameie mellom ektefellene.

6.3.2.3. Adgangen til å fravike lovens regler om rådighetsbegrensninger. Utvalget er kommet til at ektefellene fortsatt bare bør gis adgang til å avtale at rådighetsinnskrenkningene ikke skal gjelde for eiendeler som er unntatt fra deling (særeie). Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett. Utvalget har funnet at avtalefriheten ikke bør utvides til også å omfatte eiendeler som inngår i formue som er gjenstand for deling. Slike avtaler vil eventuelt bli inngått på et tidspunkt hvor det er vanskelig å overskue konsekvensene. Det kan heller ikke sees å være noe vesentlig behov for at man skal kunne gi avkall på den beskyttelse som ligger i retten til å samtykke i disposisjoner over bolig og vanlig innbo som ikke er særeie.

Hvor eiendeler er gave til en av ektefellene eller ervervet ved arv, kan etter gjeldende rett en giver eller arvelater bestemme at rådighetsinnskrenkningene ikke skal gjelde dersom gaven eller arven er gjort til mottagerens særeie, ektefellelovens § 24 a. Dette gjelder også arv som er livsarvingers pliktdelsarv, arvelovens § 31. Utvalget er i noe tvil om det er riktig å opprettholde denne regelen. Riktignok er den alminnelige regel i norsk rett at en gavemottager eller arving må respektere de vilkår som knyttes til gaven eller arven (med visse reservasjoner for livsarvingenes vedkommende), og dette har også virkning for mottagerens ektefelle. I praksis brukes adgangen til å bestemme at arv eller gave skal være mottagerens særeie, stadig hyppigere. Grunnen er utvilsomt det økende antall skilsmisser. Giveren eller arvelateren ønsker da at gaven eller arven ikke skal bli gjenstand for deling. Ikke minst gjelder dette for arv til livsarvinger. Den nye svenske loven lar samtykkereglene gjelde for eiendom ektefellene ved avtale har gjort til «enskild egendom», men ikke for eiendom som er «enskild» etter bestemmelse av en giver eller arvelater, ÄB 7 kap 5 § annet ledd.

Utvalgets flertall, *Lødrup, Totland, Holmøy, Lillestøl og Lien Utvik*, finner det riktig å opprettholde en adgang for en giver eller arvelater til å bestemme at gave eller arv skal være unntatt fra deling, se nedenfor avsnitt IV.10.2. Men dermed er det ikke gitt at det også bør være mulig å bestemme at rådighetsinnskrenkningene ikke skal gjelde. Disse har som nevnt til hensikt å verne den annen ektefelle mot at eiendeler som kan være av fundamental betydning for ektefellen, blir disponert over uten dennes samtykke. Etter flertallets oppfatning bør hensynet til ektefellen gå foran hensynet til en givers eller arvelaters ønske om å tilgodese mottageren eller arvingen på dette punkt. Det kan ikke sies å være noen vesentlig innskrenkning i deres råderett å gi mottagerens ektefelle vern her. Særlig vil en peke på at kravet om ektefellesamtykke etter utvalgets forslag er begrenset til bolig og vanlig innbo.

[50]) *Lødrup* s. 166.

Et mindretall – *Grønseth, Roll-Matthiesen, Stray Ryssdal og Torsnes* – mener at også en giver eller arvelater skal ha adgang til å bestemme at rådighetsinnskrenkningene ikke skal gjelde.

6.3.3. Hvilke disposisjoner kravet om samtykke gjelder for.

Etter gjeldende rett gjelder kravet om ektefellesamtykke for fast eiendom og annen bolig ved avhendelse og pantsettelse, samt delvis bortleie eller fremleie, bortforpaktning og oppsigelse, alt avhengig av hva slags eiendom eller rettighetsforhold (f.eks. obligasjons- eller andelsleiligheter) det er tale om, se nærmere ektefellelovens § 14 første og annet ledd.

Når utvalget foreslår rådighetsinnskrenkningene begrenset til å omfatte eiendom i den utstrekning den brukes som felles bolig, bør de disposisjoner krav om ektefellesamtykke skal gjelde for, utformes med sikte på å gi vern for retten til å bo i boligen. Det er dette hensyn som er regelens begrunnelse.

Det er derfor klart at rådighetsbegrensningen må gjelde avhendelse av boligen, og likestillet med dette ved oppsigelse hvor boretten er knyttet til en leierett. Det er videre åpenbart at også avtaler om bortleie og fremleie må være underkastet ektefellens samtykke. Bortleie og framleie bør efter utvalgets oppfatning også kreve samtykke hvor det dreier seg om bortleie eller fremleie av deler av boligen, selv om de gjenværende arealer er brukbare og tilfredsstillende ut fra den annen ektefelles synspunkt. Her finner utvalget at det ikke er riktig å ha regler hvor løsningen kan være skjønnsmessig og usikker.

Utvalget har vært i en viss tvil om ektefellens samtykke også bør kreves ved pantsettelse av den felles bolig. I praksis vil dette neppe være noe stort spørsmål. Fordi boligen ofte vil være i sameie mellom ektefeller, vil en långiver for å få klare heftelsesforhold forlange begge ektefellers underskrift på pantsettelsesdokumentene. Utvalget antar likevel at pantsettelse bør omfattes av lovens regler om ektefellesamtykke. Ektefeller bør være sammen om pantsettelse av sin bolig, og hvor boligen er sameie mellom ektefellene, vil krav om samtykke kunne skape klarere forhold om hva som pantsettes – om det er debitors andel i boligen eller hele boligen som stilles som pant. Om disse problemer vises til fremstillingen nedenfor avsnitt V.7.5.2.

Utvalget nevner at dekningslovens § 2-10 har bestemmelser til vern for debitor og hans husstand når pant i boligeiendom skal realiseres.[51])

På grunn av unntaksregelene i paragrafens tredje ledd får bestemmelsene ikke særlig betydning for pantesikret gjeld i boligen.

For innbos vedkommende foreslår utvalget ingen endring i gjeldende lovs formulering på dette punkt, dvs. at en ektefelle ikke uten samtykke av den annen kan overdra, bortleie eller pantsette slikt løsøre.

6.3.4. Bør en offentlig myndighet kunne gi samtykke når ektefellen nekter?

Hvis en ektefelle nekter å gi samtykke, kan etter gjeldende lovs § 17 fylkesmannen på begjæring gi tillatelse til å foreta «rettshandelen, hvis han finner at det ikke er skjellig grunn til nektelsen».

I praksis forekommer slike henvendelser til fylkesmannen uhyre sjelden. Utvalget har derfor vært i tvil om bestemmelsen bør beholdes.

Flertallet – alle medlemmer unntatt *Holmøy* og *Totland* – mener bestemmelsen bør beholdes. Etter flertallets mening har bestemmelsen sin vesentligste betydning ved sin eksistens. Flertallet legger ikke avgjørende vekt på at bestemmelsen sjelden vil bli

---

[51]) Bestemmelsen lyder slik:

Tvangssalg som truer skyldnerens rett til bolig.

Dersom tvangssalg av skyldnerens faste eiendom eller leierett (herunder aksje, andelsbrev, pantebrev eller annet atkomstdokument med tilknyttet leierett) vil medføre at skyldneren taper retten til nødvendig bolig for seg og sin familie, kan namsretten eller skifteretten på skyldnerens begjæring ved kjennelse bestemme at tvangssalget bare kan gjennomføres hvis det blir skaffet skyldneren en annen bolig som med hensyn til beliggenhet, størrelse, pris og andre forhold tilfredsstiller rimelige krav. Ved tvangsauksjon kan slik begjæring senest fremsettes i auksjonsmøtet eller innen en tidligere frist som retten eller namsmannen fastsetter.

Bestemmelse som nevnt i første ledd kan ikke treffes dersom skyldneren har unnlatt å gjøre hva han evner for å skaffe seg annen bolig, eller dersom tvangssalget skjer til inndriving av husleie eller annet vederlag skyldneren skal betale for sin rett til boligen.

Bestemmelse som nevnt kan heller ikke treffes ved tvangssalg for å inndrive renter eller ordinært forfalte avdrag på lån sikret ved pant i eiendommen, leieretten eller atkomstdokumentet. Søkes mer enn ordinært forfalte beløp inndrevet, gjelder det samme dersom det ekstraordinære forfall beror på at vilkår for pantelånet er misligholdt ved vesentlig forsømmelse av eiendommens vedlikehold eller av plikt til å holde den tilstrekkelig brannforsikret.

Skyldneren kan ikke på forhånd fraskrive seg adgangen til å påberope bestemmelsene i denne paragraf.

anvendt i praksis. På tilsvarende grunnlag – som en sikkerhetsgaranti – har utvalget foreslått beholdt bestemmelsen i gjeldende ektefellelovs § 3 om fastsettelse av pengebeløp som en ektefelle skal betale til den annen under et bestående samliv, dersom plikten til å bidra til det felles underhold ikke blir oppfylt, jfr. om dette avsnitt IV.3.3. Også i Sverige har man beholdt en adgang til å forelegge en samtykkenektelse for en offentlig myndighet, nemlig domstolene, jfr. ÄB 7 kap. 8 §.

Flertallet har vurdert om kompetansen hos oss bør overføres fra fylkesmannen til skifteretten. Noe stort spørsmål er ikke dette siden spørsmålet om slik fastsettelse er lite aktuelt i praksis. Man er imidlertid blitt stående ved å foreslå avgjørelsen lagt til skifterettene som det prinsipielt riktige, idet det dreier seg om å avgjøre en rettstvist. Saksbehandlingen for skifterettene vil i et slikt tilfelle ikke være mer formell enn for fylkesmannen.

Mindretallet – *Holmøy og Totland* – mener at det ikke er grunn til å ta inn i en ny lov en bestemmelse som dette, som praktisk talt ikke er i bruk. Slike nærmest upraktiske regler er uheldige ved at de kompliserer loven, slik at det blir vanskelig å få tak i hovedpunktene.

7. SÆRLIG OM SAMEIE.

7.1. Innledning.

Sameie foreligger hvor to (eller flere) personer eier en ting sammen. Da har de i utgangspunktet samme rett til å råde over den både faktisk og juridisk. Forholdet mellom sameiere er nærmere regulert i sameieloven av 18. juni 1965 nr. 6.[52])

Det ekteskapelige felleseie i gjeldende lov er ingen sameieordning. Hver ektefelle er eier av det han eller hun har brakt inn, og råder – som utgangspunkt – alene over disse eiendeler, både faktisk og juridisk, se ektefellelovens § 12 og fremstillingen ovenfor avsnitt V.6.1. Overfor kreditorene er hver ektefelle bare ansvarlig for sine forpliktelser, og hefter overfor dem med sine midler. Det etableres ikke ved ektefelleloven noe sameie i de eiendeler som ektefellene eier – heller ikke for de eiendeler som er underkastet rådighetsbegrensninger i form av krav om ektefellesamtykke ved visse disposisjoner.

Det er derfor klart at det mellom ektefeller som har felleseie (og naturligvis også særeie) er av betydning om eiendeler er i sameie mellom dem. Isåfall vil de sameierettslige regler komme inn i bildet i tillegg til de familierettslige, se nærmere nedenfor under V.7.4.1.

7.2. Hvordan sameie oppstår – gjeldende rett.

I Norge har man i rettspraksis vært betydelig mer villig til å akseptere sameie mellom ektefeller enn i de andre nordiske land. Særlig har det hatt betydning at domstolene har akseptert arbeid i hjemmet som grunnlag for medeiendomsrett til eiendeler ervervet ved inntekter fra den annen ektefelles (som oftest mannens) arbeid utenfor hjemmet, se nærmere fremstillingen av gjeldende rett ovenfor avsnitt V.3.6 og nedenfor under V.7.2.2.

7.2.1. *Sameie basert på alminnelige formuerettslige prinsipper.*

Sameie mellom ektefeller kan for det første oppstå etter de formuesrettslige prinsipper som stifter sameie mellom personer som ikke er gift med hverandre, f.eks. venner, forretningsdrivende osv. I tingsrettslige fremstillinger klassifiseres gjerne de forhold som stifter et sameie på denne måten: Sameiet kan hvile på *avtale* mellom partene – en gjenstand erverves i fellesskap for å fylle funksjoner begge er interessert i. Eller grunnlaget kan være *tredjemanns bestemmelse* – en giver eller arvelater gir eller testamenterer midler til to eller flere i fellesskap. Grunnlaget for sameiet kan også være av mer *tilfeldig art* – flere personers eiendeler er blitt blandet sammen slik at en utskillelse av den enkeltes eiendeler ikke er mulig.

Sameie mellom ektefeller etter slike alminnelige formuesrettslige prinsipper er i dag mer vanlig enn tidligere. Den alminnelige velstandsutviklingen har medført at ektefeller flest kan legge seg opp kapitalverdier, særlig i form av bolig, fritidshus, bil, båt m.v. At begge ektefeller i en ganske annen utstrekning enn tidligere har inntektsgivende arbeid utenfor hjemmet, medfører at de begge direkte bidrar til anskaffelsen av kapitalgjenstander.

Utgangspunktet er at hver ektefelle er eier av det han eller hun selv har kjøpt og betalt. Har de begge bidratt til betaling av en gjenstand, blir de, i mangel av annen avtale, sameiere i denne gjenstand. Har de ikke holdt rede på hva den ene eller annen har betalt, vil de i stor utstrekning bli sameiere. Ofte vil ektefeller som begge har løpende inntekter,

[52]) Om sameie i sin almindelighet foreligger det en omfattende litteratur – den nyeste fremstilling (med utførlige henvisninger) er *Falkanger*, Det tingsrettslige sameie, Jussens Venner 1987 s. 101 flg.

bevisst eller ubevisst blande sin økonomi og sine midler på en slik måte at det ikke er mulig å si hvem som eier hva. Da er sameie den eneste naturlige eller mulige løsning.

Det er videre ikke ualminnelig at ektefeller innretter seg slik at den ene dekker familiens løpende forbruk; husholdningsutgifter, klær, strømutgifter m.v., mens den annens inntekter går til dekning av kapitalutgifter, særlig renter og avdrag på lån til bolig, anskaffelse av innbo m.v. I slike tilfelle kan ikke den ektefelle som har dekket kapitalomkostninger, bli eier av bolig og innbo, mens den ektefelle som har dekket det daglige forbruk, blir sittende igjen tomhendt. Rimelighet tilsier at de her blir sameiere i kapitalgjenstandene i det disse er et produkt av en felles økonomi.[53])

Da det særlig er om retten til boligen at det blir tvist ved ekteskapets opphør, er det naturlig å se litt nærmere på de særlige spørsmål som eierforholdet til boligen reiser.

Finansieringen av en bolig kan skje på ulike måter. Som regel skjer den vesentlig ved lån, men slik at en eller begge ektefeller skyter inn noe egenkapital. Ikke sjelden ytes det støtte fra partenes familie – eventuelt som gaver som senere skal avkortes i et arveoppgjør (forskudd på arv). I mange tilfelle dreier det seg om erverv av en bolig i et borettslag, hvor det er den ene ektefelles ansiennitet i et boligbyggelag som har muliggjort ervervet, mens den annen (helt eller delvis) har skutt inn kontantene. Hvem som formelt står som eier, vil nok variere, og ikke nødvendigvis være den som i det vesentlige har bidratt økonomisk. Det samme gjelder hvem som står som debitor ved låneopptak. Etter lov om borettslag av 4. februar 1960 nr. 2 § 13 sjette ledd kan begge ektefeller registreres som andelshavere. Men i praksis synes det fremdeles å være en tendens til at det er mannen som formelt står f.eks. som låntager og eier – det gjelder også hvor begge ektefeller har kontantinntekter. Men selv om bare den ene ektefelle står som låntager, vil det ofte være en forutsetning at nedbetalinger skjer ved begges inntekter – én inntekt ville ikke vært tilstrekkelig.

Ved vurderingen av eierforholdene er det de økonomiske realiteter, og ikke hvem som er registrert som eier som er avgjørende.[54]) Og da vil de forhold som er nevnt ovenfor få betydning.

Også andre momenter enn de nevnte kan bygge opp om en sameieløsning, og da særlig for boligens vedkommende. Ofte vil ektefellene ikke hatt muligheter for å erverve boligen om ikke særlige offentlige støtteordninger hadde kommet dem til hjelp. Flertallet av boliger som er bygget her i landet etter 1945, har vært husbankfinansiert, og følgelig har finansieringen i en viss utstrekning vært subsidiert ut fra samfunnsmessige hensyn.

7.2.2. Arbeid i hjemmet.

Av større prinsipiell betydning er det forhold at en ektefelles arbeid i hjemmet kan danne grunnlag for en medeiendomsrett til eiendeler ervervet ved den annens arbeidsinntekter eller arbeidsinnsats. Som nevnt i oversikten over gjeldende rett ovenfor under avsnitt V.3.6, kom dette spørsmålet i forgrunnen under revisjonen av ektefellelovgivningen i 1970. Det synspunkt at arbeid i hjemmet kan få betydning for eiendomsretten til ektefellenes eiendeler, er nå utviklet i rettspraksis med utgangspunkt i Høyesteretts dom i Rt. 1975 s. 220.

Da denne dommen – og den rettsutvikling som har funnet sted etter den – også er av sentral betydning for vurderingen av hvordan reglene i fremtiden bør utformes, er det grunn til å komme litt nærmere inn på den, og på de spørsmål av prinsipiell betydning som den reiser.

Dommen gjaldt tolkning av skiftelovens § 50, som ektemannen hevdet ga ham rett til å få boligen utlagt til seg da den måtte anses bragt inn i felleseiet av ham. Han hadde nærmest som selvbygger reist ektefellenes bolig. Finansieringen skjedde dels ved midler han hadde spart, dels ved lån. For å få midler til dekning av utgiftene, hadde han også arbeidet adskillig overtid. Ellers hadde all fritid gått med til byggingen. Hustruen var delvis uføR, og hadde i byggeperioden tatt seg av to mindreårige barn, samtidig som hun ventet et tredje barn. Hun hadde når det gjaldt husbyggingen, bidratt noe med å male og arbeide på tomten.

Så vel flertallet som mindretallet i Høyesterett la til grunn at ved avgjørelsen av om en ektefelle «fullt ut eller for det vesentlige» hadde brakt boligeiendommen inn i felleseiet, jfr. skiftelovens § 50 første ledd, måtte også den annens arbeid i hjemmet telle med. Førstvoterende, som to dommere sluttet seg til, uttalte at det ville «stride mot den alminnelige rettsoppfatning» om ikke arbeidet i hjemmet skulle tillegges vekt. Annenvoterende, som én dommer sluttet seg til, uttrykte det slik: «Å hevde noe annet ville være i strid med dagens samfunnsoppfatning og rettsfølelse». Førstvoterende fant videre støtte for sitt syn i uttalelser i lovforarbeidene til endringen av skiftelovens § 50 i 1970. Det var her uttalt et ønske om å styrke den hjemme-

---

[53]) Se om et slikt tilfelle bl.a. RG 1975 s. 583 (Eidsivating), jfr. *Thue II* s. 98 flg. og *Lødrup* s. 130 flg. om detaljene i gjeldende rett her.

[54]) Den første dom som slo dette fast, er inntatt i Rt. 1956 s. 264, jfr. om rettsutviklingen her *Lødrup* s. 130 flg.

arbeidendes stilling. Annenvoterende fant at lovgivningsmyndighetene, tross visse uklare uttalelser i lovmotivene, ikke kunne antas å ha ment å gi uttrykk for at skiftelovens § 50 i dens nye skikkelse skulle være bygget på et annet syn eller skulle forstås annerledes.

Det var videre enighet i Høyesterett om at hustruens direkte innsats for husbyggingen i dette tilfelle måtte anses beskjeden. Det var dette forhold som ledet til at mindretallet, i motsetning til flertallet, fant at eiendommen helt eller for det vesentligste måtte sies å være innbragt av mannen. Mindretallet la i den forbindelse til grunn at mannens innsats i dette tilfelle hadde vært «usedvanlig».

Om den innsats som må kreves for at en hjemmearbeidende kan sies gjennom dette arbeid å ha bidratt til anskaffelsen av en boligeiendom, uttaler ellers førstvoterende:

«Men ikke enhver innsats i hjemmet vil her være relevant. Det må vurderes konkret om den hjemmearbeidende etter arten og omfanget av innsatsen må sies å ha medvirket til anskaffelsen av boligen. I det foreliggende tilfelle mener jeg at den konkrete vurdering må falle ut til hustruens fordel.

Jeg legger da vekt på at ingen av ektefellene hadde formue da de giftet seg. Eiendommen er anskaffet under ekteskapet, og anskaffelsen er ikke for noen del skjedd ved arv, gave eller annen tilfeldig atkomst. Ektefellene var enige om anskaffelsen av egen bolig for familien, og den var familiens bolig inntil ekteskapet gikk i stykker. Anskaffelsen har skjedd ved mannens arbeidsinntekt og hans direkte innsats under byggingen, men hustruen hadde for sin del dagen fullt opptatt med stell av hus og tre små barn. Jeg ser det slik at det er dette som har gjort det mulig for mannen å legge så meget arbeid i byggingen. Når ektefellene praktiserer en slik arbeidsdeling, fører den med seg at hustruen har vært avskåret både fra inntektsgivende arbeid og fra synderlig fysisk deltakelse i byggevirksomheten. Men ved sin innsats må hustruen sies å ha bidradd til at familien fikk egen bolig, og rettslig sett finner jeg det ikke riktig å anse denne innsats som uvesentlig i relasjon til mannens innsats når det gjelder innbringelse av eiendommen.»

Dommen gjaldt som nevnt direkte tolkningen av skiftelovens § 50, som gjelder retten til å få utlagt bestemte eiendeler (naturalutlegg) ved delingen. Den reiste straks en rekke spørsmål av sentral betydning for reglene om formuesforholdet mellom ektefeller. Et grunnleggende spørsmål var om de tanker om arbeid i hjemmet som lå til grunn for dommen, ga hustruen en sameierett i eiendommen med alle de konsekvenser dette måtte ha, eller om de bare gjaldt retten til å få bestemte eiendeler utlagt på skifte. Et annet spørsmål var om dommens rekkevidde var begrenset til boligeiendommer, eller om den måtte få anvendelse også på andre eiendeler, som bil, fritidseiendom, eventuelt forretningsvirksomhet. Videre reiste dommen tvil om arbeid i hjemmet kunne medføre medeiendomsrett hvor ektefellene ved ektepakt hadde avtalt særeie. Det var også tvil om hvor omfattende arbeidet i hjemmet måtte være for å få betydning som ervervsgrunnlag, og om hvor stor andel av et eventuelt sameie innsatsen kunne danne grunnlag for.

En del av disse spørsmål er blitt løst ved den ganske omfattende rettspraksis vi har fått omkring arbeid i hjemmet som ervervsgrunnlag. Men rettstilstanden kan neppe sies å være avklaret. Den etterlater fremdeles tvil på sentrale punkter.

Av disse kan først nevnes spørsmålet om *hvor omfattende* arbeidet i hjemmet må være for at det skal få betydning som ervervsgrunnlag. I enklere forhold hvor en ektefelle har vært hjemmeværende av hensyn til felles barn, har nok kravet til hjemmearbeidets omfang normalt vært ansett oppfylt. Når én ektefelle har arbeidet utenfor, én i hjemmet, har man sett det slik at begge derved har bidratt til anskaffelsen av den felles bolig. På den annen side: Hvor det gjelder meget rommelige økonomiske forhold og en mer eksklusiv bolig, vil man neppe på samme måte kunne se den hjemmeværendes arbeid som et bidrag til anskaffelsen. I slike tilfelle vil man kanskje legge vekt på de vanlige formuesrettslige kriterier – på hvem som har betalt boligen, hvem som står som ansvarlig for lånene, på eventuell ekstraordinær egeninnsats i forbindelse med byggingen m.v., jfr. her Rt. 1982 s. 1269 hvor man hadde med en situasjon av denne art å gjøre. Noen klar grense mellom slike tilfelle og de mer ordinære hvor arbeidet i hjemmet naturlig kan ses som en medvirkning til anskaffelse av familiens felles bolig, er det selvsagt ikke.

Den rettspraksis som anerkjenner arbeidet i hjemmet som ervervsgrunnlag, har gjeldt eiendom som ektefellene hadde ervervet under ekteskapet og som ble brukt som *felles bolig*. Det er tvilsomt om arbeid i hjemmet kan være ervervsgrunnlag for *andre eiendeler*. Selv om det ikke er uttrykkelig slått fast i rettspraksis, må det imidlertid antas at vanlig innbo her må likestilles med bolig. Når det gjelder andre ting som familien bruker mer eller mindre i fellesskap – f.eks. fritidseiendommer – foreligger det ingen klare avgjørelser. De dommer som er referert i Rt. 1977 s. 876 og Rt. 1983 s. 1146 kan ikke sees å avklare rettsstilstanden hva angår fritidseiendommer m.v.[55]) For aktiva som er knyttet til man-

[55]) Dommen i Rt. 1983 s. 1146 gjaldt spørsmålet om en fritidseiendom var bragt inn av mannen alene, eller om også hustruen hadde medvirket ved ervervet. Fritidseiendommen – en hytte i Sirdal – ble ervervet etter at ektefellene hadde

nens ervervsvirksomhet, kan arbeid i hjemmet neppe danne grunnlag for medeiendomsrett.[56])

. Spørsmålet om arbeid i hjemmet kan danne grunnlag for medeiendomsrett hvor det er avtalt fullstendig *særeie* mellom ektefellene, ble vurdert i Rt. 1980 s. 1403. Førstvoterende ga her uttrykk for at det ikke var noen realitetsforskjell mellom tolkingen av uttrykket «bragt inn» når det gjelder felleseie, og når det ved særeie spørres om hvem som eier en gjenstand. Men det ble tilføyet at når ektefellene har særeie, må «den formelle side tillegges større vekt enn i felleseieforhold».

Videre bemerket førstvoterende at «det må noe mer til for å fastslå sameie når partene har opprettet ektepakt. For det første må som nevnt – det rent formelle tillegges større vekt når partene har særeie enn når de har felleseie. Men heller ikke i særeieforhold kan det være avgjørende at eiendommen er anskaffet i den ene ektefelles navn. For det annet må det få betydning at etablering av sameie har en ganske annen rekkevidde i særeieforhold enn i felleseieforhold. Når partene har felleseie, vil sameie i første rekke ha betydning for retten til å få eiendommen utlagt på skifte. Ektefellene skal likevel dele likt. I særeieforhold innebærer etablering av sameie en deling av verdier som ellers ikke skal deles. Jeg antar derfor at det må vises større varsomhet med å fastslå sameie i disse forhold. På den annen side ser jeg det slik at spørsmålet om felles erverv av felles bolig må stå i en særstilling når omstendighetene i forbindelse med ervervet skal vurderes.»

I Rt. 1978 s. 871 har Høyesteretts kjæremålsutvalg forutsatt at det etablerte sameie også må respekteres av den annen ektefelles *kreditorer*. Dette syn er lagt til grunn i praksis.[57])

Avslutningsvis under dette avsnitt kan sies at det fremdeles hersker usikkerhet om de kriterier som stilles opp for vurderingen av om sameie foreligger, slik at det ofte på forhånd er vanskelig å vurdere resultatet i det konkrete tilfelle.[58]) Det må her erindres at vi i utpreget grad står overfor et område hvor rettsutviklingen har vært formet av domstolene, som tar standpunkt til enkeltsaker, og derfor ikke på samme måte som lovgiveren trekker opp prinsipielle linjer.

7.2.3. *Andelen i sameiet.*

Et sentralt spørsmål er hvilken andel hver av sameierne har i eiendeler som er sameie.

Utgangspunktet er at andelen settes i forhold til det hver har bidratt med ved ervervet. Har A skutt inn 24.000 kroner og B 48.000 kroner, vil B eie 2/3 og A 1/3 av gjenstanden.

Dette utgangspunktet gjelder også i forholdet mellom to ektefeller. Men her vil særlige forhold lett spille inn, samtidig som det ofte er så ulik innsats som ligger bak ervervet, at en enkel angivelse i brøker ikke er mulig. Hvor begge ektefeller har heldagsarbeid utenfor hjemmet, kan det spørres om man ved andelenes fastsettelse skal se hen til hvor meget hver av dem tjener, og legge det til grunn. Dette synes imidlertid ikke rimelig. Også andre forhold enn inntektenes størrelse bør spille inn. Blant annet kan ektefellenes personlige forbruk være forskjellig. Når så også arbeid i hjemmet skal stilles opp mot den annens kontantutlegg eller direkte arbeidsinnsats, blir det enn vanskeligere på rent formelt grunnlag å nå frem til en bestemt brøk.

Mot denne bakgrunn kan det være spørsmål om man ikke – for den type eiendeler hvor spørsmålet om sameie oppstår – *som hovedregel* må si at ektefeller er sameiere for *en halvpart* hver. Dette er også regelen i

---

vært gift i 16 år. Da den ble bygget, hevet mannen kr. 12.500 fra en sparekonto han i en årrekke hadde hatt hos sin arbeidsgiver. Hustruen erkjente at midlene til anskaffelsen ble dekket av disse midlene. Førstvoterende bemerket at man som utgangspunkt må «gå ut fra at en sparekonto basert på egne inntekter, hører under vedkommende ektefelles rådighet». Og videre: «Jeg kan ikke se at det her foreligger omstendigheter som tilsier at sparekontoen representerer noe sameie. Det foreligger således ingen opplysninger om at de nevnte sparemidler kan sies å være lagt opp etter overenskomst mellom ektefellene – med sikte på felles ervervelse av hytte.» Om hustruens arbeidsinntekt heter det: «Hustruen har ved arbeid i hjemmet og – siden 1957 – i lønnet heldagsstilling sterkt bidratt til den felles økonomi: Hennes inntektsinnbringende arbeid har for øvrig nedfelt seg i en betydelig sparekapital – med innskudd på egne konti.» Synspunktet om medvirkning basert på arbeid i hjemmet – etter art og omfang – kunne ikke føre til annet resultat enn at hytten ble ansett for det vesentlige innbragt av mannen. Slik premissene her er utformet, er muligheten for at en fritidseiendom kan være innbragt av begge på bakgrunn av bl.a. arbeid i hjemmet, holdt åpen. Om resultatet var blitt det samme om det var den felles bolig som var ervervet ved mannens sparekapital, er det ikke mulig å si noe om på bakgrunn av disse domspremissene.

[56]) Jfr. Rt. 1977 s. 330 og NOU 1980:50 s. 20, mens en har eksempler fra underrettspraksis som trekker i motsatt retning.

[57]) Se som et typisk eksempel RG 1981 s. 47.

[58]) I denne forbindelse er det grunn til å minne om at arbeid i hjemmet også er blitt ansett som grunnlag for medeiendomsrett hvor partene har levet sammen uten å være viet, jfr. nærmere NOU 1980:50. I det tilfelle som er pådømt i Høyesterett – Rt. 1978 s. 1352 – hadde dog partene for Høyesterett akseptert at det forelå sameie.

sameielovens § 2, hvis man ikke på annet grunnlag kan komme frem til andelen.

I praksis har det i mange tilfelle ikke vært nødvendig å slå fast hvor meget hver enkelt eier, idet tvisten har dreiet seg om retten til naturalutlegg etter skiftelovens § 50, første ledd. Da er det som hovedregel tilstrekkelig til å hindre naturalutlegg at det foreligger et sameie, størrelsen av eier*andelene* er uten betydning med mindre den ene ektefelles andel er svært liten, jfr. formuleringen: «... for det vesentlige har brakt inn- ...».[59]) Hvor andelsforholdet har betydning for hvor meget den enkelte ektefelle skal ha etter separasjon eller skilsmisse – det vil i praksis først og fremst gjelde hvor ektefellene har særeie – må andelenes størrelse fastlegges. Hver ektefelle skal da ha så meget som andelen tilsier. Det er også av betydning å fastslå andelsbrøken hvor den ene ektefelle utsettes for kreditorforfølgning, idet kreditorene bare kan ta beslag i debitorektefellens andel.

Den rettspraksis vi har på dette felt, går i retning av å legge til grunn like andeler, medmindre forholdet klart tilsier noe annet.[60]) Særlig er det grunn til å merke seg at hvor arbeid i hjemmet har vært grunnlag for den enes medeiendomsrett, har like andeler blitt resultatet medmindre spesielle forhold har gjort seg gjeldende.

7.3. Praksis i de øvrige nordiske land og utvalgenes syn i disse land.

Ved vurderingen av sameieproblemet har utvalget også sett på rettsutviklingen i de øvrige nordiske land, særlig Danmark og Sverige. Problemstillingen er den samme, og lovgrunnlaget i det alt vesentlige likt.

For Sveriges vedkommende er det utførlig redegjort for problemene i SOU 1981:85. I Danmark er de tatt opp i Bet. nr. 3 fra 1974.

Hverken i Danmark eller i Sverige har det i rettspraksis utviklet seg en slik sameiepraksis som i Norge.

I *Danmark* har domstolene bare i rene unntakstilfelle anerkjent sameie mellom ektefeller i den felles bolig. Avgjørende vekt er lagt på hjemmelsforholdet – hvem som har skjøte på eiendommen. Selv om hustruen har bidratt direkte til ervervet ved kontantinnskudd eller ved nedbetaling av gjelden av egne inntekter, må hennes bidrag ha vært av ganske stort omfang om sameie skal bli resultatet. Ellers blir hennes bidrag betraktet som lån. Arbeid i hjemmet anerkjennes ikke som grunnlag for medeiendomsrett. I den forholdsvis omfattende praksis i Danmark om ektefellers innbyrdes eierforhold finner man ikke betraktninger av samme karakter som i den norske dom i Rt. 1975 s. 220.[61])

Når det gjelder faktisk samboforhold, finnes enkelte landsrettsdommer som bygger på samme betraktninger som norsk rett. Men i nyere dommer er det ikke blitt lagt til grunn at sameie er oppstått som følge av samboforholdet. I en høyesterettsdom fra 1980, UfR 1980, s. 480, hadde partene levd sammen i 4 år. De hadde hatt felles husholdning og økonomi i denne perioden. Paret hadde i fellesskap kjøpt en fast eiendom som skulle tjene til felles bolig, men den ble kjøpt i mannens navn. Kjøpet var blitt mulig ved at begge bidro til å dekke utgiftene ved eiendommen og den felles husholdning. Retten fant likevel at det ikke var oppstått sameie i eiendommen. Dette syn når det gjelder etablering av sameie er blitt fulgt opp i senere høyesterettsdommer, jfr. bl.a. UfR 1982 s. 93, UfR 1984 s. 480 og UfR 1986 s. 765.

I Bet. nr. 3 fra 1974 drøftes sameie i forhold til delingsspørsmålet i de tilfelle ektefellene eier en eller flere eiendeler i fellesskap, men det understrekes at spørsmålet særlig har betydning når ektefellene har særeie. Det foreslås ikke lovfestet regler om sameie. Om problemet likedeling/sameie uttaler utvalget: «Udvalget har imidlertid fundet det så vanskeligt at formulere en tilfredsstillende regel at man har afstått herfra. En fast regel om formodning for likedeling vil således forhindre mere skjønnsmæssige afgørelser.»[62]) Innfallsvinkelen til drøftelsen av sameieproblematikken er således en noe annen enn i Norge.

I stedet foreslår det danske utvalg en regel om adgang til å tilkjenne den svakest stillede ektefelle et skjønnsmessig fastsatt beløp av den annen ektefelles formue. I dag gjelder det allerede en slik regel i Danmark for ektefeller som har særeie. Etter den danske ekteskapslovs § 56, slik bestemmelsen lyder etter lovendring i 1969, kan det ved separasjon og skilsmisse bestemmes at «den ene ægtefelle skal yde den anden et beløp for at sikre at denne ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter separationen eller skilsmissen». En tilsvarende bestemmelse er i betenkningen foreslått både for særeietilfel-

[59]) I dommen i Rt. 1975 s. 220 var således domskonklusjonen at boets faste eiendom «utlegges ikke noen av partene».

[60]) Se særlig Rt. 1978 s. 1352 på s. 1359, Rt. 1980 s. 1403 på s. 1411, RG 1978 s. 85, RG 1979 s. 751, RG 1981 s. 47.

[61]) Se om denne danske praksis *Graversen* s. 388 flg. og *Danielsen og Hornslet* s. 236.

[62]) Bet. 3 s. 53.

lene og for felleseiesituasjonen.[63]) Også for samboende foreslås en regel av dette innhold.[64]) I rettspraksis er de beløp som tilkjennes etter ekteskapslovens § 56 holdt på et nivå mellom 3 og 10 prosent av den annen ektefelles særeie.[65])

Det *finske* forslag til nye ekteskapslov inneholder ingen bestemmelser om sameie. Men i finsk rettspraksis er det i en viss utstrekning lagt vekt på arbeid i hjemmet som grunnlag for sameie. Derimot gjelder ikke sameielovgivningen slikt sameie mellom ektefeller.

Fra *islandsk* side har det under de nordiske forhandlinger blitt fremholdt at å lovfeste sameie mellom ektefeller etter det mønster det norske utvalget foreslår, vil være et tilbakeskritt. Det vil derfor heller ikke i Island bli foreslått regler om sameie.

I *Sverige* foreligger ingen høyesterettsdom som lar hustruens arbeid i hjemmet gi grunnlag for sameie.

I de dommer hvor arbeid i hjemmet kunne ha hatt betydning, reises ikke spørmålet om dette arbeidet kan danne grunnlag for medeiendomsrett, NJA 1980 s. 705, NJA 1981 s. 693 og NJA 1982 s. 589. I alle disse tre dommene ble resultatet at boligen ble ansett som sameie mellom ektefellene, men dette sameie ble basert på at begge ektefeller hadde bidratt med kontanttilskudd av ulike slag, og at partenes hensikt hadde vært at de skulle eie boligen i fellesskap. Det eneste sted hvor arbeid i hjemmet blir berørt, er i NJA 1981 s. 693. Her ble resultatet at en eiendom ble ansett som sameie mellom ektefeller som hadde fullstendig særeie. Men eiendommen var solgt av hustruens far til ektemannen for betydelig underpris i hensikt å skaffe ektefellene en bolig. Retten la vekt på at begge ektefeller og hustruens far ved kjøpet hadde gått ut fra at det dreiet seg om et felles erverv, og det ble etter rettens mening bekreftet av at hustruen ved siden av arbeidet i hjemmet og med barna har «förvärsarbetet i vissa perioder». Halve eiendommen ble derfor ansett å tilhøre henne. Det bør imidlertid fremheves at det i Sverige ikke er avgjørende i hvis navn skjøte blir utstedt.

Rettstilstanden i Sverige er blitt ytterligere presisert i senere avgjørelser av Högsta Domstolen, NJA 1984 s. 772 og NJA 1985 s. 97. En sameierett i fast eiendom som ikke fremstår utad, ved anmerkning i tinglysningsregister e.l., dvs. såkalt «dold äganderätt», har svært liten beskyttelse overfor tredjemann, f.eks. senere panthaver i eiendommen. Dette gjelder uansett om tredjemann er kjent med eksistensen av den «dolde» sameierett.

I den svenske innstilling – SOU 1981:85 – er som nevnt sameieproblemene gitt en inngående drøftelse. Man behandler sameie mellom ugifte samboende i sammenheng med sameie mellom ektefeller. Spørsmålet om når det foreligger et relevant samboerforhold, opptar derfor en bred plass. Drøftelsen bærer også ellers sterkt preg av at reglene foreslås gjort gjeldende også for ugifte samboende.

Det svenske utvalg tar som utgangspunkt de faktiske forhold som eksisterer i mange ekteskap (og samboforhold ellers) med faktisk sammenblanding av partenes økonomi. Det uttales (på s. 133) «att man och kvinna, som inleder en samlevnad därför at de tycker om varandra, ytterst sällan planerar sina ekonomiska mellanhavanden så, att båda vid en framtida upplösning av samlevnaden erhåller en skälig andel av de gemensamt uppbygda tillgångarna». Det heter videre (på s. 148): «Målet bør vara att åstadkomma en ekonomisk utjämning mellan parterna inom ramen før de under samboendet gemensamt uppbygda tillgångarna med anknytning til det gemensamma hemmet.»

For å nå dette mål drøftes spørsmålet om den svakest stilte «sambon» (herunder ektefelle) bør tilkjennes et skjønnsmessig fastsatt beløp av den annen. Den danske «urimelige ringe-regel» avvises imidlertid i den svenske innstilling. Det antas at regelen vil skape for stor usikkerhet omkring partenes økonomiske situasjon.

I stedet foreslo det svenske utvalg en sameieløsning. Det foreslo at ved oppløsning av samlivet skal partene, som utgangspunkt, anses som sameiere i bolig og «bohage» som er ervervet til felles bruk. Dette sameiet ble forutsatt oppløst under skiftet, og da skulle behovet være avgjørende for hvem som skulle få overta eiendelene på sin lodd. Ved en slik regulering «begränsad till bohaget og bostaden är det heller inte lämpligt at välja en løsning som i förste hand går ut på ersättning i pengar, eftersom reglarna samtidigt bør ge den ekonomiskt svagare møjlighet att vid behov överta egendomen» (s. 148).

Likedeling og rett til naturalutlegg ble i innstillingen også begrunnet med behovet

---

[63]) Den foreslåtte bestemmelse tar sikte på å avløse både ekteskapslovens § 56 og skiftelovens § 69 som gir adgang til å fravike likedelingsregelen for kortvarige ekteskap.

[64]) Se Bet. nr. 8 s. 123-24.

[65]) Se nærmere om bestemmelsens anvendelse i praksis *Danielsen*, Status over ægteskabslovens § 56, UfR 1978 B s. 241 flg. og samme forf. Ægteskabslovens §§ 56 i årene 1978-82, UfR 1983 B s. 326 flg., *Gravensen* s. 306 flg.

for å utjevne en ulikhet som kan være oppstått under samlivet.

Det er grunn til å merke seg at etter det svenske forslaget oppstår sameiet ikke når eiendelene erverves, men først når samlivet mellom partene opphører. Etter dette opplegget brukes begrepet sameie som et koblingsord for å fremme to rettsvirkninger: Likedeling av verdiene og rett til naturalutlegg etter behovskriterier.

Det svenske lovutvalgs forslag om en sameie-skifteregel ble imidlertid ikke fulgt opp under det videre arbeid, og i den nye svenske loven er det ikke gitt noen regler om sameie. Men det fremgår at man også i Sverige regner med at det mellom ektefeller i vid utstrekning vil foreligge sameie etter vanlige formuesrettslige regler, derunder også «dold» sameie, dvs. et sameie som ikke fremtrer i det ytre, men som, om det foreligger, også er et reelt sameie. Noen bestemmelse om at også arbeid i hjemmet skal tillegges betydning når det gjelder spørsmålet om sameie, foreslås ikke. For samboende foreslås en egen lov om deling av bolig og innbo, som i realiteten er et «gifterettssystem» anvendt for samboende forsåvidt angår felles bolig og innbo.

Om de nærmere vurderinger vises særlig til sv. prp. s. 58 flg.

7.4. Utvalgets vurderinger.

Utvalget finner at det er et klart behov for i arbeidet med en ny lovgivning å vurdere den norske sameiepraksis og søke å avklare de tvilsspørsmål som ennå eksisterer. På den annen side vil man her stå overfor en del skjønnsmessige vurderinger som lovgiveren vanskelig kan bidra til å løse.

7.4.1. *Betydningen av sameie – regler som kan lede til samme resultat.*

At det foreligger sameie, vil – enten det lovfestes eller ikke – særlig ha disse rettslige konsekvenser:

1. Ektefellene må være enige i disposisjoner over eiendelene.[66])
2. Ingen av ektefellene kan ved separasjon eller skilsmisse kreve gjenstanden utlagt til seg etter skiftelovens § 50, første ledd.
3. Retten til å beholde verdier etter skiftelovens § 45 til dekning av gjeld er begrenset til ektefellens andel i sameiegjenstanden.
4. En ektefelles kreditorer kan bare beslaglegge ektefellens andel i sameiet.

Når ektefellene er solvente, har derimot sameie ikke betydning for hvor store verdier hver av dem skal ha ved delingen. Det skal da som hovedregel skje en likedeling, med mindre noe annet er avtalt eller fastsatt ved lov.

Innledningsvis vil utvalget bemerke at man også uten en sameiekonstruksjon i vesentlig grad kan oppnå de samme resultater ved en lovregulering av hvert enkeltspørsmål.

Forsåvidt angår *rådigheten* over felles bolig og innbo, punkt 1 ovenfor, har vi i gjeldende lov spesielle samtykkeregler. For rådighetsspørsmålene får derfor sameie mindre betydning, idet disse reglene selvsagt bør beholdes.

Ektefellens *adgang til på skifte å utta spesielle eiendeler*, punkt 2 ovenfor, reguleres i skiftelovens § 50. I annet ledd gis det regler om adgang til å fordele bolig og innbo uavhengig av eierforholdene. Dette gjelder imidlertid ikke selveierboliger. Uttaksretten her går inn under skiftelovens § 50 første ledd, som prioriterer den ektefelle som helt eller for det vesentlige har brakt eiendommen inn i ekteskapet (med et meget begrenset unntak i § 50 tredje ledd). Den sameiepraksis vi har fått når det gjelder midler som er felleseie, har sin vesentligste årsak i den ene ektefelles ønske om å hindre at den annen utlegges boligen. En lovendring her vil eliminere de problemer man har hatt på dette punkt. Det er enighet innen utvalget om en slik endring, se utkastet § 13-2 med motiver.

Den adgang hver ektefelle har til å *beholde midler til dekning av sin gjeld*, før netto andelene deles likt, punkt 3 ovenfor, må nødvendigvis være knyttet til rådighetsdelen – til det ektefellen under ekteskapet er eier av. Foreligger sameie, er det bare verdien av vedkommendes andel som kan kreves avsatt til dekning av gjeld. Praktisk betydning får dette hvor ektefellen ikke har tilstrekkelig andre midler til dekning av gjelden.

På tilsvarende måte må *kreditorenes beslagsrett*, punkt 4 ovenfor, være begrenset til det debitorektefellen under ekteskapet er eier av. Foreligger sameie, kan bare andelen beslaglegges. Dette er konsekvensen av at norsk rettspraksis har bygget på en reell sameieregel som også får betydning for kreditorenes beslagsrett.[67]) Betydningen i praksis vil dog være begrenset. Har kreditor pant

[66]) Etter sameielovens § 7 annet pkt. skal avgjørelsen når «halvpart står mot halvpart» skje ved «lutkast».

[67]) Den sameieregel som det svenske lovutvalg foreslo i SOU 1981:85, var en delingsregel på skifte. Det var nettoverdien, etter fradrag av gjeld som hadde tilknytning til gjenstanden, som skulle deles.

i den felles bolig, vil i dag normalt begge ektefeller ha pantsatt/samtykket i pantsettelse av hele eiendommen. Da vil hele eiendommen kunne beslaglegges, mens – som nevnt – en kreditor uten avtalt panterett bare vil kunne beslaglegge debitorektefellens andel. Foreligger ikke sameie, vil hele eiendommen kunne beslaglegges av eierektefellens kreditorer. Men hvor det ikke dreier seg om inndrivelse av lån sikret ved pant i eiendommen, kommer dekningslovens § 2-10 inn i bildet. Etter denne bestemmelse kan namsretten ved kjennelse bestemme at tvangssalg bare skal kunne gjennomføres om det blir skaffet skyldneren en annen bolig som med hensyn til beliggenhet, størrelse, pris og andre forhold tilfredsstiller rimelige krav.

Betydningen av å lovfeste regler om sameie – eller sameieregler overhodet – er altså ikke så stor som man etter utgangspunktet skulle anta. Dels kan man oppnå samme resultater gjennom andre lovregler, dels vil betydningen i praksis ikke være vesentlig.

7.4.2. Utvalgets prinsipielle syn.

Ved vurderingen av om det bør lovfestes regler om sameie mellom ektefeller, er det på bakgrunn av rettsutviklingen i de nordiske land noe forskjellige utgangspunkter man stilles overfor. I de øvrige nordiske land er det ikke aktuelt å ta inn regler om sameie mellom ektefeller i ekteskapslovgivningen. Under det nordiske samarbeidet har det fra disse land blitt fremholdt at de norske sameieregler – særlig hvor dette er basert på en ektefelles arbeid i hjemmet – klart bryter med den nordiske rettsenheten på et sentralt punkt. Dette vil forsterkes dersom den nye norske lov uttrykkelig viser til at eiendeler på dette grunnlag blir sameie mellom ektefellene.

Etter utvalgets mening bør en ny norsk ekteskapslovgivning inneholde regler om sameie. Selv om man langt på vei kan oppnå tilnærmet de samme rettsvirkninger ved enkelte lovendringer ellers, bør loven ha enkelte regler som bygger på den rettspraksis som er etablert, fortrinnsvis for sameie i den felles bolig.

Innledningsvis er det grunn til å understreke at synspunktet i denne rettspraksis *ikke* har vært at det gjennom sameieregler *overføres* verdier fra en ektefelle til den annen. Vår sameiepraksis bygger på det syn at begge ektefeller har gjort en innsats for ervervet, at den felles innsats må anses som et felles ervervsgrunnlag, og at også arbeid i hjemmet må telle med når det gjelder erverv av den felles bolig og innbo. Tilsvarende synspunkter er lagt til grunn ved vurderingen av ektefellenes andel i sameiet. Fordi det gjelder innsats av forskjellig art, har man ikke kunnet basere andelenes størrelse bare på direkte pengetilskudd eller direkte arbeid på boligen.

Dette prinsipielle syn som vår sameiepraksis bygger på, må videre sees som utslag av en oppvurdering av arbeid med hjem og barn som er skjedd de senere årtier. Man kan vel si at rettspraksis har vært en oppfølgning av en utvikling i den alminnelige rettsoppfatning på dette område, smln. særlig Rt. 1975 s. 220. Førstvoterende uttalte her at det ville stride mot den alminnelige rettsoppfatning om ikke arbeidet i hjemmet skulle tillegges vekt når det gjelder erverv av den felles bolig. Annenvoterende, som tilhørte mindretallet i den konkrete sak, uttalte dette i virkeligheten enda sterkere: «Å hevde noe annet ville være i strid med dagens samfunnsoppfatning og rettsfølelse».

På bakgrunn av den rettsutvikling som her har funnet sted gjennom domstolenes praksis, kan man si at ektefellelovens system med to adskilte rådighetsdeler i noen grad er satt ut av spill. Det gjelder særlig i de ekteskap hvor ektefellene ikke eier noe vesentlig utover den felles bolig og det felles innbo, og hvor sameie er særlig aktuelt. Men også i de tilfelle ektefellene har verdier av betydning utover bolig og innbo, vil antagelig ektefellene i flertallet av ekteskap etter gjeldende praksis være sameiere i bolig og innbo.

Utvalget finner at den rettstilstand som her er skapt gjennom rettspraksis i det vesentlige fortsatt bør være gjeldende rett. Utvalget anser det for hverken ønskelig eller realistisk å foreslå endringer her, selv om det ville bidra til nordisk rettsenhet. Hvis den nye lov bare fastslår gjeldende lovs regel om at hver ektefelle råder over det hver av dem hadde før ekteskapet og senere har ervervet, vil det for det første ikke gi et fullstendig bilde av rettstilstanden. Men dertil kommer behovet for gjennom lovregler å foreta en nærmere klargjøring og avgrensning av sameieregelen. Med mindre man vil reversere den rettsutvikling vi har hatt når det gjelder betydningen av arbeid i hjemmet, bør derfor en ny lov gi uttrykk for den betydning dette arbeidet har.

Utvalget legger følgelig til grunn gjeldende retts prinsipp at det i og med ekteskapsinngåelsen ikke skjer noen overføring av eiendeler fra en ektefelle til den annen. Men i tillegg til dette bygger utvalget på de prinsipper som er utviklet i rettspraksis om erverv i fellesskap gjennom felles innsats mens ekteskapet består. Grunnlaget for sameiet er den

innsats fra hver av ektefellene som ligger bak ervervet. Hverken gjeldende rett eller utvalgets forslag ser sameiet som resultat av noen formuesoverføring fra én ektefelle til den annen. Utvalget mener at denne måte å se ektefellers erverv under ekteskapet på, bygger på økonomiske realiteter. Det er videre synsmåter som synes rett og rimelig ektefellene imellom, og som også ektefellenes kreditorer bør kunne akseptere. Selv om boliger av vanlig standard vanligvis er og vil være sameie med like andeler, vil ikke det medføre noen forfordeling av den ene eller annen ektefelles kreditorer. Når gjelden på boligen er fratrukket, vil det normalt dreie seg om mer beskjedne verdier hvor arbeid i hjemmet naturlig bør gi grunnlag for medeiendomsrett. For mer kostbare boliger legger utvalget til grunn at det ikke uten videre kan tas som utgangspunkt at ektefellene eier en halvpart hver. For slike boliger må det skje en konkret vurdering av den enkelte ektefelles innsats, jfr. nedenfor. Gjennom denne vurdering vil de kreditorer som er henvist til å ta utlegg/utpanting i sin debitors ideelle anpart av eiendommen, sikres de verdier som deres debitor har skapt. Dette gjelder også det offentlige som kreditor for skattekrav.

En lovfesting av sameie mellom ektefeller i den felles bolig vil således ikke skape noe kreditorprivilegium for ektefellene, uansett boligens karakter.

For øvrig er flertallet av boliger lite egnet som dekningsobjekt for gjeld som ikke har tilknytning til ervervet av boligen, eller som senere er stiftet mot pant i eiendommen, jfr. det som tidligere er uttalt om dekningslovens § 2-10. Særlig kostbare boliger er imidlertid bedre egnet som dekningsobjekt enn de mer vanlige boliger, forsåvidt som debitor da i større utstrekning må avfinne seg med en lavere boligstandard. Og da er det av betydning at utvalget regner med en lavere eierandel for den annen ektefelle enn den halvpart som er utgangspunktet i de mer vanlige tilfelle.

De synspunkter som her er fremhevet, vil fortrinnsvis ha gyldighet når det gjelder ektefellers bolig og innbo, det felles hjem. Utgangspunktet må fremdeles være at hver ektefelle eier sitt. Det er derfor viktig å foreta en nærmere vurdering av den rettsutvikling som er skjedd gjennom den foreliggende sameiepraksis basert på arbeid i hjemmet, og foreta en nærmere avgrensning gjennom den nye lov. Som nevnt kan den rettspraksis som her foreligger, ikke sies å være entydig.

Lovfesting av en sameieregel basert på arbeid i hjemmet byr utvilsomt på problemer. Det gjelder både utformningen av den regelen som skal gjelde ektefeller imellom, og det gjelder tilpasningen av reglene i forhold til tredjemann, først og fremst kreditorene.

7.4.3. *Nærmere om avgrensningen av sameieregelen.*

7.4.3.1. Hvilke eiendeler bør en sameieregel omfatte? Utvalget finner det ikke tvilsomt at lovens regel bør gjelde bolig og vanlig innbo i det felles hjem.

Den rettspraksis som tidligere har vært omtalt, har i det vesentlige dreiet seg om den felles bolig. Når det er statuert sameie mellom ektefellene basert på den enes arbeid i hjemmet og den annens innsats ellers, er det som regel blitt understreket at eiendommen er ervervet med sikte på å tjene som det felles hjem, noe som synes å ha vært sterkt motiverende for den sameieløsning man er blitt stående ved. Det er blitt fremhevet at begge ektefeller har arbeidet for anskaffelsen av den felles bolig, og at de begge – hver på sin måte – har bidratt til ervervet.[68])

Utvalget finner det videre naturlig at en sameieregel også omfatter det innbo som er en del av det felles hjem.

Når det gjelder innbo, foreligger ikke synderlig rettspraksis for sameie. Tvister om de enkelte innbogjenstander oppstår sjelden under samlivet, og ved skifteoppgjør klarer man seg med ektefellelovens og skiftelovens alminnelige regler for delingen. Men når det først lovfestes sameie for boligens vedkommende, synes det naturlig å gjøre det også for vanlig innbo i det felles hjem.

Både for felles bolig og vanlig innbo dreier det seg om en «felles brukssfære» hvor det allerede i dag gjelder særregler om rådighetsbegrensninger ved at det kreves samtykke til rettslige disposisjoner, og i stor utstrekning også særregler for fordelingen på skifte, jfr. ektefellelovens §§ 14 til 16 og skiftelovens § 50 annet ledd. Sameie i disse eiendeler kan ses som en videreføring av de særregler vi allerede har, og en lovfesting vil bygge på de synspunkter som er utviklet gjennom rettspraksis, og som utvalget mener bør ligge til grunn for en fremtidig lovgivning.

Når det gjelder andre eiendeler enn felles bolig og vanlig innbo, synes det å være en viss uklarhet om de etablerte sameieregler. Men uansett hva som i dag måtte være domstolenes holdning her, finner utvalget at en sameieregel hvor arbeidet i hjemmet tillegges betydning som ervervsgrunnlag, bør begrenses til bolig og vanlig innbo.

---

[68]) Se nærmere *Lødrup* s. 134 flg. med henvisninger til rettspraksis.

En slik begrensning av sameieregelen må nødvendigvis bli noe vilkårlig. Erverver ektefellene under ekteskapet en felles bolig som blir sameie mellom dem, kan mannens kreditorer bare beslaglegge hans andel i boligen, selv om det er ham som direkte har finansiert den, mens hustruen har arbeidet i hjemmet. Hadde derimot ektefellene bodd til leie, og overskuddet av hans inntekt var satt på bankkonto, er bankinnskuddet hans i sin helhet, og gjenstand for kreditorenes beslagsrett.[69]) Det kan selvsagt reises innvending mot et slikt skille mellom typer av eiendeler. De argumenter som anføres for et sameie i bolig og innbo, kan i atskillig utstrekning gjøres gjeldende også for andre eiendeler som ektefellene erverver under ekteskapet. Utvalget anser det imidlertid nødvendig med en begrensning av en sameieregel basert også på arbeid i hjemmet som ervervsgrunnlag. Og etter utvalgets mening går det da en naturlig grense ved ervervet av bolig og vanlig innbo i det felles hjem.

Utvalget har vært i noen tvil når det gjelder enkelte andre eiendeler som normalt begge ektefeller bruker, og føler seg knyttet til, særlig fritidsbolig, men også familiens bil, båt m.v. Dette er vanlige eiendeler for mange i dag. Utvalget er imidlertid kommet til at det ikke vil være forsvarlig å forutsette et sameie til eiendeler av denne art basert på arbeid i hjemmet. Etter utvalgets oppfatning bør det heller overveies å gi spesielle regler om naturalutlegg ved delingen. Den særlige begrunnelse for sameie i felles bolig og innbo – at ektefellene sammen bygger opp det felles hjem – kommer ikke i samme grad inn når det gjelder andre eiendeler, selv om forholdene nok kan variere.

Skulle andre eiendeler enn den felles bolig og innbo anses som sameie, ville man lett komme over i et system med fullstendig sameie mellom ektefellene, noe utvalget mener er lite aktuelt, jfr. om dette ovenfor under avsnitt V.5.2. Utgangspunktet i gjeldende ektefellelov om at hver ektefelle råder over sitt, jfr. ektefellelovens §§ 12 og 30, må fortsatt være lovens utgangspunkt og hovedregel. Men allerede etter gjeldende lov, og enda mer etter den sameiepraksis som er utviklet gjennom domstolenes avgjørelser, er den felles bolig kommet i en særstilling. Utvalget ser det slik at det må skje en samordning av prinsippet om avgrensningen av ektefellenes formuer og de rettsregler som senere er utviklet i rettspraksis. Ved en sameieregel for bolig og vanlig innbo mener utvalget å ha kommet frem til regler som stort sett svarer til rettstilstanden i dag, og som utvalget finner tilfredsstillende.

Ved vurderingen av hvilke eiendeler som bør omfattes av en lovregel om sameie som følge av arbeid i hjemmet, har utvalget også lagt vekt på hensynet til ektefellenes kreditorer. Kreditorene må akseptere at det for felles bolig og vanlig innbo oppstår sameie mellom ektefellene ut over tradisjonelle formuesrettslige regler, noe som allerede følger av gjeldende rett. På den annen side bør ektefellenes interesser være tilstrekkelig ivaretatt når det for andre eiendeler enn bolig og innbo oppstår sameie etter vanlige formuesrettslige prinsipper.

Skulle det lovfestede sameie basert på arbeid i hjemmet omfatte for eksempel fritidsboliger, kunne dette ramme kreditorene på en lite heldig måte. I praksis kan det være slik at det nettopp er i insolvenstilfelle man finner verdifulle aktiva av denne art.

Utvalgets *konklusjon* blir etter dette at det sameie som er basert på arbeid i hjemmet bør begrenses til felles bolig og vanlig innbo.

7.4.3.2. *Reell sameieregel – sameie som oppløsningsregel.* Med reell sameieregel sikter utvalget til et sameie som er en realitet også under samlivet – i motsetning til en sameieregel som først kobles inn når ekteskapet oppløses, slik det svenske utvalget foreslo.

Den norske sameiepraksis gjelder i det vesentlige oppgjøret ved separasjon og skilsmisse. Det har vært tolkingen av skiftelovens § 50 og uttrykket «brakt inn i felleseiet» som har vært problemet, og forutsetningen har vært at sameiet har eksistert allerede under samlivet.[70]) Det er derfor ikke tvilsomt at gjeldende rett hos oss i dag er at sameiet består allerede før eiendelene skal være gjenstand for deling etter et samlivsbrudd.

Det er etter flertallets mening heller ikke tvilsomt at sameieløsningen også har slått igjennom overfor ektefellenes kreditorer. At en ektefelle kan gjøre sin sameierett gjeld-

[69]) Det kan dog tenkes tilfelle da et bankinnskudd må bli sameie fordi det er lagt opp etter avtale mellom ektefellene. De blir for eksempel enige om – avtaler – at hele eller en del av den enes inntekter i en periode skal settes på bankkonto med sikte på erverv av bolig, mens de i denne tid skal klare seg med de resterende inntekter, jfr. her reservasjonen i Rt. 1983 s. 1269: Mannens bankinnskudd ble ansett fullt ut å tilhøre ham. Men det ble tatt reservasjon for det tilfelle at midlene «kunne sies å være lagt opp etter overenskomst mellom ektefellene med sikte på en felles ervervelse av hytte».

[70]) Se *Lødrup* s. 134 med henvisninger til rettspraksis.

ende overfor den annen ektefelles kreditorer, kom forutsetningsvis til uttrykk i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i Rt. 1978 s. 781, og er fulgt i senere rettspraksis – se blant annet RG 1981 s. 47 for et typisk tilfelle. Det kan videre nevnes at hvor det i forbindelse med tvangsinndrivelse gjøres gjeldende at den annen ektefelle er sameier på grunnlag av arbeid i hjemmet, blir dette – etter det utvalget har fått opplyst – normalt ikke bestridt av kreditor. At sameiet også slår igjennom overfor den annens kreditorer, er akseptert både av de private kreditorforeninger og skattemyndighetene.

Når det gjelder forholdet til kreditorene, vil utvalget ellers bemerke:

Den kreditor som har frivillig pant i en sameiebolig, vil – vanligvis – kunne beslaglegge hele boligen. Selgeren av en eiendom eller den som yder lån til kjøpet, vil regelmessig forbeholde seg panterett i hele eiendommen. Og en slik panterett kan selvsagt gjøres gjeldende uten hensyn til den annen ektefelles sameierett. I beskyttelsesregelen i dekningslovens § 2-10 om tvangssalg av bolig er også gjort unntak for kreditorer med pant i boligen. For den som selger en løsøregjenstand, gjelder at han kan sikre seg ved salgspant etter panteloven av 8. februar 1980 nr. 2 §§ 3-14. Enten det gjelder bolig eller innbo, vil således en selger kunne sikre sitt krav på kjøpesummen ved pant i hele gjenstanden.

Det er for de kreditorer som ikke har pant i boligen eller innboet, at den annen ektefelles sameierett først og fremst får betydning. Slike kreditorer vil bare kunne beslaglegge debitorektefellens ideelle andel av eiendelene, likesom beskyttelsesreglene i dekningsloven ofte vil gjøre bolig og innbo mindre egnet for kreditorforfølgning. For disse kreditorer blir debitorektefellens generelle formuesstilling av større betydning.

Utvalget ser det slik at det må skje en avveining mellom på den ene side hensynet til en ektefelles kreditorer, på den annen side den annen ektefelles berettigede interesser i det felles hjem. Det synes ikke urimelig at det felles hjem av et rimelig omfang skal være et vernet område også i den forstand at en ektefelles kreditorer må akseptere den annen ektefelles sameierett. Dette er også akseptert i praksis, uten at det er fremkommet noen spesiell kritikk på dette punkt.[71])

Det kan nok innvendes mot et sameie at de «ufrivillige» kreditorer kan få en svekket stilling, for eksempel myndighetene når det gjelder skattekrav. Til dette vil utvalget bemerke at forholdet til de mer kostbare boliger er forutsatt regulert gjennom andelenes størrelse, jfr. det som er sagt om dette ovenfor under avsnitt V.7.2.3. For boliger av denne art vil ikke en innsats i hjemmet gi annet enn en beskjeden andel, avhengig av de konkrete forhold.

7.4.3.3. *Sameieregelens innhold.* Ut fra de betraktninger som er gjort gledende ovenfor, finner utvalget det riktig først i lovteksten å slå fast at eiendeler som er ervervet av ektefellene i fellesskap blir i sameie mellom dem, og at reglene i sameieloven da kommer til anvendelse så langt de passer. Når begge ektefeller i flertallet av ekteskap har inntektsgivende arbeid utenfor hjemmet (eller i felles virksomhet som f.eks. gårdsbruk), vil ofte begge ha bidratt ved anskaffelsen av en rekke eiendeler. Sameie vil derfor i mange ekteskap være meget alminnelig. Det er derfor etter utvalgets oppfatning riktig at denne sosiale og økonomiske realitet også gjenspeiles i lovens innledningsbestemmelse om formuesforholdet mellom ektefellene. Noen selvstendig rettslig betydning har derimot bestemmelsen neppe, idet sameiets grunnlag her er alminnelige formuerettslige prinsipper.

Utvalget finner det videre naturlig at det av loven uttrykkelig går frem at arbeid i hjemmet skal anses som ervervsgrunnlag for bolig og vanlig innbo. Utvalget legger da særlig vekt på to forhold. For det første er dette et ervervsgrunnlag som ikke er selvsagt – noe rettspraksis i de øvrige nordiske land klart viser (med en viss reservasjon for Finland). Når dette arbeid skal ha betydning, bør loven gi uttrykk for det. For det annet bør loven avgrense hvilke eiendeler dette arbeidet kan gi grunnlag for medeiendomsrett i. Som påpekt ovenfor, er det i dag uklarheter her. Utvalget forutsetter at når det uttrykkelig blir uttalt at arbeidet i hjemmet gir medeiendomsrett i bolig og vanlig innbo, vil bare sameie basert på formuerettslige regler være aktuelt for andre typer av eiendeler.

Utvalget forutsetter at en sameieregel som foreslått vil innebære at bolig og vanlig innbo vil bli sameie i de fleste tilfelle. Man har overveiet en regel i lovutkastet om at bolig og innbo er sameie, og med like deler, når ikke noe annet godtgjøres. Den ektefelle som vil hevde noe annet, har da bevisbyrden for dette. Utvalget har imidlertid betenkeligheter ved en slik regel, da den trolig ville føre til at det i praksis i noen utstrekning blir konstatert sameie også hvor det ikke er reelt grunnlag for det.

---

[71]) *Thue* har reist sterk kritikk mot den etablerte sameiepraksis, men han har ikke spesielt kritisert konsekvensen for kreditorene.

Utvalget legger til grunn at sameie kan bli resultatet og vurderingene av arbeidet i hjemmet de samme også hvor ektefellene har bestemt at «alt de eier og senere erverver» *skal være unntatt fra deling* (særeie). At partene inngår en slik ektepakt, kan ikke uten videre oppfattes dithen at eiendeler som erverves i fremtiden ikke blir sameie når det etter formuerettslige regler eller etter reglene om betydningen av arbeid i hjemmet ville ha blitt det. Etter gjeldende rett kan det også mellom ektefeller som har fullstendig særeie oppstå sameie etter alminnelige formuerettslige prinsipper hvis de sammen kjøper og sammen etter avtale betaler/nedbetaler gjelden på boligen. Andelen i sameiet er da ektefellenes særeie. Ved særeie har dog vurderingen vært en noe annen enn i felleseiesituasjonen, jfr. særlig de prinsipielle bemerkninger i Rt. 1980 s. 1403 og det som sies om dette under avsnitt V.7.2.2. Omfatter særeiet derimot bare en eller flere bestemte eiendeler, vil det ikke oppstå sameie i disse. Dersom en ektefelle har bidratt til å nedbetale gjeld på eiendeler som er den annens særeie, vil ektefellen imidlertid kunne ha krav på vederlag, jfr. utkastets § 14-1.

Ektefellene står fritt i å avtale at det ikke skal inntre noe sameie etter de prinsipper utvalget foreslår lovfestet i § 6-1 annet og tredje ledd. Hvor en slik avtale innebærer en gave fra den ene ektefelle til den annen, må den etter de vanlige regler for gaver skje i ektepakts form, jfr. utkastets kapittel 10. Ofte vil dette nettopp være tilfelle, f.eks. hvis det er en følge av avtalen at arbeidet i hjemmet ikke skal gi en medeiendomsrett som ellers ville ha inntrådt, eller hvor nedbetaling av gjeld i fellesskap ville ledet til sameie etter formuesrettslige prinsipper. Avtaler ektefellene at boligen skal være unntatt fra deling og derved kunne uttas av en bestemt ektefelle ved ekteskapets opphør, vil dette etter en naturlig tolking av en slik avtale i mange tilfelle også innebære en gave. Men ektefellenes formuerettslige situasjon må da vurderes samlet. Det er i dag en klar tendens til å bestemme at boligen skal være hustruens særeie. Hvis denne praksis fortsetter i fremtiden, står vi her i det store flertall av tilfelle overfor en gavedisposisjon fra den ene ektefelle til den annen.

7.5. Kreditorenes forhold til eiendeler som er sameie mellom ektefellene.

7.5.1. *Utgangspunktet.*

Tvangsfullbyrdelseslovens § 64 bestemmer at utlegg kan tas i «ethvert formuesgode» som tilhører saksøkte, med mindre annet følger av lov eller annen gyldig bestemmelse. Foreligger det sameie, er det sameieandelen den enkelte ektefelles kreditorer kan beslaglegge. Jfr. om dette gjennomgåelsen i avsnitt V.9. nedenfor av kreditorenes stilling generelt.

Utlegg gir panterett i formuesgodet, og adgang til tvangssalg etter tvangsfullbyrdelseslovens § 107 flg. forsåvidt angår fast eiendom og § 189 flg. for løsøre. For kreditor som allerede har pant i fast eiendom, er det gitt nærmere regler i tvangsfullbyrdelseslovens §§ 108 og 109.

Tilpasning av disse regler til den foreliggende sameiepraksis når det gjelder ektefeller, skaper visse problemer.

7.5.2. *Ektefellesamtykke til pantsettelse.*

Spørsmålet er her hvilken rekkevidde et samtykke til pantsettelse etter gjeldende lovs § 14 har når boligen er sameie mellom ektefellene.

Situasjonen er: Den ene ektefelle står som låntager og pantsetter, mens den annen ektefelle har samtykket i pantsettelsen. Spørsmålet er om samtykket innebærer en pantsettelse også av *egen* andel av boligen, eller om det bare er samtykke til at den annen ektefelle pantsetter sin andel.

Hvor pantsettelsen er skjedd i forbindelse med ervervet av eiendommen, kan løsningen neppe være tvilsom. Når selger/långiver får pant i boligen for den del av kjøpesummen som ikke avgjøres kontant, må panteretten omfatte hele eiendommen. Den ektefelle som blir medeier i boligen, må klarligvis respektere den belåning og pantsettelse som har vært en forutsetning for ervervet.

Det er senere pantsettelse – etter ervervet – som i praksis har reist problemer.[72]) Den vanlige formular for ektefellesamtykke til pantsettelse har vært: «Jeg samtykker som ektefelle i pantsettelsen». Men det er ikke alltid at ordene «som ektefelle» er tatt med. Det har vært drøftet om det må tillegges noen betydning at «som ektefelle» har vært sløyfet. Videre har vært drøftet om det har noen betydning om pantsettelsen er skjedd før eller etter at vi fra 1975 og utover fikk den nåværende sameiepraksis for felles bolig, om det har noen betydning om den ektefelle som samtykker i pantsettelsen, har vært klar

[72]) Se nærmere bl.a. *Falkanger*, Pant i adkomstdokumenter til bolig, forretningslokale m.v., TfR 1980 s. 601 flg., særlig s. 626 flg., og *Greve*, Ektefellers felles bolig som dekningsobjekt når ektefellene har felleseie, Jussens Venner 1980 s. 49 flg.

over sin sameierett, om det må foreligge god tro på panthaversiden, om panthaveren må ha noen undersøkelses- og klargjøringsplikt m.v.

Ifølge de vanlige pantobligasjoners tekst er det eiendommen – hele eiendommen – som stilles i pant. Det må være klart at långiveren normalt har ment at panteretten skulle omfatte eiendommen og ikke bare en ideell andel av den. Ved Rt. 1987 s. 329 kom Høyesterett til at hustruens samtykke også omfattet pantsettelse av hennes del. Det ble presisert at det var «naturlig å forstå forholdet slik at ektefellene var enige om å pantsette hele eiendommen . . . », og at det ikke kunne bebreides banken at den ikke hadde oversikt over konsekvensene av den siste utvikling av reglene om ektefellers formuesforhold (lånene ble tatt opp i 1976-79).

Utvalget går ikke nærmere inn på de konflikter som kan oppstå her. Utvalget antar at disse spørsmål i det vesentlige må anses som overgangsproblemer, idet panthavere vil sørge for klarhet i disse forhold.

7.5.3. Særlig om tvangssalg av sameiegjenstander.

Problemer oppstår for kreditorer som ikke har pant i eiendommen eller gjenstanden, men som tar beslag i en ektefelles andel i denne.

Når debitor ikke eier hele gjenstanden, er kreditor henvist til å ta beslag i sameie*andelen*, og sette denne til tvangssalg.

Etter sameielovens § 11 første ledd vil en medeier i slike tilfelle ha en utløsningsrett overfor kjøperen på en tvangsauksjon. Medeieren har rett til å innløse andelen mot å betale «vanlig pris», men ikke lavere enn kjøpesummen, jfr. sameielovens § 11 annet ledd. Gjør medeieren ikke sin innløsningsrett gjeldende, oppstår et sameie mellom medeieren og tvangsauksjonskjøperen. Oppløsning av dette sameie må så – om partene ikke blir enige – skje ved nytt tvangssalg, jfr. sameielovens § 15, som gir hver sameier rett til å kreve oppløsning, eventuelt ved tvangssalg.[73])

Tvangssalg av en sameieandel vil ofte virke prisdempende på mulige kjøpere, og således gi dårligere utbytte enn andelen vurdert i forhold til hele gjenstandens verdi. En gjenstand som flere eier i fellesskap, er derfor lite egnet som dekningsobjekt. Ved sameie mellom ektefeller i bolig og innbo, vil en tredjemanns inntreden i en ektefelles andel normalt være en nokså umulig situasjon.

Med det omfattende sameie mellom ektefeller i bolig og vanlig innbo vi i dag har, og som utvalget ikke ser grunn til å rette innvendinger mot, taler gode grunner for at det bør gis særlige regler for tvangsfullbyrdelse i disse eiendeler. Som tidligere nevnt, var det hensynet til kreditorene som i den svenske innstilling ble tillagt særlig vekt i argumentasjonen mot regler om sameie mellom ektefeller. En reell sameierett allerede under ekteskapet vil lettere kunne aksepteres dersom kreditor får adgang til tvangssalg av *hele* sameiegjenstanden, uten hensyn til den annen ektefelles sameierett. Derved vil de problemer som er nevnt ovenfor bli vesentlig redusert.

Men forutsetningen for å gi kreditor en slik rett, må være at den annen ektefelles interesser sikres. Dette kan i tilfelle gjøres ved at han eller hun får rett til å utløse kreditor (betale fordringen) eller – om tvangssalg gjennomføres – får et direkte krav på andel i salgssummen tilsvarende den andel han eller hun har i gjenstanden.[74]) Ellers kan en ektefelle verne sine interesser i gjenstanden ved å opptre som byder på tvangsauksjonen, innen den økonomiske ramme han eller hun har, eller – som nevnt – ved å kreve innløsning overfor tvangsauksjonskjøperen.

Men en adgang for den ene ektefelles kreditorer til å ta beslag i hele sameiegjenstanden, er selvsagt ikke uten betenkeligheter.

Også i dag må imidlertid en ektefelle finne seg i tvangssalg av sameiebolig og sameieinnbo ved at kreditor tar utlegg i den annen ektefelles andel og via sameielovens regler får sameiet oppløst og boligen eller innboet solgt etter reglene for tvangsauksjon. Er en ektefelle alene eier av bolig eller innbo, må den annen ektefelle likeledes finne seg i tvangssalg. For øvrig vil de alminnelige beskyttelsesregler i dekningsloven gjelde. I denne lovens § 2-3 er det gitt regler om unntak fra dekningsretten for bl.a. innbo i det omfang «det etter forholdene er rimelig å unnta dem». For boliger er gitt lignende regler i § 2-10, og som går langt i å beskytte debitor og hans familie. Dersom tvangssalg «vil medføre at skyldneren taper retten til nødvendig bolig for seg og sin familie, kan namsretten eller skifteretten på skyldnerens

[73]) Sameielovens § 15 gjelder ikke uten videre ektefeller imellom, jfr. lovens § 1 annet ledd.

[74]) Slik synes man å ha innrettet seg allerede etter gjeldende rett. Et eksempel er Frostating lagmannsretts dom inntatt i RG 1981 s. 47. Mannen gikk konkurs, og boet solgte eiendommen, mens hustruens krav på boet på en halvpart av salgssummen ble tatt til følge.

begjæring ved kjennelse bestemme at tvangssalget bare kan gjennomføres hvis det blir skaffet skyldneren en annen bolig som med hensyn til beliggenhet, størrelse, pris og andre forhold tilfredsstiller rimelige krav».[75]) Disse regler, som fortsatt bør stå i dekningsloven, antar utvalget bør endres slik at også skyldnerens ektefelle som medeier kan fremsette begjæring etter § 2-3 og § 2-10.

Utvalget finner også grunn til å peke på tvangsfullbyrdelseslovens § 65, som gir adgang til utlegg i løsøre som er i ektefellers sambesittelse, medmindre det på stedet godtgjøres at tingen tilhører den annen ektefelle. Etter det utvalget har fått opplyst, tas i vid utstrekning utlegg i slikt løsøre uten protester fra skyldnerens ektefelle, hverken på utleggsstadiet eller på realisasjonsstadiet.

For sameie som er et resultat av samlivet mellom ektefeller, finner utvalget det forsvarlig og rimelig at begge ektefellers kreditorer får adgang til å realisere hele sameiegjenstanden. Dette bør i tilfelle også gjelde for det sameie som bygges på alminnelige formuerettslige prinsipper, selv om betenkelighetene ved den foreslåtte realisasjonsadgang kanskje er større her. Forskjellige regler etter som sameiet kan bygge på alminnelige formuerettslige regler, eller på de særlige lovfestede regler for sameie mellom ektefeller, ville imidlertid skape kompliserte og vanskelige forhold.

En bestemmelse som etter dette vil fylle utvalgets intensjoner kan utformes slik:

Eiendeler som er sameie mellom ektefellene og som tjener til felles personlig bruk, kan den ene ektefelles fordringshavere ta beslag i uten hensyn til sameieforholdet. I så fall kan den annen ektefelle utløse fordringshaveren, eller kreve innløsning ved tvangssalg etter lov om sameie § 11. Den annen ektefelle plikter da ikke å betale mer enn verdien av debitors andel i gjenstanden, fastsatt ved skiftetakst.

Blir tvangssalg gjennomført uten at den annen ektefelle gjør bruk av sin innløsningsrett, kan ektefellen kreve utbetalt til seg den del av vederlaget som faller på hans eller hennes andel for så vidt den ikke går med til å dekke andre heftelser som omfatter denne andel.

Reglene i første og annet ledd gjelder tilsvarende mellom en ektefelle og den annen ektefelles konkursbo.

Utvalget foreslår imidlertid ikke en slik regel tatt inn i ekteskapsloven. Den hører saklig sett best hjemme i tvangsfullbyrdelsesloven, og utvalget finner at en nærmere behandling av en slik bestemmelse og den konkrete utforming bør skje i forbindelse med det arbeid med revisjon av tvangsfullbyrdelsesloven som for tiden finner sted i Justisdepartementet.

[75]) Se nærmere om omfanget av § 2-10 *Greve* i LoR 1982 s. 425 flg.

8. DELINGSREGLENE NÅR EKTESKAPET OPPLØSES.

8.1. Oversikt over problemene.

Delingsreglene ved separasjon og skilsmisse fremgår av flere forholdsvis kompliserte regelsett.

Utgangspunktet og hovedregelen er at «det beholdne felleseie» skal deles likt mellom ektefellene, se ektefellelovens § 12 annet ledd, jfr. også ekteskapslovens § 54 første ledd og skiftelovens § 47. Regelen kan synes enkel, men det kan være en vanskelig og komplisert prosess i det enkelte tilfelle å finne frem til det beholdne felleseie. Videre kan de unntak fra likedelingsregelen som loven stiller opp, komplisere oppgjøret ytterligere. Det gjelder den såkalte skjevdelingsregel i ekteskapslovens § 54 fjerde ledd, jfr. § 37, vederlagsreglene, jfr. ektefellelovens §§ 18, 19 og 25, og andre forloddsregler (regler om uttak før delingen), jfr. ektefellelovens § 11 annet og tredje ledd og skiftelovens § 48.

Likedelingsprinsippet gjelder også når en gjenlevende ektefelle skal skifte med avdødes arvinger. Men unntakene fra likedelingen kommer da ikke helt i samme stilling, jfr. om dette kapittel 15 og bemerkningene til utkastets §§ 6-3 og 15-2.

8.2. Den grunnleggende delingsregel.

Grunnprinsippene for delingen av felleseiet er i dag de samme i de nordiske land. Det er en *likedeling* av felleseiets midler som lovgivningen bygger på.[76])

Som nevnt under avsnitt V.5.3 finner utvalget det lite tvilsomt at hovedregelen også i fremtiden bør være at ektefellenes midler skal være gjenstand for likedeling ved separasjon og skilsmisse. Heller ikke i de øvrige nordiske land er det fremmet forslag om endringer av vesentlig betydning her.

At likedelingsregelen fremdeles peker seg ut som den naturlige hovedregel, skyldes flere forhold.

I flertallet av ekteskap har partene forholdsvis lite ved ekteskapets inngåelse. Det de eier ved samlivsbruddet, vil derfor

[76]) Rent teknisk er det imidlertid den forskjell mellom Finland og de øvrige nordiske land at finsk rett primært ikke bestemmer en likedeling av ektefellenes formue, men gir den ektefelle som eier minst, et krav på halvparten av differansen mellom den annens og egen formue.

normalt være verdier som er skapt under samlivet ved felles innsats, om enn av forskjellig karakter.

Særlig hvor en ektefelle helt ut eller for det vesentlige har hatt sin arbeidsplass i hjemmet, fremstiller likedelingsregelen seg som den rimelige og rettferdige regel. Den tar konsekvensen av det faktiske økonomiske fellesskap og den arbeidsdeling ektefellene har praktisert. Den som arbeider med hjem og barn, skaper verdier som raskt forbrukes, av begge ektefeller og deres barn. Rimelighet tilsier da at den hjemmearbeidende får andel i den oppsparing som skjer på grunnlag av den annen ektefelles pengeinntekter.

I forarbeidene til gjeldende ektefellelov ble da også likedelingsregelen fremhevet som en regel som først og fremst skulle sikre den hjemmearbeidende hustru. Dengang var det i større utstrekning naturlig at en ektefelle var hjemmearbeidende. Forholdene er annerledes i dag. Men fremdeles kan det bli nødvendig at én ektefelle er hjemme i kortere eller lengre perioder. Mange kvinner har heller ikke full dags arbeid utenfor hjemmet Mange forhold spiller inn her – hensynet til barna, manglende arbeidsmuligheter, mangel på barnehager, ektefellers gjensidige omsorg for hverandre i tilfelle av sykdom og uførhet m.v. Og selv om det ikke har vært nødvendig at én ektefelle er hjemme, kan de ha vært enige om dette som den naturlige eller beste ordning for dem. At den ektefelle som under slike forhold har anvendt sin arbeidskraft i hjemmet, skulle komme vesentlig dårligere ut av det økonomiske oppgjør enn den ektefelle som har hatt kontantinntektene, fremstiller seg som lite rimelig forsåvidt angår de verdier som er skapt mens ekteskapet/samlivet har bestått.

Hvor begge ektefeller har hatt egne arbeidsinntekter, kan likedelingsregelen stille seg noe annerledes. Men også i disse tilfelle praktiserer ektefeller i vid utstrekning en felles økonomi. En likedelingsregel vil for dem bidra til å fjerne tvistigheter om hva hver av dem eier (har «brakt inn»). Under ekteskapet blir det ikke nødvendig å skille mellom mitt og ditt, hva ektefeller flest heller ikke gjør. Ved separasjon og skilsmisse slipper man den nøyaktige rekonstruksjon av eierforholdene som ellers ville ha vært nødvendig. Det blir med en likedelingsregel også av underordnet betydning hva hver av ektefellene har tjent, og hvorledes de faktisk har innrettet sin økonomi. At en ektefelle har hatt større inntekter enn den annen, gir ikke, og bør normalt ikke gi grunnlag for noen annen delingsnorm enn likedeling.

Det har under de nordiske overlegninger ikke vært uenighet om at likedeling bør beholdes som den grunnleggende delingsnorm. Det er når det gjelder den nærmere utforming av regelen, og begrensningene i den, at synet på enkelte punkter har vært noe forskjellig.

8.3. Unntak fra likedelingen – avgrensningen gjennom skjevdelingsregler.

8.3.1. Innledning.

Den omfattende likedelingsregel som vi har i de nordiske land, har få paralleller andre steder.

Her dominerer dels særeieordninger av ulike slag (i England og i det store flertall av stater i USA), dels ordninger som innebærer at midler ektefellene hadde fra tiden før ekteskapet eller ervervet under dette ved arv eller gave, helt eller delvis er unntatt fra likedeling. De stater i USA som bygger på et felleseieprinsipp (som f.eks. California), har likedelingsregler med dette begrensede innhold. Som fremstillingen ovenfor i avsnitt V.4 videre viser, er Tyskland og dels Frankrike typiske eksempler i Europa på at likedelingsregelen er begrenset til å gjelde midler ervervet ved innsats under ekteskapet.

Men også i Norden er det gjort en rekke unntak fra likedelingsprinsippet. Slike unntak kan gjelde eiendeler av en bestemt karakter, eller referere seg til når eiendelene ble anskaffet, eller på hvilken måte.

Utvalget finner det klart at hver av ektefellene også i fremtiden må ha rett til å holde visse eiendeler utenfor delingen, se nærmere nedenfor i avsnitt V.8.5. Det som særlig skal vurderes i dette avsnitt, er mer generelle lovfestede unntak fra likedelingen basert på de regler om *skjevdeling*, som for norsk retts vedkommende finnes i den gjeldende ekteskapslov, se § 37. Etter denne bestemmelsen kan, når et ekteskap blir oppløst ved omstøtelse, hver av ektefellene *kreve* at felleseiet skal deles slik at hver av dem uttar forlodds verdier tilsvarende det han eller hun brakte inn da ekteskapet ble inngått eller senere har ervervet ved arv eller gave eller ved overdragelse av særeiemidler, mens de øvrige midler blir å dele likt. Dette er det såkalte ervervsfellesskapsprinsipp – fellesskap i erverv under ekteskapet – som i flere andre land er den alminnelige regel for økonomisk oppgjør også etter separasjon og skilsmisse.

Etter ekteskapslovens § 54 tredje ledd kan dette prinsippet også kreves lagt til grunn ved separasjon og skilsmisse på grunn av ekteskapsbrudd hvis det som følge av dette blir født et barn som har arverett etter loven,

og som levde på den tid da skilsmissesak ble reist, jfr. § 48 første og tredje ledd. En ytterligere særregel, for det tilfelle at en ektefelle krever bosondring som følge av at den annen uten hans vitende har eller får et barn (adoptivbarn), følger av ektefellelovens § 44 jfr. § 39 nr. 3. Ellers kan det på begjæring av en ektefelle *bestemmes* slik deling «når hertil finnes grunn», ekteskapslovens § 54 fjerde ledd. Det er denne bestemmelse som er den i praksis viktigste hjemmel for skjevdeling.

Skjevdelingsreglene som korrektiv til likedelingsregelen ble gitt allerede ved ekteskapsloven i 1918. Bestemmelsene i § 54 fjerde ledd ble lite anvendt de første år-tier etter at loven kom, men har senere fått større praktisk betydning.

De andre nordiske land fikk først i 1960- og 1970-årene mer omfattende bestemmelser av denne art. I 1963 fikk den danske skiftelov en ny § 69 å om adgang til skjevdeling for midler ervervet før ekteskapet eller under dette ved arv eller gave når likedeling vil være «aabenbart urimelig, navnlig fordi ægteskabet har været kortvarigt og uden økonomisk fællesskab af betydning». En lignende bestemmelse fikk man i Island i 1972. GB fikk i 1973 i forbindelse med endringene i reglene for inngåelse og oppløsning av ekteskap i 13. kap. 12 a § en bestemmelse om at likedelingsregelen kunne fravikes hvor den ville virke «uppenbart obilligt» med hensyn til ektefellenes økonomiske forhold og den tid ekteskapet hadde vart. I ÄB 12. kap 1 § (fra 1987) er det gitt en alminnelig regel om rett til skjevdeling i visse tilfelle, jfr. avsnitt V.8.3.2.

8.3.2. Kortvarige ekteskap – de svenske og finske regler.

I de bestemmelser om skjevdeling som ble gitt i de andre nordiske land i 1960- og 1970-årene, er ekteskapets varighet fremhevet som et særlig moment for skjevdeling. Dette er ikke gjort i den norske lov, men i de fleste tilfelle hvor domstolene har bestemt skjevdeling, har ekteskapet vært av kort varighet, dvs. opp mot 5-6 år. Men det finnes også eksempler på at skjevdeling er blitt resultatet i ekteskap som har vært langvarige.

I SOU 1981:85 foreslo det svenske ekteskapslovutvalg den såkalte «trapperegel» for ekteskap som ikke hadde vart «en längre tid». I de første 10 år av ekteskapet skulle likedelingen begrenses til en andel av formuen avhengig av hvor lenge ekteskapet hadde vart. Etter 1 år skulle 1/10 av hver ektefelles formue deles likt, etter 2 år 2/10, osv., mens ektefellene for øvrig skulle beholde egne midler. Først etter ti år skulle det likestilles fullt ut. Denne «trapp» tok sikte på å fjerne urimeligheten ved likedeling etter et kortvarig ekteskap, samtidig som man ved en gradvis overgang til full likedeling ville unngå terskler med sterke rettsvirkninger som kunne gi rom for spekulasjon fra en ektefelles side. Forslaget avspeilte, ble det fremhevet, den naturlige økonomiske samhørighet som utviklet seg etter hvert som årene går.

En tilsvarende regel for kortvarige ekteskap har vært foreslått i Finland. Men her ble «taket» på trappen foreslått satt til 5 år. I det senere arbeid med loven ble dette systemet forlatt til fordel for en mer skjønnsmessig skjevdelingsregel.[77]) I ÄB 12 kap. om Jämkning vid bodelning er det gitt en alminnelig regel om at en ektefelle kan få beholde mer enn halvparten av sitt hvis «det med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt är oskäligt att en make vid bodelning skall lämna egendom till den andra maken i den omfattning som följer av 11 kap. . . . ». Det bestemmes videre at hvis en ektefelle er konkurs når delingen skal skje eller det finnes «andra särskilda skäl» for ikke å dele midlene likt, «skall varje make behålla sitt giftorättsgods som sin andel.» Forskjellen fra den regel som ble vedtatt i 1973, er i det vesentlige at 1973-regelen krevde at likedeling ville være «uppenbart obilligt». Bestemmelsen er først og fremst tenkt anvendt i kortvarige ekteskap, men etter omstendighetene også i mer langvarige ekteskap. I alle tilfelle er det forutsatt en helhetsvurdering. Selv om ekteskapet har vært kortvarig, vil særlige omstendigheter kunne tale mot skjevdeling og lede til at det ikke gjøres unntak fra likedelingen. I langvarige ekteskap er det forutsetningen at det i alminnelighet skal deles likt, men at særlige forhold kan lede til et annet resultat.

Den svenske bestemmelsen i ÄB 12 kap 1 § skiller ikke mellom tidspunktet eller måten midlene er ervervet på. Men erverv før ekteskapet eller under dette ved arv eller gave er i motivene fremhevet som særlige momenter for å gjøre unntak fra likedelingen.[78])

8.3.3. Utvalgets syn.

8.3.3.1. Utgangspunktet. Utvalget finner det klart at loven fortsatt bør ha skjevdelingsregler som korrektiv til likedelingsregelen.

Særlig hvor ektefellenes formuesstilling da ekteskapet ble inngått var svært forskjellig,

[77]) Se nærmere om begrunnelsen for det sv. prp. s. 186-187.

[78]) Se sv. prp. s. 187.

svikter i stor grad begrunnelsen for en likedeling. Det samme gjelder når en ektefelle under ekteskapet har mottatt vesentlige midler som arv eller gave. Selv om ektefellene gis adgang til å avtale at midler skal være unntatt fra deling, se nedenfor under avsnitt V.10, er ikke dette alltid tilstrekkelig til å unngå uheldige utslag av likedelingsregelen. Avtale forutsetter enighet mellom partene, noe som ikke alltid vil foreligge. En ektefelle kan også ha motforestillinger mot å reise slike spørsmål. Hvor ekteskapet har vært kortvarig, kan urimeligheten av en likedeling bli særlig markert. Det samme gjelder om en ektefelle mottar en større arv eller gave kort tid før partene blir separert eller skilt.

Men også i andre situasjoner kan en likedeling etter forholdene lede til resultater som ikke kan anses rimelige.

Utformingen av en skjevdelingsregel reiser flere spørsmål:

Det første hovedspørsmål er hvilke midler en skjevdelingsregel skal gjelde for. Bør en skjevdelingsregel – slik som etter gjeldende rett – begrenses til midler en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått, eller senere har ervervet ved arv eller gave, eller bør det gis adgang til skjevdeling også av andre midler?

Et annet sentralt spørsmål er om det bør gis adgang til delvis skjevdeling av midler en ektefelle eiet da ekteskapet ble inngått eller senere har ervervet ved arv eller gave. En adgang til delvis skjevdeling vil også ha betydning for vurderingen av andre spørsmål som en skjevdelingsregel reiser.

For det tredje oppstår det prinsipielle og praktisk sett meget viktige spørsmål om skjevdelingsregelen forsåvidt angår midler ervervet før ekteskapet eller ved arv eller gave – iallfall som utgangspunkt – skal gi en ektefellen rett til skjevdeling. Alternativet vil her være å la retten til skjevdeling bero på en nærmere vurdering. Og da oppstår spørsmålet om det bør oppstilles strenge vilkår for skjønnet, eller om avgjørelsen bør kunne treffes etter friere skjønnsmessige vurderinger. Dersom man velger å la skjevdeling være en rett for ektefellen, må det vurderes i hvilket omfang det skal oppstilles unntak fra denne retten.

Utvalget har delt seg i et flertall og et mindretall når det gjelder den nærmere utforming av skjevdelingsregelen. Det vil derfor først drøfte de sider ved den hvor det er enighet i synet på regelens innhold.

8.3.3.2. Hvilke midler en skjevdelingsregel bør omfatte. Skjevdeling er etter gjeldende lov begrenset til midler en ektefelle hadde ved ekteskapets inngåelse eller har ervervet senere ved arv eller gave. Det samme gjelder de skjevdelingsregler man i dag har i Danmark og Island, mens de svenske regler ikke er begrenset på denne måten, se ovenfor avsnitt V.8.3.2.

Utvalget ser det slik at midler ervervet før ektefellene giftet seg, eller midler som er kommet utenfra ved arv eller gave, i prinsippet står i en særstilling når det er spørsmål om skjevdeling.

Begrunnelsen for likedelingsregelen er det fellesskap av økonomisk og annen art som består mellom ektefeller. Begge forutsettes å ha gjort sin innsats for fellesskapet. Det er da rimelig at de, når fellesskapet opphører, deler likt de midler de har. Denne begrunnelsen strekker imidlertid ikke til når det gjelder formue en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått, eller senere har ervervet ved arv eller gave. Slike midler er ikke resultat av ektefellenes felles innsats under ekteskapet. Hvor det gjelder midler av noe omfang og et kortvarig ekteskap, vil det være særlig urimelig om slike midler deles likt, jfr. uttrykket «å skille seg til penger».

Men selv om skjevdeling fortsatt fortrinnsvis bør komme på tale for midler ervervet før ekteskapet eller under dette ved arv eller gave, er det spørsmål om det ikke bør åpnes en adgang til i særlige tilfelle å skjevdele også midler som en ektefelle har lagt opp ved egen innsats under ekteskapet.

Utvalget er kommet til at skjevdeling ikke bør utelukkes for disse midler. I de fleste tilfelle vil likedeling være det riktige og rimelige. Men det kan tenkes tilfelle hvor likedeling også av slike midler blir så urimelig at loven bør åpne adgang til å la en ektefelle få beholde mer av egne midler ervervet under ekteskapet.

Som eksempel nevner utvalget at en ektefelle har mottatt betydelige arve- og gavemidler som etter arvelaters eller givers bestemmelse ikke skal være gjenstand for deling, mens den annen ektefelle ved sin innsats under ekteskapet har brakt inn betydelige midler og har en vesentlig større rådighetsdel innenfor de midler som skal deles. Det kan være lite rimelig at den førstnevnte ektefelle skal kunne beholde sine arve- eller gavemidler udelt, og samtidig ha et ubetinget krav på halvparten av midler som for en vesentlig del skyldes innsats av den annen ektefelle. En mulig løsning i et slikt tilfelle er at den sistnevnte ektefelle får adgang til etter skjevdelingsregelen å utta verdier han eller hun har ervervet under ekteskapet.

Ellers kan forskjellige forhold tenkes å gjøre likedeling urimelig i det konkrete tilfelle.

En ektefelle kan ha vanskelig for å forsørge

seg selv, på grunn av sykdom, manglende yrkesutdannelse eller -erfaring, eller av andre grunner, mens den annen ektefelle er fullt arbeidsfør, vel etablert i yrkeslivet og har opparbeidet seg pensjonsrettigheter. Den ene ektefelle kan ha en betydelig gjeld som ikke har sammenheng med erverv som er kommet også den annen ektefelle til gode. En skilsmisse kan komme etter at en ektefelle har forsørget den annen under utdanning, og før denne ektefelle er kommet i arbeid og har bidratt noe til det felles underhold. En ektefelle kan ha sin formue bundet i en virksomhet som er opparbeidet under ekteskapet, og kan, om virksomheten skal fortsette, ha vanskelig for å utløse den annen ektefelle fullt ut.

I tilfelle som dette kan det, alt etter forholdene i det konkrete tilfelle, være rimelig at en ektefelle får beholde mer enn halvparten av midler denne ektefelle har lagt seg opp mens ekteskapet har vart.

Utvalget vil imidlertid understreke at det er i helt spesielle situasjoner man har tenkt seg en skjevdeling av midler ervervet ved en ektefelles innsats under ekteskapet. Det er ikke tilstrekkelig til skjevdeling at en ektefelle har hatt større inntekter enn den annen. Likedelingsregelen tar nettopp sikte på å utjevne forskjeller av denne art, hensett til innsatsenes forskjellige karakter, og bl.a. av hensyn til hjemmearbeidende ektefeller med liten eller ingen egen inntekt. En «mannjevning» mellom ektefellene om størrelsen og betydningen av deres forskjellige innsats er det liten grunn å oppmuntre til.

8.3.3.3. Delvis skjevdeling. Mens de skjevdelingsregler som i dag gjelder i de andre nordiske land gir adgang til delvis skjevdeling, er de norske regler blitt tolket slik at det bare er spørsmål om et enten – eller.

Utvalget mener at en ny lov bør gi adgang til delvis skjevdeling også i Norge. Når gjeldende lov ikke gir adgang til det, har det sammenheng med at ekteskapslovens § 37 er utformet som en særregel for omstøtelsestilfellene. Bestemmelsen i § 54 fjerde ledd, som kom inn i loven etter et benkeforslag i Stortinget, henviser til § 37, uten at spørsmålet om delvis skjevdeling ble vurdert nærmere.

En adgang til delvis skjevdeling er både en mer rimelig regel og en mer elastisk regel. Videre vil i mange tilfelle skjevdeling for enkelte eiendeler være enkelt å gjennomføre rent praktisk, mens skjevdeling fullt ut kan by på problemer, jfr. nedenfor om de rettstekniske problemer. Ved en adgang til delvis skjevdeling kan man bedre tilpasse regelen til forholdene i det konkrete tilfelle.

8.3.3.4. Særlig om kortvarige ekteskap. Det har under de nordiske drøftinger vært enighet om at det i første rekke er i de kortvarige ekteskap at likedeling kan være urimelig, jfr. ovenfor under V.8.3.2.

Man kunne tenke seg en bestemmelse om at likedelingsregelen først skulle få anvendelse etter et bestemt antall år, for eksempel 5 år, mens hver av ektefellene ved oppløsning av ekteskapet før det bestemte antall år er gått, skulle beholde sine eiendeler.

En slik regel knyttet til et bestemt antall år kan ikke anbefales allerede av den grunn at den vil innebære en for brå overgang som ville få uheldige virkninger i mange tilfelle som lå nær opp til grensen. Dessuten vil den bare ta hensyn til tidsfaktoren, ikke til momenter som til tross for den korte tid ekteskapet har vart, kan tale imot en skjevdeling.

Utvalget ser det slik at et kortvarig ekteskap er et meget viktig moment til fordel for en skjevdeling av ektefellenes midler. Men man finner det ikke rimelig med en særregel for kortvarige ekteskap uten hensyn til andre momenter som i det enkelte tilfelle kan tale for eller imot en skjevdeling.

Dessuten kan det også tenkes langvarige ekteskap hvor en skjevdeling kan være rimelig. For eksempel hvor en ektefelle kort før oppløsningen av ekteskapet mottar en større arv eller gave. En særregel utelukkende for kortvarige ekteskap vil heller ikke i denne relasjon være rimelig.

8.3.3.5. De nærmere vilkår for skjevdeling. Det er enighet i utvalget om at loven bør åpne adgang til delvis skjevdeling, slik at bl.a. også arv og gave i noen grad blir delt likt mellom ektefellene. Det er videre enighet om at skjevdeling har en særlig berettigelse i de kortvarig ekteskap. Det er også enighet om at det i særlige tilfelle bør være adgang til skjevdeling også av midler lagt opp ved egen innsats under ekteskapet. Det er heller ingen uenighet om at skjevdeling i det sistnevnte tilfelle bør bero på en vurdering i det enkelte tilfelle. Men forsåvidt angår midler en ektefelle har ervervet før ekteskapet eller under dette ved arv eller gave, mener et flertall i utvalget at en ektefelle i utgangspunktet bør ha en *rett* til skjevdeling. Når det gjelder de nærmere vilkår for det skjønn domstolene skal utøve, er det heller ikke full enighet innen utvalget.

Utvalgets flertall – *Lødrup, Lillestøl, Torsnes, Stray Ryssdal, Roll-Matthiesen* og *Grønseth* – mener at en ektefelle for midler han eller hun hadde da ekteskapet ble inngått, eller senere har ervervet ved arv eller gave, som utgangspunkt skal ha rett til skjevdel-

ing. Dette vil da si at slike midler som hovedregel ikke er gjenstand for deling mellom ektefellene.

Flertallets forslag lyder slik: «Verdien av formue som klart kan føres tilbake til midler som en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått eller har ervervet senere ved arv, eller ved gave fra andre enn ektefellen, kan kreves holdt utenfor delingen.

Vil retten til å utta midler etter første ledd føre til åpenbart urimelige resultater, kan den helt eller delvis falle bort. Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på ekteskapets varighet og ektefellenes innsats for familien.

Dersom sterke grunner taler for det, kan en ektefelle gis rett til å beholde en del av verdien av den formue som ellers ville vært gjenstand for likedeling.»

Et mindretall – *Holmøy, Lien Utvik* og *Totland* – mener at skjevdeling av midler ervervet før ekteskapet eller under dette ved arv eller gave, bør bero på en nærmere vurdering i det enkelte tilfelle.

Mindretallets forslag lyder slik: «Dersom likedeling vil virke urimelig, kan en ektefelle kreve å ta ut helt eller delvis verdien av sine egne midler før delingen.

Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på om ekteskapet har vart i kort tid, og om det gjelder formue som en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått eller senere har ervervet ved arv eller gave. For øvrig skal det legges vekt på begge ektefellers innsats for familien, herunder deres arbeid i hjemmet, ervervsmuligheter og økonomi og forholdene for øvrig.»

Flertallets standpunkt innebærer at skjevdeling av de nevnte midler blir hovedregelen og at unntaket fra den bør baseres på et skjønn, mens mindretallets syn medfører at skjevdeling blir en unntaksregel basert på en konkret skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfelle.

8.3.3.6. Flertallet begrunner sitt syn slik:

Valget mellom de to forslag må bero på vurderingen av to forhold: Hvilken løsning vil i de fleste tilfelle lede til det resultat som finnes ønskelig, og hvilke rettstekniske problemer vil den valgte løsning reise i praksis?

Med utgangspunkt i de generelle betraktninger hele utvalget gjør gjeldende ovenfor under V.8.3.3, finner flertallet at likedelingsregelens berettigelse særlig er knyttet til erverv som er basert på den innsats ektefellene har ydet under ekteskapet – hver på sin måte. Etter flertallets oppfatning er det likedeling av de øvrige midler som krever en nærmere begrunnelse, ikke omvendt. I denne forbindelse bør det merkes at det bare er rettsstillingen ved ekteskapets opphør som påkaller interessen her – under ekteskapet er reglene om ektefellenes eiendeler ikke knyttet til ervervsmåten eller ervervstidspunktet.

Ved valget mellom de to alternativer er det naturlig å ta utgangspunkt i partenes økonomiske stilling ved ekteskapets opphør. En skjevdelingsregel vil ha som resultat at den ene part økonomisk sett som regel vil få beholde mer enn den annen. En konsekvent gjennomført likedelingsregel stiller på den annen side ektefellene likt ved ekteskapets opphør. Det kan selvsagt hevdes at når to ektefeller går fra hverandre, bør de ha det samme økonomiske startgrunnlag. Men dette kan ikke gjelde ubetinget, og uavhengig av hvor de midler som skal deles kommer fra. I mange tilfelle kan likedeling også virke støtende, også for midler ervervet under ekteskapet. Både flertallet og mindretallet vil derfor innen bestemte grenser åpne adgang til å fravike likedelingsregelen også her. Muligheten for å «skille seg til penger» bør holdes innenfor en begrenset ramme. I det følgende vil flertallet først vurdere situasjonen for midler ektefellene hadde fra tiden før ekteskapet ble inngått eller som senere er ervervet ved arv eller gave. For en nærmere drøftelse av disse spørsmål, kan det være grunn til å se noe nærmere på de ulike ervervsmåter.

(1) Når det gjelder *midler som er ervervet ved arv eller gave*, må spørsmålet om skjevdeling for slike midler til en viss grad ses i sammenheng med den adgang en giver eller arvelater har til å bestemme at gaven eller arven skal være mottagerens særeie, se ektefellelovens § 23 og arvelovens § 31, jfr. utkastets § 9-6. Det er i dag en klar økning av de tilfelle hvor en arvelater bestemmer at arven etter ham eller henne skal være arvingens særeie. Denne utvikling er forsåvidt ikke overraskende. Høyere skilsmissetall gjør det naturlig at foreldre ønsker å verne det de etterlater seg mot å bli gjenstand for deling hvis arvingens ekteskap skulle bli oppløst. Flertallet finner grunn til å tro at når dette ikke bestemmes av arvelatere flest, skyldes det uvitenhet om denne muligheten, eller at man i det hele ikke har tenkt på spørsmålet. Det er nok grunn til å tro at de aller fleste som stilles overfor spørsmålet om de ønsker at arven etter dem skal deles dersom arvingen blir skilt, vil besvare det benektende. Det er imidlertid en lite ønskelig rettstilstand at en løsning som for de fleste fremstår som naturlig, skal forutsette spesielle kunnskaper om rettsregelene eller et særlig initiativ for å bli realisert.

Flertallet vil også peke på det lite rimelige i at den ene ektefelle kan ha mottatt gaver og arv som ikke skal deles etter bestemmelse av giveren eller arvelateren, mens den annen ektefelles foreldre ikke har truffet tilsvarende bestemmelser. At den enes arv skal være gjenstand for likedeling mens den annens blir uttatt forlodds, er en lite ønskelig rettstilstand. Selv om mindretallets forslag vil kunne åpne for skjevdeling i et slikt tilfelle, er det likevel mer naturlig at dette klart fremgår av loven.

Flertallet har hittil særlig hatt i tankene gaver som er ydet til personer som senere skal bli giverens arvinger – typisk forholdet mellom foreldre og barn. At slike gaver bør likestilles med arv finner utvalget lite tvilsomt. Gaver av betydning utover familiekretsen ydes ikke i særlig omfang. Å begrense en skjevdeling for gaver hvor det er naturlig å likestille dem med arv, er det derfor ikke. At enkelte andre gaver vil falle inn under skjevdelingsregelen er da ikke til å unngå. Men dette kan her forsvares med at noen innsats fra den annens side ligger det ikke bak disse verdier.

Flertallet vil peke på at gave fra ektefellen ikke bør omfattes av skjevdelingsregelen. Formålet med en slik gave vil ofte være at gaven ikke skal kunne bli gjenstand for forfølgning fra giver – ektefellens kreditorer, men at verdien nettopp skal være gjenstand for deling ved ekteskapets opphør.

(2) *Midler som ektefellene hadde da ekteskapet ble inngått*, omfattes i dag av skjevdelingsregelen. Som nevnt ovenfor kan det ikke uten videre sies å være gitt at slike eiendeler skal deles likt ved ekteskapets opphør. Dette gjelder særlig hvor det er formue av noe større omfang en av ektefellene bringer inn i ekteskapet. I dag avtales ofte særeie i disse tilfelle, men da som regel slik at særeiet er fullstendig, dvs. slik at det også omfatter senere erverv. Dersom eiendeler ektefellene hadde fra før ekteskapet ble inngått uten videre blir unntatt fra deling, vil man utvilsomt redusere – eller fjerne – behovet for slike ektepakter, noe som i seg selv vil være ønskelig. Dette vil nemlig ha den positive følge at man unngår de ofte lite begrunnede bestemmelser om at erverv under ekteskapet også skal være unntatt fra deling.

Ovenfor under V.8.3.3.4 fremholder hele utvalget at når ekteskapet bare har vart i kort tid, vil dette være et viktig moment for skjevdeling. Flertallet finner grunn til å presisere dette. Flertallet mener prinsipielt at skjevdeling bør være det normale etter de kortvarige ekteskap, og etter flertallets oppfatning vil mindretallets forslag ikke være tilstrekkelig til å oppnå dette. Det er videre flertallets oppfatning at også hvor ekteskapet har hatt noe lenger varighet, vil skjevdeling normalt lede til de rimeligste resultater for slike midler.[79])

En ubetinget skjevdelingsregel vil imidlertid like meget som en ubetinget likedelingsregel være for unyansert. Flertallet vil derfor foreslå en adgang til helt eller delvis å bestemme likedeling av midler som ellers er gjenstand for skjevdeling. Her har flertallet funnet det naturlig å legge vekt på de samme momenter som mindretallet har trukket frem. I denne forbindelse vil flertallet fremheve at det særlig vil være i de langvarige ekteskap hvor en ubetinget skjevdelingsregel kan virke urimelig.

Dersom man finner at en skjevdelingsregel i utgangspunkt gir den beste løsning materielt sett, oppstår spørsmålet om den reiser slike rettstekniske problemer at lovgiveren må resignere. Når det er midler som skal holdes utenfor delingen, vil det kunne oppstå tvist om hvor grensen skal trekkes mellom disse eiendeler og de som skal gå inn i delingsgrunnlaget. Her vil det kunne oppstå både faktiske og rettslige spørsmål.

For flertallet er det ved vurderingen av om skjevdeling bør innføres som en hovedregel, avgjørende om den i for sterk grad vil komplisere eller vanskeliggjøre oppgjøret. Til dette bemerkes:

Å finne frem til hvilke verdier ektefellene hadde ved ekteskapets inngåelse vil normalt ikke by på særlige problemer. Ved midler av betydning, vil deres selvangivelser være tilstrekkelig opplysende. Selv om det er slik at innbo og andre bruksgjenstander normalt oppgis under ett eller ikke i det hele tatt, vil ikke dette skape spesielle problemer. Dette er eiendeler som verdimessig normalt betyr lite. Og hvor de er av større verdi, vil det som regel ikke være vanskelig å bringe faktum på det rene.

Hva en ektefelle har arvet eller fått i gave under ekteskapet, vil det heller ikke være vanskelig å få klarhet i. Ved arvede midler og ved gaver fra foreldre til barn vil oppgavene vedrørende arveavgiften til skattefogden el-

[79]) I denne forbindelse kan det være grunn til å peke på at 2/3 av alle skilte personer er under 40 år, og når gjennomsnittlig giftermålsalder for menn er 27 år og for kvinner 25 år, vil flertallet av ekteskap som oppløses ha vart i en tid hvor skjevdeling vil fremstå som naturlig, noe det også vil være hensett til partenes alder. På den annen side vil det ikke så ofte foreligge arvede midler i disse aldersgrupper.

ler utlodninger fra et skifteoppgjør gi grei beskjed.

Det kan derfor neppe reises rettstekniske innvendinger mot en skjevdelingsregel når det gjelder å klarlegge hvilke eiendeler ektefellene hadde ved ekteskapets inngåelse eller senere har ervervet ved arv eller gave. Hvor disse eiendeler er i behold når delingen finner sted, vil det derfor ikke oppstå problemer. Da vil ektefellenes forloddskrav omfatte verdien av disse eiendeler. I praksis vil nok slike eiendeler også bli utlagt vedkommende på hans eller hennes lodd. Etter flertallets oppfatning vil særlig faste eiendommer ha betydning her.

Men i praksis kan de opprinnelige eiendeler være forbrukt, eller ombyttet med andre. Det er etter flertallets oppfatning bare her det kan reise seg rettstekniske problemer av betydning. En nærmere analyse av disse tilfeller er derfor nødvendig.

For det første kan nevnes de såkalte *sammenblandings- eller surrogattilfellene*. Hvis eksempelvis hustruens aksjer er solgt og salgssummen er investert i en fritidsbolig, vil skjevdelingsregelen nå omfatte denne. På samme måte blir situasjonen hvor det er kontanter som er brukt til investeringen eller andre eiendeler som er byttet om i nye ting.

Er eiendeler som skal skjevdeles gjenstand for verdiøkning ved ektefellen(e)s *innsats under ekteskapet*, vil verdiøkningen være gjenstand for likedeling. Det som skal skjevdeles er verdiene da ekteskapet ble inngått, da gaven ble ydet, eller da arven falt. Skyldes derimot verdistigningen innsats med midler som ellers er unntatt fra deling, tilfaller den selvsagt vedkommende ektefelle fullt ut. Situasjonen blir da som den vi har i dag hvor en ektefelle forøker en særeiendom ved særeiemidler. På tilsvarende måte stiller det seg med verdiøkning som skyldes den alminnelige prisstigning. I denne forbindelse må det erindres at skjevdelingsregelen er en verdiregel og ikke en regel om naturalutlegg. Dette er vesentlig, idet det reduserer de rettstekniske problemer som bytting- og sammenblandingstilfellene måtte reise. Hvem som skal ha utlagt de enkelte eiendeler, vil bero på de ellers gjeldende regler om naturalutlegg – se i dag skiftelovens § 50 og utkastets §§ 13-1 og 13-2.

Videre har vi det tilfelle *hvor eiendeler er forbrukt*. Et forbruk kan ha gått til å tilfredsstille den enes spesielle behov, eller vært til familiens felles beste. Uansett hva midlene er gått til, taler de beste grunner her for at skjevdeling for verdiene ikke bør skje. Dette er også antatt å være gjeldende rett, selv om det ikke finnes noen klare rettsavgjørelser her.

Til slutt må nevnes de problemer som kan oppstå hvor de *opprinnelige eiendeler er forbrukt, men hvor nye er kommet til*. Disse tilfeller byr utvilsomt på de største rettstekniske problemer. Har f.eks. hustruen ved ekteskapets inngåelse en bankkonto hvor det står kr. 50.000,- som hun har arvet etter sine foreldre, og denne kontoen ved en skilsmisse etter 7 års ekteskap lyder på 63.000,-, kan det spørres om hun bør ha et ubetinget krav på å få kr. 50.000,- holdt utenfor delingen, når f.eks. kontoen under ekteskapet har variert mellom 10.000,- og 100.000,-. Eller det kan være en fast eiendom som ble solgt under ekteskapet, og salgssummen er gått inn i ektefellenes mer eller mindre felles økonomi. I slike tilfelle kan det imidlertid ikke være aktuelt å si at vedkommende ektefelle fullt ut har krav på å få uttatt verdier som svarer til hva denne hadde da ekteskapet ble inngått. Men her vil det naturlig nok kunne oppstå tvilsomme grensetilfelle. Men det er ikke noe spesielt for flertallets forslag til skjevdelingsregel – de har vi mange av ellers i familieretten og også utenfor denne.

Hvor *de opprinnelige eiendeler er i behold når samlivet heves*, oppstår det normalt ingen særlige problemer. Da er det deres aktuelle verdi som skal legges til grunn, medmindre det foreligger en verdiøkning på grunn av forbedringer e.l., jfr. ovenfor. Denne løsning har også domstolene lagt seg på ved tolkingen av ekteskapslovens § 37 – selv om det vanskelig kan forenes med ordlyden, se Rt. 1967 s. 674 og Rt. 1972 s. 773. Dette har også de beste grunner for seg. Særlig ville det bære galt avsted hvis en verdireduksjon ikke skulle tillegges betydning.

For ytterligere å redusere mulighetene for uklarhet og tvister i forbindelse med hva som kan være gjenstand for skjevdeling, vil flertallet presisere at det er den ektefelle som krever verdier uttatt forlodds, som har bevisbyrden for at vilkårene for skjevdeling er tilstede. Hvor det hersker uklarhet omkring de faktiske forhold, eller hvor en rekonstruksjon av eiendelenes skjebne ikke lar seg gjennomføre, må man falle tilbake på likedelingsreglene eller en skjønnsmessig skjevdeling. Flertallet finner derfor at en realistisk innstilling til disse problemene ikke skulle tilsi at rettstekniske grunner gjør det nødvendig å forkaste regelen dersom den materielt sett anses som den beste. Det bør her tilføyes at bevisregler som medfører en likedeling av midlene hvor ektefellenes formue gjennom ekteskapet er blandet sammen, vil lede til tilfredsstillende resultater for ektefellene. Er

eierforholdene blitt såpass uklare, er det i seg selv noe som taler i mot skjevdeling. Dette bør komme frem i lovteksten, slik at de rettstekniske problemer blir redusert mest mulig. Dette er bakgrunnen for kravet i utkastet om at midlene «klart» kan føres tilbake til midler vedkommende hadde før ekteskapet ble inngått eller senere ervervet ved arv eller gave.

Etter flertallets oppfatning vil de rettstekniske problemer slik forslaget er utformet, ikke være en praktisk hindring for dets forslag. I denne forbindelse viser også flertallet til den nye svenske lovens 12 kap. 2 §, hvor skjevdeling alltid skal kunne forlanges av den gjenlevende ektefelle når ekteskapet oppløses ved den ene ektefelles død. De rettstekniske vanskeligheter som mindretallet legger så stor vekt på, er ikke nevneverdig berørt i de svenske forarbeider.

Flertallet har vurdert om loven bør utformes slik at skjevdeling av midler som ektefellene hadde ved ekteskapets inngåelse eller senere har brakt inn ved arv eller gave, uten videre skal legges til grunn for oppgjøret, eller om likedeling skal finne sted med mindre en av ektefellene begjærer skjevdeling. Når det sistnevnte alternativ er valgt, skyldes det at det nok ofte vil være praktisk å foreta en likedeling. Dette vil f.eks. være aktuelt når ektefellene har brakt inn omtrent like meget av midler som kan være gjenstand for skjevdeling. Ingen vil da være tjent med en detalj-gjennomgåelse for å finne frem til eventuelle ulikheter. Det kan også utvilsomt være en del tilfelle ellers hvor partene finner at likedeling er den naturlige løsning.

Men selv om man legger til grunn en skjevdelingsregel av det innhold som nå er skissert, er det klart at den ikke kan være unntaksfri. Vil skjevdeling – f.eks. hvor ekteskapet har vært langvarig – føre til åpenbart urimelige resultater i oppgjøret mellom ektefellene, bør loven inneholde en hjemmel til enten å nekte skjevdeling, eller begrense skjevdelingens omfang. Hvilke momenter som her skal tillegges betydning, vil i det vesentlige være de samme som mindretallet trekker frem som begrunnelse for å fravike likedelingsregelen, se nedenfor avsnitt 8.3.3.7.

(3) *Skjevdeling av midler ervervet under ekteskapet.* Som nevnt ovenfor under 8.3.3.2., foreslår utvalget at det også skal bli en viss mulighet til å skjevdele midler som er ervervet under ekteskapet på annen måte enn ved arv eller gave. Gjeldende rett inneholder ingen slik generell skjønnsmessig regel for slike midler. Ved den nærmere utforming av en slik regel har utvalgets flertall og mindretall, jfr. ovenfor, et noe ulikt syn.

Hele utvalget foreslår at unntaket fra likedelingsregelen ikke bare skal omfatte verdier som etter gjeldende rett kan skjevdeles, men foreslår at en ektefelle i enkelte tilfelle også skal kunne beholde udelt midler som er ervervet under ekteskapet. Men vilkårene her bør etter flertallets mening imidlertid være betydelig strengere enn hvor det er tale om skjevdeling av midler en ektefelle hadde ved ekteskapets inngåelse eller har ervervet under ekteskapet ved arv eller gave. En innvending som flertallet har overfor mindretallsforslaget, er at det ikke i tilstrekkelig grad nyanserer mellom når skjevdeling bør skje for midler ektefellene hadde ved ekteskapets inngåelse eller under ekteskapet har ervervet ved arv eller gave, og midler ellers ervervet under ekteskapet. Mindretallets forslag innebærer at likedelingsregelen kan fravikes når særlige grunner foreligger, og er etter flertallets mening for skjønnsmessig, selv om det inneholder veiledende momenter for vurderingen.

Dersom man også i fremtiden ønsker å la skjevdelingsregelen være unntaket, mener flertallet at det må være riktig å skille klarere mellom når det skal skjevdeles for midler ektefellene hadde ved ekteskapets inngåelse eller har ervervet ved arv eller gave, og midler ellers ervervet under ekteskapet. Vilkårene for å unnta slike eiendeler fra likedelingen bør være betydelig strengere.

Flertallet vil understreke at de problemer som er reist her, ikke er ukjente i vår rett. Reglene om vederlagskrav etter ektefellelovens § 25 annet ledd forutsetter at det må tas standpunkt til dem. Det samme gjelder hvor ektefellene har delvis særeie,[80]) eller hvor en ektefelle sitter i uskiftet bo med avdødes eiendeler, men bare enkelte av sine egne.[81]) Hertil kommer alle de tilfelle hvor særeie idag er basert på en bestemmelse av en arvelater eller giver.

Disse situasjonene synes ikke i praksis å ha voldt spesielle vanskeligheter. Flertallet vil også understreke at praktiseringen av de skjevdelingsregler vi har i dag, ikke har gitt grunnlag for de konflikter som er berørt ovenfor. Flertallet finner derfor at mindretal-

[80]) I praksis øker tallet av ektepakter som bestemmer særeie for de eiendeler drøftelsen her gjelder, og da oppstår forsåvidt de rettstekniske problemer som omtales her.

[81]) Dette vil således være aktuelt hvor ektefellene under ekteskapet har hatt delvis særeie, og gjenlevende overtar felleseiemidlene uskiftet. Gjenlevendes særeie faller da utenfor uskifteboet.

let i betydelig grad overvurderer de praktiske problemer som skjevdelingsreglene kan skape.

Som nevnt nedenfor under 8.3.3.8. vil skjevdelingsreglene også gjelde oppgjøret mellom den gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger. Dette er i motsetning til gjeldende rett, hvor skjevdeling etter ekteskapslovens § 54 fjerde ledd bare kan skje ved separasjon og skilsmisse.

Etter flertallets forslag vil den gjenlevende ektefelle gjennom skjevdelingsregelen som utgangspunkt kunne kreve å få beholde midler som ellers er gjenstand for deling. Men dette er ikke hovedregelen etter mindretallets forslag hvor skjevdeling beror på en vurdering i hvert enkelt tilfelle. For flertallet fremstår det som den naturlige løsning at avdødes arvinger ikke skal kunne gjøre krav på noe av det som lengstlevende hadde da ekteskapet ble inngått eller senere ervervet ved arv eller gave. Dette bør være den faktiske hovedregel og derfor også lovens hovedregel og utgangspunkt. Flertallets løsning vil derfor gi lengstlevende et mer vidtgående vern mot å måtte avgi slike eiendeler på skifte med førstavdødes arvinger. I denne forbindelse bemerkes at den nye svenske loven går enda lenger i gjenlevendes favør her, idet han eller hun etter 12 kap. 2 § alltid vil kunne kreve å få holdt alt det vedkommende har bragt inn i ekteskapet utenfor oppgjøret. På dette punkt vil således flertallets forslag ligge nærmest opp til svensk rett, se også de spesielle motiver til kap. 15.

(5) *Flertallets oppsummering og konklusjon.* Etter flertallets oppfatning bør adgangen til skjevdeling utvides i forhold til gjeldende rett. Det grunnleggende spørsmål er – slik flertallet ser det – om de verdier som en ektefelle hadde ved inngåelsen av ekteskapet eller senere har ervervet ved arv eller gave, som lovens hovedregel skal kunne skjevdeles, eller om slike aktiva bare unntaksvis skal kunne unntas fra likedeling.

8.3.3.7. *Mindretallet begrunner sitt standpunkt slik:*

Mens flertallet foreslår lovfestet at en ektefelle som hovedregel skal ha krav på skjevdeling, dvs. rett til å unnta fra deling, midler ervervet før ekteskapet eller senere ved arv og gave, mener mindretallet at spørsmålet om skjevdeling også for slike midler bør bero på en konkret rimelighetsvurdering. En ektefelle vil etter mindretallets forslag bare få rett til skjevdeling dersom likedeling vil virke urimelig. Samme regel foreslår mindretallet som utgangspunkt for andre midler ervervet under ekteskapet, men det forutsettes her å bli en forskjell ved den konkrete anvendelse, noe som også vil fremgå av mindretallets lovutkast.

En *hovedregel* om *rett* til skjevdeling for midler ervervet før ekteskapet eller senere ved arv og gave, er etter mindretallets forslag lite rimelig, og antakelig også lite dekkende for den praksis som man må forutsette vil utvikle seg. Man viser til det som uttales nedenfor om de praktiske problemer ved en nærmest ubetinget skjevdelingsregel, og om betydningen av de bevisregler som ligger i flertallets forslag. Fra et mer prinsipielt synspunkt vil man peke på at det etter dagens syn ikke kan være naturlig å trekke et så skarpt skille mellom f.eks. arvemidler og midler ervervet ved arbeidsinnsats som flertallet gjør.

Ved en rimelighetsvurdering må man være oppmerksom på at ektefeller flest vil innrette seg etter de midler de har, enten de er ervervet på den ene eller den annen måte. Særlig i langvarige ekteskap vil en skjevdeling kunne virke urimelig. Ektefellene kan for eksempel ha oppgitt eget yrkesarbeid nettopp på grunn av disse midler.

Når utgangspunktet er at en ektefelle skal ha en *rett* til skjevdeling, vil det videre i praksis bli den annen ektefelle som vil få byrden ved å gå til saksanlegg for å få retten avskåret, noe mindretallet heller ikke finner rimelig.

Endelig mener mindretallet at rettstekniske hensyn – problemene med en gjennomføring i praksis – taler sterkt imot en alminnelig rett til skjevdeling basert på tidspunktet og måten midlene er ervervet på.

Det vil antagelig ikke by på problemer av betydning å påvise hva den enkelte ektefelle faktisk eide da ekteskapet ble inngått, eller senere har ervervet ved arv eller gave. Den som påstår skjevdeling må jo også ha bevisbyrden for den faktiske side. Men problemer vil oppstå hvor innbrakte midler er byttet om i andre midler, hvor eiendeler har vært gjenstand for verdiendringer, hvor midler er forbrukt, stjålet, forsvunnet eller gått til grunne uten at noe annet er kommet i stedet, hvor det er skjedd en sammenblanding med den annen ektefelles midler m.v. Når det gjelder investeringer og forbruk av forskjellig slag kan det være noe tilfeldig om det er den ene eller annen ektefelles midler som er anvendt. I komplekset av alle disse forhold kan mange og vanskelige spørsmål oppstå, ikke bare av bevismessig, men også av rettslig og prinsipiell art.

Etter mindretallets mening har flertallet i betydelig grad undervurdert de praktiske problemer som kan oppstå med en regel som i utgangspunktet gir rett til skjevdeling.

Man finner riktignok lite om de rettstekniske problemer i rettspraksis. Men dette må antas å ha sammenheng med at skjevdeling – bortsett fra i omstøtelsestilfellene og i enkelte tilfelle av separasjon og skilsmisse på grunn av ekteskapsbrudd – er et unntak som beror på domstolenes vurdering i det enkelte tilfelle. Rettstvistene har i praktisk talt alle tilfelle gjeldt hvorvidt skjevdeling skal innrømmes. Og ved vurderingen av dette spørsmål må det antas at domstolene også har tatt de rettstekniske problemer i betraktning. Det har hendt at dette er direkte uttalt av domstolen.

Mindretallet vil i forbindelse med de rettstekniske problemer også nevne at spørsmålet om å innføre ervervsfellesskapsprinsippet – likedeling bare av midler ervervet ved ektefellenes innsats under ekteskapet – ble vurdert både i forbindelse med ekteskapsloven av 1888 og den nå gjeldende ekteskapslovgivning. I de norske delegertes innstilling av 31. august 1918 til lov om ektefellers formuesforhold drøftes prinsippet under de alminnelige motiver side 33-35 og de spesielle motiver side 82-85. Særlig på side 35 pekes det på vanskelighetene ved gjennomføringen av et slikt prinsipp.

Etter mindretallets forslag behøver de rettstekniske problemer ikke å bli satt på spissen. Skjevdeling må vurderes ut fra en helhetsvurdering også hvor det gjelder formue en ektefelle hadde før ekteskapet eller senere har ervervet ved arv eller gave. Hvor midler er sammenblandet eller forholdene ellers kompliserte, behøver domstolene ikke gå til bunns i disse spørsmål. Eventuelt kan domstolene bestemme en delvis skjevdeling hvor forholdene ligger til rette for det.

Flertallet har mot mindretallets forslag, som bygger på en skjønnsmessig vurdering også for de midler det her er tale om, innvendt at ektefellenes forutberegnelighet blir liten. Til dette er å bemerke at det er mindretallets forutsetning at skjevdeling fortrinnsvis bør bestemmes i kortvarige ekteskap. For øvrig er det flertallets syn at man ikke unngår skjønnsmessige vurderinger om man skal unngå urimelige resultater i en lang rekke tilfelle. Mindretallet peker også på at man i Sverige, hvor man har vært mer engstelig for skjønnsmessige vurderinger enn i Norge, nå foreslår en alminnelig regel om unntak fra likedelingen som ikke skiller mellom midler som er ervervet på den ene eller annen måte eller det ene eller annet tidspunkt, og som i alle tilfelle forutsetter en skjønnsmessig helhetsvurdering.

Ellers vil også den adgang til å avskjære skjevdeling etter en vurdering i det enkelte tilfelle som flertallet foreslår, gjøre forutberegneligheten mindre enn ved et rent ervervsfellesskapsprinsipp.

Den skjevdelingsregel som mindretallet foreslår, vil ligge nær opp til den regel som nå er foreslått i Sverige, og som under de nordiske drøftinger er møtt med sympati av representanter for samtlige nordiske land.

Om mindretallets og flertallets forslag sett i forhold til hverandre, vil mindretallet ellers bemerke:

Mindretallet er i tvil om den praktiske forskjell mellom de to utkast er så vesentlig som ordlyden og den prinsipielle argumentasjon kan gi inntrykk av. Etter begge utkast skal det skje en konkret vurdering både forsåvidt angår skjevdeling av midler ervervet før ekteskapet og arve- og gavemidler, og av midler ervervet under ekteskapet. Begge utkast forutsetter en mer omfattende skjevdeling for midler ervervet før ekteskapet og ved arv og gave. Den prinsipielle forskjell ligger først og fremst i at flertallet foreslår at slike midler som utgangspunkt skal skjevdeles, mens mindretallet tar det motsatte utgangspunkt, samtidig som det foreslår at slike midler gir et særlig grunnlag for skjevdeling.

Den praktiske forskjell mellom utkastene må etter mindretallets mening også vurderes i sammenheng med de praktiske problemer knyttet til skjevdeling av midler ervervet forut for ekteskapet, eller senere på bestemte måter – ved arv eller gave. Det er som nevnt mindretallets mening at flertallet har undervurdert disse problemer. Man har videre merket seg at flertallet forutsetter relativt strenge bevisbyrderegler, og at den foreslåtte hovedregel om skjevdeling i stor utstrekning ikke vil få anvendelse når de opprinnelige midler ikke lenger er i behold. Skjevdeling forutsettes således avskåret når de opprinnelige midler er forbrukt selv om det har skjedd til familiens beste, og også når midlene er gått inn i ektefellenes økonomi på en måte som innebærer en sammenblanding. I praksis vil det imidlertid ofte kunne være tilfeldig hvilke midler som blir brukt til forbruk eller på en måte som innebærer et formuesopplegg. Videre forekommer det meget ofte at ektefeller blander sine midler sammen. For å kunne anskaffe f.eks. en bolig vil det gjerne være nødvendig at hver av ektefellene bidrar med det de kan. Mindretallet ser ikke bort fra at det vil være nødvendig med relativt strenge bevisbyrderegler og krav til identifikasjon dersom utgangspunktet skal være en nærmest ubetinget rett til skjevdeling. På den annen side mener mindretallet at de forutsetninger som flertallet legger til grunn, vil kunne innebære at det i praksis lett kan bli tilfel-

dig om den foreslåtte hovedregel vil få anvendelse. Det praktiske alternativ også etter flertallets forslag vil da kanskje i stor utstrekning bli en mer generell skjønnsmessig vurdering. Men i så fall vil flertallets utkast ikke gi et dekkende uttrykk for den faktiske rettstilstand.

Dersom det skal tillegges betydning for skjevdeling at de opprinnelige midler er i behold, og at de ikke er blandet sammen med den annen ektefelles midler eller med midler som ikke omfattes av hovedregelen om skjevdeling, kan det videre være en risiko for at ektefeller som kjenner reglene, ikke vil bruke sine midler på en måte som kan vanskeliggjøre en skjevdeling. Dette vil i tilfelle kunne skape problemer for ektefellenes felles økonomi og friksjoner ektefellene imellom.

Mindretallet har også enkelte bemerkninger til flertallets sammenligning med tilfelle hvor ektefellene har særeie. Etter mindretallets mening er det neppe grunnlag for å hevde at avgrensningen av særeie og de vederlagskrav som kan oppstå i særeietilfelle ikke har skapt større problemer i praksis. Videre må tas i betraktning – og det er i denne forbindelse vesentlig – at særeie både etter loven og i praksis er en unntaksordning, mens det som her vurderes er lovens normalordning som skal gjelde hvor særeie ikke er opprettet. Det er også nærliggende å legge til grunn at ektefeller som har særeie i større utstrekning vil være innstilt på å holde klare linjer med hensyn til hva særeiet omfatter. – For ordens skyld bemerkes at mindretallet ikke har vurdert om de bevisbyrdekrav m.v. som flertallet forutsetter i forbindelse med en hovedregel om skjevdeling, også gjelder ved avgrensningen av en ektefelles særeie.

Den testamentspraksis som i ikke ubetydelig utstrekning går ut på at foreldre bestemmer at arv og gaver til barn skal være deres særeie, er etter mindretallets mening ikke noe sterkt argument for en hovedregel om skjevdeling som flertallet foreslår. Dersom den ene ektefelle har fått arv eller gaver som særeie etter bestemmelse fra sine foreldre, vil dette kunne gi grunnlag for et skjevdelingskrav fra den annen ektefelle også etter mindretallets utkast. Heller ikke for øvrig synes den testamentspraksis som foreligger å være noe sterkt argument for en hovedregel om skjevdeling i betraktning av de mothensyn som gjør seg gjeldende. Videre er det etter mindretallets mening tvilsomt om det kan forutsettes at foreldre flest ønsker å bestemme særeie for sine barn. Det må forutsettes at foreldre i et slikt spørsmål også vil vurdere hva som er best for den samlede familiesituasjon.

Mindretallets forslag vil videre gi en enklere løsning i forhold til ektefellenes *gjeld*. Som flertallet bemerker i merknadene til utkastets § 12-2, bør en rett til skjevdeling føre til at den berettigede ektefelle ved oppgjøret ikke kan trekke fra hele sin gjeld i den del av midlene som skal gå inn i delingen. Det bør i den del av ektefellenes midler som går inn i delingen og midler som ikke gjør det, slik flertallet foreslår i § 12-2. En slik regel forutsetter imidlertid en relativt nøyaktig verdsettelse av de midler som kommer i den ene og den annen gruppe, noe som kan by på problemer. Videre er en slik oppgjørsregel ikke tilpasset situasjonen hvor det bare innrømmes «delvis skjevdeling». I slike tilfelle er det den eneste naturlige ordning at det skjer en helhetsvurdering, hvor gjelden tas i betraktning ved vurderingen av hvor store verdier en ektefelle kan ta ut før delingen. Etter mindretallets forslag forutsettes forholdet til gjelden løst på denne måte.

Mindretallet vil til sitt forslag til § 12-3 bemerke:

(1) Etter *første ledd* kan en ektefelle, dersom likedeling vil virke urimelig, gis rett til å ta ut helt eller delvis verdier av sine egne midler før delingen. I utgangspunktet omfatter således bestemmelsen både midler ervervet før og under ekteskapet, og midler ervervet ved arv, gave eller på annen måte. Ved den konkrete rimelighetsvurdering bør det imidlertid tas hensyn til når og hvordan midlene er ervervet. Dette er uttrykkelig fastslått i annet ledd.

(2) *Annet ledd* fremhever grunner som det ved vurderingen skal legges særlig vekt på: kortvarig ekteskap og om midlene er ervervet før ekteskapet eller under dette ved arv eller gave. Det er hvor begge disse vilkår er oppfylt, at skjevdeling fremstiller seg som særlig rimelig og naturlig. Formuleringen viser at skjevdeling kommer i annen stilling hvor ekteskapet har vært langvarig, og hvor det er spørsmål om skjevdeling av midler ervervet ved ektefellenes innsats under ekteskapet.

(3) I annet ledd annet punktum er angitt kriterier som det «for øvrig» skal legges vekt på. Det er momenter som i det enkelte tilfelle kan tale for eller mot skjevdeling. Oppregningen er ikke uttømmende. Også andre forhold kan få betydning. Utformingen viser at det er en helhetsvurdering som må foretas. Selv om kortvarig ekteskap og tidspunktet og måten midlene er ervervet på, kan tale for en skjevdeling, kan andre forhold tale imot og lede til at det ikke gis rett til skjevdeling.

Omvendt kan særlige forhold tale for skjevdeling selv om ekteskapet har vært langvarig, og selv om det gjelder midler ervervet under ekteskapet på annen måte enn ved arv eller gave.

(4) Hovedvilkårene er i alle tilfelle at likedeling vil virke *urimelig*, jfr. innledningsordene.

«Urimelig» er et forholdsvis sterkt kriterium, jfr. i denne forbindelse uttalelser i forarbeidene til den nye § 36 i avtaleloven, Ot.prp. (1982-1983) nr. 5 s. 30-31. Etter ekteskapslovens § 54 fjerde ledd er vilkåret for skjevdeling at det «hertil finnes grunn». I praksis synes imidlertid § 54 fjerde ledd å være oppfattet som en klar unntaksregel. Noen vesentlig utvidelse er ikke tilsiktet, men en adgang til skjevdeling vil gjøre regelen mer smidig.

(5) Når det gjelder det foreslåtte siste ledd i paragrafen, vises til avsnitt 8.3.3.8. nedenfor og til bemerkningene til kap. 15 om skjevdeling når ekteskapet oppløses ved den ene ektefelles død.

8.3.3.8. Gjenlevende ektefelles stilling. Det er utvalgets forutsetning at reglene om delingen av ektefellenes midler i størst mulig utstrekning skal være de samme uansett om delingen finner sted i forbindelse med en separasjon eller skilsmisse, eller etter den ene ektefelles død, se nærmere om de prinsipielle spørsmål her bemerkningene til kapittel 15.

Ekteskapslovens § 54 fjerde ledd, jfr. § 37, gjelder bare for skifte ektefellene imellom, ikke for en gjenlevende ektefelles skifte med avdødes arvinger. Dette henger antagelig sammen med bestemmelsens forhistorie.

Utvalget mener at den rett til skjevdeling som en gjenlevende ektefelle kunne ha gjort gjeldende overfor den avdøde ektefelle, også bør kunne gjøres gjeldende overfor arvingene, forutsatt at gjenlevende ikke velger å beholde boet uskiftet. Det kan vanskelig sees å være begrunnet at avdødes arvinger skal ha en sterkere rett enn avdøde ektefelle hadde hatt hvis delingen hadde funnet sted mens begge levet.

Etter arvelovens §§ 10 og 11 kan det imidlertid bli nødvendig for en ektefelle å foreta delvis skifte. Etter § 10 kan gjenlevende ikke sitte i uskiftet bo med avdødes særskilte livsarvinger medmindre disse gir sitt samtykke. Etter § 11 kan skifteretten bestemme helt eller delvis skifte hvis avdøde i testament har gitt uttrykk for at en eller flere arvinger bør ha helt eller delvis arveoppgjør straks. Når en gjenlevende ektefelle i henhold til disse bestemmelser beholder uskiftet bare en del av boet, bør retten etter skjevdelingsparagrafen kunne gjøres gjeldende ved det delvise skifte, jfr. for øvrig arvelovens § 12.

Derimot kan det ikke være grunn til at en ektefelle som foretar skifte etter først å ha overtatt boet uskiftet, skal kunne falle tilbake på en forloddsrett etter skjevdelingsregelen.

Gjenlevendes rett overfor arvingene må bygge på den rett til skjevdeling som gjenlevende ville ha hatt overfor den avdøde ektefelle. Men den nærmere vurdering kan vel bli en noe annen i forhold til arvingene enn en vurdering ektefellene imellom.

Utvalget nevner i denne forbindelse at den nye svenske lovens 12 kap. 2 § bestemmer at hvor gjenlevende begjærer det, skal ingen deling finne sted, men hver side beholde sine eiendeler. Det norske utvalget mener at en slik regel er for absolutt, og at man istedet bør bygge på skjevdelingsregelen.

8.4. Unntak fra likedelingen – vederlagsregler.

8.4.1. Gjeldende vederlagsregler.

Ektefellelovens tredje kapittel om *formuesfellesskap* har følgende bestemmelser om vederlagsregler på skifte:

Etter lovens § 18 kan en ektefelle på skifte kreve vederlag dersom den annen ektefelle ved å vanskjøtte sine økonomiske anliggender, ved misbruk av retten til å råde over felleseie eller ved annen utilbørlig adferd vesentlig har forminsket felleseiet. Vederlag kan kreves av det beholdne felleseie, etter at gjeld er fratrukket. Hvis felleseiet ikke strekker til, kan ektefellen for halvparten av det overskytende kreve vederlag av særeie som den annen ektefelle måtte ha.

Videre gir ektefellelovens § 19 en ektefelle et vederlagskrav hvis den annen ektefelle har anvendt felleseiemidler til å forøke sitt særeie eller til å erverve rettigheter som etter sin art er unntatt fra deling, jfr. om slike midler ektefellelovens § 11, annet og tredje ledd og avsnitt V.8.5. Er det pensjon eller livrente den annen ektefelle har ervervet, kan vederlag etter § 19 bare kreves i den utstrekning det finnes rimelig etter ektefellenes kår og omstendighetene for øvrig.

I tillegg til §§ 18 og 19 fikk ektefelleloven ved lovrevisjoner i 1970 og 1973 i § 11 annet og tredje ledd to spesielle vederlagsregler som en begrensning i forloddsretten etter disse bestemmelser:

Når en ektefelle beholder udelt rettigheter som etter sin art er unntatt fra deling, kan etter § 11 annet ledd annet punktum den annen ektefelle, dersom særlige grunner ta-

ler for det, ved delingen tilkjennes et beløp for å sikre at denne ektefelle ikke skal bli urimelig dårlig stillet. Det kan i tilfelle bestemmes at beløpet kan betales i avdrag.

Når engangserstatning for tap i fremtidig erverv og for utgifter som en personskade antas å ville påføre skadelidte i fremtiden, holdes utenfor delingen, kan beløpet reduseres i den utstrekning det skyldes den annen ektefelle at erstatningen ikke er forbrukt, § 11 tredje ledd fjerde punktum.

Ektefellelovens fjerde kapittel *om særeie* har disse bestemmelser om vederlagskrav:

Ektefellelovens § 25 første ledd gir den ektefelle som har anvendt særeiemidler til å øke felleseiemidler, krav på vederlag når felleseiemidlene skal skiftes.

Ektefellelovens § 25 annet ledd bestemmer at ektefelle som gjennom bidrag til familiens underhold, arbeid eller på annen måte i vesentlig grad har medvirket til at den annens særeie er økt i verdi, kan tilkjennes et beløp av dette særeie når ekteskapet opphører eller ved lovlig og faktisk separasjon, dog ikke mer enn halvparten av verdiøkningen.

Når det finnes bevist at felleseie- eller særeiemidler er anvendt som nevnt i ektefellelovens §§ 18, 19 eller § 25 første ledd, *skal* et vederlagskrav tas til følge, mens det etter § 25 annet ledd beror på en skjønnsmessig vurdering om vederlag skal gis. Vederlag etter § 11 annet og tredje ledd skal også gis når ektefellen forlanger det. For øvrig er det i bestemmelsene innebygd utpregede skjønnsmessige vurderinger som «vanskjøtsel», «utilbørlig adferd», «vesentlig forminsker», «i vesentlig grad medvirket til», «når særlige grunner taler for det» m.v. I de fleste situasjoner vil derfor anvendelsen av bestemmelsene være avhengig av skjønnsmessige vurderinger.

Bortsett fra ektefellelovens § 25 annet ledd synes gjeldende vederlagsregler lite anvendt i praksis. Det gjelder særlig § 18. Til gjengjeld har vi fått en forholdsvis betydelig rettspraksis etter § 25 annet ledd, som kom inn i loven i 1970.[82])

8.4.2. Behovet for vederlagsregler i dag.

I utkastets § 12-3 foreslår både flertallet og mindretallet en skjevdelingsregel som i prinsippet omfatter alle midler som skal deles, og som vil kunne fange opp en del av de behov som i dag dekkes av gjeldende vederlagsregler.

Det prinsipielle spørsmål blir derfor om skjevdelingsregelen i § 12-3 generelt bør brukes til å fange opp de urimeligheter som de gjeldende vederlagsregler skal avhjelpe, eller om disse problemer også i fremtiden bør løses av særlige regler om rett til vederlag i bestemte tilfelle. Utvalget finner at det sistnevnte alternativ har de beste grunner for seg, og legger da særlig vekt på følgende forhold:

Dersom alle spørsmål om vederlag skulle baseres på § 12-3, ville denne bestemmelse i praksis bli meget omfattende, og dreie seg om forhold med innbyrdes liten sammenheng. Hvilke omstendigheter som skulle gi grunnlag for en justering av oppgjøret og justeringens omfang, ville bero på et skjønn i hvert enkelt tilfelle. Delingsreglene ville da bli mer skjønnsmessige enn nødvendig, og derved skape uklarheter om partenes rettigheter ved delingsoppgjøret, med de muligheter for tvister som det kan medføre. Ved å utforme konkrete vederlagsregler reduseres dette usikkerhetsmoment vesentlig, samtidig som det blir et prinsipielt skille mellom de forhold som kan gi grunnlag for et vederlagskrav, og de forhold som på generelt grunnlag gir adgang til å fravike likedelingsregelen. I denne forbindelse er det særlig grunn til å understreke at vederlagsreglenes grunnleggende funksjon er – slik utvalget ser det – å bidra til å gjennomføre en reell likedeling ved å gi en ektefelle kompensasjon for det den annen har forringet delingsgrunnlaget med. Å bygge vederlagsreglene inn i skjevdelingsregelen, ville derfor være å blande sammen regler som skal fylle ulike formål. En prinsipiell forskjell mellom vederlagsregler og regelen om skjevdeling er videre at mens skjevdelingsregelen bare omfatter egne midler, kan et vederlagskrav også rette seg mot den annen ektefelles formue.

Mot denne bakgrunn foreslår utvalget særskilte vederlagsregler basert på gjeldende lov slik den ble revidert i 1970. Oppbyggingen av reglene og deres nærmere innhold er imidlertid på enkelte punkter annerledes enn gjeldende rett. Om dette vises til de spesielle motiver til § 12-8 og § 14-1.

8.5. Unntak fra likedelingen – forloddskrav.

8.5.1. Innledning.

Mens vederlagsreglene tar sikte på å utjevne en oppstått skjevhet, er forloddsreglenes funksjon å unnta fra delingen bestemte eiendeler av spesiell karakter. Selv om utvalget utvider adgangen til skjevdeling, er det et behov for forloddsregler. Disse vil ikke være skjønnsmessige, og således gi vedkom-

[82]) Se nærmere *Strøm Bull*, Vederlagskrav overfor ektefelle eller samboer, TfR 1985 s. 499 flg.

mende ektefelle et ubetinget krav på å gjøre retten gjeldene.

8.5.2. Gjeldende forloddsregler

Regler om rett til forlodds uttak av aktiva ved skifte av felleseie er i dag gitt både i ektefelleloven og i skifteloven.

I ektefellelovens § 11 annet ledd heter det at for «rettigheter som ikke kan overdras eller som i øvrig er av personlig art», kommer reglene om felleseie bare til anvendelse «i den utstrekning, hvori det er forenlig med de rettsregler, som særlig gjelder for disse rettigheter». I praksis er det antatt at hvor en rett eller rettighet faller inn under § 11 annet ledd, er det særlig retten til å holde vedkommende rettighet utenfor delingen, som er viktig. Også skifteloven bygger i sin terminologi på dette. Når således § 45 annet ledd viser til rettigheter som etter sin art er unntatt fra deling, siktes det nettopp til de rettigheter som omhandles i ektefellelovens § 11 annet ledd.

Det er rettigheter av sterkt forskjellig karakter som faller inn under ektefellelovens § 11 annet ledd. Den praktisk sett viktigste gruppe er rett til pensjon, rettigheter etter livs- eller pensjonsforsikringer o.l. De rettigheter som omfattes av ektefellelovens § 11 annet ledd vil ofte både være av personlig art og uoverdragelige. Som eksempler kan nevnes rett til føderåd, leierettigheter og andre personlige bruksrettigheter. Opphavsretten til åndsverk er personlig, men overdragelig.

Uttrykke «personlig art» er tolket forholdsvis vidt. For eksempel er en invalidebil, og også en idrettsmanns pokaler m.v. hvor disse var utstyrt med inskripsjoner, Rt. 1940 s. 379, blitt ansett å falle inn under bestemmelsen. Av motivene til ektefellelovens § 11 annet ledd fremgår videre at en livrente er av personlig art, med mindre den har en gjenkjøpsverdi, men det er ikke vanlig.

Av ektefellelovens § 11 tredje ledd – som kom inn ved lovendring av 25. mai 1973 nr. 26 – fremgår at erstatning som er utbetalt for tap i fremtidig erverv, oppreisning og ménerstatning skal holdes utenfor delingen, «forsåvidt erstatningen er i behold». Men det kan lett tenkes at det skyldes den annen ektefelle at disse beløp er i behold, og i såfall gir bestemmelsen adgang til å redusere forloddskravet i den utstrekning det er rimelig hensett til verdien av den annen ektefelles innsats. Det må videre antas at beløp som er utbetalt etter en ulykkesforsikring, følger forloddsreglene i § 11 tredje ledd.

Etter § 11 annet ledd i.f. kan det «bestemmes at beløpet skal betales i avdrag».

Skiftelovens § 48 bestemmer at hver av ektefellene forlodds kan utta gjenstander som utelukkende tjener til deres personlige bruk, forsåvidt det ikke vil være urimelig etter forholdene. På samme vilkår kan «familiepapirer og familiebilder som er kommet fra hans slekt», uttas av vedkommende ektefelle.

Etter skiftelovens § 48 annet ledd kan videre «den ektefelle som alene har omsorgen for barna», forlodds «ta ut de eiendeler som ektefellene har ervervet til særskilt bruk for barna».

8.5.3. Behovet for forloddsregler – utvalgets standpunkt.

Utvalget finner at de forloddsregler som er nevnt i forrige avsnitt, bør beholdes stort sett i sin nåværende form. De ble vurdert i forbindelse med lovrevisjoner i 1970 og 1973, og det er ikke noe i utvalgets forslag til ny lovgivning som skulle tilsi at vurderingen i dag blir en annen.

Hverken flertallets eller mindretallets forslag til skjevdelingsregel berører i særlig grad de rettigheter som er omhandlet her. Utvalget vil foreslå at forloddsreglene samles i § 12-5, som blir en bestemmelse som inneholder de generelle regler om hvilke eiendeler som skal kunne uttas forlodds, dvs. før delingen finner sted. Om enkelthetene i § 12-5 vises til de spesielle motiver.

8.6. Uttak til dekning av gjeld.

8.6.1. Gjeldende rett.

Etter ektefellelovens § 12 og skiftelovens § 47 er det «det beholdne felleseie», dvs. nettoverdien av hver av ektefellenes rådighetsdel av felleseiet som er gjenstand for likedeling. Før likedeling finner sted, har hver av ektefellene rett til å utta aktiva fra sin rådighetsdel til dekning av sin gjeld, jfr. skiftelovens § 45 første ledd.

Regelen om rett til uttak til dekning av gjeld før likedelingen finner sted, sikrer et oppgjør på grunnlag av ektefellenes reelle økonomiske stilling. Regelen er også begrunnet i hensynet til kreditorene. Man unngår at en ektefelle kommer i underbalanse som følge av likedelingen. Dersom en ektefelle har en bruttoformue på kr. 100.000 og en gjeld på kr. 70.000, blir den annen ektefelles bosloddskrav (krav på å motta verdier ved delingen fra den annen ektefelle) på kr. (100.000 – 70.000):2=15.000. Dersom bruttoverdien av ektefellens formue hadde vært

gjenstand for likedeling, ville derimot den annen ektefelles bosloddskrav vært på kr. 100.000.:2=50.000. Den førstnevnte ektefelle ville derved ha kommet i underbalanse. I tillegg til de økonomiske problemer dette ville ha skapt for denne ektefelle, ville likedeling av bruttoverdien av formuen medført at dekningsmulighetene for hans eller hennes fordringshavere ville ha blitt sterkt redusert.

At ektefellen har særeiemidler, reduserer – med det mindre praktiske unntak som er nevnt nedenfor – ikke retten til å ta ut midler av den formue som er gjenstand for deling. Hvordan dette er med formue som skal skjevdeles er etter gjeldende rett uklart.

I skiftelovens § 45 annet ledd er det oppstilt en begrensning i adgangen til å utta midler til dekning av gjeld. Gjeld som en ektefelle har pådratt seg ved å vanskjøtte sine økonomiske anliggender eller ved annen utilbørlig atferd, ved forøkelse av særeiemidler eller ved erverv av rettigheter som etter sin art er unntatt fra deling, må ektefellen i utgangspunktet dekke av sine eventuelle særeiemidler. Begrunnelsen for regelen er at den annen ektefelles bosloddskrav ellers ville bli redusert som følge av gjeldsansvar som i liten grad har tilknytning til formuesfellesskapet mellom ektefellene. Av hensyn til fordringshaverne er det imidlertid adgang til å utta midler til dekning av slike gjeldsposter i den utstrekning særeiemidlene ikke er tilstrekkelige til å dekke gjelden.

Dersom den formue som er gjenstand for deling, blir redusert pga. uttak til dekning av slike gjeldsposter, vil den annen ektefelle kunne kreve vederlag i medhold av skiftelovens § 49, jfr. avsnitt V.8.4 foran.

Med unntak av den nevnte særregelen i skiftelovens § 45 annet ledd, er det ikke oppstilt begrensninger i en ektefelles adgang til å utta midler til dekning av sin gjeld, uansett størrelsen av de midler ektefellen har som er unntatt fra deling.

Skiftelovens § 45 er en regel om rett til naturalutlegg. Regelen gir følgelig rett til å utta bestemte eiendeler.

8.6.2. Utvalgets forslag.

Utvalget mener at prinsippene for uttak til dekning av gjeld bør endres når en ektefelle har midler som ikke skal deles. Utvalget finner det lite rimelig at en ektefelle som f.eks. har betydelige særeiemidler i utgangspunktet fullt ut skal kunne belaste den del av sin formue som er gjenstand for likedeling, med uttak til dekning av sin gjeld. En ektefelle bør m.h.t. gjeld som ikke direkte er knyttet til erverv eller påkostning av bestemte eiendeler, bare kunne belaste den formue som er gjenstand for likedeling med en forholdsmessig del av gjelden.

Som nevnt under fremstillingen av gjeldende rett ovenfor, er det tvilsomt om en ektefelle plikter å angripe den del av formuen som er gjenstand for skjevdeling, eller om han eller hun har adgang til fullt ut å utta midler av den del av formuen som er gjenstand for likedeling til dekning av sin gjeld. Uansett hva som er gjeldende rett, finner utvalget at den del av formuen som er gjenstand for likedeling bare bør belastes med en forholdsmessig del av gjelden. Spørsmålet får først og fremst betydning i forhold til flertallets forslag til skjevdelingsregel, som i utgangspunktet innebærer en rett til skjevdeling for visse verdier, se utkastets § 12-3.

Utvalget finner videre at det heller ikke er grunn til at eksistensen av særeiemidler skal være uten betydning for retten til uttak til dekning av gjeld. Dersom en ektefelle f.eks. har særeie med grunnlag i bestemmelse truffet av arvelater, og formue som er gjenstand for deling av omtrent samme omfang, synes det lite rimelig at den gjeld ektefellen har utelukkende skal belastes den formue som er gjenstand for deling. Gjeldende rett medfører at debitor-ektefellen gis en svært gunstig økonomisk stilling på bekostning av den annen ektefelles bosloddskrav. Heller ikke hensynet til kreditorene kan nødvendiggjøre at debitor-ektefellen ensidig kan belaste den del av formuen som er gjenstand for deling.

Enkelte argumenter kan anføres mot å legge vekt på eksistensen av særeiemidler når det gjelder utformingen av nye regler om rett til uttak til dekning av gjeld. For det første kan nevnes at regelen om at de midler som er gjenstand for deling bare kan belastes med en forholdsmessig del av gjelden forutsetter at det blir foretatt en verdsettelse av særeieformuen. Dette vil ellers ikke være nødvendig da særeiemidlene for øvrig holdes utenfor oppgjøret. Blir ikke ektefellene enige, kan en verdsettelse ta tid og gi grunnlag for tvist. For det annet vil den foreslåtte regel om rett til uttak til dekning av gjeld kunne gi opphav til kompliserte beregningsspørsmål. Utvalget mener imidlertid at slike innvendinger ikke bør tillegges avgjørende vekt. Det er av stor betydning for utfallet av oppgjøret å ha regler som kan gi rimelige resultater på dette punkt.

På denne bakgrunn foreslår utvalget at den del av formuen som er gjenstand for deling etter utkastets § 6-3, jfr. § 12-2 første ledd bare kan belastes med en forholdsmessig del av gjelden når ektefellen også har formue som

er gjenstand for skjevdeling og/eller særeiemidler, jfr. utkastets § 12-2 annet ledd med motiver.

Det må imidlertid gjøres enkelte unntak fra regelen om forholdsmessig fordeling av gjelden. Gjeld som direkte er knyttet til eiendel som inngår i en bestemt del av ektefellens formue, bør fullt ut komme til fradrag i denne formuesdel. Pantegjeld som er stiftet i forbindelse med erverv av en særeiendom, må således være oppgjøret uvedkommende. Det samme gjelder gjeld som er pådratt ved erverv av eiendeler som inngår i den del av formuen som er gjenstand for skjevdeling. Og tilsvarende: Er gjelden direkte knyttet til eiendeler som er gjenstand for deling, blir det forsåvidt denne eiendels nettoverdi som man skal bygge på ved delingen. Om de nærmere detaljer her og begrunnelsen for dem, vises til de spesielle motiver til utkastets § 12-2 annet ledd.

Utvalget har vurdert om også andre særlige gjeldsposter, f.eks. gjeld pådratt i forbindelse med utdannelse bør stilles i en særstilling, men har ikke funnet det mulig å oppstille regler som generelt vil gi rimelige resultater m.h.t. slike gjeldsposter. Gjeld til Statens Lånekasse for utdanning vil debitor-ektefellen kunne utta midler til dekning av etter de vanlige regler for uttak av gjeld. At en ektefelle har slik gjeld, kan heller ikke gi den annen noe vederlagskrav e.l.

9. FORHOLDET TIL EKTEFELLENES KREDITORER.

9.1. Utgangspunkt og hovedprinsipp.

Etter gjeldende rett er hver av ektefellene ansvarlig for den gjeld han eller hun måtte ha, jfr. ektefellelovens § 30. Dette grunnprinsipp innebærer at en ektefelle ikke blir forpliktet ved den annens disposisjoner. Dette var av de vesentligste landevinninger ved ektefelleloven av 1927 sammenlignet med den eldre rettstilstand. Tidligere – jfr. ovenfor V.2.1 – heftet hele felleseiet for mannens gjeld. Det betød i praksis at også hustruens midler kunne gå tapt ved mannens disposisjoner. Den selvstendighet i forhold til ektefellens kreditorer som ektefelleloven av 1927 bygger på, var av vesentlig betydning for den gifte kvinnes økonomiske frigjøring.

Utvalget finner det klart at dette grunnprinsipp bør fastholdes. Skal begge ektefeller bli ansvarlig overfor en kreditor, må det således foreligge et forpliktelsesgrunnlag for hver av dem.

9.2. Regler som gir en ektefelle rett til å forplikte den annen.

I gjeldende rett er det enkelte unntak fra den grunnregel at en ektefelle ikke kan forplikte den annen, se ektefellelovens §§ 7 til 10. Disse regler betyr lite i praksis, og det bør derfor vurderes om en ny lov bør ha regler av denne karakter.

Regelen i ektefellelovens § 7 er den bestemmelse som betyr mest. Her gis en ektefelle på «begges ansvar» rett til å treffe disposisjoner «for det daglige hushold eller oppfostringen av barna som sedvanlig blir foretatt i disse øyemed, herunder avtale leie av husrom som er bestemt til felles bolig». Det samme gjelder «med hensyn til rettshandler som går ut på å skaffe det som er nødvendig til å tilfredsstille deres særlige tarv overensstemmende med ektefellenes kår og stilling». Siste setning må ses i sammenheng med regelen i ektefellelovens § 1 annet punktum, hvor det bestemmes at til underholdet regnes også det «å tilfredsstille hver ektefelles særlige tarv». Før lovendringene i 1970 var bestemmelsen bare til vern for hustruen, idet mannen ved slike disposisjoner ikke kunne forplikte henne. Nå gjelder regelen for begge ektefeller.

Rettsavgjørelser om § 7 forekommer ikke ofte. Men helt upraktisk er bestemmelsen ikke.[83])

Reglene i § 7 har sin bakgrunn i en tid det var mer alminnelig at én ektefelle, i alminnelighet kvinnen, ikke hadde egne inntekter og var avhengig av tilskudd fra den annen for å få dekket helt nødvendige behov. Denne situasjon er vesentlig endret. Også av andre grunner er det i dag mindre behov for slike regler. Kreditt ved kjøp av dagligvarer ytes i dag ikke så ofte som før. Innkjøp skjer i stor utstrekning i selvbetjeningsforretninger hvor kontant betaling inngår som en vanlig oppgjørsform. Er det tale om ytelser som ennå gis mot kreditt, f.eks. tannlegebehandling,[84]) vil nok den annen ektefelles medansvar fortsatt kunne ha betydning.

Har en familie behov for midler for å få dekket elementære behov, vil det kunne ytes sosialhjelp. For slik hjelp kan en ektefelle bli ansvarlig innenfor rammen av sin underholdsplikt (lov 5. juni 1964 nr. 2 § 3 nr. 4).

Selv om behovet for en representasjonsregel er mindre enn før, finner utvalget at også

---

[83]) Av senere års dommer kan nevnes RG 1971 s. 389, RG 1979 s. 861, RG 1980 s. 50 og RG 1982 s. 19.

[84]) Se om et slikt tilfelle RG 1979 s. 861 hvor tannlegens krav mot den behandlede hustrus ektemann førte frem.

en fremtidig ekteskapslov bør ha en regel av denne art. Et flertall mener imidlertid at en ektefelle ikke lenger skal kunne forplikte den annen med utgifter pådratt til dekning av egne personlige behov, f.eks. utgifter til tannlegebehandling, jfr. nærmere motivene til § 8-1.

I ektefellelovens § 8 gis det regler om sanksjoner mot misbruk av retten etter § 7. Etter utvalgets oppfatning er behovet for slike regler så minimalt at de ikke forsvarer en plass i en ny lovgivning.

Reglene i §§ 9 og 10 har enda mindre betydning enn § 7. De tar videre sikte på andre typer situasjoner.

Ektefellelovens *§ 9* gjelder det tilfelle at en ektefelle ved sykdom eller fravær er forhindret fra å vareta sine interesser. Da kan den annen ektefelle på hans eller hennes vegne treffe de tiltak som ikke kan utsettes, heve inntekter og hvis det er nødvendig for å skaffe midler til familiens underhold, avhende eller pantsette hans eller hennes eiendeler. Videre bestemmer *§ 10* at hvis en ektefelle har fått løsøre av den annen til bruk i sitt erverv, vil en godtroende erverver vinne rett ved avtaler han inngår med denne ektefellen.

Etter utvalgets oppfatning er det ikke grunn til å ha slike regler i fremtiden.[85])

Regelen i § 9 går neppe vesentlig lenger enn alminnelige formuerettslige regler om disposisjoner som treffes for å ivareta andres interesser. Regelen om rett til å avhende eller pantsette den annens eiendeler for å skaffe familien underhold, er i dag av mindre interesse. Her kan forsåvidt vises til det som er sagt ovenfor vedrørende § 7.

Heller ikke regelen i ektefellelovens § 10 har i dag noen interesse. En godtroende erververs stilling er nå blitt styrket ved lov om godtroerverv av løsøre av 2. juni 1978 nr. 37. Etter denne loven – som innførte ekstinksjonsregler som gikk langt videre enn eldre rett – vil en tredjemann i en situasjon som beskrevet i § 10, vinne rett etter avtalen.

Utvalgets konklusjon blir derfor at den nye ekteskapslov ikke bør inneholde regler tilsvarende ektefellelovens §§ 8, 9 og 10.

9.3. Kreditorenes behov for beskyttelse mot gaver og gavelignende disposisjoner mellom ektefellene.

9.3.1. Oversikt – problemene.

Når hver av ektefellene som den store hovedregel bare forpliktes ved egne disposisjoner, og kreditorenes beslagsrett derfor er begrenset til aktiva som debitorektefellen eier, er det klart at formuesoverføringer mellom ektefellene vil kunne virke til kreditorenes skade. En ektefelle som frykter kreditorforfølgning, kan overføre midler til den annen, og hvis en slik disposisjon står seg, vil dermed den formuesmasse kreditorene kan ta beslag i bli redusert. Slike disposisjoner ektefeller i mellom er for kreditorene særlig betenkelige, idet avhenderen normalt faktisk får glede av midlene fortsatt.

Ved siden av rene gavedisposisjoner til fordel for ektefellen, vil også avtaler mellom ektefellene om formuesordningen, ha innflytelse på hva kreditorene kan beslaglegge. Dette gjelder f.eks. hvor et felleseie blir delt mellom ektefeller som fortsetter ekteskapet, men med fullstendig særeie (forutsatt at oppløsningen fører til overføring av verdier fra den ene til den annen).

I hvilken utstrekning kreditorene skal gis vern mot slike disposisjoner mellom ektefeller, er nylig blitt vurdert i forbindelse med revisjon av konkurslovgivningen. Disse spørsmål er nærmere regulert i dekningsloven av 8. juni 1984 nr. 59. Samtidig ble de bestemmelser i ektefelleloven – §§ 36 og 37 – som oppstiller regler til vern for kreditorene, forandret. Da disse regler har betydelig interesse for formuesforholdet mellom ektefellene, vil det bli redegjort for dem nedenfor under 9.3.2.

I tillegg til regler om omstøtelse m.v. er det av hensyn til kreditorene behov for regler som sikrer *notoriteten* over disposisjonen. Faren for antedateringer og fiktive forhold ektefellene imellom ligger i dagen. Dette er bakgrunnen for regler om at slike disposisjoner skal være truffet i ektepakts form, og at ektepakten må tinglyses for at disposisjonene skal få rettsvern overfor kreditorene. Også enkelte andre avtaler mellom ektefellene er undergitt kravet om ektepakts form. Utvalget vil komme nærmere tilbake til selve formkravene i forbindelse med drøftelsen av avtaler mellom ektefeller i sin alminnelighet, se utkastets kapittel 11 med motiver. I dette avsnittet vil man begrense drøftelsen til de sider som har betydning for kreditorenes stilling.

9.3.2. Nærmere om gaver og avtaler om endringer i formuesforholdet – avkall på lodd.

Dekningslovens § 5-2 gir nærmere regler om *omstøtelse av gaver*. Den lyder slik:

Gave som skyldneren har fullbyrdet senere enn ett år før fristdagen, kan omstøtes.

[85]) Av rettspraksis er utvalget bare kjent med to eldre dommer vedrørende § 9, RG 1950 s. 308 og RG 1951 s. 608. I begge tilfelle falt disposisjonen utenfor regelens ramme.

Gave til skyldnerens nærstående kan omstøtes også når den er fullbyrdet tidligere, men senere enn to år før fristdagen, hvis det ikke bevises at skyldneren fortsatt var utvilsomt solvent da gaven ble fullbyrdet.

Gave til skyldnerens ektefelle, ugifte samboende eller forlovede kan omstøtes når den er fullbyrdet senere enn to år før fristdagen. Dersom verdien av gaver til ektefelle, ugift samboende eller forlovede samlet overstiger ti ganger folketrygdens grunnbeløp, kan den overskytende del av verdien omstøtes for så vidt gavene ble fullbyrdet senere enn fem år før fristdagen, dersom det ikke bevises at skyldneren fortsatt var utvilsomt solvent da gavene ble fullbyrdet.

Formue som en ektefelle får ved skifte av ekteskapelig felleseie, anses som gave for så vidt han eller hun har fått overført formue fra den annen ektefelles rådighetsdel som han eller hun ikke har krav på etter loven. Det samme gjelder dersom ektefellene har opprettet ektepakt om hel eller delvis opphevelse av formuesfelleskapet, og dette har ført til en formuesforskyvning fra skyldnerens rådighetsdel til den annen ektefelles særeie. Som gave regnes ikke overføring til ektefelle av inntektsoverskudd i samsvar med lov 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold § 34.

Unntatt fra omstøtelse etter denne paragraf er leilighetsgaver og liknende gaver og stønader som er av rimelig omfang hensett til forholdene da gaven eller stønaden ble ydet.

Mens § 5-2 første ledd gjelder gaver i sin alminnelighet, og annet ledd gaver til «nærstående», oppstiller tredje ledd særregler for gaver mellom ektefeller, ugifte samboende og forlovede. Disse vil ellers omfattes av begrepet «nærstående» i annet ledd. Omstøtelsesadgangen er forskjellig for de tre grupper, avhengig av forskjellige frister og dels avhengig av at det ikke bevises at skyldneren fortsatt var utvilsomt solvent da gaven ble fullbyrdet. Bestemmelsene innebærer en klar begrensning i omstøtelsesadgangen i forhold til tidligere rett. Således ga konkursloven av 6. juni 1863 § 42 hva ektefeller angår, adgang til tilbakeføring av gaver som oversteg kr. 100.000 når de var fullbyrdet inntil 10 år før konkursen, og uten hensyn til om giveren var eller ble insolvent da gaven ble gitt.

Av særlig interesse er videre dekningslovens § 5-2 fjerde ledd, som definerer gavebegrepet i forhold til overføringer av verdier mellom ektefellene i forbindelse med *skifte av felleseiet*. Reglene her har en nær sammenheng med ektefellelovens § 37, som gjelder utenfor konkurs, og som lyder slik etter endringene i 1984:

Har en ektefelle ved skifte av felleseiet gitt avkall på noen del som han råder over, og som ikke etter loven skal falle på den andre ektefelle lott, kan den som da hadde fordring på ektefellen, og som ikke kan få full dekning hos denne, holde seg til den andre ektefellen for verdien av det som denne har fått for mye, med mindre det bevises at den førstnevnte fortsatt var utvilsomt solvent. Vederlag som måtte være ydet trekkes fra ved beregningen av verdien av det overførte. Reglene i § 36 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

De nye regler for overføringer i og utenfor konkurs, leder dels til andre resultater enn tidligere. Utvalget finner ikke grunn til å gå nærmere inn på den utvikling som ledet frem til dem.[86]) På den annen side dreier det seg om sentrale problemstillinger for det økonomiske oppgjør mellom ektefeller. Utvalget ser det derfor som naturlig å gi en kort redegjørelse for disse regler.

De grunnleggende spørsmål er i hvilken utstrekning *overføringer* under skifteoppgjør fra en ektefelle til den annen, skal anses som gave som kan omstøtes, og omvendt – om *avkall* på lovbestemte rettigheter under et skifte er gave som kan omstøtes.

Dekningslovens § 5-2 bestemmer i fjerde ledd første punktum at formue som en ektefelle får ved skifte av ekteskapelig felleseie, anses som gave forsåvidt det overføres formue fra den annen ektefelles rådighetsdel som ektefellen ikke har krav på etter loven. Bestemmelsen vil – jfr. særbestemmelsen i annet punktum, omtalt nedenfor – vesentlig få betydning for skifte i forbindelse med *separasjon eller skilsmisse*. Hvis det i slik situasjon ikke overføres mer enn det ektefellen har krav på etter lovens likedelingsregel, foreligger ingen gave. Dette ble også antatt tidligere uten uttrykkelig lovhjemmel. Selv om et skifte finner sted innenfor to-årsfristen etter dekningslovens § 5-2 tredje ledd, må – så lenge overføringen ligger innenfor likedelingsregelen – debitorektefellens kreditorer finne seg i at det overføres midler som de før skiftet kunne ha søkt dekning i.

Dekningslovens § 5-2 fjerde ledd annet punktum gjelder ektefeller som *under ekteskapet* oppretter ektepakt om hel eller delvis opphevelse av formuesfellesskapet og i den forbindelse foretar et skifteoppgjør. For denne situasjon bestemmer annet punktum at formuesforskyvning fra den ene ektefelles rådighetsdel til den annens særeie anses som en gave. Og dette gjelder selv om det ikke overføres mer enn det ektefellen ville hatt krav på ved skifte i forbindelse med separasjon eller skilsmisse. Tidligere dom i Rt. 1962 side 725 bygget på en annen forståelse av da gjeldende lovregler. Om en ektefelle ved opprettelse av særeie overførte en del av sin

[86]) Her kan særlig vises til diskusjonen som fant sted etter dommen i Rt. 1962 s. 725, se nærmere NOU 1972 s. 285 flg. med henvisninger, og Ot. prp. nr. 50 (1980-81) s. 162-65.

rådighetsdel til den annen ektefelle, ble dette ikke ansett som gave så lenge det ikke ble overført mer enn det ektefellen ville ha hatt krav på ved et skifte etter lovens regler. Etter den nye regel i § 5-2 fjerde ledd annet punktum vil debitorektefellens kreditorer kunne omstøte – kreve tilbakeført – også overføringer som ville ha ligget innenfor likedelingsregelen ved skifte i forbindelse med separasjon eller skilsmisse.

Om de nye regler er ellers å bemerke at de knytter kreditorvernet til rådighetsdelen, med den modifikasjon som følger av dekningslovens § 5-2 fjerde ledd første punktum for slikt skifte som omfattes av bestemmelsen, jfr. også modifikasjonen i ektefellelovens § 37 for omstøtelse utenfor konkurs. Når regelen er at en ektefelles kreditorer bare kan beslaglegge den formue deres debitor råder over, er det naturlige utgangspunkt at det er en overføring fra denne rådighetsdel til den annen ektefelle som er en gave som kan omstøtes hvis overføringen er skjedd innenfor bestemte frister før konkursen.

Denne betraktning må også være avgjørende når det spørres om i hvilken utstrekning *avkall på lodd* under skifte er å anse som gave i forhold til reglene om kreditorvern.

Utgangspunktet er her klart: Dersom en ektefelle får overført formue fra den annen ektefelles rådighetsdel som overstiger hva han eller hun etter loven har krav på, blir det overskytende å betrakte som en gave, dekningslovens § 5-2 fjerde ledd første punktum. Er A's rådighetsdel netto kr. 100.000, B's kr. 400.000, vil det være en gave fra B til A om A tilsammen får mer enn kr. 250.000.

Spørsmålet er her om omstøtelse kan gjøres gjeldende overfor en ektefelle som gir avkall på lodd, eller mottar mindre enn det han eller hun har krav på etter lovens regler. For eksempel: A er insolvent og ønsker ikke at kreditorene skal legge beslag på midler fra B. A gir derfor avkall på lodd, eventuelt mot at B overfører midler til felles barn.

Dekningslovens § 5-2 fjerde ledd gjelder *overføringer* fra rådighetsdelen, og presiserer gavebegrepet i denne relasjon. Bestemmelsen dekker ikke de tilfelle det ikke skjer noen overføring, eller det overføres mindre enn etter lovens skifteregler. Det må anses klart at omstøtelsesreglene ikke kan anvendes på helt eller delvis avkall på lodd. Dette må etter utvalgets mening følge allerede av dekningslovens § 2-12 tredje ledd som bestemmer at ved oppløsning av ekteskapelig felleseie har skyldneren rett til å gi avkall på andel av den annen ektefelles rådighetsdel også i den tid konkursbehandlingen pågår.

I ektefellelovens § 36 er gitt en regel om kreditorvern av en noe annen karakter enn de som nå er nevnt. Bestemmelsen gjelder gave som en ektefelle har gitt den annen uten tilknytning til et skifte. I den utstrekning kreditor ikke får dekning for sin fordring hos giverektefellen, kan han holde seg til den annen ektefelle for verdien av det overførte, om det ikke bevises at giveren fortsatt var solvent. Også ektefellelovens § 36 ble endret i forbindelse med de nye regler om fordringshaveres dekningsrett.

10. AVTALER MELLOM EKTEFELLER OM OPPGJØRET VED EKTESKAPETS OPPHØR M.V.

10.1. Innledning.

Etter gjeldende rett vil det hver av ektefellene eier være felleseie med mindre annet er avtalt mellom ektefellene, eller er bestemt av en giver eller arvelater. Ved felleseie skal verdiene av det ektefellene eier, etter fradrag av gjeld, deles likt mellom dem ved separasjon og skilsmisse. Dersom ekteskapet opphører som følge av den ene ektefelles død, velger gjenlevende ektefelle imidlertid ofte å sitte i uskifte med avdødes eiendeler, jfr. arvelovens §§ 9 flg.

I medhold av ektefelleloven § 22 kan ektefellene avtale at det en ektefelle eier eller senere erverver helt eller delvis skal være hans særeie. Den vesentligste rettsvirkning av en avtale om særeie, er at særeiemidlene ikke er gjenstand for deling ved ekteskapets opphør og som hovedregel ikke kan overtas av gjenlevende ektefelle i uskiftet bo. Etter ektefelleloven § 26 er det adgang til å bestemme at avtalen om særeie bare skal gjelde ved separasjon og skilsmisse og ikke ved oppgjør etter den ene ektefelles død. Eventuelt kan det fastsettes at avtalen om særeie bare skal gjelde dersom en bestemt ektefelle dør først.

Etter svensk rett kan det også avtales ved ektepakt («äktenskapsförord») at eiendeler skal være unntatt fra deling («enskild egendom»), ÄB 7 kap 2 §. Den nye svenske loven inneholder ikke regler om adgang til å oppstille betingelser, tidsbegrensning e.l. og har heller ikke noe motstykke til de norske regler om rett til uskifte med eller bruksrett til eiendeler som er den annen ektefelles særeie. Også etter dansk rett har ektefellene i dag valg mellom felleseie eller å avtale fullstendig eller delvis særeie, jfr. lov om ægteskabets retsvirkninger § 28. I Danmark er det i Bet. 3 s. 19 foreslått en viss utvidelse av avtalefriheten slik at det blir adgang til å gjøre en avtale tidsbegrenset. Men heller ikke det

danske utvalg foreslår adgang til uskifte med særeie.

Ingen av de øvrige nordiske land har regler som gir adgang til å behandle særeie som felleseie ved den ene ektefelles død. Det foreligger heller ikke forslag om å innføre en slik ordning.

10.2. Utvalgets vurderinger m.h.t. grensene for avtalefriheten.

Utvalget har vurdert i hvilken utstrekning det bør være adgang for ektefellene til å treffe avtaler om formuesordningen, og hva slike avtaler kan inneholde. Formålet med slike avtaler varierer. En avtale vil kunne være bedre tilpasset de individuelle behov og ønsker og kunne gi større grad av forutberegnelighet m.h.t. oppgjøret enn lovens generelle regler.

Motivet for å opprette avtaler om formuesordningen er ofte å hindre likedeling ved eventuell separasjon eller skilsmisse. Likedeling kan f.eks. bli ansett som urimelig hvis den ene av ektefellene har betydelige verdier ved inngåelsen av ekteskapet. Forslaget om utvidet adgang til skjevdeling, jfr. § 12-3 vil imidlertid i stor grad føre til at behovet for å avtale særeie med denne begrunnelse blir redusert.

Avtaler om formuesordningen kan videre være motivert av ønsket om en spesialregulering av oppgjøret etter den ene ektefelles død. Dersom den som dør først, hadde den største formuen, vil likedeling innebære en overføring av verdier til lengstlevende ektefelle. En avtale om at hver av ektefellenes formue er særeie, vil derimot medføre at avdødes eventuelle særkullsbarn arver mer enn om den alminnelige likedelingsregel var blitt fulgt. Ved å overføre midler til den ektefelle man tror vil leve lengst, vil man på den annen side kunne tilgodese denne på bekostning av avdødes særkullsbarn. Og hvor det er den gjenlevende som har størst formue, vil en avtale om at dennes (eller begges) eiendeler ikke skal deles (være særeie), styrke denne ektefelles stilling.

En rekke avtaler om særeie er i dag åpenbart begrunnet i et ønske om å hindre at eiendeler blir gjenstand for kreditorforfølgning. Særlig næringsdrivende overfører i mange tilfelle bolig, innbo, fritidshus m.v. til ektefellens særeie.[87]) Opplysningene her bekreftes og dels forsterkes av undersøkelser utvalget har foretatt i Løsøreregisteret. Kreditorene til den næringsdrivende ektefelle vil i slike tilfelle være forhindret fra å søke dekning i disse eiendeler.[88]) Slike ektepakter bygger åpenbart i mange tilfelle på en misforståelse av gjeldende rett, noe som bekreftes av en rekke tvister for domstolene.[89]) Man oppnår ikke noe mer ved å overføre midlene til den annen ektefelles særeie enn ved å la de forbli felleseie på mottagerens hånd.[90]) Ved vurderingen av hvordan reglene om avtaler om delingen bør utformes, er det følgelig ingen grunn til å legge vekt på reglenes betydning for avtaler opprettet utelukkende med det formål å hindre at eiendeler blir gjenstand for kreditorforfølgning.

Det vil også i fremtiden være et utvilsomt behov for å kunne inngå avtaler om formuesordningen. Det økende behov for avtalefrihet har blant annet sammenheng med den alminnelige velstandsutvikling i samfunnet. Ektefeller eier gjennomgående større verdier enn tidligere, og de verdier som inngår i et delingsoppgjør vil ofte være innbragt av den ene ektefelle alene og ikke være ervervet gjennom ektefellenes felles innsats under ekteskapet. Også den økte skilsmissehyppighet, særlig etter kortvarige ekteskap har ført til behov for å kunne avtale avvik fra likedelingsregelen.

Ved gjengifte – som i dag skjer i adskillig større utstrekning enn tidligere – vil ektefellene gjennomgående bringe med seg større verdier inn i ekteskapet enn hva som er tilfellet når yngre mennesker gifter seg. Videre vil det ved gjengifte kunne være behov for særlig regulering av formuesordningen som følge av at den ene eller begge ektefeller har barn fra tidligere ekteskap. Utvalget mener at man må godta avtaler om særeie, helt eller delvis. Diskusjonen om begrensninger i avtalefriheten har særlig dreiet seg om man bør godta mer begrensede ordninger.

På den annen side er det til støtte for en begrensning av adgangen til å treffe avtaler om oppgjøret ved separasjon, skilsmisse eller den ene ektefelles død hevdet at hensynet til den «svake» part i avtaleforholdet kan tale mot en vidtgående avtalefrihet. Men det er adgang til å avtale fullstendig særeie (og stille den ene nærmest på bar bakke) og derved f.eks. forhindre at en uformuende ektefelle får noe fra den annen ved ekteskapets opphør. Hensynet til å forhindre at en viljesvak ektefelle blir presset til å inngå en ugunstig

---

[87]) Jfr. *Christensen*, s. 23 flg. og *Lødrup* s. 151.

[88]) Dette forutsetter imidlertid at gaven ikke kan omstøtes etter reglene i dekningslovens § 5-2 se ovenfor V.9.3.

[89]) Se f.eks. Rt. 1966 s. 735 (på s. 737) og Rt. 1982 s. 666.

[90]) Se nærmere ovenfor avsnitt V.5.4 om utvalgets vurderinger av terminologien i gjeldende lov.

avtale kan på denne bakgrunn vanskelig begrunne at det ikke skal være adgang til å avtale *mindre* vidtrekkende avvik fra lovens normalregler. Hertil kommer at en avtale som gir sterkt urimelige utslag, vil kunne lempes i medhold av utkastets § 14-2. Utvalget vil imidlertid presisere at lempningsregelen forutsettes anvendt med forsiktighet. Det vil også kunne være tidkrevende og kostbart å gjøre krav om lempning gjeldende.

Det vesentligste argument mot omfattende avtalefrihet er imidlertid at reglene vil kunne virke uoversiktlige. Manglende innsikt vil derved kunne føre til at avtaler om formuesordningen får tilfeldige og negative konsekvenser for ektefellene.

Karakteristisk for avtaler om formuesordningen er at virkningene normalt inntrer relativt lang tid etter at avtalen ble inngått, dvs. i forbindelse med ekteskapets opphør. Usikkerhet m.h.t. utviklingen i ektefellenes økonomi medfører derved at det kan være vanskelig å forutse hvilke konsekvenser en avtale vil få.

Hensynet til en ektefelles kreditorer tilsier videre at det bør settes visse skranker for adgangen til å treffe avtaler om særeie. Det bør ikke være adgang til å inngå avtale om formuesordningen som ikke skal ha noen reelle virkninger mellom ektefellene, f.eks. i form av at eiendeler blir overført til den annen ektefelle, men at dette ikke skal ha virkninger ved et eventuelt oppgjør mellom ektefellene som følge av separasjon eller skilsmisse. Etter utvalgets mening har hensynet til kreditorene bare begrenset betydning for avtalefriheten. Kreditorene har i stor grad vern mot ektefellenes disposisjoner gjennom særreglene i kapittel 10 og i dekningsloven.

Utvalget er videre av den oppfatning at også hensynet til hver av ektefellenes livsarvinger bør tillegges noen betydning ved utformingen av reglene om avtaler om formuesordningen.

Som en oppsummering vil utvalget fremheve at det finnes en rekke gode grunner for avtaler som medfører avvikelsen fra lovens normalordning. For at ektefellene i det enkelte tilfelle skal kunne oppnå en ordning som gir rimelige resultater, er det ønskelig med relativt stor grad av avtalefrihet. Utvalget vil på denne bakgrunn foreslå at den gjeldende adgang for ektefeller til å inngå avtale om formuesordningen blir opprettholdt. Utvalget vil videre foreslå at loven skal inneholde enkelte nye alternativer. En avtale om særeie bør kunne gjøres tidsbegrenset eller betinget av at ektefellene ikke får felles livsarvinger, jfr. § 9-1 med motiver.

Avslutningsvis viser utvalget til utkastets § 14-2, som gir adgang til å lempe en avtale som gjør at den annen ektefelle ved separasjon eller skilsmisse blir urimelig dårlig stillet. Denne mulighet til å justere avtalen, reduserer også behovet for å verne ektefellen ved mer absolutte ugyldighetsregler.

10.3 Gyldigheten av avtaler om formuesordningen

Det har tidligere vært vanlig å hevde at reglene om formuesordningen er uttømmende, slik at det bare er adgang til å avtale en formuesordning som direkte har hjemmel i loven.

Når det gjelder spørsmålet om grensene for avtalefriheten, vil utvalget presisere at det ikke er avgjørende hvordan avtalen er formulert. Gyldigheten må avhenge av avtalens realitet, og ikke den form som er brukt.

Det er eksempelvis ikke et gyldighetskrav at avtalen uttrykkelig sier at 80% av nettoverdien av en eiendel, f.eks. et gårdsbruk «skal være unntatt fra deling», eventuelt være «særeie». En avtale om at 20% av brukets verdi skal være gjenstand for deling, eventuelt om at en ektefelle har krav på 10% av brukets verdi, innebærer den samme økonomiske realitet og bør derfor etter utvalgets mening aksepteres.

Utvalget vil imidlertid fremheve at avtalefriheten ikke kan være ubegrenset. Etter gjeldende rett er det f.eks. ikke adgang til å begrense en avtale om særeie til bare å gjelde ved oppgjør etter den ene ektefelles død («felleseie i live – særeie ved død»), jfr. Rt. 1976 s. 501. Utvalget finner ikke grunn til å foreslå noen endring av rettstilstanden på dette punkt. Generelt gjelder at bare avtaler som har hjemmel i kapittel 9 vil være gyldige. Alternativene er mange, og utvalget mener at lovens regler bør tolkes liberalt.

Ved at det fortsatt oppstilles begrensninger m.h.t. hva avtaler om formuesordningen kan gå ut på, oppstår spørsmålet om hvilke rettsfølger det skal få i forholdet mellom ektefellene at en avtale inneholder bestemmelser som er i strid med lovens regler. En mulighet er å anse avtalen i sin helhet som ugyldig. Alternativet er å sette de enkelte bestemmelser som gjør avtalen lovstridig til side, men for øvrig legge avtalen til grunn ved oppgjøret.

Delvis ugyldighet vil i mange tilfelle kunne medføre rettsvirkninger som ektefellene hverken har forutsett eller ønsket. Avtalen bør i slike tilfelle settes til side i sin helhet. De ofte skjønnspregede regler i kapittel 12 flg. vil kunne brukes slik at oppgjøret likevel får et rimelig utfall. Løsningen bør bli den samme i tilfelle hvor det er vanskelig å brin-

ge på det rene hva som var ektefellenes motiv for inngåelsen av avtalen.

Dersom de lovstridige bestemmelser er av underordnet betydning i forhold til avtalens øvrige innhold slik at delvis ugyldighet innebærer at ektefellenes formål med avtalen likevel langt på vei blir realisert, bør bare de lovstridige bestemmelser bli satt til side.

10.4. Avgrensning mot andre typer avtaler

En avtale om at en ektefelle skal ha rett til å beholde en bestemt eiendel ved ekteskapets opphør uten at eiendelen er ektefellens særeie, kan ikke anses som en avtale om formuesordningen. En slik avtale om naturalutlegg har ikke hjemmel i loven og vil derfor være ugyldig. Avtale om naturalutlegg kan bare inngås i forbindelse med et konkret delingsoppgjør.[91] En slik avtale kan likevel ha betydning ved den skjønnsmessige vurdering etter kapittel 13.

Avtaler om gaver mellom ektefeller faller også i utgangspunktet utenfor området for kapittel 9. Dersom gaven f.eks. er betinget av at det skal skje, eventuelt at det ikke skjer, noe oppgjør mellom ektefellene som følge av separasjon eller skilsmisse, vil gyldigheten av gavedisposisjonen imidlertid være avhengig av at den ikke er i strid med reglene om formuesordningen. Det vil f.eks. som nevnt i forrige avsnitt ikke være adgang til å gi midler til den annen ektefelle og bestemme at det skal være mottagerens særeie, men på den betingelse at midlene skal deles i tilfelle skilsmisse (særeie under ekteskapet, felleseie ved skilsmisse). På den annen side bør forbehold som en giver i alminnelighet kan ta, også være gyldig hvor gaven ytes til ektefellen.

11. OFFENTLIG OG PRIVAT SKIFTE.

Denne innstillingen omfatter i det vesentlige materiellrettslige spørsmål om ektefellers økonomiske forhold, herunder reglene om delingen av ektefellenes formue ved separasjon, skilsmisse m.v. Utvalget har i liten utstrekning tatt opp prosessuelle spørsmål. Utvalget har således ikke underkastet de prosessuelle bestemmelser i skifteloven om delingen av ektefellenes formue noen kritisk vurdering.

Ektefellene har i dag valget mellom privat og offentlig skifte av felleseiet ved separasjon eller skilsmisse, se skiftelovens § 53 om når skifte kan foretas offentlig. Hovedregelen er at offentlig skifte skal finne sted, hvis noen av ektefellene ønsker det. Utvalget finner grunn til å understreke at offentlig skifte i dag bare finner sted i et lite mindretall av tilfeller. Av Ot.prp. (1982-83) nr. 18 s. 68 om lov om rettsgebyr, fremgår det at det i 1981 ble sluttet 403 boer om skifte av felleseiet. Det samme året ble det ekstradert 473. Dette betyr at halvparten av de felleseier hvor offentlig skifte blir påbegynt, senere overtas til privat skifte. Tallene viser videre at bare ca. 6-7 prosent av alle oppgjør etter en separasjon eller skilsmisse utloddes offentlig. Det er videre klart at flertallet av oppgjør som finner sted ved skifteretten, gjelder formuer av en beskjeden størrelsesorden, selv om det finnes visse unntak.

Når det overveiende antall oppgjør skjer privat, finner utvalget det naturlig at de materielle regler om oppgjøret gis i ekteskapsloven, og ikke i skifteloven. På denne bakgrunn foreslås derfor skiftelovens 7. kapittel opphevet. I lovens 8. kapittel om offentlig skifte, foreslår utvalget de endringer som utkastets forslag ellers gjør påkrevet.

Utvalget understreker videre at oppgjørsreglene er sentrale familierettslige bestemmelser som primært må utformes på bakgrunn av at flertallet av oppgjør skjer i privat regi, og ikke ved skifteretten. Særlig er det her grunn til å minne om at et offentlig skifte avsluttes med en formell utlodning, hvor felleseiets status fremgår, og hvor den endelige fordeling av formuen finner sted. Ved privat skifte skjer oppgjøret som regel mer uformelt. Dette forhold har utvalget lagt vekt på ved utformingen av reglene, se blant annet § 12-4 om skjæringstidspunktet for hvilke aktiva og hvilke gjeldsposter omfattes av oppgjøret.

Om skifterettens funksjon ved oppgjøret etter en separasjon og skilsmisse, vil utvalget bemerke:

Skiftebehandlingen omfatter i dag alle de midler som har vært felleseie under ekteskapet. Særeiemidler holdes derimot i det vesentlige utenfor oppgjøret, idet det her dreier seg om midler som hver av ektefellene selv beholder, og hvor det derfor ikke skulle være grunnlag for konflikter mellom dem. Tvister oppstår imidlertid også når det gjelder særeiemidler, og de må avgjøres av de alminnelige domstoler, medmindre ektefellene også har felleseiemidler som er gjenstand for offentlig skifte, jfr. skiftelovens § 11 annet ledd. Ellers skal særeiemidler trekkes inn i oppgjøret hvor det har betydning for delingen av felleseiet, jfr. skiftelovens § 54.

Skifteretten vil særlig ha to funksjoner under skifte av felleseiet. For det første vil skifteretten fungere som en form for meglingsinstans mellom ektefellene. I en skiftesamling, som vanligvis er uformell, vil dom-

[91]) For gjeldende rett, jfr. *Lødrup*, s. 70.

meren tilrettelegge booppgjøret, og som en uavhengig person, kan han bringe ektefellene til enighet om delingen. Skifteretten er derved en instans som kan bidra til at konflikter under oppgjøret unngås. Her har følgelig skifteretten muligheter for å gjøre den samme innsats som f.eks. et familierådgivningskontor, idet også disse i dag bruker en ikke ubetydelig del av sin tid på å løse de konflikter av ulik karakter som separasjonen eller skilsmissen skaper, herunder også rent økonomiske konflikter. Utvalget ser det som positivt at det finnes offentlige instanser som fyller slike funksjoner, men slik bistand i f.m. et skifteoppgjør kan bare gi positive resultater dersom organet har den nødvendige juridiske kompetanse. Skifteretten kan p.g.a. sin fagkompetanse være særlig godt egnet til å løse konflikter av denne art. Erfaring viser også at skifterettene her fyller en positiv funksjon. Etter utvalgets oppfatning bør det offentliges innsats for familier som går i oppløsning på mange måter styrkes, og skifterettenes arbeid er et av de felt som peker seg ut.

For det annet er skifterettens funksjon som domstol å avgjøre rettstvister mellom ektefellene. Her gjelder i utgangspunktet en forenklet prosessordning, som medfører at tvistene kan løses billigere og raskere enn ved alminnelig rettergang. Utvalget ser den forenklede skifteprosessen som en god prosessordning for tvister i forbindelse med det økonomiske oppgjør etter en separasjon eller skilsmisse. Ønsker partene at tvisten overføres i «søksmåls former», og skifteretten gir sitt samtykke, vil de vanlige rettergangsregler komme til anvendelse, jfr. skiftelovens § 30. I praksis skjer slik overføring til søksmåls former relativt sjelden.

Oppstår det tvist mellom ektefellene under et privat skifte, må den avgjøres av de alminnelige domstoler etter vanlige rettergangsregler, med mindre ektefellene begjærer offentlig skifte. I denne forbindelse bemerkes at et slikt søksmål er gebyrfritt etter rettsgebyrlovens § 10 nr. 6. Det offentlige skifte derimot koster minimum 25 ganger rettsgebyret, dvs. 7750 kroner, rettsgebyrlovens § 16 nr. 1. Det synes å være liten sammenheng i disse gebyrreglene og det samfunnet ellers satser på veiledning og hjelp for separerte eller skilte. Når erfaring samtidig viser at flertallet av felleseier som skiftes offentlig, er forholdsvis små, blir gebyrbelastningen betydelig. Hertil kommer at det ofte er den ektefelle som står svakest, som har behov for det vern offentlig skifte kan gi. At vedkommende da må forhåndsbetale gebyret, kan virke slik at offentlig skifte ikke blir begjært. At det i visse tilfelle kan gis fritak for gebyr, jfr. lov av 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp kapittel V, endrer ikke utvalgets prinsipielle syn på dette spørsmålet.

Med utgangspunkt i at skifteretten yter en positiv innsats ikke minst som meglingsorgan, men også som konfliktløser etter de forenklede skifteprosessuelle regler, kan det spørres om skifterettens kompetanse og arbeidsoppgaver, forsåvidt angår det økonomiske oppgjør i forbindelse med separasjon og skilsmisse, er hensiktsmessig avgrenset. Det er særlig to spørsmål som utvalget mener bør vurderes nærmere:

For det første kan det reises spørsmål om skifterettens behandling av den del av ektefellenes formue som er gjenstand for deling, nødvendigvis må omfatte alt. Ektefellene vil ofte være enige om meget, og uenigheten kan gjelde enkeltspørsmål. Utvalget finner at det bør overveies nærmere om ikke skifterettene bør gis kompetanse til å behandle avgrensede konflikter vedrørende delingen av ektefellenes formue, for å avgjøre tvister som i dag under et privat skifte tilligger de alminnelige domstoler. Den skifteprosessuelle fremgangsmåte synes som utgangspunkt mer egnet enn vanlige rettergangsregler når det gjelder å avgjøre slike tvister. Det kan her nevnes at dette er det adgang til i Danmark, smln. den danske skiftelovs § 76.

For det annet kan det med samme begrunnelse reises spørsmål om ikke skifteretten generelt bør være kompetent når ektefeller ikke blir enige om avgrensningen av deres midler som ikke er gjenstand for deling, herunder om slike midler er sameie. I dag vil en tvist om f.eks. en eiendel som er særeie også eies av partene i fellesskap, måtte avgjøres av domstolene etter de alminnelige rettergangsregler. Slike tvister i forbindelse med separasjon eller skilsmisse bør etter utvalgets oppfatning i utgangspunktet avgjøres etter skifteprosessuelle regler.

Utvalget vil videre bemerke at en del av de prosessuelle og administrative regler i skifteloven primært er utformet for skifte av dødsboer, og ikke passer ved delingen av ektefellers formue ved separasjon og skilsmisse. Som eksempel kan nevnes reglene i skiftelovens § 19.

Utvalget har ikke i sin innstilling gått nærmere inn på alle spørsmål som er reist i dette avsnittet. De skifteprosessuelle regler er kompliserte, og utvalget mener at det ligger utenfor rammen for dets arbeid å komme nærmere inn på disse. Utvalget har imidlertid trukket enkelte spørsmål frem, slik at det kan bli vurdert nærmere i hvilket omfang det er grunn til å arbeide videre med dem.

VI. Økonomiske og administrative konsekvenser for det offentlige.

Innstillingen inneholder utkast til regler som skal regulere rettsforholdet mellom private parter (ektefeller). Reglene om de økonomiske forhold mellom ektefeller vil ikke få særlige økonomiske eller administrative konsekvenser for det offentlige.

Lovutkastet er søkt utformet slik at det skal bli lettere å foreta privat oppgjør av ektefellers formue ved separasjon, skilsmisse eller opphør av ekteskap som følge av den ene ektefelles død. Arbeidsbelastningen for domstolene i forbindelse med offentlig skifte m.v. er imidlertid i første rekke avhengig av utviklingen m.h.t. antall separasjoner og skilsmisser.

For oversiktens skyld nevnes at innstillingen inneholder enkelte forslag til mindre administrative endringer. Det foreslås at skifteretten skal ha kompetanse til å gi tillatelse til disposisjoner over bolig og vanlig innbo i tilfelle der det ikke er mulig å innhente ektefellens samtykke. Denne myndighet ligger i dag hos fylkesmannen. Videre nevnes forslaget om at namsretten i utgangspunktet skal ha kompetansen til å treffe midlertidig forføyning for å sikre en ektefelles rettigheter ved delingsoppgjøret. Denne myndighet er etter gjeldende rett tillagt skifteretten også i tilfelle der det ikke foretas offentlig skifte. De nevnte regler har imidlertid liten praktisk betydning.

Bemerkninger til de enkelte paragrafer.

KAPITTEL 6. **Hovedregler.**

Kapittel 6 inneholder hovedprinsippene i loven. Det slår fast at inngåelse av ekteskap ikke uten videre medfører endringer i ektefellenes rett til å råde over sin formue, og gir regler om eiendomsforholdene ellers. Ingen av ektefellene kan uten særskilt hjemmel stifte gjeld som forplikter den annen ektefelle. Videre skal ektefellenes formue ved separasjon eller skilsmisse deles mellom dem. De nærmere regler om delingen fremgår av kapittel 12 flg.

Det bestemmes videre at ektefellene har et felles ansvar for familiens underhold, og at de har en gjensidig opplysningsplikt om sin økonomiske stilling.

Til § 6-1

Første ledd slår fast det grunnprinsipp at ekteskapet ikke medfører noen begrensning i en ektefelles rett til å råde over hva han eller hun eier når ekteskap inngås eller erverver senere. At hver av ektefellene fremdeles står som eier av «sine» ting, er også realiteten i gjeldende lov enten ektefellene har felleseie eller særeie, smln. bl.a. Rt. 1980 s. 1403. Utvalget finner det klart at en ekteskapsinngåelse som utgangspunkt ikke skal medføre endringer i partenes rett til å råde over det de eier eller senere erverver. Se nærmere ovenfor under V.5.3 og V.6.1 og 2 om utvalgets generelle drøftelse av rådighetsspørsmålene.

Prinsippet om den fri råderett over egne eiendeler gjelder imidlertid ikke ubegrenset. Tilføyelsen «dersom annet ikke er bestemt», er i første rekke ment som en henvisning til de generelle regler om krav om samtykke fra den annen ektefelle til visse disposisjoner over felles bolig og vanlig innbo, jfr. utkastets kapittel 7. Men det er ingen ting i veien for at ektefellene avtaler ytterligere begrensninger i den enes rett til å råde over bestemte eiendeler, f.eks. en fritidseiendom. En giver eller arvelater kan også bestemme at gaven eller arven f.eks. bare skal kunne avhendes hvis mottagerens ektefelle er enig i det.

Etter annet ledd blir eiendeler som erverves av begge ektefeller sameie mellom dem. Dette er en selvsagt regel, som det forsåvidt ikke er nødvendig å gi uttrykk for i lovteksten. Utvalget finner det imidlertid av flere grunner riktig å vise til reglene om sameie. For det første er det i dag meget alminnelig at ektefellene i fellesskap bidrar med penger, arbeid m.v. ved ervervet av eiendeler, f.eks. den felles bolig. Loven ville derfor etter utvalgets oppfatning gi et misvisende bilde av den rettslige situasjon i mange ekteskap, hvis ikke denne kjensgjerning blir uttrykt i lovteksten. Det vises her til de alminnelige motiver ovenfor V.7. For det annet har norsk rettspraksis etter 1975 utviklet regler om sameie mellom ektefellene basert på den ene ektefelles arbeid i hjemmet, jfr. de alminnelige motiver til avsnitt V.7.2.2. At innbo og bolig i flertallet av ekteskap eies av partene i fellesskap, understreker behovet for i lovteksten å nevne sameie som et aktuelt alternativ til at ektefeller er eneeiere. Utvalget finner det klart at de rettssetninger som er utviklet gjennom domspraksis, og som man mener bør opprettholdes, også bør komme til uttrykk i ekteskapsloven, se nedenfor om § 6-1 tredje ledd.

Når eiendeler er sameie mellom ektefellene, vil lov av 18. juni 1965 nr. 6 om sameie i utgangspunktet komme til anvendelse. Utvalget mener at det av informasjonshensyn bør gis uttrykk for dette i ekteskapsloven. Sameielovens regler om forholdet mellom sameierne og reglene om oppløsning av et sameie, passer som utgangspunkt også her. Utvalget har imidlertid presisert i utkastet at sameielovens regler ikke gjelder når annet følger av det særlige forhold mellom ektefellene. Dette forbehold er for øvrig i tråd med sameielovens § 1 annet ledd. Når eiendeler er ervervet til å tjene ektefellenes felles behov som f.eks. innbo, er det ikke gitt at den ene ektefelle uten videre kan forlange sameiet oppløst med de konsekvenser dette kan få for retten til å disponere over innboet. Her må man se hen til hvilke forutsetninger som lå til grunn for ervervet. For øvrig vil reglene i utkastets kap. 7 sette skranker her. For å avskjære tvil på dette punkt, sies dette uttrykkelig i utkastets § 7-5 første ledd.

Tredje ledd slår fast at også arbeid i hjemmet kan danne grunnlag for erverv av felles bolig og vanlig innbo. Som det fremgår av de alminnelige motiver avsnitt V.3.6, er en slik rettssetning utviklet gjennom praksis etter dommen i Rt. 1975 s. 220. Om den nærmere begrunnelse for bestemmelsen, vises de til de alminnelige motiver ovenfor V.7.4.2.

I enkelte av de foreliggende dommer om

sameie er det brukt formuleringer som kan tilsi at ektefellens medvirkning må ha vært en betingelse for ervervet av eiendommen, dvs. at ervervet ikke ville ha skjedd uten denne medvirkning. Den grunnleggende dom i Rt. 1975 s. 220 bruker uttrykket «muliggjort» ervervet. Utvalget mener imidlertid at arbeid i hjemmet kan gi grunnlag for sameierett selv om dette arbeid ikke var noen nødvendig betingelse for at ervervet kunne finne sted.

Et annet tvilsspørsmål er om en ektefelle kan bli medeier i boligen på et senere tidspunkt enn da ervervet rent faktisk skjedde, og om en opprinnelig beskjeden andel kan øke i den periode f.eks. et boliglån blir nedbetalt. Etter utvalgets mening må vurderingen av sameiespørsmålet skje ut fra situasjonen på det tidspunkt spørsmålet om sameie og sameieandeler blir aktuelt. Dette kan skje i forbindelse med separasjon eller skilsmisse, ved en ektefelles død, eller i forbindelse med at en ektefelles kreditorer søker beslag i eiendommen. Finansieringsmåten og forutsetningene på ervervstidspunktet vil danne utgangspunktet for vurderingen, men utviklingen etter ervervet vil også være av betydning. Denne retrospektive vurderingsmåte har vært anvendt i de foreliggende dommer om sameiespørsmål, og utvalget foreslår ingen endring her.

At en ektefelle kan få en sameierett etter at eiendommen er ervervet av den annen, eller at andelsforholdet etter dette tidspunkt kan endres, reiser enkelte spørsmål om forholdet til heftelser på eiendommen. Prinsippet må være at en ektefelles sameierett ikke kan fortrenge en tidligere stiftet heftelse. Anvendelsen av prinsippet kan imidlertid reise praktiske problemer. Disse vil imidlertid være begrenset til heftelser som ikke begge ektefeller er ansvarlig for, og utvalget forutsetter at de i praksis ikke vil være så vesentlige at de tilsier noen annen løsning av sameiespørsmålet.

At tomten som den felles bolig ble bygget på, eies av den ene ektefellen, vil ikke utelukke at boligen blir sameie mellom ektefellene. Men den ene ektefelles eiendomsrett til tomten kan være et moment i vurderingen av sameiespørsmålet. Det er forsåvidt prinsipielt ikke noe til hinder for at tomten eies av den ene ektefelle, og boligen av dem begge (eller unntaksvis den annen ektefelle, jfr. Rt. 1982 s. 1269).

Når det gjelder innbo, er regelen i § 6-1 tredje ledd begrenset til «vanlig innbo». Begrensningen er en parallell til ektefellelovens § 24a om begrensninger i råderetten når det gjelder innbo som er en ektefelles særeie. Den regel utvalget foreslår omfatter derfor ikke mer ekstraordinært innbo, som antikviteter eller kunstverk. Når det gjelder slike eiendeler, er det for øvrig spørsmål om man i det hele tatt vil anvende betegnelsen «innbo». Hva som faller utenfor «vanlig» innbo, vil ellers være et skjønnsspørsmål.

En konsekvens av reglene i annet og tredje ledd vil være at felles bolig og vanlig innbo vil være sameie mellom ektefellene i flertallet av ekteskap. Utvalget antar at dette også stort sett er i overensstemmelse med gjeldende rett. Men som nevnt ovenfor vil størrelsen av den enkeltes andel kunne være forskjellig.

Uansett om sameie følger av annet eller tredje ledd, oppstår spørsmål om størrelsen av hver av ektefellenes andeler i sameiet. I tillegg til det som er sagt ovenfor i V.7.2.3 og V.7.4.2 vil utvalget presisere at det forutsetter at eiendelene skal anses å tilhøre ektefellene med like andeler med mindre det er grunnlag for noe annet. Like andeler er naturlig ved erverv av vanlig bolig og vanlig innbo da det gjelder erverv foretatt under det fellesskap som ekteskapet innebærer, og gjennom innsats som kan være av meget forskjellig art. Utvalget mener at den ektefelle som påstår ulike eierandeler, må godtgjøre at det er grunnlag for dette, jfr. også her prinsippet i sameielovens § 2.

Det følger av de alminnelige regler om de økonomiske forhold mellom ektefeller at reglene i annet og tredje ledd kan fravikes ved avtale. Innebærer avtalen en klar gave fra den ektefelle som ikke blir sameier, kreves avtalen ektepakts form, jfr. § 10-1.

At en ektefelle – før et sameie er etablert – kan gi avkall på å bli medeier etter § 6-1 tredje ledd til den felles bolig, antar imidlertid utvalget kan skje uten hensyn til regelen i utkastets § 10-1 annet ledd om gaver mellom ektefeller. Det dreier seg her om en begrenset disposisjon, samtidig som det bør være adgang til å gjennomføre et reelt eneeie som ikke skal være gjenstand for deling ved ekteskapets opphør. Også regelen i ektefellelovens § 33 annet ledd (som tilsvarer utkastets § 10-1 annet ledd) antas å tillate dette.

Til § 6-2

Bestemmelsen tilsvarer ektefellelovens § 30. Regelen om at en ektefelle ved sine disposisjoner ikke kan forplikte den annen, var en av de vesentlige reformer ved loven av 1927. Tidligere kunne mannen i stor grad stifte gjeld som også hustruen heftet for med sin formue.

Utvalget mener at lovgivningen fortsatt må hvile på det grunnprinsipp at en ektefelle

bare blir ansvarlig for de forpliktelser vedkommende selv påtar seg, jfr. avsnitt V.9.2 foran. Skal en ektefelle bli ansvarlig for den annens gjeld, kreves et særlig grunnlag som uttrykkelig samtykke til felles ansvar, kausjon o.l.

Spørsmålet om den ene ektefelle (normalt hustruen) er medansvarlig for den annens (mannens) forpliktelser, har særlig oppstått hvor boligen er i sameie mellom ektefellene. I utgangspunktet kan en sameier bare pantsette sin ideelle andel i sameiegjenstanden. Men når en ektefelle skal pantsette felles bolig, kreves det etter ektefellelovens § 14 samtykke av den annen. Hvor det foreligger sameie i eiendommen, har det oppstått spørsmål om hustruens samtykke til pantsettelsen, er å oppfatte som et samtykke til pantsettelse av *hele* eiendommen eller bare av mannens andel. Spørsmålet er nærmere omtalt ovenfor under V.7.5.2.

I bestemmelsen er det uttrykkelig vist til at det kan være særskilt hjemmel for medansvar. En har her særlig tenkt på hjemmel i lov. Som eksempel kan nevnes regelen i utkastets § 8-1, som imidlertid ikke favner særlig langt. Større prinsipiell og praktisk betydning har skattelovgivningens regler om fellesligning og den ene ektefelles ansvar for den annens skatt. Hovedregelen i skattelovens § 16 første ledd er at ektefeller skal lignes under ett for begges samlede formue og inntekt. Denne regelen har dog et vesentlig unntak i § 16 fjerde ledd, hvoretter særskilt ligning kan kreves såfremt begge ektefeller har inntekt av arbeid, næringsdrift eller annen virksomhet. Uansett om ektefellene lignes felles eller særskilt, er det i prinsippet ikke noe personlig ansvar for den annens skatteforpliktelser.[92]) Men når ektefellene lignes under ett, kan etter skattebetalingslovens § 37 tvangsforfølgning for skattekrav også rettes mot gjenstander som tilhører den annen ektefelle. Denne må også finne seg i at en arbeidsgiver etter pålegg foretar trekk i vedkommendes lønn etter reglene i skattebetalingslovens § 33. Disse regler gjelder etter § 37 tredje punktum dog ikke når skatten er fordelt forholdsmessig mellom ektefellene etter reglene i skattelovens § 16 niende ledd.

En forutsetning for at reglene om felles ansvar skal komme til anvendelse, er imidlertid at den annen ektefelle faktisk har hatt en inntekt eller formue som er gjenstand for felles ligning. På grunn av reglene om sameie i bolig og innbo vil dette som oftest være tilfelle.

Gjeldende regler ble gitt ved lov av 17. desember 1976 nr. 92, og betyr rent faktisk at felles ansvar for skatt inntrer i færre tilfelle enn tidligere.[93]) Utvalget finner imidlertid at regelen i Skattebetalingslovens § 37 er så lite i overensstemmelse med grunnleggende familierettslige prinsipper, at det vil anbefale endringer i skattebetalingsloven på dette punkt. De gjeldende regler virker i praksis meget tilfeldig. Når det alltid er mulig å unngå ansvar for den annens skatt ved å forlange fordeling, finner utvalget det urimelig at de som av uvitenhet eller andre grunner ikke krever dette, skal få et reelt medansvar. Reglene om medansvar i visse tilfelle, slik de er utformet i dag, er ikke på noen måte motivert ut fra skatteunndragelseshensyn, men tilsynelatende bare ut fra en vurdering av hvordan man skal oppnå en effektiv inndrivelsesmåte overfor en annen enn skattedebitor. Særlig kommer dette på spissen hvis det felles ansvar f.eks. ikke skyldes at hustruen har hatt inntekter, men bare at hun er medeier i ektefellenes bolig. At hun så senere begynner å arbeide, kan ikke forsvare trekk i hennes lønn til dekning av mannens eldre skattegjeld. Slik praktiseres, såvidt skjønnes, disse regler heller ikke. Når utvalget ikke foreslår regelen opphevet, er det fordi dette spørsmål må sees i sammenheng med andre regler om ligning av ektefeller.

Til § 6-3

Regler om deling av felleseie i de forskjellige skiftesituasjoner er nå spredt i forskjellige lover. Ektefellelovens § 12 fastslår hovedregelen om likedeling ved ekteskapets opphør (ved død eller skilsmisse) samt ved separasjon og opphevelse av formuesfellesskapet. For separasjon og skilsmisse finner man nærmere regler i ekteskapslovens §§ 54, 55 og § 37, jfr. skiftelovens 7. kapittel, særlig skiftelovens §§ 45 og 47 som presiserer regelen om likedeling av de to rådighetsdeler etter fradrag av gjeld. For skifte mellom lengstlevende ektefelle og førstavdødes arvinger finner man delingsreglene i skiftelovens 10. kapittel, se i denne sammenheng særlig skiftelovens § 66 som inneholder nærmere regler om delingsforholdet. For skifte av et uskiftet bo mellom arvingene etter førstavdøde og lengstlevende ektefelle er likedelingsregelen mellom de to arvinggrupper fastsatt i arvelovens § 26 første punktum.

Etter utvalgets mening bør prinsippet om deling av formuen ved ekteskapets opphør, eller senere ved skifte av et uskiftet bo, komme samlet til uttrykk i en ny ekteskapslov.

---

[92]) Jfr. *Zimmer*, Familie og skatt (1980) s. 89.

[93]) Jfr. Sirkulære av 29. april 1977 fra Skattedirektøren s. 2.

Første ledd gjelder skifte etter den ene eller begge ektefellers død.

Første punktum gjelder forholdet mellom lengstlevende ektefelle og førstavdødes arvinger. Lengstlevende ektefelles rettigheter etter ekteskapsloven suppleres av reglene i arveloven om rett til uskiftet bo, eller rett til arvelodd hvis boet ikke overtas uskiftet. Også skifteloven inneholder bestemmelser av betydning for delingsforholdet, se særlig skiftelovens § 64 annet ledd som innebærer at lengstlevende i alle tilfelle kan beholde verdier som svarer til det dobbelte av grunnbeløpet i folketrygden.

Annet punktum gjelder skifte mellom lengstlevende ektefelle og avdødes arvinger eller mellom de to ektefellers arvinger ved opphør av et uskiftet bo etter lov eller testament. Gjenlevende ektefelle vil i dette tilfelle ha overtatt ansvaret for avdødes gjeld slik at det ikke blir spørsmål om å beregne nettoandelen av de to ektefellers rådighetsdeler. For gjenlevende ektefelle gjelder de spesielle regler i skifteloven, bl.a. § 64, også i denne situasjon.

Annet ledd gjelder delingen ved separasjon og skilsmisse. På samme måte som etter første ledds første punktum skal det som hovedregel skje en deling av de to ektefellers nettoformue.

Utvalget har foreslått utvidete regler om skjevdeling som får anvendelse både ved separasjon- og skilsmisseskifte og ved skifte mellom lengstlevende ektefelle og førstavdødes arvinger umiddelbart etter lengstlevendes død (dvs. uten at gjenlevende overtar formuen uskiftet). Bl.a. på denne bakgrunn har utkastet ingen bestemmelse om at formuen skal deles *likt*. Også når det er grunnlag for skjevdeling, vil imidlertid likedeling være et utgangspunkt, idet en ektefelle i tilfelle må kreve skjevdeling. Formue som kan gi grunnlag for skjevdeling, holdes heller ikke helt utenom oppgjøret. Man nevner at det er verdien av denne formue, ikke de enkelte eiendeler, som en ektefelle helt eller delvis kan beholde i kraft av skjevdelingsregelen, og vurderingen av kravet må skje i forbindelse med booppgjøret, bl.a. på grunnlag av ektefellenes formuesstilling. En skjevdeling får også betydning for adgangen til å avskrive gjeld på de eiendeler som inngår i delingen. Reglene om fradrag for gjeld fremgår av § 12-2.

For øvrig vises til reglene i kapitlene 12 og 15.

Dersom ektefellene ønsker å utsette delingen, eller på et gitt tidspunkt bare dele enkelte eiendeler, er det full adgang til det. Her er det forsåvidt mulig for dem å se tiden an, noe som ikke er ualminnelig i den første tid etter separasjonen.

Til § 6-4

Paragrafen vil avløse ektefellelovens § 1 første ledd, §§ 2 og 3 og § 4 første ledd. Endringene i forhold til gjeldende lov er i det vesentlige av redaksjonell art. Om den nærmere begrunnelse for reglene vises til fremstillingen ovenfor under IV.3.3.

I *første ledd* blir prinsippet om ektefellenes felles ansvar for familiens underhold slått fast. Bestemmelsen angår bare det interne forhold mellom ektefellene. Adgangen til å stifte gjeld, med den virkning at også den annen ektefelle blir direkte ansvarlig overfor kreditor, er regulert i § 8-1.

Etter *første punktum* omfatter ansvaret ikke bare det felles hushold i snever forstand, men også andre felles behov og hver av ektefellenes særlige behov m.v. For sammenhengens skyld er også ansvaret for oppfostringen av barna tatt med. Men de nærmere regler om ektefellenes plikt til å sørge for oppfostringen av barna vil fortsatt bli regulert av barnelovens kapittel 7. Den felles oppfostringsplikt omfatter bare felles barn.

Utkastet inneholder ikke detaljerte regler om omfanget av det felles ansvar for familiens underhold. I praksis vil ektefellene selv måtte løse disse spørsmål. Dersom ektefellene ikke blir enige, må omfanget av den gjensidige underholdsplikten avgjøres ved en konkret vurdering i det enkelte tilfelle. Vurderingen må ta utgangspunkt i hvilke utgifter og hvor stor arbeidsinnsats som er vanlig blant ektepar med tilsvarende inntekts- og formuesforhold, antall barn m.v. Særlige behov som følge av sykdom e.l. vil også kunne ha betydning.

Av *annet punktum* fremgår det at arbeid i hjemmet og tilskudd av penger fortsatt skal være likestilte måter å oppfylle underholdsplikten på.

Etter *annet ledd første punktum* har en ektefelle rett til å kreve penger av den annen ektefelle til dekning av utgifter til familiens underhold. Regelen skiller ikke mellom f.eks. utgifter til felles underhold og utgifter til dekning av vedkommende ektefelles personlige behov. Uttrykket «i rimelig utstrekning» viser for det første til de begrensninger som gjelder for det felles ansvar for familiens underhold, jfr. motivene til første ledd. For det annet må ektefellen ha søkt å oppfylle sin plikt til å bidra til familiens underhold før han eller hun kan kreve kontanttilskudd fra den annen ektefelle. Dersom en ektefelle på grunn av sykdom e.l. bare i begrenset utstrekning er i stand til å bidra til familiens

underhold, vil den annen ektefelles plikt til blant annet å bidra med kontanttilskudd kunne øke tilsvarende.

Annet punktum gir hjemmel for å pålegge en ektefelle, som ikke oppfyller plikten til å bidra med kontanter etter første punktum, å betale bestemte beløp til den annen ektefelle. Regelen vil neppe ha særlig praktisk betydning. Men utvalget finner av prinsipielle grunner at adgangen til å fastsette bidragsplikt til den annen ektefelle under samlivet bør opprettholdes.

Til § 6-5

Denne paragraf vil avløse ektefellelovens § 1 annet ledd. Opplysningsplikten omfatter ikke bare økonomiske forhold av betydning for vurderingen av plikten til å bidra til familiens underhold. Opplysningsplikten er gjort generell for å sikre åpenhet mellom ektefellene også når det gjelder økonomiske forhold. Retten til å få innsyn i ektefellens økonomiske forhold gjelder også opplysninger for tiden før inngåelsen av ekteskapet i den utstrekning de har betydning for vurderingen av ektefellens aktuelle økonomiske situasjon.

Utvalget forutsetter at innsynsretten også gjelder nødvendige opplysninger i forbindelse med delingen av ektefellenes formue. Innsynsretten gjelder derfor også etter at ektefellene er blitt separert eller skilt.

KAPITTEL 7. Innskrenkninger i råderetten over visse eiendeler m.v.

I utgangspunktet har hver av ektefellene under ekteskapet rett til å råde over de ting de eier. I eierektefellens rett til å disponere over felles bolig og vanlig innbo m.v. er det imidlertid oppstilt enkelte begrensninger for å beskytte den annen ektefelles mulighet til å gjøre bruk av slike eiendeler. Reglene i kapittel 7 om vern av det felles hjem m.v. vil avløse reglene i ektefelleloven §§ 14-17 og 24a. Kapittel 7 angår bare innskrenkninger i en ektefelles rett til å råde over eiendeler eller eierandeler som denne selv eier fullt ut. Rettsvirkningene av disposisjoner i strid med den annen ektefelles eierrett reguleres derimot av alminnelige tingsrettslige regler om godtroerverv m.v.

Til § 7-1

Denne paragraf oppstiller krav om samtykke fra den annen ektefelle for at eieren skal kunne selge eller foreta visse andre disposisjoner over ektefellenes felles bolig.

Beskrivelsen er noe annerledes utformet enn ektefelleloven § 14, jfr. punkt V.6.3 foran.

Nr. 1 angår eiendom i den utstrekning den brukes til felles bolig. Dette alternativ omfatter både bolig som ektefellen eier og bolig som de leier. Eiendom som er ervervet som fritidseiendom faller utenfor bestemmelsen. Dersom ektefellene i en årrekke bor sammenhengende over lengre tid på slik eiendom, kan den imidlertid bli å anse som en bolig nummer to for ektefellene.

I de tilfelle en eiendom dels blir benyttet som felles bolig og dels til f.eks. næringsvirksomhet, gjelder plikten til å innhente samtykke bare i den utstrekning eiendommen benyttes til felles bolig. Det vil uten samtykke være adgang for eierektefellen til å selge de dyrkbare arealer som hører til et gårdsbruk så lenge eiendomsretten til våningshuset ikke blir berørt av disposisjonen. På tilsvarende måte vil det uten å innhente samtykke være adgang til å leie ut forretningslokaler i den del av eiendommen som ikke tjener til bolig.

Spørsmålet om det er nødvendig med samtykke dersom hele eiendommen blir avhendet mot at ektefellene forbeholdes uoppsigelig leierett til boligen, må avgjøres ved en konkret vurdering. Utvalget vil peke på at etter omstendighetene vil hensynet til vernet om den felles bolig, være tilstrekkelig ivaretatt ved en slik leierett. Behovet for å kunne pantsette en eiendom i sin helhet, og jordlovens begrensninger i adgangen til å skille ut deler av en eiendom tilsier også at det kan være behov for en adgang til å selge eiendommen uten at ektefellesamtykke foreligger under forutsetning av at ektefellene beholder en uoppsigelig leierett til selve boligen.

Nr. 2 regulerer særlig de tilfelle hvor den felles bolig inngår i et borettslag eller aksjeselskap. Videre omfattes obligasjonsleiligheter. Nr. 2 retter seg mot disposisjoner over den andel eller det verdipapir leieretten er knyttet til.

Kravet om samtykke etter nr. 1 og nr. 2 omfatter de rettslige disposisjoner som medfører at ektefellene mister, eller kan miste retten til å benytte boligen, dvs. ikke bare salg eller annen overdragelse, men også utleie m.v. Med hensyn til pantsettelse, jfr. punkt V.6.3.3 foran.

Gyldig samtykke vil foreligge når den skriftlige meddelelse er kommet til eier-ektefellens kunnskap. Det må imidlertid være adgang til å tilbakekalle samtykket frem til eier-ektefellen har inngått bindende avtale om overdragelse e.l. Et samtykke kan videre gjøres betinget, f.eks. av at overdragelse først skjer etter et nærmere angitt tidspunkt, eller etter at ektefellene har fått en annen bolig.

Utvalget mener at kravet om skriftlig sam-

tykke til disposisjoner over den felles bolig bør beholdes. Krav om skriftlighet bidrar til å understreke viktigheten av avgjørelsen, det gir notoritet og er videre nødvendig for at overdragelsen e.l. kan bli tinglyst, jfr. tinglysingsloven § 13 femte ledd.

Det er ikke anledning til å gi generelt forhåndssamtykke til disposisjoner over boligen, jfr. § 7-6.

For umyndige ektefeller gjelder de alminnelige regler i vergemålsloven. Er eier-ektefellen verge, må det oppnevnes setteverge.

Annet ledd vil avløse ektefelleloven § 17.

Etter gjeldende lov er kompetansen til å gi tillatelse til disposisjoner som nevnt i §§ 7-1 og 7-2 lagt til fylkesmannen. Betingelsene for å gi tillatelse er at ektefellen eller dennes verge nekter å gi samtykke til disposisjonen, og at fylkesmannen finner at det ikke er skjellig grunn til nektelsen.

Regelen i ektefelleloven § 17 er i overensstemmelse med dansk rett, jfr. lov av 18. mars 1925 nr. 56 om ægteskabets retsvirkninger § 20. I den svenske lov er kompetansen til å gi tillatelse lagt til retten, jfr. ÄB 7 kap. 8 §.

Utvalgets flertall – *Lødrup, Roll-Matthiesen, Stray Ryssdal, Torsnes, Lillestøl, Lien Utvik og Grønseth* – mener at det fortsatt bør være adgang til å få tillatelse til disposisjoner som nevnt i § 7-1 dersom ektefellen nekter å samtykke i disposisjonen. Men regelen bør utvides til også å omfatte tilfelle der samtykke ikke kan skaffes innen rimelig tid. Som eksempel kan nevnes tilfelle der det er vanskelig å få fremlagt spørsmålet for ektefellen på grunn av at vedkommende oppholder seg på et sted der det er dårlige kommunikasjoner. Regelen vil også kunne få betydning hvis ektefellen på grunn av sykdom er ute av stand til å ta stilling til om vedkommende kan akseptere at disposisjonen finner sted. Ved vurderingen av om samtykke ikke kan skaffes innen rimelig tid, må det legges vekt på om det av særlige grunner, f.eks. forestående kreditorforfølgning, er behov for en relativt rask avgjørelse. På den annen side vil det være av betydning at eier-ektefellen generelt ikke har krav på at den annen ektefelle umiddelbart tar stilling til spørsmålet om samtykke. Ektefellen har krav på tid til å områ seg. Særlig gjelder dette dersom disposisjonen kan få vesentlig betydning for opprettholdelsen av det felles hjem. Dersom det er spørsmål om å avhende den felles bolig, vil et par ukers utsettelse før samtykke eventuelt kan innhentes normalt ikke være tilstrekkelig til å kreve avgjørelse etter § 7-1 annet ledd.

Tillatelse til disposisjon som nevnt i §§ 7-1 og 7-2 skal bare gis dersom det ikke foreligger rimelig grunn for den annen ektefelle til å nekte samtykke. Selv om ordlyden er noe endret i forhold til gjeldende lov, er det ikke meningen å foreslå noen realitetsendring her.

Etter utvalgets oppfatning bør fortsatt både ektefellen og den annen part i avtalen kunne kreve avgjørelse etter § 7-1 annet ledd. Det vises i denne forbindelse til begrunnelsen i Innst. IV s. 10. Etter svensk og dansk rett kan imidlertid bare ektefellen kreve slik avgjørelse av offentlig myndighet.

Etter ektefelleloven § 17 er det fylkesmannen som har kompetansen til å gi tillatelse. Utvalget foreslår at spørsmålet avgjøres av skifteretten. På bakgrunn av skifterettens alminnelige arbeidsoppgaver synes dette organ å være best egnet til å treffe vedtak av denne art.

Et mindretall – *Holmøy og Totland* – mener at begjæring om skifterettens tillatelse er lite praktisk og ønsker derfor ingen slik regel.

Til § 7-2

Paragrafen oppstiller krav om samtykke for at eier-ektefellen skal kunne foreta disposisjoner over vanlig innbo i det felles hjem m.v.

Bestemmelsen vil avløse ektefellelovens § 15, som oppstiller krav om samtykke til disposisjoner over løsøre som tilhører det felles innbo, den annen ektefelles nødvendige arbeidsredskap og over gjenstander som tjener til barnas personlige bruk. Utvalget foreslår at samtykkekravet bare skal gjelde vanlig innbo i det felles hjem samt gjenstander som er bestemt til bruk for barna, jfr. nærmere punkt V.6.3.2.1 ovenfor. Forskjellen vil neppe ha særlig praktisk betydning.

Uttrykket «vanlig» innbo innebærer en innsnevring av ordlyden i forhold til gjeldende lov, som omfatter alt innbo. Hva eier-ektefellen kan overdra uten å innhente samtykke beror på en konkret skjønnsmessig vurdering. Momenter her vil være ektefellenes økonomiske situasjon og stilling for øvrig. Utenfor samtykkekravet faller f.eks. disposisjoner over verdifulle antikviteter, malerier m.v. Slike gjenstander vil ofte være anskaffet som kapitalplasseringer. Den annen ektefelle kan ikke ha noe berettiget krav på at gjenstandene i slike tilfelle forblir i det felles hjem. Begrepet «det felles hjem» må avgrenses på samme måte som formuleringen «felles bolig» i § 7-1. Innbo i fritidseiendom vil derfor som hovedregel falle utenfor rammen av § 7-2.

Når det gjelder spørsmålene om hvilke disposisjoner som krever samtykke, og de nærmere krav til samtykket vises til punkt V.6.3.3

ovenfor og kommentarene til § 7-1. En forskjell er imidlertid at det i § 7-2 ikke er oppstilt krav om at samtykket må være skriftlig. Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett. Muntlig samtykke eller aksept gjennom handling vil være tilstrekkelig.

Etter ektefellelovens § 15 annet ledd første punktum kan også en umyndig ektefelle gi samtykke til disposisjoner over innbo m.v. Utvalget er kommet til at denne særregel bør oppheves. Etter at myndighetsalderen ble senket til 18 år, vil en slik regel ha liten praktisk betydning. Umyndiggjorte kan ha behov for den beskyttelse som ligger i kravet om vergens godkjennelse av disposisjonen.

Etter ektefellelovens § 15 annet ledd annet punktum er samtykke unødvendig dersom det ikke kan innhentes uten vesentlig forhaling. Utvalget finner at det ikke er noe praktisk behov for en slik unntaksregel, og foreslår derfor at den ikke blir opprettholdt.

Til § 7-3

Paragrafen regulerer varigheten av råderettsbegrensningene ved separasjon og skilsmisse.

Når det gjelder eiendeler som er særeie, er gjeldende rett at rådighetsbegrensningene gjelder frem til ektefellene blir separert eller skilt, ektefelleloven § 24 a første punktum. Med hensyn til eiendeler som er felleseie, er rettstilstanden noe usikker.[94])

Av *første ledd* fremgår det at kravet om samtykke som hovedregel skal gjelde inntil det er avgjort hva som skal skje med den enkelte eiendel eller rettighet i oppgjøret mellom ektefellene. Bakgrunnen for regelen er at den ektefelle som ikke er eier av vedkommende eiendeler, fortsatt kan ha behov for beskyttelse mot disposisjoner over eiendelene. Etter § 13-2 kan vedkommende ektefelle uavhengig av det tidligere eierforhold få rett til å overta slike eiendeler. Utvalget mener at denne rett ikke må kunne avskjæres gjennom disposisjoner fra den opprinnelige eiers side. På tilsvarende måte vil det kunne være behov for beskyttelse av retten til å kreve bruksrett til bolig som den annen ektefelle eier, jfr. § 13-3.

Annet ledd regulerer varigheten av begrensningene i en ektefelles råderett over eiendeler som er hans eller hennes særeie. Er eiendeler i henhold til avtale mellom ektefellene, eller bestemmelse av giver eller arvelater unntatt fra deling, vil en ektefelle kunne gjøre krav gjeldende etter §§ 13-2 eller 13-3 når sterke grunner taler for det, jfr. § 14-3. I praksis er det imidlertid sjelden at det blir fremsatt slike krav, og at de blir tatt til følge. Selv om mulighetene til at slike krav kan føre frem er noe større etter utvalgets forslag enn etter gjeldende rett, finner man å ville opprettholde regelen i ektefellelovens § 24 a om at rådighetsbegrensningene bare gjelder frem til ektefellene er separert eller skilt. Dette medfører at en ektefelle som f.eks. krever bruksrett til den annens bolig, kan risikere at boligen etter separasjonen blir solgt, og at kravet om bruksrett derved blir illusorisk. I en slik situasjon kan imidlertid ektefellen forlange midlertidig forføyning etter § 17-2. Får vedkommende medhold, vil avgjørelsen kunne tinglyses og dermed gi det nødvendige vern, jfr. tinglysingslovens § 19 annet ledd.

Til § 7-4

Denne paragraf regulerer adgangen til å få omstøtt disposisjoner som er foretatt i strid med §§ 7-1 eller 7-2. Utvalget foreslår ikke vesentlige endringer i forhold til gjeldende lov, jfr. ektefellelovens § 16, og gir i hovedtrekk sin tilslutning til de vurderinger som er gitt i Innst. IV s. 9-10 og Ot.prp. (1968-69) nr. 66 s. 11-12.

Etter *første punktum* kan den krenkede ektefelle kreve en disposisjon foretatt i strid med §§ 7-1 eller 7-2 omstøtt ved dom. Når det gjelder disposisjoner over den felles bolig, jfr. § 7-1, kan omstøtelse kreves uansett om medkontrahenten har vært i god tro med hensyn til eventuell plikt til å innhente ektefelle-samtykke. Utvalget finner en slik regel nødvendig for å gi ektefellen tilfredsstillende beskyttelse mot uventede eller uønskede endringer i boforholdene. Regelen vil normalt heller ikke føre til urimelige resultater overfor medkontrahenten. Vedkommende bør i forbindelse med avtaleinngåelsen lett kunne forsikre seg om at nødvendig samtykke er innhentet. Videre gir tinglysningsloven en viss beskyttelse. Etter tinglysningslovens § 13 femte ledd må det før tinglysning av en rettslig disposisjon kan finne sted, godtgjøres at nødvendig samtykke er innhentet.

Dersom en disposisjon ved en feil er blitt tinglyst uten at nødvendig samtykke forelå, oppstår spørsmålet om omstøtelses-innsigelsen kan gjøres gjeldende overfor en senere erverver som i god tro har ervervet rett i eiendommen på bakgrunn av de opplysninger som fremgikk av grunnboken. I *Arnholm og Lødrup* s. 150 er det antatt at tinglysningsloven § 27 første ledd gir tredjemann beskyttelse mot en slik innsigelse. Etter denne bestemmelse kan den innsigelse at grunnbokshjemmelen skyldes et ugyldig dokument, ikke gjøres gjeldende overfor den som i god

[94]) Jfr. *Arnholm og Lødrup* s. 148, Ot.prp. (1968-69) nr. 66 s. 16 og *Augdahl* s. 82.

tro har fått tinglyst en rett ervervet ved avtale med innehaveren av grunnbokshjemmelen. *Austenå* hevder i TfR 1976 s. 478 derimot at omstøtelseskravet må stå på linje med de sterke ugyldighetsgrunner i tinglysningslovens § 27 annet ledd, slik at heller ikke godtroende tredjemann er beskyttet dersom det blir reist krav om omstøtelse.

Utvalget er av den oppfatning at en omstøtelse bør ha virkning ikke bare overfor medkontrahenten, men også dennes suksessorer. En slik regel er også foreslått av utvalget til revisjon av tinglysningsreglene, jfr. NOU 1982:17 s. 158. Ekteskapslovutvalget finner at en slik regel er nødvendig for at vernet av det felles hjem skal bli tilstrekkelig effektivt. Da det er en forutsetning for tinglysning at det blir godtgjort at nødvendig samtykke foreligger, må det antas at konflikter av denne art sjelden vil oppstå. Utvalget mener videre at hensynet til godtroende tredjemann tilsier at vedkommende bør ha krav på erstatning dersom en disposisjon ved en feil er blitt tinglyst uten at nødvendig ektefelle-samtykke er blitt innhentet. En slik erstatningsregel gjelder etter tinglysningslovens § 35 d for de ugyldighetsgrunner som etter tinglysningslovens § 27 annet ledd ikke kan ekstingveres. Utvalget forutsetter at disse spørsmål vil bli vurdert under arbeidet med en ny tinglysningslov.

Etter *annet punktum* kan en disposisjon over vanlig innbo i det felles hjem m.v., jfr. § 7-2, ikke omstøtes dersom medkontrahenten hadde rimelig grunn til å tro at ektefellen hadde rett til å foreta den. Da det ikke er krav om at samtykke til salg av felles innbo m.v. skal være skriftlig, og slike disposisjoner ikke skal tinglyses, vil det kunne være vanskelig for medkontrahenten å kontrollere om nødvendig samtykke foreligger. Utvalget mener derfor at godtroende medkontrahent i slike tilfelle fortsatt bør være beskyttet mot krav om omstøtelse. Ektefellens behov for vern er også mindre når det gjelder disposisjoner over innbo m.v. enn overfor disposisjoner over den felles bolig. Utvalget vil også peke på at etter lov om godtroerverv av 2. juni 1978 nr. 37 vil en godtroende medkontrahent generelt kunne ekstingvere rettigheter i tilknytning til det tidligere eierforhold, f.eks. en panterett. Det ville være liten sammenheng i reglene dersom godtroende medkontrahent ikke skulle kunne ekstingvere den innsigelse at gjenstanden var solgt i strid med plikten til å innhente ektefellens samtykke.

Den annen part i avtalen må imidlertid være i god tro når han får tingen overlevert til seg. God tro ved avtaleinngåelsen vil ikke være tilstrekkelig til å avskjære omstøtelseskravet, dersom vedkommende før overlevering finner sted f.eks. blir fortalt at selgers ektefelle har nektet å gi nødvendig samtykke til handelen, eller at han før dette tidspunkt får opplysninger som tyder på at medkontrahenten var gift, og at gjenstanden hørte til det felles hjem. Det er i overensstemmelse med de alminnelige regler for ekstinktivt avtaleerverv å legge overleveringstidspunktet til grunn, jfr. lov om godtroerverv av løsøre § 1. For nærmere enkeltheter vises til Ot.prp. (1976-77) nr. 56 s. 38 flg.

I *annet ledd* er det oppstilt visse frister med hensyn til når søksmål om omstøtelse senest kan reises. For det første løper det en frist på seks måneder fra det tidspunkt ektefellen fikk kunnskap om avtalen. Fristen etter de tilsvarende regler i dansk og svensk rett er 3 måneder. Utvalget mener at den seks-måneders frist som ble innført ved endringen av ektefelleloven i 1970, bør opprettholdes. Tidligere var fristen også etter norsk rett på 3 måneder. Ektefellen vil kunne trenge inntil 6 måneder til å områ seg på. Det vil kunne ta tid å vurdere hvilke konsekvenser den ulovlige disposisjon får for opprettholdelsen av det felles hjem, og hvordan man skal gå frem for å få omstøtt disposisjonen.

Spørsmålet om når en ektefelle skal anses å ha fått kunnskap om disposisjonen må avgjøres ved en konkret vurdering. Utgangspunktet må være at fristen først løper fra det tidspunkt ektefellen hadde tilstrekkelige faktiske opplysninger til å fastslå at en disposisjon, som krever samtykke, har funnet sted.

Utvalget foreslår videre at den absolutte frist for søksmål om omstøtelse på ett år fra tidspunktet for tinglysning av disposisjon over fast eiendom, og fra overleveringstidspunktet når det gjelder andre eiendeler, blir opprettholdt. En slik ytre grense for adgangen til å kreve omstøtelse er nødvendig av hensyn til medkontrahenten. Det vil i mange tilfelle ikke være grunnlag for å bebreide vedkommende for at det f.eks. ble foretatt en disposisjon i strid med § 7-1. Utgangspunktet for fristen kan synes noe tvilsomt ved overdragelse av aksje- og andelsboliger/leiligheter. Her vil det være best i tråd med det som gjelder eierboliger, å la overleveringen av aksjen/andelsbeviset være avgjørende.

Omstøtelse er ikke noe entydig begrep. Ved omstøtelse av disposisjoner til fordel for et konkursbo vil boet som alternativ til restitusjon in natura kunne kreve berikelsen (ved omstøtelse etter de objektive regler) eller erstatning (ved den subjektive omstøtelsesregel) fra skyldnerens medkontrahent, jfr. dek-

ningslovens §§ 5-11 og 5-12. Omstøtelse etter krav fra en ektefelle på grunn av strid med reglene om en ektefelles råderett antas derimot å innebære at disposisjonen blir kjent ugyldig med tilbakevirkende kraft, jfr. *Falkanger* i TfR 1978 s. 46 og for dansk rett, *Gravensen* s. 461. Utvalget finner at omstøtelse etter § 7-3 må innebære at disposisjonen blir kjent ugyldig med tilbakevirkende kraft. Et utlegg tatt av medkontrahentens kreditorer før omstøtelsen fant sted, vil således ikke stå seg. Kreditorene har ikke krav på sterkere rettsbeskyttelse enn den som gjelder for avtalesuksessorer, jfr. ovenfor. Videre kan nevnes at kreditorene vil kunne søke dekning i det vederlag som eier-ektefellen må gi tilbake til medkontrahenten.

Ved restitusjon av ytelsene som følge av at disposisjonen blir omstøtt, oppstår spørsmålet om medkontrahenten har tilbakeholdelsesrett inntil han får dekket sitt vederlag. Utvalget er av den oppfatning at hensynet til vernet om den felles bolig taler mot slik tilbakeholdsrett. Medkontrahenten vil videre normalt kunne kreve at dommen om omstøtelse også fastslår hans rett til tilbakebetaling av vederlaget. Med dommen som tvangsgrunnlag, vil han så kunne kreve avsetning, senere eventuelt utlegg f.eks. i den eiendom som omstøtelsen angår (eller den part selgerektefellen har i eiendommen). Under forutsetning av at verdien av vedkommende eiendom ikke er blitt redusert i mellomliggende periode, og at eier-ektefellen ikke er blitt insolvent, vil medkontrahenten på denne måten oppnå tilstrekkelig sikkerhet.

Spørsmålet om hvem som skal bære eventuelle omkostninger i forbindelse med den omstøtte disposisjon, påkostninger medkontrahenten har hatt på gjenstanden m.v., må etter utvalgets oppfatning avgjøres etter alminnelige erstatningsregler. I utgangspunktet vil derfor den godtroende erverver kunne få dekket slike omkostninger m.v. av eier-ektefellen, eller eventuelt av den ektefelle som krever omstøtelse dersom denne kan bebreides for ikke å ha grepet inn tidligere. Dersom medkontrahenten var klar over at disposisjonen var i strid med §§ 7-1 og 7-2, vil dette kunne stille seg annerledes.

Til § 7-5

Utvalget er kommet til at det bør gis regler om retten til overdragelse av sameieandel da mange eiendeler i dag er i sameie mellom ektefellene, jfr. § 6-1 tredje ledd og punkt V.3.6 og V.7.2 foran. Hensynet til vernet om det felles hjem tilsier at det er nødvendig å innhente ektefellens samtykke for å kunne foreta disposisjoner over andel i felles bolig, innbo m.v., jfr. § 7-2.

Etter *første ledd* får reglene i kapittel 7 om begrensninger i en ektefelles råderett tilsvarende anvendelse på disposisjoner over en sameieandel i eiendeler som er undergitt råderettsinnskrenkninger etter §§ 7-1 eller 7-2, f.eks. over vedkommendes ideelle andel av den felles bolig.

Kravet om samtykke til disposisjoner over andel i eiendeler som nevnt i §§ 7-1 og 7-2, innebærer en begrensning i disposisjonsretten i forhold til det som følger av de alminnelige regler i lov om sameie av 18. juni 1965 nr. 6, jfr. særlig lovens § 10 første ledd. Foreligger ikke nødvendig samtykke, vil det etter første ledd ikke være adgang til å overdra eller pantsette sameieparten.

Dersom en ektefelle overdrar sin andel i eiendeler som er sameie mellom ektefellene, og som har tjent til felles personlig bruk, kan den annen ektefelle kreve å innløse andelen. Spesialreglene i *annet ledd* går foran den alminnelige innløsningsregel i sameieloven § 11.

Utvalget mener at annet ledd gir enklere regler for innløsning enn det som følger av sameieloven § 11. Etter § 11 annet ledd skal innløsningssummen settes til vanlig pris, men ikke lavere enn kjøpesummen. Regelen medfører at man i en del tilfelle må gå til søksmål for å få fastsatt størrelsen av innløsningssummen, jfr. Ot.prp. (1964-65) nr. 13 s. 43. Det er langt raskere og rimeligere å få fastsatt innløsningssummen ved skiftetakst. Utvalget finner videre at lovgivningen blir mer oversiktlig, og at det blir enklere for ektefeller å få kunnskap om sin rettsstilling når man plasserer reglene om ektefellens innløsningsrett i § 7-5.

Annet ledd er ikke begrenset til overdragelse av part i eiendeler som nevnt i §§ 7-1 og 7-2, men gjelder generelt for eiendeler «som har tjent til felles personlig bruk». Dette innebærer at regelen f.eks. vil komme til anvendelse ved salg av andel i fritidseiendom eller bil som er i sameie mellom ektefellene. § 7-5 annet ledd skal ikke bare gi vern av det felles hjem, men generelt beskytte en ektefelle mot å få utenforstående inn i et sameie mellom ektefellene. Avgrensningen til eiendeler som har tjent til personlig bruk, innebærer at regelen ikke kommer til anvendelse på eiendeler nyttet i felles ervervsvirksomhet. En ektefelle kan kreve innløsning etter annet ledd selv om den annen bare i liten grad har brukt gjenstanden. Uttrykket *felles* bruk er ikke ment som noen begrensning av regelens anvendelsesområde.

Regelen i annet ledd vil også komme til

anvendelse når en andel er blitt overdratt i strid med regelen i første ledd om plikt til å innhente samtykke. I et slikt tilfelle vil ektefellen ha valget mellom å kreve omstøtelse av disposisjonen eller å innløse andelen. Om regelen også kan komme til anvendelse dersom ektefellen har samtykket i overdragelsen beror i prinsippet på en tolkning av samtykket. Normalt vil et samtykke til overdragelse forstås slik at ektefellen ikke vil kreve innløsning. Og da vil innløsningsretten være tapt.

Etter annet punktum kan innløsning også kreves når den annen ektefelle ønsker sameiet oppløst. Formålet med å kreve oppløsning vil normalt være å åpne mulighet ikke bare for å selge sameieparten, men selve sameiegjenstanden. Innløsningsrett vil i slike tilfelle gi ektefellen bedre beskyttelse enn det som følger av de alminnelige regler i sameieloven § 15. Den særlige innløsningsrett etter § 7-5 gjelder bare ved overdragelse, ikke ved tvangssalg. Men ved tvangssalg kan ektefellen eventuelt kreve innløsning i medhold av sameieloven § 11.

Annet ledd omfatter bare de tilfelle der eiendelen fullt ut er i sameie mellom ektefellene. Dersom en tredjemann også eier en part i gjenstanden, vil forholdet falle utenfor området for § 7-5, slik at de alminnelige regler i sameieloven (bl.a. reglene om forkjøpsrett) kommer til anvendelse.

Innløsningsretten kan gjøres gjeldende når det er inngått bindende avtale om overdragelse. Innløsning må kreves innen 6 uker etter at ektefellen fikk skriftlig melding om overdragelsen og med opplysning om fristen for å kreve innløsning. Tilsvarende frist gjelder for krav om fremsettelse av skiftetakst.

Utvalget foreslår, som nevnt, at innløsning skal skje etter skiftetakst. Skiftetaksten må tilsvare den forholdsmessige del av sameiegjenstandens totale verdi. Utvalget mener at skiftetaksten skal legges til grunn uansett størrelsen av det vederlag som opprinnelig var avtalt mellom den annen ektefelle og medkontrahenten. Det er ikke grunn til at den som krever innløsning skal kunne dra fordel av at ektefellen har avtalt et lavt vederlag, f.eks. ved salg til et særkullsbarn.

Når det gjelder innløsningsoppgjøret m.v., foreslår utvalget at de alminnelige regler i sameieloven § 11 skal komme til anvendelse.

Til § 7-6

Paragrafen regulerer adgangen til å fravike reglene om begrensninger i råderetten ved avtale mellom ektefellene.

For eiendeler som er felleseie, er det etter gjeldende rett ikke adgang til å avtale at begrensningene i råderetten ikke skal gjelde. Når det gjelder eiendeler som er særeie, kan reglene derimot fravikes ved avtale mellom ektefellene, jfr. ektefelleloven § 24a annet ledd første punktum.

Etter den *danske* lov om ægteskabets retsvirkninger av 18. mars 1925 nr. 56, §§ 18 og 19 gjelder begrensningene i råderetten bare for eiendeler som er felleseie, og det er ikke adgang til å fravike dem ved avtale. Det danske ekteskapslovutvalget av 1969 har i sin Bet. 3 s. 27 foreslått at begrensningene i råderetten også skal gjelde særeie, og at det ikke skal være adgang til å fravike reglene ved avtale mellom ektefellene. Etter gjeldende *svensk* rett omfatter begrensningene både felleseie (giftorättsgods) og særeie («enskild egendom»). Det er ikke adgang til å fravike reglene ved avtale mellom ektefellene.

Utvalget har vurdert om det også for eiendeler som er gjenstand for deling, bør være adgang til å bestemme at begrensningene i råderetten ikke skal gjelde. Utvalget finner at sterke grunner taler mot en slik endring i forhold til gjeldende rett. Vern mot disposisjoner over det felles hjem er av stor betydning for ektefellen. Det er fare for at avtaler kan bli inngått på et tidspunkt da ektefellen kan ha vanskelig for å overskue konsekvensene av at lovens vern av det felles hjem ikke skal gjelde.

Når det gjelder spørsmålet om begrensningene i råderetten over eiendeler som ikke skal være gjenstand for deling (særeie), bør kunne fravikes ved avtale, vises til vurderingene under pkt. V.6.3.2.3.

Utvalget er kommet til at det i utgangspunktet ikke skal være adgang til å avtale at reglene om innskrenkninger i råderetten etter kapittel 7 ikke skal gjelde. Unntak gjelder eiendeler som er særeie etter kapittel 9. Ektefellene kan følgelig treffe slik avtale også når det gjelder eiendeler som er unntatt fra deling etter bestemmelse av giver eller arvelater. Forslaget her går følgelig noe lenger i retning av avtalefrihet enn dansk rett og den nye svenske loven.

Avtale mellom ektefellene om at innskrenkningene i råderetten ikke skal gjelde for eiendeler som er unntatt fra deling, må inngås ved ektepakt, jfr. kapittel 11. Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett.

KAPITTEL 8. **Rett til å inngå avtaler på begge ektefellers ansvar.**

Som hovedregel hefter hver av ektefellene bare for den gjeld som vedkommende selv har pådratt seg. Men en ektefelle kan foreta visse disposisjoner vedrørende det daglige

hushold og oppfostringen av barna med den virkning at også den annen ektefelle blir ansvarlig for gjelden, jfr. § 8-1.

Til § 8-1

Bestemmelsen er et unntak fra hovedregelen i § 6-2 om at en ektefelle ikke kan forplikte den annen.

§ 8-1 vil avløse ektefelleloven § 7. Utvalget foreslår enkelte mindre endringer i forhold til gjeldende lov. I dansk rett har man i dag lignende regler om rett til å forplikte den annen ektefelle ved inngåelse av avtaler til det daglige hushold m.v., lov om ægteskabets retsvirkninger § 11. Den nye svenske ekteskapsloven inneholder derimot ikke noen tilsvarende bestemmelse – den tidligere regel i GB 5 kap. 12 § er opphevet. Som begrunnelse er anført at endrete kjøpevaner har medført at det i praksis ikke er så stort behov for regelen, jfr. SOU 1981:85 s. 313. Det danske ekteskapslovutvalg har derimot foreslått å beholde en slik særregel, jfr. Bet. 3 s. 37-39.

Utvalget mener at regelen fortsatt har praktisk betydning. Da ektefellene utad ofte fremstår som en enhet, er det naturlig at begge hefter for avtaler en av dem inngår i forbindelse med det daglige hushold m.v.

Ektefellene er solidarisk ansvarlige overfor tredjemann etter § 8-1. Paragrafen regulerer derimot ikke hvor mye hver av ektefellene plikter å betale på bakgrunn av det interne rettsforhold mellom dem. Det følger av reglene om den gjensidige underholdsplikt under ekteskapet m.v.

Retten til å foreta disposisjoner innenfor de grenser som følger av § 8-1, kan ikke tas fra ektefellen. Ektefellen får derved en viss beskyttelse dersom den annen ektefelle ikke oppfyller sin underholdsplikt i form av å stille penger til disposisjon.

Første ledd første punktum omfatter retten til på begge ektefellers ansvar å inngå vanlige avtaler om det daglige hushold og oppfostringen av barna.

Utvalgets *flertall – Grønseth, Lien Utvik, Holmøy, Stray Ryssdal, Roll-Matthiesen* og *Torsnes* – foreslår her en endring i forhold til gjeldende rett. En ektefelle vil etter forslaget ikke forplikte den annen ved utgifter pådratt for å dekke egne personlige behov. En slik regel vil ikke bare være til hjelp for den svakere ektefelle. Betydningen av regelen vil også være at den ene ektefelle rammes fordi den annen ektefelle bruker sine egne midler til mindre aktverdige behov og derfor belaster sin ektefelle ved kjøp av mer nødvendige ting.

Mindretallet – Lødrup, Lillestøl og *Totland* – går inn for at retten til å inngå avtaler på begges ansvar fortsatt også skal omfatte avtaler som bare tjener til dekning av den ene ektefelles særlige behov, f.eks. utgifter til legehjelp, klær til daglig bruk m.v.

Uttrykket det «daglige» hushold er brukt for å avgrense mot engangsanskaffelser f.eks. av varige forbruksgoder som dypfryser eller stuemøblement.

Som eksempler på avtaler om oppfostringen av barna kan nevnes kjøp av klær. Selv om underholdsplikten ikke omfatter den annen ektefelles særkullsbarn, forutsettes legitimasjonsregelen i § 8-1 å gjelde generelt for avtaler som angår barn som inngår i den felles husholdning. Den annen part i avtalen vil vanskelig kunne ha kjennskap til slektskapsforholdene innenfor en familie som utad fremstår som en enhet. Avtaleparten bør derfor kunne holde seg til begge ektefeller når det gjelder avtaler som angår de barn som faktisk blir forsørget i det felles hjem.

Når det gjelder spørsmålet om en konkret avtale faller innenfor området for § 8-1, er det videre av betydning om avtalen kan anses som vanlig på bakgrunn av ektefellenes økonomiske stilling.

Utvalget vil peke på at loven er formulert som en rettslig standard. Omfanget av representasjonsretten vil derved over tid kunne bli noe endret som følge av endringer i den økonomiske utvikling. For øvrig bør de kvalitative og kvantitative grenser for representasjonsretten fastlegges gjennom rettspraksis og teori.

Utkastet er formulert slik at felles ansvar bare inntrer ved inngåelse av en avtale som direkte angår det daglige hushold m.v. Derimot omfattes ikke opptak av lån for å foreta kontantkjøp. Utvalget mener at heller ikke kjøp med kredittkort, kontantkort o.l. skal omfattes av § 8-1. For den av ektefellene som ikke selv foretar innkjøpet, vil det være tilfeldig om kreditten blir ydet av selgeren eller en utenforstående tredjemann.

Bestemmelsens karakter av legitimasjonsregel medfører at den annen ektefelle blir ansvarlig når en avtale fremstår slik at den omfattes av loven, selv om ektefellen f.eks. gir bort en innkjøpt gjenstand i stedet for å anvende den i det daglige hushold. Den annen ektefelle blir følgelig også bundet selv om en disposisjon går ut over det som ektefellen hadde rett til etter det interne rettsforhold mellom ektefellene.

Etter *første ledd tredje punktum* inntrer ikke ansvar for den ektefelle som ikke selv inngikk avtalen dersom noe annet fremgår av forholdene. Som eksempel kan nevnes at den ektefelle som foretok disposisjonen i av-

talen betinger seg at bare vedkommende selv skal være ansvarlig.

Utvalget opprettholder ikke regelen i ektefelleloven § 7 tredje ledd om at en ektefelle som er umyndig på grunn av alder, selv kan foreta disposisjoner som nevnt i representasjonsregelen. Når myndighetsalderen i dag er 18 år, må en slik særregel antas å ha liten betydning. Utvalget har sett det som et mål å fjerne slike lite praktiske spesialregler fra ekteskapslovgivningen.

Utvalget finner heller ikke grunn til å opprettholde regelen om at fylkesmannen ved misbruk kan frata en ektefelle retten til å inngå avtaler på begges ansvar, jfr. ektefelleloven § 8. Regelen er sjelden brukt i praksis.

Etter *annet ledd* blir bare den ektefelle som inngikk avtalen forpliktet dersom den annen part i avtalen forstod eller burde ha forstått at avtalen gikk ut over hva ektefellen hadde rett til. Bestemmelsen må ses på bakgrunn av at medkontrahenten bare bør kunne påberope seg legitimasjonsregelen når han er i god tro m.h.t. retten til å forplikte den annen ektefelle. Dersom medkontrahenten var klar over at f.eks. de kjøpte husholdningsartikler ikke skulle benyttes til formål som nevnt i paragrafen, eller at innkjøpene gikk ut over det den annen ektefelle plikter å bidra med til det felles underhold, har medkontrahenten ikke krav på den sikkerhet som følger av regelen om rett til å holde kjøpers ektefelle ansvarlig.

Utvalget mener at det som etter gjeldende rett må være tilstrekkelig at medkontrahenten burde ha forstått at ektefellen ikke var berettiget til å foreta disposisjonen. Medkontrahenten kan imidlertid ikke være forpliktet til i særlig grad aktivt å foreta undersøkelser f.eks. om en kunde allerede har mottatt det vedkommendes ektefelle plikter å bidra med til det felles underhold m.v.

Utvalget vil presisere at § 8-1 ikke utelukker at den annen ektefelle kan bli forpliktet etter andre regler, f.eks. reglene om fullmakt eller om passivitetsvirkninger.

KAPITTEL 9. **Avtaler om oppgjøret ved ekteskapets opphør m.v.**

Hovedregelen er at det hver av ektefellene eier, etter fradrag av gjeld, skal deles mellom dem ved separasjon eller skilsmisse, jfr. § 6-3. I utgangspunktet skal slik deling også foretas mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger dersom ekteskapet opphører som følge av den ene ektefelles død, jfr. § 6-3 og § 15-2. Ved slikt oppgjør vil gjenlevende ektefelle også ha krav på arvelodd, jfr. arvelovens § 6. I praksis benytter imidlertid gjenlevende ektefelle seg ofte av retten til å sitte i uskifte med avdødes eiendeler, arvelovens §§ 9 flg.

Kapittel 9 gir regler om adgang for ektefellene til å avtale andre delingsregler enn de som følger av lovens normalordning. Det kan avtales at hele eller deler av den ene eller av begge ektefellers formue skal være unntatt fra deling (særeie) jfr. § 9-1. En mellomløsning er avtale om at dette bare skal gjelde ved separasjon og skilsmisse, slik at de alminnelige regler om deling skal gjelde ved oppgjør som følge av en ektefelles død, jfr. § 9-2. Som et ytterligere alternativ kan gjenlevende ektefelle gis rett til å sitte i uskifte med formue som er unntatt fra deling (særeie) jfr. § 9-3. Slike ordninger kan også fastsettes av giver eller arvelater som vilkår for arv eller gave, jfr. § 9-6.

Avtaler mellom ektefeller om formuesordningen skal inngås ved ektepakt, jfr. kapittel 11. Dersom avtalen i realiteten innebærer at en ektefelle får en gave fra den annen, vil også bestemmelsene i kapittel 10 om gaver mellom ektefeller m.v. kunne komme til anvendelse.

De regler som utvalget legger til grunn her, bygger langt på vei på gjeldende rett slik den senest ble revidert ved lov av 3. mars 1972 i forbindelse med vedtagelsen av arveloven. Reglene kan virke noe kompliserte. Men de er nå innarbeidet i praksis, og utvalget finner det derfor ikke riktig å foreslå vesentlige endringer i dem. Enkelte generelle spørsmål vedrørende avtaler mellom ektefellene om oppgjøret ved ekteskapets opphør m.v. er behandlet i avsnitt V.10 foran.

I de øvrige nordiske land er det ikke adgang for ektefeller til å inngå avtaler som nevnt i utkastets §§ 9-2 og 9-3, jfr. gjeldende ektefellelovs § 26 annet ledd.

Til § 9-1

Paragrafen inneholder hovedregler om avtaler om formuesordningen. Den gir hjemmel for å avtale at hele eller deler av den ene eller begge ektefellers formue skal være unntatt fra deling (særeie).

Adgangen til å opprette særeie ved avtale mellom ektefellene fremgår etter gjeldende rett av ektefelleloven § 22 første punktum. Ektefelleloven § 22 gir imidlertid ikke uttrykkelig hjemmel for å gjøre avtaler tidsbegrenset eller betinget av at ektefellene ikke får felles livsarvinger, jfr. § 9-1 annet ledd.

Dersom det forslag flertallet har til skjevdelingsregel blir gjennomført, jfr. § 12-3, vil behovet for særeie bli adskillig mindre enn etter gjeldende rett. Det vil således ikke være noe stort behov for å avtale at eiendeler som

en eller begge ektefeller hadde før de giftet seg, skal være særeie hvor det er likedeling ved ekteskapets opphør man ønsker å unngå. Og når særeie heller ikke er nødvendig hvis motivet for en gave til ektefellen er å hindre kreditorbeslag (etter omstøtelsesfristens utløp, jfr. dekningsloven § 5-2 og fremstillingen ovenfor V.9), vil det normalt bare være ønske om ikke å dele eiendeler ervervet under ekteskapet som vil begrunne avtale om særeie. At særeie ikke opprettes, vil innebære at retten til uskiftet bo med midlene ikke går tapt. Selv om det er adgang til å avtale uskifte også med særeiemidler, er nok det noe man i praksis ofte overser ved inngåelse av avtale om særeie. Men overfor en ektefelles livsarvinger vil særeie også i fremtiden være nødvendig hvis man ønsker at deres pliktdel skal beregnes av en annen formuesmasse enn den som følger av delingsreglene i kap. 12, jfr. kap. 15.

Hovedregelen om adgangen til å inngå avtale om delingen fremgår av *første ledd første punktum*. Regelen gir hjemmel for avtale om at det en ektefelle (eller begge) eier eller senere erverver skal være unntatt fra deling – særeie. En slik avtale innebærer ikke noen formuesoverføring fra den ene ektefelle til den annen. Avtalen får i utgangspunktet først betydning ved ekteskapets opphør. Her vil det dreie seg om eiendeler en ektefelle har, og som uten en slik avtale bl.a. i utgangspunktet ville ha blitt gjenstand for deling ved separasjon eller skilsmisse. Ønsker derimot en ektefelle å overføre midler til den annen ektefelle med umiddelbar virkning, kommer reglene om gaver mellom ektefeller til anvendelse. Ved slike gavedisposisjoner blir gaven bare unntatt fra deling hvis det uttrykkelig blir bestemt.

Det forhold at eiendeler på grunnlag av avtale mellom ektefellene er unntatt fra deling, får i det alt vesentlige bare betydning når ekteskapet opphører. Hver av ektefellene beholder da sine eiendeler, og uten at verdien av disse er gjenstand for deling. Når det skiftes mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger (sammensatt skifte) er prinsippet at arvingene trer inn i avdøde ektefelles sted, men den annen ektefelles arverett medfører begrensninger i de andre arvingenes rett.

En avtale om at eiendeler er unntatt fra deling har imidlertid også enkelte andre rettsvirkninger. For det første har en ektefelle ikke adgang til å sitte i uskifte med den annens midler som er unntatt fra deling, med mindre det er bestemt i medhold av § 9-3. Formuesordningen har for det annet betydning for beregningen av livsarvingers pliktdel, idet den skal vurderes ut fra den formue arvelaterens bo utgjør etter at delingen med den gjenlevende ektefelle er gjennomført. En tredje virkning er at ektefellene når det gjelder eiendeler unntatt fra deling, kan avtale at reglene i kapittel 7 om innskrenkninger i råderetten ikke skal gjelde, jfr. § 7-6. Videre er formuesordningen i dag tillagt virkninger på enkelte andre rettsområder. Som eksempel kan nevnes enkelte skatterettslige konsekvenser, jfr. *Zimmer*: Arv og skatt (1978) s. 203 flg. Formuesordningen er videre tillagt en viss betydning i odelsloven, jfr. §§ 15 og 34-36.

Utvalget mener det er nødvendig å opprettholde formkravene for avtaler om delingen. Kravet om ektepakt vil normalt medføre at ektefellene blir klar over at de foretar en disposisjon som kan ha stor betydning for deres fremtidige økonomiske situasjon. Samtidig sikres bevis for avtalens innhold. De nærmere regler om ektepakter fremgår av kapittel 11.

Etter *annet punktum* kan avtale om at det partene eier eller senere erverver skal være unntatt fra deling også inngås med sikte på et forestående ekteskap. Rettsvirkningene av en slik avtale etter ekteskapslovgivningen, f.eks. innskrenkningene i råderetten etter kapittel 7, inntrer imidlertid først når partene blir gift. Avtalen vil imidlertid etter sitt innhold kunne medføre begrensninger i de fremtidige ektefellers disposisjonsfrihet. I praksis blir det ofte truffet avtale om delingen forut for inngåelsen av ekteskapet, jfr. *Christensen*, s. 19.

Med hjemmel i *annet ledd første punktum* kan avtalen begrenses til å gjelde den ene ektefelles formue. Det vil f.eks. kunne være ønskelig der vedkommendes formue består av en familiebedrift.

Annet ledd første punktum gir videre adgang til å bestemme at deler av den ene eller begge ektefellers formue skal være unntatt fra deling. I praksis blir som nevnt ofte boligen gjort til hustruens særeie. Slike avtaler blir f.eks. også inngått der en ektefelle forut for ekteskapet har ervervet bolig eller fritidseiendom e.l. Derimot vil lovens normalordning med likedeling av verdiene gjelde for eiendeler som ikke er omfattet av avtalen, f.eks. det som erverves under ekteskapet. De ordninger som er nevnt hittil antas også å være tillatt etter gjeldende rett.

Om forholdet mellom en avtale om delvis særeie og reglene om skjevdeling bemerkes:

Til tross for de foreslåtte skjevdelingsregler må det forutsettes at det vil bli inngått ektepakter om delvis særeie som omfatter verdier som kunne vært holdt utenom delingen etter skjevdelingsreglene. Dette kan

skyldes at ektefellene ikke er klar over skjevdelingsreglene, eller at de mener at en ektepakt vil gi dem en sikrere garanti mot likedeling enn lovens skjevdelingsregler. Hvis en ektepakt om delvis særeie bare omfatter enkelte av de verdier som kan holdes utenom delingen etter skjevdelingsreglene, oppstår spørsmålet om ektefellen for de andre midler kan påberope seg skjevdelingsregelen, eller om disse skal likedeles. Utvalget forutsetter at en ektefelle ikke på forhånd kan fraskrive seg adgangen til skjevdeling. I tråd med dette må utgangspunktet være at en ektefelle kan påberope seg skjevdelingsreglene i tillegg til en ektepakt om delvis særeie. En avtale om delvis særeie kan imidlertid være et uttrykk for at ektefellene selv har forutsatt likedeling for resten. Dette moment kan være relevant ved den konkrete anvendelse av skjevdelingsregelen forsåvidt de gir plass for skjønn. Det bør imidlertid vises varsomhet med å bygge på ektefellenes forutsetninger idet forholdet kan være at de ikke har hatt kjennskap til lovens regler.

Det er uklart om det etter gjeldende rett er adgang til å avtale at en andel av formuen fastsatt ved brøk eller i prosent, skal være særeie, eller om særeiet bare kan omfatte fysiske deler av ektefellens formue. Tilsvarende gjelder avtale om at særeiet skal omfatte en verdi, fastsatt til et bestemt beløp. Etter utvalgets oppfatning vil det i praksis kunne være behov for å inngå slike avtaler, og utvalget ser ingen grunn til at de skal falle utenfor rammen av det ektefellene kan avtale. Som eksempel kan nevnes tilfelle der det alt vesentlige av en ektefelles formue består av et gårdsbruk. For å sikre bruket i tilfelle skilsmisse, kan det være ønskelig å unnta det fra deling. Dersom den annen ektefelle skulle ha krav på halvparten av nettoverdien ved eventuell skilsmisse, vil eier-ektefellen risikere å måtte selge gårdsbruket for å oppfylle bosloddkravet, eller belåne det så høyt at driften ikke ble regningssvarende. Det kan imidlertid virke urimelig om den annen ektefelle etter flere års ekteskap ikke skulle ha krav på noe av den verdi gården representerer. Det vil derfor kunne fremstå som en naturlig løsning om ektefellen etter avtalen får krav på verdier tilsvarende den eiendel som er unntatt fra deling, dvs. at 40% av gårdens verdi skal deles. Også det danske utvalg har foreslått at det bør være adgang til å fastsette at et særeie kan omfatte en bestemt brøkdel av formuen, jfr. Bet. 3 s. 19. Særlig hvis man unntar en bestemt brøkdel fra deling, vil man normalt kunne sikre en rimelig innbyrdes fordeling av verdiene mellom ektefellene uansett hvordan deres økonomiske forhold utvikler seg. Argumenter mot slike avtaler er at konsekvensene kan være vanskelige å overskue. Et annet motargument er at jo flere alternativer som tillates, desto mer uoversiktlig blir reglene om formuesordningen mellom ektefellene. Utvalget finner likevel ikke å ville tillegge disse argumenter avgjørende vekt i denne forbindelse.

Utvalget forutsetter at også avtaler f.eks. om at verdier av en ektefelles formue totalt sett over, eventuelt under et angitt beløp skal være gjenstand for deling, vil være gyldige.

På den annen side antar utvalget at det ikke er adgang til generelt å avtale at av den ene ektefelles formue i sin helhet, skal en bestemt brøk være gjenstand for deling. Det vil heller ikke være adgang til å avtale at av ektefellenes samlede formue skal 60% tilfalle mannen og 40% hustruen. Som generell delingsnorm kan således ikke likedelingsregelen settes til side før eller under ekteskapet dersom ektefellenes formue generelt skal være gjenstand for deling.

Annet ledd annet punktum innebærer antagelig også en utvidelse av avtalefriheten i forhold til gjeldende rett. Utvalget mener at det bør være adgang til å avtale enkelte vilkår i en ektepakt om særeie. Etter første alternativ kan en avtale som nevnt i § 9-1 første ledd gjøres tidsbegrenset. Eksempelvis kan det avtales at hver av ektefellenes formue skal være unntatt fra deling dersom ekteskapet opphører før det er gått 7 år, og at lovens alminnelige regler deretter skal gjelde.

Det er i praksis behov for å tidsbegrense en avtale om særeie, og det gjøres også fra tid til annen (selv om det er uklart om en slik begrensning er gyldig etter gjeldende rett). I de første årene etter ekteskapsinngåelsen vil ektefellenes formuer i det vesentlige bestå av verdier ervervet før ektefellene giftet seg. En likedeling er ikke så naturlig når bare en begrenset del av formuene er skapt som følge av ektefellenes felles innsats under ekteskapet. Opphører ekteskapet før utløpet av tidsfristen, vil en avtale om fullstendig særeie gi et noe enklere oppgjør enn dersom de alminnelige regler om skjevdeling m.v. kommer til anvendelse. Skjevdeling innebærer at størrelsen av verdiene hver av ektefellene bragte med seg ved inngåelsen av ekteskapet må fastlegges, jfr. § 12-3. Til støtte for regelen om tidsbegrensning vil utvalget videre peke på at konsekvensene er lette å overskue, og betingelsens inntreden er lett å konstatere. Også deler av det danske utvalg foreslår at det bør være adgang til å tidsbegrense en avtale om formuesordningen, jfr. Bet. 3 s. 19.

Et særlig spørsmål blir hvilke regler som

skal gjelde når tidsfristen er passert. Foreligger ingen bestemmelse i avtalen, må lovens alminnelige regler gjelde ved et eventuelt oppgjør etter utløpet av tidsfristen. (Når en bestemt eiendel har vært den ene ektefelles særeie, vil imidlertid den annen ektefelles tidligere innsats ikke kunne gi grunnlag for noen sameierett i denne eiendel, jfr. avsnitt. V.7.4.3.3). Utvalget mener at det også bør være adgang til å avtale f.eks. at hver av ektefellenes formue skal være unntatt fra deling i de første 7 år av ekteskapet, og at enkelte bestemt angitte eiendeler deretter fortsatt skal være unntatt fra deling. Det synes naturlig at ektefellene bør kunne treffe slike bestemmelser ved inngåelsen av den opprinnelige avtale og ikke skal behøve å vente til utløpet av den første avtalen med å inngå ny avtale om det fremtidige formuesforholdet. Etter utvalgets oppfatning bør en avtale likevel ikke kunne inneholde flere tidsfrister, f.eks. i form av at ektefellene over en årrekke gradvis reduserer den andel av formuen som er unntatt fra deling. Slike avtaler vil kunne medføre at formuesordningen blir svært komplisert. Slike ordninger er heller ikke foreslått akseptert i de andre nordiske land. På bakgrunn av de foreslåtte utvidelser av adgangen til skjevdeling, er heller ikke behovet for trinnvis begrensning av særeiets omfang særlig stort.

Annet alternativ gir adgang til å bestemme at en avtale om at hele eller deler av formuen skal være særeie bare skal gjelde dersom ektefellene ikke får felles livsarvinger. En undersøkelse av ektepakter tinglyst i Løsøreregisteret viser at en del ektepar setter en slik betingelse. Utvalget gjør likevel oppmerksom på at en slik betingelse ikke er foreslått inntatt i ekteskapslovgivningen i de øvrige nordiske land.

Selv om det ikke fremgår av utkastets regler, vil normalt en giverektefelle kunne ta visse forbehold i forbindelse med overføring av eiendeler til den annen ektefelle. Det er således ikke noe i veien for at giveren f.eks. av en fast eiendom forbeholder seg en forkjøpsrett i tilfelle mottageren senere vil avhende den. I det hele må de forbehold en giver vanligvis har adgang til å ta, også være gyldige hvor gavemottageren er ektefellen. Det er bare hvor slike forbehold medfører avvik fra det som er tillatt etter de alminnelige regler om formuesordningen, at forbeholdet må settes til side. Tas det f.eks. forbehold om at gaven skal tilbakeføres ved ekteskapets opphør, vil det ikke være gyldig.

Til § 9-2

Denne paragraf gir hjemmel for ektefeller til ved ektepakt å bestemme at en avtale om formuesordningen som nevnt i § 9-1, bare skal gjelde ved separasjon og skilsmisse og ikke ved oppgjør etter den ene ektefelles død. Det kan videre bestemmes at avtalen bare skal gjelde dersom en bestemt av ektefellene dør først. Første og annet punktum vil avløse henholdsvis ektefelleloven § 26 annet ledd første punktum og tredje ledd. § 9-2 tredje punktum er formelt sett ny. Men også etter gjeldende rett er det antatt at gjenlevende ektefelle, med mindre annet fremgår av avtalen, har rett til å velge mellom å kreve deling (eller å overta midlene i uskifte), eller å se bort fra begrensningen i avtalen slik at midlene fortsatt blir unntatt fra deling (særeie), jfr. *Arnholm* og *Augdahl* i Rt. 1955 s. 385 flg., og *Arnholm* og *Lødrup*, s. 144.

Tilsvarende regler finnes ikke i de øvrige nordiske land. Flertallet i det danske ekteskapslovutvalget har imidlertid foreslått at avtale om særeie normalt ikke skal berøre gjenlevende ektefelles rettigheter når ekteskapet opphører som følge av den ene ektefelles død (skilsmissesæreie). Det må eventuelt fremgå direkte av avtalen om formuen skal være unntatt fra deling også ved dødsboskifte (fullstendig særeie), jfr. Bet. 3 s. 18.

I forbindelse med arvelovrevisjonen ble det foreslått som en normalordning for særeie at det bare skulle gjelde ved separasjon og skilsmisse og ikke ved en ektefelles død, jfr. Innstillingen fra arvelovkomiteen, 1962 s. 88 flg. Dette ble imidlertid endret i proposisjonen, jfr. Ot.prp. (1968-69) nr. 36 s. 86 flg. Det ligger utenfor utvalgets mandat å komme nærmere inn på disse spørsmål.

Paragraf 26 annet ledd første punktum og tredje ledd kom inn i ektefelleloven ved lov 25. juni 1937 nr. 14. Formålet med lovendringen var å styrke lengstlevende ektefelles stilling i forhold til avdødes arvinger, jfr. Ot.prp. (1937) nr. 14 s. 10-13. Regelen må ses på bakgrunn av at formålet med en avtale om at eiendeler skal være unntatt fra deling (særeie), i mange tilfelle er å regulere oppgjøret ved eventuell separasjon eller skilsmisse. Dersom ekteskapet opphører ved den ene ektefelles død, vil ektefellene derimot ofte ønske at lovens alminnelige regel om likedeling skal legges til grunn. Når virkningene av særeie faller bort slik at midlene likevel skal behandles etter lovens hovedregler om deling ved den ene ektefelles død, vil gjenlevende ektefelle også ha rett til å sitte i uskifte etter de alminnelige regler i arveloven kapittel 3 uten at dette er avtalt særskilt. Avtale

som nevnt i § 9-2 innebærer således en prioritering av gjenlevende ektefelles interesser i forhold til avdødes arvinger.

Første punktum gir ektefellene adgang til å avtale at en bestemmelse om at eiendeler er unntatt fra deling, ikke skal gjelde når ekteskapet opphører ved ektefellens død. Oppgjøret skal da i stedet foretas etter de alminnelige regler i kapittel 15. Henvisningen til utkastets § 9-1 innebærer at begrensningen også kan gjelde avtale som bare unntar visse verdier fra deling. Det er videre mulig å avtale at bare deler av den formue som er unntatt fra deling (særeie) skal deles ved oppgjøret etter den ene ektefelles død. Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett.

Annet punktum gir hjemmel for å begrense avtalen etter første punktum til det tilfelle at en bestemt av ektefellene dør først. Utvalget mener at det fortsatt vil være behov for å kunne avtale en slik begrensning. Den av ektefellene som har den betydeligste formue, vil ikke være tjent med deling ved den annen ektefelles død. Da ordningen har til formål å styrke lengstlevendes stilling, må avtalen kunne begrenses til å gjelde tilfelle der ordningen må forutsettes å bli i gjenlevende ektefelles interesse.

Etter *tredje punktum* er lengstlevende ektefelle gitt en alminnelig rett til å se bort fra slike begrensninger i avtalen som nevnt i første og annet punktum. Den formue som er omfattet av avtalen, vil i så fall ikke bli gjenstand for deling. Regelen er begrunnet i at adgangen til å avtale begrensninger som nevnt i § 9-2, er gitt for å styrke lengstlevende ektefelles stilling. Dersom lengstlevende ikke ser seg tjent med at formuen skal være gjenstand for deling, bør vedkommende ikke være forpliktet til å overholde slike begrensninger i særeieavtalen. Bestemmelsen antas som nevnt ovenfor å være i overensstemmelse med gjeldende rett.

Lengstlevende ektefelles valgrett gjelder ikke dersom annet er avtalt eller klart forutsatt av ektefellene. En slik forutsetning må antas å foreligge dersom ordningen i særeieavtalen ikke er fastsatt av hensyn til lengstlevende. Som eksempel kan nevnes at førstavdøde overfører midler til lengstlevendes særeie i den tro at dette var nødvendig for å beskytte midlene mot kreditorforfølgning, og bestemmelsen om omgjøring (transformasjon) ble inntatt av hensyn til førstavdødes arvinger. En valgrett for lengstlevende ektefelle ville i et slikt tilfelle føre til at noe av formålet med avtalen ikke ble realisert.

Til § 9-3

Denne paragraf gir ektefellene rett til å bestemme ved ektepakt at lengstlevende skal ha rett til å sitte i uskifte med formue som etter avtale mellom ektefellene er unntatt fra deling (særeie). Paragrafen vil avløse ektefelleloven § 26 annet ledd, annet og tredje punktum, jfr. tredje ledd.

Tilsvarende regler finnes ikke i de øvrige nordiske land. Det *danske* utvalg har imidlertid som nevnt, foreslått adgang til å avtale at særeie bare skal gjelde ved separasjon og skilsmisse. Hvor ekteskapet oppløses som følge av den ene ektefelles død, kan gjenlevende ektefelle sitte i uskiftet bo med avdødes formue. Derimot fant utvalget, om enn under tvil, at det ikke var særlig behov for adgang til uskifte med særeie, og at reglene eventuelt ville bli for kompliserte, jfr. Bet. 3 s. 19.

Ektefelleloven § 26 annet ledd, annet og tredje punktum kom inn i loven ved arveloven av 1972. Regelen ble begrunnet med at det forelå et praktisk behov for en slik ordning. Som eksempel ble vist til at en ektefelle som har vesentlig større formue enn den annen, kan ønske at den lengstlevende ektefelle skal kunne sitte i uskifte etter de alminnelige regler, men at det ved skifte av uskifteboet ikke skal skje en deling av formuen i disfavør av hans egne arvinger, jfr. Ot.prp. (1968-69) nr. 36 s. 93. Utvalget mener at det fortsatt kan være behov for en slik regel. Da regelen nå er vel innarbeidet, bør det heller ikke legges avgjørende vekt på at den i noen grad kan komplisere disse reglene. Utvalget legger videre vekt på at det generelt er ønskelig å gi mulighet for å styrke lengstlevende ektefelles interesser i forhold til de virkninger som en ren avtale om særeie medfører. § 9-3 kan gi mulighet for en rimelig avveining mellom interessene til f.eks. førstavdødes særkullsbarn og gjenlevende ektefelle.

Første punktum slår fast ektefellenes adgang til å avtale at lengstlevende skal ha rett til å sitte i uskifte med førstavdødes formue som det er avtalt ikke skal deles (særeie). Som følge av at uskifteadgangen gjelder formue som er særeie, skal det ikke skje likedeling av nettoformuen ved opphør av uskiftet. Avtale etter § 9-3 må inngås ved ektepakt, jfr. kapittel 11.

§ 9-3 gjelder bare midler som er unntatt fra deling (særeie) ifølge avtale mellom ektefellene, jfr. § 9-1. For eiendeler som er unntatt fra deling etter bestemmelse av en giver eller arvelater, kan imidlertid giveren eller arvelateren fastsette en ordning som nevnt i § 9-3 med hjemmel i § 9-6. Dersom adgang til uskifte er hjemlet eller klart forutsatt i givers eller arvelaters bestemmelse om særeie, vil også ektefellene kunne bestemme dette i medhold av § 9-6 annet punktum.

Avtale som nevnt i første punktum kan begrenses til deler av den formue som er unntatt fra deling. Lengstlevende ektefelle kan f.eks. gis rett til å sitte i uskifte med bolig eller fritidseiendom, men slik at det på vanlig måte foretas arveoppgjør m.h.t. den øvrige del av førstavdødes formue som er unntatt fra deling (særeie).

§ 9-3 innebærer ikke noen begrensning i de alminnelige vilkår for uskifte. Adgangen til uskifte med særkullsbarn eller livsarvinger til særkullsbarn vil derfor fortsatt være betinget av deres samtykke, jfr. arveloven § 10.

Etter *tredje punktum* skal som hovedregel også lengstlevende ektefelles eget særeie inngå i uskifteboet. Uskifteboet vil da omfatte ektefellens samlede formue. Regelen er bl.a. begrunnet i at det lett kan skje sammenblanding mellom avdødes og lengstlevendes midler. Et oppgjør etter opphør av uskiftet, f.eks. etter lengstlevendes død, vil ellers kunne bli svært komplisert. Utvalget foreslår likevel å opprettholde adgangen for ektefellene til å avtale at lengstlevendes særeie likevel ikke skal gå inn i uskifteboet, jfr. arveloven § 9 annet ledd annet punktum. Regelen er nå innarbeidet, og utvalget finner at det på bakgrunn av de svært ulike formuesforhold som kan foreligge, ville være uheldig om ektefellens valgrett skulle bli innsnevret i forhold til gjeldende rett. I enkelte tilfelle er det behov for å holde lengstlevende ektefelles særeiemidler utenfor uskifteboet. Som eksempel kan nevnes at der den førstavdøde har ektefellenes felles bolig m.v. som sitt særeie, vil det være naturlig at lengstlevende skal ha adgang til å sitte i uskifte med disse midler. Dersom lengstlevendes særeie består av arvede aksjer i en familiebedrift, kan det derimot være ønskelig at disse verdier blir holdt utenfor oppgjøret med førstavdødes arvinger ved delingen av uskifteboet.

Hvor ektefellene inngår avtale som nevnt i § 9-3 tredje punktum om at gjenlevendes særeie skal holdes utenfor uskifteboet, vil følgelig grensen mellom hver av ektefellenes særeie få betydning. Uskifteboet omfatter da bare førstavdødes særeie. Begrensningene i lengstlevende ektefelles råderett etter arveloven kapittel 3 gjelder da bare disse midler og ikke lengstlevendes eget særeie. Videre kan nevnes at lengstlevendes særeie-midler heller ikke inngår i den deling som skal finne sted i medhold av arveloven § 26 annet ledd ved opphør av uskiftet, jfr. nærmere *Lødrup*, s. 221-222.

Fjerde punktum viser til arveloven § 26 annet ledd m.h.t. delingen av boet ved opphør av uskiftet, hvor det bestemmes at delingen skal skje på grunnlag av verdiforholdet mellom hver av ektefellenes særeie-formue på det tidspunkt uskifteboet ble etablert. Dersom de verdier som inngikk i uskifteboet var førstavdødes særeie på kr. 100.000,- (netto) og lengstlevendes særeie på kr. 500.000,- (netto), vil førstavdødes arvinger ha krav på 1/6 og lengstlevendes arvinger ha krav på 5/6 av verdien av uskifteboet ved en deling etter lengstlevendes død.

Utvalget foreslår en presisering av adgangen for ektefellene til å treffe avvikende avtale om delingsforholdet. Det skal bare være adgang til å avtale en mer lik fordeling av formuen.

Til § 9-4

Paragrafen gir ektefellene adgang til å oppheve eller endre avtaler om sitt økonomiske forhold. Regelen er i overensstemmelse med gjeldende rett, jfr. blant annet ektefelleloven § 26 første ledd som fastslår retten til helt eller delvis å omgjøre en ektefelles særeie til felleseie. I medhold av § 9-4 kan en avtale om ektefellenes økonomiske forhold oppheves, endres eller suppleres. Slike avtaler om endringer i formuesforholdet vil kunne ha stor betydning for størrelsen av livsarvingenes pliktdel, smln. bemerkningen ovenfor til § 9-1. De er imidlertid ikke dødsdisposisjoner i arverettslig forstand. En ektepakt som inngås på den ene ektefelles dødsleie, og som opphever en tidligere ektepakt om at ektefellens formue skal være unntatt fra deling (særeie), må eksempelvis livsarvingene respektere. Det samme gjelder hvor ektefellen gir den lengstlevende rett til uskifte med særeiemidler.

Til § 9-5

Denne paragraf regulerer en umyndig ektefelles adgang til å inngå eller omgjøre avtale om formuesordningen. Regelen tilsvarer ektefelleloven § 27.

Som hovedregel er det vergen som har myndighet til å inngå avtaler som angår den umyndiges økonomi. Når det gjelder avtaler om det økonomiske forhold mellom ektefeller, bør etter utvalgets mening regelen imidlertid fortsatt være at disposisjonen foretas av den umyndige selv, men at vergens samtykke er nødvendig for at avtalen skal bli gyldig. Slike avtaler kan føles å være av en slik personlig art at det er naturlig at disposisjonen primært blir foretatt av den umyndige selv.

Kravet om samtykke medfører at den umyndige og dennes verge må være enige for at det skal foreligge bindende avtale som

nevnt i §§ 9-1 til 9-4. Formkrav når det gjelder vergens samtykke fremgår av § 11-1 første ledd.

Utvalget finner ikke behov for særregler om adgangen til å treffe avtale om formuesordningen når en ektefelle er sinnsyk. Slike regler er heller ikke foreslått i de andre nordiske land. Etter alminnelige avtalerettslige regler vil en avtale inngått av en sinnsyk ektefelle være bindende for denne dersom vedkommende forstod hva avtalen innebar, og vedkommende ektefelles medvirkning til disposisjonen ikke var motivert av sykdommen. Dersom den sinnsyke ektefelle ikke selv er i stand til å treffe en slik disposisjon, vil det følgelig ikke være mulig å inngå avtale om formuesordningen.

Til § 9-6

Etter denne paragraf kan en giver eller arvelater som vilkår for gaven eller arven bestemme at den skal være unntatt fra deling, og eventuelt treffe bestemmelser som nevnt i §§ 9-1 til 9-3.

Etter gjeldende rett fremgår en givers eller arvelaters adgang til å bestemme at gaven eller arven skal være mottagerens særeie, av ektefelleloven § 23 første og annet ledd. Tilsvarende bestemmelser finnes i svensk rett i ÄB 7 kap. 2 §. I dansk rett er hjemmelen lov om ægteskabets retsvirkninger § 21. Det danske ekteskapslovutvalget har i Bet. 3 foreslått presisert at giver eller arvelater skal ha samme adgang som ektefellene til å treffe bestemmelser om formuesordningen.

En giver eller arvelater har generelt en meget vid adgang til å sette vilkår for gaven eller arven. Det er naturlig at denne adgang også gjelder vilkår om formuesordningen mellom ektefellene med hensyn til gaven eller arven. Ved å fastsette at eiendelene ikke skal være gjenstand for deling, vil en arvelater kunne oppnå større sikkerhet for at de verdier eiendelene representerer, ikke blir delt dersom arvingen senere skulle bli separert eller skilt. Behovet for en giver eller arvelater til å treffe bestemmelse om dette vil imidlertid bli redusert ved de delingsregler som utvalget foreslår, se særlig § 12-3 om skjevdeling.

Etter *første punktum* omfatter givers eller arvelaters adgang til å sette vilkår alle de ordninger som er nevnt i §§ 9-1 til 9-3. Modifikasjoner i forhold til en ren bestemmelse om at eiendelene er unntatt fra deling, vil normalt være til fordel for arvingens eller gavemottakerens ektefelle. Det synes naturlig at giver eller arvelater skal ha adgang til å sikre at også mottakerens ektefelle i noen grad skal kunne dra nytte av gaven eller arven, f.eks. at ektefellen skal ha adgang til å sitte i uskifte med eiendeler som er gjort til mottakerens særeie. Dette må mottagerektefellen være bundet av.

Selv om det ikke er uttrykkelig sagt i § 9-6, har naturligvis en giver eller arvelater også rett til – innenfor rammen av ellers gjeldende formuerettslige og arverettslige regler – å knytte betingelser til gaven eller arven. Bestemmelsen kan derfor ikke tolkes slik at det ikke kan oppstilles andre vilkår enn de som fremgår av første punktum.

En arvelaters adgang til å treffe bestemmelse etter § 9-6 kan også omfatte pliktdelsarv, jfr. arveloven § 31. Når det gjelder gaver, må vilkåret senest være fastsatt samtidig med at gaveløftet ble bindende for giveren. Gave kan foreligge selv om mottageren delvis yter vederlag. Disposisjonen må imidlertid inneholde et klart element av gave, og det må foreligge gavehensikt for at giveren skal kunne treffe bestemmelse i medhold av paragrafen. Selv om mottakeren har ytet delvis vederlag, vil gaven i sin helhet være unntatt fra deling, medmindre giver har fastsatt noe annet, jfr. Rt. 1986 s. 164. Motytelsen vil imidlertid etter omstendighetene kunne gi grunnlag for vederlagskrav for den annen ektefelle etter § 14-1.

Ifølge *annet punktum* må en arvelater treffe bestemmelse som nevnt i §§ 9-1 til 9-3 ved testament. Utvalget har derimot ikke funnet grunn til å foreslå noe tilsvarende formkrav med hensyn til gaver. Gavedisposisjoner skjer normalt formløst. For å sikre bevis bør likevel bestemmelser om delingen m.v. bli fastsatt skriftlig av giveren. Det er mottageren som har bevisbyrden for at det foreligger en slik bestemmelse.

Den begrensede adgang for ektefellene etter *tredje punktum* til å endre givers eller arvelaters bestemmelse antas å være i overensstemmelse med gjeldende rett, jfr. bl.a. Rt. 1963 s. 417. Når arven eller gaven er gitt på visse vilkår, er det naturlig at ektefellene ikke fritt kan endre disse vilkår.

Utvalget har vurdert behovet for en regel om plikt til å opplyse den annen ektefelle om at arv eller gave inneholder vilkår som nevnt i §§ 9-1 til 9-3. En slik opplysningsplikt vil imidlertid kunne representere en belastning i forholdet mellom f.eks. giveren og mottakerens ektefelle. Det vil videre være vanskelig å fastsette hva som skal være rettsfølgen av brudd på opplysningsplikten. Spørsmålet har liten betydning ved separasjon og skilsmisse, da slike midler normalt vil være gjenstand for skjevdeling, jfr. flertallets forslag til § 12-3. Men ved ektefellens død, vil det kunne være en ubehagelig overraskelse for den

lengstlevende at kanskje betydelige midler på avdødes hånd ikke er gjenstand for uskifte.

Den foreslåtte lempningsregel i § 14-2 omfatter ikke særeie som følge av bestemmelse av giver eller arvlater.

Til § 9-7

Dersom ikke annet er særlig bestemt, blir etter gjeldende rett det som trer i stedet for særeie også særeie, mens avkastning av særeie blir felleseie, jfr. ektefelleloven § 24. Tilsvarende gjelder i svensk rett, ÄB 7 kap. 2 §. Også i dansk rett er regelen i dag den samme, jfr. lov om ægteskabets retsvirkninger § 21. Det danske ekteskapslovutvalg foreslår derimot at avkastning av særeie også skal bli særeie. Forslaget er begrunnet med at en slik ordning antas å være i overensstemmelse med ønsket til flertallet av ektefeller som oppretter særeie, jfr. Bet. 3 s. 22.

Utvalget foreslår i § 9-7 opprettholdt de regler som i dag gjelder om at verdier som trer i stedet for særeie, blir særeie. Det vil klart være i overensstemmelse med formålet for avtalen eller bestemmelsen om formuesordningen at det som trer i stedet for eiendom som er unntatt fra deling, heller ikke skal deles. Det vil ofte bero på tilfeldigheter at nye eiendeler er trådt i stedet for de eiendeler som opprinnelig ble unntatt fra deling, f.eks. at en forsikringssum er utbetalt som erstatning for at en særeiegjenstand er blitt ødelagt.

Når det gjelder avkastning av midler som ikke skal deles, er utvalget under en viss tvil kommet til at heller ikke den skal være gjenstand for deling. Når utvalget her foreslår den motsatte løsning i forhold til gjeldende rett, skyldes det at det normalt vil være i tråd med partenes intensjoner. Det kan her vises til at i svært mange av de ektepakter som fastsetter særeie, er det – hvor avkastningsspørsmålet har praktisk betydning – tatt inn bestemmelser om at avkastningen skal være særeie. Dette er også en klar tendens hvor særeie er bestemt av en giver eller arvelater. Utvalget finner at lovens utgangspunkt bør være i overensstemmelse med det folk flest synes å ønske.

Første punktum inneholder regelen om at verdier som trer i stedet for eiendom som er særeie, blir særeie. Dette alternativ omfatter f.eks. salgssum, forsikringssum eller erstatningssum som utbetales for eiendeler som var unntatt fra deling (særeie). Eiendeler som blir ervervet for slike utbetalinger vil naturligvis også være unntatt fra deling. På tilsvarende måte vil gjenstander ervervet ved investering av særeiemidler være unntatt fra deling.

Særlige spørsmål oppstår dersom eiendeler dels erverves for midler som ikke skal deles, dels for midler som er gjenstand for deling. Dersom en vesentlig del av kontantsummen er betalt av særeiemidler, må det forutsettes at eiendommen blir unntatt fra deling og særlig dersom vedkommende ektefelle også blir ansvarlig for eventuelle lån. Men i praksis vil løsningen kunne bli annerledes, avhengig av de konkrete forhold. Utvalget mener imidlertid at den nærmere grensedragning på dette området må overlates til rettspraksis. Utvalget vil peke på at den annen ektefelle i slike tilfelle vil kunne ha et vederlagskrav ved en eventuell senere deling.

Som eksempler på avkastning som etter *annet punktum* heller ikke skal deles, kan nevnes renteinntekter, aksjeutbytte og leieinntekt av eiendeler som er særeie.

Regelen i annet punktum gjelder ikke dersom ektefellene ved ektepakt har bestemt noe annet, eller det er fastsatt av arvelater eller giver m.h.t. arven eller gaven.

Det forutsettes at reglene i denne paragraf også omfatter ordninger som omfattes av §§ 9-2 og 9-3, jfr. § 9-6.

KAPITTEL 10. **Gaver mellom ektefeller m.v.**

Reglene i dette kapitlet gjelder gaver mellom ektefeller. På samme måten som avtaler om formuesordningen, er det for gaver nødvendig med visse formregler. Det skyldes dels forholdet mellom ektefellene, dels forholdet til ektefellenes kreditorer.

Hensynet til giverektefellens kreditorer tilsier videre at ektepakten må tinglyses for at gaven skal ha rettsvern. Når den ene ektefelles økonomi blir svekket ved at det gis gaver til den annen, er det behov for notoritet. Det bør være klart hva gaven gikk ut på, og når den ble gitt. Fellesskapet mellom ektefellene vil lett kunne friste til antedatering av transaksjoner som er svikaktige overfor kreditorene. Tinglysning vil også gi en viss publisitet. Slike overføringer kan i seg selv være egnet til å vekke kreditorenes oppmerksomhet, og dermed gjøre det mulig for dem å ta de nødvendige skritt for å sikre sine krav. Om de nærmere regler for tinglysning av ektepakter, vises til motivene til kapittel 11.

Reglene om omstøtelse av gaver mellom ektefeller er inntatt i dekningsloven § 5-2. Samtidig med vedtagelsen av denne loven, ble reglene i ektefellelovens §§ 34 flg. endret. Etter disse regler har en ektefelles kreditorer

et krav mot den annen ektefelle hvis denne har mottatt en gave, og giveren ikke fortsatt var solvent da gaven ble gitt, jfr. ektefellelovens § 36. Tilsvarende gjelder hvor en ektefelle ved skifte av felleseie har gitt avkall på noe som han eier, og som ikke etter loven skulle tilfalle den annen ektefelle, jfr. ektefellelovens § 37.

Utvalget finner at disse bestemmelsene er tilfredsstillende og passer også i forhold til det foreliggende lovutkast. Utvalget har derfor tatt disse reglene inn i utkastets kapittel 10 uten å foreta realitetsendringer. Om bakgrunnen for reglene som ble vedtatt i 1984, vises til NOU 1972:20 s. 285 flg. For enkelte særspørsmål vises til avsnitt V.9.3 foran.

I ektefellelovens kap. 6 om «Gaver og andre rettshandler mellom ektefeller» gir § 38 en ektefelle som har bistått den annen i dennes ervervsvirke, et krav på godtgjørelse for dette, såfremt det er rimelig. Utvalget foreslår ingen slik regel. Den anses for å være helt upraktisk, og en slik godtgjørelse ville for øvrig utløse en rekke skatte- og avgiftsmessige spørsmål. Det som kan være aktuelt, er at kravet fremsettes i forbindelse med at ektefellene blir separert eller skilt. Men da er det økonomisk betydningsløst, idet det ville gå inn i delingsgrunnlaget på kreditorektefellens hånd (medmindre denne har fullstendig særeie), og danne grunnlag for uttak til dekning av gjelden for debitorektefellen. I det hele er krav mellom ektefeller som inngår i delingsgrunnlaget uten praktisk betydning.

Til § 10-1

Paragrafen vil avløse ektefellelovens § 33.

Første punktum oppstiller krav om at en gave mellom ektefeller må skje ved ektepakt for å være gyldig. Dette gjelder uansett om gaven skal være gjenstand for deling eller ikke (særeie). Skal den være unntatt fra deling, må dette også bestemmes i ektepakten, jfr. § 9-1. Er det ikke sagt noe om dette, vil den på vanlig måte gå inn i delingsoppgjøret ved ekteskapets opphør. Rettsvirkningene av at det foreligger en gyldig gave, er at gaven tilhører mottageren slik at denne har råderetten. Det er videre mottagerens og ikke avhenderens kreditorer som kan ta beslag i den.

Er kravet om ektepakt ikke overholdt, blir gavedisposisjonen ugyldig. Det vil si at giveren ikke plikter å oppfylle gaven, eller den kan kreves tilbake i tilfelle den allerede er oppfylt. Hvis en gave er ydet uten at ektepakt er opprettet, vil den senere kunne bli gyldig ved at det blir opprettet en ektepakt. Dersom giverektefellen er avgått ved døden, vil arvingene kunne påberope seg ugyldigheten.

Utkastet inneholder ikke noen definisjon av begrepet gave. Det gjør heller ikke gjeldende lov. Utvalget har ikke funnet det hensiktsmessig å ta inn en slik definisjon. Gavebegrepet slik det er utviklet i formueretten, må som utgangspunkt også her legges til grunn.

En ektefelle gir ikke sjelden under et oppgjør i forbindelse med separasjon eller skilsmisse midler til den annen, eller gir avkall på fordeler som etter ekteskapslovgivningen tilkommer ham eller henne. Uansett om dette i et konkret tilfelle vil bli betraktet som en gave, gjelder ikke kravet om ektepakt for at disposisjonen skal være gyldig. Kravet om ektepakts form gjelder i det hele tatt ikke for de avtaler som blir inngått i forbindelse med en separasjon eller skilsmisse. Om forholdet til kreditorene ved avkall på lodd, se § 10-5 nedenfor.

Annet punktum oppstiller unntak fra hovedregelen om at gaver må skje ved ektepakt for å være gyldige.

Unntaket omfatter for det første vanlige gaver. Et krav om ektepakt her, ville ikke kunne bli overholdt i praksis. Det ville også være unaturlig. Hverken hensynet til ektefellene eller deres kreditorer taler mot å unnta slike gaver fra kravet om ektepakt. Gjeldende lov sier uttrykkelig at gaven heller ikke må stå i misforhold til giverens formuesstilling for å være unntatt fra kravet om ektepakt. Utvalget har i sitt lovutkast utelatt denne begrensning da den anses overflødig. En slik gave vil etter utvalgets oppfatning ikke kunne betraktes som en «vanlig» gave. Det er således ikke meningen å foreslå noen endring av rettstilstanden på dette punkt.

For det annet er det gjort unntak fra kravet om ektepakt for gaver som består av føderåd, livsforsikring, livrente, pensjon eller lignende ytelser som sikrer den annen ektefelle. Nytt i forhold til gjeldende lov er at «pensjon eller lignende ytelser» er føyet til. De gaver dette unntaket gjelder for, vil i praksis alltid ha et skriftlig grunnlag, og en tredjemann (typisk et forsikringsselskap) vil være part i avtalen. De formål en ektepakt ellers skal fylle, vil således i det vesentlige være ivaretatt. Hertil kommer at dette er ytelser som i seg selv fyller et fornuftig formål, og som det normalt er grunn til å oppmuntre til.

Hva som ligger i begrepet føderåd, vil normalt ikke by på tvil. Det karakteristiske er avtale om husrom og naturalytelser fra gården. Avtaler om føderåd er tradisjonelt knyttet til landbruksforhold. Loven er imidlertid formulert slik at alle avtaler som sikrer ekte-

fellen på en slik måte, vil være unntatt fra kravet om ektepakt. Som typisk eksempel kan nevnes at en forretningsdrivende avhender bedriften mot livsvarig borett m.v. for seg og ektefellen til en bolig som bedriften eier.

Livsforsikring eller livrente blir i praksis sjelden gitt en ektefelle ved overdragelse av polisen. Når en slik overdragelse unntaksvis blir foretatt, vil polisen eller livrenten tilfalle mottageren uten at det er nødvendig å opprette ektepakt. Etter ektefellelovens § 23 tredje ledd blir livsforsikringen eller livrenten mottagerens særeie. Utvalget foreslår ikke denne regelen opprettholdt, idet den er helt upraktisk.

I praksis er det gjennom oppnevnelse av begunstiget en ektefelle sikrer den annen forsikringsbeløpet. Er ikke oppnevnelsen gjort ugjenkallelig, kan forsikringstageren når som helst tilbakekalle oppnevnelsen, eventuelt ta ut gjenkjøpsverdien. I tilfelle separasjon eller skilsmisse vil derfor denne verdien bli godskrevet delingsgrunnlaget på forsikringstagerens del. En slik gjenkallelig oppnevnelse er derfor ingen gave.

Forholdet er derimot annerledes hvis oppnevnelsen er gjort ugjenkallelig, dvs. at forsikringstageren har gjort oppnevnelsen endelig. Dette er en klar gavedisposisjon. Men heller ikke her bør det kreves ektepakts form. Etter forsikringsavtalelovens § 103 er oppnevnelse av begunstiget avhengig av at den begunstigede er angitt i polisen, eller at selskapet har fått en skriftlig meddelelse om oppnevnelsen. I denne forbindelse nevnes at en slik oppnevnelse heller ikke krever testaments form. Men livsarvingenes pliktdel og ektefellens boslodd skal etter FAL § 104, medmindre oppnevnelsen er ugjenkallelig, beregnes på grunnlag også av polisens verdi[95]) Ved gruppelivsforsikringer kommer § 104 ikke til anvendelse, smln. Rt. 1986 s. 280.

Unntaket fra kravet om ektepakt gjelder også gaver som består av «pensjon eller lignende ytelser». Dette er et unntak som ikke direkte er oppstillet i gjeldende lovs § 33. I praksis har man i slike tilfelle ikke oppfattet en pensjon m.v. til ektefellen som en gave som krever ektepakt, og det må under enhver omstendighet anses som riktig at det her ikke oppstilles noe krav om ektepakt. På samme måte som ved livsforsikringer vil pensjonsinnretningen medvirke, og det dreier seg også her om vanlige disposisjoner som det normalt er grunn til å se på som positive.

Annet ledd gjengir uten realitetsendringer regelen i ektefellelovens § 33 annet ledd. Tanken bak regelen er dels at avtaler av denne art vanskelig kan overskues, dels å hindre at midler på denne måten blir unndratt fra giverens kreditorer, jfr. Utkast 1918 s. 110 og Innst. IV s. 12. Utvalget er enig i disse vurderinger, og foreslår ingen endringer her.

Tredje ledd er også i overensstemmelse med gjeldende rett.

Til § 10-2

Bestemmelsen svarer til ektefellelovens § 34, slik den lyder etter endringer ved lov av 8. juni 1984 nr. 30. Utvalget har vært i tvil om det er grunn til å opprettholde bestemmelsen. Da slike overføringer ikke kan rammes av reglene om omstøtelse av gaver i dekningsloven § 5-2, er det fare for at inntektsoverføringen blir motivert av ønske om å unndra midler fra forfølgning fra avhenderens kreditorer. Utvalget tillegger ikke dette moment avgjørende vekt. Det vises i denne forbindelse til at regelen ikke ble foreslått endret eller opphevet ved konkurslovrevisjonen i 1984. Utvalget vil imidlertid peke på at regelen brukes svært lite, og følgelig ikke synes å fylle noe vesentlig praktisk formål. Når utvalget likevel går inn for å beholde den, er det fordi den prinsipielt sett bygger på en positiv holdning til å stille ektefellene likt med hensyn til det overskudd den ene oppnår.

Utvalget er kjent med at begrepet overskudd er tvetydig og uklart. Et overskudd i en næringsvirksomhet kan være resultatet av bl.a. en rekke regnskapsmessige disposisjoner av skjønnsmessig karakter, hvor også skattereglene spiller en sentral rolle. Utvalget finner at de tvilsspørsmål som måtte oppstå her, må løses gjennom praksis. Utvalget vil peke på at regelen ikke bare kan anvendes av en ektefelle som driver næringsvirksomhet, men også f.eks. av en alminnelig lønnsmottaker.

I forhold til gjeldende lov foreslår utvalget presisert at det er tilstrekkelig at den ektefelle som overfører midlene, underskriver disposisjonen. Dette er i samsvar med utkastets § 11-1 tredje punktum hva angår ektepakter som utelukkende inneholder en fordel for mottagerektefellen.

Den svenske loven inneholder ingen regel som dette, og den danske Bet. nr. 3 tar heller ikke opp forslag i denne retning.

---

[95]) Ved NOU 1983:56 foreslår et flertall at revisjonsregelen i FAL § 104 blir opphevet.

Til § 10-3

Bestemmelsen svarer til ektefellelovens § 36, slik den lyder etter endringer ved lov av 8. juni 1984 nr. 60. Utvalget finner ikke grunn til å foreslå endringer her.

Det kan reises spørsmål om tinglysing av ektepakten er en forutsetning for at en kreditor kan fremme krav overfor den annen ektefelle etter reglene i ektefellelovens § 36. Her bestemmes det – som nevnt – at en person som hadde et krav mot giveren da gaven ble ydet, under visse betingelser kan kreve oppfyllelse for sitt krav hos den annen ektefelle. Et spørsmål er om en gave i forhold til disse regler må anses ydet ved ektepaktens opprettelse, eller først ved tinglysingen. Spørsmålet har betydning både for tidspunktet for gaven og for insolvensvurderingen. Såvel vanlige tinglysingsrettslige prinsipper som ektefellelovens § 46 leder til det resultat at det er tidspunktet for tinglysingen som er avgjørende. Også notoritetshensynet taler for dette. I motivene til den opprinnelige § 36 er det imidlertid forutsatt at tinglysing ikke skulle være nødvendig – et standpunkt som ble fulgt av en kjennelse av Eidsivating lagmannsrett i RG 1984 s. 168.[96])

Etter utvalgets oppfatning bør det avgjørende tidspunkt for gaver i forhold til § 10-3 være når ektepakten blir tinglyst. Å knytte virkninger til et tidligere tidspunkt eller ikke å legge vekt på tinglysingen, finner utvalget strider mot vanlige tinglysingsrettslige prinsipper, og også direkte mot ordlyden i ektefellelovens § 46, jfr. utkastets § 11-2. Det er her tale om rettsvern mot tredjemann, og da må det følge av loven at tinglysingen er avgjørende.

Til § 10-4

Bestemmelsen svarer til ektefellelovens § 37, slik den lyder etter endringer ved lov av 8. juni 1984 nr. 60. Denne lovendring innebar at kravet mot den annen ektefelle ved avkall på lodd i forbindelse med et skifte ble bygget på andre prinsipper enn tidligere. Utvalget er enig i disse reformer, og viser til NOU 1972:20 s. 285 flg. og s. 372 flg. når det gjelder begrunnelsen for endringene.

Til § 10-5

Bestemmelsen svarer til ektefellelovens § 37a, som ble føyet til loven ved lov av 8. juni 1984 nr. 60. Bestemmelsen har sammenheng med reglene i dekningsloven, og utvalget finner derfor ikke grunn til å vurdere den nærmere nå.

KAPITTEL 11. **Ektepakter**.

Ektepakt er en avtale mellom ektefellene, som tilfredsstiller bestemte formkrav som etter loven er nødvendig for visse disposisjoner mellom ektefeller. Er disse formkrav ikke oppfylt, er avtalen ikke gyldig. Formkravene er dels begrunnet i hensynet til partenes kreditorer, jfr. bemerkningene innledningsvis til kapittel 10, dels hensynet til partene selv. De disposisjoner som må fylle kravet til ektepakts form er gaver og disposisjoner som fastsetter en annen formuesordning mellom ektefellene enn det som følger av lovens hovedregler. Videre kreves ektepakt for endringer av en ektepakt, også endringer tilbake til lovens normalordning.

En ektepakt vil i mange tilfelle ikke medføre overføringer av verdier mellom ektefellene og således ikke komme kreditorene til skade. Dette vil f.eks. være tilfelle når det bare avtales at en eiendel skal holdes utenfor delingen ved separasjon eller skilsmisse. Begrunnelsen for likevel å kreve ektepakts form er disposisjonens viktighet, og ønsket om å oppnå notoritet. Hvor loven ikke stiller krav om ektepakt, vil avtalen være gyldig også overfor tredjemann når gjeldende avtalerettslige regler er overholdt.

Ektefelleloven har regler om ektepakter i 8. kapittel. Utvalget foreslår visse endringer i formkravene, se nedenfor bemerkningene til § 11-1. Videre foreslår utvalget en klargjøring av reglene om når ektepakten får rettsvern overfor tredjemann.

Til § 11-1

§ 11-1 oppstiller de formkrav som må være oppfylt for at ektepakten skal være gyldig. Ektepakten må for det første inngås skriftlig. Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett. Videre må ektefellene i nærvær av to vitner som er til stede sammen, underskrive ektepakten eller vedkjenne seg sin tidligere underskrift. Kravet om at vitnene skal være

[96]) I Utkast 1918 heter det på s. 113-114: «Da det her dreier sig om forholdet til tredjemand, kunde der være spørsmaal om at la det komme an paa det tidspunkt, da gaven vandt gyldighet mot tredjemand ... Men da det ikke bare kræves af egtefællerne, at de ved bedømmelsen av sin økonomiske stilling skal ta hensyn til fremtidens muligheter, har vi ikke fundet at kunne utstrække beskyttelsen for kreditorene videre end foreslaat. Paa samme standpunkt staar det danske utkast, mens det svenske i almindelighet lar det komme an paa det tidspunkt, da egtepagten indleveres til retten.» Her kan tilføyes at man i Danmark senere forandret standpunkt, slik at det nå er tinglysningen som er avgjørende.

til stede sammen når ektefellene underskriver ektepakten eller vedkjenner seg sin tidligere underskrift, er nytt. Etter gjeldende rett er det intet vilkår at vitnene er til stede samtidig. Denne endring kan isolert sett synes overflødig, idet formkrav som ikke overholdes kan medføre at ellers gyldige disposisjoner blir satt til side. Utvalget har imidlertid funnet det riktig å ha de samme formregler for ektepakter som for testamenter. Det er ingen grunn til i vår lovgivning å ha ulike regler for disse to typer av formbundne disposisjoner. Av avgjørende betydning for utvalget er at en ektepakt etter sitt materielle innhold kan være en testasjon (dødsdisposisjon), og at ektefellene derfor kan risikere at disposisjonen blir satt til side fordi kravene til testaments form ikke er oppfylt. I praksis er denne siden ved ektepakten ikke sjelden upåaktet. Ved å ha de samme formregler for ektepakter og testamenter, unngår man dette problem. Det må antas at allerede i dag blir det store antall ektepakter underskrevet av ektefellene mens begge vitnene er til stede. Det blir derfor ofte en tilfeldighet hvilke ektepakter som tilfredsstiller kravet til testamentsform, og hvilke som ikke gjør det.

I ektefellelovens § 45 heter det at ektepakten skal opprettes «i overvær av» to vitner. Det stilles i loven ikke noe uttrykkelig krav om at vitnene skal underskrive ektepakten. Det gjøres imidlertid alltid i praksis, og er også oppfattet som et gyldighetsvilkår. Utvalget har funnet det naturlig i lovteksten uttrykkelig å oppstille det krav at vitnene skal underskrive ektepakten mens ektefellene er til stede. Dermed blir det harmoni med formkravene til testamenter også på dette punkt.

Fjerde punktum inneholder en regel som ikke finnes i gjeldende lov. I mange tilfelle er det bare den ene ektefelle som påtar seg forpliktelser ved ektepakten, mens den annen utelukkende er begunstiget ved den. I et slikt tilfelle har Høyesterett tolket gjeldende lov dit hen at det bare er den ektefelle som påtar seg forpliktelser, som må underskrive ektepakten for at den skal være gyldig, se Rt. 1983 s. 1381. Her hadde bare mannen underskrevet – bekreftet av to vidner – et dokument som i realiteten var en ektepakt om delvis særeie for hustruen. Selv uten hennes underskrift ble ektepakten ansett gyldig, idet hun overhodet ikke pådro seg forpliktelser, men utelukkende oppnådde fordeler ved ektepakten. Den rettstilstand som dommen la til grunn, er i strid med ordlyden i ektefelleloven § 45. Utvalget er enig i at det ikke er grunn til å oppstille krav om begges underskrifter i slike tilfelle. Denne regel bør fremgå av loven. Dette vil i praksis si at rene gaver mellom ektefeller og disposisjoner som unntar midler fra deling (særeie), bare må underskrives av den som påtar seg forpliktelsen eller fraskriver seg en fordel.

Femte punktum er i overensstemmelse med gjeldende lovs § 45 annet punktum.

Annet ledd har ingen parallell i gjeldende lov. Det er tvilsomt hvilke krav man må stille til vitnenes alder. Utvalget foreslår å lovfeste den regel som gjelder for testamentsvitner, jfr. arvelovens § 52.

Utvalget er i sterk tvil om den formulering som er gitt i arvelovens § 52 om at vitnene ikke må være «sinnsjuke eller i høg grad hemma i sjeleleg utvikling eller i høg grad sjelelig svekte» er hensiktsmessig og i overensstemmelse med utviklingen innen psykiatrien. Utvalget foretrekker her ordene «myndige og ved full sans og samling». Det er et tradisjonelt begrep og som er bedre egnet til å beskrive de forhold kravet skal dekke, og som for øvrig også er brukt i arvelovens § 50.

Til § 11-2

Paragrafen vil avløse ektefellelovens § 46.

Etter ektefellelovens § 46 må en ektepakt tinglyses for at den skal vinne rettsvern mot tredjemann. Med tredjemann forståes her ektefellenes kreditorer. Uten tinglysning er ektepakten bindende mellom ektefellene og for deres arvinger, ektefellelovens § 45 annet ledd.

Tinglysingen skjer i Landsregisteret for løsøre (Løsøreregisteret). Hvor disposisjonen gjelder andre eiendeler enn fast eiendom, er rettsvernet i orden når ektepakten er tinglyst i Løsøreregisteret.

Er det en fast eiendom som overføres, kommer etter gjeldende lov regelen i ektefellelovens § 46 annet ledd, inn i bildet. Her bestemmes det: «For øvrig får de alminnelige regler om tinglysing ved fast eiendoms verneting anvendelse også med hensyn til rettshandler, som er foretatt ved ektepakt». Det er på det rene at dersom ikke overføringen også er anmerket i grunnboken for den faste eiendom, vil en godtroende tredjemann som utleder sin rett fra avhenderen, vinne rett til eiendommen. Dette følger av alminnelige tinglysingsprinsipper, jfr. tinglysingslovens § 20.

Hvorvidt tinglysing ved den faste eiendoms verneting også er nødvendig for å oppnå rettsvern overfor avhenderens kreditorer, eventuelt hans konkursbo, kan synes mer tvilsomt. Notoritetshensynene er tilgodesett fullt ut ved tinglysningen i Løsøreregisteret. Det er imidlertid noe uklart om rettsvernet

forutsetter at tinglysning også finner sted ved den faste eiendoms verneting.[97])

Rettsvernspørsmålet kan også oppstå hvor overdragelsen av den faste eiendom er anmerket i grunnboken, men ikke i Løsøreregisteret: Avhenderen har utstedt et skjøte til sin ektefelle, og skjøtet er blitt tinglyst ved den faste eiendoms verneting. Noe annet dokument er ikke opprettet. Hvis skjøtet tilfredsstiller formkravene til en ektepakt (hva det ofte vil gjøre), er disposisjonen gyldig mellom partene og overfor deres arvinger. Men kan avhenderens konkursbo i et slikt tilfelle inndra eiendommen med den begrunnelse at det ikke er tinglyst noe ektepakt i Løsøreregisteret? Heller ikke dette spørsmålet er avklart i praksis.

Utvalget foreslår ikke noen regel tilsvarende annet ledd i ektefellelovens § 46. En opphevelse av denne særbestemmelse gjør det klart at tinglysing i Løsøreregisteret vil gi rettsvern overfor avhenderens kreditorer. Det vesentlige må være å få notoritet over forholdet for å hindre antedatering av dokumenter. Hvis avhenderen skulle gå konkurs etter at tinglysingen i Løsøreregisteret er foretatt, foreligger den nødvendige notoritet. Det synes derfor ikke å være grunn til at avhenderens kreditorer skal kunne inndra det overførte i konkursboet, jfr. tinglysingslovens § 23. Dette innebærer forsåvidt at grunnbøkene ikke vil få absolutt positiv troverdighet hva angår hjemmelsinnehaveren. Noen slik absolutt troverdighet har imidlertid ikke grunnbøkene ellers heller. Det er intet vilkår at det er den reelle eier som alltid skal fremgå som hjemmelsinnehaver – proformaoverdragelser anses fullt ut som rettmessige i denne forbindelse. I det hele er det en sikker regel i norsk rett at kreditorene ikke kan påberope seg debitors legitimasjon.[98])

Det kan innvendes mot utvalgets forslag at en kreditor som utelukkende undersøker grunnboken, vil kunne bli villedet ved at overføringen til hjemmelsinnehaverens ektefelle ikke er anmerket der. Men som nevnt ovenfor gir aldri grunnboken noe ubetinget riktig svar på hvem som er den rette eier av vedkommende eiendom. Dette innebærer følgelig at skal man være på den sikre siden, må det foretas kontroll i Løsøreregisteret. En kreditor som vil følge med i sin debitors transaksjoner med ektefellen, har følgelig Løsøreregisteret som det naturlige undersøkelsessted. Utvalgets forslag innebærer videre at det ikke lenger vil være grunnlag for den tvil som hersker i gjeldende rett om en overføring som er anmerket i grunnboken, men ikke i Løsøreregisteret, har rettsvern. Det synes mest hensiktsmessig for alle parter at det er Løsøreregisteret som her skal være kilden til informasjon. Utvalget anser imidlertid ikke dette for å være noe vesentlig spørsmål, idet en går ut fra at de aller fleste overdragelser også vil bli anmerket i grunnboken.

Hittil har utvalget hatt som forutsetning at det skjer en eiendomsoverføring fra den ene ektefelle til den annen. At det i slike tilfelle vil være behov for rettsvernsregler, er utvilsomt. Behovet for slike regler blir derimot betydelig mindre hvor ektepakten ikke overfører eiendeler fra den ene ektefelle til den annen, men utelukkende bestemmer at en ektefelles eiendeler skal være unntatt fra deling (særeie).

Problemet kan best illustreres ved et eksempel: Partene oppretter ved ekteskapets inngåelse en ektepakt hvor det bestemmes at alt hva de nå eier og vil erverve i fremtiden, skal være unntatt fra deling ved en eventuell separasjon, skilsmisse eller den ene ektefelles død. Uten tinglysing vil en slik ektepakt etter gjeldende rett gi full beskyttelse i tilfelle kreditorforfølgning mot den annen ektefelle, idet dennes kreditorer, uansett felleseie eller særeie, bare kan ta beslag i debitorektefellens eiendeler. Men hvis ektefellene blir skilt kan det spørres om kreditorene på grunn av manglende tinglysning kan få medhold i en påstand om at bestemmelsen om at midlene ikke skal deles, savner rettsvern. Konkursboet vil i så fall ha krav på en halvpart av den solvente ektefelles netto.

I tilfelle som dette foreligger det ingen overføring av midler fra en ektefelle til den

[97]) Se Brækhus, Omsetningen som rettsteknisk problem, Institutt for privatrett stensilserie (1983) s. 92, *Lødrup*, Omstøtelse av gaver, særlig mellom ektefeller og andre nærstående, Lov og Rett 1985 s. 345. I en uttalelse fra Justisdepartementet i 1982 heter det bl.a.: «For ordens skyld vil Justisdepartementet likevel bemerke at alle ektepakter må, for å vinne rettsvern mot tredjemann, tinglyses i Løsøreregisteret, jfr. ektefellelovens § 46. Tinglysing i grunnboken kommer i tillegg til denne tinglysingen og er nødvendig for å få fullt rettsvern som hjemmelsdokument, jfr. note 3 til tinglysingsforskriftene». Det synes tvilsomt hvordan dette skal forståes. Når det vises til at «fullt rettsvern» forutsetter tinglysning i grunnboken, kan uttalelsen tas til inntekt for den oppfatning at det delvise rettsvern som kreditorbeskyttelse er, oppnås allerede ved tinglysningen i Løsøreregisteret.

[98]) Se nærmere *Brækhus*, Omsetningen som rettsteknisk problem, Institutt for privatrett, Stensilserie nr. 90 (1983).

annen. Etter gjeldende rett kan det nok med en viss rett hevdes at konkursboet må gis medhold, idet tinglysingskravet ikke etter lovens ord er begrenset til de tilfelle det er skjedd en overføring av verdier. Utvalget finner det imidlertid klart at tinglysing av ektepakten ikke bør være nødvendig i slike tilfelle. At kreditorene er ukjent med den formuesordning som gjelder for deres debitor, må aksepteres sålenge de alltid kan ta beslag i sin debitors eiendeler, og er vernet mot *overføringer* til den annen. Formuesstillingen til debitors ektefelle er ikke noe egnet kredittgrunnlag, og det forhold at det inntrer en skilsmisse eller dødsfall, er så tilfeldig ut fra kreditorsynspunkt at det ikke bør danne grunnlag for en rett basert på manglende tinglysing av bestemmelser om at midlene ikke skal deles. Den kreditor som undersøker i grunnboken vil alltid i den utstrekning grunnbøkene etter ellers gjeldende regler kan tillegges troverdighet, være beskyttet, og opplysningene i Løsøreregisteret vil alltid gi beskjed om overføringer av verdier mellom ektefellene. Derimot er det liten grunn til at registrene skal gi opplysninger om at eiendeler som tilhører den annen ektefelle, ikke skal være gjenstand for deling ved ekteskapets opphør, medmindre ektefellene uansett tinglyser ektepakten.

Her kan videre nevnes at kreditorene – selv om det ble oppstillet et krav om tinglysning her – ikke er sikret noe av den annen ektefelles eiendeler i slike tilfelle, idet en ektefelle har full rett til å gi avkall på lodd, jfr. dekningslovens § 2-12 tredje ledd. Et slikt avkall må kreditorene respektere.

Utvalget vil til slutt presisere at forslagene her ikke svekker grunnbøkenes troverdighet i forhold til en godtroende tredjemann. Den som i god tro inngår avtale med hjemmelsinnehaveren, vil således ekstingvere ektefellenes rett.

Til § 11-3

Regelen er ny. I gjeldende rett har vi ingen lovregel som gir partene adgang til å få slettet en ektepakt fra Løsøreregisteret. Selv etter at partene er skilt, vil ektepakten være tinglyst og tilgjengelig. Inngår en av ektefellene nytt ekteskap, vil det fremdeles være tinglyst en ektepakt i Løsøreregisteret i vedkommende ektefelles navn, og hvor det f.eks. opplyses at vedkommende ektefelle har fullstendig særeie, til tross for at vedkommende i det nye ekteskap ikke har eiendeler unntatt fra deling. Utvalget finner det riktig å gi partene rett til å få en slik ektepakt avlyst.

Utvalget mener at det i utgangspunktet bør være adgang til å kreve ektepakten slettet straks den har mistet sin aktualitet, f.eks. som følge av at partene er blitt skilt. På bakgrunn av behovet for notoritet og publisitet i forhold til kreditorer som kan tenkes å ville kreve omstøtelse av en gave mellom ektefellene, jfr. dekningslovens § 5-2, må imidlertid kreditorene være sikret innsyn i disposisjonen inntil fristene for omstøtelse er løpt ut. Det foreslås derfor at sletting kan finne sted når ekteskapet er oppløst. Utvalget forutsetter imidlertid at slik sletting skjer ved at ektepakten blir stående i Løsøreregisteret, men at det i tilknytning til ektepakten blir anført at den er slettet. Av hensyn til omstøtelsestvistene i dekningslovens § 5-2 må ektepakten derimot ikke fjernes fra registeret før tidligst 5 år etter at ekteskapet ble oppløst.

Bakgrunn for denne femårs-fristen er omstøtelsesregelen i dekningslovens § 5-2 tredje ledd. Dersom en ektefelle forut for oppløsningen av ekteskapet har gitt den andre en gave, kan det etter omstendighetene være grunnlag for omstøtelse av gaven dersom giveren senere går konkurs, eller det skal foretas skifte av hans eller hennes insolvente dødsbo. Slik omstøtelse kan foretas inntil 5 år etter at gaven ble fullbyrdet. For at kreditorene skal kunne føre kontroll med utviklingen av skyldnernes økonomiske stilling, må de ha mulighet for å få kunnskap om skyldneren har overført betydelige formuesverdier til sin ektefelle. Den tinglyste ektepakt vil videre kunne gi nødvendig bevis m.h.t. når en slik eiendomsoverføring mellom ektefellene fant sted. Utvalget mener derfor at sletting først bør kunne foretas når det er gått minst fem år fra oppløsningen av ekteskapet.

Dersom det ved henvendelse til Løsøreregisteret vil være adgang til å få opplysninger om innholdet av ektepakt som er slettet, men der det ennå ikke er gått 5 år fra oppløsningen av ekteskapet, vil hensynet til publisitet og notoritet fortsatt være ivaretatt.

Utvalget antar at nærmere regler om fremgangsmåten ved sletting mest praktisk bør gis ved forskrifter i medhold av tinglysingslovens § 38. Utkastet til ny ekteskapslov inneholder derfor ikke forslag til regler om fremgangsmåten ved sletting.

Etter *første ledd* kan sletting finne sted når ekteskapet er oppløst ved skilsmisse, eller eventuelt ved den ene ektefelles død.

Annet ledd inneholder en særregel for det tilfelle at ekteskapet er oppløst ved den ene ektefelles død. Bakgrunnen for regelen er at ektepakten kan inneholde opplysninger av betydning for oppgjøret av et eventuelt uskiftebo, jfr. arvelovens § 26.

KAPITTEL 12. **Delingen av formuen ved separasjon, skilsmisse m.v.**

Dette kapitlet gir regler om delingen av ektefellenes formue ved separasjon, skilsmisse, m.v. Prinsipielle spørsmål vedrørende delingen er behandlet i de alminnelige motiver under V.8.

I tillegg til ved separasjon eller skilsmisse, skal deling finne sted hvor ektefellene er blitt enige om det. Videre kan en ektefelle kreve deling hvor den annen ektefelle vanskjøtter sin økonomi slik at det er alvorlig fare for at familien vil miste det felles hjem, eller for at den annen ektefelle vil miste sitt ervervsgrunnlag. Deling kan også kreves hvor ektefellen blir kjent med at den andre ektefellen hadde barn eller adoptivbarn før ekteskapet ble inngått, eller senere får barn med andre enn ektefellen. I det helt overveiende antall tilfelle finner deling sted som følge av at ektefellene blir separert eller skilt. Reglene om delingen mellom ektefellene skal imidlertid – med enkelte unntak – også legges til grunn for oppgjøret mellom en gjenlevende ektefelle og førstavdødes arvinger og mellom de to arvingergrupper, se nedenfor kapittel 15.

Regler om delingen ved separasjon og skilsmisse m.v. finnes i dag både i ekteskapsloven, ektefelleloven og skifteloven. Dette gjør regelverket uoversiktlig og tungt tilgjengelig. Utvalget ser det som en vesentlig fordel å få samlet reglene i en ny ekteskapslov. Dette innebærer at de materielle regler om delingen tas ut av skifteloven. Skifteloven vil da for separasjon og skilsmisse bare inneholde prosessuelle regler, det vil i det vesentlige si saksbehandlingsreglene for offentlig skifte.

Etter gjeldende rett er det felleseiet som er gjenstand for deling, og skifte kan forlanges (dvs. delingen kan foretas) når formuesfellesskapet er opphørt, ekteskapslovens § 54 første ledd, jfr. skiftelovens § 44.

Den formuesmasse som er gjenstand for skifte, kalles gjerne et bo. I gjeldende lovgivning er begrepet imidlertid i det vesentlige bare benyttet i de regler som generelt gjelder for oppgjøret etter en avdød, dvs. for dødsboer. Utvalget har fulgt denne linje, og bruker derfor ikke betegnelsen bo på de formuesverdier som er gjenstand for deling. En slik terminologi ville også være misvisende, idet råderetten over de enkelte eiendeler som utgangspunkt ikke undergis noen forandring ved at ektefellene blir separert eller skilt. Medmindre annet blir bestemt i forbindelse med delingen, har fortsatt hver ektefelle råderetten over sine eiendeler i det omfang det ikke setter den annens likedelingskrav i fare. Også dette er i overensstemmelse med gjeldende rett, selv om forestillingene om at «fellesboet» er i sameie mellom ektefellene fra tid til annen gjør seg gjeldende.[99]) Utvalget legger til grunn at en separasjon eller skilsmisse i minst mulig utstrekning skal medføre endringer i partenes forhold til sine eiendeler utover det som følger av oppgjørsreglene – særlig likedelingsregelen. Se for øvrig avsnitt V.5.4 om utvalgets syn på de terminologiske spørsmål.

Til § 12-1

Paragrafen vil avløse ekteskapslovens § 54 første ledd og skiftelovens § 44, som gir regler for når en ektefelle kan kreve formuen delt.

Etter § 12-1 *nr. 1* kan deling kreves når det er gitt bevilling til eller avsagt dom for separasjon eller skilsmisse. Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett. Er separasjonen eller skilsmissen gitt ved dom, vil etter gjeldende rett deling først kunne forlanges når dommen er rettskraftig. Utvalget foreslår endringer her, jfr. § 4-7. Her bestemmes det at det er den dag fylkesmannens bevilling blir gitt eller dom blir avsagt, som det knyttes rettsvirkninger til. Denne bestemmelsen gjelder også når deling kan kreves. Etter utvalgets forslag i Innst. del I vil separasjon og skilsmisse i det overveiende antall tilfelle bli gitt ved bevilling. Regelen er imidlertid ikke til hinder for at partene f.eks. allerede i forbindelse med begjæringen om separasjon treffer avtale om skifte, jfr. bemerkningene til § 12-10.

Etter § 12-1 *nr. 2* kan deling kreves når ektefellene har avtalt at deling skal finne sted. Det kan synes overflødig med en slik regel – har de avtalt deling, må også delingen kunne forlanges gjennomført. Men av systematiske grunner er det naturlig å ta regelen med i loven. Tilsvarende regler fremgår etter gjeldende rett av skiftelovens § 44 nr. 1 som sier at felleseiet kan kreves skiftet når partene har avtalt at formuesfellesskapet skal oppheves. En avtale om deling må være inngått ved ektepakt.

§ 12-1 *nr. 3* er ny. I gjeldende lov er imidlertid ektefellene gitt rett til å kreve s.k. bosondring hvis en ektefelle vanskjøtter sin økonomi, misbruker retten til å råde over felleseiet eller ved annen utilbørlig adferd vesentlig forminsker felleseiet eller utsetter det for å bli vesentlig forminsket, ektefellelo-

[99]) Se nærmere *Lødrup* s. 41 flg. med henvisninger.

vens § 39 nr. 1. Selv om utvalget foreslår at bosondringsinstituttet blir opphevet, er det likevel grunn til å ha en regel til vern for en ektefelle som på grunn av den annens vanskjøtsel risikerer å miste hjemmet eller sitt ervervsgrunnlag. Alternativet for en ektefelle i slike tilfelle vil ofte være å kreve separasjon. Utvalget antar at en regel som foreslått – på samme måte som reglene om bosondring – bare meget sjelden vil bli brukt. Utvalget mener at det likevel kan være behov for en regel i særlige tilfelle, hvor en ektefelle nødig vil kreve separasjon.

Utvalget antar at det er skifteretten som bør være den myndighet som vurderer slike krav. Dette tilsvarer de gjeldende regler om bosondring, jfr. ektefellelovens § 41. Kravet skal avgjøres ved den skifterett som vil være kompetent til å forestå delingen dersom denne skal skje ved offentlig skifte.

Skifteretten avgjør kravet om deling ved kjennelse som er gjenstand for anke. Dette er i overensstemmelse med de prosessuelle regler som ellers gjelder under et skifte, jfr. skiftelovens § 26.

Ektefellelovens § 42 oppstiller visse regler om saksbehandlingen. Utvalget finner ikke grunn til å ta med slike bestemmelser i en ny lov. Regelen i ektefellelovens § 42 første ledd om at skifteretten såvidt mulig skal gi partene anledning til å uttale seg enten muntlig eller skriftlig, sier ikke mer enn det som følger av de alminnelige regler om skiftetvister, jfr. blant annet henvisningen til de alminnelige regler i tvistemålsloven. Utvalget finner at det heller ikke er grunn til å legge ansvaret for at saken blir fullstendig opplyst på skifteretten, slik det gjøres i § 42 annet ledd første punktum. Her som ellers bør det være partene som må sørge for å fremskaffe det faktiske grunnlag for rettens avgjørelse.

Etter § 42 fjerde ledd skal en kjennelse om bosondring tinglyses etter reglene for ektepakter. Utvalget finner det naturlig fortsatt å ha en regel om dette.

§ 12-1 *nr. 4* tilsvarer den gjeldende regel i ekteskapslovens § 39 nr. 3. I denne bestemmelsen er det videre uttrykkelig sagt at kravet forutsetter at dette barnet (eller dets livsarvinger) har krav på arv etter ektefellen. Utvalget har funnet det overflødig å gi uttrykk for dette.

Annet ledd første punktum omhandler arvingers rett til å kreve deling i de spesielle tilfelle hvor en ektefelle ville hatt rett til dette etter første ledd, men dør før kravet fremsettes. Betydningen av at regelen inntas her vil være at skiftet i tilfelle skal skje etter reglene i kapittel 12. Blant annet vil reglene om skjæringstidspunktet i § 12-4 få anvendelse. Arvingene må kunne gjøre gjeldende samme krav som avdøde ville ha kunnet. Hvor en ektefelle dør etter at partene er separert eller skilt, eller etter at de har avtalt deling, er det naturlig at også arvingene kan sette i gang delingsprosessen etter disse regler. Det samme gjelder hvor det foreligger en kjennelse etter første ledd nr. 3. Retten til å kreve deling i tilfelle som nevnt i første ledd nr. 3 gjelder bare for arvingene til den «krenkede» ektefelle. Regelen har ingen parallell i gjeldende lov, men resultatet må antas å følge av at arvingene er loddeiere i avdødes dødsbo.

Annet ledd annet punktum gir en ektefelles kreditorer rett til å kreve deling hvor det er nødvendig for at de skal få dekning. Bestemmelsen tilsvarer skiftelovens § 44 siste ledd.

Til § 12-2

Bestemmelsen angir hovedregelen om delingen: Ektefellenes samlede formue etter fradrag av gjeld deles likt mellom dem. Om begrunnelsen for likedelingsregelen vises til fremstillingen ovenfor i avsnitt V.8.2. Retten til uttak til dekning av gjeld er nærmere behandlet i avsnitt V.8.6. Likedeling er også hovedregelen i gjeldende lov, jfr. ektefellelovens § 12, se også skiftelovens § 47 og ekteskapslovens § 54 første ledd.

Likedelingsregelen er imidlertid undergitt en rekke unntak. For det første kan det følge av loven at enkelte eiendeler skal holdes utenfor delingen, se f.eks. § 12-5 som gjelder unntak for bestemte aktivaposter. Et mer generelt og prinsipielt viktig unntak er skjevdeling etter § 12-3. Etter flertallets forslag skal som utgangspunkt formue som kan føres tilbake til midler som en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått eller som senere er ervervet ved arv eller gave, holdes utenfor delingen. Dette er verdier som ikke er skapt gjennom ektefellenes felles innsats under ekteskapet. Men da det i flertallet av ekteskap vil være klar overvekt av verdier som ektefellene har ervervet under ekteskapet på annen måte enn ved arv eller gave, er det fremdeles riktig å si at likedeling er formuesordningens grunnprinsipp og hovedregelen også i praksis.

Likedelingsregelen kan videre fravikes ved avtale mellom ektefellene, se kapittel 9. En slik avtale krever ektepakts form, jfr. kapittel 11.

Endelig kan en giver eller arvelater bestemme at gaven eller arven ikke skal være gjenstand for deling, se § 9-6, jfr. arvelovens § 31.

Første ledd første punktum gir uttrykk for at det er nettoformuen som er gjenstand for

likedeling. Begrunnelsen for at en ektefelle kan trekke fra den gjeld vedkommende har før delingen finner sted, er at oppgjøret skal skje på grunnlag av ektefellenes reelle økonomiske stilling. Dersom det ikke var adgang til gjeldsfradrag, ville en ektefelle til og med kunne risikere å komme i underbalanse. Dette ville virke urimelig og videre kunne medføre at kreditorene ikke ville få full dekning.

I *annet punktum* er det gitt en regel om fradrag for gjeld som begge ektefeller hefter for. I et slikt tilfelle kan den enkelte ektefelle bare trekke fra det som etter det underliggende forhold skal falle på ham eller henne. Selv om skattegjeld en ektefelle har kan inndrives hos begge ektefeller, jfr. skattebetalingslovens § 37 nr. 1, innebærer ikke det at den annen ektefelle kan kreve noe fradrag her.[100])

Annet ledd inneholder en særregel om fradrag til dekning av gjeld hvor en ektefelle uttar midler forlodds etter skjevdelingsregelen, jfr. § 12-3, eller har delvis særeie.

Regelen er ny. En regel om at hele gjelden i utgangspunktet skulle kunne fratrekkes midler som er gjenstand for deling, kan være lite rimelig, se nærmere ovenfor V.8.6. Behovet for å hindre at reglene om gjeldsavleggelsen medfører en urimelig reduksjon av den annen ektefelles bosloddskrav, antas å være stigende. Dette gjelder ikke minst fordi flertallets forslag til § 12-3 første ledd i utgangspunktet gir en ubetinget rett til skjevdeling av visse midler som ikke er ervervet ved felles innsats under ekteskapet. Samtidig er særeie noe mer utbredt enn tidligere. Det er også blitt langt mer alminnelig med gjeld. Selv om regelen i § 12-2 annet ledd kan skape enkelte beregningstekniske vanskeligheter, antar utvalget at den i det store flertall av tilfelle vil være enkel å praktisere. Størrelsen av skjevdelingskravet og de av ektefellenes midler som er gjenstand for deling, må uansett fastlegges forut før delingen. Det vil videre ofte være relativt enkelt å fastslå verdien av eventuelle særeiemidler. Verdsettelse av en ektefelles særeiemidler kan imidlertid ta tid dersom ektefellene ikke blir enige om verdien, eller om en enkel behandlingsmåte når det gjelder verdsettelse, jfr. avsnitt V.8.6.2.

Annet ledd *første punktum* innebærer at det som hovedregel skal skje en forholdsmessig deling av den gjeld som ellers ville ha blitt belastet delingsgrunnlaget i sin helhet. Den formue som i utgangspunktet er gjenstand for deling, kan bare belastes med en forholdsmessig del av gjelden. Den forholdsmessige deling skal skje på bakgrunn av størrelsen av henholdsvis skjevdelingsmidlene, nettoverdien av særeiemidlene og størrelsen av den formue som i utgangspunktet er gjenstand for deling. Eksempel 1: Dersom en ektefelle har en gjeld på kr. 150.000, og han kan utta kr. 100.000 i medhold av § 12-3, og i tillegg har en formue på kr. 200.000 som er gjenstand for deling, vil skjevdelingsmidlene bli belastet med 1/3 av gjelden, dvs. kr. 50.000,- og den formue som er gjenstad for deling med 2/3 av gjelden, dvs. kr. 100.000. Den annen ektefelles krav vil derved utgjøre:

$$\left(\frac{200.000 - 100.000}{2}\right) = 50.000 \text{ kr.}$$

Hadde det derimot vært adgang til fullt ut å belaste de midler som i utgangspunktet er gjenstand for deling med gjelden, ville den annen ektefelles krav bare blitt:

$$\left(\frac{200.000 - 150.000}{2}\right) = 25.000 \text{ kr.}$$

Jo forholdsmessig større skjevdelingskravet er, desto mer urimelig vil den annen ektefelle bli rammet dersom det ikke blir foretatt fordeling av gjelden.

Eksempel 2: Dersom ektefellen i eksemplet ovenfor også hadde særeiemidler til en netto verdi av kr. 300.000,-, vil også særeiet bli belastet med en forholdsmessig del av gjelden. Da den formue som er gjenstand for deling utgjør en tredjedel av ektefellens totale formue, vil den bare kunne belastes med en tredjedel av gjelden, dvs. kr. 50.000,-.

Annet ledd *annet punktum* gjør et unntak fra hovedregelen om forholdsmessig fordeling av gjelden. Gjeld med tilknytning til eiendeler som omfattes av den del av formuen som skal deles, kan ektefellen fullt ut belaste denne formuesdel.

Eksempel 3: Dersom kr. 50.000 av gjelden i eksempel 1 var pådratt ved erverv f.eks. av hytte som inngår i delingsgrunnlaget, blir fordelingen som følger: Formue som i utgangspunktet er gjenstand for deling: 200.000 kr. – 50.000 kr. = 150.000 kr. Gjeld som er gjenstand for forholdsmessig fordeling: 150.000 kr. – 50.000 kr. = 100.000 kr. Den formuesdel som er gjenstand for deling skal da belastes med:

[100]) Smln. Rt. 1985 s. 573 og *Lødrup* s. 99 med ytterligere henvisninger.

$$\left(\frac{150.000}{150.000 + 100.000}\right) = \frac{3}{5}$$

av denne gjeldspost, dvs. kroner 60.000. Den annen ektefelles bosloddskrav blir følgelig:

$$\left(\frac{150.000 - 60.000}{2}\right) = 45.000 \text{ kr.}$$

Skjevdelingsmidlene vil her bare bli belastet med 2/5 av den gjenværende gjeld, dvs. kr. 40.000. På tilsvarende måte vil det stille seg hvor det er midler som er særeie.

For øvrig vil utvalget til § 12-2 annet ledd bemerke: Når også særeiemidler får betydning for (beregningen av) størrelsen av den netto som er gjenstand for deling, må de i noen utstrekning inngå i skiftebehandlingen. Ved offentlig skifte vil skiftelovens § 54 gi den nødvendige hjemmel her. Verdsettelsen av særeiemidlene antar utvalget uten særskilt bestemmelse i loven må følge de regler som ellers gjelder for verdsettelse av midler ved oppgjøret. Blir ikke ektefellene enige om verdien, må man gå frem etter regelen om skiftetakst i skiftelovens § 125, jfr. utvalgets forslag til endring av denne bestemmelse. Ved taksten må verdien her som ved verdsettelsen av de midler som er gjenstand for deling, knyttes til det skjæringstidspunkt som er nevnt i § 12-4.

Regelen om gjeldsfradrag er undergitt enkelte unntak i *tredje ledd*. For gjeld en ektefelle har pådratt seg i forbindelse med erverv av eiendeler eller rettigheter som er særeie eller unntatt fra deling etter § 12-5 nr. 2 eller 3, kan fradrag normalt ikke kreves, jfr. *første punktum*. Regelen er naturlig. Det ville være lite akseptabelt om en ektefelle ved å oppta lån til erverv av rettigheter som ikke skal deles, i realiteten tapper delingsgrunnlaget. Regelen tilsvarer i det vesentlige skiftelovens § 45 annet ledd.

Forsåvidt eiendeler eller rettigheter som er unntatt fra deling, i verdi ikke er tilstrekkelige til å dekke gjelden, kommer hovedregelen i første ledd til anvendelse. Dette er i overensstemmelse med gjeldende rett, og er begrunnet i at både hensynet til ektefellen selv og dennes kreditorer tilsier at en deling ikke skal lede til at vedkommende kommer i underbalanse.

Etter *annet punktum* kan det i utgangspunktet heller ikke kreves fradrag for gjeld som en ektefelle har pådratt seg ved utilbørlig adferd. Også dette er i overensstemmelse med skifteloven § 45 annet ledd. Det ville være urimelig om en ektefelle kunne redusere delingsgrunnlaget for å få dekket slike gjeldsposter. Hensynet til kreditorene medfører imidlertid at gjeldsfradrag må kunne kreves dersom vedkommende ikke har tilstrekkelige midler som er unntatt fra deling, til å dekke forpliktelsene. Fratas slikt gjeldsfradrag, vil den annen ektefelle kunne kreve vederlag etter § 12-8.

Til § 12-3

Paragrafen vil avløse ekteskapsloven § 54 fjerde ledd og særreglene om skjevdeling i ekteskapsloven § 37 og § 54 tredje ledd.

Ekteskapslovens § 54 fjerde ledd gir grunnlag for skjevdeling etter en skjønnsmessig vurdering.

Etter gjeldende rett har en ektefelle bare et ubetinget krav på skjevdeling hvor ekteskapet blir omstøtt (ekteskapslovens § 37), eller ektefellene blir skilt på grunn av den annen ektefelles ekteskapsbrudd og ektefellen derved har fått et barn (ekteskapslovens § 54 tredje ledd), jfr. V.8.3.1. Etter flertallets forslag til § 12-3 kan en ektefelle derimot i utgangspunktet kreve at formue som klart kan tilbakeføres til midler ektefellen hadde da ekteskapet ble inngått eller som er ervervet senere ved arv eller gave, blir holdt utenfor delingen. Det vil følgelig i mindre utstrekning enn etter gjeldende rett være behov for å opprette særeie, for slike eiendeler. Opprettelse av særeie vil imidlertid gi større sikkerhet for at verdiene ikke vil bli gjenstand for deling, smln. § 12-3 annet ledd. Også på et annet prinsipielt sett vesentlig punkt avviker forslaget fra gjeldende rett. Dersom sterke grunner taler for det, kan også en del av de midler som er ervervet under ekteskapet på annen måte enn ved arv eller gave, bli holdt utenfor delingen. Når det gjelder de hensyn som ligger til grunn for § 12-3, vises til de alminnelige motiver punkt V.8.3.

Etter *første ledd* har en ektefelle krav på å utta forlodds formue som klart kan tilbakeføres til midler som han eller hun eide da ekteskapet ble inngått eller senere ervervet ved arv eller gave, med mindre dette fører til åpenbart urimelige resultater (jfr. 2. ledd). En konsekvens av regelen blir at likedelingsregelen først og fremst begrenses til å omfatte midler ektefellene har ervervet under ekteskapet.

Ekteskapslovens § 37 annet ledd har en bestemmelse om at det en ektefelle har skjenket den annen som særeie, kan kreves tilbake. Denne regelen må sees på bakgrunn av at § 37 i første rekke er utformet for oppgjøret etter at et ekteskap blir omstøtt. Utval-

get har i Innst. del I foreslått å avskaffe omstøtelsesinstituttet, og dermed er begrunnelsen for regelen i det vesentlige falt bort. Utvalget mener at en gave en ektefelle har ydet den annen, også bør stå seg etter en separasjon eller skilsmisse, selv om betingelsene ellers for skjevdeling er til stede. Er det derfor avtalt at gaven skal være unntatt fra deling (særeie), vil mottageren beholde den fullt ut. Er det på den annen side ikke bestemt at gaven skal være mottagerens særeie, vil partenes forutsetninger som regel ha vært at den skal gå inn i delingsgrunnlaget på vanlig måte, som f.eks. hvor disposisjonen har vært kreditormotivert. Dette er bakgrunnen for at § 12-3 unntar fra skjevdeling gaver som den ene ektefelle gir den annen.

Bestemmelsen er en ren verdiregel. Spørsmålet om ektefellen skal få utlagt eiendeler ervervet før inngåelsen av ekteskapet m.v. avgjøres etter de alminnelige regler i kapittel 13. Fastleggelsen av skjevdelingskravets størrelse er drøftet i de alminnelige motiver punkt V.8.3.3.6. Det kan nevnes at forloddskravet etter § 12-3 bare omfatter nettoverdien av midler man hadde da ekteskapet ble inngått m.v. Gjeld som ektefellen har pådratt seg i forbindelse med erverv eller påkostning av eiendeler som inngår i formue som er unntatt fra deling, vil derfor komme til fradrag når størrelsen av skjevdelingskravet skal fastlegges.

Den ektefelle som krever skjevdeling, har bevisbyrden for at formuen kan tilbakeføres til midler som han eller hun eide ved inngåelsen av ekteskapet eller senere ervervet ved arv eller gave. Formuleringen «klart kan føres tilbake til» er valgt for å få frem at ektefellen ikke vil ha rett til skjevdeling dersom det er tvil om formuen stammer fra midler som nevnt. Regelens hensikt er å avskjære tvister hvor ikke faktum er noenlunde på det rene.

Regelen i første ledd gir en rett til å kreve skjevdeling. Den er imidlertid ikke til hinder for at en ektefelle kan kreve bare å utta en del av verdien av slike midler forlodds (delvis skjevdeling).

Annet ledd gir et unntak fra retten til skjevdeling etter første ledd. Retten til forlodds uttak av midler som nevnt i første ledd kan helt eller delvis falle bort dersom skjevdeling vil føre til åpenbart urimelige resultater. Dette er en snever unntaksregel. Regelen vil etter omstendighetene kunne komme til anvendelse dersom ekteskapet var langvarig og den annen ektefelles innsats har hatt vesentlig betydning for at midlene fortsatt er i behold. Rett til fullstendig skjevdeling vil også kunne være åpenbart urimelig dersom den annen ektefelle vil få en etter forholdene urimelig svak økonomisk stilling etter oppløsningen av ekteskapet. Videre vil en avtale om delvis særeie kunne bygge på den forutsetning at ektefellenes øvrige formue skal være gjenstand for deling, se nærmere om dette spørsmål i motivene til § 9-1 annet ledd første punktum. Skjevdeling vil i et slikt tilfelle kunne føre til åpenbart urimelige resultater.

Tredje ledd gir i helt særlige tilfelle adgang til å utta forlodds midler ervervet under ekteskapet, uten at ervervet er skjedd ved arv eller gave. Sterke grunner kan tale for skjevdeling av slike midler f.eks. når den ene ektefelle ved sin arbeidsinnsats har bygget opp en næringsvirksomhet, og hvor en likedeling vil kunne skape økonomiske problemer for driften, eller innebære en urimelig berikelse av den annen ektefelle. Ved at bestemmelsen er formulert som en snever unntaksregel, antas det at den ikke vil skape grunnlag for unødige tvister om delingsoppgjøret. For øvrig vises til flertallets vurderinger i punkt V.8.3.3.6 foran.

Retten til forlodds uttak av midler til dekning av gjeld i tilfelle der en ektefelle har rett til skjevdeling, fremgår av § 12-2 annet ledd.

Til § 12-4

Etter gjeldende rett er det de eiendeler ektefellene har på det tidspunkt formuesfellesskapet oppheves, som utgjør delingsgrunnlaget. Formuesfellesskapet opphører etter gjeldende rett når det foreligger endelig dom om separasjon eller skilsmisse, eller eventuelt når fylkesmannens separasjons- eller skilsmissebevilling er meddelt partene,[101]) når ektefellene har inngått bindende avtale om at formuesfellesskapet skal oppheves, eller når kjennelse om bosondring er blitt rettskraftig. Regelen om at det er verdiene ved opphevelsen av formuesfellesskapet som er gjenstand for deling innebærer i utgangspunktet at erverv frem til formuesfellesskapets opphør skal deles, mens forbruk frem til dette tidspunkt er skiftet uvedkommende.

Når det gjelder erverv, er imidlertid unntakene så omfattende at den praktiske hovedregel blir en annen. Etter ektefellelovens § 43 tredje ledd blir det en ektefelle erverver etter at det er begjært bosondring eller fremsatt begjæring om eller reist søksmål til separasjon eller skilsmisse, særeie. Hvis partenes samliv opphører før det fremsettes slik begjæring eller reises søksmål, er det imidlertid tidspunktet for samlivsopphevelsen som er avgjørende. Det er således bare hvor for-

[101]) Jfr. Innst. del I s. 101.

muesfellesskapet oppheves ved avtale, at denne opphevelsen også blir skjæringstidspunktet med hensyn til hvilke erverv som er gjenstand for deling.

Skjæringstidspunktet er imidlertid delvis et annet for gjeld som en ektefelle kan kreve uttatt eiendeler til dekning av. Etter ektefellelovens § 43 annet ledd er det avgjørende om gjelden er oppstått før det begjæres eller reises søksmål til separasjon eller skilsmisse, eller det fremsettes krav om bosondring. I motsetning til erverv, skal følgelig gjeld stiftet mellom samlivsopphevelsen og de nevnte tidspunkter tas i betraktning ved delingen. Denne forskjell mellom relevant gjeld og relevant erverv, kan virke vilkårlig, men Høyesterett har tatt avstand fra å fravike lovens ordlyd på dette punkt, jfr. Rt. 1957 s. 175.

Et argument for å fremskyte skjæringstidspunktet for gjeld noe, kan være hensynet til kreditorene som ellers kan risikere at ektefellen p.g.a. skifteoppgjøret får sin økonomiske stilling forverret.

Utvalget finner gjeldende rett komplisert, og det kan vanskelig finnes noen klar begrunnelse for at man skal ha ulike skjæringstidspunkter for forbruk, for erverv og for gjeld. Etter utvalgets syn er det to tidspunkter som det kan være aktuelt å legge til grunn. For den mest praktiske situasjon, nemlig hvor partene blir separert eller skilt, bør skjæringstidspunktet i alle disse relasjoner senest være da de begjærer separasjon eller skilsmisse. Dette er regelen i Sverige, ÄB 9 kap. 2 §. I Danmark er det derimot datoen for bevillingen eller dommen som er avgjørende.[102])

Utvalget har kommet til at den beste regel vil være å knytte alle rettsvirkninger til det tidspunkt som kommer først av samlivsbrudd eller begjæring om separasjon eller skilsmisse. Ofte er det slik at partene opphever samlivet, men lar det gå en viss tid før det formelt begjæres separasjon eller skilsmisse. Når slik begjæring sendes, kan ofte bero på tilfeldigheter. Etter utvalgets syn er det opphevelsen av samlivet som markerer bruddet. Utvalget finner ikke grunn til at ektefellenes disposisjoner etter dette tidspunkt skal ha betydning for delingen. Det bør være det ektefellene eier når de går fra hverandre som skal deles, og den gjeld de da hadde som bør være relevant for adgangen til uttak av aktiva til dekning av gjeld. Etter at samlivet mellom partene er brutt, eksisterer ikke det fellesskap som ellers danner grunnlaget for likedelingsregelen. Utvalget finner videre at forbruk i tiden etter samlivsbruddet, ikke bør føre til reduksjon av delingsgrunnlaget. Etter gjeldende rett er det tidspunktet for formuesfellesskapets opphør som er avgjørende her, smln. Rt. 1985 s. 836. Utvalgets forslag er følgelig å knytte alle rettsvirkninger til det tidspunkt som i dag er avgjørende for når erverv ikke lenger skal være gjenstand for deling, jfr. ektefelleloven § 43 tredje ledd for erverv av aktiva.

En innvending mot å knytte rettsvirkninger til samlivsbruddet, er de mulige vanskeligheter med senere å klarlegge når bruddet fant sted. I praksis synes imidlertid ikke regelen i ektefellelovens § 43 tredje ledd å ha skapt problemer av betydning. Og da det er dette skjæringstidspunktet som i flertallet av separasjoner og skilsmisser har måttet konstateres, antar utvalget at tidspunktet for samlivsbruddet er et velegnet kriterium. Til forståelsen av begrepet samlivsbrudd, kan nevnes at Høyesterett i Rt. 1978 s. 1327 har lagt til grunn at samlivsopphevelsen må markeres «ved en klar atskillelse. Som regel vil dette skje ved en fraflytting». Dette betyr at hvor ektefellene fortsetter å bo sammen etter at de definitivt har bestemt seg for å gå fra hverandre, og kanskje også har gjennomført forliksmegling, vil normalt ikke samlivet være brutt i lovens forstand.

Med det skjæringstidspunkt som oppstilles i § 12-4, vil det alltid være ektefellenes totale økonomiske situasjon på et bestemt tidspunkt som legges til grunn. Det blir følgelig ikke som etter gjeldende rett nødvendig å vurdere status på tre forskjellige tidspunkter for å komme frem til hvilke formuesverdier som inngår i delingsgrunnlaget, og hvilke gjeldsposter som kommer til fradrag.

Forslaget innebærer at reglene om når erverv skal holdes utenfor delingen, ikke blir endret. Derimot blir skjæringstidspunktet et annet enn etter gjeldende rett for forbruk og gjeldsposter. Utvalget vil i denne forbindelse presisere at det i praksis er en klar tendens i retning av at partene blir enige om samlivsopphevelsen som skjæringstidspunkt i alle relasjoner. I denne forbindelse kan det minnes om at partene står fritt, og også i fremtiden vil stå fritt, i å avtale et annet tidspunkt, eller å bestemme det tidspunkt da samlivet skal anses å ha blitt opphevet. Av oppgjørstekniske grunner kan det for eksempel være naturlig å la 1. januar være skjæringstidspunkt bl.a. hvor en eller begge ektefeller driver næringsvirksomhet.

Nr. 1 oppstiller det grunnleggende skjæringstidspunkt for den formue som er gjenstand for deling. I nr. *2* og *3* reguleres mer spesielle og sjeldent forekommende tilfelle hvor ektefellene avtaler deling, eller hvor en

[102]) Se nærmere *Danielsen og Hornslet* s. 123.

ektefelle fremsetter krav om deling etter § 12-1 nr. 3 eller 4.

Annet ledd. Det var lenge et åpent spørsmål om *avkastning* under skiftet av eiendeler som var gjenstand for deling, tilfalt den ektefelle som hadde bragt vedkommende aktivpost inn i felleseiet, eller om også avkastningen skulle være gjenstand for deling. Spørsmålet ble avklart i dommen i Rt. 1977 s. 330. Her kom Høyesterett til at avkastningen ble særeie, dvs. at avkastningen under skiftebehandlingen i sin helhet tilfalt den ektefelle som hadde bragt gjenstanden inn i felleseiet. Er gjenstanden sameie mellom ektefellene, deles avkastningen mellom dem etter den brøk de er eiere med.

En naturlig følge av dette er at en ektefelle ikke skal betale vederlag for bruk av egne eiendeler etter de i paragrafen nevnte tidspunkter. Dette er også i samsvar med utgangspunktet om at en ektefelle beholder råderetten over sine eiendeler. Adgangen til å bruke en gjenstand, er en form for *avkastning*. Det ville være liten sammenheng i reglene om en ektefelle kunne leie bort gjenstanden og få leieinntekten holdt utenfor delingsgrunnlaget, mens ektefellen måtte betale et beløp som skulle være gjenstand for deling dersom vedkommende brukte gjenstanden selv. Regelen i § 13-3 om vederlag for bruksrett til den tidligere felles bolig må ses på denne bakgrunn.

Tredje ledd presiserer skjæringstidspunktet for gjeldsposter som kan komme til fradrag ved oppgjøret. Som nevnt ovenfor, innebærer dette en endring i forhold til gjeldende rett. Regelen innebærer at betaling av rente er delingsoppgjøret uvedkommende, med mindre annet er avtalt, eller den annen ektefelle har bruksretten til boligen.

Til § 12-5

Etter gjeldende lovgivning er det en rekke eiendeler som ektefellene kan holde utenfor delingen. Dette uttrykkes gjerne slik at ektefellene har rett til å utta disse eiendeler forlodds. Uttrykket forlodds betyr at uttaket skjer før partenes boslodd blir beregnet. Den enkelte ektefelles boslodd blir følgelig halvparten av det som er igjen etter at man er kommet frem til felleseiets netto (etter fradrag av gjeld), og etter at de eiendeler som kan uttas forlodds er trukket fra.

Reglene om rett til å utta eiendeler forlodds ble senest revidert ved lov av 22. mai 1970 nr. 30. Slike regler finnes i dag både i ekteskapsloven, skifteloven og ektefelleloven. Utvalget har samlet disse reglene i § 12-5, og foreslår at de i det vesentlige blir beholdt i uendret form. Reglene om forloddskrav er behandlet i avsnitt V.8.5 foran.

Nr. 1 tilsvarer skiftelovens § 48 første ledd.

Nr. 2 gjelder rettigheter i offentlige trygdeordninger, private eller offentlige pensjonsordninger og krav etter en livsforsikring, livrente o.l. Dette er rettigheter som i praksis vil foreligge i flertallet av oppgjør. De aller fleste har rettigheter i pensjonsordninger, og livsforsikringer er likeledes særdeles utbredt. Regelen er ny, men antas i det vesentlige å være i overensstemmelse med gjeldende rett, jfr. ektefellelovens § 11 annet ledd og *Lødrup* s. 84-85.

Når det gjelder livsforsikringer, gjør enkelte særlige hensyn seg gjeldende. For hele eller delvise kapitalforsikringer vil det allerede før forsikringstilfellet inntrer foreligge en formuesverdi som forsikringstageren kan nyttiggjøre seg. Slike forsikringer kan gjenkjøpes, og de utgjør derfor et formuesobjekt på forsikringstagerens hånd. Gjenkjøpsverdien skal derfor trekkes inn i delingsgrunnlaget på vanlig måte. Dette gjelder også hvor det er oppnevnt en begunstiget etter polisen, så lenge oppnevnelsen ikke er gjort ugjenkallelig. I det sistnevnte tilfellet vil nemlig forsikringstageren være avskåret fra å ta ut gjenkjøpsverdien. Er det derimot den annen ektefelle som er oppnevnt som ugjenkallelig begunstiget, kan ektefellene i fellesskap realisere gjenkjøpsverdien. I et slikt tilfelle synes det derfor naturlig at denne trekkes inn i oppgjøret. Hvorvidt den skal krediteres forsikringstagerens del, den annen ektefelles del eller fordeles med en halvpart på hver, kan synes tvilsomt. Hvor begge ektefeller er solvente, betyr ikke valget noe. Men skulle en av ektefellene ikke ha tilstrekkelige midler til å dekke sine gjeldskrav, vil spørsmålet komme på spissen. Utvalget antar at det her vil være naturlig å legge til grunn at gjenkjøpsverdien fordeles med en halvpart på hver av de to ektefeller. Forsikringer som ikke har noen gjenkjøpsverdi som ektefellen eller ektefellene i fellesskap kan realisere, holdes derimot utenfor delingen etter § 12-5 nr. 2.

Nr. 3 inneholder en mer generell regel som med enkelte endringer tilsvarer ektefellelovens § 11 annet ledd. Etter gjeldende lov kommer reglene om felleseie bare til anvendelse på rettigheter som ikke kan overdras eller som i øvrig er av personlig art, i den utstrekning dette er forenlig med de rettsregler som særlig gjelder for disse rettigheter. I praksis er det antatt at når en rettighet faller inn under § 11 annet ledd, er det ikke forenlig med rettighetens art at den er gjenstand for

deling. Særregelen i skiftelovens § 45 annet ledd om fradrag for gjeld som er stiftet for å erverve rettigheter som etter sin art er unntatt fra deling, er en konsekvens av dette. Etter utvalgets mening vil regelen bli klarere dersom det direkte fremgår at rettighetene er unntatt fra deling.

Regelen vil komme til anvendelse for rettigheter som innbyrdes kan være svært forskjellige. Det vil også ofte være slik at en rettighet eller eiendel både er uoverdragelig og av personlig karakter. Et typisk eksempel på rettigheter som er av personlig karakter, men overdragelige, er opphavsrettigheter. At en opphavsrett skal holdes utenfor delingen, følger også uttrykkelig av åndsverkslovens § 50 annet ledd. Det er opphavsretten som sådan som holdes utenfor delingen. Når det er inngått avtale om en viss utnyttelse av verket, blir vederlaget etter en slik avtale ikke å anse som en personlig rettighet som holdes utenfor oppgjøret.

Ved lov av 22. mai 1970 fikk ektefellelovens § 11 annet ledd et tillegg som går ut på at hvis en ektefelles uttak etter bestemmelsen fører til at den annen blir urimelig dårlig stillet, kan vedkommende tilkjennes et beløp for å hindre dette. Det kan bestemmes at beløpet skal betales i avdrag. Utvalget ønsker å opprettholde disse regler, og de er derfor tatt inn i nr. 3 annet og tredje punktum.

Nr. 4 omfatter erstatning, trygd, eller forsikring som dekker tap i fremtidig erverv og fremtidige utgifter som følge av personskade, samt ménerstatning og oppreisning. I gjeldende rett er en slik regel tatt inn i ektefellelovens § 11 tredje ledd. Utvalget foreslår imidlertid visse utvidelser i forhold til gjeldende lov, for ordens skyld er ordene «trygd eller forsikring» føyet til etter erstatning.

Utvalget foreslår også at det uttrykkelig blir nevnt at yrkesskadeserstatning skal behandles på samme måte som ménerstatning etter skadeserstatningslovens § 3-2. Yrkesskadeerstatning etter folketrygdlovens § 11-8 skal på samme måte som ménerstatningen kompensere reduksjonen i skadelidtes evne til livsutfoldelse som følge av skaden. Det er derfor ingen grunn til å skille mellom dem her.

Nr. 4 annet punktum er i overensstemmelse med gjeldende ektefellelovs § 11 tredje ledd tredje punktum.

I gjeldende lov er det en uttrykkelig bestemmelse om at når erstatningsbeløpet er brukt til å anskaffe fast eiendom eller andre varige verdier, gjelder retten til forlodds uttak også verdien av disse forsåvidt de er i behold. Utvalget finner at dette kan forenkles til en formulering om at forlodds uttak forutsetter at verdien er i behold. Det er klart at det da ikke forutsettes at det er de konkrete erstatningsbeløp som er i behold; disse kan være brukt til erverv av andre formuesgoder. Hvor disse har steget i verdi, vil denne verdistigning i sin helhet komme den skadelidte ektefelle til gode. Noe av bakgrunnen for regelen om engangserstatning for tap i fremtidig erverv, er at midlene skal kunne plasseres slik at reduksjonen i kroneverdien blir kompensert.

Nr. 5 har sin parallell i skiftelovens § 48 annet ledd.

Til § 12-6

Etter ekteskapslovens § 54 annet ledd jfr. fjerde ledd, kan en ektefelle gis rett til å utta vanlig innbo som vedkommende behøver for seg og sin husstand, og verdier inntil 2/3 av folketrygdens grunnbeløp, og det løsøre han eller hun trenger til å fortsette sin næring, uten at vedkommende plikter å gi den annen ektefelle vederlag for den del av verdien som måtte overstige hans lodd. Hensikten med regelen er å sikre en av ektefellene visse minimumsrettigheter på skifte. At dette kommer til fortrengsel for den annen ektefelle, er resultatet av en konkret interesseavveining.

Utvalget har vært i tvil om det fortsatt er nødvendig med en slik regel. Den får bare praktisk betydning når ektefellenes formue er svært liten. Utvalget har imidlertid kommet til at en slik regel kan ha verdi i enkelte tilfelle. Regelen er imidlertid foreslått begrenset til å omfatte vanlig innbo. Gjeldende lovs sikring også av visse arbeidsredskaper som en ektefelle trenger til å fortsette sin næring, antar utvalget er upraktisk.

Forloddsretten etter denne bestemmelsen kommer bare til anvendelse etter at hver av ektefellene har tatt ut midler til dekning av sine forpliktelser. Utvalget har vurdert om det bør være et unntak her forsåvidt angår skyldig underholdsbidrag til den berettigede ektefelle eller felles barn. En slik situasjon vil med det endrede skjæringstidspunktet for retten til uttak av aktiva til dekning av gjeld, jfr. § 12-4 siste ledd, være lite praktisk. Utvalget ser derfor ikke grunn til å ta inn noen bestemmelse om et slikt unntak.

Til § 12-7

I praksis forekommer det at ektefeller etter å ha vært separert en tid, gjenopptar samlivet. I så fall faller virkningene av separasjonsavgjørelsen bort. Dette følger etter gjeldende lov av ekteskapslovens § 43 forsåvidt angår adgangen til skilsmisse. Når det gjelder det økonomiske oppgjør mellom

partene, finnes ingen spesielle regler. I utkastet er foreslått en mer generell regel i § 4-2 annet ledd. Utvalget har imidlertid funnet grunn til å foreslå en særregel i § 12-7 om formue som tidligere har vært delt.

Hvis partene gjenopptar samlivet før deling har funnet sted, mener utvalget at man må falle tilbake på de eiendomsforhold som eksisterte før separasjonen. At eiendelene *kunne* vært delt med den følge at verdier ble overført fra den ene til den annen, bør i denne forbindelse være uten betydning. Utvalget finner ikke grunn til å ha noen særlig regel om dette i loven idet det følger av den alminnelige regel i § 4-2 annet ledd.

Er derimot delingen gjennomført før samlivet gjenopptas, er utgangspunktet at hver av dem anses som eiere av de eiendeler han eller hun mottok ved delingen. Så lenge samlivet eller ekteskapet fortsatt består, skaper dette ingen problemer. Hvis derimot partene igjen går fra hverandre – noe som ikke er helt ualminnelig – får vi en ny situasjon for den deling som skal gjennomføres. Det er klart at erverv partene har hatt i sin «annen» samlivsperiode skal deles etter de alminnelige regler. Om de midler partene fikk utlagt ved den første deling skal deles likt, er mer tvilsomt. Utvalget har kommet til at det partene her mottok, som utgangspunkt ikke bør være gjenstand for deling. Den første deling er gjennomført også med virkning for det annet brudd. Skulle derimot partene ha levet sammen i et ikke ubetydelig tidsrom før de igjen går fra hverandre slik at skjevdeling vil føre til åpenbart urimelige resultater, gir § 12-3 annet ledd hjemmel for å komme frem til det resultat at hel eller delvis likedeling likevel skal foretas.

Gjeldende rett er på dette punkt uklar, og i de nordiske land er det oppstillet forskjellige løsninger.[103])

Til § 12-8

Gjeldende lovgivning har flere bestemmelser om vederlagskrav ved delingen, se ektefellelovens §§ 18, 19 og 25. Etter § 18 har en ektefelle rett til å kreve vederlag av det samlede beholdne felleseie hvis den annen har vanskjøttet sin økonomi, misbrukt retten til å råde over felleseie eller ved annen utilbørlig adferd har forminsket det. I prinsippet er det brudd på regelen i ektefellelovens § 13 som her får sin sanksjon.

Regelen i ektefellelovens § 19 er av en annen karakter. Her er det ikke tale om sanksjon mot rettsstridig adferd, men om en regel som gjenoppretter den skjevhet som kan oppstå ved at en ektefelle forminsker felleseiet ved å anvende midler til forøkelse av sitt særeie, eller til erverv av rettigheter som etter sin art er unntatt fra deling. Tilsvarende gjelder hvis en ektefelle har hatt utgifter til erverv av pensjon eller livrente, i den utstrekning det finnes rimelig etter ektefellenes kår og omstendighetene for øvrig. Reglene om vederlagskrav er behandlet i avsnitt V.8.4 foran.

Utkastets § 12-8 tar ikke sikte på vesentlige realitetsendringer i forhold til i gjeldende lovs regler om vederlagskrav i §§ 18 og 19. § 12-8 *første ledd* tilsvarer ektefellelovens § 19. Utvalget har ikke ment å foreslå realitetsendringer her.

Vederlagskravet vil kunne kreves dekket av den annens ektefelles midler som er gjenstand for deling, eller som tilfaller ham eller henne ved oppgjøret. Om nødvendig vil kravet også kunne rettes mot den annen ektefelles særeiemidler. Vederlagskravet kan imidlertid ikke gjøres gjeldende til fortrengsel for kreditorene, jfr. tredje ledd.

Annet ledd bygger i noe forenklet form på tankegangen bak ektefellelovens § 18. Utvalget finner det tilstrekkelig å gi vederlagskrav hvis en ektefelle på en utilbørlig måte vesentlig har svekket delingsgrunnlaget. Utvalgets formulering er tenkt å fange opp de ulike alternativer som er oppregnet i gjeldende lovs § 18. Annet ledd omfatter videre det tilfelle at en ektefelle reduserer delingsgrunnlaget ved uttak av midler til dekning av gjeld pådratt ved utilbørlig atferd, til erverv av særeiemidler m.v. Disse spørsmål reguleres etter gjeldende rett av skiftelovens § 49, men utvalget har funnet at det ikke er behov for en slik særregel i tillegg til de alminnelige regler om vederlag i § 12-8.

Tredje ledd bestemmer at vederlagskrav etter første og annet ledd bare kan gjøres gjeldende i den utstrekning ektefellens midler ikke trengs til dekning av gjeld. Hensynet til kreditorene bør gå foran den annen ektefelle. Dette er også gjeldende rett, idet de ovenfor nevnte bestemmelser lar vederlagskravet rette seg mot det «beholdne» felleseiet.

Ektefellelovens § 20 bestemmer at vederlagskravene etter § 18 og 19 ikke kan gjøres gjeldende senere hvis det ikke oppnås dekning for dem under skiftet. En tilsvarende bestemmelse er tatt inn i *fjerde ledd*. Bestemmelsen forutsetter også at vederlagskrav må fremmes under oppgjøret. Er delingen avsluttet uten at den ene ektefelle har satt frem et slikt krav, kan det ikke senere gjøres gjeldende. Krav som har tilknytning til det økono-

[103]) Se nærmere *Lødrup* s. 37 med henvisninger.

miske oppgjør mellom ektefellene, bør settes frem under skiftebehandlingen. Det er liten grunn til at en ektefelle senere skal kunne forrykke de resultater man ved delingen er kommet frem til. Begge ektefeller har en berettiget interesse i at det settes en sluttstrek for oppgjøret.

Femte ledd er nytt. Her foreslår utvalget at retten kan bestemme at vederlagskrav som tilkjennes etter regelen i første og annet ledd, kan betales i avdrag. Dette innebærer at kravet ikke gjøres opp i forbindelse med delingens avslutning, men blir et krav som den ene ektefelle i fremtiden har mot den annen. Utvalget forutsetter at man bør stå fritt i å bestemme avdragstidens lengde og avdragenes størrelse. Utvalget har ikke fremmet forslag om at den skyldige ektefelle skal stille sikkerhet for avdragene, eller at det skal betales rente. Når beløpets størrelse er såvidt skjønnsmessig, vil det ved utmålingen kunne tas hensyn til at den berettigede ektefelle ikke straks får utbetalt eller godskrevet beløpet. Regelen om avdragsbetaling innebærer ikke noe unntak fra vilkåret om at det må være dekning for hele kravet under skiftebehandling.

Til § 12-9

I praksis forekommer det ofte at begge ektefeller er ansvarlig for den samme gjeldspost. De har f.eks. i fellesskap tatt opp lån for å finansiere den felles bolig. Det kan også tenkes at den ene har kausjonert for den annens gjeld, eller at en ektefelle blir holdt ansvarlig for den annens skatteforpliktelser etter reglene i skattebetalingslovens § 37.

Hvor begge ektefeller er ansvarlig for en forpliktelse, kan naturligvis hver av dem trekke ut av delingsgrunnlaget etter reglene i § 12-2 den del som vedkommende etter det innbyrdes oppgjør skal dekke. Men i praksis vil denne adgang kunne være lite tilfredsstillende. En ektefelle vil da på grunn av det solidariske ansvar ikke ha sikkerhet mot en gang i fremtiden å bli krevet for den del den annen etter det innbyrdes oppgjør skulle betale.

§ 12-9 bestemmer at hver av ektefellene kan kreve at gjelden blir betalt fullt ut før delingen finner sted, eller at det blir avsatt midler til dekning av den. Regelen avløser bestemmelsen i skiftelovens § 46, og det er ikke foretatt realitetsendringer her.

Til § 12-10

Bestemmelsen avløser ekteskapslovens § 59.

Første punktum slår fast at ektefellene i utgangspunktet fritt kan inngå avtaler om det økonomiske oppgjør i forbindelse med delingen. Partene er ved delingen ikke bundet til lovens delingsregler.

Bestemmelsen gjelder bare for avtaler som er inngått i forbindelse med en aktuell separasjon eller skilsmisse. Ellers vil avtalen være underkastet de regler som gjelder avtaler om de økonomiske forhold mellom ektefellene, jfr. kapittel 9. I motsetning til avtaler etter kapittel 9, kan avtaler i forbindelse med delingen inngås formløst – ektepakt kreves således ikke.

§ 12-10 første punktum gjelder som nevnt bare avtaler inngått i forbindelse med en aktuell separasjon eller skilsmisse. En slik avtale vil være gyldig selv om partene ennå ikke har opphevet samlivet, men har begynt oppløsningen av de økonomiske bånd før det brudd de mener er nært forestående. I slike tilfelle må det imidlertid kreves at det ikke går for lang tid før samlivet oppheves, eller det begjæres separasjon eller skilsmisse.

Også avtaler som inngås etter at partene er separert eller skilt, omfattes av § 12-10. Når delingen i forbindelse med partenes separasjon eller skilsmisse finner sted, er forsåvidt likegyldig for anvendelsen av bestemmelsen.

Ekteskapslovens § 59 kommer også til anvendelse på avtaler om erstatning og oppreisning eller bidrag. Utvalget har ikke opprettholdt særregelen om erstatning og oppreisning. Når det gjelder avtaler om bidraget, vises til § 16-5 siste punktum.

Annet punktum tilsvarer ekteskapslovens § 59 annet ledd, men med visse endringer. Etter gjeldende rett kreves det at avtalen må være «åpenbart ubillig» for at den ene ektefelle skal få medhold i at den helt eller delvis skal settes ut av kraft. Utvalget foreslår at dette erstattes med «åpenbart urimelig». Utvalget tar ikke sikte på at det skal bli en videre adgang til å sette avtaler til side enn etter gjeldende rett. Man regner med at dette skjønnstemaet ikke i vesentlig grad skiller seg fra regelen i avtalelovens § 36. I denne forbindelse kan vises til Stortingets behandling av avtalelovens § 36. Justiskomitéen vurderte om «man i stedet for å bruke uttrykket «urimelig» heller burde ta inn «åpenbart urimelig» eller «klart urimelig». Men *komitéen* er enig med departementet i at det hadde liten hensikt å lovfeste en kvalifisering av urimelighetsgraden. *Komitéen* viste til proposisjonen s. 30 der det heter:

«Det ligger også i formuleringen «urimelig» at et vilkår må være positivt urimelig for at det skal kunne lempes; det er selvfølgelig ikke nok at det kan tenkes rimeligere løsninger. «Urimelig» må oppfattes som i seg selv

et ganske strengt kriterium, som det ikke vil være kurant å påberope», Innst. O. (1982-83) nr. 31 s. 3. På denne bakgrunn anser utvalget at de to formuleringene i det alt vesentlige er synonyme. Da regelen er sterkt skjønnsmessig, behøver ikke den endrede terminologi få betydning for vurderingen.[104]) Når utvalget likevel har med kvalifikasjonen «åpenbart», skyldes det at ekteskapsloven skal kunne leses av ikke-jurister, og da er dette etter utvalgets oppfatning en nødvendig veiledning til forståelse av skjønnstemaet. Presiseringen av at adgangen til å sette en avtale helt eller delvis ut av kraft er snever, kan bidra til å forhindre unødige tvister.

Det er uklart om man ved vurderingen av om en avtale vil virke «åpenbart urimelig», kan ta hensyn til annet enn forhold som forelå da avtalen ble inngått. Når det gjelder avtaler om underholdsbidrag, heter det i gjeldende lov at man ved revisjon av disse også kan legge til grunn at forholdene har endret seg etter at avtalen ble inngått, forsåvidt det ikke gjelder engangsbidrag. Det er nærliggende å oppfatte dette dithen at slike endrede forhold ikke kan få betydning for avtaler om delingen etter ekteskapslovens § 59.[105]) § 12-10 er derimot formulert slik at det også vil være adgang til å legge vekt på forhold inntrådt etter at avtalen ble inngått. Men utvalget vil her presisere at slike forhold bare kan tas i betraktning hvis de er av høyst ekstraordinær karakter. Som eksempel kan nevnes nye takstregler for boliger som gjør at verdiene endres meget vesentlig uten at dette kunne forutses.

Utvalget har nedenfor i forbindelse med § 14-2 drøftet avtalelovens § 36 og dens gyldighet for familierettslige avtaler av økonomisk karakter. Som det går frem av fremstillingen der, er oppfatningen i dag at § 36 ikke er anvendelig på avtaler om endringer i formuesordningen. Uansett hvordan dette måtte forholde seg her, blir spørsmålet om avtalelovens § 36 kan komme til anvendelse på avtaler om delingen i forbindelse med et konkret oppgjør, bare av teoretisk karakter, idet skjønnstemaet som nevnt i realiteten er det samme. Utvalget foretrekker i alle fall å ha en egen lempningsregel i ekteskapsloven. Man har funnet det riktig å lovfeste avtalefriheten i forbindelse med oppgjøret. Selv om en slik frihet også ellers ville ha vært til stede, er det hensiktsmessig å gi uttrykk for den i loven. Man har da videre funnet det naturlig å ta inn i utkastet regelen om at avtalen helt eller delvis kan settes til side hvis den vil virke åpenbart urimelig. Også informasjonshensyn taler for at en slik regel tas inn i ekteskapsloven.

Annet ledd setter en frist på ett år for å reise søksmål med påstand om at avtalen helt eller delvis skal settes til side. Gjeldende rett har her en treårsfrist. Når utvalgets flertall – alle unntatt *Holmøy* – har redusert fristen, skyldes det ønsket om å skape ro omkring en avsluttet deling etter separasjonen eller skilsmissen. En «angrefrist» på ett år antas her å være fullt ut tilstrekkelig. Selv om det er en viss adgang til å ta hensyn til forhold som inntreffer etter at avtalen er inngått, vil det være lite rimelig å endre en avtale på grunn av forhold som har inntruffet såvidt lang tid etter avtaleinngåelsen. Av det som er sagt ovenfor om rekkevidden av avtalelovens § 36, følger at denne ikke kan påberopes etter at ett-årsfristen er ute.

Fristen gjelder derimot ikke når det er mangler ved selve avtaleinngåelsen som påberopes som grunnlag for at avtalen er ugyldig. Det er klart at de alminnelige avtalerettslige ugyldighetsregler kommer til anvendelse også i familieretten. Dette innebærer at hvis avtalen er fremkalt ved svik, tvang, utnyttelse m.v. vil den kunne settes til side. Det må også antas at prinsippet i avtalelovens § 33 kan komme til anvendelse på en avtale om delingen. Avtalen vil således kunne bli satt til side hvis det vil stride mot ærbarhet og god tro å gjøre den gjeldende.

KAPITTEL 13. **Fordelingen av ektefellenes enkelte eiendeler – bruksrett til bolig og innbo.**

Reglene i kapittel 12 gjelder hvor store verdier – kroner og øre – hver av ektefellene skal ha ved delingen. Kapittel 13 gir de nærmere regler om hvordan de enkelte eiendeler skal fordeles mellom dem, og regler om bruksrett til den tidligere felles bolig. I praksis ønsker ofte begge ektefeller å beholde eller overta samme gjenstand, dette gjelder særlig bolig, innbo og andre eiendeler som de har brukt i fellesskap under ekteskapet. En rett til å be-

---

[104]) Det kan her nevnes at man i dansk praksis synes å tolke den tilsvarende regel, hvor det tales om «åpenbart urimelig», i det vesentlige i overensstemmelse med skjønnstemaet i avtalelovens § 36, se *Danielsen, Hornslet og Knutsen* s. 321 og s. 329 flg. Det er dog ikke noen helt enhetlig praksis, og Høyesterett har ikke tatt stilling til spørsmålet.

[105]) Slik *Holmøy* s. 154. Dette er også forholdet i dansk rett, *Danielsen, Hornslet og Knutsen* s. 320 flg. I Rt. 1978 s. 1384 ble spørsmålet reist om ektefellenes forhold kunne øve innflytelse på vurderingen av om en avtale om bruksrett var «åpenbart ubillig», men Høyesterett tok ikke standpunkt til det.

holde eller motta eiendeler ved oppgjøret, kalles gjerne rett til naturalutlegg.

Etter gjeldende rett er hovedregelen at når det ikke vil være åpenbart urimelig etter forholdene, har en ektefelle rett til å få utlagt på sin lodd eiendeler som han eller hun fullt ut eller for det vesentlige har bragt inn i felleseiet, skiftelovens § 50 første ledd. Den grunnleggende regel er følgelig at skifte av felleseiet ikke skal medføre at en ektefelle må overføre egne eiendeler til den annen.

Utvalget mener at også en fremtidig lovgivning må bygge på dette prinsipp. I utgangspunktet er det ingen grunn til at en separasjon eller skilsmisse (eller deling ellers) skal medføre at den annen ektefelle kan kreve å få overta bestemte eiendeler fra den annen.

Det er imidlertid klart at en rett til å beholde egne eiendeler ikke kan være uten unntak. Visse eiendeler har under ekteskapet i så stor grad vært benyttet av begge ektefellene at det må avgjøres ved en konkret vurdering hvem som skal få utlagt disse. Dette gjelder særlig felles bolig og innbo. Avhengig av ekteskapets varighet, eiendelens karakter, ervervsmåte o.l., bør spørsmålet om hvem som skal overta slike eiendeler bero på en vurdering hvor det i utgangspunktet er uten betydning hvem av ektefellene som opprinnelig erververt vedkommende eiendel. Slike regler er i dag gitt i skiftelovens § 50 annet ledd. Gjeldende rett oppstiller imidlertid et vesentlig unntak her, idet bolig som ikke er organisert i selskaps form eller basert på leiekontrakt, nærmest ubetinget vil tilfalle eieren. Unntaket omfatter således vanlige villaeiendommer, eierleiligheter m.v.

Frem til 1970 skulle einendeler som var særeie ubetinget tilfalle den ektefelle som eiet dem. Det var ingen unntak fra denne regel. Ved lov av 22. mai 1970 nr. 30 ble det tilføyet en ny § 55a i ekteskapsloven. Ifølge annet ledd kan en ektefelle hvis «sterke grunner» taler for det, gis rett til å løse ut eiendeler som omhandlet i skiftelovens § 50 annet ledd. Det ble altså innført en regel som for visse boligtypers vedkommende, samt når det gjelder innbo, reduserte betydningen av at en eiendel er felleseie eller særeie.

Utvalget mener at hovedstrukturen i gjeldende rett bør opprettholdes. På ett punkt foreslår imidlertid utvalget en vesentlig forandring. Retten til å overta felles bolig bør gjelde alle former for boliger, uavhengig av hvordan retten til boligen juridisk sett er organisert. Etter utvalgets forslag vil derfor også eneboliger og eierleiligheter o.l. bli omfattet av unntaket fra regelen om at eieren har krav på å få sine egne ting utlagt til seg. Utvalgets begrunnelse for dette er at det ofte beror på tilfeldigheter hvordan retten til boligen er organisert. Det er liten grunn til å skille mellom en leilighet som er organisert som en eierseksjon og en leilighet basert på en andel eller aksje i et boligselskap. Også for eneboligens vedkommende bør det være slik at også den annen ektefelle hvis forholdene tilsier det, bør kunne få overta den.

Etter *skiftelovens § 50 tredje ledd* – som kom inn i loven ved lov av 22. mai 1970 nr. 30 – kan en ektefelle av felleseie få utlagt på sin lodd eiendeler som har tilhørt den annen «dersom sterke grunner taler for det, og det ikke er rimelig grunn for den annen ektefelle til å motsette seg det.» Regelen var ment som en snever unntaksregel «for å hindre åpenbart urimelige resultater som kan bli følgen av de mer faste regler om rett til naturalutlegg og salg (Ot.prp. nr. 66 for 1968-69 s. 30 sp. 1). En noe mindre snever regel er inntatt i skiftelovens § 61 annet ledd annet punktum for forholdet mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger. Iallfall regelen i § 50 tredje ledd synes å ha vært anvendt i så liten utstrekning at det neppe er grunn til å opprettholde bestemmelsen. I praksis ser en ganske mange tvister om denne bestemmelse, men domstolene har bare i svært få tilfelle tatt kravet til følge. Utvalget finner at bestemmelsen i for sterk grad frister til tvister som ikke kan føre frem og foreslår derfor ikke en tilsvarende regel.

Til § 13-1

Paragrafen inneholder hovedregelen om rett til naturalutlegg av egne eiendeler. Regelen vil avløse skiftelovens § 50 første ledd. Etter gjeldende lov gjelder retten til naturalutlegg eiendeler vedkommende ektefelle «fullt ut eller i det vesentlige» har bragt inn i felleseiet. Utvalget finner ikke grunn til å ha med kvalifikasjonen «fullt ut eller i det vesentlige» eier, idet grensen mellom hva den ene eier og hva som er i sameie, vil være avgjørende. Utvalget foreslår imidlertid opprettholdt forbeholdet om at uttaksretten ikke gjelder dersom det ville være åpenbart urimelig etter forholdene.

Hvor en eiendel eller rettighet er i sameie mellom ektefellene, vil situasjonen være denne: Ektefellene kan være enige om at sameiet skal bestå også etter at delingen er avsluttet. I så fall vil hver av ektefellene få utlagt sin sameiepart i forbindelse med oppgjøret. Men som regel vil det være upraktisk at to tidligere ektefeller fortsatt eier ting i fellesskap. Hvis derfor den ene av dem ønsker sameiet oppløst, må det skje. Utvalget finner det riktig å ta inn en uttrykkelig regel

om dette i § 13-1 annet punktum. I denne forbindelse minner utvalget om at sameie i bolig og innbo forekommer i betydelig omfang. Oppgjørsreglene for sameieandeler er derfor i praksis viktige. Utvalget foreslår at når ektefellene ikke blir enige, kan hver av dem kreve salg. Men her vil disse reglene krysses av den rett som § 13-2 gir en ektefelle til å overta bolig og vanlig innbo uansett tidligere eierforhold. § 13-2 gjelder også andel i slike eiendeler.

Måten oppløsningen skal skje på, vil i første omgang bero på hva ektefellene måtte bli enige om. Det kan være at den ene utløser den annen, eller at gjenstanden blir solgt på en måte ektefellene enes om. Dersom ektefellene ikke blir enige, må sameiet oppløses etter reglene i sameieloven. I mange tilfelle vil imidlertid bolig og vanlig innbo være i sameie mellom ektefellene. Da vil det etter § 13-2 kunne bestemmes at den enes andel skal overtas av den andre ektefellen.

Annet ledd er nytt. Etter denne regel kan en ektefelle alltid kreve å overta eiendom som han eller hun vil kunne løse på odel. Normalt vil den odelsberettigede ektefelle være ene-eier av eiendommen. Uttaksrett kan da følge allerede av første ledd. I motsetning til den alminnelige regel i første ledd, vil den odelsberettigede etter annet ledd ha et ubetinget krav på å overta eiendom som han eller hun vil kunne løse på odel. Utleggsretten kan bl.a. ikke avskjæres av krav fra den annen ektefelle i medhold av § 13-2 selv om eiendommen unntaksvis skulle være av en slik størrelse m.v. at den kunne ha falt innenfor virkeområdet for § 13-2. Annet ledd har videre praktisk betydning dersom eiendommen er i sameie mellom ektefellene, f.eks. på grunn av at ektefellene har kjøpt den i fellesskap, uten at de får odelsrett sammen. Den odelsberettigede ektefelle kan kreve å overta eiendommen uten hinder av reglene i første ledd annet punktum.

Dersom begge ektefeller har odelsrett til eiendommen, vil den best berettigede ha fortrinnsrett, jfr. formuleringen «som han eller hun vil kunne løse på odel». Har begge ektefeller lik prioritet etter reglene om samodling, odelslovens § 15 jfr. § 13 annet ledd, må eiendommen derimot eventuelt utlegges etter reglene i første ledd annet punktum.

Har den odelsberettigede overført sin eiendomsrett til ektefellen, f.eks. ved salg eller gave under ekteskapet, vil det ikke være grunnlag for å gjøre krav gjeldende etter annet ledd. En slik avhendelse medfører at avhenderen ikke har løsningsrett mot kjøperen eller dennes rettsetterfølgere, jfr. odelslovens § 19 annet ledd.

Til § 13-2

Paragrafen avløser skiftelovens § 50 annet ledd. Her gis det regler for når en ektefelle kan kreve å få utlagt til seg bolig og vanlig innbo m.v. uten hensyn til tidligere eierforhold. Regelen får praktisk betydning for bolig og innbo som den annen under ekteskapet har eiet, eller som ektefellene har eiet i fellesskap (sameie). Etter gjeldende lov kan ektefellens krav tas til følge «når særlige grunner taler for det». Utvalget finner det riktig å opprettholde dette vilkår. Ved vurderingen vil ikke bare hver av ektefellenes behov, men bl.a. også boligens (eller innboets) karakter og tilknytning til eieren komme inn i bildet.

Retten til å overta bolig, vanlig innbo m.v. som er den ene ektefelles særeie, er regulert i § 14-3.

Nr. 1 gjelder fast eiendom eller andel av fast eiendom som utelukkende eller hovedsakelig har tjent til felles bolig. Bestemmelsen omfatter særlig vanlige eneboliger og eierseksjoner som er en del av en større bygning. Det er et vilkår at eiendommen utelukkende eller hovedsakelig har tjent til felles bolig. Hvor eiendommen også er brukt i ektefellens næringsvirksomhet, bør denne være sikret mot at den annen ektefelle får eiendommen utlagt til seg. Dette innebærer f.eks. at et gårdsbruk i utgangspunktet alltid vil bli utlagt eieren, idet bruket normalt ikke kan sies hovedsakelig å ha tjent til felles bolig. Men det vil gå en grense ved de svært små bruk, og utvalget forutsetter at man legger den samme tolking til grunn som når det gjelder skiftelovens § 63 annet ledd (som gjelder gjenlevende ektefelles rett til å overta bolig på skifte med avdødes arvinger).

Som nevnt ovenfor inneholder ikke gjeldende rett adgang til på skjønnsmessig grunnlag å utlegge den annen ektefelle eiendom som nevnt i nr. 1 bortsett fra den snevre bestemmelse i skiftelovens § 50 tredje ledd som har en svært begrenset praktisk betydning, se innledningsmerknadene foran til kapittel 13. Utvalget mener at det ikke er grunn til å skille skarpt etter hvordan boligen rettslig er organisert. Men når det gjelder eierboliger som f.eks. eneboliger, kan det reises spørsmål om hvor langt unntaket fra hovedregelen i § 13-1 skal favne. Utvalget har vært i noe tvil, men er kommet til at hvis eiendommen stammer fra den enes slekt, eller denne har odelsrett til eiendommen, bør eieren i alle tilfelle være sikret å få den utlagt til seg. I slike tilfelle vil andre interesser enn den annen ektefelles veie tungt. Utvalget finner det riktig at man her ikke oppstiller noen

skjønnsmessig regel for hvem som kan få eiendommen utlagt til seg.

Begrensningen m.h.t. eiendom som kommer fra den enes slekt vil gjelde eiendom som en ektefelle har ervervet ved arv eller gave. Begrensningen omfatter derimot ikke f.eks. tilfelle der begge ektefeller har bidratt til ervervet, f.eks. dersom de i fellesskap har kjøpt en eiendom fra mannens tante til full pris. I sistnevnte tilfelle vil hustruen etter omstendighetene kunne kreve å overta eiendommen i medhold av § 13-2 nr. 1. Har disposisjonen derimot preg av å være en gave, f.eks. slik at ervervet er skjedd til særlig gunstig pris, vil hustruen være avskåret fra å kunne overta eiendommen i medhold av § 13-2.

Unntaket for eiendom som den annen ektefelle har odelsrett til, innebærer for det første en presisering av at han eller hun alltid kan kreve å overta eiendom som vedkommende vil kunne løse på odel, jfr. § 13-1 annet ledd. Begrensningen i § 13-2 nr. 1 rekker imidlertid videre. Naturalutlegg vil kunne gis selv om den annen ektefelle ikke er den best odelsberettigede i sin slekt. Når det gjelder tilfelle der begge ektefeller har odelsrett, vises til motivene til § 13-1 annet ledd.

Nr. 2 avløser skiftelovens § 50 annet ledd punkt b.

Nr. 3 avløser skiftelovens § 50 fjerde ledd og ekteskapslovens § 54 annet ledd. Det vil her være tale om bolig ektefellen i kraft av leiekontrakt med boligens eier har rett til å leie. Slik leiekontrakt kan da overføres til den annen ektefelle, noe som eieren etter husleielovens § 32 må respektere.

Nr. 4 avløser skiftelovens § 50 annet ledd punkt a.

Til § 13-3

Når eieren av boligen får den utlagt til seg, oppstår spørsmålet om den annen ektefelle likevel skal gis bruksrett til den. En slik adgang til bruksrett følger i dag av skiftelovens § 50 fjerde ledd, jfr. ekteskapslovens § 54 annet ledd annet punktum. Her gis en ektefelle bruksrett forsåvidt den er «nødvendig til bolig for den berettigede ektefelle eller til hans arbeidsvirksomhet». Denne regelen er direkte utformet for den ektefelle som har fått separasjon etter ekteskapslovens § 42 første ledd, dvs. ved grove forgåelser fra den annen ektefelles side. Men da ekteskapslovens § 54 fjerde ledd gir en ektefelle rettigheter etter annet ledd generell anvendelse «når hertil finnes grunn», er reglene om bruksrett i realiteten basert på rene rimelighetsbetraktninger. Høyesterett har også antatt at når bruksrett tilkjennes med hjemmel i § 54 fjerde ledd, gjelder ikke kravet om at bruken må være nødvendig for den berettigede ektefelle, Rt. 1977 s. 1143.

Selv om det i prinsippet er uheldig at eiendomsretten og bruksretten til en bolig ikke tilkommer samme person, finner utvalget at det fremdeles er nødvendig med regler som gir en ektefelle bruksrett til den annens bolig etter separasjon eller skilsmisse. Utvalget regner imidlertid med at den skjønnsmessige adgang etter § 13-2 til å utlegge den annen ektefelle boligen, vil være et reelt alternativ til bare å tilkjenne bruksrett. Skjønnstemaet er det samme i begge bestemmelsene. I denne forbindelse bør merkes at hvor eierektefellen ikke ønsker å overta boligen, bør den som krever bruksrett normalt ha plikt til å overta den. Men økonomiske forhold kan medføre at en slik løsning ikke er mulig. Men for eierektefellen er det klart at det kan være urimelig å måtte overta en eiendom og bli belastet med verdien i oppgjøret, mens den annen får rett til å bruke den.

Første punktum er utformet i overensstemmelse med gjeldende lov.

Ved vurderingen av om en ektefelle skal gis bruksrett til den annens eiendom, skal det etter *annet punktum* legges vekt på ektefellenes og barnas behov. Utvalget antar at det ofte vil være barnas behov for ikke å bli rykket ut av det tilvante hjem og nærmiljø, som vil veie tungt. Det betyr at den ektefelle som får omsorgen for barna, også vil stå sterkt hvis det er konflikt om hvem som skal bo i boligen. Ellers kan nevnes at de respektive ektefellers behov for vedkommende bolig vil komme inn – her kan boligens beliggenhet i forhold til arbeidsplass m.v. være et moment. Utvalget forutsetter ellers ikke endringer her i forhold til gjeldende rett.[106])

Om bruksrettens omfang bemerkes: Med utgangspunkt i at ektefellen er tilkjent bruksrett til den annens eiendom, er det klart at den normalt skal være begrenset i tid. Når de behov som lå til grunn for at ektefellen ble tilkjent bruksrett er borte, må den kunne bringes til opphør. Det er ofte slik at man allerede ved etableringen av bruksretten kan vurdere hvor lenge den bør vare, og i så fall kan det settes et tidspunkt for når den skal opphøre. Er det ikke satt noe slikt tidspunkt, kan eieren ut fra en vurdering av utviklingen når som helst ta initiativ til å få rettens vurdering av om bruksretten fortsatt skal stå ved lag. Utvalget har derfor foreslått at vurderingstemaet i et slikt tilfelle er «når hensy-

[106]) Se nærmere *Lødrup* s. 141-152.

net til ektefellen eller barnas behov ikke lenger gjør bruksretten rimelig». Også dette er i overensstemmelse med gjeldende rett.

I praksis forekommer det ofte at bruksrett tilkjennes frem til skiftet av felleseiet er avsluttet. Dette er særlig blitt alminnelig i de senere år. Tankegangen er at eiendomsretten til boligen og bruksretten bør ses i sammenheng ved delingen. Utvalget finner at dette normalt vil være naturlig, og kan forsåvidt gi den praksis som har utviklet seg sin tilslutning. Den kan også lede til at antall tilfeller hvor eiendomsrett og bruksrett blir tilkjent forskjellige personer, blir redusert. Utvalget vil imidlertid påpeke at hvor bruksrett tilkjennes frem til skiftet er avsluttet, kan det i dette ligge en fristelse for den bruksberettigede til å trenere skifteoppgjøret.

Når den ene gis bruksrett til den tidligere felles bolig, oppstår spørsmålet om det skal betales leie eller vederlag for bruken, og hvordan utgiftene og omkostningene ved boligen skal fordeles. Som utgangspunkt vil det være boligens eier som må dekke de utgifter som påløper, herunder betale renter og avdrag. Dette er forpliktelser som med de regler om skjæringstidspunktet som er foreslått i § 12-4, er delingen uvedkommende.

Den bruksberettigede må derimot betale vanlig markedsleie for bruken, jfr. *annet ledd*. Dette er i samsvar med den praksis som har utviklet seg med utgangspunkt i Høyesterettsdommen i Rt. 1977 s. 1143. Utvalget finner ikke grunn til å endre rettstilstanden her. At leie skal betales til eierektefellen også før deling er gjennomført, er bl.a. en konsekvens av at avkastning av aktiva som er gjenstand for deling, i sin helhet tilfaller eierektefellen, jfr. utkastet § 12-4 annet ledd. Dette betyr at hvor det er eierektefellen som under oppgjøret bor i den tidligere felles bolig, skal dette skje vederlagsfritt. Man skal ikke betale noe for å bruke sine egne ting. Hvis boligen eies av ektefellene i fellesskap, blir konsekvensen at leien nedsettes forholdsmessig. Leie skal da bare betales for bruken av den annens del.

Gjeldende rett m.h.t. betaling av leie (vederlag) er uklar. Enkelte lagmannsrettsavgjørelser legger til grunn det som her foreslås lovfestet og viser til dommen i Rt. 1977 s. 330, hvor det ble fastslått at avkastning under skiftet blir eierektefellens særeie. Andre lar bruksberettigede betale leie til «boet», eller til den annen ektefelle, uten at man har gått inn på hvem som eier boligen. I annet ledd er det slått fast at leien tilkommer den ektefelle som eier boligen. Utvalget finner imidlertid grunn til å understreke at så forskjellig som forholdene her kan være, vil individuelle ordninger med hensyn til leie og utgiftsfordeling i praksis tvinge seg frem. Her er det særlig viktig å finne frem til praktisk brukbare løsninger.

Reglene i § 13-3 gjelder etter utkastets systematikk ikke bolig som er unntatt fra deling (særeie). Jfr. § 14-3.

Til § 13-4

Når en ektefelle beholder sine eiendeler eller etter § 13-2 får utlagt eiendeler som har tilhørt den annen, eller som er i sameie, blir han eller hun belastet eiendelens verdi i det innbyrdes oppgjør mellom ektefellene. § 13-4 gir regler om hvordan man kommer frem til det beløp eiendelen skal settes til.

Etter gjeldende rett er det eiendelenes verdi i handel og vandel – deres salgs- eller omsetningsverdi – som skal legges til grunn. Utvalget foreslår denne regelen opprettholdt. En annen regel ville forrykke delingsforholdet mellom ektefellene på en vilkårlig måte.

Her som ved oppgjøret ellers, er det avtalefrihet. Det er opp til ektefellene å bli enige om verdien, og de er ikke bundet til omsetningsverdien. Oppnås det ikke enighet om verdien, kan ektefellene likevel avtale hvordan verdsettelsen skal skje. Blir de heller ikke enige om dette, bestemmer § 13-4 at verdsettelsen skal skje ved takst, jfr. nå skiftelovens § 50a. En slik takst følger reglene om skiftetakst i skiftelovens § 125.

I forbindelse med endringer i skiftelovens § 125 i 1982 drøftet Stortingets justiskomité en del spørsmål vedrørende verdsettelsen av eiendeler på skifte mellom ektefeller. Flertallet uttalte at takseringen burde «skje på grunnlag av et fornuftig og rimelig skjønn i det enkelte tilfelle. Så langt råd er, bør det søkes unngått at prisen på boligen f.eks. under et felleseieskifte, settes så høyt at ingen av partene ser seg i stand til å overta den», Innst. O. nr. 75 (1981-82) s. 3. Til dette vil utvalget bemerke:

Etter en separasjon eller skilsmisse vil begge parters boligstandard og også levestandard i mange tilfelle bli redusert. En ektefelle som ikke får overta boligen, må skaffe seg et nytt sted å bo. Midler til dette vil ved siden av låneopptak, stort sett være de som stammer fra delingen. Utvalget finner det ikke rimelig at den som overtar boligen, også skal få en økonomisk gevinst på bekostning av den annen. At boligen må selges, og at begge får seg en mindre, vil ofte være et rimelig resultat. Hvor hensynet til barna kommer inn i bildet og tilsier at disse bør bli boende i det tidligere felles hjem, vil bl.a. det bidrag den annen

måtte betale, kunne bidra til å muliggjøre dette.[107]) Det enkelte tilfelle bør her vurderes konkret, og ikke gjennom generelle regler om at boliger og eventuelt andre eiendeler skal settes til en lavere verdi enn omsetningsverdien ved delingen. Dette er også regelen i de øvrige nordiske land.

Utvalget vil presisere at selv om verdsettelsen skal skje på grunnlag av eiendelenes omsetningsverdi, vil latent skatteplikt, f.eks. skatteplikt som vil bli utløst ved et eventuelt fremtidig salg av vedkommende eiendel, kunne tas i betraktning ved verdsettelsen. Hvor stor innvirkning latent skatteplikt skal ha for fastsettelsen av eiendelenes verdi må bero på en konkret skjønnsmessig vurdering. Blant annet vil eiendelenes art og ektefellens personlige forhold, f.eks. sannsynligheten for at den aktuelle eiendel vil bli solgt, være av betydning. Når det gjelder boligeiendom vil spørsmålet om latent skatteansvar få mindre betydning etter de regler om gevinstbeskatning som ble gitt ved lov av 9. januar 1987 nr. 1 (endringer i skattelovens § 43 annet ledd).

Dersom en virksomhet er gjenstand for deling, skal også dens goodwill (forretningsverdi) i utgangspunktet inngå i delingsgrunnlaget. Med goodwill tenkes her på den merverdi en virksomhet har ut over den samlede verdi av de enkelte aktiva virksomheten omfatter, f.eks. på bakgrunn av opparbeidet kundekrets og virksomhetens renommé. Et problem oppstår imidlertid der denne merverdi i særlig grad er knyttet til ektefellen personlig, f.eks. har grunnlag i ektefellens spesielle kvalifikasjoner innen sitt yrke som advokat, konsulent e.l. Goodwillen vil da i noen utstrekning bare kunne realiseres dersom ektefellen forplikter seg til ikke å utøve tilsvarende virksomhet i samme distrikt i fremtiden. Etter utvalgets mening må dette forhold tillegges betydning ved verdsettelsen av virksomheten ved et delingsoppgjør mellom ektefellene. I den utstrekning goodwillen er direkte knyttet til ektefellen personlig, bør den ikke tillegges betydning ved verdsettelsen medmindre virksomheten må antas å ville bli solgt etter at oppgjøret er avsluttet. Utvalget legger i denne forbindelse vekt på at den reelle omsetningsverdi ikke kan baseres på at ektefellen skal være forpliktet til å slutte å utøve sitt yrke, eller å flytte til et annet distrikt.

Særlige spørsmål reiser seg ved verdsettelsen av landbrukseiendommer. Hvor en landbrukseiendom blir løst på odel, er det spesielle verdsettelsesregler i odelslovens § 49. Disse regler bygger på at eiendommen fortsatt hovedsakelig skal benyttes til landbruksformål. I slike tilfelle blir taksten basert på den omsetningsverdi eiendommen har som landbrukseiendom. Hvorvidt dette også må være normen ved verdsettelse av oppgjøret mellom ektefellene, er etter gjeldende rett uklart. Utvalget finner det imidlertid naturlig for odelseiendommers vedkommende å legge til grunn de verdsettelsesprinsipper som er fastsatt i odelslovens § 49 også i forholdet mellom ektefeller, og foreslår en endring i odelslovens § 49 for å klargjøre dette, jfr. bemerkningene til endringsforslaget. For andre landbrukseiendommer vil omsetningsverdien bl.a. bli bestemt av konsesjonsmyndighetenes godkjennelsespraksis og prinsippene i konsesjonsloven § 14 annet ledd. Henvisningen i § 13-4 til «når ikke annet er særskilt bestemt» henspiller også på slike forhold.

Annet ledd. Hvor eiendeler har steget eller sunket i verdi fra det skjæringstidspunkt som er lagt til grunn i § 12-4 og frem til delingen er avsluttet, oppstår spørsmålet om det er verdiene på skjæringstidspunktet eller verdiene ved delingen, eventuelt når en takst avholdes, som skal legges til grunn i oppgjøret mellom partene.

I gjeldende lovgivning er det ingen bestemmelser som direkte løser spørsmålet. En viss avklaring skjedde imidlertid ved dommen i Rt. 1974 s. 439. Høyesterett inntok her det standpunkt at det i prinsippet var tidspunktet for utlodningen som skulle legges til grunn, men at det av praktiske grunner kan være nødvendig å legge til grunn verdien da skiftetaksten ble holdt. Denne regel er også hovedregelen i Danmark, mens praksis i Sverige er varierende, se SOU 1981:85 s. 362. I senere norsk rettspraksis er dette utgangspunkt blitt noe oppmyket. Rt. 1982 s. 906 viser at hvor det skjer forhåndsutlodning, er det tidspunktet for denne utlodning verdien skal knyttes til. Og i en dom i Rt. 1984 s. 992 kom Høyesterett til at i et tilfelle da det under et privat skifte var oppnådd enighet om at hustruen skulle utlegges boligen, skulle man legge til grunn verdien på det tidspunkt boligen ble overtatt av henne.

Etter utvalgets oppfatning bør verdsettelsen av eiendeler som hovedregel skje etter verdiene ved skjæringstidspunktet i § 12-4. Man oppnår da for det første en rettsteknisk enhetlig løsning. Det blir det samme skjæringstidpunkt som skal legges til grunn i alle de tilfelle hvor delingsgrunnlaget skal avgrenses. Det er videre en kjensgjerning at

[107]) Etter administrativ praksis synes imidlertid ikke fastsettelsen av bidrag å skje ut fra bidragsberettigedes boomkostninger.

man i praksis ofte avtaler at det er verdiene når partene opphever samlivet, eller formuesfellesskapet opphører, som skal være avgjørende. Ved Oslo skifterett er det eksempelvis fast praksis at retten innhenter en takst på boligen (som regel fra boliginstituttet Veritas) allerede *før* første skiftesamling, og denne takst danner ofte grunnlaget for partenes enighet om verdsettelsen. Utvalget mener at dette materielt sett har gode grunner for seg. Har eiendeler steget i verdi, kan det vanskelig sees at en slik verdistigning bør komme andre enn eierektefellen til gode. De hensyn som begrunner likedelingsregelen, tilsier ikke at en verdiøkning etter at partene har brutt med hverandre blir delt likt. En slik regel er også i best harmoni med den praksis som bygger på Rt. 1977 s. 330, og som innebærer at avkastning av aktiva under oppgjøret tilfaller eierektefellen og således ikke blir gjenstand for deling. Denne praksis foreslår utvalget lovfestet i § 12-4 annet ledd. Det bør videre bemerkes at når verdsettelsen knyttes til tidspunktet for samlivsbruddet, unngår en tvist om hva som er ren verdistigning, og hva som er verdistigning basert på den enkelte ektefelles innsats. Dette siste gjelder særlig hvor en ektefelle driver næringsvirksomhet, men kan også gjelde andre eiendeler, f.eks. arbeid på faste eiendommer ellers.

Dersom eiendeler har sunket i verdi, vil også dette utgangspunkt gi rimelige resultater i mange tilfelle. Er verdireduksjonen et resultat av den bruk vedkommende ektefelle har gjort av tingene, er det naturlig at verdireduksjonen ikke skal redusere den annen ektefelles rettigheter. Skulle tidspunktet for delingens avslutning legges til grunn, måtte slik bruk – f.eks. av en bil – medføre vederlagskrav fra den annen ektefelle. Slikt ville komplisere oppgjøret. På den annen side kan det i enkelte tilfelle virke urimelig om verdireduksjoner på en ektefelles hånd skulle være oppgjøret helt uvedkommende. Hvis ektefellens næringsvirksomhet ved samlivsbruddet har en betydelig verdi, men verdien på grunn av konjunkturutvikling eller andre forhold under skiftet blir sterkt redusert, kan det oppfattes som urimelig om eieren skulle utbetale ektefellen et beløp basert på verdier som ikke lenger eksisterer. Hadde oppgjøret gått raskt, ville imidlertid konjunkturnedgangen likevel utelukkende ha falt på eierektefellen. På den annen side kan det i det konkrete forhold være nødvendig med en sikkerhetsventil her.

I praksis blir ca. 94% av alle oppgjør avgjort privat. Det er videre slik at de aller fleste eiendeler overtas av den ektefelle som hadde bragt dem inn i felleseiet, og som etter utvalgets forslag også under ekteskapet vil ha tilhørt ektefellen. Reelt sett vil det derfor ikke skje noen eiendomsoverføring i forbindelse med skifteoppgjøret. Noen formell forhåndsutlodning er derved i praksis ikke nødvendig da utlodningen ikke får betydning for eier- eller rådighetsforholdene. Ved privat skifte – som foretas i det overveiende flertall av oppgjør – skjer oppgjøret ofte i etapper, og kan reelt sett være avsluttet for de fleste eiendelers vedkommende før delingen formelt er avsluttet. Også dette er tungtveiende argumenter for den regel utvalget foreslår i annet ledd. Verdsettelsestidspunktet bør ikke bero på hvordan ektefellene formelt har avklart spørsmålene – det vil ofte bero på tilfeldigheter.

Regelen i § 13-4 annet ledd er direkte utformet med hensyn til overtagelse av egne eiendeler etter § 13-1. Den gjelder derfor ikke hvor en ektefelle unntaksvis overtar eiendeler den annen har eiet. Hvor dette skjer ved enighet mellom ektefellene – og det er nok det normale – står også partene fritt til å avtale overtagelsessummen eller tidspunktet for verdsettelsen. Det er derfor liten grunn til å ha noen egen regel om dette i loven. Unntaksvis kan derimot en ektefelle gis *rett* til å overta den annens eiendeler. Dette gjelder etter utkastets § 13-2 forsåvidt angår bolig og vanlig innbo. Slike eiendeler vil ofte være i sameie mellom ektefellene, og da vil regelen i § 13-4 annet ledd ikke passe. Her vil det være naturlig å ta utgangspunkt i verdien på det tidspunkt det ble klarlagt at den annen skal overta den.

Det kan forekomme tilfelle hvor en ektefelle er i tvil om han vil overta egne eiendeler etter § 13-1, f.eks. på grunn av usikkerhet om konjunkturutviklingen. En ektefelle må kunne ta det standpunkt at han ikke vil overta eiendelene etter § 13-1, men at han eventuelt vil overta dem ved et salg etter § 13-4. Etter denne bestemmelse kan hver av ektefellene kreve salg av eiendeler som ikke overtas etter § 13-1 eller § 13-2, og begge har forkjøpsrett ved salg til utenforstående. Når en ektefelle overtar eiendelene på denne måte, kommer verdsettelsesregelen i § 13-4 ikke til anvendelse, heller ikke paragrafens annet ledd. Eierektefellen vil således ha en mulighet til «å se tiden an», men det må forutsettes at han innen rimelig tid må bestemme seg for om han vil overta egne eiendeler etter § 13-1.

Til § 13-5

Første ledd tilsvarer skiftelovens § 50a annet punktum.

Annet ledd vil avløse skiftelovens § 50a tredje til femte punktum. Det er imidlertid presisert at bestemmelsen bare gjelder hvor en ektefelle mottar eiendeler vedkommende etter loven har *krav* på å få utlagt. Dette fremgår ved henvisningen til § 13-1 og § 13-2 Videre er det presisert at regelen også gjelder ved overtagelse av andel av fast eiendom; andel eller aksje i boligselskap eller obligasjon som ektefellenes rett til leie av felles bolig har vært knyttet til. Også dette antas å være i overensstemmelse med gjeldende rett, jfr. *Lødrup* s. 203.

Etter skiftelovens § 50a skal fordringen forrentes med 10% p.a. Kongen kan fastsette en høyere eller lavere rente. Utvalget foreslår at rentesatsen skal fastsettes av Kongen, og at loven således ikke inneholder et utgangspunkt om dens størrelse. I praksis viser det seg at en rentesats fastsatt i loven, ikke blir endret så hyppig som den burde. I dag synes eksempelvis en rentesats på 10% å være for lav. Utvalget foreslår derfor at Kongen fastsetter rentesatsen, og forutsetter at den blir justert i tilknytning til tilnærmet gjeldende markedsrente.

Om regelen i *tredje ledd* bemerkes: Etter gjeldende rett har også den ektefelle som får bruksrett til den annen ektefelles eiendom, krav på å kunne si opp fordringen med seks måneders varsel. Dette innebærer i praksis at den ektefelle som har bruksrett til boligen, også får krav på – etter seks måneder – å få utbetalt inntil halve verdien. Den ektefelle som eier boligen, vil følgelig ikke bare få problemer med å reise midler til ny bolig, men vedkommende skal også utløse den bruksberettigede ektefelle med et ofte betydelig kontantbeløp. Utvalget finner det naturlig at så lenge den bruksberettigede ektefelle utøver sin bruksrett, kan ikke den del av vedkommende bosloddskrav som refererer seg til boligen, sies opp.

Om *fjerde ledd* bemerkes: En deling av ektefellenes formue vil i de fleste tilfelle ta noe tid. Dette kan skyldes at partene selv ikke føler behov for å foreta delingen raskt, eller det kan være tvist om enkeltspørsmål som det tar tid å få løst. Skal et spørsmål først avgjøres av Høyesterett, må man regne med at det i hvert fall går to, tre år før det hele er avgjort. Og man har eksempler på at skifte av et felleseie har trukket betydelig lenger ut.

For den ektefelle som gjennom delingen skal tilføres verdier som tilhørte den annen, vil det forhold at oppgjøret trekker ut, innebære en utsettelse av tidspunktet for utbetaling av lodden. Samtidig vil hver ektefelle mens delingen pågår, få avkastningen av egne eiendeler samtidig som eventuell verdistigning ikke er gjenstand for deling. Mot denne bakgrunn har utvalget vurdert om det er grunn til å gi en ektefelle krav på renter av det beløp som endelig skal tilkjennes.

Utvalget finner spørsmålet tvilsomt. At delingen må ta noe tid, ligger i sakens natur. En renteplikt bør derfor tidligst begynne å løpe etter utløpet av hva som kan sies å være «vanlig tid» for slike oppgjør. Utvalget har av rettstekniske grunner tatt utgangspunkt i at det må ha gått ett år etter de tidspunkter som er nevnt i § 12-4. Utvalget antar at en slik regel om renteplikt i en del tilfelle vil ha positiv virkning ved at den kan bidra til å fremskynde delingen, noe som normalt er til fordel for begge parter. En renteplikt vil også kunne medføre at det blir foretatt delutlodninger eller deloppgjør. Renteplikt vil også motvirke trenering av oppgjøret fra den ektefelle som skal avgi noe til den annen. På den annen side vil utvilsomt regler om renteplikt ytterligere komplisere et oppgjør.

Ved offentlig skifte som avsluttes med en formell utlodning, vil regelen om renteplikt være forholdsvis enkel å praktisere. Men også her kan det oppstå problemer ved at en ektefelle allerede før utlodningen rent faktisk har disponert over eiendeler som stammer fra den annen. Ved privat skifte derimot, vil regler om renteplikt skape åpenbare problemer. Ved at privat skifte ofte foregår mer etappevis enn et offentlig skifte, vil et eventuelt rentebeløp måtte baseres på ulike beløp fra ulike tidspunkter. Hertil kommer at de eiendeler som i de fleste skifteoppgjør er av størst betydning, nemlig boligen og innbo, som regel vil være i sameie mellom ektefellene. For andre eiendeler er utvalget videre i tvil om det overhodet er riktig å innføre en slik regel.

Utvalget vil derfor ikke foreslå noen generell regel om renteplikt fra et bestemt tidspunkt. Det er derimot grunn til å ha en slik regel for de mer atypiske oppgjør hvor det kan virke klart urimelig at den ene ektefelle ikke får noen kompensasjon for at delingen tar usedvanlig lang tid.

Utvalget har derfor i § 13-5 fjerde ledd foreslått en regel om renteplikt i slike tilfelle.

Regelen er ment som en unntaksregel som skal fange opp de tilfelle hvor det ville være urimelig ikke å la den annen ektefelle få kompensasjon for utsettelsen med det endelige oppgjør. Her vil grunnen til at skifte har tatt så lang tid spille inn. Særlig vil det være av betydning om en ektefelle bevisst har trenert oppgjøret, fremmet klart uholdbare krav e.l.

Når utvalget foreslår at oppgjøret skal ha tatt vesentlig lenger tid enn vanlig, skyldes

det et ønske om å unngå tvist om renteplikt i de tilfelle hvor det går noe lenger tid enn et år på å avslutte delingen. Hva det ligger i vesentlig lenger tid enn vanlig, vil selvsagt være et skjønnsspørsmål. Men utvalget antar at oppgjøret må ha vart opp mot to år eller mer, før renteplikt kan bli aktuelt. Utvalget finner det også riktig ikke å tilkjenne renter for det første året, idet dette er en tid som man må regne med et oppgjør kan ta. Ved vurderingen av om det bør tilkjennes renter, bør det også legges vekt på om delvis oppgjør (forhåndsutlodning) har funnet sted. I svært mange tilfeller kan dette bøte på den urimelighet den annen ektefelle kan rammes av.

Til § 13-6

Etter skiftelovens § 51 kan hver av ektefellene kreve at «de til felleseiet hørende eiendeler blir solgt under skiftet». Skiftes det offentlig, kan også skifteretten beslutte at eiendeler «skal selges dersom loddeierne ikke kan bli enige om fordelingen.» Retten til å kreve salg gjelder som utgangspunkt egne eiendeler og eiendeler i sameie, idet hver av ektefellenes krav på naturalutlegg for egne eiendeler etter skiftelovens § 50 vil gå foran. En ektefelle må imidlertid kunne avtvinges et standpunkt innen rimelig tid til om han vil overta egne eiendeler, jfr. merknadene foran under § 13-4 annet ledd. Blir en eiendel solgt under skiftet, er det etter gjeldende rett salgsverdien som skal legges til grunn for delingen mellom ektefellene.

I praksis skjer det sjelden salg til utenforstående. Mer vanlig er det at ektefellene blir enige om at den ene skal overta eiendeler på visse vilkår selv om han ikke har krav på noe. Det må antas at man også i disse tilfeller står overfor et «salg» i lovens forstand. Det vises i denne forbindelse til at skifteretten ved offentlig skifte kan bestemme at salg bare skal skje til en av ektefellene (skiftelovens § 52 annet ledd annet punktum). Ved privat skifte er det ektefellene selv som må bestemme salgsmåten. Regelen om at hver av ektefellene har forkjøpsrett ved eventuelt salg til utenforstående, er egnet til å tilskynde «underhåndssalg» ektefellene imellom.

Selv om salg til utenforstående mot en ektefelles vilje er lite praktisk, må adgangen etter utvalgets mening beholdes. En slik adgang har betydning hvor ektefellene ikke kan bli enige om vilkårene for at den ene skal overta, eller hver av dem ønsker å overta. En rett til å kreve salg kan være egnet til å fremskynde et standpunkt fra ektefellene selv til spørsmålet om de vil overta eiendelen. Det må antas at regelen i alminnelighet også vil være egnet til å sikre at overtakelse skjer til en realistisk pris, iallfall er det vanskelig å peke på et praktisk alternativ som er bedre. I forbindelse med revisjonen av arveloven i 1972 og endringene i ektefelleloven ved lov av 22. mai 1970 nr. 30 forelå det forslag fra de respektive lovutvalg om en mer omfattende kompetanse for skifteretten til å bestemme naturalutlegg på skjønnsmessig grunnlag. Forslagene ble ikke gjennomført, se bl.a. Ot.prp. nr. 66 (1968-69) s. 225-30. Utvalget vil for sin del ikke ta opp tilsvarende forslag.

At hver av ektefellene som utgangspunkt beholder råderetten over sine egne eiendeler før delingen er avsluttet og derfor også kan avhende dem, kan i visse tilfelle sette den annens rettigheter i fare. Eiendeler den annen kan kreve utlagt er imidlertid begrenset til bolig og innbo, og da vil også innskrenkningene i råderetten etter kapittel 7 gjelde så lenge det ikke er avklaret hvem som skal ha vedkommende gjenstand, jfr. § 7-4 med motiver. Hvis det er fare for at en ektefelle ved avhendelse kan forringe sin økonomiske stilling slik at den annens interesser i oppgjøret kommer i faresonen, vil reglene om midlertidige forføyninger i § 17-2 kunne anvendes og dermed hindre dette.

Første ledd gir hver av ektefellene rett til å kreve at eiendeler som ingen ønsker å overta, blir solgt. Derved vil en ektefelle kunne provosere et standpunkt fra den som har rett til naturalutlegg, og bringe fortgang i oppgjøret. Salg kan som nevnt også skje til en av ektefellene. Hvor eiendelen blir solgt, er det salgssummen som skal krediteres delingsgrunnlaget. Regelen i første ledd forutsetter at ingen av ektefellene *plikter* å beholde egne eiendeler. En slik plikt ville være for hård bl.a. i tilfelle ektefellen har behov for likvider for å oppfylle den annens lodd.

Annet til femte ledd svarer til skiftelovens § 52. Utvalget foreslår bare mindre endringer her.

Til § 13-7

Bestemmelsen vil avløse skiftelovens § 59 tredje ledd.

Det kan reises spørsmål om bruddet mellom ektefellene, og det forhold at det skal skje en deling av ektefellenes eiendeler, skal ha noen betydning for en kreditors adgang til å foreta rettslig inndrivelse av sitt krav mot ektefellen. Gjeldende lov sier ikke noe uttrykkelig om dette spørsmål. Utvalget finner grunn til å presisere i loven at bruddet mellom ektefellene ikke berører en kreditors rett til tvangsforfølgning mot debitor. Delings-

oppgjøret vil ikke svekke debitorektefellens stilling i forhold til kreditorer hvis krav skal tas hensyn til ved oppgjøret, jfr. utkastet § 12-2. Er derimot kravet stiftet etter bruddet, stiller spørsmålet seg annerledes. Fordringen er da oppgjøret uvedkommende, utkastets § 12-4. I tråd med dette oppstilles en begrensning i beslagsretten for disse kreditorene. Begrensningen gjelder inntil oppgjøret er avsluttet. – Tilsvarende regel følger i dag av skiftelovens § 59 tredje ledd.

Skiftelovens § 59 tredje ledd innebærer videre at de kreditorer hvis krav er oppstått etter skjæringstidspunktet, i tilfelle konkurs må stå tilbake for kreditorer debitorektefellen hadde *før* dette tidspunkt, *Augdahl* s. 126 og Rt. 1986 s. 1239. Utvalgets utkast innebærer endringer her, idet den gjeldende lovs formulering om at de felles eiendeler ikke kan «tjene til dekning av» gjeld stiftet etter skjæringstidspunktet, er erstattet med at eiendelene ikke kan være gjenstand for «utlegg» fra disse kreditorers side. Med dette avgrenses regelen til å gjelde den enkeltforfølgende kreditors stilling. Avsetning og utpantning vil være likestilt med utlegg i dette henseende, jfr. tvangsfullbyrdelsesloven §§ 100 og 105. Utvalget ser ikke grunn til at den omstendighet at det skal skje deling av ektefellenes eiendeler, skal gi et konkursprivilegium til de kreditorer ektefellen hadde ved skjæringstidspunktet.

KAPITTEL 14. **Særlige regler for eiendeler som ikke skal deles (særeie).**

I dette kapitlet er det gitt en del særlige regler for eiendeler som er særeie. Etter utkastets systematikk gjelder kapitlene 6-11 i utgangspunktet uavhengig av om det ved ekteskapets opphør helt eller delvis skal skje en deling av ektefellenes midler, eller ikke. Kapittel 12 og 13 omfatter imidlertid ikke midler som ved ektepakt er gjort til særeie, eller hvor særeie er bestemt av en giver eller arvelater. Om slik formue gjelder dette kapitlet.

Til § 14-1

Bestemmelsen bygger på ektefellelovens § 25 annet ledd, men er noe endret i formen. I tillegg foreslås enkelte realitetsendringer.

Bestemmelsen fastsetter at en ektefelle har krav på vederlag av den annen ektefelle, hvor den første gjennom bidrag til familiens underhold, ved arbeid eller på annen måte i vesentlig grad har medvirket til å øke midler som den annen kan unnta fra deling. Regelen omfatter både tilfelle hvor en ektefelle direkte har overført verdier til den annens særeie, f.eks. ved påkostninger på særeieeiendom, og hvor verdiøkningen har skjedd mer indirekte – ved at en ektefelle ved sin innsats har spart den annen for utgifter som ville vært belastet særeiet, eller gitt ham anledning til et større formuesopplegg. En gave som er overført den annen ved ektepakt og gjort til særeie, forutsettes imidlertid ikke å kunne begrunne vederlagskrav.

En forutsetning for at rett til vederlag skal foreligge, er at ektefellen i *vesentlig* grad har medvirket til å øke verdien av den annens særeiemidler. F.eks. vil en arbeidsinnsats som eventuelt bare har gitt grunnlag for en mindre betydelig verdiøkning, ikke gi rett til vederlag.

Gjeldende vederlagsregel i ektefellelovens § 25 annet ledd gjelder bare hvor felleseiet deles i forbindelse med separasjon eller skilsmisse. Utvalget finner ikke grunn til å opprettholde denne begrensning. Også hvor ektefellene avtaler deling, bør vederlagskrav i prinsippet kunne gjøres gjeldende. Utvalget finner at det er mest hensiktsmessig å ha felles regler her, uansett grunnlaget for delingen.

Etter ektefellelovens § 25 annet ledd er vederlagskravet begrenset til halvparten av verdiøkningen. Dette er selvsagt en konsekvens av at innsatsen – forsåvidt den har realisert seg i en varig verdi på vedkommende ektefelles hånd – ville ha vært gjenstand for likedeling. Utvalget finner det imidlertid ikke nødvendig å ha med en slik uttrykkelig begrensning i loven. Utmålingen av vederlagskravet er skjønnsmessig, og kan ikke overstige hva vedkommende ektefelle har fått sin boslodd eller sine særeiemidler redusert med. På den annen side vil det i visse tilfelle vil være direkte galt å begrense vederlagskravet til halvparten av verdiøkningen. Dette gjelder i tilfelle hvor en ektefelle har brukt særeiemidler til å øke verdien av den annens særeie. I slike tilfelle må selvsagt vederlagskravet kunne omfatte hele verdiøkningen.

Ektefellelovens § 25 annet ledd er en praktisk viktig regel.[108]) Utvalget forutsetter at den avklaring som er skjedd i praksis omkring § 25 annet ledd, også vil få betydning for tolkingen av utkastets § 14-1.

[108]) Av dommer kan særlig nevnes Rt. 1979 s. 1375, Rt. 1981 s. 1096, Rt. 1982 s. 666, Rt. 1982 s. 1269, Rt. 1984 s. 497, RG 1977 s. 480, RG 1978 s. 1013, RG 1983 s. 690. Regelen er også behandlet av *Strøm Bull*, Vederlag overfor ektefelle eller samboer, TfR 1985 s. 499 flg.

Frister for når vederlagskrav kan gjøres gjeldende fremgår av § 14-4.

Til § 14-2

Bestemmelsen er ny. I gjeldende ekteskapslovgivning har vi ingen regler som gir adgang til å lempe en avtale om særeie hvor avtalen vil medføre at en av ektefellene økonomisk sett blir urimelig dårlig stillet ved ekteskapets opphør. Det finnes heller ikke regler som gir adgang til å sette bestemmelser i en ektepakt helt eller delvis til side hvis ektepakten er urimelig overfor en ektefelle.

Avtalelovens § 36 – som kom inn i loven ved lov av 4. mars 1983 – gir imidlertid en regel om lempning av avtaler som er urimelige overfor den ene av partene. Avtaleloven gjelder direkte bare avtaler på formuerettens område, og under forberedelsen av § 36 ble forholdet til familie- og arverettslige disposisjoner nærmere vurdert, se NOU 1979:32 s. 42 flg. og Ot.prp. (1982-83) nr. 5 s. 18. Av særlig interesse er følgende uttalelse fra Justiskomiteens innstilling, Innst. O. (1982-83) nr. 31 s. 3:

«*Komitéen* har merket seg at det i proposisjonen trekkes opp grenser mot offentlig rett, familie- og arverett. Det er helt klart at bestemmelsen ikke kan gjøres direkte gjeldende i slike forhold. Etter *komitéens* mening bør man også være forsiktig med å anvende bestemmelsen analogisk utenfor formuesretten. Det er store praktiske forskjeller på disse ulike rettsområdene, og hensynene bak regelen tilsier ikke at den blir gitt vidtgående, analogisk virkning.» Dette syn er fulgt opp av Høyesterett i en dom i Rt. 1985 s. 1291 vedrørende en ektepakt, og hvor førstvoterende uttalte: «Avtalelovens § 36 finner jeg vanskelig kan ramme – direkte eller analogisk – en slik ren familierettslig avtaleordning som ektepakten innebærer» (s. 1295).

Utvalget er enig i at det er lite naturlig å la avtalelovens § 36 få anvendelse på avtaler om formuesordningen mellom ektefeller. Ektefellene må i prinsippet ha full adgang til å avtale at det de eier skal være unntatt fra deling ved en eventuell separasjon eller skilsmisse. Hvis en slik avtale helt eller delvis skulle kunne settes til side etter rimelighetsbetraktninger, ville det innebære at midlene ble gjenstand for deling (helt eller delvis). Dette vil også få konsekvenser for rett til uskifte og naturalutlegg. På den annen side finner utvalget at en ektefelle ikke bør være helt avskåret fra å kunne få rettet opp den økonomiske skjevhet som en ektepakt kan føre til. Særlig vil en ektepakt kunne virke urimelig hvor ektefellene går fra hverandre etter at ekteskapet har vart i mange år. Forutsetningene ved opprettelsen kan da være vesentlig endret.

I Sverige er det nå gitt en generell lempningsregel for avtaler mellom ektefeller som i sitt innhold er «oskälig», samtidig som det er antatt at også avtalelovens § 36 kan anvendes på avtaler av familierettslig innhold, se ÄB 12 kap 3 §. I Danmark ble det i den danske ekteskapsloven i 1969 tilføyet en regel om at hvor ektefellene har hatt særeie, «kan det, hvis ægtefællernes formueforhold, ægteskabets varighed og omstændighederne i øvrigt i særlig grad taler derfor, efter påstand af den anden ægtefælle i forbindelse med dom til separation eller skilsmisse bestemmes, at den ene ægtefælle skal yde den anden et beløb for at sikre, at denne ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter separationen og skilsmissen». Denne såkalte «urimeligt ringe»-regel er blitt forholdsvis meget brukt, og det synes å herske tilfredshet omkring regelens innhold og praktiske anvendelse.

Ved vurderingen av den danske lovs § 56, bør det bemerkes at den ofte er blitt anvendt hvor norsk rett har andre regler som kommer ektefellen til unnsetning. Særlig kan nevnes at dansk rett ikke anerkjenner arbeid i hjemmet som ervervsgrunnlag, og man har heller ikke regler som tilsvarer de regler om vederlagskrav som finnes i ektefellelovens § 25 annet ledd (utk. § 14-1).

Utvalget er kommet til at det i norsk rett bør være en regel som kan avhjelpe urimelige virkninger av en ektepakt som bestemmer at midler skal være unntatt fra deling. Dette synes bl.a. påkrevet fordi norsk rett stiller seg avvisende til å bruke avtalelovens § 36 på avtaler om formuesordningen, en holdning som forsåvidt utvalget vil gi sin tilslutning. Ved valget mellom den den svenske og danske løsning, finner utvalget at den danske løsning er å foretrekke, jfr. bemerkningene ovenfor.

En slik lempningsregel bør imidlertid brukes med forsiktighet. På dette området bør partene ha klarhet i sin økonomiske situasjon, og en lempningsregel bør ikke oppmuntre til unødige tvister. Regelen skal ikke oppfattes som en regel som etter en helt fri rimelighetsvurdering kan medføre at den ene tilkjennes et beløp hos den annen. Skal den brukes, må grunnvilkåret være at den ene ektefelle ved ekteskapets opphør blir urimelig *dårlig* stillet økonomisk sett. Ved denne rimelighetsvurdering vil det særlig være ektefellens egen formue og inntektsevne som må vurderes. Det vil videre være av betydning hvor lenge ekteskapet har bestått,

og hvordan ektefellene har innrettet seg under samlivet. En forutsetning for lempning vil videre være at det er en vesentlig forskjell på de beløp hver av ektefellene kan holde utenfor delingen. Har ektefellene hatt delvis særeie, må det tas hensyn til hvor stor boslodd vedkommende mottar. I dansk rett er det særlig fremhevet at det beløp som tilkjennes, hovedsakelig skal være hjelp til selvhjelp, dvs. til etablering av et nytt hjem. Regelen vil derfor særlig bli brukt hvor ektefellene har vært gift i lengre tid, og familiens levestandard har vært basert på den annens inntekt og formue.

Det kan vanskelig sies noe generelt om hvor stort beløp som bør tilkjennes. Også dette vil avhenge av de forhold som er nevnt ovenfor. Utgangspunktet må imidlertid være partenes avtale, og det kan derfor vanskelig innrømmes et beløp som nærmer seg halvparten av de midler som ikke skal deles. Til sammenligning kan nevnes at et gjennomgående trekk i dansk rett synes å være at de beløp som tilkjennes, stort sett ligger på mellom 7 og 15 prosent av den annens formue, hvor denne ikke overstiger 3-500.000 kroner.[109] Vurderingen er selvsagt skjønnsmessig, men utvalget er av den mening at man ikke bør legge seg på et høyere nivå enn i Danmark.

Lempningsregelen vil etter utkastet også kunne påberopes av gjenlevende ektefelle overfor avdødes arvinger. Det ville være liten sammenheng i reglene om arvingene skulle stilles bedre enn avdøde ville ha blitt dersom det var blitt skiftet mens begge levet. Derimot finner utvalget ikke grunn til å la arvingene påberope seg regelen overfor gjenlevende ektefelle, jfr. § 15-2 nr. 2.

Til § 14-3

§ 14-3 vil avløse ekteskapslovens § 55a. Regelen innebærer at hvis bolig og innbo er unntatt fra deling på grunnlag av avtale mellom partene eller bestemmelse av en giver eller arvelater, så kan slike eiendeler likevel tilkjennes den annen ektefelle dersom sterke grunner taler for det. Utvalgets flertall – alle unntatt *Lødrup* – forutsetter at det skal meget til for at en ektefelle skal kunne få overta den annens bolig eller innbo som er særeie. I denne forbindelse bør dog merkes at hensynet til barna vil veie tungt. Dersom den annen ektefelle har fått omsorgen for barna, kan det være riktig å la dem fortsatt bli boende i sitt opprinnelige hjem. Men dette hensyn kan i stor utstrekning ivaretas ved at den annen ektefelle gis bruksrett til boligen, jfr. annet ledd. Overtakelse av eiendeler som er den annen ektefelles særeie, skal skje mot betaling av omsetningsverdien for eiendelene, jfr. *annet punktum*. Dette medfører at det i praksis vil kunne være vanskelig av økonomiske grunner å overta f.eks. en enebolig.

Etter *annet ledd* kan en ektefelle gis bruksrett til bolig som er den annens særeie. Utvalgets flertall foreslår at regelen om at slik bruksrett bare kan gis når sterke grunner taler for det, blir opprettholdt. I gjeldende rett følger dette av ekteskapslovens § 55a første punktum.

Utvalgets mindretall – *Lødrup* – mener at vilkåret for å få utlagt den annens særeiebolig eller for å få bruksrett til den, ikke bør være strengere enn ellers, jfr. utkastets § 13-2 og § 13-3 som taler om «særlige grunner» og ikke «sterke grunner». I det store flertall av tilfelle hvor det ved avtale mellom ektefellene eller ved en bestemmelse av giver eller arvelater er bestemt at bolig og vanlig innbo skal være unntatt fra deling (særeie), er motivet å unngå deling av verdiene, eller verne dem mot kreditorbeslag, ikke å legge bånd på den andre ektefelles muligheter til å overta vedkommende eiendel eller bruksretten til den ved ekteskapets opphør. At boligen eller innboet er gjort til særeie, vil i seg selv gjøre at det kreves en betydelig interesseovervekt for at en slik rett skal bli tilkjent. Mindretallet antar at det i praksis særlig vil være aktuelt å gi bruksrett til en slik bolig av hensyn til barna hvor det er den andre ektefellen som får den daglige omsorg for dem. Hvor barnas interesser er best tjent med at de blir boende i det tidligere felles hjem, bør det veie tungt. Hertil kommer at det store flertall av boliger – også de som er gjort til særeie – har begge ektefeller like sterk tilknytning til. Hvor dette ikke er tilfelle, vil det i seg selv som regel være avgjørende i eier-ektefellens favør, i hvertfall hva angår den andres krav om å få overta boligen. Men her bør også hensynet til barna medføre at bruksretten for en viss tid kan gis den andre.

Til § 14-4

Bestemmelsen oppstiller foreldelsesregler for krav etter kapittel 14.

Har ektefellene ikke midler til deling (fullstendig særeie), må kravet være fremsatt innen ett år etter at ektefellene ble separert eller eventuelt skilt uten forutgående separasjon. I slike tilfelle vil det ikke være noe delingsoppgjør. Dette gjelder selv om det er tvist om eiendomsretten til enkelte gjenstan-

[109]) Se nærmere *Danielsen, Hornslet og Knudsen* s. 294 flg.

der eller om eiendeler er i sameie mellom ektefellene.

Hvor det også er tale om deling av eiendeler etter reglene i kapittel 12, må krav være fremsatt før delingen er avsluttet. Også tilfelle der midler som er unntatt fra deling etter § 12-5 utgjør det vesentlige av det ektefellene eier, omfattes av dette alternativ.

Ved offentlig skifte er delingen avsluttet når utlodningen foreligger. At ankefristen ikke er ute, er uten betydning. Ved privat skifte vil det ofte være uklart når delingen er avsluttet. De tvilsspørsmål som kan oppstå her, må løses gjennom praksis, idet det neppe er mulig å oppstille noen generelle regler.

KAPITTEL 15. **Oppgjøret ved den ene ektefelles død.**

Dette kapitlet inneholder regler om oppgjøret mellom den gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger. Utvalget legger til grunn at oppgjøret som utgangspunkt bør følge de samme regler som gjelder ved deling mellom ektefeller etter avtale eller i forbindelse med separasjon eller skilsmisse. Men enkelte bestemmelser må tilpasses det forhold at avdødes arvinger har trådt inn i den ene ektefelles sted.

Ett punkt vil utvalget nevne særskilt her. Flertallets forslag om skjevdeling (utkastets § 12-3) vil også komme til anvendelse etter den ene ektefelles død. Er det den gjenlevende ektefelle som hadde de betydeligste skjevdelingsmidler, vil dette naturlig nok spille inn ved vurderingen av om vedkommende vil sitte i uskiftet bo. Å skifte med førstavdødes arvinger, kan da være et reelt alternativ til uskifte. Er det derimot dødsboet som har de betydeligste skjevdelingsmidler, vil naturlig nok gjenlevende foretrekke å sitte i uskiftet bo, med mindre avdøde har særkullsbarn som hindrer dette. Av betydning ved vurderingen av om gjenlevende skal velge å sitte i uskifte, er at skjevdelingskrav ikke kan gjøres gjeldende ved oppgjør av uskifteboet, selv om dette finner sted mens gjenlevende lever.

I denne forbindelse kan imidlertid nevnes at man i Sverige i ÄB 12 kap. 2 § innførte en regel som gir den gjenlevende ektefelle rett til å beholde sitt «giftorättsgods» i oppgjøret med avdødes arvinger. Arvingene er derimot ikke gitt en tilsvarende rett. Dette er i realiteten en skjevdelingsregel som gir gjenlevende ektefelle rett til å beholde sine egne eiendeler. Dette kan det være grunnlag for hvis det er den lengstlevende som hadde den betydeligste formue av partene. Var det avdøde som hadde dette, vil naturligvis lengstlevende være tjent med å legge de vanlige likedelingsregler til grunn. Den skjevdelingsregel som utvalgets flertall foreslås, vil for lengstlevende fylle den samme funksjon som den nye svenske regelen, men går ikke fullt så langt. Dette er det viktig å understreke, idet flertallet av ekteskap oppløses ved den ene ektefelles død. Praktisk sett, er således reglene om oppgjøret ved den ene ektefelles død viktigere enn reglene ved separasjon og skilsmisse.

Etter utvalgets forslag vil også arvingene kunne påberope skjevdelingsregelen. Dette forutsetter imidlertid at gjenlevende ektefelle ikke nytter retten til uskiftet bo.

Utvalget forutsetter således at retten til skjevdeling ikke kan gjøres gjeldende ved skifte av et uskiftet bo, hverken av lengstlevende eller av arvingene. Man kan nok ikke se bort fra at skjevdeling også i denne situasjon kan være rimelig i en del tilfelle, kanskje særlig til fordel for en gjenlevende ektefelle som vil skifte etter forholdsvis kort tid, f.eks. fordi han eller hun vil inngå nytt ekteskap. Uskifteinstituttet bygger imidlertid på den forutsetning at oppgjøret kan skje etter enkle regler. Også det gjenlevende erverver i uskiftetiden går som den store hovedregel inn i det uskiftede bo, som skal likedeles, eventuelt med tillegg av arvelodd til gjenlevende. Likedelingsregelen fravikes hvis uskifteboet unntaksvis omfatter særeie, men i så fall kreves registrering og verdsetting (arvelovens § 9 annet ledd og § 14 fjerde ledd), en fremgangsmåte som ikke passer som en alminnelig ordning.

Ved siden av reglene i dette kapittel, vil en rekke bestemmelser i skifteloven også komme til anvendelse ved oppgjøret etter den ene ektefelles død. I denne forbindelse bør merkes at det i realiteten er to formuesmasser som skal deles. Det første spørsmålet vi står overfor, gjelder delingen mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger. Det annet er delingen av avdødes bo mellom avdødes arvinger. At et slikt oppgjør vanligvis skjer under ett, endrer ikke dette forhold. Hvilke regler som er tatt inn i ekteskapsloven og hvilke som gis ved skifteloven, kan i dag virke noe vilkårlig. Utvalget har tatt det utgangspunkt at de materielle regler om oppgjøret mellom ektefellene – om rett til fradrag for gjeld og om rett til utlegg og salg av enkelte eiendeler – bør gis i ekteskapsloven. Det konsekvente ville ha vært om de materielle regler om dødsboskifte ble gitt i arveloven. Men det ligger utenfor utvalgets mandat å foreslå slike endringer.

Til § 15-1

Paragrafen slår fast at når den ene ektefellen er død, kan den gjenlevende ektefelle eller arvingene etter avdøde kreve deling. Dette følger ikke direkte av noen lovbestemmelse i dag, men er forutsatt i skiftelovens § 60 som gjelder dødsboskifte.

Retten til å kreve deling er imidlertid underkastet to vesentlige begrensninger. For det første har gjenlevende ektefelle rett til å sitte i uskiftet bo. Unntak gjelder imidlertid dersom det er særkullsbarn etter avdøde, og disse ikke gir samtykke til uskifte, jfr. arvelovens § 10. Uskifte vil omfatte alle ektefellenes midler med mindre ektefellene ved ektepakt har bestemt at eiendeler skal være unntatt fra deling, eller slik bestemmelse er truffet av en giver eller arvelater. Dersom avdøde hadde slike midler, kan gjenlevende ektefelle eller avdødes arvinger kreve arveoppgjør med hensyn til disse midler.

For det annet kan arvingenes rett til å kreve deling være underkastet begrensninger i avdødes testament. Med de rammer livsarvingenes pliktdel stiller opp, står det enhver av ektefellene fritt til ved testament å tilgodese den annen. I praksis spiller gjensidige testamenter mellom barnløse ektefeller en betydelig rolle.

Normalt vil den gjenlevende ektefelle inntil skiftet er avsluttet ha besittelsen over ikke bare egne eiendeler, men også avdødes. Dette gjelder særlig det felles hjem og innbo. Da oppstår spørsmålet om gjenlevende skal betale vederlag til dødsboet for denne bruk. Her skulle det følge av de tilsvarende regler ved separasjon og skilsmisse, at slikt vederlag skulle betales, smln. ovenfor utkastets § 13-3 annet ledd. Men et slikt resultat fremstår som lite rimelig. Det har derfor i norsk teori i snart hundre år vært antatt at gjenlevende her ikke skal betale leie til boet i den tid skiftet pågår, og utvalget finner ingen grunn til at dette endres.[110])

Til § 15-2

Første ledd oppstiller den grunnleggende regel at de delingsregler som gjelder mellom to ektefeller ved separasjon og skilsmisse, i utgangspunktet også skal legges til grunn på et skifte mellom den lengstlevende ektefelle og førstavdødes arvinger. De bestemmelser det er henvist til her, gjelder alle det økonomiske oppgjøret mellom partene. Når det ikke er gjort tilsvarende henvisning til reglene om naturalutlegg (kap. 13-1 og 13-2), er det fordi det er gitt særregler for oppgjøret mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger i skiftelovens § 63.

Ved siden av reglene i kap. 12 foreslås at § 13-7 skal komme til anvendelse mellom lengstlevende og avdødes arvinger. Henvisningen til § 13-7 lovfester en regel der løsningen etter gjeldende rett er uklar. At en kreditors adgang til tvangsfullbyrdelse i debitors eiendeler skal innsnevres ved den annen ektefelles død, er det liten grunn til.

At § 14-2 også er gjort gjeldende mellom lengstlevende og avdødes arvinger, skyldes at gjenlevende bør ha de samme rettigheter overfor arvingene som overfor den annen ektefelle ved separasjon og skilsmisse. Ved praktiseringen av regelen til fordel for lengstlevende ektefelle må tas i betraktning at denne har krav på arvelodd også av særeie. Det kan likevel ikke utelukkes at lempningsregelen bør få betydning i spesielle tilfelle.

Reservasjonen for lovbestemte unntak gjelder bl.a. unntakene for arvinger i § 15-2 annet ledd. Av betydning er videre arvelovens § 26 som angår oppgjøret ved opphør av uskifte. I slike tilfelle vil det ikke være adgang til å kreve skjevdeling. Utvalget vil ikke foreslå en regel om adgang til skjevdeling ved opphør av uskiftet. Oppgjøret ville da lett bli komplisert. Hertil kommer at avdødes særkullsbarn alltid vil kunne la være å samtykke i uskifte, jfr. arvelovens § 10.

Deling skal heller ikke skje i mindre boer som kommer inn under regelen i skifteloven § 64 annet ledd. Etter denne regel har gjenlevende ektefelle av formue som ikke var avdødes særeie, rett til å få utlagt eiendeler som sammen med hans bos- og arvelott og mulige særeie, har en verdi som tilsvarer det dobbelte av grunnbeløpet i folketrygden. Denne rett kan gjøres gjeldende uten at gjenlevende plikter å yte vederlag for den del av verdien som måtte overstige hans eller hennes lott. I slike tilfeller finner det følgelig ikke sted noen deling.

Annet ledd gjelder visse rettigheter som arvingene etter avdøde ikke skal kunne gjøre gjeldende på skifte med gjenlevende ektefelle.

Etter § 15-2 annet ledd nr. 1 kan arvingene etter førstavdøde ikke ta ut midler som nevnt i § 12-5 nr. 1, 3 og 4. Dette er verdier som hadde en særlig tilknytning til avdøde, og som etter dennes død bør være gjenstand for deling på linje med andre aktiva. For den gjenlevende ektefelle derimot, er den personlige tilknytning til eiendeler av denne karakter fortsatt til stede. Det er grunnen til at

[110]) Se nærmere *Lødrup* s. 45 flg. med henvisninger. Den nevnte regel er også lagt til grunn i rettspraksis, smln. RG 1987 s. 50.

lengstlevende ektefelle fortsatt kan benytte seg av disse bestemmelsene.

Etter § 15-2 annet ledd *nr. 2* kan ikke arvingene kreve vederlag etter § 12-8. Etter gjeldende rett er vederlagskrav å anse som personlige krav, og utvalget finner ikke grunn til å endre dette. Når det gjelder unntaket for § 14-2 bemerkes: Som nevnt i de spesielle motiver til § 14-2, er denne bestemmelsen ny. Den skal sikre en ektefelle fra å bli urimelig dårlig stillet i tilfelle hvor partene har avtalt at eiendeler skal være unntatt fra deling (særeie), eller hvor dette er bestemt av giver eller arvelater. Også når den ene ektefelle er død, kan lengstlevende ektefelle trenge det vern § 14-2 skal gi. Det vil være lite rimelig om arvingene skulle få større rettigheter enn avdøde hadde. På den annen side er det åpenbart at det ikke er noen grunn for arvingene til å få seg tilkjent midler på gjenlevendes hånd som er dennes særeie.

§ 15-2 annet ledd nr. 3 medfører at lempningsregelen i § 12-10 annet punktum bare kan påberopes av den gjenlevende ektefelle. Har således gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger truffet en avtale om oppgjøret, kan gjenlevende ektefelle kreve at avtalen helt eller delvis settes ut av kraft hvis den vil virke urimelig overfor ham eller henne. Arvingene er på sin side ikke gitt den samme rett. Dersom en delingsavtale innebærer at de har fått mindre arv enn de hadde krav på etter lovens alminnelige regler, er dette en disposisjon fra deres side som bør være endelig.

Utvalget finner ikke grunn til å opprettholde særregelen til gunst for gjenlevende ektefelle i skiftelovens § 66 annet punktum. Denne regelen innebærer at en gjenlevende ektefelle som har stiftet gjeld ved misbruk av retten til å råde over felleseiet, eller forøket sitt særeie med midler som står udekket når oppgjøret skal finne sted, på skifte med førstavdødes arvinger, ikke først behøver å angripe midler som er unntatt fra deling. Det er regelen ellers, smln. utkastets § 12-3 tredje ledd. Utvalget finner at når en ektefelle har slik gjeld, er det også naturlig at gjenlevende i oppgjøret med avdødes arvinger først angriper sitt særeie. Det privilegium som skiftelovens § 66 annet punktum her gir gjenlevende, finner utvalget uberettiget.

I skifteloven og arveloven er det gitt en rekke regler om dødsboskifte også ved skifte mellom den lengstlevende ektefelle og avdødes arvinger. Tredje ledd henviser til disse regler. Utvalget har vurdert om det er grunn til å plassere noen av disse reglene i ekteskapsloven, men finner at de har så nær tilknytning til reglene om dødsboskifte, at de fortsatt bør stå i skifteloven.

Til § 15-3

Bestemmelsen er ny. De regler som foreslås her har ikke tidligere vært lovfestet. Det er også noe uklart hvordan disse spørsmål skal løses etter gjeldende rett.

Skjæringstidspunktet for erverv og gjeld av betydning for oppgjøret bør være dødstidspunktet i tilfelle gjenlevende ektefelle ikke overtar boet uskiftet (smln. § 12-4 for separasjon og skilsmisse). Det vil si at erverv på gjenlevendes hånd eller stiftelse av gjeld etter den annens død blir delingen uvedkommende. På tilsvarende måte vil det stille seg for dødsboet – avkastning f.eks. av eiendeler som avdøde eiet, tilfaller dødsboet i sin helhet.

Hvor det allerede mens begge ektefeller levde var inntrådt en begivenhet som nevnt i § 12-4 – i praksis at de hadde brutt samlivet, vil ikke den enes død forskyve skjæringstidspunktet til dødsfallet. Da var grunnlaget for delingen allerede lagt, og dødsfallet bør ikke endre dette. Utvalgets forslag her er i samsvar med den svenske ÄB 9 kap. 2 §.

Har gjenlevende ektefelle sittet i uskiftet bo og boet skal deles mellom gjenlevende og avdødes arvinger, er skjæringstidspunktet når det begjæres deling. Det kan være en begjæring fra gjenlevende etter arvelovens § 24 første ledd, eller en begjæring av arvingene etter arvelovens § 24 annet ledd eller tredje ledd. Det er i arveloven ikke stilt noen spesielle krav til begjæringen. Men skjæringstidspunktet må være når begjæringen fremsettes overfor arvingene, respektive gjenlevende, eller for skifteretten. Blir grunnlaget for begjæringen bestridt, inntrer likevel rettsvirkningene fra det tidspunkt den er fremsatt, og ikke fra når den blir tatt til følge, smln. her Rt. 1967 s. 1420.

KAPITTEL 16. **Rett til bidrag og pensjon etter separasjon og skilsmisse.**

Kapitlet regulerer rett til bidrag og ektefellepensjon etter separasjon og skilsmisse. Reglene gjelder tilsvarende ved faktisk samlivsbrudd. De alminnelige regler om underholdsplikt mellom ektefeller fremgår derimot av § 6-4.

Hovedregelen er at den gjensidige underholdsplikt mellom ektefellene faller bort ved separasjon eller skilsmisse, eller hvis samlivet mellom ektefellene opphører uten at det foreligger avgjørelse om separasjon eller skilsmisse. En ektefelle kan imidlertid bli

pålagt å betale bidrag til den annen dersom hans eller hennes inntektsmuligheter er blitt forringet som følge av omsorgen for felles barn eller fordelingen av de felles oppgaver under samlivet. Videre kan en ektefelle unntaksvis bli tilkjent bidrag dersom særlige grunner foreligger, jfr. § 16-1. For øvrig vises til drøftelsen ovenfor under avsnitt IV, særlig nr. 3 og 4.

Til § 16-1

Bestemmelsen angir vilkårene for bidrag.

Paragrafen skal i første rekke avløse ekteskapsloven § 56 annet ledd første og annet punktum.

Første ledd første punktum slår fast at ektefellenes gjensidige underholdsplikt etter § 6-4 faller bort ved separasjon og skilsmisse. Også gjeldende lov må utvilsomt forstås slik. Bakgrunnen for regelen er at etter separasjon eller skilsmisse, skal ektefellene ikke lenger bidra til en felles økonomi, hver av dem må selv sørge for sitt underhold. Det vil da bare unntaksvis være grunnlag for å kreve tilskudd fra den annen ektefelle, jfr. annet og tredje ledd.

Annet punktum slår fast at ved samlivsbrudd er reglene de samme som ved rettslig separasjon og skilsmisse. Tilsvarende regel fremgår etter gjeldende rett av ektefellelovens § 4 første ledd. Det følger av utkastet at reglene om bidrag i prinsippet er de samme ved faktisk samlivsbrudd som ved separasjon og skilsmisse.

Etter *annet ledd* kan bidrag tilkjennes dersom særlige vilkår er oppfylt. Ektefellens evne til og mulighet for selv å sørge for et passende underhold må være forringet enten som følge av omsorgen for felles barn, eller på grunn av fordelingen av de felles oppgaver under samlivet.

Uttrykket «omsorgen for felles barn» innebærer at redusert ervervsevne som følge av omsorg for egne særkullsbarn ikke kan gi grunnlag for krav om bidrag. Har en ektefelle under samlivet arbeidet i hjemmet av hensyn til den daglige omsorg for den annen ektefelles særkullsbarn, vil det imidlertid etter omstendighetene kunne være adgang til å tilkjenne bidrag etter annet ledd, annet alternativ.

Annet alternativ omfatter bl.a. tilfelle der en ektefelles ervervsevne er blitt redusert som følge av avbrutt utdannelse eller langvarig fravær fra arbeidsmarkedet på grunn av omsorgsoppgaver f.eks. pleie av en av ektefellenes foreldre. Rett til bidrag kan også foreligge dersom fravær fra arbeidsmarkedet skyldes at det ikke var mulig å få inntektsgivende arbeid for den hjemmeværende på det sted ektefellene var bosatt. Normalt vil det bare være spørsmål om å tilkjenne bidrag for en overgangsperiode, jfr. § 16-3. En ubetydelig reduksjon i ervervsevnen vil ikke kunne gi grunnlag for bidrag.

Formuleringen «et passende underhold» er valgt for å fremheve at en ektefelle ikke kan ha noen forventning om å opprettholde den levestandard ektefellene hadde under ekteskapet.

Vilkårene for bidrag etter annet ledd er i det vesentlige formulert som i ekteskapsloven § 56 annet ledd første punktum, og utvalget har ikke ønsket å foreslå noen vesentlig realitetsendring i forhold til praksis etter gjeldende lov.

Etter de tilsvarende svenske, danske og finske bestemmelser skal avgjørelsen av om bidrag skal gis treffes etter et rimelighetsskjønn. Utvalget mener at den norske formulering på en mer opplysende og klarere måte slår fast når en ektefelle har rett til bidrag.

Tredje ledd tilsvarer E § 56 annet ledd annet punktum. Retten til bidrag når «særlige grunner» foreligger er ment som en snever unntaksregel. I særlige tilfelle bør det imidlertid være adgang til å tilkjenne bidrag selv om vilkårene i annet ledd ikke foreligger. Bidrag kan bli tilkjent etter tredje ledd dersom det foreligger en kombinasjon av momenter som stor forskjell i ektefellenes økonomiske forhold og f.eks. langvarig ekteskap og redusert ervervsevne som følge av sykdom eller uførhet. Utvalget vil heller ikke utelukke at det etter omstendighetene kan legges vekt på manglende inntektsmulighet som følge av at det ikke er mulig å få arbeid på det sted der den som krever bidrag er bosatt. Av betydning i denne forbindelse er hvordan trygdereglene blir utformet. I praksis vil det neppe kunne trekkes noen skarp grense mellom reglene i annet og tredje ledd.

Til § 16-2

Paragrafen angår fastsettelsen av bidragets størrelse og av betalingsmåten; dvs. om betalingen skal skje i form av løpende bidrag eller et engangsbidrag. Spørsmålene reguleres etter gjeldende rett av henholdsvis ekteskapsloven § 56 tredje ledd og annet ledd tredje punktum.

Første ledd regulerer utmålingen av bidraget. Et vesentlig moment er behovet for et økonomisk tilskudd hos den som krever bidrag. Da hver av ektefellene plikter å forsørge seg selv, jfr. § 16-1 første ledd, vil bidrag bare kunne kreves i den utstrekning en ektefelle ikke er i stand til selv å skaffe seg rimeli-

ge inntekter. Dette tilsvarer gjeldende rett, jfr. *Arnholm og Lødrup* s. 185.

Ved utmålingen skal det i utgangspunktet ikke tas hensyn til ektefellens muligheter til å oppnå sosiale ytelser eller trygdeytelser som er behovsprøvede. Videre er det av betydning at bidragsberettigede ikke kan kreve å få opprettholde sin tidligere levestandard. Men man bør heller ikke forutsette at bidragsberettigede skal leve på et eksistensminimum. Når en ektefelle har behov for bidrag f.eks. på grunn av den daglige omsorg for de felles barn, eller for å kunne skaffe seg utdannelse i en omstillingsperiode, bør vedkommende om mulig ha krav på å kunne holde en akseptabel levestandard. Behovet for bidrag kan også være avhengig av utfallet av delingsoppgjøret mellom ektefellene.

Det annet moment ved utmålingen er bidragspliktiges evne til å betale bidrag. Dårlig økonomi vil i en del tilfelle føre til at det ikke kan pålegges bidragsplikt i det hele tatt.

Et særspørsmål er om bidragspliktige om mulig har plikt til å ta mer inntektsbringende arbeid for derved å kunne betale høyere bidrag. Etter utvalgets oppfatning bør eventuell bidragsplikt til ektefelle som utgangspunkt ikke medføre plikt til å ta bedre betalt arbeid. Bidragspliktige må normalt ha rett til å velge å arbeide f.eks. som kunstner eller selvstendig næringsdrivende, selv om bidragsevnen ville bli bedret om han eller hun i stedet hadde vanlig lønnsarbeid. Unntak kan imidlertid gjelde dersom yrkesvalget synes å være motivert av ønske om å hindre at ektefellen blir tilkjent bidrag av rimelig størrelse. Ved utmåling av barnebidrag vil man trolig gå noe lenger i å la inntektsevnen være avgjørende.

Som hovedregel skal det fastsettes løpende bidrag. *Annet ledd* gir imidlertid hjemmel for å fastsette engangsbidrag når særlige grunner taler for det. Engangsbidrag kan tilkjennes alene eller ved siden av løpende bidrag. Gjeldende regel om engangsbidrag i ekteskapslovens § 56 annet ledd tredje punktum kom inn ved endringsloven av 7. februar 1969 nr. 7. Begrunnelsen var det særlige behov en ektefelle kan ha for et startgrunnlag etter bruddet mellom ektefellene, f.eks. til å starte egen virksomhet; jfr. Innst. II s. 29.

Utvalget mener at det fortsatt kan foreligge behov for slikt engangsbidrag. Et annet eksempel er tilfelle der bidragspliktige skal bosette seg i utlandet. Det vil da kunne være vanskelig å få formidlet og eventuelt inndrevet løpende bidrag. Om mulig bør da de løpende bidrag helt eller delvis kapitaliseres og omgjøres til engangsbidrag, jfr. *Backer* s. 329.

Til § 16-3

Etter *første ledd* skal bidrag som hovedregel fastsettes for en begrenset tid. Tilsvarende regel finnes ikke i gjeldende ekteskapslov. Det er i dag en tendens i retning av at domstolene eller forvaltningen begrenser bidragsplikten til et bestemt tidsrom.

Regelen om at bidraget som hovedregel skal gjøres tidsbegrenset, har sammenheng med at hver av partene etter separasjon eller skilsmisse som utgangspunkt skal forsørge seg selv. Eventuell rett til bidrag vil normalt ha karakter av en begrenset økonomisk støtte i en omstillingsperiode. Det er da en fordel at vedtaket om bidrag også angir hvor lenge bidraget skal løpe. Man kan derved unngå unødige saker om endring av bidragsplikt. Videre vil det være en fordel for bidragsberettigede å vite hvor lenge bidraget vil løpe. Vedkommende kan da lettere innrette seg slik at f.eks. utdannelse eller omskolering er avsluttet før retten til bidrag opphører.

Første punktum oppstiller hovedregelen om at bidrag i tilfelle skal være tidsbegrenset. Vedtaket eller dommen skal angi hvor lenge bidragsplikten skal vare, dog ikke ut over en periode på 3 år. I de aller fleste tilfelle vil bidrag bli tilkjent for en periode på 3 år eller mindre. Utvalget antar at ett år i mange tilfelle vil være en naturlig omstillingsperiode med rett til bidrag.

Annet punktum åpner adgang til å fastsette bidrag for lengre tid eller uten tidsbegrensning dersom ekteskapet har vært langvarig eller det foreligger andre særlige grunner. Et langvarig ekteskap med omsorg for felles barn og annet arbeid i hjemmet kan ha medført at den ene ektefelles ervervsevne er blitt varig redusert. Et annet eksempel er tilfelle der relativt høy alder og sykdom medfører at en ektefelle ikke vil være i stand til å skaffe seg tilstrekkelige egne inntekter.

Regelen i *annet ledd* om adgang til å fastsette bidrag for en tid som ligger inntil 3 år før fremsettelsen av kravet, finnes i dag i ekteskapslovens § 56 femte ledd. Tilsvarende bestemmelse finnes i svensk rett, jfr. ÄB 6 kap. 9 §. Regelen angår bare myndighetenes kompetanse til å fastsette bidrag med tilbakevirkende kraft. Det er ikke noe til hinder for at partene avtaler bidrag for en periode som ligger mer enn 3 år før fremsettelsen av bidragskravet. Fristen avbrytes ved at sak om krav om bidrag reises for domstolene, eller ved at krav fremsettes for fylkesmannen hvis partene er enige om administrativ behandling, jfr. § 16-5.

Bidragspliktiges økonomiske stilling vil være et vesentlig moment ved vurderingen

av om bidrag skal gis for en tidligere periode. Slik bidragsplikt kan utgjøre en stor byrde for den som skal betale bidragene, og det vil være uheldig om evnen til å betale fremtidige bidrag derved blir betydelig redusert.

Til § 16-4

Denne paragraf fastslår at retten til bidrag bortfaller dersom bidragsberettigede gifter seg på ny eller har etablert et samboforhold. Ekteskapsloven inneholder i dag en tilsvarende regel når det gjelder gjengifte, jfr. ekteskapslovens § 57 annet ledd.

Etter svensk rett vil ikke bidraget falle automatisk bort ved gjengifte e.l. I de svenske lovforarbeider er det lagt vekt på at redusert ervervsevne pga. ekteskapet fortsatt kan være et problem selv om ektefellen senere gifter seg på nytt. Det blir videre vist til at det ikke er noen grunn til at den nye ektefelle skal bære følgene av arbeidsdelingen under et tidligere ekteskap. Ytterligere blir det anført som lite rimelig at spørsmålet om bidrag skal påvirke beslutningen om ektefellen skal gifte seg på ny, jfr. SOU 1977:37 s. 111-113. Etter dansk rett faller derimot retten til bidrag bort ved gjengifte, jfr. ÆL § 51.

Utvalgets flertall – alle unntatt *Grønseth* – mener at retten til bidrag fortsatt bør falle bort ved gjengifte. Flertallet legger i denne forbindelse vekt på at det for de fleste vil føles lite rimelig og naturlig at det skal betales bidrag til en tidligere ektefelle som har inngått nytt ekteskap. Videre legges vekt på at det ved det nye ekteskap er etablert et nytt personlig og økonomisk fellesskap som bør være uavhengig av det tidligere ekteskap. Flertallet mener videre at etablering av et fast samboforhold i denne henseende må likestilles med gjengifte. De samme hensyn mot fortsatt bidragsplikt gjør seg også gjeldende i et slikt tilfelle, jfr. også forslag om dette i Ekteskapslovutvalgets innstilling om «samliv uten vigsel» – NOU 1980:50 s. 60-61.

Bestemmelsen er formulert slik at det skal være klart at retten til bidrag faller bort automatisk. Det er følgelig ikke nødvendig med noe særskilt vedtak om bortfall. Retten til bidrag vil ikke gjenoppstå selv om f.eks. det nye ekteskap blir oppløst etter kort tid.

Annet punktum angir kriterier m.h.t. fasthet og varighet av et nytt samlivsforhold for at det skal medføre bortfall av retten til bidrag. Vilkårene vil normalt anses å være oppfylt dersom partene i ett år har hatt felles bopel (adresse). Om adresseforandring har vært meldt til folkeregisteret er ikke avgjørende. For øvrig vises til utvalgets vurderinger i Innst. del I s. 60-61.

Et mindretall – *Grønseth* – mener at denne paragraf bør sløyfes og viser til begrunnelsen i den svenske utredning, jfr. ovenfor.

Til § 16-5

Paragrafen inneholder regler om saksbehandlingen for fastsettelse av bidrag. Etter gjeldende rett har partene adgang til å inngå avtale om bidrag, jfr. ektefellelovens § 59 første ledd. Blir ektefellene ikke enige om bidragsspørsmålet, avgjøres krav om bidrag av domstolene med mindre begge ektefeller ønsker å overlate avgjørelsen til fylkesmannen, jfr. ektefellelovens § 56 første ledd. Saksbehandlingsreglene er derimot annerledes når det gjelder bidrag til barn etter barneloven. Slike krav avgjøres nå av fylkesmannen dersom foreldrene ikke blir enige. Krav om barnebidrag kan bare avgjøres av domstolene i forbindelse med verserende sak om foreldreansvaret m.v., eller dersom fylkesmannen henviser partene til domstolene fordi han finner at domstolbehandling er mest tjenlig på bakgrunn av sakens karakter, jfr. barnelovens § 54.

I svensk rett er myndigheten til å fastsette ektefellebidrag lagt til domstolene, jfr. ÄB kap. 14. Kompetanseregelen er den samme i finsk rett, jfr. ÄL 48 §. I Danmark avgjør retten spørsmålet om bidragsplikt, herunder pliktens varighet, mens overøvrigheten (amtmannen) fastsetter bidragets størrelse, jfr. ÆL § 50.

Utvalget har vurdert om myndigheten til å fastsette ektefellebidrag dersom ektefellene ikke er enige om bidraget, som hovedregel bør legges til domstolene som etter gjeldende lov, eller til fylkesmannen. En ektefelle vil bare unntaksvis ha krav på bidrag. Om rett til bidrag skal gis og størrelsen av et eventuelt bidrag må avgjøres ved en konkret vurdering. Vurderingstemaet blir et annet enn ved fastsettelsen av barnebidrag. Utvalget mener at domstolene er best egnet til å treffe avgjørelsen i sak om ektefellebidrag. Til fordel for å la domstolene avgjøre slike saker taler bl.a. at saksbehandlingen ved domstolene er muntlig, og at partene forklarer seg direkte for retten. Partenes nærvær gjør det lettere å få saken opplyst, f.eks. ved at partene kan gi tilleggsopplysninger om utviklingen av deres økonomi. I tillegg blir mulighetene for å megle mellom partene større. Det antas videre at en domstolsavgjørelse lettere blir akseptert av partene enn et forvaltningsvedtak. Ulemper ved domstolsbehandling er imidlertid at saksbehandlingen tar tid og ofte blir kostbar. Men også saksbehandlingen for fylkesmannen kan ta tid.

Av *første ledd første punktum* fremgår at partene selv kan avgjøre bidragsspørsmålet ved avtale. Bidragsplikt kan følgelig oppstå uten at spørsmålet er blitt forelagt noen offentlig myndighet. Det er ikke oppstilt noen formkrav når det gjelder avtale om bidrag. Avtalen må imidlertid være skriftlig for å kunne gi grunnlag for tvangsinndrivelse etter innkrevingsloven av 9. desember 1955 nr. 5, jfr. lovens § 3 bokstav b. I samsvar med gjeldende lov foreslås at avtale om bidrag ikke skal være til hinder for at en av partene kan kreve at fylkesmannen treffer avgjørelse om spørsmålet.

Utvalget forutsetter at de alminnelige regler om rettslig handleevne skal gjelde for avtaler om bidrag. Dersom en av partene er umyndiggjort, er det vergen som treffer avtale om bidrag på vegne av den umyndige part.

Etter *annet punktum* kan hver av partene kreve avgjørelse av bidragsspørsmålet dersom de ikke blir enige om noen avtale.

Som hovedregel er det domstolene som har myndighet til å treffe avgjørelse i saken, men ektefellene – i samsvar med gjeldende lov – kan overlate avgjørelsen til fylkesmannen dersom begge er enige om det, jfr. *tredje punktum*.

Fjerde punktum angår adgangen til å kreve fastsettelse av bidrag når partene har inngått avtale om bidragsspørsmålet. Etter gjeldende rett kan avtale om bidrag endres dersom endrete forhold eller nye opplysninger gjør det rimelig, jfr. ekteskapslovens § 59 annet ledd annet punktum. Avtale om engangsbidrag kan bare endres dersom den er «åpenbart ubillig» for den ene ektefelle. Før lovendringen av 9. februar 1969 gjaldt det sistnevnte vilkår generelt for endring av avtaler om bidrag til ektefelle. Til fordel for en begrenset adgang til å endre avtaler om ektefellebidrag taler partenes behov for å kunne innrette seg på bakgrunn av avtalen. Videre kan en bidragsavtale være ledd i det generelle økonomiske oppgjør mellom ektefellene slik at det vil være uheldig om den kan endres uten at det blir tatt nødvendig hensyn til avtalens betydning for det samlede økonomiske oppgjør.

Flere hensyn taler imidlertid mot at tidligere avtale om bidragsplikten skal medføre en begrensning i adgangen til å kreve at bidragsspørsmålet blir avgjort av offentlig myndighet. Avtaler inngått i tilknytning til oppløsningen av et ekteskap kan bære preg av at den ene eller begge parter var i en opprevet sinnstilstand, eller at den svake part i forholdet har bøyet av for press fra den annen. Slike avtaler vil også i en del tilfelle være inngått før partene har fått oversikt over sin fremtidige økonomiske situasjon.

Utvalget foreslår på denne bakgrunn at hver av partene skal kunne kreve å få avgjort bidragsspørsmålet etter de alminnelige regler for fastsettelse av bidrag selv om det tidligere er inngått avtale om spørsmålet. Dette tilsvarer regelen for avgjørelse om barnebidrag der foreldrene tidligere har truffet avtale om bidraget, jfr. barnelovens § 54 annet ledd annet punktum. Utvalget antar at det ikke er grunn til å opprettholde en spesiell regel om vilkårene for å endre en avtale, smln. ekteskapslovens § 59 annet ledd, annet punktum som er omtalt foran. Det bør ved vurderingen bli tatt nødvendig hensyn til den betydning avgjørelsen av bidragsspørsmålet har for det totale økonomiske oppgjør mellom ektefellene. Ektefellenes opprinnelige overenskomst bør derfor tillegges vekt ved avgjørelsen av bidragsspørsmålet.

Fylkesmannens eventuelle avgjørelse i sak om bidrag er et enkeltvedtak, jfr. forvaltningsloven av 10. februar 1967 § 2. De alminnelige regler om partsoffentlighet, begrunnelse av vedtak, klageadgang m.v. kommer derved til anvendelse.

Til § 16-6

Paragrafen regulerer adgangen til å få endret avgjørelse om bidrag truffet av fylkesmann eller domstol. § 16-6 skal avløse ekteskapslovens § 56 sjette ledd.

Den tilsvarende svenske bestemmelse omfatter også avtale om bidrag jfr. ÄB 6. kap. 11 §. En forskjell er at bidrag i form av et engangsbeløp ikke kan «jämkas» dersom en av partene motsetter seg det. Etter gjeldende dansk rett kan domstolsavgjørelse om bidragsplikt endres ved ny dom dersom «væsentligt forandrede forhold og særlige grunde i øvrigt» taler for det. Overøvrighetens avgjørelse om bidragsutmålingen kan endres dersom omstendighetene taler for det, jfr. ÆL § 53. Den nye finske ekteskapslov inneholder en regel om at domstolsavgjørelse eller avtale om underholdsbidrag kan endres dersom endrete forhold gjør det berettiget, jfr. ÄL 51 §. Engangsbidrag kan imidlertid ikke endres dersom det er betalt.

Etter *første punktum* vil det være adgang til å endre bidragsavgjørelse dersom «særlige grunner foreligger». Dette kan være tilfelle hvis det fremkommer nye opplysninger av betydning for vurderingen av bidragsspørsmålet. Mer praktisk er at endrete forhold har inntrådt, f.eks. at bidragspliktiges økonomi er blitt vesentlig forverret, eller at bidragsbe-

rettigede har fått arbeid eller andre midler vedkommende kan leve av. Forholdene må være ikke ubetydelig annerledes enn det som ble lagt til grunn da den opprinnelige avgjørelse ble truffet. Bestemmelsen gir adgang til å fastsette bidrag selv om den opprinnelige avgjørelse gikk ut på at det ikke skulle betales bidrag.

Partene vil fortsatt ha adgang til å inngå avtale om endring av bidrag fastsatt av offentlig myndighet. Endring av slik avtale forutsettes å måtte skje etter reglene i § 16-6, idet endringen derved også angår en dom (eller forvaltningsvedtak).

Annet punktum inneholder en særregel om endring av forfalte bidrag. Endringsadgangen bør være snevrere i slike tilfelle hvor den får tilbakevirkende kraft. Ikke minst vil det foreligge forventing om at forholdet er endelig oppgjort når de forfalte bidrag allerede er betalt. Formuleringen «sterke grunner» er valgt for å få frem at det må foreligge en klar interesseovervekt i favør av endring.

Tredje punktum regulerer virkningene av nedsettelse av forfalt bidrag som har vært forskuttert av det offentlige. Tilsvarende henvisning finnes i dag i ekteskapslovens § 56 sjette ledd annet punktum.

Fjerde punktum angår hvilken myndighet som skal avgjøre kravet om endring. De alminnelige regler om kompetanse til å fastsette bidrag er gitt anvendelse også i endringssaker.

Til § 16-7

Etter *første punktum* foreligger rett til å gå utenfor partenes påstander både ved førstegangs behandling av sak om bidrag, i klagesak og i sak om endring av bidrag. Formålet med regelen er bl.a. å vurdere fastsettelsen av bidrag i sammenheng med retten til ytelser etter trygde- og sosiallovgivningen. Regelen tilsvarer barnelovens § 58, men er ikke begrenset til klagesak og sak om endring av bidrag.

Annet punktum gir adgang til også å endre bidrag til partenes felles barn. Det kan f.eks. være rimelig å øke barnebidrag på bekostning av retten til bidrag for en ektefelle som dels kan skaffe seg egne inntekter. I gjeldende rett finnes en tilsvarende regel i ekteskapslovens § 56 syvende ledd, men den er begrenset til klagebehandling. Utvalget finner ikke tilstrekkelig grunn til å opprettholde en slik begrensning.

Annet ledd angår midlertidig avgjørelse om bidrag samt gjennomføring av avgjørelse om bidrag, dvs. særregeler om tvangsinndrivelse i bidragssaker. Tilsvarende henvisninger finnes i dag i ekteskapslovens § 56 sjette ledd. Midlertidig bidrag kan også fastsettes i medhold av reglene om midlertidige avgjørelser i kapittel 17.

Til § 16-8

Reglene i ekteskapsloven om pensjon til fraskilt gjelder pensjon fra annen pensjonsordning enn folketrygden. For folketrygdens vedkommende vises til folketrygdlovens § 10-6. Reglene i ekteskapsloven ble revidert i 1973. De omfatter som utgangspunkt pensjon fra offentlig (statlig eller kommunal) pensjonsordning, jfr. f.eks. lov om Statens pensjonskasse av 28. juli 1949 nr. 20. Videre omfattes pensjon fra kollektive pensjonsordninger i forsikringsselskaper. Slike pensjoner blir ofte tegnet av arbeidsgivere for å sikre pensjon til de ansatte. Den tredje hovedgruppe er selvstendige bedriftspensjonskasser som ikke er knyttet til noe forsikringsselskap. Utenfor reglene faller individuelle pensjonsforsikringer og såkalte foreningsforsikringer. Foreningsforsikring foreligger når en forening inngår avtale med et forsikringsselskap om at foreningens medlemmer etter ønske kan bli tatt opp i en nærmere fastsatt forsikringsordning.

Den enkelte pensjonsordning vil inneholde vilkår for ektefellepensjon som også vil gjelde fraskilte. Disse vilkår kommer i tillegg til ekteskapslovens vilkår. Prinsippet har imidlertid vært at vedtektene for en pensjonsordning ikke kan fravike ekteskapslovens regler til skade for den fraskilte. Dette prinsipp forutsettes opprettholdt.

Et vilkår som i denne forbindelse bør nevnes, er den ervervsprøving for gjenlevende ektefelle som i tråd med folketrygdloven er innført i lov 28. juli 1949 nr. 26 om Statens pensjonskasse § 34a. I denne paragrafs annet ledd er bestemt at den forventede ervervsinntekt som er lagt til grunn i folketrygden også skal legges til grunn ved vurderingen av rett til pensjon fra Statens pensjonskasse. Etter folketrygdlovens § 10-6 er engangsstønad til fraskilt avhengig av at den fraskilte har omsorgen for avdødes barn. Etter samme paragrafs annet ledd kan overgangsstønad ytes i andre tilfelle når det er rimelig. Også rett til ektefelle*pensjon* etter folketrygden beror på en rimelighetsvurdering. Tilsvarende vilkår er ikke fastsatt for fraskiltes rett etter loven om Statens pensjonskasse. Utvalget går ikke inn på hvordan reglene om ervervsprøving i loven om Statens pensjonskasse og andre pensjonslover med tilsvarende relger skal praktiseres overfor fraskilte som i langt mindre utstrekning enn ektefel-

ler vil ha krav på ytelser som etterlatt etter folketrygdloven.

Paragrafen vil avløse ekteskapsloven § 58 første ledd og tredje ledd, første og annet punktum. Etter gjeldende rett har fraskilt ektefelle i utgangspunktet rett til ektefellepensjon fra annen pensjonsordning enn folketrygden dersom ekteskapet varte i mer enn 5 år og fraskilte var minst 35 år ved skilsmissen, eller dersom ektefellene hadde barn.

Etter *første ledd* vil rett for fraskilt ektefelle til ektefellepensjon fra annen pensjonsordning enn folketrygden være betinget av at ekteskapet varte i minst 10 år, og at den fraskilte var minst 45 år ved skilsmissen. Vilkårene er klart strengere enn etter gjeldende rett.

Det kan ha preg av tilfeldig økonomisk fordel at økonomiske ettervirkninger av det tidligere ekteskap inntrer som følge av den tidligere ektefelles død, ofte mange år etter skilsmissen. På bakgrunn av at utbetalingene gjennomgående er lave, vil rett til pensjon normalt heller ikke være av avgjørende betydning for den fraskiltes økonomiske situasjon. Men selv om ektefellepensjon har karakter av å være et supplement til andre inntekter, f.eks. ytelser etter folketrygdloven, vil rett til ektefellepensjon likevel i en del tilfelle ha ikke uvesentlig betydning for den fraskiltes levestandard. Om ektefellepensjon til fraskilt er rimelig, kan stille seg svært forskjellig i de ulike tilfelle. Et moment som kan tale mot rett til ektefellepensjon for fraskilt ektefelle, er at denne rett vil medføre reduksjon av ytelsene til den ektefelle avdøde eventuelt hadde ved sin død. Etterlatte vil normalt i sterkere grad ha sin økonomi knyttet til avdødes inntekter enn en tidligere ektefelle.

Fraskilt ektefelles rett til ektefellepensjon kan dels begrunnes med formuerettslige synspunkter. Pensjonsretten vil for en stor del kunne være opptjent gjennom innbetalinger under det tidligere ekteskap. Utbetalinger til fraskilt ektefelle vil derved også ha karakter av en utsatt deling av disse verdier. Synspunktet har imidlertid begrenset rekkevidde. Om og i hvilken grad slik «deling» vil finne sted, er bl.a. avhengig av hvilken levealder hver av de to tidligere ektefeller oppnår.

Utvalget mener at gjeldende lov gir ektefellepensjon til fraskilt i alt for stor utstrekning. Rett til pensjon kan nå inntre etter relativt kortvarige ekteskap, og meget lang tid etter at ekteskapet ble oppløst.

Utvalget har funnet at en regel om rett til ektefellepensjon ved ekteskap av minst 10 års varighet og den fraskilte var minst 45 år ved skilsmissen, vil representere en rimelig avveining av de ulike hensyn. Regelen vil oppfange det store flertall av tilfelle der fraskilte ville ha hatt krav på bidrag dersom dødsfallet ikke var inntruffet. Kravet til ekteskapets varighet medfører videre at rett til ektefellepensjon normalt vil foreligge i tilfelle der ekteskapet har medført en ikke ubetydelig reduksjon av fraskiltes ervervsevne. Noen særregel for tilfelle der fraskilte har hatt barn med avdøde, foreslås ikke opprettholdt. Med den begrensede betydning disse ytelser har ved siden av den fraskiltes egne inntekter og pensjoner, herunder pensjon som fraskilt etter folketrygdlovens § 10-6, bør vilkårene kunne forenkles.

Annet ledd tilsvarer ekteskapsloven § 58 tredje ledd første og annet punktum. Utvalget viser til merknadene i Ot.prp. nr. 31 (1972-73) s. 35 flg. og s. 65-66.

Til § 16-9

Paragrafen angår deling av ektefellepensjon i tilfelle avdøde var gift mer enn en gang, og det derfor foreligger flere pensjonsberettigede. Mest praktisk er deling mellom den ektefelle avdøde hadde ved sin bortgang, og en tidligere ektefelle som fyller vilkårene i § 16-8.

Første ledd slår fast at eventuell deling skal skje i forhold til antall påbegynte år hver av dem var gift med avdøde. Tilsvarende regel finnes i dag i ekteskapsloven § 58 annet ledd. Utvalget mener at varigheten av et ekteskap gjennomgående vil gi en god målestokk på behovet for pensjon på grunn av redusert ervervsevne som følge av ekteskapet, og på omfanget av de pensjonsrettigheter som ble opptjent under hvert av ekteskapene. Det vises for øvrig til Ot.prp. nr. 31 (1972-73) s. 35.

Annet ledd tilsvarer ekteskapsloven § 58 tredje ledd siste punktum. Regelen skal sikre en rimelig fordeling mellom de pensjonsberettigede i tilfelle der det skal foretas en deling etter reglene i første ledd. Det vises til Ot.prp. nr. 31 (1972-73) s. 36.

Tredje ledd er nytt. Her foreslås en særregel for tilfelle hvor retten til ektefellepensjon er gjenstand for ervervsprøving, jfr. f.eks. lov om Statens pensjonskasse § 34a. Det vises til innledningsmerknadene foran til § 16-8. Det synes uklart hvordan en deling skulle gjennomføres i disse tilfellene. Pensjonsutbetalingene ville bli svært lave dersom pensjonsberettigede bare har krav på en forholdsmessig andel av den maksimale pensjon (uten ervervsprøving), og denne reduserte pensjon deretter skulle være gjenstand for ytterligere nedsettelse pga. at pensjonsberettigede har

en årlig ervervsinntekt som overstiger halvparten av grunnbeløpet i folketrygden. En deling av en pensjon som er basert på ervervsprøving synes generelt lite naturlig. Reglene må også ses på bakgrunn av at en pensjon fra f.eks. Statens pensjonskasse er en bruttopensjon som videre vil bli redusert dersom pensjonsberettigede har krav på ytelser fra folketrygden eller annen tjenestepensjonsordning m.v., jfr. lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser av 6. juli 1957 nr. 26, §§ 19, 22 m.v.

Utvalget er på denne bakgrunn kommet til at delingsregelen ikke bør omfatte ektefellepensjon som er gjenstand for ervervsprøving. Flere berettigede etter samme avdøde kan følgelig motta pensjon uavhengig av hverandre. På bakgrunn av pensjonens størrelse og det begrensete antall tilfelle det vil foreligge flere pensjonsberettigede etter de foreslåtte regler, antar utvalget at ordningen ikke vil få økonomiske konsekvenser av vesentlig betydning for de berørte pensjonsordninger. Vil man begrense retten for fraskilt ektefelle til ervervsprøvet pensjon, bør det skje på annen måte enn ved en mekanisk delingsregel.

Til § 16-10

Paragrafen regulerer retten til ektefellepensjon når en pensjonsberettiget gifter seg på nytt eller dør. Bestemmelsen tilsvarer ekteskapsloven § 58a.

Etter *første ledd første punktum* vil fraskiltes rett til ektefellepensjon alltid falle bort dersom han eller hun gifter seg på nytt før den tidligere ektefelles død. Regelen må bl.a. ses på bakgrunn av at avdødes eventuelle senere ektefelle derved vil få klarhet m.h.t. om han eller hun vil ha krav på å få pensjonen udelt. Tilsvarende begrensning gjelder for ytelser til fraskilt ektefelle etter folketrygdloven § 10-6.

For det tilfelle at fraskilte gifter seg etter sin tidligere ektefelles død, har utvalget ikke oppstilt noen generell regel, men funnet det tilstrekkelig med å henvise til de regler som gjelder for den enkelte pensjonsordning, jfr. *annet punktum*. Også dette tilsvarer gjeldende rett. Når det f.eks. gjelder enke- og enkemannspensjon fra Statens pensjonskasse, er regelen at løpende pensjon i disse tilfelle opphører ved nytt ekteskap, men eventuelt begynner å løpe igjen dersom det nye ekteskapet opphører. Også mens det nye ekteskap består, kan styret i pensjonskassen bestemme at fraskilte i særlige tilfelle helt eller delvis skal få sin pensjon. Vilkår er at den nye ektefellen etter inngåelsen av ekteskapet har mistet ervervsevnen og at ektefellene ikke har tilstrekkelige eksistensmidler, jfr. lov om Statens pensjonskasse § 34.

Annet ledd tilsvarer ekteskapslovens § 58a annet ledd.

Til § 16-11

Paragrafen innebærer at retten til ektefellepensjon faller bort dersom den pensjonsberettigede blir dømt til ubetinget fengsel for forbrytelse mot den som har opptjent pensjonsretten, og denne dør som følge av handlingen. Regelen er ny. I gjeldende lov finnes en særregel om at når sterke grunner taler for det, kan det etter begjæring av medlemmet av pensjonsordningen fastsettes ved dom at retten til ektefellepensjon skal tilfalle medlemmets nye ektefelle udelt. Utvalget er kommet til at denne regel ikke fyller noe praktisk behov. Derimot bør det etter utvalgets oppfatning oppstilles en regel om bortfall av retten til pensjon i tilfelle der den pensjonsberettigede ved en forbrytelse har forårsaket at den som har opptjent pensjonsretten dør. I et slikt tilfelle vil det virke støtende om retten til pensjon fortsatt skulle bestå.

Regelen er formulert på grunnlag av prinsippene i arveloven § 73 om bortfall av arverett. Retten til pensjon vil imidlertid ubetinget falle bort i slike tilfelle. I motsetning til arvelovens regel er det følgelig ikke nødvendig med noen domstolsbeslutning. Denne forskjell har bl.a. sammenheng med at virkningen av bortfall av rett til ektefellepensjon normalt vil ha mindre betydning, økonomisk og sosialt enn en beslutning om tap av arverett. Videre vil det m.h.t. bortfall av rett til enkepensjon ikke alltid finnes noen annen berettiget som ville kunne fremme krav overfor domstolene, § 16-11 vil gjelde både for den ektefelle avdøde hadde ved sin bortgang eller eventuelt en fraskilt ektefelle som ellers ville ha hatt krav på pensjon. Dersom § 16-11 kommer til anvendelse, og det finnes en annen som er berettiget til pensjon etter avdøde, vil vedkommende pensjonsberettigede ha krav på å motta pensjonen udelt.

KAPITTEL 17. **Midlertidige avgjørelser og midlertidige forføyninger.**

Kapitlet regulerer adgangen til å treffe midlertidige avgjørelser, særlig om bruksrett til bolig eller rett til bidrag i forbindelse med en separasjon eller skilsmisse. Slike avgjørelser vil ha begrenset varighet, og under enhver omstendighet bare gjelde frem til spørsmålet er endelig avgjort. Midlertidig avgjør-

else om bruksrett vil derfor falle bort når det er avgjort hvem av ektefellene som skal overta boligen eller ha bruksrett i medhold av reglene i kapittel 13. Kapittel 17 inneholder videre regler om midlertidig forføyning for å hindre at en ektefelle unndrar eiendeler fra deling eller på annen måte vanskeliggjør oppfyllelsen av den annen ektefelles rettigheter etter kapittel 12 og 13.

Til § 17-1

Paragrafen gir hjemmel for å kreve registrering av ektefellenes eiendeler og vil avløse skiftelovens § 52a første ledd. Formålet med regelen er å motvirke at en ektefelle kan stikke unna eiendeler slik at delingsgrunnlaget blir redusert. Registreringen vil kunne gi bevis for hva ektefellene eide på registreringstidspunktet.

Bestemmelsen gir rett til å kreve at skifteretten foretar en registrering av hver av ektefellenes eiendeler og gjeld. Med eiendeler menes her alt det ektefellene eier, idet også særeiemidler har betydning for delingen, jfr. skiftelovens § 54 og utvalgets bemerkninger til denne bestemmelse. Betingelsene for å få foretatt slik registrering er at det er begjært eller reist søksmål om separasjon eller skilsmisse, eller at det er fremsatt begjæring om deling i medhold av ekteskapsloven § 12-1. Tilsvarende bestemmelse finnes i dag i skiftelovens § 52a – i skiftelovens kapittel 7 som foreslås opphevet. En bestemmelse om registrering m.v. er også inntatt i skiftelovens § 13, som imidlertid ikke passer for ektefelleskifte.

Til § 17-2

Paragrafen angår midlertidig forføyning for å sikre en ektefelles rettigheter ved delingsoppgjøret. § 17-2 skal blant annet avløse skifteloven § 52a annet ledd og § 59 første og annet ledd. Avgjørelse i medhold av § 17-2 vil kunne hindre at en ektefelle reduserer den annen ektefelles krav ved oppgjøret f.eks. ved å forøde eller stikke unna aktiva før størrelsen av delingsgrunnlaget er fastslått. I særlige tilfelle vil midlertidig forføyning videre kunne være nødvendig for å hindre at det blir foretatt disposisjon som umuliggjør en rett til å overta bolig eller innbo i medhold av § 14-3 første ledd, jfr. § 13-2, eller å oppnå bruksrett til den tidligere bolig etter § 14-3 annet ledd jfr. § 13-3.

For at begjæring om slik midlertidig forføyning skal tas til følge, må det gjøres sannsynlig at ektefellen kan gjøre rett gjeldende etter kapittel 12, 13 eller 14 og at det er grunn til å frykte at den annen ektefelle vil foreta disposisjon som vil vanskeliggjøre oppfyllelsen av denne rett. Det er ikke krav om at den disposisjon som fryktes foretatt er motivert av ønske om å hindre at den annen ekefelle får oppfylt sin rett. Det er tilstrekkelig at disposisjonen objektivt sett vil få en slik virkning.

Det vil bare helt unntaksvis være behov for midlertidig forføyning for å sikre oppfyllelse av rettigheter som nevnt i kapittel 13. Retten til å overta bolig og vanlig innbo i det felles hjem er i utgangspunktet tilstrekkelig beskyttet gjennom reglene om innskrenket råderett over slike eiendeler, jfr. kapittel 7. Innskrenkningene i råderetten gjelder som hovedregel helt frem til det er avgjort hva som skal skje med den enkelte eiendel i oppgjøret mellom ektefellene, jfr. § 7-4. Midlertidig forføyning kan imidlertid hindre de problemer som en konflikt med tredjemann vil innebære. Når det gjelder eiendeler som er unntatt fra deling etter §§ 9-1 og 9-6, opphører for øvrig innskrenkningene i råderetten når ektefellene blir separert eller skilt. Etter dette tidspunkt vil det derfor kunne være behov for midlertidig forføyning etter § 17-2. Videre kan det oppstå behov for å sikre rett til løsøre som ektefellen trenger for å fortsette sin næring. Reglene om innskrenkninger i råderetten omfatter ikke slike eiendeler.

Når det gjelder spørsmålet om hvilken domstol som kan treffe den midlertidige forføyning, hva slags bestemmelse som kan treffes m.v., viser § 17-2 generelt til reglene i tvangsfullbyrdelseslovens kapittel 15.

Til § 17-3

Paragrafen fastsetter vilkår for og rettsvirkninger av midlertidig avgjørelse om bidrag eller bruksrett til bolig og innbo. § 17-3 vil avløse ektefelleloven § 4 annet og tredje ledd og tvistemålsloven § 426.

Utvalget foreslår at reglene om slike midlertidige avgjørelser samles i en ny ekteskapslov. Det virker lite naturlig å ha slike materielle regler i tvistemålsloven. Dertil kommer at tvistemålsloven § 426 er plassert i kapitlet med særlige prosessuelle regler for ekteskapssaker. Etter Innst. del I vil imidlertid oppløsning av ekteskap bare i et helt forsvinnende antall tilfelle resultere i ekteskapssak etter reglene i tvistemålsloven kapittel 28. Ekteskapslovgivningen blir også mer oversiktlig hvis reglene om midlertidige avgjørelser blir plassert i samme lov som reglene om endelig avgjørelse av slike spørsmål.

Etter *første ledd første punktum* kan en

midlertidig avgjørelse angå rett til bidrag eller bruksrett til ektefellenes tidligere felles innbo. Videre kan det gis midlertidig bruksrett til løsøre som en ektefelle trenger for å fortsette sin næring. Utvalget mener imidlertid at det etter de saksbehandlingsregler som foreslås ikke er behov for en regel om rett til midlertidig separasjon, jfr. Innst. del I s. 107. Utkastet omfatter også bolig og innbo som er særeie, idet en ektefelle etter kap. 14 også kan tilkjennes visse rettigheter her.

Midlertidig avgjørelse kan bare treffes etter at samlivet mellom ektefellene er opphørt, og det er videre en betingelse at det foreligger begjæring om slik avgjørelse. For øvrig er det overlatt til rettens skjønn å bestemme når slik avgjørelse skal treffes, jfr. dog begrensningen i annet punktum. Utvalget vil peke på at det må være en forutsetning at vedkommende ektefelle har et særlig behov for bruksrett eller rett til bidrag, og at avgjørelsen ikke vil virke urimelig overfor den annen ektefelle. Avgjørelse om bruksrett skal i prinsippet treffes uavhengig av hvem av ektefellene som må antas å ville få eiendelen utlagt til seg ved delingsoppgjøret. Avgjørelsesmyndigheten er lagt til de alminnelige domstoler. På bakgrunn av kravets art opprettholder ikke utvalget adgangen til å overlate avgjørelsen til fylkesmannen dersom begge parter er enige om det, jfr. ektefelleloven § 4 annet ledd.

Av *annet punktum* fremgår at før separasjon er krevd eller søksmål om skilsmisse er reist, kan midlertidig avgjørelse bare treffes når særlige grunner foreligger. Det er ofte først når det er tatt formelle skritt for å få ekteskapet oppløst, at det vil være klart om det er tilstrekkelig behov for en midlertidig avgjørelse m.v. Men en regel for faktisk samlivsbrudd uten formell separasjon er nødvendig for tilfelle der det er av vesentlig betydning å få en avgjørelse raskt.

Tredje punktum regulerer varigheten av den midlertidige avgjørelse og tilsvarer i det vesentlige innholdet i første ledd annet punktum i forslaget til ny § 426 i tvistemålsloven i Innst. del I.

I medhold av *annet ledd* kan retten forby en ektefelle å innfinne seg f.eks. på den annen ektefelles bopel eller arbeidssted. Denne særregel kan komme til anvendelse i tilfelle der samlivsbrudd må gjennomføres med tvang, eller dersom det er fare for at en ektefelle vil bli utsatt for overgrep. Annet ledd tilsvarer forslaget i Innst. del I til nytt tredje ledd i tvistemålsloven § 426.

Tredje ledd fastslår at heller ikke godtroende erverver kan gjøre sin rett gjeldende til fortrengsel for den ektefelle som har fått medhold i begjæring om midlertidig bruksrett. Bestemmelsen skal avløse ektefelleloven § 4 tredje ledd. Bakgrunnen for regelen er at man ellers kan risikere at avgjørelsen om midlertidig bruksrett blir uten praktiske virkninger på grunn av disposisjoner foretatt av den annen ektefelle. Regelen kan umiddelbart virke hard overfor erververen. Utvalget har imidlertid lagt vekt på at erververen ellers kan bli møtt med den innsigelse at en disposisjon er foretatt uten den annen ektefelles samtykke etter §§ 7-1 eller 7-2, og avtalen vil da i mange tilfelle kunne kreves omstøtt i medhold av § 7-4. Disposisjoner over boligen kan kreves omstøtt selv om tredjemann har vært i god tro. Foreligger det en midlertidig avgjørelse, bør dette også gjelde løsøre. Da en midlertidig bruksrett vil ha grunnlag i en kjennelse, vil det ikke oppstå notoritetsproblemer her.

Til § 17-4

Denne paragraf oppstiller reglene for saksbehandlingen ved begjæring om midlertidig avgjørelse som nevnt i § 17-3, om når virkningene av slik avgjørelse inntrer, og om adgangen til å endre en midlertidig avgjørelse.

Første ledd inneholder reglene om hvilken domstol som har kompetanse til å treffe midlertidig avgjørelse. Er det allerede reist sak med krav om f.eks. bidrag, skal begjæring om midlertidig avgjørelse behandles av den domstol som har denne sak til behandling. Det samme gjelder om det unntaksvis verserer ekteskapssak etter tvistemålslovens kap. 28. Foretas offentlig skifte, treffer skifteretten avgjørelse om midlertidig bruksrett, jfr. utkast til skiftelovens § 57. Skifteretten har imidlertid ikke kompetanse til å treffe avgjørelse om midlertidig bidrag.

Annet ledd første til tredje punktum tilsvarer i hovedtrekk forslaget til nytt fjerde ledd i tvistemålsloven § 426 i Innst. del I. Det vises til s. 114 i innstillingen. Etter *fjerde punktum* kan en midlertidig avgjørelse iverksettes straks. Unntak vil imidlertid gjelde dersom avgjørelsen blir påkjært og kjæremålet blir gitt oppsettende virkning, jfr. tvistemålsloven § 400. Iverksettelse av avgjørelse om midlertidig bruksrett kan kreves foretatt av namsmyndighetene etter tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 13.

Tredje ledd regulerer adgangen til å få endret en midlertidig avgjørelse. Tilsvarende bestemmelse finnes i gjeldende rett i ektefelleloven § 4 annet ledd tredje punktum jfr. ekteskapsloven § 56 sjette ledd første punktum.

KAPITTEL 18. **Ikrafttredelse. Overgangsbestemmelser. Endringer i andre lover.**

Kapitlet inneholder regler om ikrafttredelse samt enkelte overgangsbestemmelser. Videre inneholder det forslag til endringer i andre lover som utkastet til ny ekteskapslov vil gjøre nødvendig. En rekke av endringsforslagene har sammenheng med utvalgets forslag til endring av terminologien når det gjelder formuesordningen mellom ektefeller, jfr. avsnitt V.5.4 foran. Som følge av at begrepet felleseie foreslås fjernet fra ekteskapslovgivningen, må det foretas språklige endringer i en del andre lover. Slike endringsforslag vil imidlertid ikke bli kommentert ytterligere i det følgende.

Til § 18-1

Paragrafen inneholder regler om ikrafttredelsen av en ny ekteskapslov samt enkelte overgangsbestemmelser. Utvalget mener at det vil være uheldig om enkelte bestemmelser i den gjeldende ekteskapslovgivning fortsatt i lengre tid skulle kunne komme til anvendelse også etter at det nye lov er trådt i kraft. Reglene i utkastet er heller ikke av en slik karakter at de ikke kan gjøres gjeldende i forhold til ektefeller som har inngått ekteskap tidligere. Enkelte innskrenkninger i anvendelsesområdet for den nye lov vil følge av en naturlig tolking, og behøver ikke lovfestes. Utvalget har på denne bakgrunn foreslått relativt få overgangsregler.

De nye vilkår for separasjon og skilsmisse forutsettes å ville gjelde i alle tilfelle der det ikke foreligger rettskraftig avgjørelse i saken når de nye lovregler trer i kraft.

Om den nye regel om at avkastning av særeie blir særeie medmindre annet er særskilt fastsatt, utkastets § 9-7, bemerkes at avkastning som etter gjeldende lov er blitt felleseie, fortsatt må være gjenstand for deling. Når det gjelder særeie i henhold til ektepakt opprettet før ikrafttredelsen av den nye lov eller bestemmelse av giver eller arvelater truffet før dette tidspunkt, vil det bero på en tolking av stiftelsesgrunnlaget om avkastning forfalt etter lovens ikrafttredelse skal bli særeie.

Ektepakter som er gyldig opprettet etter tidligere lov, forutsettes fortsatt å være gyldige. De regler som gir en ektefelle noe mer omfattende rettigheter i den annen ektefelles særeie, forutsettes å gjelde i alle tilfelle hvor ektefellene er separert eller ekteskapet er blitt oppløst etter at loven er trådt i kraft. Det gjelder her lovendringer basert på rimelighetsbetraktninger, og de bør derfor også omfatte særeie fra før lovens ikrafttreden.

De nye regler om rett til bidrag forutsettes å ville gjelde i alle bidragssaker som avgjøres etter at den nye lov er trådt ikraft. Dette gjelder selv om det tidligere forelå avgjørelse i saken etter de da gjeldende regler. Ikrafttredelsen av den nye lov bør imidlertid i alminnelighet isolert sett ikke være et tilstrekkelig grunnlag for å kreve endring i medhold av § 16-5.

I *nr. 2* foreslås en uttrykkelig regel om de nye regler om deling ved separasjon og skilsmisse m.v. som skal gjelde i alle tilfelle hvor omstendigheter som nevnt i § 12-4 inntrer etter at loven trådte ikraft.

De forventninger en ektefelle måtte ha hatt om en mer omfattende deling, bl.a. av arvemidler, kan ikke være beskyttet mot lovendringer.

Nr. 3. De nye regler om rett til ektefellepensjon, vil gjelde når pensjonstilfellet inntraff etter at den nye ekteskapsloven trådte ikraft.

Til § 18-2

Paragrafen inneholder utvalgets forslag til endringer i andre lover.

Til første ledd:

1) Lov av 31. mai 1918 nr. 2 om indgaaelse og opløsning av ekteskap

Reglene i ekteskapsloven av 1918 blir avløst av reglene i den nye ekteskapsloven. Loven av 1918 foreslås derfor opphevet.

2) Lov av 20. mai 1927 om ektefellers formuesforhold

Lovens regler blir avløst av bestemmelser i den nye ekteskapsloven. Ektefelleloven foreslås derfor opphevet.

Til annet ledd:

1) Alminnelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902

Det vises til bemerkningene i Innst. del I s. 104.

2) Lov av 3. juli 1914 nr. 5 om erverv av kalkstensforekomster

Det vises til avsnitt V.5.4 om endret terminologi.

3) Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål

Til §§ 416-419

Det vises til bemerkningene i Innst. del I s. 105-107.

Til § 421

Det vises til bemerkningene i Innst. del I s. 107. Utvalget vil videre bemerke at det er foretatt ytterligere språklige endringer. Uttrykket underholdsbidrag er erstattet med ordet bidrag. Utvalget mener at uttrykket underhold bør benyttes om den plikt som foreligger under samlivet til å sørge for dekning av ektefellenes felles behov gjennom tilskudd av penger, arbeid i hjemmet m.v. Den plikt til å betale et beløp til den annen som en ektefelle i særlige tilfelle kan bli pålagt etter separasjon, skilsmisse eller samlivets opphør ellers, er i lovutkastet betegnet som plikt til å betale bidrag. Med hensyn til enkelte andre terminologiske endringer vises til avsnitt V.5.4.

Til § 422 første punktum, § 424 og § 425 første og annet ledd

Det vises til bemerkningene i Innst. del I s. 107.

Til § 426

Reglene om midlertidige avgjørelser er foreslått inntatt i utkastets §§ 17-3 og 17-4. Det vises til motivene til disse paragrafer. Det vises også til Innst. del I s. 107-108 om opphevelse av «midlertidig separasjon» m.v. § 426 foreslås derfor opphevet.

4) Lov av 13. august 1915 nr. 7 om tvangsfullbyrdelse

Det foreslås enkelte redaksjonelle endringer, jfr. avsnitt V.5.4.

5) Lov av 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v.

Det vises til avsnitt V.5.4.

6) Lov av 21. februar 1930 om skifte

Til § 8 første punktum og §§ 11 og 26

Endringene har sammenheng med ny terminologi, jfr. avsnitt V.5.4, og dette har videre nødvendiggjort enkelte redaksjonelle endringer. I § 11 tredje ledd er det også gjort en realitetsendring. Det blir presisert at skifteretten har kompetanse til å avgjøre tvist om bruksrett til bolig og leien for slik bruksrett. I gjeldende rett finnes ingen uttrykkelig hjemmel for en slik kompetanse.

Til § 53

Paragrafen regulerer når offentlig skifte skal foretas. Utvalget foreslår enkelte redaksjonelle endringer, samt at annet ledd blir opphevet som følge av at myndighetsalderen ble senket til 18 år ved lov av 8. juni 1979 nr. 38.

Til § 54

Første ledd slår fast at også særeiemidler omfattes av skifterettens behandling i den utstrekning dette følger av reglene i ekteskapsloven. Som eksempel kan nevnes at en ektefelle i særlige tilfelle vil ha krav på å få dekket et vederlagskrav etter ekteskapslovens § 12-8 av midler som er den annens særeie. Videre peker utvalget på at særeie i stor utstrekning vil kunne få betydning for delingen på bakgrunn av de nye regler om rett til uttak av midler til dekning av gjeld som foreslås i ekteskapslovens § 12-2 annet ledd.

Annet og tredje punktum i gjeldende § 54 foreslås opphevet. Adgangen til å få skifterettens avgjørelse i tvist om hva som hører til hver av ektefellenes særeie fremgår av § 11 tredje ledd. At kjennelsen er gjenstand for anke vil følge av den alminnelige regel om anke i § 26.

I *annet* ledd er det presisert at den omstendighet at det skiftes offentlig er uten betydning for ektefellenes råderett over egne eiendeler. Når det gjelder skifte av ektefellers formue, innebærer offentlig skiftebehandling ikke at skifteretten fullt ut overtar forvaltningen av ektefellenes eiendeler. Begrensninger i ektefellenes råderett kan imidlertid følge av at det er truffet midlertidig forføyning etter ekteskapsloven § 17-2 eller skifteloven § 57.

Til §§ 55 og 56

Det foreslås bare enkelte redaksjonelle endringer.

Til § 57

Gjeldende § 57 omhandler nå dekning av særlige krav om erstatning og oppreisning som kan gjøres gjeldende etter ekteskapsloven av 1918 § 38 eller § 55. Tilsvarende regler finnes ikke i utkastet til ny lov. I steden foreslås inntatt en bestemmelse om midlertidig forføyning som skal avløse reglene i skiftelovens § 59 første og annet ledd. Paragrafen viser til bestemmelsen om midlertidig forføyning i ekteskapsloven § 17-2. Når offentlig skifte pågår, kan skifteretten imidler-

tid treffe midlertidig forføyning også av eget tiltak, dvs. uten at det foreligger begjæring fra den ektefelle som har behov for beskyttelse mot disposisjoner fra den annen ektefelle. Etter omstendighetene kan skifteretten ha *plikt* til å treffe slik bestemmelse av eget tiltak, jfr. prinsippene om skiftebehandlingen i skiftelovens kapittel 3.

Til § 58

Bestemmelsene i § 58 første ledd og annet ledd første punktum foreslås ikke opprettholdt. Den som har et krav mot en eller begge ektefeller anmelder sjelden kravet for skifteretten når det foretas offentlig skifte av ektefellenes formue. Kreditor vil i mange tilfelle ikke være oppmerksom på at et skifte blir foretatt, og skiftebehandlingen er i utgangspunktet uten betydning for kreditors rettsstilling. At ektefellene blir separert eller skilt, endrer ikke deres forpliktelser overfor tredjemann.

Dersom ektefellene under skiftet ikke blir enige om eksistensen eller størrelsen av en forpliktelse en av dem hevder å ha, må tvisten avgjøres under skiftet. En slik avgjørelse har imidlertid bare virkninger for oppgjøret mellom ektefellene og er uten betydning for kreditors rett til senere å gjøre forpliktelsen gjeldende overfor debitorektefellen. Dette gjelder selv om vedkommende ektefelle ikke fikk rett til under skifte å utta midler til dekning av forpliktelsen.

Slik § 58 første punktum lyder i dag, har skifteretten kompetanse til å avgjøre tvist mellom debitorektefellen og kreditor dersom sistnevnte «anmelder» sitt krav for skifteretten, og en av ektefellene krever det. Dette er som nevnt lite praktisk. Videre synes det lite hensiktsmessig å treffe endelig avgjørelse i tvist mellom en ektefelle og en tredjemann under skifteoppgjøret. Slike tvister bør avgjøres på vanlig måte uavhengig av skiftebehandlingen. Tvister av denne art vil ellers normalt ikke bli bragt inn for domstolene. At debitor foretar offentlig skifte med sin ektefelle, bør ikke gi en tredjemann lettere adgang til å få sitt krav avgjort ved domstolsbehandling.

§ 58 første ledds annet punktum gir også en kreditor rett til å forlange skifterettens avgjørelse dersom kravet gjelder bestemte ting i boets besittelse, og det er forfalt. Utvalget forutsetter at en ektefelle også etter gjeldende rett som utgangspunkt beholder råderetten over sine eiendeler under skiftebehandlingen. Dette har utvalget foreslått lovfestet i § 54 annet ledd. En bestemmelse som § 58 første ledds annen punktum vil da ha en begrenset betydning, og foreslås opphevet.

Annet ledd annet punktum i gjeldende § 58 slår fast at det forhold at det foretas en deling av ektefellenes formue i utgangspunktet ikke har betydning for kreditorenes adgang til å inndrive sine krav mot en ektefelle. Da denne regel gjelder uansett om deling skjer for skifteretten, eller partene selv forestår delingen uten skifterettens medvirkning, bør den stå i ekteskapsloven og ikke skifteloven. Utvalget foreslår derfor en generell regulering av dette spørsmål i ekteskapsloven § 13-7.

Til § 59

Det vises til utkast til ekteskapslov § 17-3.

Til § 61 siste ledd

Bakgrunnen for endringsforslaget er at reglene om fremgangsmåten ved salg av ektefellenes eiendeler nå foreslås inntatt i ekteskapslovens § 61 siste ledd.

Til § 63 annet ledd og femte ledd

Det vises til avsnitt V.5.4. om terminologi. Etter denne regel har gjenlevende ektefelle når særlige grunner taler for det, rett til å få utlagt eiendeler som var avdødes særeie. Som nevnt i avsnitt V.7., vil eiendeler, særlig bolig og vanlig innbo, ofte være sameie mellom ektefellene. Det synes klart at retten til utlegg etter skiftelovens § 63 også omfatter avdødes andel av eiendeler som var sameie mellom ektefellene. Utvalget vil peke på at det forhold at en eiendel var sameie mellom ektefellene, vil være et tungtveiende argument ved vurderingen av om det foreligger særlige grunner til å utlegge avdødes andel i sameiet til den gjenlevende ektefelle.

Til § 65 annet og tredje ledd

Av *annet ledd* fremgår at når gjenlevende beholder egne eiendeler, skal verdsettelsen skje på grunnlag av verdien på tidspunktet for den annen ektefelles død. Dette tilsvarer prinsippet for verdsettelse på skifte mellom ektefeller, jfr. ekteskapslovens § 13-4 annet ledd.

I oppgjøret mellom arvingene (og her vil som regel gjenlevende komme inn som arving, jfr. arvelovens § 6), vil det være verdiene når dødsboet gjøres opp som må legges til grunn, smln. eksempelvis Rt. 1981 s. 1268.

Regelen om loddeieres rett til rente av fordring oppstått ved at en annen loddeier har

overtatt fast eiendom etter første ledd, blir *tredje ledd* og foreslås endret i overensstemmelse med utkastet til ekteskapslovens § 13-5 annet ledd.

Til § 66

Paragrafen foreslås opphevet da tilsvarende regler dels følger av kapittel 15 i utkastet til ny ekteskapslov, dels ikke foreslås opprettholdt.

Til § 67 annet ledd

Utvalget foreslår at gjeld ikke lenger bare kan kreves dekket av midler som er gjenstand for deling etter ekteskapslovens § 15-2, jfr. § 12-2 annet ledd. At gjelden også ellers kan kreves dekket av gjenlevendes særeie fremgår ikke uttrykkelig av gjeldende lov. Gjeldende annet ledd angir bare begrensningen i retten til å betale gjelden med midler som er gjenstand for deling. Disse begrensninger av hensyn til gjenlevende ektefelle vil fortsatt gjelde.

Til § 67 annet ledd, § 88 annet ledd, §§ 90, 93 og 95

Det foreslås her bare enkelte redaksjonelle endringer. Se nærmere avsnitt V.5.4. om terminologi.

Til § 107 første og annet ledd

Endringene er i det vesentlige av terminologisk art. I annet ledd er det også foretatt en realitetsendring. Utvalget foreslår at også gjenlevendes særeie får betydning for dekningen av ektefellens gjeld, smln. merknadene til § 67 annet ledd.

Til § 125 første ledd

I gjeldende lov er bestemmelsen om skiftetakst knyttet til tilfelle der noen av boets eiendeler skal utlegges til en loddeier, og det i denne forbindelse er nødvendig å avholde takst. Etter utvalgets oppfatning er denne formulering uheldig. Blant annet bør reglene om skiftetakst også kunne anvendes ved uenighet om verdien av eiendeler som er den ene ektefelles særeie, men der fastsettelse av verdien er nødvendig av hensyn til beregningen av hvor store verdier ektefellen kan utta av de midler som er gjenstand for deling til dekning av sin gjeld, jfr. utkastet § 12-2 annet ledd. Skiftetakst vil også kunne være aktuelt for å fastsette verdien av bolig eller innbo som en ektefelle gis rett til å utta i medhold av utkastets § 14-3 på tross av at eiendelene tilhører den annen ektefelles særeie. Endringen vil videre medføre at regelen vil dekke tilfelle der ektefellene er enige om hvem av dem som skal overta en eiendel, men hvor det oppstår uenighet om verdien av den. Ordlyden i gjeldende § 125 første ledd dekker ikke slike tilfelle.

Av *første ledd annet punktum* fremgår at taksten skal svare til eiendelenes omsetningsverdi med mindre annet er særskilt bestemt. Dette antas også å være i overensstemmelse med gjeldende rett, jfr. motivene til § 13-4 som uttrykker den samme regel forsåvidt angår skifte mellom ektefeller. Utvalget mener at prinsippet for verdsettelsen bør fremgå direkte av skiftelovens § 125 da det også gjelder ved skifte av dødsbo.

7) Lov av 7. juni 1935 nr. 2 om tinglysing

Bakgrunnen for endringsforslaget er at kompetansen til å gi tillatelse til disposisjoner som nevnt i ekteskapslovens kapittel 7 i tilfelle der ektefellens samtykke ikke gis eller ikke kan skaffes, er foreslått lagt til skifteretten, jfr. § 7 annet ledd. Idag ligger denne myndighet hos fylkesmannen, jfr. ektefellelovens § 17.

8) Lov av 17. juni 1949 nr. 3 om erverv av kvartsforekomster

Det vises til avsnitt V.5.4. om terminologien i lovutkastet.

9) Lov av 21. november 1952 nr. 2 om betaling og innkreving av skatt

Det er foretatt en språklig forenkling i § 37. En endring er nødvendig på bakgrunn av den endrete terminologi, jfr. avsnitt V.5.4.

10) Lov av 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk m.v.

Det vises til avsnitt V.5.4. om terminologien i utkastet.

Den nye formulering i § 28 første ledd omfatter også reglene om gjenlevende ektefelles rett til uskifte.

11) Lov av 3. mars 1972 nr. 5 om arv

Endringsforslagene er av redaksjonell art. Det foreslås enkelte endringer i terminologi-

en, jfr. avsnitt V.5.4. samt endring av henvisninger til ekteskapsloven.

12) Lov av 28. juni 1974 nr. 58 om odelsretten og åsetesretten

Til § 15 annet og tredje ledd og § 34 første punktum

Det vises til avsnitt V.5.4.

Til § 49 annet ledd

Formålet med endringen er å presisere at de særlige regler for verdsettelse av odelseiendom også skal gjelde når en odelsberettiget overtar eiendom på skifte mellom ektefeller. Den gjeldende ordlyd i § 49 annet ledd er isolert sett ikke til hinder for dette resultat. Men i rettspraksis fra lagmannsrettene er det i noen tilfelle lagt til grunn at regelen ikke er anvendelig på skifte mellom ektefeller, da skifteloven i dag ikke har noen bestemmelse om at en odelsberettiget kan kreve eiendommen utlagt til seg ved skifte mellom ektefeller. Slik utleggsregel finnes direkte bare for arveskifte, jfr. skiftelovens § 62. Se nærmere om dette spørsmål *Rygg og Skarpnes*: Odelsloven med kommentarer (1986) s 174 og *Lødrup* s. 89 med ytterligere henvisninger.

Utvalget foreslår en regel om rett for en odelsberettighet til å få utlagt eiendommen ved skifte mellom ektefeller, jfr. utkastets § 13-1 annet ledd. For å unngå tvil foreslås imidlertid en presisering i odelslovens § 49 annet ledd av at verdsettelsesregelen der også skal gjelde ved skifte mellom ektefeller.

13) Lov av 12. desember 1975 nr. 59 om dokumentavgift

Til § 8

Det vises til avsnitt V.5.4 om terminologien vedrørende § 8 bokstav a.

I bokstav b) foreslår utvalget realitetsendringer. Etter gjeldende lov forutsetter fritak for avgift at det skjer en overføring av eiendom fra ektefellens konkursbo til den annen ektefelles «særeie når dette er opprettet i samband med konkursen og eiendommen tilhørte fellesboet ved konkursåpningen». Til dette vil utvalget bemerke: En eiendom kan ikke tilhøre noe «fellesbo» eller «felleseie»; eiendommen tilhører en av ektefellene eller begge i fellesskap. En går ut fra at loven her forutsetter at det er konkursdebitor som har eiet eiendommen, og at denne normalt vil være felles bolig. Ektefellens kjøp av eiendommen vil derfor skje for å sikre familien det felles hjem. I slike tilfelle stiller utvalget seg uforstående til at det skal være et vilkår for fritak for dokumentavgift at eiendommen gjøres til kjøperens særeie. Hvis partene fortsatt ønsker at deres formue ikke skal være unntatt fra deling, bør dette ikke få noen betydning for plikten til å betale dokumentsavgift. Regelen i gjeldene lov innebærer at ektefellene måtte avtale at eiendommen senere skulle være unntatt fra deling, med de konsekvenser dette har ved en eventuell separasjon eller skilsmisse, eller mer praktisk for arveforholdet ved en ektefelles død, bl.a. retten til uskifte. Dokumentavgift vil heller ikke etter gjeldende lov bli beregnet hvis ektefellene senere opphevet bestemmelsen om særeie.

Tilsvarende finner utvalget det ubegrunnet at eiendommen måtte ha tilhørt konkursdebitor som felleseie for at den annen ektefelle skal være fritatt for dokumentavgift. De behov som ligger bak fritaket i disse tilfelle gjør seg gjeldende med like stor tyngde uansett om eiendommen var unntatt fra deling eller ikke.

I det hele antar utvalget at disse regler i den gjeldende lov ikke kan forklares på annen måte enn at de bygger på en misforståelse når det gjelder innholdet av reglene om formuesforholdet mellom ektefeller i ektefelleloven av 1927.

14) Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker

Det vises til Innst. del I s. 108.

15) Lov av 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr

Endringen er av terminologisk art.

16) Lov av 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshaveres dekningsrett

Til §§ 2-1 femte ledd og §2-10 første punktum

Det foreslås at for eiendeler som etter ekteskapsloven kapittel 7 er underlagt innskrenkninger i eier-ektefellens råderett, skal også skyldnerens ektefelle, og barn skyldneren forsørger kunne gjøre gjeldende unntaksretten fra fordringshavernes beslagsrett. Slike eiendeler benyttes normalt av familien i fellesskap, og det vil derfor være uheldig om skyldnerens passivitet skal kunne medføre at familien mister disposisjonsretten til f.eks. den felles bolig uten at det blir stilt en annen bolig av rimelig størrelse, pris m.v. til ektefellenes disposisjon, jfr. § 2-10.

Til § 2-12 tredje ledd og § 5-2 fjerde ledd

Endringene er av terminologisk art, jfr. avsnitt V.5.4.

UTKAST
til lov om ekteskap

DEL I – INNGÅELSE OG OPPLØSNING AV EKTESKAP

Kapittel 1. *Vilkår for å inngå ekteskap.*

§ 1-1. *Ekteskapsalder.*

Den som er under 18 år, må ikke inngå ekteskap uten samtykke fra dem eller den som har foreldreansvaret, og tillatelse av fylkesmannen.

Fylkesmannen kan bare gi tillatelse når det foreligger særlige grunner for at ekteskap blir inngått.

Nekter de eller den som har foreldreansvaret, å gi samtykke, kan fylkesmannen likevel gi tillatelse hvis det ikke er rimelig grunn til nektelsen.

§ 1-2. *Unntak fra regelen om samtykke fra dem eller den som har foreldreansvaret.*

Er en av dem som har foreldreansvaret, uten rettslig handleevne, eller kan samtykke ikke innhentes innen rimelig tid, er samtykke fra den andre tilstrekkelig.

§ 1-3. *Ekteskap av umyndiggjorte.*

Den som er gjort umyndig, må ha samtykke av vergen for å inngå ekteskap. Bestemmelsen i § 1-1 tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 1-4. *Forbud mot ekteskap mellom nære slektninger.*

Ekteskap må ikke inngås mellom slektninger i rett opp- eller nedstigende linje eller mellom søsken.

Har halvsøsken inngått ekteskap eller etablert et samlivsforhold uten å kjenne til slektskapsforholdet, kan Kongen godkjenne ekteskapet eller gi tillatelse til at ekteskap inngås.

Om betydningen av adopsjon vises til lov av 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon.

§ 1-5. *Forbud mot ekteskap når tidligere ekteskap ikke er oppløst.*

Ingen må inngå ekteskap så lenge et tidligere ekteskap består.

Kapittel 2. *Prøving av ekteskapsvilkårene.*

§ 2-1. *Når prøving skal skje, og hvem som skal foreta den.*

Før ekteskap kan inngås, må det skje en prøving av om ekteskapsvilkårene er oppfylt.

Prøvingen foretas av vigselmann på det sted hvor en av brudefolkene bor, eller om ingen av dem har bopel her i landet, på det sted hvor en av dem oppholder seg.

§ 2-2. *Bevis for at ekteskapsvilkårene er oppfylt.*

Til bruk for prøvingen av om ekteskapsvilkårene er oppfylt, skal brudefolkene skaffe følgende bevis:

a. Hver av dem skal legge frem fødselsattest fra folkeregisteret. Er det vanskelig å skaffe slik attest innen rimelig tid, kan annet tilfredsstillende bevis for navn og alder godtas.

b. Er noen av brudefolkene under 18 år, må det godtgjøres at det er gitt samtykke og tillatelse til ekteskapet etter § 1-1, jfr. § 1-2.

c. Er noen av brudefolkene umyndiggjort, må det godtgjøres at det er gitt samtykke eller tillatelse til ekteskapet etter § 1-3.

d. Brudefolkene skal begge skriftlig på ære og samvittighet erklære at de ikke er så nær beslektet som nevnt i § 1-4. Halvsøsken må i tilfelle legge frem tillatelse av Kongen som nevnt i § 1-4 annet ledd.

e. Hver av brudefolkene skal avgi en skriftlig erklæring på ære og samvittighet om han eller hun har inngått ekteskap tidligere. I tilfelle skal det legges frem bevis for at det tidligere ekteskap er opphørt ved død eller skilsmisse.

Bevis for den tidligere ektefelles død føres som regel ved attest fra innenlandsk eller utenlandsk offentlig myndighet. Kan slik attest ikke skaffes, kan partene legge sine opplysninger og bevis frem for vedkommende skiftedommer, jfr. skiftelovens § 8 annet jfr.

første ledd. Hører skiftet ikke under norsk skifterett, kan spørsmålet bringes inn for skiftedommeren på det sted hvor ekteskapsvilkårene prøves. Skifteretten avgjør ved kjennelse om bevisene skal godtas. Kjennelsen kan påkjæres av den som avgjørelsen går imot. Er bevisene godtatt, skal melding gis til fylkesmannen, som kan påkjære kjennelsen.

Bevis for at ekteskapet er opphørt ved skilsmisse, føres ved å fremlegge bevillingen eller dommen med attest for at denne er endelig. Hvorvidt utenlandsk skilsmisse skal legges til grunn ved inngåelse av ekteskap her i landet, avgjøres av Justisdepartementet etter reglene i lov av 2. juni 1978 nr. 38 § 4.

f. Hver av brudefolkene skal avgi en skriftlig erklæring på ære og samvittighet om han eller hun har eller venter barn med noen annen, eller har adoptivbarn. Opplysningsplikten gjelder ikke barn som er adoptert bort.

g. Har brudefolkene svart bekreftende på spørsmål som nevnt under bokstav e eller f, skal det godtgjøres at den annen av brudefolkene er gjort kjent med dette.

h. Hver av brudefolkene skal stille en forlover som på ære og samvittighet skal erklære at han eller hun kjenner parten, opplyse om denne part tidligere har inngått ekteskap, og om brudefolkene er beslektet som nevnt i § 1-4.

Som forlover kan bare godtas myndig mann eller kvinne. I særlige tilfelle kan fylkesmannen gi samtykke til at ekteskap inngås uten forlovere, eller at det bare stilles én forlover for begge parter.

§ 2-3. *Kontroll med skifte i tidligere ekteskap.*

Den som tidligere har vært gift, må godtgjøre at boet i det tidligere ekteskap er overlatt skifteretten til behandling, eller fremlegge erklæring fra den tidligere ektefelle eller arvingene om at privat skifte er innledet.

Dette gjelder ikke dersom det fremlegges erklæring fra den tidligere ektefelle om at det i ekteskapet ikke var formue som skulle deles, eller fra avdød ektefelles arvinger om at de samtykker i at gjenlevende beholder boet uskiftet.

Er det tidligere ekteskap oppløst på annen måte enn ved død, og er det gått mer enn to år siden det ble oppløst, er det tilstrekkelig at den som vil inngå nytt ekteskap, erklærer på ære og samvittighet at det er skiftet, eller at det ikke var noe å skifte mellom ektefellene.

Erklæring som nevnt i første ledd kan ikke gis av noen som er under 18 år eller umyndiggjort med mindre vergen har samtykket i privat skifte etter skiftelovens § 87a.

Departementet kan i det enkelte tilfelle gjøre unntak fra bestemmelsene i denne paragraf når særlige grunner taler for det.

§ 2-4. *Kontroll med at brudefolkene har rettslig handleevne.*

Dersom vigselmannen har grunn til å tro at noen av brudefolkene på grunn av alvorlig sinnslidelse eller alvorlig psykisk utviklingshemning mangler rettslig handleevne, kan attest fra offentlig lege eller annen lege som denne utpeker, kreves fremlagt.

§ 2-5. *Ekteskapsattest.*

Har vigselmannen funnet at brudefolkene fyller ekteskapsvilkårene etter loven, og det heller ikke foreligger hindringer som nevnt i § 2-3 eller § 2-4, skal brudefolk som vil inngå ekteskap for en annen vigselmann, gis attest for at det ikke er noe til hinder for at ekteskapet inngås. Slik attest kan ikke gis før én uke etter at vigselmannen har mottatt de bevis som brudefolkene skal skaffe etter §§ 2-2, 2-3 og 2-4. Er det viktig for brudefolkene at attesten gis før utløpet av denne frist, kan vigselmannen gjøre dette dersom det er klart at vilkårene for å inngå ekteskap er til stede.

Kapittel 3. *Inngåelse av ekteskap – vigsel.*

§ 3-1. *Fremgangsmåten ved vigsel.*

Ekteskap inngås ved at partene møter for vigselmann. Under sitt samtidige nærvær og i overvær av minst to vitner må de erklære at de ønsker å inngå ekteskap med hverandre. Deretter skal vigselmannen erklære dem for ektefolk.

§ 3-2. *Vigselmenn.*

Vigselmann er:

a. Prest i Den norske kirke, og prest eller forstander i registrert trossamfunn når Kongen har godkjent formen for inngåelse av ekteskap.

b. Notarius publicus.

c. Særskilt vigselmann oppnevnt av departementet i tilfelle hvor det på grunn av avstandene eller av andre grunner er behov for det. Oppnevningen gjelder for fire år av gangen.

§ 3-3. *En vigselmanns adgang til å nekte å foreta vigsel.*

Kirkelig vigselmann, jfr. § 3-2 bokstav a,

kan nekte å foreta vigsel dersom en av brudefolkene ikke er medlem av trossamfunnet, eller ingen av dem tilhører menigheten.

Vigselmann som nevnt i første ledd kan også nekte å foreta vigsel dersom en av brudefolkene er skilt, og den tidligere ektefelle lever.

§ **3-4.** *Kontroll med at ekteskapsvilkårene er prøvet.*

Vigselmannen skal før vigsel finner sted, påse at ekteskapsvilkårene er prøvet, og at reglene i §§ 2-1 til 2-5 er fulgt.

Skal vigsel foretas av den vigselmann som har prøvet vilkårene, kan vigsel ikke finne sted før én uke etter at vigselmannen har mottatt de bevis som brudefolkene skal skaffe etter §§ 2-2, 2-3 og 2-4. Er det viktig for brudefolkene, kan vigselen likevel skje før utløpet av denne frist dersom vigselmannen finner det klart at de fyller ekteskapsvilkårene. Skal vigselen foretas av annen vigselmann, kan den finne sted når ekteskapsattest er mottatt, jfr. § 2-5.

En vigselmann som kjenner til at et vilkår for å inngå ekteskap ikke er oppfylt, skal ikke foreta vigsel. Finner en vigselmann at det er grunn til tvil om et vilkår er til stede, kan vigselen utsettes og brudefolkene pålegges å skaffe bevis for at vilkåret er oppfylt.

Dersom vigsel er nektet på annet grunnlag enn nevnt i § 3-3 annet ledd, kan hver av partene klage til fylkesmannen, som kan pålegge vigselmannen å foreta vigsel.

§ **3-5.** *Nærmere om formen for inngåelse av ekteskap.*

Kongen kan gi nærmere regler om formen for inngåelse av ekteskap.

Inngås ekteskap for vigselmann som nevnt i § 3-2 bokstav b og c, skal brudefolk som ber om det, ha adgang til å bli viet etter et enkelt formular som bare tilfredsstiller de lovbestemte krav etter § 3-1.

§ **3-6.** *Ugyldighet.*

Ekteskap er ikke inngått dersom bestemmelsene i § 3-1, jfr. § 3-2, ikke er overholdt.

Kongen kan likevel etter begjæring av en av partene godkjenne ekteskapet som gyldig når særlige grunner foreligger. Slik godkjenning kan gis også når en eller begge parter er død.

Er ekteskap inngått i samsvar med bestemmelsene i § 3-1, jfr. § 3-2, til tross for at den ene eller begge parter var uten rettslig handleevne, må søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig reises innen seks måneder etter vigselen. Er vedkommende selv ute av stand til å reise sak, kan søksmål reises av verge.

§ **3-7.** *Registrering.*

Regler om registrering og melding av vigsler gis av Kongen.

§ **3-8.** *Om ugildhet for vigselmann.*

Slekt eller andre forhold som fører til ugildhet etter forvaltningslovens § 6, er ikke til hinder for at vigselmannen foretar vigsel eller treffer andre avgjørelser etter kap. 2 og 3.

Vigselmannens avgjørelser kan bare påklages når det er bestemt i denne lov.

Kapittel 4. *Oppløsning av ekteskap. Separasjon og skilsmisse.*

§ **4-1.** *Oppløsning av ekteskap.*

Et ekteskap kan oppløses ved skilsmisse etter forutgående separasjon i medhold av § 4-3 eller uten forutgående separasjon i medhold av §§ 4-4 og 4-5. Et ekteskap kan videre oppløses i medhold av § 4-6.

§ **4-2.** *Separasjon.*

En ektefelle som ikke finner å kunne fortsette samlivet, kan kreve separasjon.

En separasjon blir uten rettsvirkning dersom ektefellene fortsetter eller gjenopptar samlivet. En overgangstid inntil samlivet blir brutt eller et kortvarig forsøk på å gjenoppta samlivet har ikke denne virkning.

§ **4-3.** *Skilsmisse etter separasjon.*

Hver av ektefellene kan kreve skilsmisse når de har vært separert i minst ett år.[111])

§ **4-4.** *Skilsmisse etter faktisk separasjon.*

Hver av ektefellene kan kreve skilsmisse dersom samlivet har vært brutt i minst to år.

§ **4-5.** *Skilsmisse på grunn av overgrep.*

En ektefelle kan kreve skilsmisse dersom den annen ektefelle har strebt ham/henne eller barna etter livet, utsatt dem for alvorlig mishandling eller opptrådt på en måte som er egnt til å fremkalle alvorlig frykt for slikt forhold.

Krav om skilsmisse etter denne paragraf må være reist innen seks måneder etter at

[111]) Et *mindretall* – Bølviken, Grønseth, Stray Ryssdal og Lien Utvik – foreslår at ektefeller som er enige om det, kan kreve skilsmisse etter seks måneder.

ektefellen fikk kjennskap til handlingen og senest to år etter at den fant sted.

§ 4-6. *Oppløsning av ekteskap som er inngått i strid med §§ 1-4 eller 1-5.*

Hver av ektefellene kan kreve ekteskapet oppløst dersom det er inngått i strid med § 1-4 eller § 1-5.

I disse tilfelle skal fylkesmannen reise sak for å få ekteskapet oppløst. Fylkesmannen kan likevel beslutte at sak ikke skal reises eller at saksanlegg skal utsettes dersom sterke grunner taler for det.

En ektefelle kan kreve skilsmisse når den annen ektefelle har inngått nytt ekteskap i strid med § 1-5.

Nytt ekteskap i strid med § 1-5 kan ikke kreves oppløst etter første eller annet ledd dersom det tidligere ekteskap er blitt oppløst.

§ 4-7. *Virkningen av separasjon og skilsmisse.*

Virkningen av separasjon og skilsmisse inntrer den dag fylkesmannens bevilling er gitt eller dom blir avsagt når ikke annet er særskilt bestemt.

Bevilling eller dom om skilsmisse gir ikke rett til gjengifte før bevillingen er blitt endelig eller dommen rettskraftig.

Kapittel 5. *Behandlingen av separasjons- og skilsmissesaker.*

§ 5-1. *Kompetent myndighet.*

Separasjon og skilsmisse gis av fylkesmannen når ikke annet følger av annet eller tredje ledd.

Oppløsning av ekteskap etter § 4-5 og § 4-6 avgjøres ved dom. Det samme gjelder skilsmisse etter § 4-4 når partene ikke er enige om at vilkårene er oppfylt, eller når vergen reiser sak om separasjon eller skilsmisse etter § 5-2.

Separasjon etter § 4-2 og skilsmisse etter § 4-3 gis også ved dom når kravet reises i sak om skilsmisse som er bragt inn for retten på annet grunnlag, eller i forbindelse med sak om ansvar for felles barn, samværsrett, underholdsbidrag, pensjon eller deling av formuen.

§ 5-2. *Partsrettigheter for umyndig ektefelle m.v.*

Sak om separasjon eller skilsmisse reises av eller mot en ektefelle personlig også når han/hun er umyndig. Når sak er reist, kan vergen opptre til støtte for den umyndige. Vergen skal varsles om saken av fylkesmannen. Er sak reist for domstolene, skal stevning også forkynnes for vergen.

En verge kan fremme sak om separasjon eller skilsmisse på vegne av en ektefelle som er alvorlig sinnslidende eller sterkt psykisk utviklingshemmet dersom det er påtrengende nødvendig av hensyn til denne ektefelle. Disse saker behandles i alle tilfelle av domstolene, som også avgjør om det er grunnlag for saksanlegget.

§ 5-3. *Saksbehandlingen for fylkesmannen m.v.*

Fylkesmannen kan når han mottar begjæring om separasjon eller skilsmisse, innkalle partene til et personlig møte dersom dette finnes hensiktsmessig.

Departementet gir nærmere forskrifter om hvilke opplysninger fylkesmannen bør kreve før separasjon eller skilsmisse gis.

Fylkesmannens vedtak om separasjon etter § 4-2 og skilsmisse etter § 4-3 og § 4-4, jfr. § 5-1, skal forkynnes for partene med mindre de har frafalt forkynnelse. Fristen for klage over vedtaket regnes for hver av dem fra det tidspunkt det blir forkynt for ham eller henne. Partene kan på forhånd frafalle retten til å påklage vedtaket. Om underretning og om klage over fylkesmannens vedtak gjelder ellers forvaltningslovens regler.

Dør en av partene under saken, gjelder tvistemålslovens § 425 tilsvarende når det gjelder klage over fylkesmannens avgjørelser.

§ 5-4. *Ugyldighet.*

Etter at vedtak om separasjon og skilsmisse er blitt endelig, kan det ikke gjøres gjeldende at det er ugyldig på grunn av feil i saksbehandlingen eller av andre grunner.

DEL II – FORMUESFORHOLDET MELLOM EKTEFELLER

Kapittel 6. *Hovedregler.*[112)]

§ 6-1. *Ektefellers råderett.*[112a)]

Ekteskapet medfører ingen begrensning i

[112)] Et *mindretall* – Grønseth – foreslår enkelte supplerende bestemmelser til kapittel 6 samt et alternativ til § 6-4. Han foreslår også en utvidet overskrift til lovens del II, jfr. vedlegget pkt. V.

[112a)] Et *mindretall* – Grønseth – ønsker følgende formulering av annet ledd første punktum: «Eiendeler som må anses ervervet av begge ektefeller – eller som er ervervet på grunnlag av begge ektefellers arbeidsinnsats – blir sameie mellom dem.»

Tilsvarende foreslår han at tredje ledd skal lyde: «Ved vurderingen av hvem som har ervervet – eller bidratt til ervervet av – felles bolig og vanlig innbo skal . . . »

en ektefelles rett til å råde over hva han eller hun eier når ekteskapet inngås eller senere erverver, dersom annet ikke er bestemt.

Eiendeler som erverves av begge ektefeller, blir sameie mellom dem. For slike eiendeler gjelder lov av 18. juni 1965 nr. 6 om sameie for så vidt ikke annet er bestemt eller følger av det særlige forhold mellom ektefeller.

Ved vurderingen av hvem som har ervervet felles bolig og vanlig innbo, skal det også legges vekt på en ektefelles arbeid i hjemmet.

§ 6-2. *Ektefellenes ansvar for gjeld.*

En ektefelle kan ikke stifte gjeld med virkning for den annen ektefelle med mindre det er særskilt hjemmel for det.

§ 6-3. *Deling av formuen ved ekteskapets opphør.*

Når den ene ektefelle dør, deles ektefellenes formue etter fradrag av gjeld mellom lengstlevende ektefelle og avdødes arvinger når ikke lengstlevende nytter retten til å sitte i uskiftet bo, eller det ellers følger av lov, testament, avtale mellom ektefellene eller bestemmelse av giver eller arvelater at slik deling ikke skal skje. Overtar lengstlevende formuen etter reglene om uskiftet bo eller etter testament, skjer delingen med førstavdødes arvinger senest når lengstlevende dør, når det ikke foreligger grunn for at lengstlevendes arvinger overtar formuen alene.

Blir ektefellene separert eller skilt, deles deres formue etter fradrag av gjeld mellom dem når ikke annet følger av lov, avtale mellom ektefellene eller bestemmelse av giver eller arvelater.

§ 6-4. *Ektefellers felles ansvar for familiens underhold*[112b]).

Ektefellene har sammen ansvaret for de utgifter og det arbeid som kreves for det felles hushold og dekning av andre felles behov, oppfostringen av barna og hver ektefelles særlige behov. Ektefellene bidrar ved tilskudd av penger, ved virksomhet i hjemmet eller på annen måte.

En ektefelle kan i rimelig utstrekning kreve penger av den annen ektefelle til å dekke utgifter som nevnt i første ledd. Den ektefelle som ikke oppfyller sin plikt til å stille nødvendige midler til rådighet for den annen, kan pålegges å betale bestemte beløp.

§ 6-5. *Opplysningsplikt om økonomiske forhold.*

Ektefeller har plikt til å gi hverandre de opplysninger som er nødvendig for å vurdere deres økonomiske stilling. For dette formål kan en ektefelle av den annen ektefelle eller hos ligningsmyndighetene kreve opplysninger om eller kopi av den annen ektefelles selvangivelse og ligning.

Kapittel 7. *Innskrenkninger i råderetten over visse eiendeler m.v.*[113])

§ 7-1. *Råderetten over felles bolig.*

En ektefelle kan ikke uten skriftlig samtykke fra den annen ektefelle:

1. Overdra, bortforpakte, oppsi, bortleie eller fremleie eiendom i den utstrekning den brukes som felles bolig. Det samme gjelder pantsettelse av eiendom som hovedsakelig tjener dette formål.
2. Overdra eller pantsette andel, aksje eller obligasjon som leieretten til felles bolig er knyttet til.

Dersom samtykke blir nektet eller ikke kan skaffes innen rimelig tid, kan ektefellen eller den annen part i avtalen kreve at skifteretten avgjør spørsmålet om disposisjonen skal tillates. Tillatelse skal gis hvis skifteretten finner at det ikke foreligger rimelig grunn for den annen ektefelle til å nekte samtykke. Avgjørelsen treffes ved kjennelse. Bestemmelsene i skiftelovens fjerde kapittel får tilsvarende anvendelse.[114])

§ 7-2. *Råderetten over vanlig innbo m.v.*

En ektefelle kan ikke uten samtykke fra den annen ektefelle overdra, bortleie eller pantsette vanlig innbo i det felles hjem, eller gjenstander som er bestemt til bruk for barna.

Bestemmelsen i § 7-1 annet ledd får tilsvarende anvendelse.

§ 7-3. *Varigheten av råderettsbegrensningene ved separasjon og skilsmisse.*

Inntil det er avgjort hva som skal skje med den enkelte eiendel eller rettighet i oppgjøret mellom ektefellene, gjelder bestemmelsene i dette kapittel også etter separasjon og skilsmisse.

[112b]) Et *mindretall* – Grønseth – foreslår å erstatte og utvide §6-4 med de av ham i avsnitt V, Vedlegg 1 foreslåtte §§ 6-5 til 6-11.

[113]) Et *mindretall* – Totland og Lillestøl – ønsker følgende innledningsparagraf til dette kapittel: Ektefeller plikter å ta tilbørlig hensyn til den annen ektefelles interesser når de råder over sine eiendeler.

[114]) Et *mindretall* – Holmøy og Totland – ønsker å sløyfe annet ledd.

Er eiendelene unntatt fra deling (særeie), gjelder bestemmelsene frem til ektefellene er separert eller skilt.

§ 7-4. *Omstøtelse av ulovlige disposisjoner.*

Har en ektefelle handlet i strid med § 7-1 eller § 7-2, kan den annen ektefelle kreve avtalen omstøtt ved dom. Avtale som omfattes av § 7-2, kan likevel ikke omstøtes dersom den annen part ved overleveringen hadde rimelig grunn til å tro at ektefellen hadde rett til å inngå avtalen.

Søksmål må reises innen seks måneder etter at ektefellen fikk kunnskap om avtalen, og senest innen ett år etter tinglysingen dersom avtalen gjelder fast eiendom, eller etter overleveringen for så vidt den gjelder andre eiendeler.

§ 7-5. *Overdragelse av sameieandel i felles eiendeler.*

Når eiendeler som omfattes av §§ 7-1 eller 7-2 er sameie mellom ektefellene, gjelder reglene i dette kapittel tilsvarende for en ektefelles andel i sameiet.

Overdrar en ektefelle sin sameieandel i eiendeler som har tjent til felles personlig bruk, har den annen ektefelle rett til å innløse andelen etter skiftetakst. Det samme gjelder når en ektefelle har krevet sameiet oppløst. Krav om innløsning må fremsettes uten ugrunnet opphold og senest innen seks uker etter at ektefellen har fått slik melding som fastsatt i sameielovens § 11 fjerde ledds første punktum. Innen samme frist må skiftetakst være krevd. Når endelig takst foreligger, må ektefellen innen to uker tilby oppgjør på den måte som er bestemt i sameielovens § 11 fjerde ledds annet punktum.

§ 7-6. *Begrensninger i avtalefriheten m.v.*

De innskrenkninger i råderetten som er fastsatt i dette kapittel, kan ikke fravikes ved avtale mellom ektefellene, medmindre det gjelder eiendeler som etter bestemmelsene i kapittel 9 er unntatt fra deling (særeie). En slik avtale må inngås i ektepakts form.[115])

Kapittel 8. *Rett til å inngå avtaler på begge ektefellers ansvar.*

§ 8-1. *Rett til å inngå avtaler på begge ektefellers ansvar.*

En ektefelle kan under samlivet med ansvar for begge inngå vanlige avtaler om det daglige hushold og oppfostringen av barna. Dette gjelder også leie av felles bolig. Slike avtaler anses å være inngått med ansvar for begge ektefeller hvis ikke annet fremgår av forholdene.

Hvis den annen part forsto eller burde ha forstått at avtalen gikk ut over hva ektefellen hadde rett til etter første ledd, blir bare denne ektefelle forpliktet.[116])

Kapittel 9. *Avtaler om oppgjøret ved ekteskapets opphør m.v.*

§ 9-1. *Avtale om unntak fra deling (særeie).*

Ektefeller kan ved ektepakt avtale at det de eier eller senere erverver skal være unntatt fra deling (særeie). En slik avtale kan også inngås med sikte på et forestående ekteskap.

Avtalen kan begrenses til å gjelde den ene ektefelles formue eller deler av den enes eller av begge ektefellers formue. Avtalen kan også gjøres tidsbegrenset, eller betinget av at ektefellene ikke får felles livsarvinger.

§ 9-2. *Særlig avtale om oppgjøret ved separasjon og skilsmisse.*

Ektefeller kan ved ektepakt avtale at særeie etter § 9-1 ikke skal gjelde ved oppgjør etter den ene ektefelles død. En slik avtale kan begrenses til bare å gjelde det tilfelle at en bestemt av ektefellene dør først. Lengstlevende ektefelle kan velge å se bort fra begrensninger som nevnt i første og annet punktum med mindre annet er avtalt eller klart forutsatt.

§ 9-3. *Rett til uskifte med formue som ikke skal deles.*

Ektefeller kan ved ektepakt avtale at lengstlevende skal ha rett til å sitte i uskiftet bo med særeie etter § 9-1. § 9-2 annet punktum gjelder tilsvarende. Bruker lengstlevende ektefelle retten til uskifte etter dette ledd, går også hans eller hennes egen formue som er unntatt fra deling (særeie) inn i uskifteboet dersom ikke annet er avtalt ved ektepakt. Ved opphør av uskiftet skal delingen

[115]) Et *mindretall* – Grønseth, Roll-Matthiesen, Stray Ryssdal og Torsnes – ønsker dette tillegg: En giver eller arvelater kan bestemme at innskrenkninger i råderetten som nevnt i § 7-1 og § 7-2 ikke skal gjelde.

[116]) Et *mindretall* – Lødrup, Lillestøl og Totland – ønsker følgende tillegg etter første ledd første punktum: Det samme gjelder avtaler for å dekke den enkelte ektefelles nødvendige behov.

skje etter reglene i arvelovens § 26 annet ledd dersom det ikke i ektepakten er bestemt en mer lik fordeling av formuen.

§ **9-4.** *Omgjøring av avtaler.*

Avtaler mellom ektefeller etter reglene i §§ 9-1 til 9-3 kan oppheves eller endres ved ny ektepakt.

§ **9-5.** *Umyndiges avtaler.*

En ektefelle som er umyndig, kan med samtykke av verge inngå avtaler i samsvar med reglene i §§ 9-1 til 9-4.

§ **9-6.** *Bestemmelse av giver eller arvelater.*

En giver eller arvelater kan bestemme en ordning som nevnt i §§ 9-1 til 9-3 som vilkår for arven eller gaven. For arv må dette bestemmes ved testament. Ektefellen kan ikke endre slike bestemmelser medmindre dette er særskilt hjemlet eller klart forutsatt av giver eller arvelater.

§ **9-7.** *Ombytning og avkastning av formue unntatt fra deling (særeie).*

Det som trer i stedet for eiendom som er unntatt fra deling (særeie), blir særeie. Det samme gjelder avkastning av slik eiendom, medmindre ektefellene ved ektepakt har bestemt noe annet, eller det er fastsatt av giver eller arvelater.

Kapittel 10. *Gaver mellom ektefeller m.v.*

§ **10-1.** *Gaver.*

Gaver mellom ektefeller må skje ved ektepakt for å være gyldige. Dette gjelder likevel ikke gaver som må anses som vanlige, og heller ikke gaver som består i pensjon, livsforsikring, livrente, føderåd eller lignende ytelser som sikrer den annen ektefelle.

Det kan ikke gyldig avtales at det som en ektefelle fremtidig erverver, uten vederlag skal tilfalle den annen. Dette gjelder likevel ikke avtale om vanlig innbo i det felles hjem.

Reglene i denne paragraf gjelder også gaver som skal oppfylles etter at ekteskapet er inngått.

§ **10-2.** *Overføring av overskudd i inntekt.*

En ektefelle kan uten ektepakt vederlagsfritt overdra til den andre inntil halvparten av sitt inntektsoverskudd i et kalenderår. Overføringen må være gjennomført innen utløpet av det kalenderår som følger etter det året inntekten ble opptjent. For at disposisjonen skal ha rettsvern overfor ektefellens fordringshavere, må den være skriftlig og undertegnet av ektefellen. Underskriften må videre være bekreftet av to vitner. Dokumentet må inneholde opplysninger om størrelsen av overskuddet. Skal overføringen ha virkning overfor fordringshaverne, må giveren beholde tilstrekkelige midler slik at han fortsatt er utvilsomt solvent.

§ **10-3.** *Eldre fordringshaveres krav mot gavemottager i visse tilfelle.*

Har en ektefelle gitt den andre en gave, kan den som da hadde fordring på giveren, og som ikke kan få full dekning hos denne for sin fordring, holde seg til den andre ektefellen for verdien av det som er overført, med mindre det bevises at giveren fortsatt var utvilsomt solvent. Vederlag som måtte være ytet, fratrekkes ved beregningen av verdien av det overførte.

Fordringshaverens krav mot godtroende gavemottaker er begrenset til den berikelse som er oppnådd ved gaven, likevel slik at utbytte som i god tro er vunnet før kravet ble gjort gjeldende ved søksmål, ikke kan kreves tilbakeført.

Reglene om lempning av ansvaret i lov om fordringshavernes dekningsrett § 5-12 annet ledd gjelder tilsvarende.

§ **10-4.** *Avkall på lodd.*

Har en ektefelle ved deling av formuen gitt avkall på noen del som han eller hun råder over, og som ikke etter loven skal tilfalle den andre ektefellen, kan den som da hadde en fordring på ektefellen, og som ikke kan få full dekning hos denne, holde seg til den andre ektefellen for verdien av det som denne har fått for mye, med mindre det bevises at den førstnevnte fortsatt var utvilsomt solvent. Vederlag som måtte være ytet trekkes fra ved beregningen av verdien av det overførte. Reglene i § 10-3 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ **10-5.** *Giverens insolvensbehandling.*

Dersom boet til en ektefelle som har gitt gave eller avkall på rådighetsdel ved skifte, kommer under offentlig insolvensbehandling, gjelder reglene i §§ 10-3 og 10-4 bare for så vidt boet ikke vil omstøte gaven eller avkallet.

Kapittel 11. *Ektepakter.*

11-1. *Formene for ektepakt.*

Ektepakt må inngås skriftlig. Ektefellene må i nærvær av to vitner som er til stede sammen og vet at det er en ektepakt som skal inngås, underskrive ektepakten eller vedkjenne seg sin tidligere underskrift. Også vitnene skal mens ektefellene er tilstede, underskrive ektepakten. Dersom ektepakten bare er til fordel for den ene ektefelle, er den gyldig selv om denne ektefellen ikke har medvirket ved inngåelsen av ektepakten. Kreves det for en umyndig ektefelle samtykke av vergen, må dette gis på samme måte.

Vitnene må være myndige og ved full sans og samling.

§ **11-2.** *Tinglysing.*

For at ektepakten skal få rettsvern mot ektefellenes kreditorer, må den tinglyses i Landsregisteret for rettigheter i løsøre (Løsøreregisteret). Slik tinglysing hindrer likevel ikke rettsvinning etter loven om godtroerverv av løsøre.

§ **11-3.** *Sletting av ektepakt.*

En ektepakt kan kreves slettet fra registeret når ekteskapet er oppløst.

Er ekteskapet oppløst ved den ene ektefelles død, kan sletting likevel først skje når det er foretatt deling av ektefellenes formue medmindre ektefellene hadde fullstendig særeie, og gjenlevende ikke sitter i uskifte etter § 9-3.

Krav etter første ledd kan fremsettes av hver av partene. Er en av partene død, kan krav om sletting fremsettes av dennes arvinger.

Kapittel 12. *Delingen av formuen ved separasjon, skilsmisse m.v.*

§ **12-1.** *Når deling skal finne sted.*

En ektefelle kan kreve deling av ektefellenes samlede formue:

1. Når det er gitt bevilling til eller avsagt dom for separasjon eller skilsmisse.
2. Når ektefellene ved ektepakt har avtalt at deling skal finne sted.
3. Dersom den andre ektefellen har vanskjøttet sine økonomiske forhold slik at det har ført til alvorlig fare for at familien vil miste det felles hjem, eller for at ektefellen vil miste sitt ervervsgrunnlag. Kravet avgjøres ved kjennelse av den skifterett som delingen hører under. Kjennelsen er gjenstand for anke. For øvrig gjelder reglene om behandling av skiftetvister så langt de passer. En kjennelse om deling skal tinglyses etter reglene for ektepakter.
4. Dersom ektefellen blir kjent med at den andre ektefellen hadde barn eller adoptivbarn før ekteskapet ble inngått, eller senere får barn med en annen enn ektefellen. Kravet om deling må fremsettes innen ett år etter at ektefellen ble kjent med forholdet.

Er en ektefelle død etter at vilkårene for å kreve deling etter nr. 1 eller 2 foreligger, eller etter at det foreligger endelig avgjørelse etter nr. 3, kan ektefellens arvinger kreve delingen gjennomført. I slike tilfelle kan også en ektefelles fordringshaver kreve delingen gjennomført dersom det er nødvendig for at denne skal få dekning.

§ **12-2.** *Likedeling og gjeldsfradrag.*[117])

Når ikke annet følger av lov, avtale mellom ektefellene eller bestemmelse av giver eller arvelater, skal ektefellenes samlede formue deles likt, etter at det i den enkeltes del er gjort fradrag for den gjeld denne ektefelle har. Er ektefellene sammen ansvarlig for gjeld, kan hver gjøre fradrag for den del som faller på ham eller henne etter forholdet mellom ektefellene.

En ektefelle som også har særeie, eller som holder midler utenfor delingen etter § 12-3, kan bare gjøre fradrag for en forholdsmessig del av sin gjeld i den del av formuen som skal deles. Gjeld som en ektefelle har pådratt seg ved erverv eller påkostninger av eiendeler som omfattes av den del av formuen som skal deles, kan det likevel fullt ut kreves fradrag for i denne del.

Gjeld som en ektefelle har pådratt seg ved erverv eller påkostninger av eiendeler som er særeie eller unntatt fra deling etter § 12-5 nr. 2 eller 3, kan det ikke kreves fradrag for medmindre verdien av særeiet ikke er tilstrekkelig til å dekke gjelden. Tilsvarende gjelder dersom en ektefelle har pådratt seg gjeld ved utilbørlig atferd i forhold til den annen ektefelle.

§ **12-3.** *Skjevdeling.*

Verdien av formue som klart kan føres tilbake til midler som en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått eller senere har ervervet ved arv, eller ved gave fra andre enn

[117]) Forsåvidt angår forholdet til § 12-3, er regelen knyttet til flertallets forslag til denne paragraf.

ektefellen, kan kreves holdt utenfor delingen.

Vil retten til å utta midler etter første ledd føre til åpenbart urimelige resultater, kan den helt eller delvis falle bort. Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på ekteskapets varighet og ektefellenes innsats for familien.

Dersom sterke grunner taler for det, kan en ektefelle gis rett til å beholde en del av verdien av den formue som ellers ville vært gjenstand for likedeling.[118])

§ **12-4.** *Skjæringstidspunktet for erverv og gjeld som omfattes av oppgjøret.*

Gjenstand for deling er den formue hver ektefelle hadde

1. da det ble begjært separasjon eller skilsmisse, eller da samlivet ble brutt dersom dette skjedde først,
2. da ektefellene avtalte deling etter § 12-1 nr. 2, eller
3. da det ble fremsatt krav om deling etter § 12-1 nr. 3 eller nr. 4.

Avkastning av midler som en ektefelle helt eller delvis var eier av, og som opptjenes etter de tidspunkter som er nevnt i nr. 1-3, skal ikke være gjenstand for deling.

En ektefelle kan ikke kreve fradrag for gjeld ektefellen har pådratt seg etter de tidspunkter som er nevnt i første ledd nr. 1-3.

§ **12-5.** *Særskilte unntak fra delingen.*

Følgende eiendeler kan en ektefelle holde utenfor delingen:

1. Eiendeler som utelukkende tjener til ektefellens personlige bruk, medmindre det vil være åpenbart urimelig. På samme vilkår kan uttas familiebilder og familiepapirer som kommer fra hans eller hennes slekt.
2. Rettigheter i offentlige trygdeordninger, offentlige eller private pensjonsordninger, og krav etter en livrente eller livsforsikring som ikke har gjenkjøpsverdi som ektefellen eller ektefellene i fellesskap kan realisere.
3. Andre eiendeler og rettigheter som ikke kan overdras eller som er av personlig karakter. Hvis en ektefelles uttak medfører at den annen ektefelle blir urimelig dårlig stillet, kan denne tilkjennes et beløp for å hindre dette. Det kan bestemmes at beløpet skal betales i avdrag.
4. Erstatning, trygd eller forsikring som dekker tap i fremtidig erverv og utgifter som en personskade antas å påføre skadelidte i fremtiden, samt ménerstatning, yrkesskadeerstatning og oppreisning, forsåvidt verdien er i behold. Skyldes det den annen ektefelles innsats at ytelsene ikke er forbrukt, blir det beløp som kan holdes utenfor delingen, å redusere i den utstrekning det er rimelig på grunn av verdien av den annen ektefelles innsats.
5. Eiendeler som er ervervet til særskilt bruk for barna. Slike eiendeler kan kreves uttatt av den ektefelle som får omsorgen for barna.

§ **12-6.** *Rett til innbo i særlige tilfelle.*

Når særlige grunner taler for det, kan en ektefelle gis rett til å overta vanlig innbo selv om verdien overstiger hva han eller hun ellers kunne kreve ved oppgjøret. En ektefelles rett etter denne paragraf står om nødvendig tilbake for den annen ektefelles rett til å sette av midler til dekning av gjeld.

§ **12-7.** *Formue som tidligere har vært delt.*

Er samlivet gjenopptatt etter separasjon, og deling har funnet sted, skal formue ektefellene har fra det tidligere oppgjør, likestilles med midler som nevnt i § 12-3 første og annet ledd dersom ektefellenes midler på ny skal deles.[119])

§ **12-8.** *Andre særlige avvik fra likedelingsregelen – vederlagskrav.*

Har en ektefelle brukt midler som skal deles til å øke verdien av midler som etter avtale mellom ektefellene eller bestemmelse av giver eller arvelater ikke skal deles (særeie), eller til å erverve eiendeler eller rettigheter som er unntatt fra deling etter § 12-5 nr. 3, kan den annen ektefelle kreve vederlag. Det samme gjelder ved erverv av rettigheter som

---

[118]) Et *mindretall* – Holmøy, Lien Utvik og Totland – ønsker denne utforming:

Dersom likedeling vil virke urimelig, kan en ektefelle kreve å ta ut helt eller delvis verdien av sine egne midler før delingen.

Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på om ekteskapet har vart i kort tid, og om det gjelder formue som en ektefelle hadde da ekteskapet ble inngått eller senere har ervervet ved arv eller gave. For øvrig skal det legges vekt på begge ektefellers innsats for familien, herunder deres arbeid i hjemmet, ervervsmuligheter og økonomi og forholdene for øvrig.

[119]) Formuleringen knytter seg til flertallsutkast til § 12-3.

nevnt i § 12-5 nr. 2 forsåvidt utgiftene overstiger det som må ansees som rimelig.

Vederlag kan også kreves når en ektefelle på en utilbørlig måte vesentlig har svekket delingsgrunnlaget.

Krav etter første og annet ledd kan bare gjøres gjeldende i den utstrekning ektefellens midler ikke trengs til dekning av gjeld, jfr. § 12-2.

Et vederlagskrav som det ikke er dekning for ved oppgjøret, kan ikke gjøres gjeldende senere.

Når et beløp tilkjennes etter denne paragrafen, kan det bestemmes at det skal betales i avdrag.

§ **12-9.** *Gjeld som begge ektefeller er ansvarlig for.*

Er det gjeld som begge ektefeller er ansvarlig for, kan hver av dem kreve at den del av gjelden som faller på den andre ektefellen, blir betalt før delingen. Er gjelden ikke forfalt, kan hver av ektefellene kreve at den andre ektefellen avsetter midler av formue denne eier til dekning av sin del av gjelden, eller stiller betryggende sikkerhet. Blir det ikke avsatt tilstrekkelige midler eller stilt sikkerhet som nevnt i annet punktum, kan det kreves at det overskytende sikres av det som tilfaller den andre ektefellen ved oppgjøret.

§ **12-10.** *Avtalefrihet ved oppgjøret.*

Reglene i denne lov er ikke til hinder for at ektefellene inngår avtale om oppgjøret. En avtale kan helt eller delvis settes ut av kraft hvis den vil virke åpenbart urimelig overfor en av partene.

Søksmål om at avtalen helt eller delvis skal settes ut av kraft, må være reist senest ett år etter avtalen ble inngått.[120])

Kapittel 13. *Retten til de enkelte eiendeler m.v. ved delingen – bruksrett til bolig og innbo m.v.*

§ **13-1.** *Rett til å få beholde egne eiendeler.*

Når ektefellene skal dele formuen etter kapittel 12, har hver av dem rett til å beholde egne eiendeler eller rettigheter dersom det ikke vil være åpenbart urimelig etter forholdene. Eiendeler eller rettigheter som er sameie mellom ektefellene, utlegges dem i fellesskap medmindre en av dem forlanger sameiet oppløst.

En ektefelle kan alltid kreve å overta eiendom som han eller hun vil kunne løse på odel.

§ **13-2.** *Særregler om felles bolig og innbo m.v.*

Når særlige grunner taler for det, kan en ektefelle uten hensyn til tidligere eierforhold kreve å overta:

1. fast eiendom eller andel av fast eiendom som utelukkende eller hovedsakelig har tjent til felles bolig, medmindre den annen har odelsrett til eiendommen, eller den er ervervet fra hans eller hennes slekt ved arv eller gave.
2. andel eller aksje i boligselskap eller obligasjon som ektefellenes rett til leie av felles bolig har vært knyttet til,
3. leiekontrakt om retten til den felles bolig,
4. vanlig innbo i det felles hjem eller løsøre som vedkommende trenger for å fortsette sin næring.

§ **13-3.** *Bruksrett til bolig.*

Når særlige grunner taler for det, kan en ektefelle gis bruksrett til bolig som helt eller delvis overtas av den annen ektefelle. Ved vurderingen skal det legges vekt på ektefellenes og barnas behov. Det kan bestemmes at bruksretten skal være tidsbegrenset. Den faller bort når hensynet til ektefellen eller barnas behov ikke lenger gjør bruksretten rimelig.

Den ektefelle som eier boligen, kan kreve vanlig markedsleie. Er boligen sameie mellom ektefellene, nedsettes leien forholdsmessig. Leien løper fra det tidspunkt det fremsettes krav om det.

§ **13-4.** *Verdsettelsen.*

Blir ikke ektefellene enige om verdien av eiendeler som den enkelte skal beholde etter § 13-1 eller overta etter § 13-2, fastsettes denne ved skiftetakst. Taksten skal svare til eiendelenes omsetningsverdi når ikke annet er særskilt bestemt.

Når en ektefelle beholder egne eiendeler etter § 13-1, skal verdsettelsen knyttes til verdien på det tidspunkt som er nevnt i § 12-4.

§ **13-5.** *Eiendelenes verdi overstiger den lodd en ektefelle har krav på.*

Overstiger verdien av de eiendeler en ektefelle overtar, den lodd denne ektefelle har

[120]) Et mindretall – Holmøy – ønsker å opprettholde gjeldende lovs regel om en treårsfrist i annet ledd.

krav på, skal han eller hun betale den annen ektefelle det overskytende.

Overtar en ektefelle fast eiendom eller andel av fast eiendom, eller andel eller aksje i boligselskap, eller obligasjon etter § 13-1 eller § 13-2, må den andre ektefellen nøye seg med en fordring med pantesikkerhet i eiendommen eller rettigheten. Fordringen kan fra begge sider sies opp med seks måneders varsel. Kongen fastsetter den rentesats som skal legges til grunn.

Dersom en ektefelle får bruksrett til den andre ektefelles eiendom, kan fordringen ikke sies opp av den bruksberettigede ektefelle sålenge bruksretten består.

Tar oppgjøret vesentlig lengre tid enn vanlig, kan den ektefelle som har krav mot den annen etter første ledd, tilkjennes renter dersom dette er rimelig etter forholdene. Renten kan tidligst regnes fra ett år etter de tidspunkter som er nevnt i § 12-4. Renten skal tilsvare den rentesats som Kongen fastsetter etter annet ledd.

§ **13-6.** *Salg av ektefellenes eiendeler.*

Eiendeler som ikke overtas av ektefellene, kan hver av dem kreve solgt. Private brev og andre eiendeler som det vil virke støtende om blir solgt til fremmede, kan ikke selges til utenforstående.

Skjer oppgjøret ved skifteretten, bestemmer retten hvordan salget skal skje hvis ikke ektefellene blir enige om dette. Skifteretten kan bestemme at salg bare skal skje mellom ektefellene.

Skjer oppgjøret privat, skal salget skje ved offentlig auksjon dersom partene ikke blir enige om en annen salgsmåte. Handelsvarer og kursnoterte verdipapirer skal selges på den måte som er vanlig for slike eiendeler.

Utestående fordringer kan bare selges når inndrivelse vil kreve særlig lang tid eller medføre annen særlig ulempe.

Ved salg har hver av ektefellene forkjøpsrett under ellers like vilkår.

§ **13-7.** *Kreditorenes dekningsrett.*

At det skal skje en deling av ektefellenes formue, har ingen virkning for kreditorenes adgang til å inndrive sitt krav mot en ektefelle. Det kan likevel ikke tas utlegg i disse eiendeler til dekning av gjeld som en ektefelle har pådratt seg etter de tidspunkter som er nevnt i § 12-4.

Kapittel 14. *Særlige regler for eiendeler som ikke skal deles (særeie).*

§ **14-1.** *Vederlag til ektefelle som har medvirket til å øke den annen ektefelles midler som er unntatt fra deling (særeie).*

Har en ektefelle gjennom bidrag til familiens underhold, ved arbeid eller på annen måte i vesentlig grad medvirket til å øke midler som den annen ektefelle kan unnta fra deling, kan ektefellen tilkjennes vederlag av den annen ektefelle.

§ **14-2.** *Lempning av avtaler om formuesordningen.*

Vil en avtale etter § 9-1 eller § 9-2 om at eiendeler skal være unntatt fra deling, medføre at en ektefelle ved separasjon eller skilsmisse blir urimelig dårlig stillet, kan denne tilkjennes et beløp av den annen ektefelle.

§ **14-3.** *Rett til bolig og innbo m.v.*

Når sterke grunner taler for det, kan en ektefelle gis rett til å løse ut bolig, innbo eller andre eiendeler som nevnt i § 13-2, når de er den annens særeie. Bestemmelsene i § 13-4 første ledd gjelder tilsvarende.

På vilkår som nevnt i første punktum, kan en ektefelle gis bruksrett til bolig som er den annens særeie. Bestemmelsene i § 13-3 første ledds annet til fjerde punktum og annet ledd gjelder tilsvarende.[121])

§ **14-4.** *Frister for krav etter dette kapittel.*

Krav etter dette kapittel må fremsettes før en deling er avsluttet, eller innen ett år etter at ektefellene ble separert eller skilt uten forutgående separasjon.

Kapittel 15. *Oppgjøret ved den ene ektefelles død.*

§ **15-1.** *Retten til å kreve deling.*

Når den ene ektefelle er død, kan gjenlevende ektefelle kreve deling. Det samme gjelder avdødes arvinger når ikke annet følger av reglene om uskiftet bo eller av testament.

§ **15-2.** *Forholdet mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger.*

Når ektefellenes formue skal deles mellom den gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger, gjelder reglene i kap. 12 og §§ 13-7 og 14-2 tilsvarende, når ikke annet følger av lov eller gyldig avtale mellom partene eller bestemmelse av giver eller arvelater.

Arvingene etter førstavdøde kan ikke:

---

[121]) Et *mindretall* – Lødrup – ønsker «særlige» i stedet for «sterke» i første punktum.

1. kreve forlodds uttak etter § 12-5 nr. 1, 3 og 4,
2. kreve vederlag etter § 12-8 eller lempning etter § 14-2,
3. kreve lempning av avtale etter § 12-10.

Om forholdet for øvrig mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger gjelder reglene i skifteloven og arveloven.

§ **15-3.** *Skjæringstidspunktet for erverv og gjeld.*

Rettsvirkninger som nevnt i § 12-4 regnes fra ektefellens død, medmindre de allerede var inntrådt etter § 12-4 første ledd. Sitter den gjenlevende ektefelle i uskiftet bo, regnes rettsvirkningene fra det tidspunkt deling blir begjært.

DEL III – BIDRAG OG PENSJON ETTER SEPARASJON OG SKILSMISSE

Kapittel 16. *Retten til bidrag og ektefellepensjon.*

§ **16-1.** *Rett til bidrag etter separasjon, skilsmisse eller annet samlivsbrudd.*

Ved separasjon og skilsmisse opphører ektefellenes gjensidige forpliktelser etter § 6-4. Det samme gjelder ved samlivsbrudd uten at det foreligger separasjon eller skilsmisse.

Er en ektefelles evne til og mulighet for å sørge for et passende underhold blitt forringet som følge av omsorgen for felles barn eller fordelingen av de felles oppgaver under samlivet, kan den annen ektefelle pålegges å betale bidrag.

I andre tilfelle kan bidrag bare pålegges dersom særlige grunner tilsier det.

§ **16-2.** *Utmåling av bidrag.*

Bidraget skal utmåles på grunnlag av den bidragsberettigedes behov for bidrag og den bidragspliktiges betalingsevne.

Når særlige grunner taler for det, kan bidrag fastsettes som et engangsbidrag, alene eller ved siden av løpende bidrag.

§ **16-3.** *Varigheten av bidrag.*

Bidrag skal fastsettes for en begrenset tid på inntil 3 år. Dersom ekteskapet har vært langvarig, eller det foreligger særlige grunner ellers, kan bidrag fastsettes for lengre tid eller uten tidsbegrensning.

Bidrag kan pålegges for en tid som ligger inntil 3 år før kravet ble fremsatt overfor den myndighet som skal avgjøre det.

§ **16-4.** *Bortfall av bidrag.*

Retten til bidrag faller bort hvis den berettigede inngår nytt ekteskap. Det samme gjelder dersom den berettigede har bodd og levd sammen med en person av motsatt kjønn i minst ett år.[122])

§ **16-5.** *Fastsettelse av bidrag.*

Partene kan inngå avtale om bidrag. Dersom partene ikke er enige om bidragsspørsmålet, kan hver av dem kreve at det avgjøres av domstolene. Dersom begge parter ønsker det, kan spørsmålet isteden avgjøres av fylkesmannen. Partene kan kreve avgjørelse av bidragsspørsmålet selv om de tidligere har inngått avtale om dette.

§ **16-6.** *Endring av fastsatt bidrag.*

Hver av partene kan kreve bidrag fastsatt av fylkesmann eller domstol endret eller opphevet dersom særlige grunner foreligger. Avgjørelsen kan også gjelde bidrag som er forfalt før krav om endring ble fremsatt når sterke grunner taler for det. Bestemmelsen i barneloven § 57 tredje ledd gjelder tilsvarende. Endringskravet avgjøres etter reglene i § 16-5.

§ **16-7.** *Forholdet til partenes påstander, midlertidig avgjørelse m.v.*

Den myndighet som fastsetter bidrag, kan gå utenfor partenes påstander. Den kan også endre bidrag til partenes felles barn selv om ingen av partene har krevet det.

Reglene i barneloven § 59 om midlertidig avgjørelse om bidrag og § 60 om gjennomføring av bidrag gjelder tilsvarende.

§ **16-8.** *Fraskilt ektefelles rett til ektefellepensjon fra annen pensjonsordning enn folketrygden.*

En fraskilt ektefelle beholder retten til ektefellepensjon fra annen pensjonsordning enn folketrygden dersom ekteskapet varte i minst 10 år, og den fraskilte var minst 45 år ved skilsmissen.

Retten til ektefellepensjon er betinget av at den annen ektefelle ved skilsmissen var eller hadde vært medlem av en pensjonsordning utenom folketrygden som omfatter ektefellepensjon. I så fall får den fraskilte også rett til ektefellepensjon fra ordning som avdøde var blitt medlem av etter skilsmissen.

§ **16-9.** *Særregler ved flere pensjonsberettigede.*

Dersom avdøde var gift på nytt, og den nye

[122]) Et *mindretall* – Grønseth – ønsker ikke denne bestemmelsen.

ektefelle er berettiget til ektefellepensjon som nevnt i § 16-8 etter de alminnelige regler i vedkommende pensjonsordning, blir pensjonen å dele mellom de berettigede i forhold til antall påbegynte år hver av dem var gift med avdøde. Har den ene fraskrevet seg retten, tilfaller likevel pensjonen den andre udelt.

Dersom en fraskilt gjør krav gjeldende i en pensjonsordning som også gir rettigheter til en senere ektefelle, kan denne kreve andel i ektefellepensjon fra en pensjonsordning som avdøde tidligere var medlem av, selv om dette ikke følger av de alminnelige regler for vedkommende pensjonsordning.

Retten til pensjon fra pensjonsordning der ektefellepensjon er gjenstand for erververvsprøving, blir likevel ikke redusert som følge av at flere har krav på ektefellepensjon.

§ **16-10.** *Betydningen av at en pensjonsberettiget gifter seg på nytt eller dør.*

Inngår den fraskilte nytt ekteskap mens den tidligere ektefelle er i live, opphører retten til pensjon etter reglene i dette kapittel. Er nytt ekteskap inngått etter den tidligere ektefelles død, gjelder de regler som er fastsatt for den gjenlevende ektefelle i vedkommende pensjonsordning.

Bortfaller retten til pensjon til fraskilt eller senere ektefelle ved dødsfall eller ekteskap, tilfaller hele pensjonen den annen forutsatt at denne er berettiget til pensjon etter avdøde etter §§ 16-8 eller 16-9. Dersom det nye ekteskapet opphører, og retten til ytelser inntrer på nytt etter reglene i vedkommende pensjonsordning, skal ytelsene igjen deles.

§ **16-11.** *Bortfall av retten til ektefellepensjon på grunn av forbrytelse mot avdøde.*

Blir en ektefelle eller fraskilt ektefelle dømt til ubetinget fengsel for forbrytelse mot den som har opptjent pensjonsretten, og denne dør som følge av handlingen, faller retten til ektefellepensjon fra annen pensjonsordning enn folketrygden bort.

DEL IV – MIDLERTIDIGE AVGJØRELSER. OVERGANGSBESTEMMELSER. ENDRINGER I ANDRE LOVER.

Kapittel 17. *Registrering av ektefellenes eiendeler. Midlertidig forføyning og midlertidig avgjørelse.*

§ **17-1.** *Registrering av ektefellenes eiendeler.*

Er det fremsatt begjæring om eller reist søksmål med krav om separasjon eller skilsmisse, kan hver av ektefellene kreve at skifteretten straks opptar fortegnelse over ektefellenes eiendeler og gjeld. Tilsvarende gjelder dersom det er fremsatt begjæring om deling etter ekteskapslovens § 12-1.

§ **17-2.** *Midlertidig forføyning for å sikre en ektefelles rettigheter ved delingsoppgjøret.*

Er det etter at separasjon er krevet eller søksmål om skilsmisse er reist, grunn til å frykte at en ektefelle vil unndra eiendeler fra delingen eller på annen måte vanskeliggjøre oppfyllelsen av den annen ektefelles rettigheter etter kapitlene 12 til 14, kan vedkommende ektefelle kreve midlertidig forføyning etter tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 15.

§ **17-3.** *Midlertidig avgjørelse om bruksrett, bidrag m.v.*

Er samlivet mellom ektefellene opphørt, kan retten etter begjæring av en ektefelle ved kjennelse treffe midlertidig avgjørelse om at denne skal ha rett til bidrag eller ha bruksrett til bolig eller innbo. Før separasjon er krevd eller søksmål om skilsmisse er reist, kan midlertidig avgjørelse bare treffes dersom særlige grunner taler for det. Når ikke annet er bestemt, gjelder en midlertidig avgjørelse frem til spørsmålet om bidrag eller bruksrett er rettskraftig avgjort.

Retten kan ved kjennelse forby en ektefelle å komme til den eiendom eller bolig hvor den annen ektefelle oppholder seg.

Bruksrett på grunnlag av midlertidig avgjørelse etter denne paragraf har rettsvern også overfor den som i god tro erverver boligen eller innboet.

§ **17-4.** *Saksbehandlingen ved krav om midlertidig avgjørelse om bruksrett, bidrag m.v.*

Dersom det pågår sak om kravet eller ekteskapssak som nevnt i tvistemålsloven kapittel 28, treffes den midlertidige avgjørelse etter § 17-3 av den rett som behandler saken. Ellers kan slik avgjørelse treffes av retten på det sted motparten bor eller oppholder seg, eller i påtrengende tilfelle av retten på det sted hvor boligen eller innboet finnes.

Med mindre det trengs avgjørelse straks, skal retten så vidt mulig gi den annen ektefelle anledning til å uttale seg før avgjørelsen treffes. Retten skal i kjennelsen fastsette en frist for å reise søksmål. Går fristen ut uten at den er forlenget, faller avgjørelsen bort. Den midlertidige avgjørelse kan iverksettes straks.

Dersom nye opplysninger eller endrete forhold gjør det rimelig, kan en midlertidig avgjørelse endres etter reglene i denne paragraf.

Kapittel 18. *Ikrafttredelse. Overgangsbestemmelser. Endringer i andre lover.*

§ 18-1. *Ikrafttredelse. Overgangsbestemmelser.*

1. Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.
2. De nye lovregler om ektefellers rettigheter ved separasjon og skilsmisse og om deling gjelder i alle tilfelle når omstendigheter som nevnt i § 12-4 inntreffer etter at loven trådte i kraft.
3. Reglene om rett til ektefellepensjon gjelder i alle tilfelle når pensjonstilfellet inntreffer etter at loven trådte i kraft.

§ 18-2. *Endringer i andre lover.*

1. Fra den tid loven trer i kraft oppheves:

1) lov av 31. mai 1918 nr. 2 om *indgaaelse og opløsning av egteskap*

2) lov av 20. mai 1927 nr. 1 om *ektefellers formuesforhold*.

2. Fra samme tidspunkt gjøres følgende endringer i andre lover:

1) I alminnelige borgerlige *straffelov* av 22. mai 1902 nr. 10

§ 220 første ledd skal lyde:

Den som inngår ekteskap som *kan oppløses* på grunn av tidligere ekteskap eller på grunn av slektskap, eller som medvirker hertil, straffes med fengsel inntil 4 år, men inntil 6 år såfremt den annen ektefelle var uvitende om *oppløsningsgrunnen*.

§ 221 oppheves.

2) I lov av 3. juli 1914 nr. 5 om *erverv av kalkstenforekomster* skal § 2 første punktum lyde:

Bestemmelsene i § 1 gjelder ikke:

norske statsborgeres erverv ved skifte av *ektefellers formue* eller ved arv, odelsløsning eller overdragelse når erververen (arvingen) er nærmere odelsberettiget til eiendommen enn overdrageren (arvelateren), er dennes ektefelle, eller beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje.

3) I lov av 13. august 1915 nr. 6 om *rettergangsmåten for tvistemål* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 416

Ekteskapssaker er saker som anlegges *for å få* dom for at et ekteskap består eller ikke består, eller for å få det *oppløst eller for å få separasjon*.

§ 417

Ekteskapssak kan *når ikke annet er bestemt bare* reises av *en av ektefellene* selv eller av den som påstår å være eller ikke å være saksøktes ektefelle.

Blir en ekteskapssak reist av den ene ektefelle, stevnes den annen som motpart. Blir saken reist av noen annen, stevnes begge ektefeller som motparter. Blir sak *om oppløsning* reist på grunn av tidligere ekteskap, skal også *ektefellen i dette ekteskap* stevnes som part.

§ 418

I saker som anlegges for å få dom for at et ekteskap består eller ikke består eller for å få det *oppløst etter ekteskapslovens § 4-6, kan* fylkesmannen opptre for å ivareta det offentliges interesser. Retten skal gi ham melding om saken.

I saker som nevnt i første ledd kan fylkesmannen også erklære anke og begjære gjenopptakelse. Ellers kan inntreden i saken bare tillates etter § 425.

§ 419

Om umyndige ektefellers prosessdyktighet og om vergens stilling i ekteskapssaker gjelder ekteskapsloven § 5-2. For behandlingen av spørsmål om bidrag og andre økonomiske spørsmål gjelder dog §§ 38 og 39.

§ 421

Tvistemål om et ekteskap består, om *oppløsning av ekteskap* og separasjon og om *bidrag* kan forenes til en sak så vel fra saksøkerens side som ved motsøksmål.

Spørsmål om *bidrag* og felles barn behandles under ekteskapssaken. Retten skal av eget tiltak undersøke om *partene er uenige når det gjelder disse spørsmål* og i tilfelle treffe avgjørelse under saken. *Slik* avgjørelse behøver *likevel* ikke treffes hvis partene er enige om å holde vedkommende spørsmål utenfor, eller den ene part uteblir og den møtende ønsker dem holdt utenfor, eller hvis

en av partene er bosatt utenfor riket. Tilsvarende gjelder spørsmål *angående delingen av ektefellenes formue*, såfremt det ikke begjæres offentlig skifte.

Ellers kan en ekteskapssak ikke forenes med tvistemål om andre rettsforhold.

§ 422 første punktum

I saker *om skilsmisse* eller separasjon skal dommeren under saksforberedelsen foreta mekling dersom begge parter da kan innkalles til å møte på samme tid.

§ 424

En rettskraftig dom i en ekteskapssak virker for og mot alle og legges til grunn i alle forhold hvor spørsmålet om ekteskapet eller det ekteskapelige samliv består eller ikke består, er av betydning. *Går dommen ut på oppløsning av ekteskapet eller på separasjon*, gjelder det samme selv om dommen ikke er rettskraftig medmindre annet er bestemt.

Er et ekteskap erklært *for ikke å bestå, eller er det oppløst*, er oppreisning og gjenopptagelse utelukket hvis noen av ektefellene har inngått nytt ekteskap før beslutningen om oppreisning eller henvisning til hovedforhandling er forkynt.

§ 425 første og annet ledd

Dør en part før dom er avsagt i en sak om hans eget ekteskap, heves saken. *Gjelder saken oppløsning av ekteskapet etter ekteskapslovens § 4-6, eller spørsmålet om ekteskapet eller det ekteskapelige samliv består*, kan den fortsettes så vel av som mot den avdødes barn eller arvinger såfremt avgjørelsen har rettslig betydning.

Dør parten etter at dom er avsagt, kan under samme betingelse anke og gjenopptagelse anvendes av eller mot barna eller arvingene hvis dommen *gjelder spørsmålet om ekteskapet eller det ekteskapelige samliv består*.

§ 426 oppheves.

4) I lov av 13. august 1915 nr. 7 om *tvangsfullbyrdelse* skal § 65 første ledd, fjerde punktum og § 235 annet ledd, siste punktum lyde:

Tilsvarende gjelder hvis det blir påstått at løsøre, som ved utleggsforretningen *er* i ektefellers *sambesittelse*, ikke tilhører den saksøkte ektefelle, *men den annen ektefelle*.

5) I lov av 14. desember 1917 nr. 16 om *erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v.* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 1 annet ledd første punktum:

Konsesjon er *likevel* ikke nødvendig for norske statsborgeres erverv av vannfall ved skifte av *ektefellers formue* eller ved arv, odelsløsning eller overdragelse når erververen (arvingen) er nærmere odelsberettiget enn overdrageren (arvelateren), er dennes ektefelle, eller beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje.

§ 11 første ledd, annet punktum skal lyde:

Konsesjon er likevel ikke nødvendig for norske statsborgeres erverv av rettigheter til forekomster av mutbart mineral ved skifte av *ektefellers formue* eller ved arv, eller overdragelse når erververen (arvingen) er overdragerens (arvelaterens) ektefelle eller beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller i annen sidelinje.

§ 33 annet ledd, annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder også for erverv ved skifte av *ektefellers formue*.

6) I lov av 21. februar 1930 om *skifte* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 8 første punktum

Offentlig skifte av *ektefellers formue* foretas av skifteretten i den rettskrets der ektefellene hadde sin siste felles bopel, dersom noen av dem ved skiftets åpning bor i rettskretsen.

§ 11

Krav som ikke angår arv, legat eller boslodd, kan bare avgjøres av skifteretten hvor det i det følgende uttrykkelig er sagt, eller det gjelder forpliktelser som boet selv har pådratt seg.

Har skifteretten myndighet til å avgjøre en anmeldt fordring, kan den også avgjøre boets motfordringer så langt de kan bringes i motregning. *Etter begjæring av en loddeier eller legatar kan skifteretten avgjøre boets krav på annen loddeier eller legatar.*

Ved skifte av ektefellers formue kan skifteretten etter begjæring av en loddeier eller legatar også avgjøre tvist om gyldigheten av ektepakt, om hva som hører til ektefellenes

særeie, om *bruksrett til bolig og leien for slik bruksrett.*

For øvrig kan skifteretten ikke avgjøre boets eller loddeierens krav på tredjemann.

§ 26

Skifterettens kjennelser er gjenstand for anke når de gjelder spørsmål om skifterettens overtagelse av boet eller avgjør tvist om fordeling, utlevering eller dekning av midler som er under skifterettens forvaltning eller avgjør *tvist* som nevnt i § 11 annet *og tredje ledd.*

Overskriften til annen del skal lyde:
Annen del. Skifte mellom ektefeller.

Kapittel 7 *(§§ 44 – 52a) oppheves.*

§ 53

Skiftet foretas av skifteretten

1. hvis *en ektefelle* begjærer det,
2. *hvis det begjæres av en arving eller kreditor som har rett til å kreve deling etter ekteskapsloven § 12-1 siste ledd,*
3. hvis noen av ektefellene er under 18 år eller umyndiggjort,
4. hvis noen av ektefellene er fraværende utenfor riket eller hans *eller hennes* oppholdssted ikke *er kjent.*

Behandling for skifteretten finner ikke sted dersom eiendelene antas utilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, og det ikke stilles fullgod sikkerhet for disse.

§ 54

Skifterettens behandling omfatter de eiendeler som er gjenstand for deling, og eiendeler som ellers har betydning for oppgjøret mellom ektefellene.

At delingen foregår for skifteretten, endrer ikke en ektefelles råderett over egne eiendeler, medmindre det er truffet bestemmelse etter § 57 eller ekteskapslovens § 17-2.

§ 55

Forfalt gjeld som en ektefelle er ansvarlig for, kan skifteretten etter begjæring av ektefellen sørge for at blir dekket av hans eller hennes formue.

Er *det gjeld som begge ektefeller er ansvarlig for, skal skifteretten hvis en av dem begjærer det, sørge for at den del av gjelden som faller på den annen, blir dekket under oppgjøret eller sikret etter reglene i ekteskapslovens § 12-9.*

§ 56

Går et krav ut på bestemte ting som *en eller begge ektefeller eier og som ikke er særeie,* og *kravet er forfalt,* skal skifteretten sørge for at det blir dekket også hvis den berettigede forlanger det.

§ 57

Skifteretten kan treffe avgjørelse om midlertidig forføyning etter reglene i ekteskapsloven § 17-2. Skifteretten kan også av eget tiltak treffe slik avgjørelse.

§ 58 Oppheves.

§ 59 Oppheves.

§ 61 siste ledd

Bestemmelsene i ekteskapsloven § 13-6 første ledd annet punktum og annet, tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

Annet punktum blir nytt tredje punktum.

§ 63 annet ledd

På samme vilkår, men uten hensyn til hvem av ektefellene som har brakt eiendelene inn i boet, har gjenlevende ektefelle rett *til* å få utlagt på sin lodd boligeiendom som har tjent som ektefellenes felles bolig, andel eller aksje i boligselskap eller obligasjon som ektefellenes rett til leie av felles bolig har vært knyttet til, og løsøre som har hørt til innbo i det felles hjem eller som gjenlevende ektefelle trenger for å fortsette sin næring. Har felles boligeiendom også vært brukt til ervervsvirksomhet eller andre formål, gjelder bestemmelsene i foregående punktum bare når eiendommens hovedsakelige formål har vært å tjene som ektefellens felles bolig og de øvrige loddeiere ikke har rimelig grunn til å motsette seg gjenlevendes utleggsrett. *Var eiendelen avdødes særeie, kan den bare utlegges gjenlevende ektefelle når særlige grunner taler for det.*

§ 63 femte ledd

Ved salg til *andre enn loddeiere av eiendeler som ikke var avdødes særeie,* har gjenlevende ektefelle forkjøpsrett under ellers like vilkår.

§ 64 annet ledd, første punktum

Gjenlevende ektefelle har av *formue som ikke var avdødes særeie*, rett til å få utlagt eiendeler som sammen med hans bos- og arvelott og mulig særeie, har en verdi som tilsvarer det dobbelte av grunnbeløpet i folketrygda, uten at han plikter å yte vederlag for den del av verdien som måtte overstige hans lott.

§ 65 annet og tredje ledd

Når gjenlevende ektefelle beholder egne eiendeler etter reglene i dette kapittel, skal verdsettelsen knyttes til verdien på tidspunktet for den annen ektefelles død.

Kongen fastsetter den rentesats som skal legges til grunn for fordring som nevnt i første ledd.

§ 66 Oppheves.

§ 67 annet ledd

Ved skifte av ektefellers formue kan arvingene kreve at gjelden blir betalt i den utstrekning betaling kan skje av avdødes formue, eller av midler som ville ha tilfalt avdøde ved deling av ektefellenes formue etter ekteskapsloven.

§ 88 annet ledd

Arvingene svarer i så fall en for alle og alle for en inntil verdien av boets eiendeler. *Ved skifte av ektefellers formue*, svarer arvingene inntil verdien av *avdødes formue, eller av midler som ville ha tilfalt avdøde ved deling av ektefellenes formue* etter ekteskapsloven.

§ 90

Under offentlig skiftebehandling av ektefellens formue inndras også ektefellenes særeie, i den utstrekning dette følger av §§ 63 og 94 og arvelovens §§ 9,17 og 27.

§ 93

Ved skifte av ektefellers formue kan skifteretten *etter* begjæring av gjenlevende ektefelle sørge for at *forfalte fordringer som gjenlevende er ansvarlig for, blir betalt i den utstrekning betaling kan skje av hans eller hennes formue, eller av det som gjenlevende har krav på ved delingen.*

§ 95

Loddeierne kan kreve skifterettens avgjørelse av anmeldte krav på avdøde. *Det samme gjelder krav på gjenlevende ektefelle når gjenlevende har formue som er gjenstand for deling* etter ekteskapsloven. Bestemmelsene i § 58 første ledd siste punktum og annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 107 første og annet ledd

Hadde avdøde formue som er gjenstand for deling med gjenlevende ektefelle, kommer med de unntak som er nevnt nedenfor, de foranstående regler bare til anvendelse på denne formue og den del av gjenlevendes formue som ville ha tilfalt avdøde ved deling av ektefellenes formue etter ekteskapsloven.

Er *det gjeld som også gjenlevende ektefelle er ansvarlig for*, skal den del som faller på *gjenlevende* dekkes av *dennes formue, eller av midler som tilfaller gjenlevende ved deling etter ekteskapsloven. Denne regel kommer også til anvendelse på gjeld som ikke er forfalt. Gjenlevende ektefelles midler kan likevel ikke brukes til slik dekning dersom gjenlevende* er insolvent og ikke er satt under konkurs.

§ 125 første ledd

Er det ved skifte av dødsbo eller oppgjør etter ekteskapsloven uenighet om verdien av en eiendel, skjer verdsettelsen ved skiftetakst medmindre annet er avtalt. Taksten skal svare til eiendelenes omsetningsverdi når ikke annet er særskilt bestemt.

7) I lov av 7. juni 1935 nr. 2 om *tinglysing* skal § 13 femte ledd lyde:

Dokumenter vedrørende rettshandler som krever samtykke eller *skifterettens* tillatelse etter *ekteskapsloven*, kan bare anmerkes når samtykke eller endelig tillatelse foreligger.

8) I lov av 17. juni 1949 nr. 3 om *erverv av kvartsforekomster* skal § 2 bokstav a lyde:

norske statsborgeres erverv ved *skifte av ektefellers formue* eller ved arv, odelsløsning eller overdragelse når erververen (arvingen) er nærmere odelsberettiget til eiendommen enn overdrageren (arvelateren), er dennes ektefelle, eller beslektet eller besvogret med ham i opp- eller nedstigende linje eller i første eller annen sidelinje.

9) I lov av 21. november 1952 nr. 2 om *betaling og innkreving av skatt* skal § 37 første punktum lyde:

1. Når skatt er iliknet begge ektefeller under ett i medhold av skatteloven § 16 første, annet, fjerde eller sjette ledd, kan det ved utpanting tas utlegg for skatten i alt det ektefellene eier.

10) I lov av 12. mai 1961 nr. 2 om *opphavsrett til åndsverk m.v.* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 28 første ledd

Ved opphavsmannens død får reglene om arv og reglene om deling av ektefellers formue anvendelse på opphavsretten.

§ 50 annet ledd

Ved skifte av ektefellers formue mens opphavsmannen lever, skal opphavsretten holdes utenfor *delingen*.

11) I lov av 3. mars 1972 nr. 5 om *arv* m.m. skal følgende bestemmelser lyde:

§ 8

Rettene etter § 6 jfr. kap. III, kan ikkje gjerast gjeldande dersom ektemakane var separerte ved dom eller løyve på den tid arvelataren *døydde*.

§ 9 første ledd

Når den eine ektemaken døyr, har attlevande ektemake rett til å ta over *formue som skal delast etter ekteskapslova*, uskift med førstavdødes andre arvingar etter loven.

§ 17 første og annet ledd

Alt som attlevande ektemake blir eigar av, går inn i uskiftebuet. Dette gjeld likevel ikkje slikt som er særeige for attlevande av di det er fastsett i ektepakt mellom ektemakane eller av di det er fastsett av givar eller arvelatar i samsvar med *ekteskapslova § 9-6*. Har attlevande tatt over særeige til den avdøde i uskifte etter § 9 andre ledd gjeld reglane der på tilsvarande måte.

For rettar eller ting som ikkje kan overdragast eller som er personlege på annan måte, gjeld reglane om uskifte berre så langt det samsvarar med dei rettsreglar som gjeld for desse rettane eller tinga. Når eit uskiftebu blir skift, gjeld reglane i *ekteskapslova § 12-5 nr. 4 første punktum* tilsvarande.

§ 26 annet ledd annet punktum

Er det i slike tilfelle *og formue som skal delast etter ekteskapslova*, skal tilhøvet mellom verdien av særeigemidlane til ektemakane med tillegg av den halvpart kvar av *ektemakane* skal ha av *den formue som skal delast*, leggjast til grunn for skiftet.

12) I lov av 28. juni 1974 nr. 58 om *odelsretten og åsetesretten* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 15 annet ledd annet punktum

Likeeins gjeld det odlingsjord som går inn i den formuen *som skal delast etter ekteskapslova, dersom* nokon av foreldra til den eine ektemaken har påbyrja, men ikkje fullført odelshevd.

§ 15 tredje ledd første punktum

Jord som ein ektemake *elles blir eigar av under ekteskapet, og som går inn i den formuen som skal delast etter ekteskapslova*, skal i høve til denne lova reknast for å vere ført inn i boet av begge ektemakane saman.

§ 34 første punktum

Er ein ektemake avliden og let etter seg odelsjord *som går inn i den formuen som skal delast med den attlevande ektemake og attlevande* ikkje har best odelsrett, kan felles barn eller barnebarn ikkje ta bruken av jorda frå den attlevande før denne har fått alderspensjon eller full uførepensjon etter lov om folketrygd 17. juni 1966 og barnet har fylt 18 år.

§ 49 annet ledd

Reglane i første stykket gjeld tilsvarande for verdsetjinga av odelseigedom når nokon på *arveskifte eller skifte mellom ektefeller* tek over eigedom i kraft av odelsrett.

13) I lov av 12. desember 1975 nr. 59 om *dokumentavgift* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 8

Fritatt for avgift er:

a) dokument som overfører hjemmel som eier eller bruker til fast eiendom til ektefelle ved den annen ektefelles død eller ved skifte av *ektefellers formue* i forbindelse med separasjon eller skilsmisse
b) dokument som overfører hjemmel som eier til fast eiendom fra en ektefelles konkursbo til den annen *ektefelle*.

§ 12 bokstav d)

Til ektefelle ved den annen ektefelles død eller ved skifte av *ektefellers formue* i forbindelse med separasjon eller skilsmisse.

14) I lov av 22. mai 1981 om *rettergangsmåten i straffesaker* skal § 430 første ledd lyde:

Etter begjæring av fylkesmannen kan påtalemyndigheten sette fram krav om dom for at et ekteskap ikke består, såfremt tiltalen forutsetter dette. På samme måte kan det settes fram krav om at et ekteskap *skal oppløses* på grunn av slektskap eller tidligere ekteskap.

15) I lov av 17. desember 1982 nr. 86 om *rettsgebyr* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 16 nr. 1

For dødsbo, *ektefellebo* og konkursbo betales 25 ganger rettsgebyret.

§ 18 annet ledd

Blir et dødsbo, *ektefellebo*, testamentsfullbyrder bo eller konkursbo innstilt eller tilbakelevert loddeierne, betales halvparten av fullt gebyr.

16) I lov av 8. juni 1984 nr. 59 om *fordringshavernes dekningsrett* skal følgende bestemmelser lyde:

§ 2-1 femte ledd

For bolig og vanlig innbo kan unntaksretten også gjøres gjeldende av skyldnerens ektefelle og av barn som skyldneren forsørger.

§ 2-10 første punktum

Dersom tvangssalg av skyldnerens faste eiendom eller leierett (herunder aksje, andelsbrev, pantebrev eller annet atkomstdokument med tilknyttet leierett) vil medføre at skyldneren taper retten til nødvendig bolig for seg og sin familie, kan namsretten eller skifteretten *etter begjæring av skyldneren eller dennes ektefelle* ved kjennelse bestemme at tvangssalget bare kan gjennomføres hvis det blir skaffet skyldneren en annen bolig som med hensyn til beliggenhet, pris og andre forhold tilfredsstiller rimelige krav.

§ 2-12 tredje ledd

Ved *skifte av ektefellers formue* har skyldneren rett til å gi avkall på andel av den annen ektefelles *formue som er gjenstand for deling* også i den tid konkursbehandling pågår.

§ 5-2 fjerde ledd

Verdier som en ektefelle får ved *skifte av ektefellenes formue*, anses som gave forsåvidt han eller hun har fått overført midler fra den annen ektefelle i større utstrekning enn han eller hun har krav på etter loven. Overføring av inntektsoverskudd til ektefelle i samsvar med ekteskapsloven § 10-2 regnes ikke som gave etter denne paragraf.

Vedlegg

Særuttalelse fra medlemmet Grønseth.

Innhold

I Behovet for reformer i ektefelleloven, og motiver for mindretallets forslag om § 6-1 til 6-11.

II Underhold og forsørgelse i forhold til ulønnet arbeid i hjemmet.
A. Betydninger av ordet 'underhold' og sammenblandingen av dem i flertallets § 6-4.
B. 'Gjensidig underhold'/'felles underholdsansvar' i dagens ekteskap?
C. Kan inntektsinnbringelse og ulønnet virksomhet i hjemmet sies å være likestilt?
D. Ikke bare 'underhold', men 'forsørgelse' i ekteskapet.

III Videre «Faktiske opplysninger og statistikk».
A. Verdien av omsorgs- og husarbeidet.
B. Kostnader av stell og underhold av barn.
C. Inntekter blant gifte og ikke-gifte foreldre.
D. Alene-mødres yrkesaktivitet.
E. Fedres yrkesaktivitet.

IV Nærmere om «Kritikken av ekteskapet som «forsørgelsesinstitusjon» m.v.».
A. Historie.
B. Retninger i dagens kritikk og forslag til løsninger.
1. Innledning.
2. Problematiske sider ved ekteskapet i det tredelte forsørgelsessystem.
3. Ekteskapet som mannsdominert avhengighets- og maktinstitusjon.
4. Kritikken av forsørgelsesaspektet i ektefelleloven spesielt.
5. Forslag til løsninger av ekteskapets forsørgelsesproblemer i de ulike typer kritikk.
a De husmorbevarende forslag.
b Den øvrige kritikks forslag.
c Den individualistisk kvinnesaklige, den sosialdemokratiske og den marxistiske kritikks forslag.
d Den frihetlig samfunnsfellesskapelige kritikks forslag.

V Utvidet overskrift til lovens del II og utkast til nye §§ 6-1 til 6-11.

I. BEHOVET FOR REFORMER I EKTEFELLELOVEN, – OG MOTIVER FOR MINDRETALLETS FORSLAG TIL § 6-1 TIL § 6-11.

A. Innledning.

I. Som det framgår nedenfor og av mindretallets Grønseth's forslag til elleve nye, innledende paragrafer under lovens kapittel «Hovedregler», vil en lov, som her foreslått, omfatte flere sider av ekteskapet enn flertallets lovforslag dekker. Lovens navn og overskrift må bli tilsvarende mer omfattende. En lov som foreslått av mindretallet bør hete: «*Lov om ekteskapets sosiale funksjon og ektefellers personlige forhold, underhold, arbeidsdeling og formueforhold*».

2. Det skal bemerkes at også andre slags varige samlivsforhold mellom kvinne og mann enn de rettslig ekteskaplige kan ha i hovedsak de samme vesentlige funksjoner for partene, for deres eventuelle barn og for samfunnet, som de ekteskapslovregulerte forhold.

Sosiologisk sett og sett ut fra den folkelige kultur, er også varige sosiale forbindelser mellom kvinne og mann for ekteskap å regne, selv om de ikke er formelt hverken rettslig eller kirkelig inngått. (Jfr. såkalte «Common law» ekteskap, moderne varige samboforhold, og ekteskap i før-rettslige historiske epoker og samfunn.)

De ikke rettslig ekteskaplige forhold og familidannelser nyter hverken godt eller vondt hverken av ekteskapslovgivingens bestemmelser eller av rettslig ekteskapsbetingete bestemmelser i annen lovgiving, (f.eks. i trygde- og skattelovgivingen). Det er imidlertid viktig at lovgivingen ikke medfører økonomisk eller sosial diskriminering av hverken de rettslige eller de ikke-rettslige ekteskapsformer utover den mer-regulering og mer-beskyttelse av de rettslige ekteskap som den spesielt ekteskapsrettslige lovgiving nødvendigvis innebærer. Samtidig er det viktig at også ekteskapslovgivingen virker minst mulig begrensende på de måter ektefellen kan velge å innrette sitt samliv og sitt forhold til omverdenen på, – så sant samlivsmåtene ikke går på bekostning av deres økonomiske selvstendighet eller av deres eller deres barns personlige integritet og verdighet, – og så sant de ikke går på bekostning av andres legitime interesser.

B. Behov og motivering for mindretallets lovforslag.

I lys av brytningene i den senere tids kultur- og samfunnsutvikling er det behov for å ta med i ektefelleloven generelle bestemmelser som angir lovens ånd, helhetlige syn og overordnede målsettinger, selv om enkelte av disse ikke kan gis noen spesifikke, konkrete rettsvirkninger, men blir å sammenlikne med bestemmelser i annen lovgiving av mer almen karakter, som f.eks. bestemmelsen om retten til arbeid. (Jfr. også innstillingens resonnement til begrunnelse av bestemmelsen i § 6-4 om ektefelles krav på pengeoverføringer for felles og eget underhold.)

I de innledende paragrafer bør således fastlegges ekteskapets funksjon mht. å gi barna deres grunnleggende sosiale tilknytning til samfunnet og dekking av deres primære omsorgsbehov ut over de rent materielle, – ektefelleforholdets ideelle karakter av et fritt, økonomisk selvstendig, likeverdig og kjærlig forhold, – samt samfunnets, ikke minst økonomiske, forpliktelse overfor ekteskapet og dets potensielle foreldreskap, slik at bestemmelsene i de nettopp nevnte paragrafer best mulig kan realiseres. Det er denne slags overordnede betraktninger resten av loven må være motivert av og må forståes i forhold til. Det er disse prinsipper loven for øvrig må søke å muliggjøre.

§ 6-1. Ekteskapet som familiekonstituerende institusjon.

For det første er det behov for en innledende paragraf som også rettslig fastslår og plasserer ekteskapet i sin grunnleggende og bredere samfunns- og familiemessige sammenheng, nemlig som det grunnleggende element for barnas tilknytning til samfunnet, og dermed som det konstituerende element ved famliliedannelsen.

Selv om Lov om foreldre og barn – eller «Barneloven» – tar for seg en rekke mer detaljerte rettslige bestemmelser om barnas rettigheter overfor både gifte, ugifte og enslige foreldre, – og altså om disse foreldres plikter overfor barna, og også overfor hverandre i egenskap av foreldre, trengs det også i selve ekteskapslovgivingen en generell fastslåing av ekteskapets primære funksjon: å ivareta det grunnleggende forhold mellom barna og samfunnet gjennom det ekteskapelig gjensidige foreldreforhold. Hertil knytter seg i vårt, som i de fleste samfunn, også det ekteskapelige foreldreskaps funksjon å ivareta barnas «oppdragelse» eller primære «vekst inn i samfunnet», samt en vesentlig del av deres primære følelsesmessige og åndelige omsorgsbehov. Det er behovet for å fastslå ekteskapets funksjon vedrørende barnas forhold til samfunnet og vedrørende deres omsorgsbehov som ligger til grunn for forslaget om en ny innledende paragraf 6-1 i ektefelleloven, – et behov og en paragraf som nedenfor skal utdypes i noen grad.

For å forstå at de ulike sider ved denne paragraf har sin betydningsfulle plass i ekteskapslovgivingen, blir det nødvendig – særlig ved § 6-1 og § 6-6 – å anknytte til visse samfunnsvitenskaplige fakta og forståelser, som tidligere ikke har vært behandlet i ekteskaps- og familielovmessig sammenheng.

Det har lenge vært en tendens i vår forståelse av ekteskapet til ensidig å fokusere på dets karakter av økonomisk og følelsesmessig parforhold. Man har for en stor del oversett ekteskapets universelle familiekonstituerende karakter og funksjon mht. barnas sosiale plassering i samfunnet, for den sannsynlighet at det skulle komme barn i forholdet. Man har for en stor del oversett ekteskapets karakter, iallfall i vår kultur, av nærmere bestemt også å være økonomisk, sosialt og emosjonelt utgangspunkt og ramme for reproduksjonen av menneskeslekten, av samfunnet, av arbeidskraften, osv. – og dermed også for barnas sosialisering, stell, omsorg og underhold.

I den komparative familiesosiologiske og sosialantropologiske forskning er det stor enighet om at i alle kulturer har ekteskap – rettslig eller ikke-rettslig utformet – iallfall én felles, «universell» funksjon, nemlig den å *bestemme de nyfødte barns plass i det allerede eksisterende sosiale mønster*. Ved å bli tilskrevet en sosial far og mor som er gift med hverandre, får barnet sine grunnleggende, men krysskulturelt varierende, rettigheter og plikter knyttet til dem, – og derigjennom til det øvrige samfunn via de slektskaps- og andre sosiale relasjoner som de ekteskaplige foreldre inngår i.

I de aller fleste kulturer har ekteskapet og den ekteskapsbefestete familie dertil også den funksjon å besørge barnets grunnleggende vekst inn i samfunnet, dvs. barnets *primære sosialisering*, – enten dette dernest skjer i relativt autonome og lukkete kjernefamilier, eller i ekteskap og kjernefamilier som er svært åpne og går opp i «stor-familie», slekt, naboskap, bo- eller arbeidskollektiver e.l.

I nøye sammenheng med primærsosialiseringen foregår også det ekteskaplige foreldreskaps omsorgs-funksjoner overfor barna. Riktignok er disse funksjoner i vårt og andre samfunn høyst alvorlig problematiske i for-

hold til barnas (og de voksnes) faktiske livsdrifter og livsenergetiske utviklingsmuligheter, idet de rådende oppfatninger av omsorg i stor grad er misforståtte og livshemmende.

Hvem av ektefellene og andre personer som tar seg av hvor meget av hvilke av de ulike sider ved primærsosialiseringen og av den mer eller mindre misforståtte omsorgen, – og hvem som finansierer sosialiseringsarbeidet, (eller «lønner» de som sosialiserer eller «oppdrar» barna) varierer meget fra samfunn til samfunn og med historisk epoke.

Arbeidsdelingen mht. sosialiseringen av barna og omsorgen for dem er til dels avhengig av hvorledes mønsteret for økonomisk ansvar for barnefostringskostnadene (ØAB) – eller underholdskostnadene overfor barna – er fordelt i samfunnet, – mellom faren og moren, slektninger, naboer, samfunnsmessige (f.eks. offentlige) instanser osv. (Se nedenfor i tilknytning til § 6-6.)

Er ikke barnet tilknyttet noen hverken rettslig eller «common law» ekteskaplig forpliktete foreldre, (som ikke nødvendigvis behøver være de biologiske), så er det regelmessig – iallfall økonomisk og sosialt – løsere og svakere knyttet til samfunnet enn barn som har (eller har hatt) to ekteskaplig relaterte foreldre.

Mens det ekteskapstilknyttete barn er innlemmet i de – for det angjeldende samfunn – forholdsvis fullt utbyggete rettigheter og forpliktelser overfor to foreldre og dermed overfor disses slektninger og evt. naboer, venner og samfunnsmessige/offentlige tilknytningsinstanser, så er barn av ikke ekteskapsrelaterte foreldre innlemmet i samfunnet bare via *en* forelder. Det er innlemmet i samfunnet så å si med tilknytning bare gjennom den ene hånd, mens det med den andre hånd så å si dingler mer eller mindre løst i det sosiale rom. Dets ene, normale tilknytningskjede er u-utviklet. (Hvilket jo ikke forhindrer at denne kan utbygges i noen grad på annet vis, det være seg ved sosiale hjelpetiltak eller ved uformell hjelp i det øvrige sosiale nettverk.)

Hadde det ikke vært for de nevnte funksjoner overfor ivaretakelsen av barna og disses innlemmelse i samfunnet, hadde det ikke vært noen ekteskapsinstitusjon og ingen ekteskapslov. Hadde de heteroseksuelle parforhold ikke i stor utstrekning ført til barn, hadde det vært liten grunn til å regulere dem spesielt til forskjell fra andre bolig- og husholdsfellesskap eller rent følelsesmessige relasjoner. Ekteskapet har således sin begrunnelse i de barn som det seksuelle samliv tidligere oftest resulterte i, – og som det også i dag svært ofte resulterer i.

At på den ene side også folk som ikke vil eller kan få barn benytter seg av ekteskapets sosiale og rettslige former og normer, og at på den annen side stadig fler mennesker lever i kort- eller langvarige parforhold uten å gifte seg, enten de nå får barn eller ikke, endrer ikke på ekteskapsinstitusjonens nevnte grunnmønster og grunnfunksjon.

Det er viktig at også de ovenfor nevnte sider ved ekteskapet blir tatt i betraktning og kommer til uttrykk i ekteskapslovgivingen, innenfor et helhetlig perspektiv på ekteskapet og dets funksjoner for individ og samfunn.

§ 6-2. Ekteskapet som personlig forhold.

Den ovenfor begrunnete paragraf om ekteskapets funksjon for samfunnet og barna, bør følges av en like prinsipiell paragraf vedrørende den helt generelle karakter av det best mulige forhold innad i forholdet ektefellene seg imellom.

I forhold til ektefellenes egne og til barnas livspotensialer er det ønskelig at ekteskapsrelasjonen har karakter av et mest mulig fritt, personlig, likeverdig og kjærlig fellesskap mellom mann og kvinne. Dette kommer til uttrykk i første ledd.

I forbindelse med bestemmelser av ekteskapet som et fritt og kjærlig forhold er det, ut fra den utbredte forekomst av all slags vold og tvang i ekteskapene, behov også for en negativ bestemmelse av hva ekteskapet som en fri relasjon *ikke* omfatter av plikter og rettigheter. Dette kommer til uttrykk i annet ledd.

Det er viktig å fastslå i selve loven, at den slags bolig-, hushold-, arbeid-, sosial- og seksual-fellesskap som de fleste ektefeller under de rådende samfunnsforhold innretter seg i, ikke er noe som noen av ektefellene har noe rettslig *krav* på eller *rett* til, eller som noen av ektefellene har *plikt* til.

§ 6-3. Vold og tvang i ekteskapet.

Det er videre behov for en bestemmelse som fastlegger det lovstridige i fysisk og psykisk voldsanvendelse også i ekteskaplig sammenheng. At straffeloven for den fysiske volds vedkommende allerede omfatter lovbestemmelser her, overflødiggjør ikke en slik spesifisering direkte i ektefelleloven. For det kan synes som om både mange ektefeller selv, deres omgivelser og også politi og rettsvesen, er tilbøyelig til å anse voldtekt og annen vold i familiens sammenheng som en privatsak og som noe loven ikke har noen umiddelbar betydning for. – Ikke minst i de her nevnte sammenheng må det imidlertid

bli spørsmål om *andre* slags rettsfestede sanksjonsformer enn de nå gjeldende straffe-rettslige.

Den foreslåtte paragraf 6-3 må således suppleres med ytterligere lovbestemmelser om hva slags sanksjoner som skal gjelde ved brudd på paragrafen. Spørsmålet om arten av disse sanksjoner krever en nærmere utredning.

§ 6-4. Samfunnets plikt til støtte for mishandlingsofre i ekteskap og for separerte og skilte.

I forbindelse med en lovbestemmelse om det lovstridige ved voldsanvendelse i ekteskapet er det også nødvendig med en bestemmelse i ekteskapsloven som gir ektefeller lovfestet rett til faglig kompetent hjelp og beskyttelse overfor vold og tvang i ekteskapet, bl.a. hjelp – også økonomisk og til bolig – for å kunne komme ut av uverdige og personlig integritets-krenkende forhold. Dette må innebære en bestemmelse i ektefelleloven om at det samfunnsmessige fellesskap er forpliktet av ektefelleloven til å utvikle hjelpeordninger, såsom rådgiving, krisesentre, krise- og skilsmisseboliger etc. Det ligger imidlertid ikke til ektefelleloven nærmere å konkretisere en slik forpliktelse.

§ 6-5 til 6-9. Underhold av ektefeller og av deres felles barn.

Bestemmelsene om forholdet mellom ektefellene må også omfatte deres og deres barns økonomiske underhold. Dette gjør flertallets § 6-4 med bestemmelsen om ektefellenes felles ansvar for utgifter til felles hushold og andre felles behov, og for utgifter til felles barn og til hver ektefelles særlige behov. Flertallets forslag befester dermed prinsipielt ekteskapets fortsatte karakter av økonomisk uselvstendighets- og forsørgelsesforhold. Alene foreldrenes fortsatte forsørgerrolle innebærer jo økonomiske bånd og uselvstendighet i ekteskapet, pga. den økonomiske merbelastning med barna, som svært ofte vil nødstille en ellers ønskelig oppløsning av forholdet, i og med de utgifter til separate boliger og husholdninger, som ektefellene med sine forsørgerplikter vil ha dårlig råd til. Plikter for en ektefelle til å ivareta også den annens særegne behov, underbygger ytterligere flertalls-forslagets prinsipielle opprettholdelse av ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon, ikke bare overfor felles barn, men også overfor den annen ektefelle, – i praksis kvinnen. (Se også nedenfor avsnitt II B og C.)

I mindretallets § 6-5 fastlegges ekteskapet som et i prinsippet økonomisk selvstendig forhold mellom ektefellene, der hver av dem, sålangt mulig og uten forsømmelse av barnas vitale behov og utvikling, har sitt grunnleggende underhold uavhengig av den annen. (Ordet 'selvstendighet' brukes heller enn 'uavhengighet' for å unngå den misforståelse at selvstendighet utelukker den frie avhengighet som ligger i et selvstendighetsbasert økonomisk fellesskap.) (For en redegjørelse for det misvisende i å betegne tjenester og hjemmearbeid for den annen ektefelle som «underhold» av denne ektefelle, se avsnitt II nedenfor.)

Paragrafene 6-6 og 6-7 gir bestemmelser om «tredjemanns», her det samfunnsmessige fellesskaps, prinsipielle og langsiktige forpliktelser overfor henholdsvis ekteskapets og det ekteskaplige foreldreskaps underhold og økonomiske grunnlag, slik at realiseringen av § 6-5 mht. den økonomiske selvstendighet mellom ektefellene, også i deres egenskap av foreldre, kan bli mulig.

Paragrafene 6-8 og 6-9 er sekundære og kompletterende i forhold til de tre forutgående prinsipielle paragrafer. De fastlegger de underholds- og arbeidsplikter som i en overgangsperiode likevel må gjelde for ektefellene i forhold til hverandre og i forhold til felles barn, så lenge de samfunnsmessige underholdsplikter i §§ 6-6 og 6-7 ennå ikke er fullt ut ivaretatt.

§ 6-5. Ektefellers prinsipielle og økonomiske selvstendighet og underhold uavhengig av den annen.

Denne paragrafen fastslår lovens prinsipp om økonomisk selvstendighet ektefellene imellom. Den er herved en spesifisering av det elementet i § 6-2 som sier at ekteskapet skal være et fritt forhold. Uten økonomisk selvstendighet vil ektefellene ikke fritt kunne løse opp utilfredsstillende og ødeleggende ekteskap uten å havne i økonomiske og boligmessige nødssituasjoner.

Her er ikke spesifisert hvordan den økonomiske selvstendighet mellom ektefellene skal oppnås. Så lenge de ikke har barn og de ikke er rammet av langvarig arbeidsløshet vil den vanligvis oppnås – også for kvinnen på et grunnleggende plan – ved yrkesarbeid. På denne måte kan den økonomiske selvstendighet langt på vei oppnås, når forholdene ellers ligger til rette for det, også når det er barn i forholdet. Ofte vil imidlertid dette da måtte skje på bekostning av barnas omsorgsbehov og utvikling med for lange barneinstitusjonsopphold og slitne foreldre. Slik

underholdssituasjonen i dag stort sett er, så er det, pga. foreldrenes underholdsplikt overfor barna, oftest ikke mulig å realisere noen full økonomisk selvstendighet mellom ektefellene, uten at dette oftest går på bekostning av barnas omsorgsbehov.

I familier med helt eller delvis hjemmearbeidende mor og fulltids utearbeidende far er det farsomsorgen som oftest forsømmes. I familier der begge foreldre er i full tids yrkesarbeid, forsømmes dertil oftest også morsomsorgen. Paragrafen lar derfor den prinsipielle økonomiske selvstendighet begrenses av hensynet til barnas omsorgs- og utviklingsbehov og av de rådende familie- og samfunnsøkonomiske forhold.

For mest mulig å unngå en videre utvikling med flere overbelastete dobbeltarbeids barnefamilier, prioriterer paragrafen barnas omsorg og utvikling framfor den fulle økonomiske selvstendighet, så lenge de samfunns- og familieøkonomiske forholdene innebærer en konflikt mellom de to målsettinger. Paragrafen må her sees i sammenheng med § 6-7 som fastlegger samfunnets prinsipielle forpliktelse overfor ekteskap med barn til å overta kostnadene med barnas underhold og stell.

Imidlertid er ikke avgrensingen av ektefellenes økonomiske selvstendighet i forhold til en mulig forsømmelse av barnas fars- og morsomsorg ment absolutt. Den må avveies mot den omsorgsforsømmelse som sannsynligvis også en økonomisk uselvstendighet ville innebære. Hvis altså omsorgsforsømmelsen ved økonomisk uselvstendighet gjennom «begge foreldre på fulltid i yrkeslivet» må ansees å ville være mindre enn ved den forsømmelse som i alle fall ville være sannsynlig ved *mangel* på økonomisk selvstendighet, så er omsorgsbetingelsen ikke ment å virke hemmende på en slik selvstendighet.

§ 6-6. Samfunnets forsørgelsesplikt overfor ektefelle som er forhindret fra underhold ved egne midler.

Denne paragraf supplerer den foregående hva angår en ektefelles eget underhold, slik at dette underhold prinsipielt og på sikt ikke skal behøve å belastes den annen ektefelle ved den ene ektefelles arbeidsløshet, sykdom eller inntektshindrende omsorgsoppgaver.

Hva angår «tilretteleggelsen av de samfunns- og familieøkonomiske forhold» i annet ledd, vises her til lønns-, skatte- og trygdepolitiske samt arbeidsmarkeds- og familiepolitiske tiltak som vil sikre kvinners og mødres fulle og selvstendige økonomiske rettigheter ved arbeid det være seg i eller utenfor hjemmet.

Her kan nevnes pensjonspoeng i folketrygden for omsorgsarbeid i hjemmet, arbeidsløshets- og syketrygd også for kvinner uten forutgående tilknytning til yrkeslivet, utvidet svangerskaps- og omsorgspermisjoner med lønn og økte fødselspenger, omsorgs- eller barnestell-lønn etc. Paragrafen bringer denne slags politikk av betydning for den økonomiske selvstendighet mellom ektefeller i et også ekteskapslovforpliktende forhold.

§ 6-7. Samfunnets økonomiske ansvar for barns underhold og stell.

Paragrafen fastslår samfunnets nærmere økonomiske forpliktelse spesielt overfor mindreårige barn. Den fastslår en raskest mulig oppheving av den private foreldrenes underholdsplikt overfor barna, og en samtidig innføring av et nytt prinsipp om felles samfunnsmessig overtakelse av kostnadene ved barns underhold og stell.

Når det her foreslås en bestemmelse om de forpliktelser som det samfunnsmessige fellesskap bør ha spesielt overfor det ekteskaplige foreldreskap, er det fordi dette er en betingelse for oppheving av den rådende økonomiske diskriminering av barnefamiliene og av det økonomiske bånd og den økonomiske uselvstendighet som derav følger i særlig ekteskap med barn.

En samfunnets, istedenfor en foreldrenes, forsørgerrolle er en betingelse for den fulle økonomiske selvstendighet i ektefellenes økonomiske fellesskap, som prinsipielt er fastlagt i § 6-5. Den er videre vesentlig også for ekteskapet som et fritt og personlig kjærlighetsforhold og for kjærlige foreldre-barn forhold.

Samfunnets forsørgerrolle (SFR) vil således stort sett være en betingelse også for at fedre og mødre skal kunne ha råd til å være på redusert tid eller deltid i yrkeslivet, så de får tid og overskudd til den kontakt og omsorg med barna som både barna og foreldrene har behov for. SFR vil omfatte også deltids barnestell-lønn til de eller den som steller barna i familiens ramme. (Kfr. Grønseth, Familie, seksualitet og samfunn 1972 og Familie og kjønnsroller 1976, samt Modellene IV og VII. («Omsorgslønn/DAT» og «Barnepensjon med omsorgslønn og DAT») i Kjønnspolitiske modeller, – i J.E. Kristiansen og T.S. Wetlesen (red.): Familien i endring. 1986.)

(Et samfunnets økonomiske ansvar for underhold og stell av barn i ekteskap, må

selvfølgelig innebære det samme økonomiske ansvar for barn *utenfor* ekteskap. Dette faller imidlertid utenfor ekteskapslovgivningen, men må, som en konsekvens, komme til uttrykk i Lov om barn og foreldre.)

Den konkrete virkeliggjøring av et slikt nytt lovfestet barne-forsørgelsesprinsipp, vil måtte skje gradvis. Og det bør, som angitt i annet punktum, rimeligvis virkeliggjøres først for de dårligst bemidlede befolkningsgrupper, der den økonomiske avhengighet i ekteskapet sterkest gjør seg gjeldende. Den prinsipielle lovfesting vil imidlertid virke forpliktende og ansporende for et slikt reformarbeid.

Den foreslåtte bestemmelse i § 6-7, vil måtte lede til revisjoner, ikke bare i inntekts-, trygde- og skattelovgivningen, men også i Lov om foreldre og barn og dennes bestemmelser om foreldres underholds- og bidragsplikt overfor barn i og utenfor ekteskap. (Kfr. Grønseth i T.S. Wetlesen: Når bånd brytes. 1981.)

Til ytterligere underbyggelse av behovet i en ny ekteskapslovgivning for en bestemmelse om samfunnets prinsipielle økonomiske ansvar for barns underhold og stell, er det på sin plass med en utdyping av min bemerkning til flertallets framstilling av «Utviklingen i samfunnsforhold, familiemønster m.v. siden 1927,» – (Innstillingens avsnitt III, 3.1):

Den pågående utvikling i retning overbelastete dobbeltarbeidsfamilier går i retning av bare en *begrenset* økonomisk selvstendighet for ektefeller med mindreårige barn, – og er i konflikt med barnas omsorgsbehov. Selv de yngre, gifte, full tids yrkesaktive mødre er i betydelig grad avhengig av ektemannen som hovedforsørger. Dette er tilfellet, ikke bare pga. det fortsatte forsørgertillegg i mannslønningene, uansett faktisk forsørgelsesbyrde, og den derav følgende utbredte lavtlønn for kvinner, men også pga. disse kvinners mer usammenhengende yrkesaktivitet over livsløpet. Hertil kommer de manglende arbeidsløshets- og syketrygds-rettigheter etter perioder med omsorgsarbeid i hjemmet, mangel på omsorgslønn og på pensjonsrettigheter ut fra omsorgsarbeid i hjemmet, – dette være seg for omsorgsarbeidende mødre eller fedre. Den «økonomiske oppvurdering» av hus- og omsorgsarbeidet som hittil har funnet sted er således meget begrenset. Deltidsarbeid gir ikke tilstrekkelige rettigheter hverken i lønns- og arbeidsmarkeds- eller trygde- og pensjonssammenheng. Fedre forhindres av slike grunner, og av sterke forventninger på arbeidsplassene om fulltids og overtids yrkesinnsats, fra å jobbe deltid og fra også ellers å ta sin del av hus- og omsorgsarbeidet.

Befolkningsgrupper av særlig betydning for ekteskaps- og familielovgivningen er blitt alvorlig forsømt i «den alminnelige velstandsutvikling». Dette gjelder ikke bare fraskilte og ugifte fedre og mødre i de noe lavere innkomstkategorier og minstepensjonistene, hvoriblant et betydelig antall enker og fraskilte kvinner, men også alle de ikke velstående småbarnsfamilier og familier i etableringsfasen. Spe- og småbarnsforeldre presses i stor grad inn i et overbelastet familie- og yrkesmønster med også mødrene på full tid i yrkeslivet og dobbeltarbeid for mødrene, tross store vansker med barnepass.

De voldsomt økende utgifter til anskaffelse og leie av boliger bidrar sterkt til den både økonomisk, sosialt og følelsesmessig hardt pressete ekteskaps- og familiesituasjon. Stadig fler vil under forholdene, som de nå er og utvikler seg, bli utelukket fra den boligeiendom som et skrumpende flertall fortsatt vil nyte godt av.

De ovenfor presiserte utviklingstendenser understreker ikke minst viktigheten av en ekteskapslovgivning som forplikter «tredjemann» – det samfunnsmessige fellesskap og dets bolig-, trygde-, skatte-, lønns-, arbeidstids-, arbeidsmarkeds- og familiepolitikk overfor gifte og ikke-gifte foreldre og deres barn.

Selv om den fulle realisering av paragrafene 6-5, 6-6- og 6-7 neppe kan finne sted innenfor den rådende mannsdominerte og velferdsstatlig kapitalistiske ramme, kan en begynnende, delvis realisering ta til umiddelbart. De foreslåtte paragrafer vil rettslig fastslå retningen for den ekteskaps-, familie- og samfunnsøkonomiske videre utvikling og vil kunne påskynde utviklingen i denne, da også ifølge loven, riktig retning.

Som bakgrunn for de ovenfor foreslåtte prinsipielle endringer i det lovfestete økonomiske forhold mellom samfunnet og ekteskap med barn, dvs. i mønsteret for fordeling i samfunnet av det økonomiske ansvar for barnefostringen (ØAB), skal kort skisseres enkelte hovedsaklige krysskulturelle og historiske variasjoner i dette mønsteret.

I mange samfunn er det slett ikke ekteskapet eller foreldrene som er gitt forsørgelsesfunksjonen overfor barna og overfor den eller de som steller dem. Særlig i kulturer med farslinjet slektskapsstruktur er underholdsforpliktelsene fordelt med varierende tyngdepunkt mellom den ekteskaplige far, hans nære mannlige slektninger og hans kone. Mens i dag disse forsørgelsesoppgavene i hovedsak er lagt til den ekteskaplige far og delvis til hans kone, (for ugifte foreldres vedkommende hovedsaklig til moren og bare i liten grad til faren), og til dels til samfunnet som helhet, som f.eks. ved barnetrygden (og overgangsstønad for ugifte mødre). Dette da-

gens hovedmønster varierer dernest mht. sosial klasse.

I de fleste morslinjede slektskapsstrukturer har det derimot vært morens brødre som har sørget for barnas, og også for morens, delvise underhold. Fedrene har alstå ikke forsørget sine egne barn og deres mor, men deltatt i forsørgelsen av sine søstre og deres barn. Her har da barnas og morens underhold og økonomiske grunnlag vært organisert *utenfor og uavhengig av ekteskapet*. Det har derved vært full økonomisk selvstendighet ektefellene imellom og ikke noe økonomisk bånd på ekteskapet.

§ 6-8. Ektefelles subsidiære forsørgelsesplikt ved svikt i samfunnets underhold.

Dessverre må ektefelleloven pga. de stadig rådende mannsdominerte og kapitalistiske samfunnstilstander, i noen grad gå på tvers av det prinsipielt ønskelige. Hvis ikke ville tilstandene lett komme enda mer på tvers av det ønskelige. Det er derfor fortsatt nødvendig med visse bestemmelser i ektefelleloven om den mest-tjenendes forsørgelsesplikt og den minst-tjenendes hjemmearbeidsplikt, så lenge mannens og foreldrenes forsørgeransvar overfor barna fortsatt består.

I den utstrekning samfunnet som helhet ennå ikke dekker omkostningene ved barnefostringen, (utgifter til barnas behov, og utgifter til reproduksjon av barnesteller(ne)s arbeidskraft, dvs. lønn eller annet vederlag for nødvendig omsorgsarbeid for barna), er det fortsatt foreldrenes ansvar å dekke disse omkostninger ved andre innkomster. – Fordelingen mellom ektefellene av disse omkostninger ved barnefostringen og ved selve barnefostringsarbeidet vil måtte variere med ektefellenes inntektsmuligheter og med deres evner og behov.

I den grad en ektefelle av hensyn til nødvendig barneomsorg eller egen helse og pga. sviktende arbeidsmarkeds- og offentlige trygde- og lønnsforhold ikke kan opprettholde økonomisk selvstendighet overfor en mertjenende ektefelle, har denne siste plikt til etter evne å sørge for den økonomisk uselvstendige ektefelles nødvendige og rimelige underhold. Disse sammenheng må komme klart til uttrykk i en ny ektefellelov. Den økonomiske uselvstendighet og ulikestilling må ikke tilsløres ved upresist snakk om «gjensidig underhold» og ektefellenes «rettslige likestilthet.» (Kfr. den nærmere behandling av disse forhold i avsnitt II B og C nedenfor.)

§ 6-9. Forsørgende ektefelles krav på tjenester.

Så lenge muligheten for en grunnleggende økonomisk selvstendighet for foreldre ikke generelt foreligger i samfunnet og den ene ektefelle for omsorgsoppgavers skyld, eller pga. svikt i trygderettigheter o.l., i større eller mindre grad må la seg forsørge av den annen ektefelle, *må det være den forsørgedes plikt i tilsvarende utstrekning å yte den annen ektefelle tjenester*, for slik å bidra til å muliggjøre denne ektefelles underhold av barna og av den da mer eller mindre hjemmearbeidende ektefelle. Disse tjenester er dels direkte for den forsørgende ektefelle, dels arbeid og innsats for felles barn utover halvparten av disse oppgaver.

Om hvorfor tjenester i form av ulønnet arbeid i hjemmet – i motsetning til flertallets § 6-4 – *ikke* kan benevnes '*underhold*' av den annen ektefelle, se avsnitt II A nedenfor.

§ 6-11. Avtale om arbeidsdeling og økonomi.

Ut fra generelle likestillings- og rettferdsbetraktninger er det, som et alminnelig og prinsipielt utgangspunkt for arbeidsdelingen mellom ektefeller, rimelig å hevde en norm om likedeling av de samlede arbeidsoppgaver innen det husholds- og barnefostringsmessige fellesskap og innen hver av dettes hovedsaklige, mer spesielle arbeidsområder (matlaging, rengjøring, innkjøp, vedlikehold, barnestell o.l.). Imidlertid er det så mange varierende omstendigheter – også utover de berørt av §§ 6-6, 6-7 og 6-8 – som kan rimeliggjøre andre former for arbeidsdeling og inntekts- og utgiftsdeling, at det uttrykkelig bør sies i loven at i disse spørsmål må ektefellene selv komme til enighet ut fra sine varierende situasjoner.

II. UNDERHOLD OG FORSØRGELSE I FORHOLD TIL ULØNNET ARBEID I HJEMMET.

I tilknytning til flertallets syn på underholdsplikten under samlivet mellom ektefeller, (avsnitt IV, 2.3 og 3.3) og i tilknytning til mindretallets bemerkninger skal redegjøres for betydningen av 'underhold' og 'forsørgelse'.

A. Betydninger av ordet 'underhold' og sammenblandingen av dem i flertallets § 6-4.

Norsk Riksmålsordbok (1937) gir to betydninger av ordet '*underhold*'. Den *første* deles i tre underbetydninger. Disse er «(a) det å

underholde en annen (med mat og livsfornødenheter); forsørgelse; (b) mat, livsfornødenheter; (c) penger, midler som en trenger til livets opphold.» Det som 'underhold' henviser til, er mao. livsnødvendigheter av materiell art. Også 'forsørgelse', som det henvises til i definisjonen av 'underhold' har samme slags betydning: «det å forsørge(s); jfr. fattigkasse». Og verbet 'forsørge' defineres på samme måte: «forsyne med det som er nødvendig for livets opphold; underhold.» – Den *andre* betydningen av 'underhold' angis som «det å underholde(s).»

'*Underholde*' sies i sin tur å ha tre betydninger. Også den *primære* betydningen av 'underholde' går på materielle livsfornødenheter: – «(a) gi, skaffe (familie, person som er i ens tjeneste) mat og livsfornødenheter; forsørge.»

Den *andre* betydningen av 'underhold' er mer generell og omfattende og refererer til det å vedlikeholde og opprettholde et eller annet i alminnelighet: – «holde (virksomhet- . . .) ved like, opprettholde . . . holde (følelse, sinnstilstand) i live eller ved like».

Den *tredje* betydningen «adsprede, muntre, more» er av interesse for de økonomiske forhold i ekteskapet bare ved at den gir anledning til tydelig å vise at ulike betydninger av et ord ikke kan brukes om hverandre: – Selv om en hjemmearbeidende hustru i høy grad skulle more, adspre etc. sin inntektsbringende ektemann, så ville det være høyst vill-ledende å tale om at hennes i more-forstand underhold av mannen inngår i familiens felles underhold, – eller å si at her foreligger et gjensidig underhold!

Men det er nettopp en slik sammenblanding og tilsløring som gjeldende lov og utvalgets flertall foretar, hva angår den første og den andre betydningen av 'underholde'. For hvis omsorgsarbeid og annen virksomhet i hjemmet i det hele tatt kan sies å falle inn under noen av de tre betydninger av 'underholde', så må det være under betydning nr. 2, og ikke under betydning nr. 1. – Noen nevneverdig produksjon av materielle livsfornødenheter eller inntekter til anskaffelse av slike gis jo ikke av den ulønnete virksomhet i et vanlig moderne hjem. Mottakelse av tjenester og omsorg hører således ikke med til en persons materielle underhold, selv om et barn eller en syk person kan være avhengig av stell og omsorg for å overleve. Gudstjeneste, kulturelle tilbud, stell og pleie, gulvvask eller lettere tilberedning av mat inngår ikke i en persons underhold i betydning nr. 1, slik mat, klær, husvære, brensel og andre materielle goder, varer og produkter gjør det.

Selv om det virker nokså søkt å bruke ordet 'underhold' i betydning nr. 2 om virksomhet i hjemmet, så er det likevel riktig nok at slik virsomhet har karakter av å vedlikeholde/holde i live både arbeidskraften og de sosiale og følelsesmessige mønstre i familien. – Men å blande 'underhold' i denne betydning i nr. 2 sammen med 'underhold' i betydning nr. 1 i et såkalt «utvidet» underholds-(eller forsørgelses-)begrep, – slik gjeldende lov og utvalgets flertall gjør, – blir å blande kortene. Det blir like galt som tilsvarende å sammenstille en hustrus underholdende munterhet med mannens inntektsinnbringelse under en udifferensiert fellesbetegnelse 'underhold'.

Ovenstående forhindrer på den annen side ikke at omsorg, tjenester eller annen virksomhet for den ene ektefelle nok kan være en *forutsetning* for at denne skal kunne materielt underholde den mer eller mindre hjemmearbeidende, samt eventuelle barn. Men det utgjør ikke selv noe slikt underhold. En ektefelles virksomhet i hjemmet kan forsåvidt også sies å være *bidrag* til – i betydningen å *muliggjøre* – den annen ektefelles underhold av seg selv, av den hjemmearbeidende og av eventuelle barn.

Selv om den som mottar eller nyter godt av hjemmearbeidet ikke derved mottar noe materielt underhold, så kan på den annen side den som utfører hjemmearbeidet *derigjennom* materielt underholde *seg selv* (og evtl. andre), såfremt vedkommende derved oppnår penger eller produkter for sitt (og evtl. andres) underhold. – En prest i gamle dage kunne således sies å underholde seg ved sine tjenester for menigheten, idet han derved fikk tiende fra menigheten til sitt underhold. Man kan altså på samme tid både underholde seg selv og være underholdt av andre; – her gjelder et komplementaritetsprinsipp.

I velstående ekteskap med leid hjelp i hjemmet, eller der en husmor f.eks. pga. sykdom ikke utfører noe særlig hus- eller omsorgsarbeid, kan det være at hun bare delvis eller slett ikke bidrar til mannens underhold av familien, og ikke underholder seg selv ved noe hus- og omsorgsarbeid, – hun er bare underholdt.

B. 'Gjensidig underhold'/'felles underholdsansvar' i dagens ekteskap?

I gjeldende lov står de juridiske konstruksjonene «gjensidig underhold» og «gjensidig underholdsplikt» sentralt. Her dekreteres både en gjensidighet – og også en likestilling – mellom 'underhold' i de to nevnte helt forskjellige betydninger. Selv om disse uttrykk

ikke forekommer i flertallets formuleringer av selve underholdsparagrafen 6-4, så brukes de som motivering og forklaring av lovteksten. I stedenfor «gjensidig underholdsplikt» heter det i flertallets forslag til § 6-4 at «Ektefellene har sammen ansvaret for . . . ». Det sies også i motivene at paragrafens innhold og intensjon er den samme som den i gjeldende lov. Endringene er bare av redaksjonell art.

Hverken i tilfellet med presten og menigheten eller i tilfellet med den hjemmearbeidende husmoren og ektemannen foreligger det imidlertid noe *gjensidig* eller *felles* underhold. Likeså lite som presten i vanlig materiell forstand underholder sin menighet, like lite underholder husmoren i slik forstand sin ektemann. Heller ikke i de ekteskap der begge ektefeller hver for seg skaffer til veie de midler som trengs for hvert sitt (og evtl. for hver sin halvdel av barnas) grunnleggende materielle underhold, kan det sies å foreligge noe *gjensidig* underhold, men tvert om, særskilte underhold. Dette forhindrer ikke at slike særskilte underhold dernest kan inngå i et familiemessig økonomisk fellesskap.

Den eneste meningsfulle betydning som ligger i uttrykkene «gjensidig underholdsplikt» og «felles underholdsansvar» er at om ikke bare kvinnens mulighet for fullt materielt underhold av seg selv (evtl. ved hjemmearbeid) skulle bortfalle, men også mannens, (som f.eks. ved langvarig arbeidsløshet eller sykdom), så har ikke bare mannen ansvar eller plikt til likevel å underholde hustruen, men hustruen har tilsvarende ansvar/plikt til å underholde mannen, – (noe som vanligvis måtte skje ved at hun da måtte ta (mer) lønnet arbeid). Dette reelt gjensidige materielle underholdsansvar uten gjenytelser, i betydningen en gjensidig nødsgaranti om underhold, i fall andre underholdskilder svikter, (Innstillingen III 3.3.1) kommer imildertid helt i skyggen av de øvrige fiktive «gjensidig underholds»-betraktninger.

Ovenstående innebærer selvfølgelig ikke at det i ekteskap flest ikke er noe gjensidighetsforhold utover det eventuelt følelsesmessige. Utvilsomt ligger det en gjensidighet i at den ene yter penger og materielle livsfornødenheter, mens den andre yter uformell og ulønnet tjeneste- og omsorgsinnsats. Men dette er altså *ikke noen gjensidighet mhp. materielt underhold.* (Den nevnte reelle og latente gjensidighet mhp. underhold, dersom det være seg mannens eller hustruens underholdsmuligheter svikter, er, som sagt, noe annet.)

C. Kan inntektsinnbringelse og ulønnet virksomhet i hjemmet sies å være likestilte?

Gjeldende lov og utvalgets flertall konstruerer også en ytterligere juridisk oppfinnelse uten annen virkelighetshenvisning enn den egne juridiske, avspaltet fra øvrig virkelighet. Den inntektshavende ektefelles materielle og den hjemmearbeidendes annenslags underhold «likestilles». (Se alminnelige motiver avsnitt IV.2.3, spesielle motiver til § 6-4.) Det poengteres at denne «likestilling» ikke gjelder den økonomiske verdi av de to former for innsats. I hvilken henseende eller mhp. hva slags standard de da er likestilte forblir mystisk. Det påstås riktignok at «likestillingen» av de to slags underhold har en realitet utover selve ordkonstruksjonen. Således sier flertallet at dette juridiske likestillingsdekretet «gir hjemmel for bestemte krav som den hjemmearbeidende kan gjøre gjeldende. Krav på pengetilskudd mens samlivet består, og krav – etter omstendighetene på bidrag ved samlivsbrudd. I denne forbindelse er det også grunn til å peke på utviklingen i senere års rettspraksis i retning av å anse felles bolig anskaffet under samlivet som sameie mellom ektefellene.» (s. 64)

Men slik hjemmel og slik praksis kunne jo vært gitt uten den juridiske fiksjonen om en (altså *ikke* økonomisk) uspesifisert «likestilling» av inntektsgivende arbeid og ulønnet hjemmearbeid. Det er fortsatt uklart i hvilken henseende de to former for innsats er likestilte. Ser man nærmere på den påberopte hjemmel synes den å være nettopp *økonomisk*. Men at likestillingen skulle være økonomisk, har flertallet selv avvist. Om man likevel ser på likestillings-innholdet som økonomisk, så er de to former for innsats – også ifølge flertallet – ikke likestilte i denne henseende.

At det ulønnete hus- og omsorgsarbeid i dag hverken kan sammenstilles med materielt 'underhold' eller kan sies å være underholdsmessig likestilt med lønnsarbeid og næringsvirksomhet, betyr imidlertid ikke at de to former for arbeid *egentlig* ikke er like *verdige*. Meget av den første slags arbeid er ofte faktisk *mer* verdig enn meget av den annen slags. I vår dagliglivskultur blir de likevel av de fleste neppe faktisk vurdert som like verdige, selv om festtale- og partiprogramkulturene ofte framholder hus- og omsorgsarbeid som det mest verdige.

D. Ikke bare 'underhold', men 'forsørgelse' i ekteskapet.

Ifølge Riksmålsordboken er 'underhold' i

den førstnevnte materielle betydning og 'forsørgelse' å oppfatte som nærmest synonyme. Oppslagsordene henviser til hverandre, (til dels via verbene 'underholde' og 'forsørge'). '*Forsørgelse*' defineres slik: – «det å forsørge(s); jvf. fattigkasse.» '*Forsørge*': – «forsyne med det som er nødvendig for livets opphold; underholde.»

Nå skulle en tro at to ulike ord også hadde en viss ulikhet i betydning. Nærmere ettertanke viser at 'forsørgelse' har en noe mer avgrenset betydning enn 'underhold' (i materiell forstand). 'Forsørgelse' er betegnelse på en spesiell slags 'underhold', der det hos mottakeren inngår et element av hjelpeløshet og avhengighet av forsørgeren mhp. det å skaffe de materielle livsfornødenheter til veie.

Dette kommer klart fram i Fokus leksikon (Aschehoug 1964): «Forsørgelse ydes enhver som savner *midler* til livsopphold eller til kur og pleie, og som er *ute av stand til å erverve det nødtørftige*». (Uthevelser ved E.G.) I gamle dager var det da også de hjelpeløst fattige som kom «på forsorgen»; (i dag heter det «på sosialen», på sosialkontoret). En slik innsikt synes også å ligge i vår språkbruk ellers. Det heter at barn har forsørgere som forsørger dem, ikke underholdere som underholder dem. Ekteskapet blir kalt en forsørgelses- og ikke en underholdsinstitusjon. Mannen er hovedforsørger ikke hoved-underholder. Den mer eller mindre forsørgete er hustruen, fortsatt ofte den mer eller mindre økonomisk svakere og avhengige part i ekteskapet, som derfor må beskyttes ved spesielle rettigheter, (så lenge de *grunnleggende* svakheter ved hennes økonomiske situasjon som mor og full- eller deltids yrkesaktiv ikke er fjernet). Den eneste *reelle* gjensidige underholdsplikt i ekteskapet gjelder, som vi har sett, nettopp for den ene eller annen ektefelles økonomiske *nøds- og hjelpeløshetssituasjon*. Den er altså i realiteten en gjensidig *forsørgelses*plikt. (Om forholdet mellom ekteskapslovgivningens «utvidede forsørgelsesbegrep» og forsørgelsesbegrepet i offentlig rett, se T. Sverdrup: Det to-sporede lovsystemet, i Dahl II.)

Det må således konkluderes med at *ekteskapets reelle underholdsrelasjoner, både i forholdet mellom mann og kone og mellom foreldre og barn, nettopp er forsørgelsesrelasjoner*, – selv om forsørgelsesaspektet i den senere tid ikke er så totalt som tidligere, (i og med det økende antall gifte kvinners yrkesdeltakelse og offentlig støtte ved svangerskap, fødsler, pass ved barns sykdom o.l.; – og på den annen side de noe økte barnetrygd- og forsørgerfradragssatser, subsidiering av barnehageplasser o.l.). (Se nærmere nedenfor IV B2.)

Når utvalgets flertall avviser betegnelsen «forsørgerinstitusjon» som gyldig for ekteskapet, strider dette åpenbart mot selve hovedpoenget i dets § 6-4 og dets begrunnelse for denne paragraf, som jo nettopp fastslår underholds- (= forsørgelses-)plikten for felles barn og påstår en til og med «gjensidig» underholds- (= forsørgelses-)plikt mellom ektefellene. Det strider også mot flertallets samtidige innrømmelse av den økonomiske avhengighet av ekteskapet som gjelder særlig for hjemmearbeidende gifte kvinner. (Og mer eller mindre hjemmearbeidende, ikke full tids yrkesaktive utgjorde i 1985 fortsatt majoriteten av de gifte kvinner, – se Innstillingen III.2.2.)

Under vanlig nå rådende forhold og over et vanlig livsløp vil ekteskapet også for de i øyeblikket full tids yrkesaktive mødre være en ganske nødvendig, om enn for mange bare delvis, forsørgelsesinstitusjon. Dette for det første fordi de fleste mødre går ut av yrkeslivet også i en tid etter svangerskapspermisjonen, enten de har ønsket eller måttet det. Og de får ikke arbeidsløshetstrygd ved arbeidsløshet etter avbrutt yrkesaktivitet pga. hjemmearbeide. Som pensjonister, befinner de seg pga. den ofte diskontinuerlige og lavtlønnete yrkesaktivitet, uten fullt opptjente folketrygdpoeng. For en rimelig levestandard gjennom livsløpet vil således også de for tiden fullt yrkesaktive mødre ofte være avhengig av en iallfall delvis forsørgelse fra en ektemann.

III. VIDERE «FAKTISKE OPPLYSNINGER – STATISTIKK».

A. Verdien av omsorgs- og husarbeidet.

I et avsnitt om underhold under samlivet har innstillingen en kort anførsel om den omtrentlige verdi i 1971 av «det ikke inntektsgivende, men likevel verdiskapende arbeid med hjem og barn», (IV.1.5.1). Mindretallet finner det av betydning med en noe mer utførlig og oppdatert framstilling. Den vil belyse verdien av tjenesteytelsene ektefellene seg imellom, særlig av den mest hjemmearbeidendes. Og den vil belyse verdien av omsorgsarbeidet spesielt for barna. Den vil således være av betydning for diskusjonen om hvilke økonomiske rettigheter hver av disse typer hjemmearbeid bør gi overfor den annen ektefelle, – og overfor det samfunnsmessige fellesskap («det offentlige»). Dette materiale, og det i påfølgende avsnitt om «Kostnadene ved stell og underhold av

barn», er av spesiell betydning for mindretallets lovforslag, paragrafene 6-5 og 6-9.

Framstillingen hører mest naturlig hjemme rett etter Innstillingens avsnitt III 2.2.3 om omfanget og delingen mellom ektefellene av omsorgs- og husarbeid.

Det som her sies om den pengemessige verdi av dette arbeidet, gir samtidig et uttrykk for *kostnadene* av omsorgs- og husarbeidet. Det burde følges opp med et underavsnitt om «Kostnadene av underhold og stell av barn», (se avsnitt B nedenfor), for også å få belyst nærmere ekteskapets forsørgelsesfunksjon spesielt overfor barna.

Noen distinksjoner:

En ting er tjenester for ektefelle eller større barn, som tjenestemottakeren i og for seg kunne vært i stand til å utføre selv, hvis han eller hun hadde tatt seg tid til det og lært seg det. En annen ting er omsorg, forstått som det omsorgsmottakeren trenger, men ikke selv er i stand til å skaffe seg, som når det gjelder barn, syke og gamle. (Et klarere skille mellom omsorgs*arbeid* og utveksling av omsorg, kjærlighet og annen kontakt ville dessuten vært ønskelig, – (se K. Skrede: Omsorgslønn, husmorlønn eller lønnet arbeid? – Grennes (red.): Hvis husmoren ikke fantes. 1978.)

Arbeid for *egen persons* husholderering, omsorg, behovstilfredsstillelse og utfoldelse er ikke så viktig i vår sammenheng. Det samme gjelder tilsvarende arbeid for personer *utenfor* kjernefamilien, såsom foreldre og andre slektninger, venner, naboer e.l., – bortsett fra arbeid for *ektefellens* slektninger etc., for deres ve og vel, – der det ikke gis vederlag fra det offentlige eller fra slektningene selv.

(1) Den ene ektefelles for øvrig vederlagsløse arbeid for den annen ektefelles slektninger etc. må i ekteskapsrettslig sammenheng ansees som arbeid for ektefellen, og for å være av betydning for drøftelsene av det økonomiske forhold mellom ektefellene og deres forhold til samfunnsfellesskapets økonomi. Men materiale til belysning av slikt arbeids omfang eller verdi foreligger, såvidt vites, ikke.

(2) Til arbeid for ektefellen hører også det som *indirekte* gjøres for denne, nemlig omsorg og stell av felles barn utover den ene ektefelles halvpart. Dette dreier seg altså om arbeid som fritar den annen ektefelle for en større eller mindre del av sin halvpart av arbeidet med og for felles barn. Typisk dreier det seg om den hjemme- og/eller utearbeidende mors rengjøring, klesvask, innkjøp, stell, omsorg etc. overfor de felles barn. Stort sett vil dette tilsvare bortimot halvparten av det samlede hus- og omsorgsarbeid for barna i en familie.
(Den ene ektefelles – oftest farens – meryrkesarbeid for *underhold* av barna faller utenfor rammen av dette avsnitt, da det jo finner sted – og blir pengemessig verdsatt – *utenfor* kjernefamiliens ramme. Dette arbeid og dets verdi må imidlertid selvfølgelig avveies mot hjemmearbeidet og dets verdi i en videre kartlegging av ektefellenes økonomiske forhold. Det samme gjelder den mer-yrkesarbeidendes yrkesarbeid til forsørgelse av den annen ektefelle.)

(3) Den tredje relevante slags omsorgs- og husarbeid gjelder slikt arbeid utført av den ene ektefelle *for den annen ektefelle direkte*, – altså arbeid som avlaster og fritar den annen ektefelle for det som ellers ville vært denne annen ektefelles «egen-arbeid» eller stell for og av seg selv, (såsom rengjøring, klesvask, matlaging, servering og reparasjoner av bolig, innbo og klær, osv.). Her foreligger imidlertid ikke tilgjengelige oppgaver utover menns og kvinners samlede «egenarbeid»

Verdien av omsorgsarbeid for barn i hjemmet.

Omfanget og verdien av *stell og omsorg for barn* finnes det et visst materiale om, selv om det ikke alltid er klart hvorvidt innkjøp, gulvvask, matlaging etc. er inkludert i den angitte virksomhet eller ikke.

(1) Det første materiale som skal nevnes skiller ikke ut de *gifte mødres* arbeid for ektefellenes felles barn, men gjelder *alle* kvinners «uregistrerte og ulønnete omsorgsarbeid for barn. Det ble i 1971 anslått til 476.000 årsverk, (mens det da var nær 500.000 gifte og ca. 45.000 ikke gifte mødre med hjemmeværende barn under 16 år. Verdien av dette arbeidet ble da anslått å tilsvare 17 prosent av brutto nasjonalproduktet, dvs. 17 milliarder kroner, (NOU 1978:38, s.9).

Hvis relativt omfang og verdi av slikt arbeid i 1985 var omtrent det samme, skulle det indikere en verdi på ca. 56 *milliarder kroner*, (Statistisk Årbok 1985). Dette er sannsynligvis et noe for høyt anslag, idet brutto nasjonalprodukt i denne bl.a. olje-boomens periode vel har økt adskillig mer enn omfang og verdi av hjemmearbeidet for barn. Dette arbeidets omfang har dertil sannsynligvis av-

tatt med økningen i mødres yrkesarbeid og bruk av barnehager o.l.

(2) Anslagsvise beregninger ut fra professor Hugo Hegelands studier i Sverige av tid brukt til barnestell i hjemmet, (Barn, kvinnor, hemarbete, 1975) gir ca. 25 timer gjennomsnittlig pr. uke i barnestell pr. familie med barn under 16 år. I de ca. 460.000 ekteskapsfamilier i Norge med barn under 16 år i 1982 ble det da utført ca. 460.000 årsverk. (idet det her ikke regnes noen ferieuker for barnestellet). (Antallet ikke gifte mødre og fedre med barn under 16 år var da henholdsvis ca. 56.000 og ca. 6.500). Ut fra en husmorvikars årslønn i Oslo 1982 på ca. kr. 98.000, skulle dette tilsvare en verdi på ca. *43 milliarder kroner*, (dvs. nær 15% av BNP for 1982). (Kfr. Grønseth: Kjønnspolitiske modeller, i J.E. Kristiansen og T.S. Wetlesen (red.): Familien i endring. 1986, – note 9, 10 og 11, ss. 165-66.) Hvilke pengemessige verdigrunnlag som det er mest meningsfullt å legge til grunn for verdien av barnestell-arbeidet, er selvfølgelig diskutabelt.

(3) Det kan nevnes at i 1981 anbefalte Norske Kommuners Sentralforbund ca. 10.000 kr. til hvert fosterforeldrepar for deres arbeid med fosterbarna. Dette ville tilsvare *bare ca. 4.6 milliarder kroner* til de ca. 460.000 ektepar med barn under 16 år.

Anslagsvis fikk imidlertid de gifte mødre med barn under 16 år i 1982 ca. 7.2 millliarder av sine ektemenn for sin innsats med hus- og omsorgsarbeid for både barn og ektemann. (Kfr. Grønseth. Op.cit. 1986.) (Dette tall baserer seg på en antatt gjennomsnittsinntekt blant gifte fedre med barn under 16 år på ca. kr. 130-000 i 1982, og på at hele det gjennomsnittlige forsørgertillegg inkludert i denne lønnen på ca. 15% gikk til delvis underhold av mødrene, – og altså ikke til direkte underhold av barna. (15% svarer til gjennomsnittlig timelønnsforskjell for menn og kvinner i yrkeslivet. Kfr. T. Petersen: Timelønnsforskjeller mellom heltidsansatte kvinner og menn. Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 4, 1984.) Ovenfor er ikke korrigert for fedrenes egen minimale barnestell-innsats, eller for andre relevante forhold.)

Verdien av omsorgsarbeidet for barna i de rettslig ekteskapsbaserte familier utgjør samtidig de *kostnader* som disse barnefamiliene ville hatt med barneomsorgen, dersom dette omsorgsarbeidet skulle vært lønnet på samme nivå som f.eks. en husmorvikars arbeid. Disse barneomsorgskostnadene – til forskjell fra kostnadene med *barnas* underhold – er identiske med kostnadene med å reprodusere den del av barnestellerens arbeidskraft som blir brukt i omsorgsarbeidet, dvs. identiske med kostnadene av barnestellerens underhold i egenskap av barnesteller.

B. Kostnadene av stell og underhold av barn

Under avsnittet ovenfor om verdien av omsorgsarbeidet for barn i ekteskap har vi sett at verdien av dette arbeid i 1982 anslagsvis utgjorde ca. 43 milliarder kroner. Dette gir en pekepinn om hva det ville koste å underholde de som utfører omsorgsarbeidet med barna i den tid de er engasjert i slikt arbeid, og dersom disse (deltids) omsorgsarbeidere skulle vært lønnet på linje med husmorvikarer.

Hva dernest angår kostnadene med underholdet av barna selv, må vi tilbake til 1971 og Innstillingen om barnefamilienes økonomi for å finne grundige beregninger av kostnadene med å forsørge et barn, eksklusive kostnadene ved å forsørge barnestellerne. Disse kostnadene er ut fra prisnivået i 1981 anslått å tilsvare ca. kr. 10.000 pr. barn pr. år på en standard *litt over eksistensminimum*. (Kjønstad i Bratholm (red.): Barnerett. 1983, s. 49.) For de 1.04 millioner hjemmeværende barn under 20 år i ekteskapsfamiliene i 1981 ville dette tilsvare vel 10 milliarder kroner.

Om man ikke legger eksistensminimum til grunn, men tar utgangspunktet i gjennomsnittlig forbruksutgift for ektepar uten barn, kom man for 1983 til dobbelt så store utgifter gjennomsnittlig pr. barn, dersom barnefamilien skulle holde en levestandard tilsvarende den til et barnløst ektepar med gjennomsnittsinntekt. «Den totale forbruksutgift for et ektepar uten barn må økes med 24 prosent for hvert barn under 16 år hvis (familiens) budsjettandel for matvarer skal forbli uendret ...». Dette skulle klart vise den økonomiske diskriminering som vanlige barnefamilier er utsatt for. «Den gjennomsnittlige, totale forbruksutgift eksklusive kjøp av bil og bolig i 1977-79 for ektepar uten barn var ca. 55.000 kr. årlig, målt i 1979-priser.» «For å kunne opprettholde tilsvarende forbruksnivå måtte en barnefamilie i 1983 disponere ca. kr. 20.000 pr. barn.» (Sitatene over er fra Stortingsmelding nr. 50 (1984-85) ss. 33, 34.) – På et slikt gjennomsnittlig forbrukernivå ville altså i 1983 de direkte kostnader med underhold av landets hjemmeværende barn under 20 år utgjøre *vel 20 milliarder kroner*.

Foreløpige opplysninger fra Statens institutt for forbruksforskning om rimelige kost-

nader pr. barn i Oslo-området tyder på en kostnad på ca. 35.000 kr. i året for 15-18-åringer, og på ca. 17.000 for 0-7-åringer, bortsett fra utgifter til bolig og barnepass. Opptil 30 prosent besparelse kan oppnås dersom yngre søsken kan arve klær og utstyr. (Verdens Gang 12/5-87.)

Fosterforeldre fikk i 1981 vanligvis 10.000 kr. pr. barn under 7 år, ca. 14.000 kr. for barn mellom 7 og 14 år og ca. 21.000 kr. for barn over 14 år. (Norske Kommuners Sentralforbund. Rundskriv nr. 15/81.) Dette ville svare til tilsammen vel 13,7 milliarder kroner for samtlige hjemmeværende barn under 20 år i ekteskapsfamilier. (Kostnadene for de ca. 147.000 barn under 20 år i eneforeldrefamilier ville tilsvarende utgjøre ytterligere ca. 1.75 milliarder kroner.)

De samlede overføringer til barnefamiliene i form av barnetrygd og forsørgerfradrag var i følge Statsbudsjettet for 1982 anslått til i underkant av 5 milliarder kroner. (Hertil kommer ytterligere overføringer til barnefamiliene i form av lønnet svangerskapspermisjon, fødselspenger, overgangsstønad til enslige mødre o.l.)

Anførslene i de to ovenstående avsnitt er nødvendigvis svært anslagsvise og provisoriske. De angir imidlertid enkelte utgangspunkt og retninger for videre arbeid når det gjelder forståelsen av ekteskaps- og ikke-ekteskapsfamilienes økonomiske situasjon og relasjoner, samt når det gjelder omfanget av det som rettmessig bør bli de samfunnsmessige økonomiske forpliktelser overfor de ekteskaplige (og ikke-ekteskaplige) barnefamilier, dersom økonomisk selvstendig likestilling og likeverd skal kunne oppnås mellom ektefeller, – samboende såvel som fraskilte.

C. Inntekter blant gifte og ikke-gifte foreldre

Til supplering av Innstillingens avsnitt III 2-4 «Inntekter», er det av interesse å se på inntektsforholdene i forhold til forsørgelsesplikten i ekteskap med og uten barn, sammenlignet med dem til fraskilte med og uten barn. Men da det ikke foreligger materiale særskilt for fraskilte, kan her bare refereres til eneforeldre og enslige.

«Barnefamiliene, både ektepar med barn og særlig enslige forsørgere har hatt svakere utvikling i den realdisponble inntekt enn andre typer husholdninger,» (fra 1970 til 1979). «For ektepar med barn har inntektsutviklingen når en *ikke* trekker renter av gjeld fra i inntekten vært omtrent som for ektepar uten barn og enslige. Likevel står det fast at utviklingen i yrkesaktivitet blant gifte kvinner i

Tabell 1 *Inntekter og utgifter for enkelte typer husholdninger*[1])

1.000 kr. 1982

	Disponibel inntekt	Boutgifter + utgifter til barnetilsyn	Disponibel inntekt pr. forbruksenhet
Alle	118	10	59
Enslige forsørgere	90	12	46
Gift med yngste barn 0-6 år	135	21,5	51
Gift med yngste barn 7-19 år	169	17	58
Enslig, 16-44 år	62	6,5	62
Gifte uten barn, 45-66 år	30	7	70
Gifte uten barn, 16-44 år	147	11	81

1) Tabellen er basert på sammenkoplingen av Inntekts- og formuesundersøkelsen 1982 og Levekårundersøkelsen 1983. Arne S. Andersen: Familiesituasjon og levekår. Kvinneperspektiv på samfunnsplanlegging. Arbeidsnotat 2/86. NAVFs sekretariat for kvinneforskning. 1986, s. 64, 65. A.S. Andersen, I.bd. s. 65.

70-årene ikke har ført til en relativ forbedring av barnefamilienes økonomi ... enslige forsørgere, pensjonister og småbarnsfamilier er de husholdninger som i gjennomsnitt har lavest levestandard. For enslige forsørgere og småbarnsfamilier trekker størrelsen på utgift til bolig og barnetilsyn i retning av å svekke økonomien relativt til andre husholdninger. Det samme gjør antakelig de større behov som er knyttet til etableringsfasen.» (A.S. Andersen, I.bd. s. 65.)

D. Alene-mødres yrkesaktivitet

I tilknytning til Innstillingens avsnitt III om Kvinners yrkesaktivitet er det av betydning for forståelsen av bidragsproblematikken ved separasjon og skilsmisse også å se særskilt på separerte og fraskilte mødres yrkesaktivitet sammenlignet med de giftes. Nå foreligger utsagnskraftige tall bare for alenemødre under ett, inklusive også ugifte mødre, (og belyser forsåvidt bidragsproblematikken også for de ugifte mødre). Tallene skulle likevel ha en viss relevans for forståelsen av de separerte og fraskiltes situasjon.

Atskillig færre alenemødre enn gifte mødre har deltidsarbeid (30 timer eller mindre pr.

uke) og tilsvarende fler har fulltids yrkesarbeid. Dette må antas å reflektere at mødrene utenfor ekteskapet gjennomgående er i en betydelig vanskeligere økonomisk situasjon enn de gifte mødre. Blant mødre med barn i alderen 7-15 år hadde bare 24 prosent av de ugifte og 48 prosent av de før gifte 30 timer eller mindre yrkesarbeid pr. uke, mot hele 61 prosent av de gifte. (For mødre med barn under 7 år er de foreliggende tall for små.) (Kilde: Upubliserte tall fra Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1985, Statistisk Sentralbyrå.)

E. Fedres yrkesaktivitet.

Til belysning både av situasjonen i ekteskap med barn og til belysning av den arbeidsdeling som foreligger i disse ekteskap pga. samspillet mellom forsørgelsesøkonomien og de kjønnsdelte arbeidsmarkeds- og trygdeforholdene, er det av betydning også å nevne at overtidsarbeid blant menn er hyppigst nettopp i den tiden de har mindreårige barn. «Ifølge Levekårsundersøkelsen 1983 er mertid vanligst blant menn i aldersgruppen 25–44 år, dvs. sammenfallende med den periode de fleste får barn og omsorgsansvar. *Gifte* menn med barn under 7 år hadde en av de høyeste andelene med mertid. For menn betyr altså farsrollen ofte økt inntektsgivende arbeid. – Resultatene fra Arbeidstidsundersøkelsen viser da også at overtidsarbeid er mest utbredt blant *småbarnsfedre*. Hele 32 prosent av menn som har barn under 3 år rapporterer at de ofte har overtidsarbeid . . . ekteskapet starter ut i utakt, idet småbarnsperioden faller sammen med den perioden av livet da mannen satser sterkest i arbeidslivet. Og kvinnene er enten hjemme eller i deltidsarbeid. . . . Årsaken til at den enkelte ansatte arbeider mer enn avtalt arbeidstid ligger ifølge flertallet av de ansatte i krav eller ønske fra selve arbeidet eller bedriften.» (NOU 1987:9B.) Fedrene viser altså ikke selv til forsørgelsespresset som forklaring på deres overtidsarbeid. Også her trengs nærmere undersøkelser.

IV. NÆRMERE OM «KRITIKKEN AV EKTESKAPET SOM «FORSØRGELSESINSTITUSJON» M.V.»

Både i og for seg og som bakgrunn for mindretallets mer spesielle kritikk av ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon i avsnitt II, er det vesentlig å gi en noe mer inngående og samlet framstilling av kritikken i alminnelighet, enn det som framkommer i Innstillingens avsnitt IV 2.2, og forøvrig også i dens avsnitt III 3.2 og 3.3.2.

A. Historie.

Ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon har i vårt land særlig fra kvinnesaklig, liberalistisk og sosialistisk hold vært under stadig kritikk, særlig fra siste halvdel av 1800-tallet av. Kritikken forstummet ikke etter ektefelleloven av 1927. Selv om den for en tid ikke rettet seg spesifikt mot loven, fortsatte likevel den mer generelle kritikken ut fra ulike synspunkter. Den har vært rettet mot mange sider av ekteskapet, også mot dets konsekvenser for kjærlighets- og seksuallivet, og mot de mer omfattende religiøse, moralske, massepsykologiske, sosiale og økonomiske forhold som forsørgelses-ekteskapet er en integrert del av.

På bakgrunn av bl.a. Margrete Bonnevies arbeider før og etter siste krig pågikk i 50- og 60-årene en utstrakt drøftelse i kvinnesakskretser av «forsørgerbegrepet» og i 70-årene også i Nordisk Råd (se f.eks. Ekteskap og forsørgelse i Norden. NU 1976:30). Kritikken av ekteskapet ble fra sist på 60-tallet fornyet av de nye kvinnebevegelsene og deres samlivs- og seksualitetsdebatt, – til dels med tilgang fra samfunnsvitenskaplig kjønnsrolleforskning og senere kvinnefrigjøringsforskning. (For bredere historiske framstillinger, se bl.a. Runa Haukaa: Bak slagordene, – den nye kvinnebevegelsen i Norge 1982 og Birgit Wiig: Kvinner selv, 1985.)

B. Retninger i dagens kritikk og forslag til løsninger.

1. Innledning.

Den oppfatning at ekteskapet også idag i vesentlig grad er en forsørgelsesinstitusjon, ikke bare for barn, men også for kvinner, særlig for mødre, er det enighet om på flere hold, – fra husmorbevarende hold til individualistisk kvinnesakshold av gammel og ny årgang, og fra frihetlig samfunnsfellesskaplig til marxistisk og marxistisk feministisk hold. Fra alle disse hold fremmes dels sammenfallende, dels varierende kritikk av ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon.

På husmorbevarende hold vil man ikke avskaffe ekteskapets forsørgelseskarakter, men styrke og sikre kvinnens plass i det. På de øvrige hold ønsker man på ulike vis på sikt å avskaffe ekteskapets forsørgelsesfunksjoner overfor ektefellene selv. Bare i den frihetlig samfunnsfellesskaplige kritikken står avskaffelsen også av ekteskapets og foreldrenes forsørgelsesfunksjoner overfor barna sentralt, og som en nødvendig betingelse for full økonomisk selvstendighet og frihet mellom ektefeller som også er foreldre.

(For de ulike typer kritikk se bl.a. henholdsvis Norges Husmorforbund: Om familiemeldingen 1982 og Dahl II; – Norsk Kvinnesaksforenings publikasjoner og Thue I og II; – E. Grønseth: Det offentliges økonomiske ansvar for barns underhold og stell – en forutsetning for likestilling, i Familie og kjønnsroller 1976, E. Grønseth: Op.cit. i T.S. Wetlesen (red.): 1981 og i J.E. Kristiansen og T.S. Wetlesen (red.): Op.cit. 1986; – J. Gardiner: Political economy of domestic labor in capitalist society, i D.L. Barker and S. Allen (eds.): Dependence and exploitation in work and marriage, 1976, – og Kvinnejournalen 1985. – For en samlende oversikt over de ulike retningers forslag til løsning på forsørgelsesproblemene, se E. Grønseth i J.E. Kristiansen og T.S. Wetlesen: Op.cit. 1986.)

2. *Ekteskapet i vårt samfunns tredelte forsørgelsessystem.*

Stort sett synes de ulike kritikker å falle sammen med kjernen i teorien om «det tredelte forsørgelsessystem», (Dahl I).

Menns forsørgelse og underhold er i hovedsak knyttet til henholdsvis lønnsarbeid og selvstendig næringsdrift, – og derigjennom til det offentlige trygdesystem som et «reservesystem», – (og dessuten, kan det tilføyes, til det private forsikringssystem). Kvinners forsørgelse er for de fleste fortsatt i vesentlig grad knyttet til ekteskapet, særlig i deres egenskap av mødre, – selv om et økende antall er deltids og tidvis fulltids yrkesaktive, og selv om også hjemmearbeid gir visse begrensete trygderettigheter. De har ikke rettigheter likestilt med mennenes, hverken på arbeidsmarkedet eller i trygdesystemet. Rettigheter i trygdesystemet er for en vesentlig del betinget av kontinuerlig yrkesaktivitet og ikke knyttet til hjemmearbeid på full- eller deltid. Selv om de som mødre er alene med alle omsorgsoppgavene overfor barna, er de prisgitt de marginale muligheter i det kjønnsdelte arbeidsmarked, evt. supplert med minimale ytelser fra trygdesystemet.

Arbeidsmarkedet for kvinner og hensynet til *barnas omsorgsbehov*, gjør at alene-moren ofte bare med nød og eventuell sosialhjelp kan skaffe seg og barna et nytt og da oftest meget sterkt redusert forsørgelsesgrunnlag. (Se Innstillingens avsnitt III 2.4 og dette vedleggs avsnitt III C og D).

Til tross for bidragsplikten blir mannens andel i forsørgelsen av barna svært ofte drastisk redusert. Oftest faller en meget større del av forsørgelsen av barna herved på moren enn på faren. For sin og barnets nødtørftige pengeforsørgelse blir også den fraskilte mor herved ofte nødsaget til i stor grad omsorgsmessig å forsømme de felles barn. (Se Stortingsmelding 52. 1984-85 og T. Sande Larsen: Alenemorens situasjon i Norge idag med spesiell vekt på økonomiske forhold. Mellomfagsoppgave. Instituttet for sosiologi. Oslo 1986. Kari Vigeland: Enestående foreldre. 1982. Se også Steinar Stjernø: Den moderne fattigdommen. Om økonomisk knapphet og ydmykelse i 1980-åra. Universitetsforlaget 1985.)

Kvinners henvisning som mødre til vesentlig forsørgelse gjennom ekteskapet framgår videre ved at de er mer og vesentlig anderledes bundet til ekteskapet og sin ektefelle enn menn og fedre er. Det hus- og omsorgsarbeid, som de i større eller mindre grad forsørges ved hjelp av, er ikke mobilt. Det kan ikke utføres for andre enn for ektefellen. De kan ikke som menn, ta hele sitt forsørgelsesgrunnlag med seg i tilfelle en skilsmisse. Når underholdsplikten etter gjeldende lov oftest opphører ved separasjon og skilsmisse, så mister den full- eller deltids hjemmearbeidende hustru hele eller største delen av sitt forsørgelsesgrunnlag, nemlig hus- og omsorgsarbeid for mannen og dermed mannens pengebidrag. Hun må typisk skifte forsørgelsesbasis, oftest til lavtlønnsarbeid og evt. til oftest minimale trygdebidrag.

Går kvinner ut av det ekteskaplige forsørgelsessystem, er de altså oftest dårlig stilt i de to øvrige forsørgelsesystemer. Mens de fleste ugifte og til dels også fraskilte fedre stort sett kan underholde seg selv på et noenlunde brukbart nivå i kraft av sine uavbrutte nærings- eller yrkesinntekter og medfølgende trygderettigheter, kan ikke de fleste fraskilte eller ugifte mødre det. (Selv om ekteskapet ikke er forsørgelsesinstitusjon for menn annet enn i nødsfall, så blir også økonomisk svakere stilte gifte menn økonomisk avhengig av ekteskapet på andre måter. Ved en skilsmisse, der kone og barn oftest vil få boligen eller bruksretten til den, og han skal betale bidrag til barna, vil mannen ofte ikke ha råd til bolig, innbo og utstyr. Hans levestandard vil ofte bli sterkt redusert.)

Bortsett fra en viss ulikhet i vektlegging og prioritering blir alle de nevnte sider ved det tredelte forsørgelsessystem og ekteskapets plass i dette kritisert i de ulike former for kritikk, – (selv om de ikke selv ser sin kritikk i forhold til teorien om det tredelte forsørgersystem).

3. *Ekteskapet som mannsdominert avhengighets- og maktinstitusjon.*

Et ytterligere felles moment i kritikken

(som også nevnt i Innstillingens avsnitt III 3.3.2) er den økonomiske og oftest også sosiale mannsdominansen i ekteskapet, som er knyttet til mødres større eller mindre forsørgelse gjennom ekteskapet.

Forsørgelse innebærer til forskjell fra underhold et moment av hjelpeløshet og avhengighet hos den underholdte. Noens hjelpeløshet følges svært ofte av andres makt over dem. Mannens forsørgelsesplikt overfor den mer eller mindre hjemmearbeidende ektefelle åpner for hennes økonomiske og ofte også sosiale ufrihet og underlegenhet, – og for en tilsvarende potensiell makt hos forsørgeren. Mannen, som har alle – eller de største og mest stabile – pengeinntektene, får en maktposisjon, som han riktignok utnytter i varierende grad. Hustruen, som er mer eller mindre avhengig av å få mer penger av mannen enn omvendt, får en tilsvarende underlegen stilling. (Dette forhindrer ikke forekomsten av «tøffelhelten» og hans motpart på det mellompersonlige og psykologiske plan).

Alt i alt inngår kvinne- (og barne-) forsørgelsesaspektene ved ekteskapet i betydelig grad i et mannsdominert makt-, undertrykkelses- og underkastelsessystem. (Se bl.a. A. Hellum: Penger og verdighet etter ektefellelovens § 1, og M. Fastvold: Kvinners arbeid og integritet i familien. Begge i Dahl II – H. Haavind: Makt og kjærlighet i ekteskapet, i R. Haukaa o.a. (red.): Kvinners fellesskap, 1985, – T. Benterud: Psykososiale og fysiske maktstrategier i ekteskapet. Institutt for sosiologi. Oslo 1985, – Dobash og Dobash: Violence against wives, a case against the patriarchy. 1980.)

Med en viss gjentakelse fra Innstillingens avsnitt III.3.3.2 peker kritikken mer konkret på at den forsørgede ikke fritt kan disponere over det mottatte underhold. Underholdets betingelser er i større eller mindre grad underlagt den annen parts vilkårlighet. Det påpekes at det er mannen som sitter med de økonomiske rettighetene også overfor skatte- og trygdesystemet, inklusive de han får fordi han har en kone, (jfr. hustrufradrag for yrkesarbeidende kone, forsørgerfradrag for hjemmearbeidende kone o.l.). Det framheves at mens ekteskapet består, er det mannens inntekter som avgjør hva slags vederlag eller «økonomisk vurdering» som kvinnen og hennes arbeidsinnsats i hjemmet blir tilgodesett med. Det anføres at det kan føles nedverdigende for kvinner å være avhengig av mannens velvilje for å få de nødvendige midler stilt til disposisjon. Det finnes ikke offentlige sanksjoner i tilfelle der plikten til å bidra med penger til det felles underhold ikke blir overholdt. Og det er lite praktisk under ekteskapet å kreve underholdsplikten fastsatt av offentlig myndighet. (At mannen, i den grad han benytter sin maktposisjon, dypere sett, også selv står i et uselvstendig forhold til den underlegne hustru, er en omstendighet som ikke så ofte kommer fram i kritikken.)

Videre favoriserer lovens rådighetsregler den ektefelle som tjener mest penger i motsetning til den som arbeider mest hjemme. Dør hun før mannen, får hun ingen fordel av likedelingen av felleseiet.

4. *Kritikken av forsørgelsesaspektet i ektefelleloven.*

Her skal i hovedsak bare henvises til Innstillingens bemerkinger i dens avsnitt III 3.3.2 og IV 2.2.2 om kritikken av selve ektefellelovens framstilling og lovfesting av forsørgelsesforholdene i ekteskapet, samt til dette vedleggs avsnitt II. Hvor riktig det enn er, at en betydelig del av det idag ulønnete hus- og omsorgsarbeid er like nødvendig og verdig som lønnsarbeid og selvstendig næringsdrift, så bidrar ikke juristenes konstruksjon av tjeneste- og omsorgsarbeid i hjemmet som «underhold» av den utearbeidende og av barna til den gifte kvinnes mulighet for økonomisk å stå på egne ben. Det bidrar ikke til noen bedring i den reelle hverken likestilling, likeverd eller frihet i ekteskapet.

Når gjeldende lov har vist seg så fleksibel og langt på vei har kunnet tilpasses forholdene i 50- og 60-årene, har det å gjøre med at den i disse likestillings- og forsørgelseshenseender i så liten grad har med de faktiske forhold å gjøre.

Det har på den annen side også å gjøre med at de her relevante samfunnsendringer har karakter av forholdsvis overfladiske modifikasjoner av det i sine grunntrekk fortsatt mannsdominerte og kapitalistiske psykososiale system.

5. *Forslag til løsninger av ekteskapets forsørgelsesproblemer i de ulike typer kritikk.*

Den samlede kritikk er enig om at reelt selvstendige, likeverdige og likestilte i et ekteskaplig økonomisk-sosialt fellesskap kan ektefellene bli, bare om også kvinnene får egne inntekter og kan stå økonomisk på egne ben. Men om hva det vil si å stå økonomisk på egne ben og betingelsene for denne selvstendighet er det uenighet om.

a. Den husmorbevarende kritikks forslag.

På husmorbevarende hold godtas lovens idé om det «gjensidige underhold», men det

anses at det bør bygge på et mer gjennomført fellesskapsprinsipp enn dagens lov. Det bør være felles rådighet over den pengeinntekt som går til forsørgelsen av familien. Den hjemmearbeidende ektefelle vil da få en direkte og selvstendig rett til å disponere over den annen ektefelles lønnsinntekt. Dersom plikten til å stille penger til disposisjon for det felles underhold ikke blir overholdt, vil den hjemmearbeidende ektefelle derved ha direkte krav på å utta pengene i banken, uten først å måtte be om midlene fra den annen ektefelle eller eventuelt å kreve underholdsplikten fastsatt av offentlig myndighet. (Se bl.a. Hellum i Dahl II, s. 54 flg.) – Det foreslås også at fellesskapet bør ytterligere utbygges ved den hjemmearbeidendes rett til å få overført halvparten av den utearbeidendes inntekt, – om enn opp til en viss grense.

Samtidig som den husmorbevarende kritikk av ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon ønsker å utvide og styrke ekteskapet som forsørgersystem for kvinnene, går den også på lengre sikt – i samme retning som den samfunnsfellesskaplig orienterte kritikk – inn for å styrke kvinners og mødres stilling først og fremst i det velferdsstatlige trygdesystem, – og i noen grad også i lønnsarbeidsystemet. Rettigheter i syke- og arbeidsløshetstrygd og i folkepensjonen foreslås knyttet, ikke bare til lønnsarbeid og næringsvirksomhet, men også til arbeid i hjemmet. Og det foreslås offentlig omsorgslønn, riktignok begrenset til omsorg i hjemmet for eldre og syke.

På sikt tales det fra kvinnerettslig hold om husmødres innlemmelse i et garantert minste-inntektsystem (GMI), (Dahl II, s. 28-29). (Se ellers Else Øyen (red.): Garantert minsteinntekt i Norge. 1981.) Et slikt system fremmes også på marxistisk hold. (Se Kvinnejournalen 1985.) Dette ville overflødiggjøre ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon for både kvinner, menn og barn, og omfatte den samfunnsfellesskaplig orienterte ekteskapskritikks forslag om samfunnets fulle overtakelse av det økonomiske ansvar for barnefostringen, inklusive en deltids barnestelllønn. (Se nedenfor.)

b. Den øvrige kritikks forslag.

Den øvrige kritikk er imidlertid enig om at de uheldige forhold ved ekteskapet bare kan bøtes på ved en ekteskaps-, familie- og samfunnspolitikk – og deriblant en ekteskapslovgivning – med klart sikte på utvikling av et underholdsgrunnlag for kvinner, også som mødre, uavhengig av ekteskap og ektemann. Den tar avstand fra den husmororienterte kritikks tanker om å styrke det økonomiske uselvstendighetsfellesskap og kvinnenes rettigheter i egenskap av husmødre innenfor ekteskapet som fortsatt forsørgelsessystem. Istedenfor bevarelse av husmorrollen går man inn for en likedeling av hjemme- og omsorgsarbeidet mellom ektefellene.

c. Den individualistiske kvinnesaklige, den sosialdemokratiske og den marxistiske kritikks forslag.

Forslagene går her alle ut på at kvinnens selvstendighet i ekteskapet i hovedsak må realiseres ved at også mødrene kommer på full tid i yrkeslivet – etterhvert innen rammen av en 6 timers normalarbeidsdag – med likelønn og ved økt deltakelse fra mennenes side i hjemmearbeid og barnestell. Herved opprettholdes ekteskapet som forsørgelsesinstitusjon bare for barna ut fra en foreldrenes felles forsørgerrolle, (FFR).

d. Den frihetlig samfunnsfellesskaplige kritikks forslag.

Denne kritikk påpeker det utilstrekkelige og omsorgsnegative både i husmororienteringen og i «begge foreldre på full tid i yrkeslivet». Den understreker den overbelastning og den omsorgssvikt som «dobbeltarbeids»-familiene og deres barn utsettes for også ved evt. 6-timers dag for alle. Også ved 6-timers normalarbeidsdag vil foreldre ha et mer-arbeid i hjemmet som fortsatt vil føre til overbelastning på dobbeltarbeidsfamiliene. Småbarnsforeldre må derfor ha fulle muligheter for deltidsarbeid for både fedre og mødre. Skal de få råd til dette må det bli deltid med lønnskompensasjon, dvs. med deltids barnestell-lønn.

Videre påpekes den ikke uvesentlige økonomiske bundethet til ekteskapet som ligger i foreldres fortsatte, om en felles forsørgelsesansvar for barna. Dette utgjør en økonomisk diskriminering av foreldre, sammenlignet med de som ikke har barn å forsørge og som har de samme inntekter, idet forsørgerfradraget i skatt, barnetrygd o.l. på langt nær kompenserer for utgiftene til barna direkte og til reproduksjonen av barnestell-arbeidskraften. Derfor blir det å forsørge barn *utenom* det ekteskaplige (eller samboende) fellesskap, en for de fleste ofte avskrekkende økonomisk nødsituasjon. Pga. barneforsørgelsen har folk flest bare med nød og neppe råd til å skilles.

Om det ekteskaplige (og ellers samboende) foreldreskap i prinsippet muligens kan befries for makt-ulikheten i ekteskapet ved også

mødrenes fulltids yrkesarbeid, så vil derfor den oppnådde likestilling likevel ikke bli en likestilling i frihet, økonomisk selvstendighet og overskudd til omsorg og kjærlighet. Det vil heller ikke innebære likestilthet med de som ikke er foreldre. En slik likestilling kan på sikt ikke oppnås ved en prinsipiell satsing hverken på økt beskyttelse av den fortsatt svakere part gjennom kvinners økte rettigheter i ektemannens inntekter eller ved mødres full tids yrkesaktivitet. Samtidig avvises husmorløsningen ikke bare ut fra likestillingshensyn, men også ut fra barnas og fedrenes behov for nærmere og mer ansvarlig far-barn kontakt.

Den prinsipielle vei for å oppnå, ikke bare likestilling, men også økonomisk, sosial og seksuell frihet i ekteskapet, samt omsorg for barna, går i retning av en samfunns- og familiepolitikk og en dermed integrert ekteskapslovgivning med klart sikte på en felles samfunnsmessig overtakelse av hele det økonomiske ansvar for barnefostringen, inklusive samfunnslønn for deltids barnestell i familiens ramme, kombinert med fulle muligheter for både fedre og mødre til å arbeide deltid i yrkeslivet, – noe en ny samfunnets forsørgerrolle ville gi dem råd til. (Se Modell IV og VII i Grønseth i Kristiansen og Wetlesen (red.): Op.cit. 1986.)

Denne kritikk av ekteskapsloven hevder lovgivernes ansvar for å si fra om nødvendigheten av et slikt samfunnsmessig fellesskaplig engasjement i barnefostringen, ikke bare for barnas skyld, men også for at ekteskap og avtalt samliv skal kunne få de nødvendige betingelser for et samliv i kjærlighet, overskudd, likeverd, likestilling og frihet. De ganske betraktelige samfunnsøkonomiske omorganiseringer som en slik barne- og kjærlighetsfremmende ekteskaps-, samlivs- og familieinstitusjon vil kreve, blir det dernest opp til folkemeningen og myndighetene å ta stilling til og på lengre sikt å sette i verk.

Denne siste slags kritikk er ytterligere utdypet og begrunnet i *teorien om mønstre for fordeling av økonomisk ansvar for barnefostringen (ØAB).* (Se E. Grønseth: Op.cit. 1976, 1986. Se også ovenfor avsnitt I B.)

Ekteskapet som patriarkalsk forsørgelsessystem, mannens hovedsaklige forsørgerrolle og kvinners (og langt på vei også menns) økonomiske avhengighet av ekteskapet og de øvrige kritisk belyste forhold *sees her i forhold til den måte hvorved barnas forsørgelse, stell og omsorg er finansiert.* Det vises til ikke-patriarkalske og ikke-kapitalistiske samfunnsformer, der samfunnets barnefostringsutgifter ikke, som hos oss, i hovedsak er privatisert og lagt til ekteskaps- og kjernefamilieinstitusjonen og derigjennom på den gifte, ugifte eller fraskilte far eller på en mer eller mindre felles foreldrenes forsørgerrolle.

De ulike sider ved det rådende forsørgelsesmønster og ved kjønnsarbeidsdelingen sees i forhold til vår måte å ordne *barnas* forsørgelse på. Det anses da nødvendig med en radikal, om enn gradvis, omlegging av ØAB i retning av en ny samfunnets forsørgerrolle (SFR) med en kollektiv og likelig fordeling av de økonomiske utgifter til stell og omsorg for barn i familiens ramme. Bare ved slik å fjerne forsørger-presset fra fedrene (og mødrene) vil menn og foreldre flest se seg råd til at også fedre tar deltids yrkesarbeid i småbarns-perioden og tar sin fulle halvdel av hus- og omsorgsarbeidet. (Grønseth: Også mannen på deltid i yrkeslivet. 1975.) Forsørgerpresset på fedrene må fjernes, anses det, for at menn skal gi opp overtidsarbeid og det rådende forsørgertillegg i mannslønningene, og for at like muligheter for kvinner i yrkes- og næringsliv også ellers skal kunne oppnås. Bare slik vil kvinner og menn oppnå en likestilt tilknytning til de da bare to hovedsaklig gjenværende underholdssystemer: – det velferdsstatlige trygdesystem og lønns- og næringslivssystemet. (Den deltids barnestell-lønn faller inn under lønnssystemet.)

Denne teorien om samfunnets felles, økonomiske ansvar for barnas underhold og stell står i motsetning, ikke bare til de ekteskapsforsørgelses-sementerende sider ved den husmorrettslige kritikk, men også til både den individualistisk kvinnesaklige, den sosialistiske og den marxistiske «dobbeltarbeidfamilie»-løsning, dvs. begge på full (evt. 6-timers) tid i yrkesarbeid og også de minste barna i fulltids barnehager.

Muligheten for å kombinere likestilling, likeverd og frihet i det ekteskaplige og ikke-ekteskaplige samliv og foreldreskap med tid og overskudd til utfoldelse i kjærlighet og omsorg både i kvinne-mann og i barn-foreldreforholdet antas å ligge i en utvikling henimot et fullt felles samfunnsmessig økonomisk ansvar for barnefostringen, inklusive deltids barnehager og samfunnsmessig deltids barnestell-lønn til deltids yrkesarbeidende fedre og mødre. Evt. kan dette finne sted innen rammen av en mer omfattende ordning med garantert minsteinntekt (GMI). (Se også Kari Wærness og Lise Widding Isaksen: «Noen penger er bedre enn ingen penger». Momenter til en debatt om omsorgslønn. Sosiologi idag, nr. 3, 1982, og Kari Skrede: Omsorgslønn, husmorlønn eller lønnet arbeid? i R. Grennes (red.): Op.cit.)

I alle de kritiske retninger ligger et krav til en ny ekteskapslovgivning om at den ikke uten videre må lovgi med referanse bare til de nå bestående mannsdominerte samfunnsøkonomiske rammer, som ekteskapet er begrenset av.

De mener at ekteskapslovgivningen må problematisere også disse rammer ut fra synspunkter på hva som er urett ved vår ekteskapsordning. Lovgivningen må bygge på konstruktiv analyse av hva som må til av prinsipielle endringer i vår samfunnsøkonomi, i dens trygde- og skattesystemer og i dens lønns- og arbeidsmarkedsforhold. Dette må til for å få ekteskaps- og samlivsordninger og rettslige reguleringer som vil harmonere med kjærlighet i frihet, likeverd og likestilling.

I likhet med de marxistisk orienterte kritikker hevder også den frihetlig samfunnsfellesskaplige kritikk at ikke bare vår samfunnsordnings mannsdominerende, men også dens kapitalistiske trekk må problematiseres i forhold også til ekteskaps- og familielovgivningen. Samtidig har det ingen hensikt i dag *bare* å foreslå lovregler som ikke vil kunne fungere annet enn i et framtidig anderledes samfunn. Bortsett fra den individualistisk kvinnesaklige kritikk, er det således sammen med de prinsipielle, langsiktige lovforslag, tilslutning til en subsidiær, umiddelbar lovgivning med sikte på beskyttelse av den undertrykte og mest ekteskapsavhengige part, så lenge slik beskyttelse dessverre er nødvendig.

V UTVIDET OVERSKRIFT TIL LOVENS DEL II OG UTKAST TIL NYE §§ 6-1 TIL 6-11.

Del II.
EKTESKAPETS SOSIALE FUNKSJON OG EKTEFELLERS PERSONLIGE FORHOLD, UNDERHOLD, ARBEIDSDELING OG FORMUESFORHOLD.

Kapittel 6. *Hovedregler.*

§ 6-1. Ekteskapet som familiekonstituerende institusjon.

Ekteskapet bestemmer den fullstendige sosiale utgangsposisjon for barna i samfunnet. Det skal derved sikre primære sosiale relasjoner, rettigheter og omsorg for ektefellenes barn.

§ 6-2. Ekteskapet som personlig forhold.

Ekteskapet skal være et fritt, likeverdig og kjærlig fellesskap mellom kvinne og mann.

En ektefelle har ikke noe rettslig krav på å ha bolig- eller husholdsfellesskap, seksuelt samkvem eller annen sosial omgang med den annen.

§ 6-3. Rettsstridigheten av fysisk og psykisk tvang i ekteskapet.

Seksuell og annen fysisk eller psykisk tvang eller mishandling av ektefelle er lovstridig og gjenstand for rettslige sanksjoner.

§ 6-4. Samfunnets plikt til støtte for mishandlingsofre i ekteskapet og for separerte og skilte.

Det påhviler samfunnet å utvikle hjelpe- og støtteordninger, herunder krisesentre og boliger for ofre for mishandling i ekteskapet og generelt for separerte og skilte ektefeller.

§ 6-5. Ektefellers prinsipielle økonomiske selvstendighet og underhold uavhengig av den annen.

Hver av ektefellene skal i størst mulig grad ha sitt grunnleggende underhold selvstendig i forhold til den annen, så langt dette ikke innebærer en forsømmelse av fars og mors omsorg for felles barn. Tilsvarende gjelder dersom ekteskapet blir oppløst.

§ 6-6. Samfunnets forsørgelsesplikt overfor ektefelle som er forhindret fra underhold ved egne midler.

I den utstrekning en ektefelle ikke har evne eller mulighet til å underholde seg selv uten å forsømme sine barn, tilfaller det samfunnet å sørge for dette underhold.

Det påhviler det samfunnsmessige fellesskap å arbeide på tilretteleggelsen av de samfunns- og familieøkonomiske forhold, slik at den grunnleggende økonomiske selvstendighet mellom ektefeller og foreldre kan virkeliggjøres, uten at omsorgen for felles barn derved blir forsømt.

§ 6-7. Samfunnets økonomiske ansvar for barns underhold og stell.

Det økonomiske grunnlag for underhold, stell og omsorg for felles barn skal raskest

mulig i størst mulig utstrekning flyttes fra foreldrene til det samfunnsmessige fellesskap.

Herved erstattes prinsippet om foreldres hovedsaklige forsørgeransvar for sine barn med prinsippet om samfunnets økonomiske ansvar for barns grunnleggende underhold og stell. Dette prinsipp realiseres først for de økonomisk dårligst stilte foreldre.

§ 6-8. Ektefellers subsidiære forsørgelsesplikt ved svikt i samfunnets underhold.

I den utstrekning en ektefelles inntekter – private eller fra samfunnet – ikke er tilstrekkelige for eget nødvendig underhold, plikter en mer-inntektshavende ektefelle å sørge for den minst-inntektshavendes underhold.

I den utstrekning samfunnets dekning av kostnadene ved underhold av felles barn ikke er tilstrekkelige, plikter ektefellene, hver etter evne, å dekke disse.

En mer-hjemmearbeidende – eller eventuelt ufør – helt eller delvis forsørget ektefelle har krav på nærmere avtalt pengetilbskudd eller varer for husholdningens skjøtsel, inklusive dekning av denne ektefelles og barnas rimelige behov.

En ektefelle som ikke oppfyller sin plikt etter første, annet og tredje ledd, kan pålegges å betale et bestemt beløp. Reglene i §§ 16-5 og 16-6 gjelder tilsvarende.

§ 6-9. Forsørgende ektefelles krav på tjenester i hjemmet.

En ektefelle som fullt eller delvis forsørger den annen eller ivaretar mer enn halvdelen av en fortsatt privat forsørgelse av felles barn, har krav på at den annen etter evne utfører en tilsvarende mer-del av det samlede hus- og omsorgsarbeid i hjemmet.

§ 6-10. Vederlag for mer-hjemmearbeid.

Utfører en ektefelle mer arbeid i hjemmet enn det som følger av reglene i dette kapittel, har han eller hun krav på vederlag fra den annen for det overskytende.

§ 6-11. Arbeids- og inntekts- og utgiftsdeling etter avtale.

Innen rammen av paragrafene 6-5 til 6-10 står det ektefellene fritt – så langt samfunnsforholdene gjør det mulig – å avtale delingen av inntekter og utgifter, såvel som delingen av arbeidet i og utenfor hjemmet.

I mindretallets utkast blir utvalgets § 6-5 om opplysningsplikt om økonomiske forhold § 6-12. Utvalgets §§ 6-1 til 6-3 blir §§ 6-13 til 6-15. Flertallets § 6-4 utgår.

NOU

Norges offentlige utredninger 1986 og 1987

Statsministeren:

Departementet for handel og skipsfart:

Sikkerhet i fiskeflåten. NOU 1986: 10.
Redusert bemanning på skip. NOU: 1987 15.

Departementet for utviklingshjelp:

Finans- og tolldepartementet:

Konkurransen på finansmarkedet. NOU 1986: 5.
Beskatning av utlendinger som investerer i norsk skipsfartsvirksomhet. NOU 1986: 9.
Eiendomsmegling. NOU 1987: 14.

Fiskeridepartementet:

Norsk Havneplan. NOU 1987: 19.
Omorganisering av Havforskningsinstituttet. NOU 1987: 29.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet:

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 3
Datateknikk og samfunnets sårbarhet. NOU 1986: 12.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 14.
Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987. NOU 1987: 6.
Forenkling av rettsregler og rettslig regulering. NOU 1987: 18.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987. NOU: 1987 26.

Forsvarsdepartementet:

Industridepartementet:

Norsk romvirksomhet. NOU 1986: 1.

Justis- og politidepartementet:

Innstilling til ny ekteskapslov del 1. NOU 1986: 2.
Ukontrollert utblåsing på boreplattformen West Vanguard 6. oktober 1985. NOU 1986: 16.
Opphavsrett og edb. NOU 1986: 18.
Vassdalen. NOU 1986: 20.
Standardisert erstatning til barn. NOU 1987: 4.
Promillekjøring. NOU 1987: 11.
Fotografiretten. NOU 1987: 16.
Lov om avtaler om skadeforsikring. NOU 1987: 24.
Politiets rolle i samfunnet. NOU 1987: 27.
Billedkunst m.v. NOU 1987: 28.
Innstilling til ny ekteskapslov del II. NOU 1987: 30.

Kirke- og undervisningsdepartementet:

Dokumentasjon, vern, videreføring og attreising av gamle handverk. NOU 1986: 15.
Livslang læring. NOU 1986: 23.
Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter.
Doaibmaplána sámi nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái. NOU 1987: 20.

Kommunal og arbeidsdepartementet:

Forslag til endringer i kommuneinndelingen for byområdene Horten, Tønsberg og Larvik i Vestfold fylke. NOU 1986: 7.
Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsoppgaver og organisasjon. NOU 1987: 3.
Arbeidstidsreformer. NOU 1987: 9 A.
Vedlegg til Arbeidstidsutvalgets utredning. NOU 1987: 9 B.
Internkontroll i en samlet strategi for arbeidsmiljø og sikkerhet. NOU 1987: 10.

Kultur- og vitenskapsdepartementet:

Landbruksdepartementet:

Videregående opplæring i landbruksfag og naturbruk. NOU 1986: 17.
Revisjon av forpaktningsloven. NOU 1987: 12.

Miljøverndepartementet:

Ny landsplan for nasjonalparker. NOU 1986: 13.
Ytre Oslofjord. NOU 1986: 21.
Tiltak mot kjernekraftulykker. NOU 1986: 24.
Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk. NOU 1987: 2.
Tiltak mot kjernekraftulykker. Forslag til nasjonale og internasjonale tiltak. NOU 1987: 13.
Samordning av lover om arealdisponering. NOU 1987: 21.

Olje- og energidepartementet:

Erstatning til fiskerne for ulemper ved petroleumsvirksomheten. NOU 1986: 6.

Samferdselsdepartementet:

Nytt økonomisk styringssystem for Norges Statsbaner. NOU 1987: 5.

Sosialdepartementet:

Samordning i helse- og sosialtjenesten. NOU 1986: 4.
Flyktningers tilpasning til det norske samfunn. NOU 1986: 8.
Folketrygdens forhold til helsetjenestene og andre ordninger. NOU 1986: 11.
Informasjonskriser. NOU 1986: 19.
Oppfølging av langtidssykmeldte. NOU 1986: 22.
Folketrygdens finansiering av tannhelsearbeid. NOU 1986: 25.
Tsjernobyl-ulykken. NOU 1987: 1.
Mammografiscreening i Norge. NOU 1987: 7.
Masseundersøkelse for kreft i livmorhalsen. NOU 1987: 8.
Hjelpestønad og hjemmehjelp. NOU 1987: 22.
Retningslinjer for prioriteringer innen norsk helsetjeneste. NOU 1987: 23
Sykehustjenester i Norge. NOU 1987: 25.

Utenriksdepartementet:

Sikkerhetspolitiske utredninger. NOU 1987: 17.

Depotbiblioteket
76sd 85 170